SINIF BİLİNCİ

Rıza Tura **12 Eylül** • *Demir Küçükaydın* **Türkiye Solu** • *Sami Sarı* **Sürekli Devrim Kuramı** • *Sungur Savran* **Sovyet Madenciler Grevi** • *Ernest Mandel* **Pekin Komünü** • *Jin Xiaochang* **Söyleşi** • *Yusuf Gülaşlar* **Sovyet Ekonomisi ve Kapitalizm** • *Muzaffer Bal* **Stalin, Gorbaçov ve Kitleler** • *Engin Erdem* **SBKP 19. Kongresi** • *Atilla Karagöz* **Moskova Duruşmaları** • *Orhan Dilber, Ertuğrul Kürkçü, Ahmet Ural, Tanju Akad* **Sosyalist Demokrasi (Panel)** • *Orhan Dilber* **Marx'tan IV. Enternasyonal'e Örgüt Sorunu** • *Atilla Aksel* **Inkılap Dal ve Hamdullah Erbil**

DEVRİMCİ MARKSİST **4/5** TEORİK POLİTİK DERGİ
EKİM 89

SINIF BİLİNCİ 4/5

Devrimci Marksist Teorik/Politik Dergi

Ekim 1989

İÇİNDEKİLER

	Bu Sayı	**3**
Rıza Tura	**12 Eylül**	**6**
Demir Küçükaydın	**Türkiye Solu**	**57**
Sami Sarı	**Sürekli Devrim Kuramı**	**72**
Sungur Savran	**Vorkuta'da Grev Var**	**99**
Ernest Mandel	**Pekin Komünü**	**119**
Jin Xiao Chang	**Söyleşi**	**131**
Yusuf Gülaşlar	**Sovyet Ekonomisi Neden Kapitalist değildir**	**145**
Muzaffer Bal	**Stalin, Gorbaçov ve Kitleler**	**153**
Engin Erdem	**SBKP (B) 19. Kongresi**	**163**
Atilla Karagöz	**Stalin ve Moskova Duruşmaları**	**177**
Orhan Dilber	**Marx'tan IV. Enternasyonel'e Örgüt Sorunu**	**237**
Atilla Aksel	**Inkılap Dal ve Hamdullah Erbil'i Düşünürken**	**275**

SINIF BİLİNCİ

Sayı: 4-5 Ekim 1989

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Sungur SAVRAN

Yönetim Yeri: Klodfarer Cad. Servet Han 41/3 Çemberlitaş İSTANBUL

Dizgi ve Ofset Hazırlık: Yayınevi

Baskı: Bizim Oset **Cilt:** Sistem Mücellithanesi

Yurt Dışı Fiyatı: 6 DM, £ 2, 5,5 SFR, 20 FF, SEK 20

Yılda 6 Sayı Çıkar

Abone Adresi: Klodfarer Cad.Servet Han Kat: 3 Çemberlitaş İstanbul

Banka Hesap No: İş Bankası Türbe Sb. 1056 300 1062610

Basın Açıklaması

Temmuz ayı içinde, çeşitli sosalist dergilerde *Sosyalistlere* başlığıyla yayınlanan deklarasyonu imzalamış olan 18 kişinin çağrısı üzerine 150'den fazla sosyalist 12-13 Ağustos günleri, sosyalistler arası birliğin teorik ve tarihsel arka planını, imkân ve şartlarını tartışmak için toplandı. Katılanlar arasında çeşitli eğilimlere mensup sosyalistlerin yanısıra, bağımsız sosyalistler de vardı. İki gün boyunca süren ve 40'dan fazla kişinin söz aldığı oturumlarda, bu tartışmanın en geniş sosyalist kesimleri kapsayacak şekilde sürdürülmesinin gerekli ve mümkün olduğu, gelecekteki olası birleşme ve ayrışmalar açısından bu tartışmaların tüketilmesinin anlamlı olacağı konusunda geniş bir mütabakat oluştu. Bu konuda bir fikir birliği içersinde olanlar, bir hafta sonra, 19 Ağustos günü, bu amacı gerçekleştirmenin pratik adımlarını kararlaştırmak üzere yeniden biraraya geldiler. Sözkonusu oturumda, sosyalistler arası birliğin teorik ve tarihsel arka planı, imkân ve araçları çerçevesi içinde tartışılması gereken konuları saptamak, bu konularda tebliğli toplantılar, paneller, konferanslar vb. düzenlemek, bu toplantıların tutanaklarını yayınlamak, bütün bunlar için gerekli imkânları sağlamak, bu toplantılara henüz çağrılmamış olan sosyalist çevrelerin tartışmalara katılmasını sağlamak ve tartışmaları Türkiye çapında yaygınlaştırmak için, aşağıdaki isimlerden oluşan 35 kişilik bir "Birlik Tartışmalarını Düzenleme Kurulu" görevlendirildi.

Çağatay Anadol, Zihni Anadol, Halil Berktay, Cenan Bıçakçı, Atilla Coşkun, Umur Coşkun, Oral Çalışlar, Gürdal Çıngı, Servet Ziya Çoraklı, Mustafa Çubuk, Metin Çulhaoğlu, Necmi Demir, Gencay Gürsoy, Hakan Gürgen, Saim Koç, Ertuğrul Kürkçü, Sarıhan Oluç, Şaban Ormanlar, Şadi Ozansü, Sibel Özbudun, Nail Satlıgan, Gülnur Savran, Sungur Savran, İskender Savaşır, Mehmet Emin Sert, Bülent Somay, Zeki Tombak, Elif Gönül Tolon, Ahmet Ural, Türkân Yazıcılar, Yaşar Yiğit.

Gerek görüldüğü takdirde kendisini genişletme yetkisi verilen bu Kurul'un faaliyet süresi 19 Ağustos - 31 Ocak olarak sınırlandırıldı. Bu dönemin sonunda Kurul, genel bir değerlendirme yapmak üzere 12 - 13 Ağustos günleri toplanarak benzer bir geniş toplantıyı düzenlemekle görevlendirildi.

Bu Sayı

Sınıf Bilinci'nin bu saysını oldukça gecikmeli olarak yayınlıyoruz. 4. sayının yayınlanması gereken tarih 26 Mart yerel seçimlerine yönelik faaliyetlerle çakışınca *Sınıf Bilinci*'nin yayınlanmasını ileri bir tarihe ertelemek durumunda kaldık. Daha sonra da mali sorunlar erteleme süresinin uzamasına yol açtı. Böylece yaz sezonuna geldiğimizde, elimizde biriken yazıları da hesaba katarak 4. ve 5.ci sayıları sonbaharda bir arada çıkarmayı daha uygun bulduk. Bu gecikme nedeniyle okurlarımızdan ve *Sınıf Bilinci*'nin bu sayısına katkıda bulunan yazarlardan özür dileriz.

Sınıf Bilinci'nin bu sayısında ilk yazı Rıza Tura'nın 12 Eylül'ü konu edinen yazısı. Bu yazısında Tura, "devletin meşruluk bunalımı" kavramına ilişkin olarak teorik bir çerçeve çizmeyi denedikten sonra, 12 Eylül sonrası dönemin özgül farklılıklarını tarihsel bir perspektif içinde belirginleştirmeyi amaçlıyor.

Demir Küçükaydın, *Sınıf Bilinci*'ne yurt dışından bir katkı niteliğindeki yazısında Türkiye solunun yakın tarihine yönelik özgün saptamalarda bulunuyor.

"Marksizm ve Sürekli Devrim Kuramı" başlıklı yazı Sami Sarı'nın imzasını taşıyor. Sarı, Stalinist yazarların aşamalı devrim ve tek ülkede sosyalizm sözde teorilerini savunmak için Marks ve Engels'in devrim teorilerini ister istemez "eskimiş" ilan etmek zorunda kaldıklarını örnekleriyle sergiledikten sonra, Troçki'nin sürekli devrim teorisininin Marks ve Engels'teki teorik ve siyasal kökenlerini ele alıyor.

1989 yazı bürokratik işçi devletlerinde, bütün dünyanın sosyalistleri üzerinde büyük etkiler bırakan olaylarla geçti. Haziran ayındaki Tienanmen katliamı, Temmuz ayındaki Sovyet madenciler grevi ve Ağustos ayında Polonya'da ilk kez komünist olmayan bir başbakan önderliğinde kurulan koalisyon hükümeti, bu toplumların ne denli köklü bir çalkantı içinden geçtiğini vurgulayan tarihsel önemde olay-

lardı. Uluslararası işçi sınıfı hareketinin önündeki en büyük engelin kapitalizmin devrilmiş olduğu ülkelerde bürokrasinin hakimiyeti olduğu noktasında hareket eden *Sınıf Bilinci*, daha önce olduğu gibi, bu olayları da sıcağı sıcağına değerlendirmeye çalışıyor.

Sungur Savran, Sovyet madenciler grevini, Sovyet tarihindeki yerine yerleştirirken, aynı zamanda grevle birlikte perestroyka'nın yeni bir evreye girdiğini vurguluyor. Bu yeni evrede, işçi sınıfının örgütlülüğü ve taleplerinin doğrultusu Sovyet toplumunun kaderi açısından belirleyici olacak.

Çin'de bütün bahar boyunca yaşanan ve Haziran başında bürokrasinin gerici katliamıyla sonuçlanan olaylardan sayısız ders çıkarılabilir; biz ikisine işaret edelim. Birincisi, Çin deneyimi hem burjuva hem de sol çevrelerdeki yaygın bir anlayışa büyük bir darbe vurarak iktisadi liberalizm (piyasa ve özel mülkiyete dönüş ile) siyasal demokratikleşme arasında hiçbir zorunlu bağlantı olmadığını ortaya koydu. Bu olay, başta Gorbaçov olmak üzere çeşitli ülkelerde ortaya çıkan bürokratik reformculara demokratikleşme adına bel bağlayanlara sert bir uyarı olmalı. Nitekim, Çin olaylarından bir kaç ay önce Sovyet polisinin Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te ulusal haklar etrafında gösteri yapan kitlelere zehirli gaz ve ucu sivriltilmiş küreklerle saldırarak en az 20 kişiyi öldürmesi de Sovyetler Birliği'nden gelen erken bir hatırlatma oldu. İkincisi, bürokratik işçi devletlerine eleştirel bakmakla birlikte siyasal devrimin gerekliliğini yadsıyanlar, bürokratik rejimlerin reformlar yoluyla yeniden sosyalist demokrasi ve enternasyonalizm yoluna girebileceğini düşünenler, Macaristan (1956), Çekoslavakya (1968) ve Polonya (1970, 1980-81) deneyimlerinden sonra Çin'de de toplumsal pratiğin kendilerine yönelttiği eleştiriye dikkatle kulak vermeliler. Eğer marksist teorinin ve programın mihenk taşı pratik ise, bürokrasi Çin'de bir kez daha reformlarla yola gelmeyeceğini kanıtlamış bulunuyor.

Bu sayımızda, Çin olaylarına ilişkin olarak yer verdiğimiz ilk metin, Ernest Mandel'in katliamdan yaklaşık bir ay sonra yaptığı bir konuşmanın metni. Mandel Çin'deki demokratik hareketi ve bürokrasinin baskıcı yöntemlerini değerlendirmekle kalmıyor, bu olayların arka planında, uluslararası sosyalist hareket içinde son yıllarda ortaya çıkan gelişmelere de kuşbakışı bakıyor. Çin üzerine bir de görüşme yayınlıyoruz: Sungur Savran'ın bir Çinli marksist aydınla yaptığı söyleşi, bürokratik işçi devletlerinde kitle muhalefetinin hiç de burjuva basınının (ve Stalinistlerin) göstermeye çalıştığı gibi liberal ve anti-sosyalist olmadığını, esas yönelişinin demokratik hakların kazanılması ve bürokratik ayrıcalıkların ortadan kaldırılması olduğunu ortaya koyuyor. Görüşmenin bir önemi de Troçkist gelenekten gelmeyen bir Çinli marksistin bürokrasinin hakimiyetine son vermek için bir devrimin gerekli olduğunu vurgulaması.

Bürokratik işçi devletlerindeki bir başka yönelişin ilk örneğini oluşturan Polonya'daki gelişmelere ilişkin bir değerlendirmeye ise önümüzdeki sayımızda yer vereceğiz.

Ayrıca bu sayıda, Stalinizm ve Sovyet devleti konusunda çoğu dışarıdan katkı niteliğinde olan metinlere de yer veriyoruz.

Bu başlık altında sıralanabilecek ilk yazı Yusuf Gülaşlar'ın *Sınıf Bilinci*'ne cezaevinden gönderdiği "Sovyetler Birliği Neden Kapitalist Değildir" adlı yazısı, *Özgürlük Dünyası* dergisinin 4. sayısında F. Nano imzasını taşıyan, "Sovyet Toplumunda Artı-değerin Ortaya Çıkışı ve Gasp Edilmesi Mekanizması Üzerine" adlı metnin devrimci marksist bir eleştirisini içeriyor.

Muzaffer Bal'ın "Stalin, Gorbaçov ve Kitleler" adını taşıyan yazısı ise, kitleler karşısındaki konumları açısından Stalin ve Gorbaçov yönetimlerinin ortak yönlerini ön plana çıkarmayı amaçlıyor.

Engin Erdem Stalin'in SBKP'nin başında olduğu 1952 yılındaki 19. Kongresi'ni ele alan yazısında, özellikle Maocu ve Hocacı akımların Kruşçev yönetimiyle başladığını iddia ettikleri ve kapitalizme geri dönüşün karineleri olarak yorumladıkları "barış içinde bir arada yaşama", "sosyalist rekabet" vb. politika ve uygulamaların kökenlerinin Stalin döneminde de bulunabileceğini gösteriyor.

Hatırlanacağı gibi geçen sayımızda Moskova Duruşmaları Kampanyası ile ilgili olarak elimize ulaşan imzaları bir sonraki sayımızda yayınlayacağımızı duyurmuştuk. Bugüne kadar Türkiye'den ve yurt dışından elimize ulaşabilen imzaları bu sayımızda yayınlarken gecikme dolayısıyla imza sahiplerinden özür diliyoruz. Bu sayımıza Moskova Duruşmaları ile ilgili katkı yalnızca imzalardan ibaret değil: Atilla Karagöz'ün cezaevinden gönderdiği ve bizim "Stalin ve Moskova Duruşmaları" adını koyduğumuz yazısı, 1936-38 Moskova Duruşmaları'nın tarihsel ve siyasal arka planını sergilemeyi amaçlıyor.

Sınıf Bilinci'nin bu sayısında, Kasım 1988 tarihinde, Orhan Dilber, Ertuğrul Kürkçü, Tanju Akad ve Ahmet Ural'ın katıldığı "Sosyalist Demokrasi" konulu bir panelin bant kayıtlarının konuşmacılar tarafından kısaltılmış metnini de bulacaksınız.

Gene bu sayıda Orhan Dilber'in, ilk bölümü *Sınıf Bilinci*'nin 3.cü sayısında yer alan "Marks'tan 4. Enternasyonal'e Devrimci Örgüt Sorunu" adlı yazısının ikinci bölümünü bulacaksınız.

Bu sayıda yer alan son yazı Atilla Aksel'in "İnkılap Dal ve Hamdullah Erbil'i Düşünürken" adlı yazısı. Bu yazıda Aksel, 12 Eylül sonrasında geliştirilen resmi "infaz politikası"nın kısa ama özlü bir değerlendirmesini sunuyor.

6. sayımızı Aralık ayında çıkarmış olmayı umuyoruz. Tekrar buluşmak dileğiyle.

12 Eylül: Tarihsel bir perspektifte teorik belirlemeler

RIZA TURA

Dokuz yıl sonra 12 Eylül, yeniden Türkiye'nin siyasal gündeminin ilk sırasında. Darbeyi büyük bir çoşkuyla karşılayan burjuva basını, dokuz yıl sonra derbe ve darbe sonrası dönemi kıyısından köşesinden didiklemeye başladı. En çok satan kitap listelerinde, 12 Eylül'ün ipliğini pazara çıkarmayı amaçlayan incelemeler ya da kurgu-anılar baş sırayı alıyor.

Ama 12 Eylül'ü yeniden Türkiye'nin en güncel sorunu haline getiren yalnızca bunlar değil. Türkiye, belli başlı semptomlarını tehlikeli sınırlara ulaşan dış borçların, % 70'leri aşan bir enflasyon oranının, sanayi üretiminde ve yatırım oranlarında ciddi bir düşüş eğiliminin oluşturduğu bir ekonomik tıkanıklığın eşliğinde, yeni bir siyasal bunalıma doğru ilerliyor: Son kamuoyu araştırmalarına göre, oy oranı % 15'e düşen ve parçalanma dinamikleriyle sarsılan ANAP iktidarı altında parlamento, tıpkı 12 Eylül'ün arifesindeki gibi, erken seçim-anayasa değişikliği-cumhurbaşkanı seçimi meşum üçlüsünün oluşturduğu bir kilitlenmeyle yüz yüze. Bu duruma, sözkonusu kilidin bir "kılıç darbesiyle", yani yeni bir askeri darbeyle çözülebileceğine dair söylentiler eşlik ediyor.

Öte yandan, PKK'nın giriştiği eylemler karşısında ordunun etkin ve kalıcı bir çözüm oluşturamayışı; dokuz yıl sonra, "Kürt sorunu"yla sınırlı olsa da, çoğunluğunu devlet güçlerinin oluşturduğu "terör kurbanları"nın günlük bir olay haline gelişi; belki de en önemlisi PKK'nın Kürt kitleler arasında hatırı sayılır bir toplumsal desteğe sahip olduğunun örtülü biçimde kabulü ve bütün bunlar karşısında "Silahlı Kuvvetlerin huzursuz olduğu" yolundaki demeçlerin basında yer

alması, yeni bir darbe söylentilerine güncel bir malzeme oluşturmakta.

Bu tabloya göre sanki dokuz yıl sonra Türkiye tekrar başa dönmüş gibi: "12 Eylül öncesinin terör ve kaos ortamına dönmek" yetkili ağızlarda yıllardır olduğu gibi bir tehdit unsuru olmaktan çıkıp, her an biraz daha yaklaşılan kaçınılmaz bir kader gibi görünüyor.

Burjuva basınının çizdiği bu tablo, kuşkusuz Türkiye solunda da bir yankı buluyor. Örneğin Sosyalist Parti yönetimi, bir süreden beri, tabanını yeni bir siyasal bunalım-artı yeni askeri darbe senaryosuyla aleste tutuyor.[1] Ama Türkiye solunun teorik dağarcılığında, yalnızca bir iki siyasal çizginin teoik-stratejik geleneğiyle sınırlı tutulamayacak kadar yaygınlık kazanan bir hazır açıklama biçimi de var zaten bu konuda: Esas olarak Stalinizmin üçüncü dönem çizgisinin "teorik" mirasına dayanan ve "suni denge", "sürekli siyasal bunalım" vb. kavramlarla takviye edilen bu açaklama tarzına göre varolan siyasal bunalım belirtileri de, "burjuvazinin (ya da "oligarşi"nin) her geçen gün daha da derinleşen yapısal bunalımı"nın yeni bir dışavurumundan ibaret.

Duran bir saatin bile günde iki kez vakti doğru gösterdiği düşünülürse, çağın genel karakteristiklerinin yüzeysel ve mekanik bir betimlenmesinde çakılıp kalan bu "teori"nin de, hiç değilse gerçek bunalım dönemlerinde doğrulanma imkanı elde ettiği söylenebilir.

Ne var ki, yüzeysel ve mekanik karakteri bir yana, bu tür genellemeler *belli* bir sınıf mücadelesi konjoktürünün *özgül farklılıklarını* saptamaya imkan tanımaz. Oysa devrimci bir hareket, ancak somut sınıf mücadelesi konjonktürlerinin özgül farklılıklarını doğru biçimde saptadığı ve buna uygun politikalar geliştirebildiği ölçüde gelişebilir ve kendini değişiklere hazırlıyabilir. Marksizmin, Karl Korsch'un deyimiyle, *tarihsel özgülleştirme ilkesi*dir bu.

***

Bu yazının, son bölümünde yer alacak bir vargısını, baştan söyleyelim: 12 Eylül öncesiyle olan yüzeysel benzerliklerine rağmen, bugün yaşanmakta olan siyasal bunalım belirtileri burjuvazi için *12 Eylül dönemi içinde yeni bir evreye geçişin* sancılarıdır. 12 Eylül döneminin kimi aksaklıklarının biriken ağırlığının da bir etkisi olmakla birlikte, bu yeni evreye geçişin temel dinamiğini, burjuvazinin ihracata dayalı sermaye birikim modeli çerçevesinde *Avrupa Topluluğu*na girme doğrultusundaki kesin yönelişinin başlattığı *siyasal toprak kayması* oluşturmaktadır. Ama bir noktayı önemle vurgulamak gerek: Solun bir bölümüne ilişkin kimi ciddi açılımları da içerebilecek olan bu yeni evreye geçiş, *12 Eylül döneminin sonu olmayacaktır*. Tersine, 12 Eylül askeri diktatörlüğü altında, işçi sınıfının, sosyalist hareketin ve Kürt hareketinin aldığı yenilgilerin siyasal ve hukuki planda kurumlaştırılması zeminine dayanan hali hazırdaki sınıflar arası gerçek güç dengelerinin titizlikle korunması koşulu üzerine bina edilecektir bu

yeni evre. Öte yandan, *Milli Uzlaşma* siyasetinin ön plana çıkmasının kuvvetle muhtemel olduğu bir evre olacaktır bu. Buna bağlı olarak bu geçiş sürecinde parlementer planda burjuva güçlerinin bir yeniden harmanlanmasının ve/ya da yer değiştirmesinin yer yer ciddi sürtüşmeleri de içererek gerçekleşmesi gündemdedir. En önemlisi, sola yönelik kısmi açılımlar içermesi kuvvetle muhtemel olan bu yeni evrede uluslararası ve yerli burjuvazinin çıkarına karşı ciddi bir mücadele vermeyecek, işçi sınıfını ve emekçileri burjuva siyasal güçlere bağlamada bir dolayım işlevini görecek *yasalcı* sol partilere de meşru bir yer olabilecektir.

Öte yandan, yukarıda da değindiğim gibi, yeni evre 12 Eylül döneminin gerçek güçler dengesinde ciddi bir dönüşümü öngörme- mektedir. Tersine bu dengenin titizlikle korunması temelinde, siyasal ideoloji ve özellikle hukuk (anayasa) planında TC. Devleti'ne burjuvazinin Avrupa Topluluğuna yönelişine uygun, yeni, görece daha geniş bir toplumsal tabanı içeren ve görece kalıcı bir meşruluk zemini oluşturmayı öne çıkarmaktadır. ANAP içindeki, ANAP'la DYP arasındaki hatta kısmen DYP içindeki farklılaşmaların temelini, hakim sınıflar arasındaki çıkar farklılıklarında değil, bu olguda aramak gerek. Başka bir deyişle, parlamenter kulvarda burjuva partiler arasında burjuvazinin siyasal temsilini üstlenme doğrultusundaki yarışın başarı ölçütünü, devlete yeni bir meşruluk zeminini yaygın ve kalıcı biçimde, ama 12 Eylül döneminin dayandığı sınıflararası güç dengelerini sarsmadan kazandırma yeteneği oluşturmaktadır. Bütün burjuva siyasal güçlerini sağdan sola çaprazlamasına kesen bu toprak kayması, ister istemez 12 Eylül'ün meşruluğunu da hedef alacak biçimde, TC Devletinin resmi ideolojisinde çok ciddi tadilatları gerektirmektedir. Sınırlarının bugünden kestirilmesi olanak dışı ise de Kürtlerin "varlığının tanınması"ndan, Kürtlere tanınabilecek göstermelik bir özerkliğe, anayasanın yasal siyasal alanı sosyalist sola kapayan maddelerinin yeniden formüle edilmesinden kısmi bir siyasal affa kadar uzanabilecek bir spektrum içinde gündeme gelebilecek yasal ve siyasal açılımların siyasal ideoloji düzeyindeki izdüşümü, TC. Devlet'ine sağlam bir sol duvarı da olan yeni bir meşruluk platformu oluşturulmasıdır.

İşte tam bu noktada, burjuva siyasal güçleri arasında devlete Milli Uzlaşma zemininde yeni bir meşruluk kazandırma girişimiyle, reformist solun saflarında muhtemel bir Milli Uzlaşma'nın sol duvarını örmek doğrultusunda burjuvazi nezdinde meşrulaşmaya yönelik girişimler örtüşmektedir. Daha açık bir deyişle, *2000'e Doğru* dergisinin yayın politikasının temelini oluşturan, Kemalizme (Kürtlerin varlığının tanınmasını vb. içeren) yeni bir içerik kazandırma girişimlerinden *TBKP Program Taslağı*'nın sınıflararası uzlaşmayı eksen edinen demokratizmine kadar bir dizi yeni "açılım", TC Devletine yeni bir meşruluk kazandırma girişiminin sol bileşkesini üstlenme anlamını *da* taşımaktadır.

***

Öte yandan, 12 Eylül yenilgisi, izleyen yıllarda Türkiye solunda geçmişe yönelik çok yönlü bir tartışma ve hesaplaşma sürecini başlatmıştır. 12 Eylül yenilgisiyle hesaplaşmak, Stalinist ideolojinin dar kalıplarının parçalanmasına paralel olarak, ister istemez 12 Mart'la, 27 Mayıs'la hatta Cumhuriyetin kuruluşuna kadar uzanan bir tarihsel dönemle hesaplaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bugün de geniş bir tarihsel dönem içinde geçmişiyle ve geçmişine damgasını vuran Kemalist ideolojiyle hesaplaşmak, sosyalist hareketin teorik ve ideolojik gündeminin temel bir maddesini oluşturuyor.

Ama geçmiş *her zaman bugünün* geçmişidir. Bu demektir ki, Türkiye'nin siyasal tarihinin evrimi, 12 Eylül ve sonrası dönemin *özgül farklılıklarının* belirlenmesi açısından bir anlam taşır. Tersinden de söylenebilir: 12 Eylül ve sonrası dönemin özgül farklılıkları, bu farklılıkları öne çıkaracak biçimde tarihsel bir perspektife yerleştirildiğinde açık seçik belirlenebilir ancak. Bu nedenle, burjuvazinin bugünkü siyasal bunalımının iç içe geçen iki temel öğesini oluşturan, burjuvazinin parlamenter temsil güçlerinin yeniden harmanlanması sorunuyla TC. Devletinin *meşruluk bunalımını*, tarihsel bir arka plan üzerine yerleştirmeye çalışarak ele alacağım.

Öte yandan, son dönemde Türkiye solunda *meşruluk bunalımı* kavramı oldukça yaygın biçimde kullanılır oldu. Bugün de varolan bunalım belirtilerini haklı olarak bir meşruluk bunalımı olarak tanımlayan yaklaşımlar gederek çoğalıyor[2] Ne var ki sözkonusu kavramın teorik içeriğinin belirlenmesine yönelik bir çabanın olduğunu söylemek mümkün değil. Daha da önemlisi, açıkça tanımlanmasa da kavramın esas olarak *Weber'ci bir içerikle*, yani bir tür "toplumsal ve siyasal değerler", "motivasyonlar" bunalımı olarak kullanılması söz konusu[3]. Dolasıyla kavramın tam bir tanımını yapmak başlı başına bir çalışmayı gerektirse de en azından Marksist bir çerçeve içine yerleştirilmesinde yarar var. Bu nedenle aşağıda, zaten tarihsel bir bakış açısının ağırlığını taşıyan elinizdeki yazıyı daha da hantallaştırmayı göze alarak, bir paratez açıp, burjuva devletinin meşruluk sorununa ilişkin uzunca bir teorik not düşerek başlamayı gerekli görüyorum.

Uzunca bir teorik not: Burjuva devleti ve meşruluk sorunu.

Gramsci'den bu yana burjuvazinin ezilen ve sömürülen sınıflar üzerindeki egemenliğini yalnızca zora başvurarak değil, aynı zamanda ideolojik hegemonya kurarak da sürdürdüğü genel olarak kabul edilir. Ne var ki, Gramsci'ni bu katkısını, burjuvazinin kâh çıplak zora başvurarak kâh hegemonyaya dayanarak yönettiği şeklinde yorumlamamak

gerek. Devletin tekelinde bulunan zor ögesi, P. Anderson'un da belirttiği gibi[4], en demokratik burjuva devletinde bile, gündelik yaşamda dolaysızca görülmese de, siyasal yapının *kurucu ögesidir*. Avro-komünist teorisyenlerin iddia ettiklerinin tersine, burjuva egemenliği altında (ve bunun teorik çözümlenmesini içeren Gramsci'nin yazılarında) burjuva ideolöjisinin sömürülen sınıflar üzerindeki hegemonik işlevi, devlet tekelindeki zorla ayrılmaz bir bütün oluşturur.

Tam da bu nedenle burjuva ideolojisi içinde, fizik şiddet tekelini elinde bulunduran devletin varlık nedeninin, sömürülen sınıflar nezdinde meşru kılınmasına yönelik *özgül bir söylemler alanı* vardır. Başka bir deyişle, egemen ideolojinin zorunlu bir işlevi -belki de en temel işlevi- fizik şiddet tekelini elinde bulunduran devletin (dolayısıy- la fizik şiddetin) sömürülen sınıfların hiç değilse bir bölümü nezdinde meşru olarak, yani burjuvazinin değil, toplumun "genel çıkarı"nın koruyucusu olarak görülmesini sağlamaktır.

Poulantzas, *meşruluk bunalımı* kavramını tanımlarken[5], yukarıda belirtilen işleve ikinci bir boyut getirir: Fizik şiddet tekelini elinde bulunduran devlet, bir yandan bu şiddetin potansiyel muhatapları nezdinde burjuvazinin değil "genel çıkarın" bekçisi olarak meşrulaştırılmalıdır; ama öte yandan, bu işleve sıkı sıkıya bağlı olarak, devletin içinde de, çeşitli aygıtların uyumlu biçimde işleyişini sağlamak üzere, devlet personeli arasında (burjuvazinin "bir avuç hizmetkarı"ndan ibaret değildir bunlar, öğretmenlerden astsubaylara, savcılardan zabıta memurlarına kadar yüzbirlerce görevliyi içerir) bir "çimento işlevi" görmelidir egemen ideoloji. Hiyerarşik bir görev bölüşümü içinde burjuvazinin ortak çıkarına hizmet ederken, "genel çıkarı" temsil ettiği yanılsaması içinde görev yapmasını sağlayacak biçimde, devlet personeli içinde de devleti (ve bu personelin görevlerini) meşrulaştıracak özgül söylem ve pratikleri içermek durumundadır egemen ideoloji.

Poulantzas'ın bu tanımı çerçevesinde *meşruluk bunalımı*, "kitlelerin varolan ilişkiler içinde yönetilmek istemediği, yöneticilerin de bu ilişkiler içinde yönetemediği" (Lenin) *ön devrimci* ya da ***devrimci*** durumların tamamlayıcı bir ögesi olarak belirir.

Ne var ki, Poulantzas'la yol arkadaşlığını bu noktada kesmek gerekiyor. Çünkü Poulantzas, bakış açısını baştan salt devlet aygıtı içindeki (ideolojik aygıtlar) ideolojik üretim ve pratiklerle sınırladığından, bir noktadan sonra, sık sık olduğu gibi devlet aygıtının "bölümlerinde", "alt bölümlerinde", bunları birbirine bağlayan gizli dehlizlerde... kaybolup gider. Oysa burjuva devletinin meşruluğu salt devlet aygıtları içindeki ideolojik üretime, hatta salt ideolojik etkene dayanmaz; daha derinlere, kapitalizmde sömürü ilişkilerinin özgüllüğüne ve bu ilişkiler içinde devletin almak zorunda olduğu özgül biçime inmek gerekir.

Böylece, son yıllarda Türkiye solunun oldukça aşina olduğu bir konuya yaklaşmış oluyoruz: Burjuva devletinin meşruluğunun *bir*

sonun olarak belirişi de, bu meşruluğun sağlanmasının *nesnel çerçevesi de* kapitalizme özgü *Sivil toplum-Devlet ikiliği*ne dayanır. Ama dikkat; Türkiye'de bir dönem revaçta olan "sivil toplumculuk", bu konuda hiç bir ciddi teorik açılım sağlamadığı gibi, TC. Devletine 12 Eylül sonrasında yeni bir meşruluk kazandırma girişimlerinin sol bileşkelerinin teorik arka planı olma işlevini yerine getirmiştir.

Şu halde önce soruyu doğru, yani sınıfsal temelde sormak gerekiyor:

> Neden sınıf egemenliği ne ise o olarak, yani nüfusun bir bölümünün diğer bölümünü boyunduruk altına alması olarak kalmaz? Neden resmi bir devlet egemenliği biçimini alır, ya da aynı anlama gelmek üzere, neden devletin baskı aygıtı egemen sınıfın özel aygıtı olarak kurulmaz, egemen sınıftan ayrılır ve toplumdan ayrı, kişilere bağlı olmayan (impersonel) bir kamu aygıtı biçimini alır?[6]

Bu ünlü soru, P. Salama'nın da belirttiği gibi,[7] iki teorik alanı birden açar önümüze: Kapitalist devletin, işlevini yerine getirmek için kapitalist toplumsal formasyonda almak durumunda olduğu özgül biçim ve bu biçime sıkı sıkıya bağlı olan, devletin, toplumun bütün sınıfları nezdinde, "sivil toplumdan ayrı ve onun üzerinde yer alan bir kendilik" (Marx) gibi görünmesinin nesnel temelleri. Bu bölümü daha da uzatmamak için, her iki alanda ancak kıyısından söyle bir bakacağız.

Kapitalist üretim tarzı bir dizi ayrılmaya dayanır: Emeğin (emek-gücü haline gelmek üzere) üretim araçlarından ayrılması; artı değerin üretim süreciyle gerçekleşme sürecinin, buna bağlı olarak üretim ilişkileriyle dolaşım ilişkileri alanlarının ayrılması; tekil sermayelerle "genel olarak sermaye"[8] arasındaki diyalektik birlik... Kapitalizme özgü *Sivil toplum-Devlet ikiliği* bu ayrılmalar üzerinde yükselir. Bu noktada sözü Gülnur Savran'a bırakalım:

> Emek gücü, pazarda başka metalar gibi, eşit değerlerin mübadelesi temelinde satılıyor; bundan sonra, artığa el konması, üretim sürecinde emek gücünün kullanım-değerinin gerçekleşmesine bağlı tümüyle. Emek gücünün meta olması, tanımı gereği, bu meta sahibi üzerinde doğrudan baskı uygulanmasını engelliyor: Meta mübadelesi ancak akit (sözleşme) kuralları altında olanaklı. Dolayısıyla herhangi bir egemenlik ilişkisinde, örtük olarak da olsa, kaçınılmaz bir biçimde yer alan zor ögesi, bu alanın dışında, ayrı bir alan oluşturuyor. Başka bir deyişle, zora dayalı ilişkilerin üretim ilişkilerinden ayrılmasıyla, kapitalizmde, farklı iki toplumsal ilişki türü gelişiyor, ekonomik ve siyasal ilişkiler biçiminde. "Siyasal olan" bireysel sermayelerin dışında, ayrı bir alan oluşturuyor.
>
> Bu ayrılık çerçevesinde, siyasal iktidar *genel* çıkarın taşıyıcısı biçimine bürünüyor. İki anlamda genellik sözkonusu burada: İlkin, devlet tek tek sermayelerin değil, *genel olarak sermayenin* ortak gereksinimine, yani burjuva toplumunun yeniden-üretimine yönelik. Ayrıca sivil toplumdan ayrılığı içinde devlet, *toplumun ortak çıkarlarının temsilcisi* görünümünü taşıyor. (Vurgular aslında)

Mandel de kapitalist üretim ilişkilerinin özgüllüğüne dayanan bu olgunun egemen ideolojinin etkisinden çok daha önemli olduğunu belirtir:

> Bunun (meta ilişkilerinin genelleşmesinin-R.T) sonucu olan ve -genelleşmiş meta üretimi koşulları altında her biri "kendinde amaçlar" olarak algılanan tüm insan faaliyetlerinin özerkleşmesine yol açan-iş bölümünün sonuçları tarafından pekiştirilen, insanlar arası ilişkilerin genel şeyleşmesi, kapitalizmin olağanüstü önemde bir sonuca ulaşmasını olanaklı kılar: *Piyasa ilişkilerinin kabulü ve sürekliliği*, ister proleter olsun, ister küçük burjuva a da bü ük kapitalist, "özgür yurttaşların" büyük bölümünce içselleştirilir. Burjuva siyasal iktidarının temel üstyapısal gücü *burjuva ideolojisinin* etkesinden çok burda yatar.[10] (Vurgular aslında)

Ayrıca Mandel, kapitalist ilişkilerin gelişimine özgü olan bu olguyla burjuva demokrasisi arasındaki bağa da dikkat çeker:

> Bu içselleştirmeyle iktidarın burjuvazi tarafından kullanımının klasik biçimleri arasında açık bir bağ vardır (...) Nasıl her mülk sahibinin pi asa a "kendi metasını", yani birinin emek-gücünü. diğerinin ise sermayesini, eşit koşullarda sunmakta olduğu kabul ediliyorsa. tek tek her seçmene de birer oy pusulası vermek suretiyle "ulus"un kendi yöneticisini "seçtiği" kabul edilir(...) Şu halde piyasa ilişkilerinin içselleştirilmesine tümüyle biçimsel bir demokrasinin "içselleştirilmesi" tekabül eder. Her iki süreç de aynı köke ve aynı sonuca sahiptir: gerçek eşitsizlikleri ve egemenlik yapılarını gizlemek ve *bu sayede meşrulaştırmak*.[11] (Vurgular aslında)

Artık toparlayalım. Bir yandan şiddet tekelini elinde bulunduran devlet, üretim-dolaşım, yani ekonomik ilişkiler alanının dışında, bu ilişkilerin sürekliliğini (yeniden-üretimini) sağlama işlevini üstlenirken, diğer yandan dolaşım ilişkileri alanında, toplumsal ilişkilerin "eşit ve özgür iradeye sahip" mülksahipleri arası mübadele ilişkileri biçimini alması (üretim sürecindeki artı değer sömürüsünün bu biçimde gizlenmesi) ve bu ilişkileri *tanımı gereği eşit hukuk özneleri arası özgür irade ilişkileri biçiminde kuran burjuva hukuku*, devletin toplumun *genel* çıkarının bekçisi olarak görünmesinin, şu halde tekeli altında tuttuğu fizik şiddetle birlikte devletin meşru kılınmasının nesnel temelini oluş turur.[12]

Kuşkusuz bu en genel çerçeve, burjuvazinin sömürülen sınıflar üzerindeki ideolojik hegemonyasının *kendisini değil*, dayandığı *nesnel yapıyı* sunar. Bu ikisini birbirine karıştırmak, Marx'ın metaforuyla devam edelim, canlı varlıkların *yapısının* incelendiği anatomi ile, çeşitli biçimler altında kendini gösteren *canlılık fonksiyonlarının* incelendiği fizyolojiyi birbirini karşıtırmakla eşdeğerdir. Burjuvazinin sömürülen sınıflar üzerindeki ideolojik hegemonyasının tüm boyutlarıyla incelenmesi, her burjuva toplumunun özgül tarihsel evriminin incelenmesini gerektirir; her burjuva toplumunda burjuvazinin ideolojik hegemonyasının somut biçimlenişi burjuva devriminin gerçekleşme biçiminden, burjuvazinin "organik aydın katları" yaratabilme kapasitesine kadar bir dizi etkenin çok yönlü bir etkileşiminin ürünüdür.

Yeri gelmişken, yazının ilerki bölümleri açısından, "organik aydınlar" kavramına bir iki kelimeyle de olsa değinmek gerekiyor. Gramsci, "aydın katlarının organik özelliği"ni, bunların "üretim dünyasıyla ilişkileri"nden çok, "sivil toplum ve devlet basamaklarındaki görevlerini"[13] ölçüt alarak betimler; yani işlevleri temelinde ele alır "organik aydınları". Bununla birlikte, "geleneksel aydınlar"la olan fakını belirlerken, "organik aydınların", "organik olarak bağlı olduğu" burjuvazinin tarihsel toplumsal bir sınıf olarak ortaya çıkış sürecinin bir ürünü olduğunu belirtir.[14] Bu tanımlamada, örtülü biçimde de olsa, organik aydınların tarihsel toplumsal varoluş koşulları ve biçimlerinin, burjuva toplumsal ilişkilerinin gelişmesinin damgasını taşıdığı önermesi vardır. Başka bir deyişle, burjuvazinin "organik aydınlarını", "geleneksel aydınlar"dan ayırdeden, yanlızca işlevleri değil, aynı zamanda *bu işlevleri farklı biçimde yerine getirmelerini mümkün kılan, nesnel varoluş koşulları ve biçimleridir*: Genelleşmiş meta üretimi koşulları üzerinde yükselen, "her biri 'kendinde amaçlar' olarak algılanan tüm insan faaliyetlerinin özerkleşmesine yolaçan işbölümünün sonuçları tarafından da pekiştirilen" (Mandel) tarihsel-toplumsal varoluş koşulları ve biçimleri.[15]

Burjuvazinin ideolojik hegemonyasının kurulması (hergün yeniden kurulması) sürecinde, "sivil toplum ve devlet basamaklarında" görev alan "organik aydınlar"ın hiç değilse önemli bir bölümünün, "burjuvazinin kiralık uşakları" gibi değil, "genel çıkarın" koruyucuları görünümü altında faaliyet göstermelerini mümkün kılan da budur.

Azgelişmiş ülkelerde burjuva devletinin meşruluğu

Azgelişmiş kapitalist toplumlarda genelleşmiş meta üretiminin *bütün toplumsal ilişkilere damgasını vuracak biçimde gelişememesi* (ve buna sıkı sıkıya bağlı olarak, emek-gücünün yeniden üretiminin salt ücret temelinde piyasa ve kapitalist ilişkilerin pekiştirdiği aile içinde değil; aynı zamanda başka toplumsal ilişkiler içinde sağlanması) bu ülkelerde burjuva devletlerinin geniş kitleler nezdinde yaygın bir meşruluk kazanmasının önünde ciddi bir engel teşkil ettiği gibi[16], bu sınırlı meşruluğun da farklı mekanizmalara dayanmasını gerektirir Öte yandan uluslararası kapitalist işbölümünde benzer yerler işgal etmelerine karşılık, bugünün azgelişmiş kapitalist toplumlarının emperyalizmle eklemlenme süreçlerinin farklılığı[17], bu toplumların siyasal düzeyde ve sınıfların oluşum düzeyinde, dolayısıyla da bu ülke devletlerinin dayandığı ideolojik ve toplumsal meşruluk mekanizmalarında ciddi farklılıklara yol açmıştır (birbirlerinden cetvelle çizilmiş gibi ayrılan Afrika'nın "ulus"-devletleri, "İslam devletleri", Popülist rejimler altındaki devletler vb.) Kaldı ki, genel olarak azgelişmiş ülke devletleri hem verili bir uluslararası işbölümü temelinde bu ülkelerin kapitalist dünya pazarıyla eklemlenmelerinde *siyasal bir dolayım*, hem de uluslararası

işbölümünün dönüştürülmesinde *görece bağımsız bir etken* olduklarından[18], her azgelişmiş burjuva devletinin kendi tarihsel evrimi içinde de meşruluk mekanizmalarında sık sık ciddi değişiklikler söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla her bir azgelişmiş ülke devletinin somut siyasal biçimlenişini ve dayandığı sınırlı meşruluk mekanizmalarını, özgül tarihsel evrimi içinde ele almak gerekir.

Bu uzunca nottan sonra sınıf mücadelelerinin genel çerçevesi içinde T.C devletinin evriminin belli başlı dönemlerine şöyle bir bakalım.

I) T.C. Devleti'nin kuruluşundan 27 Mayıs'a kadar siyasal yapının evrimi ve hakim sınıflar[19]

1) Kemalist rejim altında hakim sınıflar ve TC. Devletinin meşruluğu

Milli Mücadele ile başlayan ve Cumhuriyet'in ilanıyla bir dönüm noktasına ulaşan süreç, *sınıf doğası burjuva olan yeni bir devletin kuruluşu anlamında bir burjuva siyasal devrimidir.* Ne var ki, hakim sınıfların bile önemli bölümlerinin aktif desteğine dayanmayan, *kitlesiz bir siyasal devrimdir* bu. Dahası, ancak başta proletarya olmak üzere tüm ezilen sınıflar üzerinde sistemli bir baskı oluşturarak, bu sınıfların siyasal önderliğini kimi zaman kıyıma varan yöntemlerle ezerek varlığını sürdürebildiği için ve ölçüde başarılı bir burjuva siyasal devrimidir; "proleter devrimler çağı"nda "başarılı" burjuva siyasal devrimlerinin, proletaryanın bağımsız devrimci önderliğini ezmeye yönelmeden ve/ya da sınıf işbirlikçi önderliklerinin sınıf ihanetine dayanmadan gerçekleştirilmiş bir örneğini bulmak imkansızdır.

Bu siyasal devrim, Türkiye'de, verili uluslararası kapitalist işbölümü çerçevesinde kapitalist üretim ilişkilerinin yeni devlet aygıtının aktif ve müdahaleci bir rol alarak tepeden bir toplumsal devrim süreci[20] altında geliştirilmesine yönelik bir adımdır; tamamlanmamış (ve doğası gereği tamamlanamayacak) da olsa burjuva toplumsal devriminin görece hızlı bir tempoda tepeden gerçekleşterilmesinin bir "prelüd"üdür yani. Kemalist önderlik altında gerçekleştirilen temel üstyapısal reformlar Türkiye'de burjuva toplumsal ilişkilerinin gelişmesinin önünü açma işlevi görmüştür.

Sınıfsal olarak burjuva bir doğaya sahip olan TC. Devletinin *somut olarak biçimlenişi,* Milli Mücadele döneminden itibaren oluşan ve mülksahibi sınıfların hiç birinin diğerleri üzerinde toparlayıcı bir hegemonik güç oluşturamayışının ürünü olarak özgül *bir bonapartist rejim* karakteri kazanan Kemalist rejimin damgasını taşımıştır; 1920'li ve 30'lu yıllar içinde *yeni devletin aygıtları bu rejimin gerekliliklerince* biçimlendirilmiştir.

Siyasal yapının yerleşmeye başladığı 1930'lu yıllarda Kemalist rejim iki temel ayak üzerine oturacaktır: Birinci ayağı, baştan aşağıya Kemalist ideoloji ile donatılan ve M. Kemal önderliğine sıkı sıkıya bağlı kılınan ordu oluşturmaktadır.[22] Günlük siyasal yaşamda hiç bir biçimde ön planda görünmemekle birlikte, Kemalist rejimin ve üstyapı reformlarının temel dayanağını doğrudan Kemalist önder kadrolara bağlı olan ordu oluşturmaktadır. İkinci ayak ise, verili güç dengeleri çerçevesinde, bileşimi Kemalist kadronun bonapartist/bürokratik denetimi ve seçiciliği altında belirlenen, hakim sınıflar ittifakının kurumlaştırıldığı Meclis'tir. Başka bir deyişle devletin idari yapısıyla çakışacak biçimde bürokrasinin merkezi denetimi altında bina edilen Cumhuriyet Halk Partisi'nin etrafında kümelenen mülk sahibi sınıfların içinden, Kemalist önderliğin varolan sınıfsal güç dengelerini gözeterek "seçtiği" temsilcilerden oluşmaktadır Meclis'in bileşimi. TBMM'nin tarihsel varlık nedeni de gücünün sınırları da, biçimlenişinin ve işlevinin bu özgüllüğünde yatmaktadır. Kemalist rejimin ikinci ayağını oluşturan Meclis, iki temel ögenin damgasını taşımaktadır: Birincisi, yukarıda da belirtildiği gibi, Meclis ve CHP aracılığıyla devlet içinde hakim sınıfların siyasal egemenliği/temsili, hakim sınıflar ittifakının nesnel bir zorunluluk olarak ancak bürokrasinin dolayımı ile kurulabilmesinin bir sonucu olarak, Kemalist bürokrasinin bonapartist/bürokratik denetimi altında gerçekleşmektedir. İkincisi, Meclis, işçi hareketinin ve sosyalistlerin yasal siyasal alanın dışına atılması ve sürekli baskı altında tutulması üzerinde yapılaşmıştır; ayrıca yasal siyasal platform ezilen ve sömürülen kitlelerin siyasal temsilcilerine kapalı olduğu gibi, mülk sahibi sınıfların şu ya da bu kesiminin bürokrasiden bağımsız biçimde bu kitleler üzerinde bir hegemonya oluşturma girişimlerine de kapalıdır.[23]

Bu noktada belirtilmesi gereken en önemli husus, Kemalist rejiminin iki temel ayağını oluşturan iki devlet aygıtının, yani parlamenter aygıtla ordunun arasındaki bağın, ancak Kemalist önderlik kanalıyla kurulan dolayımlı bir bağ olduğudur.

Burjuva devriminin, demokratik değil tepeden, devletin aktif ve müdahaleci toplumsal düzenlemeleriyle, hızlı ve "radikal" biçimde gerçekleştirilen üstyapısal reformlar yoluyla gelişme süreci, kendine özgü bir resmi ideolojinin yaratılmasını zorunlu kılmıştır. Oldukça cılız bir popülist damara sahip olan bu ideolojinin topluma ilişkin söylemini sınıfların ve Kürtlerin varlığının inkarına dayalı şoven bir milliyetçilik oluşturmaktadır. Bu ideolojiye göre halk "efkarı umumisiyle kaynaşmış ve sınıfsız bir kitle"dir; ve bu kitle "damarlarında dolaşan asil kana" rağmen, "cehalet" vb. nedenlerle kendini yönetme yeteneğinden yoksun, kurtarılması gereken bir nesnedir. Devlet ise bu toplumdan bağımsız bir varlık nedenine ve meşruluğa sahiptir neredeyse. Yalnızca bu kadar değil: devlet, "cahil", "geri

bıraktırılmış" bu halkı, gerektiğinde *halka rağmen* kurtaracak, "muassır medeniyet seviyesine" çıkartacak bir *Özne* olarak sunulmaktadır Kemalist ideolojide. Dolayısıyla, *burjuva devriminin demokratik değil tepeden karakterine sıkı sıkıya bağlı olarak,* resmi ideolojide devetin meşruluğu hiç bir biçimde *varolan toplumla ve toplumsal ilişkilere* dayandırılmaz. Devlet, bir *Özne* olarak meşruluğunu varolan toplumsal ilişkilerden değil, *toplum karşısındaki misyonu*ndan alır. Kısaca TC. Devletinin meşruluğunun dayandığı Kemalist ideolojinin ana çekirdeği *özgül bir Özne-Devlet*[24] söylemidir.

Burjuva toplumsal ilişki biçimlerinin, devletin aktif müdahalesiyle tepeden devrim sürecinde yaygınlaşması, tarihsel olarak (özellikle azgelişmiş kapitalist toplumlarda) burjuvazinin göreli güçsüzlüğünün damgasını taşır. Bu saptama ise, bir başka bağlamda, burjuvazinin "devlet ve sivil toplum basamaklarında" hegemonyasını kuracak "organik aydın katları" yaratamamış olduğu vargısını içerir. Bu nedenle burjuva toplumsal ilişkilerinin tepeden devrimler yoluyla yaygınlaşabildiği ülkelerde, burjuvazi, bir yandan pre-kapitalist mülksahibi sınıfların bir bölümünü zaman içinde kendine katarken bir yandan da kendi "organik aydın katları"ndan çok, egemen durumda olan "geleneksel aydın"ların bir bölümünü kendine eklemleyerek ve zaman içinde devşirerek hegemonyasını sağlama yoluna gider.

Türkiye'de tepeden devrim sürecinin, kitlesiz de olsa bir siyasal devrim ile güçlü bir atılım yapması, devlet içinde olduğu kadar, toplumsal dokuda da "geleneksel aydın" odaklarının dağıtılmasını gerektirmiştir. (Bu nedenle, "Şapka devrimi"nden Harf devrimine, Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasından laikliğin ilanıyla yetinilmeyip resmi bir din politikası oluşturulmasına kadar bir dizi üstyapısal reformun bir işlevinin de "geleneksel aydınlar"ın varoluş ve etkinlik koşullarına yönelik sistemli bir saldırı olduğu söylenebilir).

Ama aynı zamanda, bu yıkıntılar üzerinde, tepeden devrim süreci doğrultusunda seferber edilmek üzere, benzer ülkelere göre oldukça *eşitlikçi* biçimde toplumun bütün dokuları içinden çekilip çıkartılan ve yatılı okullar, karşılıksız burslar, "eğitim seferberliği" gibi yöntemlerle yeni eğitim kurumlarında Kemalist ideoloji temelinde yeni aydınlar yetiştirilecektir. Osmanlı Devleti'nin devşirme yöntiminin laik bir benzeridir bu yöntem. Bu "laik devşirme yöntemi"yle yetiştirilen yeni "aydın kat"ları, büyük ölçüde devlet memuru statüsü altında, *Özne-Devlet*'in bir temsilcisi olarak ülkenin (mecburi hizmet vb. politikalar sonucu) dört bir yanına dağılacaklar ve burjuva ideolojisinin en temel normlarını, toplumun benimsemesi gereken "ülküler" olarak yaygınlaştırmaya çalışacaklardır. 1930'lu yıllarda Türk Ocakları'nın dönüştürülmesiyle kurulan *Halkevleri* de benzer bir işlevin yarı resmi biçimde gerçekleştirilmesine yönelik kuruluşlardır. Böylece Gramsci'nin "organik aydın" tanımından çok farklı, varoluş biçimine

bağlı olarak aydın kimliği özgül bir Özne-devlet ideolojisinden dolayımlanarak kurulan ve "toplum karşısında" devleti temsil eden özgül bir Kemalist aydın tipi yetişecektir 1930'lardan itibaren. (1929 Bunalımının bir dayatması sonucu gündeme gelen devletçilik de, *Kadro* dergisinin ideolojik kılavuzluğu altında, kendini burjuvaziden ya da herhangi bir toplumsal güçten bağımsız gören ve ancak bu sayede burjuvazinin stratejik ve tarihsel çıkarları doğrultusunda hareket eden Kemalist aydın tipinin pekişmesini sağlayacaktır).

Bu tarihsel iklim içinde, Kemalist rejim altında TC Devletinin yoksul kitleler nezdinde pozitif anlamda yaygın bir meşruluğa sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Meşruluktan değil, olsa bir "kabullenmeden" söz edilebilir yalnızca. Hem Terakkiperver Fırka hem de daha sonra Serbest Fırka'nın, kuruluşlarından çok kısa bir süre sonra, özellikle kırsal bölgelerde Kemalist rejim için tehlike teşkil edecek bir taraftar kitlesi kazanmaları da bu yargıyı doğrular niteliktedir. Esasında o dönemde olup bitenlere kuşkuyla bakan Anadolu'nun yoksul köylü kitlelerinin gözünde yeni devlet "Ceberrut Osmanlı"nın laik bir devamı gibidir; dolayısıyla TC. Devleti, bu kesimler nezdinde, "devlet olmanın geleneksel meşruiyeti"ne[25] oturmaktadır. (Ama sırf bundan hareketle TC. Devletini "Ceberrut Osmanlı"nın laik bir devamı olarak nitelemek, tarihe köylülüğün gözünden bakmak anlamına gelir ancak.) Kürtlerin yoğun biçimde yaşadığı bölgelerde Kemalist rejimin bir meşruluk sorunu zaten yoktur.[26]

Toparlarsak; TC. Devletinin meşruluğu, Kemalist rejim altında, Poulantzas'ın vurguladığı ikinci boyutu açısından sözkonusudur ancak. Yani, tepeden devrim sürecinde, devletin aktif ve müdaheleci düzenlemelere girişmesi sırasında devlet aygıtlarının uyumlu biçimde işlemesini sağlayacak bir çimento işlevi sağlamıştır Kemalist ideoloji. Bununla birlikte, sömürülen yoksul kitleler nezdinde meşruluktan çok bir kabullenme sözkonusudur. Bunun rejim açısından çok da önemi yoktur gerçekte: Çünkü bu kitlelerin örgütlü biçimde siyasal alanda yer almaları, bir alternatif odak oluşturmaları zor temelinde engellenmektedir Kemalist rejim altında. Böyle bir odağın oluşturulmasında baş rolü oynayabilecek olan TKP ise Stalinist aşamalı devrim anlayışı (daha doğrusu Sovyet bürokrasisinin dış politikası) doğrultusunda, kuliste sahneye çıkma sırasını beklerken sahnedeki selefine rolünü süfle eden bir aktör gibi, yer altından "devrim sırası" kendisine gelinceye kadar, Kemalist önderliğe yapması gerekeni (ancak kendisinin duyabileceği bir sesle) süfle etmektedir yalnızca.[27]

Bununla birlikte, Kemalist rejimin bir toplumsal kategori olarak gençliğe özel bir önem verdiği söylenebilir. Başka bir deyişle tepeden devrim sürecinin uzun vadeli bir gerekliliği olarak ideolojik yatırımını yeni nesiller üzerine yapmaktadır Kemalist rejim. Dolayısıyla Kemalist

ideolojinin birinci derecede manevra alanını gençlik oluşturmaktadır.

Bu siyasal yapı, "Ebedi Şef"in ölümünden sonra bir ölçüde gevşeyerek "Milli Şef" döneminde de sürecektir. "Çok partili sisteme" geçişle birlikte, temel biçimlenişini bonapartist rejim altında kazanan devlet aygıtlarının bütünlüğünü yeniden kurmak zorlaşacak, bazı aygıtların (ordu, üniversiteler vb.) hükümet ve parlamento karşısında fiilen özerkleşmeleri, hakim sınıflar ittifakı içindeki değişimin yaratacağı dinamiğin de etkisiyle, 1950'lerin sonunda siyasal yapının ciddi bir bunalımla karşı karşıya kalmasına yol açacaktır.

2) "Çok partili sistem"de hakim sınıflar ve siyasal yapı.

II. Dünya Savaşı sonrasında, ABD'nin tartışılmaz önderliği altında kapitalist dünya pazarında başlayan yeni uzun vadeli canlanma, 29 Bunalımı sonrası dönemde zorunlu bir çözüm olarak gündeme gelen devlet kapitalizminin rafa kaldırılmasına ve emperyalizmle geçmişe oranla çok daha fazla bir bütünleşmeye yol açacaktır. Nato'ya ve Cento'ya girişten Kore savaşından emperyalist dünya ile aynı safta yer almaya karar uzanan bir siyasal entegrasyon da eşlik edecektir ekonomik bütünleşmeye. Burada bir noktanın önemle belirtilmesinde yarar var: Demokrat Parti'nin kurulduğu yıl olan 1946'dan itibaren CHP ve DP arasında, programları ve temsil ettikleri sınıfların bileşimi açısından hiç bir ciddi farklılık yoktur. Başka bir deyişle her ikisi de, önceki dönemde devlet kapitalizmi ve savaş yıllarının spkülatif girişimleri temelinde sağlanan ilksel birikim çerçevesinde 1940'ların ikinci yarısından itibaren öne çıkan büyük ticaret ve tarım burjuvazisinin çıkarlarının uluslararası ekonomik ve siyasal konjonktüre uygun olarak yeniden formüle edilmesi doğrultusunda birbirleriyle yarışmaktadırlar. Dolayısıyla, sol Kemalist mitlerin yaydıklarının tersine, DP iktidarıyla başlayan yeni dönem ile tek parti dönemi arasında siyasal iktidarın sınıfsal karakteri konusunda ciddi bir farklılık sözkonusu değildir. Bununla birlikte 1950'lere kadar hakim sınıflar ittifakın sağlanmasında bir dolayım işlevi gören bürokrasi, DP iktidarıyla birlikte bu işlevini ve dolayısıyla siyaset tekelini yitirerek *iktidar blokunun* dışında kalacaktır.

Dolayısıyla iki siyasal rejim arasındaki en önemli farklılık, iktidarların *sınıfsal karakterinde değil*, hakim sınıflar ittifakının *siyasal temsil tarzında* yatmaktadır: Hakim sınıflar iktidarının CHP'de cisimleşen bonapartist/bürokratik temsil biçiminin yerini, büyük ticaret ve tarım burjuvazisinin, toplumun bütün dokularına nüfuz eden yeni bir parlamenter siyasal aygıt (Demokrat Parti) aracılığıyla köylülük üzerinde hegemonya oluşturarak (Gramsci) temsil edilme biçimi almıştır. Yani iki rejim arasındaki fark esas olarak biçime ilişkindir; ama son derece önemlidir bu biçim değişikliği: Kemalist bürokrasinin bonapartist/bürokratik denetimi altında cisimleşen ik-

tidar bloku çatlamış ve ticaret ve tarım burjuvazisinin, bürokrasiyi devreden çıkararak ve bu bürokrasinin sürekli olarak horladığı köylülük üzerinde kurdukları hegemonya temelinde *ilk kez yönetici güç olarak* yer aldıkları yeni bir siyasal temsil/egemenlik tarzına geçilmiştir. Yeni uluslararası ekonomik konjonktürde ticaret hadlerinin (Kore savaşının da etkisiyle) Türkiye için elverişli bir trend izlemesi, daha önceki dönemlerde ilksel sermaye birikiminin ulaştığı düzey, dış yardımların katkısı ve bunlara eklenebilecek başka etkenler, 1950'li yılların ilk yarısında özellikle kırsal kesimde yoksul köylü kitlelerin de hiç değilse kırıntılarından yayarlanabildiği hızlı bir büyüme sürecine neden olmuş, bu da köylülüğün tarım ve ticaret burjuvazisinin hegemonyası altına girmesini kolaylaştırmıştır.

Kuşkusuz burada belirleyici etken daha önceki siyasal rejimde olduğu gibi "çok partili sistem"de de sosyalistler ve ezilen-sömürülen kitlelerin *bağımsız siyasal örgütlenmelerinin* sistemli bir baskı politikasıyla engellenmesi, yasal siyasal alanın dışında bırakılması ve böylece, parlamenter yapının yeni rejimde de burjuvazi için steril bir halde tutulmasıdır.

Ne var ki, burjuvazinin siyasal egemenliğinin/temsilinin, yalnızca burjuva güçleriyle sınırlı da olsa, köylülüğün burjuvazinin hegemonyası altına alınmasını sağlayacak biçimde parlamenter-demokratik bir mekanizmaya oturtulması; bu mekanizmanın köylülük üzerinde hegemonya oluşturmanın bir parçası olarak, Kemalist rejim altında bastırılan "geleneksel aydın" odaklarının (tarikatlar vb.) bir bölümüne yeniden hayat kazandırması ve benzer etkenler TC Devleti'nin meşruluğuna ilişkin olarak devlet aygıtı içinde biri ordu ve eğitim kurumlarında diğeri DP'nin toplumsal-parlamenter gücünde cisimleşen bir ikiliğin doğmasına yol açacaktır.

Sanayi burjuvazisinin öne geçişi ve 27 Mayıs

Ne var ki, 27 Mayıs'ı salt 1950'li yıllarda siyasal yapı içinde TC. Devleti'nin meşruluğu üzerinde odaklaşan gerilimle açıklamak, temel bir toplumsal-siyasal dinamiğin ihmal edilmesi pahasına yapılabilir ancak. Gerçekte 27 Mayıs gerek öncesindeki toplumsal-siyasal gelişmeler bakımından, gerekse yolaçtığı yeni dönemin sınıfsal karakteri bakımından, 1950'lerin ikinci yarısından itibaren giderek güçlenen ve siyasal yapıyı çıkarları doğrultusunda biçimlendirmeye çalışan genç sanayi burjuvazisinin gelişme dinamiklerinin damgasını taşır.

DP İktidarları altında esas itibarıyla iç ticaretin geliştirilmesi amacıyla yapılan alt yapı yatırımları, daha önceki dönemlerde devletçilik politikası sırasında gerçekleştirilen sanayi kuruluşları, uluslararası ticaret hadlerinin de zorlanmasıyla, 1950'li yılların

ortalarından itibaren ticaret burjuvazisinin bir bölümünün ithal ikameci biçimde sanayi üretimine kaymasını olanaklı hale getirmiştir.[28] En önemlisi, II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalist dünya ekonomisinde egemen hale gelmeye başlayan yeni uluslararası işbölümü, zaten bir dizi azgelişmiş ülkede ithal ikamesi temelinde iç pazara yönelik sermaye birikim tarzının gelişmesini öngörmektedir. İşte bu koşullar, 1950'lerin ikinci yarısında kendiliğinden genç ve gelişme olanakları olan bir sanayi burjuvazisinin ortaya çıkmasına ve siyasal yapıyı kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendirme mücadelesine girişmesine yol açmıştır.

Ne var ki, DP içinde köşe başlarını tutan tarım ve ticaret burjuvazisinin etkisinin bir çırpıda kırılması ve bu kesimlerin sanayi burjuvazisinin çıkarlarını ön plana geçiren yeni bir ittifaka ikna edilmeleri kısa vadede olanaklı değildir. Bu nedenle sanayi burjuvazisinin siyasal temsilciliğine yakın kesimler DP'den koparak Hürriyet Partisini kuracaklar ve kısa bir süre sonra da oldukça önemli avantajlar elde ederek CHP'ye gireceklerdir.[29]

Sanayi burjuvasisinin stratejik talepleri arasında kuşkusuz planlama gelmektedir; ithal ikamesine dayalı sanayileşme/birikim tarzı çerçevesinde, devletin *aktif ve müdahaleci* politikalarla kademeli biçimde yönlendireceği ithal ikamesine dayalı sanayileşme sürecinin, hükümetlerin görece dışında bir devlet kurumun inisiyatifi altına verilmesini talep etmektedir sanayi burjuvazisi. Öte yandan iktidar blokundaki diğer kesimlerin kırsal çoğunluğa dayalı parlamenter gücünü dengelemek üzere, siyasal yapının sanayi burjuvazisinin siyasal karar süreçlerindeki etkisini *varolan toplumsal gücünün ötesinde çoğaltacak biçimde* yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Siyasal karar süreçlerinin bir bölümünü devlet aygıtı içinde parlamento ve hükümetin inisiyatif alanının dışına dağıtacak bir düzenleme olmalıdır bu. Bütün bu önlemler 61 Anayasasına alınmadan önce CHP'nin 1957 sonrasındaki belli başlı programatik metinlerinde formüle edilecektir.[30] (Anayasa Mahkemesi, çift meclis, planlama, Danıştay vb)

Öte yandan, DP iktidarı karşısında, başlangıçta aydınlardan ve öğrenci gençlikten oluşan kentsel toplumsal muhalefet, giderek diğer küçük burjuva kesimlerle belli bir işçi kitlesini de içerecek biçimde genişleyecek ve CHP'nin etrafında kümelenecektir. Bu ise CHP'nin bu dinamik kentsel toplumsal tabanın belli başlı ekonomik ve demokratik taleplerini (grev hakkı, düşünce özgürlüğü, sendikal haklar vb.) programına almasına yol açacaktır. Böylece, 1950'lerin sonunda, sanayi burjuvazisi ile kentsel muhalefet arasında, *programatik planda* CHP'nin bir dolayım işlevi gördüğü *örtülü bir ittifak* gerçekleşmektedir.

Bunların yanısıra, aktif ve müdaheleci devlet politikalarıyla toplumsal kaynakların sanayi burjuvazisinin çıkarları doğrultusunda seferber edilmesi, güçlü *popülist ögeler* içeren *milli kalkınmacı* yeni bir

ideolojik atılımı gerektirmektedir; bu da Kemalist ideolojinin yeni birikim tarzının gerekliliklerine uyarlanarak yeni bir içerik kazandırılıp öne çıkarılmasına cevaz vermektedir. 1950'li yıllarda HP içindeki kimi aydınlardan üniversite içindeki çevrelere, kadar uzanan genişçe bir aydın çevre içinde bu doğrultuda yoğun bir ideolojik faaliyet de gündemdedir.

Sanayi burjuvazisinin stratejik atılımı temelinde başgösteren bu toplumsal ve siyasal dinamizm, devlet içinde "çok partili sistem"e geçişle birlikte gündeme gelen ikiliği tam bir siyasal bunalıma dönüştürmeye yetecektir. Ayrıca, 1960 yılının başında DP iktidarının kimi DP'lilerin bile karşı çıkmasına rağmen açıktan açığa diktatörce yöntemlere başvurması, *DP'nin varlığıyla devlete kazandırdığı yeni demokratik meşruluk zeminini icraatıyla baltalaması* sonucu doğurmaktadır.

Bu sürecin tam bir iktidar ve meşruluk boşluğuna doğru evrildiği bir noktada, ordu "kılıcını atacaktır". *Bonapartist bir askeri darbedir bu:* Kemalist rejim altında biçimlenen ve hakim sınıflar ittifakıyla, yalnızca Kemalist yönetici kadronun dolayımıla bağlantılı olan ordu, 1946 sonrasında bu dolayımın ortadan kalkması, yerine başka kalıcı bağlantı kayışlarının oluşturulamaması sonucunda siyasal iktidar karşısında fiilen özerk bir güç odağı haline gelmiştir; devlet içinde devletin meşruluğu noktasında yoğunlaşan farklılaşma, iktidar blokundaki diğer sınıflar ve onların siyasal temsilcisi durumundaki DP iktidarına karşı başını sanayi burjuvazisinin çektiği toplumsal ve siyasal mücadeleyle *çakışınca,* DP iktidarının kendi meşruluğunu sakatlamaya başladığı ve ekonomik bunalımın kırsal kesim içinde bile DP iktidarına yönelik bir tepkinin oluşmasına yol açtığı bir süreçte ordu, Milli Birlik Komitesi'nin yönetimi altında *tüm burjuva siyasal güçlerinden bağımsız biçimde* iktidara el koymuştur.

Ne var ki MBK, temel sınıflardan bağımsız biçimde devlet iktidarına el koyabilecek koşullara sahipse de, Kemalizmi yeniden TC. Devletinin ideolojik temeli haline getirme dışında,[31] uzun vadeli herhangi bir ortak programdan yoksundur. Darbeci subayların bu temel zaafı, darbeden çok kısa bir süre sonra, Komite toplantılarının CHP'li siyasetçilerin ve bazı aydınlarla bürokratların etkisine açık hale gelmesine yol açacaktır. Dahası, ordunun alt kademelerinden gelen sağ ve sol radikal tepkiler ve yeni darbe girişimleri tehlikeli boyutlar kazanınca, Komite ve ordu içinde tasfiyeler başlayacak ve nihayet darbeciler, yeni anayasal düzende meşru mevkiler elde ederek iktidarı sivillere bırakacaklardır.

Siyasal rejimin belirlenmesine yönelik karar süreçlerinin oldukça dar bir alanda yoğunlaştığı bir dönemde, yeni anayasa büyük ölçüde kimi CHP'li siyasetçilerin ve bürokratların etkisine açık biçimde hazırlanacaktır.[32] Öte yandan, zaten 27 Mayıs, bonapartist karakterine

rağmen fiilen, DP karşıtı olan ve darbe öncesinde CHP etrafında kümelenen toplumsal siyasal dinamiğe *paralel* ve hatta onu arkasına almaya özen gösteren bir müdahaledir. Kaldı ki, tarihsel olarak *işlevi de,* bu kent merkezli kitlesel radikalleşmeyi *temel programatik perspektiflerine sahip çıkarak ikame etmek* olmuştur.

Sonuç olarak, 27 Mayıs'ın, iç pazara yönelik sermaye birikim tarzının, doğası gereği sanayi burjuvazisinin stratejik çıkarları doğrultusunda öngördüğü yeni bir siyasal rejime bonapartist bir askeri müdahale altında geçilmesi işlevini gördüğü söylenebilir.

Son olarak, 27 Mayıs'ın gerek gerçekleşme biçimi, gerek arkasına aldığı toplumsal muhalefetin ideolojik bileşimi, gerek yeni birikim tarzında devletin aktif ve müdaheleci bir rol almasının gerekliliği gibi nedenlerle, sanayileşme şiarının kilit ögesi olduğu popülist ögeler içeren bir *milli kalkınmacı ideoloji* çerçevesinde, Kemalizmin Özne-Devlet nosyonunun yeni koşullara uyarlanmış bir versiyonuna yol açtığı vurgulanmalıdır.[33]

II- 1960 sonrasında siyasal yapı ve sınıf mücadeleleri

1) 27 Mayıs sonrasında hakim sınıflar ittifakı ve siyasal yapı

Kısaca, 27 Mayıs müdahalesi altında siyasal yapının DP yönetimlerinde temsil edilen sınıflar ve onların dayandığı kırsal çoğunluk karşısında, sanayi burjuvazisinin stratejik çıkarlarını güvence altına alacak biçimde yeniden düzenlendiği söylenebilir.

Ne var ki, bu düzenlemenin, sanayi burjuvazisinin, kırsal çoğunluğa dayanan diğer mülksahibi sınıflar karşısında, Kemalist aydın kesimlerinin anlamlı bir bölümünü de kendine bağlayarak, *kentli sınıflar üzerinde kurduğu hegemonya ve denetim temelinde yürüttüğü bir mücadelenin değil,* bu muhtemel süreci ikame eden *bonapartist bir askeri müdahalenin sonucunda* gerçekleşmesi, yeni dönemde beklenmedik toplumsal ve siyasal gelişmelere yol açacak ve sanayi burjuvazisini 27 Mayıs öncesinde karşısına aldığı saflara itecektir. Biraz açalım.

27 Mayıs, yukarıda da belirtildiği gibi, sanayi burjuvazisinin öngördüğü siyasal düzenlemeleri, bu sınıfın kentli toplumsal sınıfların DP iktidarına karşı muhalefeti üzerinde bir denetim ve hegemonya kurma sürecini engelleyip ikame ederek gerçekleştirmiştir. Dahası, 27 Mayıs müdahalesi, meşrulaşmak için bu toplumsal radikalleşmeyi arkasına

almıştır. Ama iki yönlü bir ilişkidir bu: 27 Mayıs, meşrulaşmak için bu hareketliliğe yaslanmak zorunda kalırken, ister istemez bu hareketliliği de meşrulaştırmış, hatta kimi durumda yüceltmiştir. 1960'ların hemen başında, kendini yeni "anayasal düzen"in gerçek sahibi ("Atatürk ilke ve devrimlerinin bekçisi") olarak gören kentli toplumsal hareketler, yeni anayasanın sunduğu kısmi demokratik açılımları da basamak yaparak hızla radikal bir mücadelecilik içersine gireceklerdir. Daha da önemlisi, siyasal yapı içersinde, parlamentonun ve hükümet- lerin etkisini hafifletmek üzere oluşturulan görece özerk kuruluşlar (Anayasa Mahkemesi, tabii ve kontenjan senatörlüklerini de içeren Senato, üniversiteler, Türk Dil ve Tarih kurumu gibi resmi ideolojiyi tekeli altına alan kurumlar vb.) siyasal yapının yeniden düzen- lenmesinin bonapartist bir askeri darbe altında gerçekleştirilmesinin ürünü olarak, sanayi burjuvazisinin hegemonyası altına girme sürecinden -27 Mayıs'ın da etkisiyle- sıyrılarak ideolojik olarak olmasa bile fiilen bağımsızlaşma koşullarına ulaşan toplumsal hareket- liliklerin *basıncına* açıktırlar.

27 Mayıs sonrası dönemde güçler dengesinin başta işçi sınıfı olmak üzere kentli toplumsal hareketlerin mücadeleciliğindeki yükselişe bağlı olarak beklenmedik biçimde değişmesinin ürünü olarak siyasal rejimde hızlı bir "eksen kayması" gündeme gelecektir. Bu koşularda sanayi burjuvazisi, bir bakıma mimarı olduğu siyasal rejim altında, dengeyi yeniden kurmak için ağırlığını diğer uca vermek zorunda kalacaktır. Öte yandan, siyasal yapının, bonapartist bir yönetim altında da olsa, sanayi burjuvazisinin stratejik çıkarları doğrultusunda yeniden biçimlendirilmesi, sanayi burjuvazisinin 27 Mayıs öncesinde karşısına aldığı diğer mülk sahibi sınıflara, kendi önderliği altında yeni bir ittifakı dayatabilmesini de kolaylaştırmıştır zaten. Böylece, işçi hareketinin başını çektiği toplumsal muhalefet hareketinin siyasal rejim üzerindeki basıncını dengelemek üzere, yeni hakim sınıflar ittifakının siyasal sözcüsü durumuna gelen *Adalet Partisi*nin çatısı altında kırsal çoğunluğun parlamenter gücüne dayanarak, 61 Anayasa'sının temel demokratik açılımlarına karşı savaş bayrağını açacaktır sanayi burjuvazisi; 60'lı ve 70'li yıllar boyunca "toplumsal muhalefet"in gelişmesi karşısında iktidar blokundaki diğer sınıflara tavizler verme pahasına hep biraz daha sağa kayarak dengeyi sağlamaya çalışacaktır.[34]

2) 27 Mayıs sonrası dönemde işçi hareketi ve "toplumsal muhalefet"

1960 sonrası dönem, Türkiye tarihi boyunca ilk kez işçi sınıfının mücadeleciliğinin damgasını vurduğu bir dönemdir. Başka bir deyişle, örneğin 1950-60 arası dönemden farklı olarak, 60 sonrası dönem mülksahibi sınıflar arasındaki mücadelenin değil proletarya ile burjuvazi arasındaki mücadelenin damgasını taşır.

Ama bu dönem aynı zamanda modern bir kentli sanayi proletaryasının hızlı bir tempo içinde oluştuğu bir dönemdir de. Ya da şöyle söyleyelim: İşçi sınıfının siyasal mücadelelere damgasını vurduğu dönem, aynı zamanda modern sanayi proletaryasının oluşum dönemidir; ve bu dönemde işçi sınıfının mücadeleciliği kadar *bu mücadeleciliğin zaafları da* oluşum sürecinin özgül sosyo-ekonomik koşullarının dolaysızca izlerini taşır.

Yalnızca bu kadar değil: 1950'lerin ikinci yarısından itibaren gelişen iç pazara yönelik sanayileşme sürecinde işçi sınıfının oluşumu, soyut ve şematik biçimde "kapitalizmin gelişmesiyle yoksullaşan ve deklase olan kır ve kent küçük burjuvazisinin fabrikaları doldurması"yla sınırlı bir olgu olarak ele alınamaz. Benzer bir süreçten geçen azgelişmiş ülkelerde de görüldüğü gibi, iç pazara yönelik birikim/sanayileşme süreci, esas olarak büyük kentlerde (ama aynı zamanda hızlı kapitalistleşmenin uğrağı olan bazı taşra kent ve kasabalarında) salt işçi sınıfının oluşmasından ibaret olmayan bir *kentsel yeniden tabakalaşma*ya yol açmıştır. Başka bir deyişle bu yıllarda sanayi proletaryasının hızlı oluşma süreci, etrafında, sayısız *ara sınıfsal duruma* ve *geçişliliğe* olanak tanıyan kent merkezli yeni bir toplumsal tabakalaşmanın gerçekleştiği "haleli" bir süreçtir.

Dolayısıyla 1960 sonrasında siyasal rejime popülist renkler katan mücadelecilik, pek de haksız olmayan nedenlerle sınıfsal terimlerle değil "toplumsal muhalefet", "toplumsal hareketlilik" vb. gevşek terimlerle ifade edilmiştir sol hareket içinde.

Bununla birlikte, özellikle 80 sonrası dönemin özgül farklılıklarını belirlemek açısından, sanayi proletaryasının etrafındaki toplumsal "hale"nin sınıfsal bileşimini, kabaca da olsa ayrıştırmakta yarar var. Ayrıca, gene 60-80 arası dönemin mücadelelerine ilişkin olarak, Türkiye solunda sık sık "küçük burjuva radikalizasyonu" vb. terimler kullanıldığı da anımsanırsa, bu dönemde küçük burjuvazi içindeki siyasal farklılaşmalara ve bu farklılaşmaların altında yatan nesnel olgulara değinmek de gerekiyor.

Aşağıda, "toplumsal muhalefet" hareketinin biçimlenmesi üzerinde ektisi olan kimi sosyo-ekonomik olgulara da kısmen değinerek, bu toplumsal mozayiğin ana bileşkelerini kısa noktalar halinde belirlemeye çalışacağım.

• Büyük ve hızla büyüyen kentlerin giderek genişleyen çemberler biçiminde gecekondu mahalleleriyle kuşatılması, büyük çoğunluğunu işçilerin oluşturduğu bu yeni kentli nüfusa yönelik olarak mal ve hizmet sunan yeni küçük burjuva tabakaların oluşmasına imkan tanımıştır. Böylece bir ölçüde işçiler arasından da çıkabilen, ama esas olarak küçük ve orta köylülüğe dahil olan kesimlerin köydeki mülklerini satarak kentlere yerleşmesiyle oluşan yeni bir kentsel küçük burjuva tabakalaşma süreci, sanayi proletaryasının oluşma süreciyle iç içe

geçerek kentleşmeye yeni bir boyut getirmiştir. Bunların pek de azımsanmayacak bir bölümü -özellikle 1950'li yıllarda ve 60'lı yılların başında kente gelip yerleşenler- 10-15 yıllık bir süre zarfında kısmen aile içi tasarrufla, kısmen tarımla olan bağlarını sürdürerek, kısmen de kentleşmenin sunduğu imkanlardan yararlanarak (örneğin gecekondu yapıp satmak gibi) orta mülk sahibi tabakalara dönüşebilmişlerdir.[35] Buna sıkı sıkıya bağlı bir olgunun vurgulanmasında yarar var: Bu kesimler kentsel küçük burjuvaziyi (yeniden) oluşturmakla birlikte, *varoluş ve gelişme imkanlarını* iç pazara yönelik sanayileşme çerçevesinde *kapitalist ilişkilerin gelişmesine* borçludurlar. Dolayısıyla kapitalist gelişmenin ortadan kaldırdığı, proleterleştirdiği ya da sürekli tehdit altında tuttuğu gelenceksel kentli küçük burjuva tabakaların siyasal tepkilerinden çok farklıdır bu tabakaların tepkileri. Geleneksel küçük burjuvazinin kapitalizmin gelişmesi karşısında duyduğu panikten farklı olarak, bu kesimler geleceğe "umutla" bakmaktadırlar; dolayısıyla gerici ya da faşist hareketlerin tepkisel biçimde tabanı olmak şöyle dursun, "kalkınma"dan "umut"tan dem vuran CHP'nin aktif (hatta zorlayıcı) tabanını oluşturacaklardır 1970'li yılların sonlarına kadar.[36]

• Bununla birlikte, büyük kentlerde biriken bu tabakalardan farklı olarak, gene aynı dönemde kapitalist gelişmenin olumsuz sonuçlarıyla yüz yüze gelen, en azından bu gelişmenin dışında kalan belirli taşra kent ve kasabalarında; geleneksel ilişkilere dayanan, dolayısıyla gelişmeyle birlikte varoluş koşulları ve statüleri sarsılan orta ve küçük mülk sahibi tabakalar, 1960'ların sonlarından itibaren AP'den koparak faşist ve bir ölçüde islamcı hareketin tabanını oluşturacaklardır. Ama bu olgu, aynı zamanda faşist hareketin toplumsal gücünün sınırlarına da işaret etmektedir (coğrafi olarak Yozgat, Çorum gibi İç Anadolu'nun geri kalmış illeri). Ne var ki, faşist hareketin kitle tabanı yanlızca bu kesimlerden de ibaret olmayacaktır. 1970'li yıllarda bunlara Kürtlerin yaşadığı bölgelere sınır olan ya da Kürtlerle Türklerin birlikte yaşadığı bölgelerde, Kürt hareketinin gelişmesi karşısında Türk milliyetçiliği ve güçlü devlet özlemi içinde MHP'ye yönelen Türk mülk sahibi sınıf ve tabakalar da eklenecektir.[37]

• İç pazara yönelik sanayileşme/birikim tarzı, başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de önemli bölümü yan sanayi niteliğinde olan ve esas olarak görece geri bir teknolojiyle yaklaşık 5-10 işçi çalıştıran küçük sanayi birimlerinin gelişmesine olanak vermiştir. Bu üretim birimlerinin çoğu, kente önceden gelip (ya da yurt dışına gidip) de bir süre sonra (örneğin 8-10 yıl) kalifiye hale gelen sanayi işçilerinin ortaklık vb. biçimlerde kurdukları atölyelerden oluşmaktadır. Kısmen kıdem tazminatı, emeklilik ikramiyesi gibi gelirlerle, kısmen -varsa- kırsal mülkün elden çıkarılmasıyla, kısmen de krediyle sağlanan bir ilk birikim sayesinde ve aile içi emeğin de kullanımıyla kurulan bu atölyeler büyük sanayi ile bir rekabet ilişkisinden çok tamamlayıcılık

ilişkisi içindedirler. Buna ek olarak sendikal mücadele konusunda da önemli bir etkisi sözkonusudur bu üretim birimlerinin. Büyük sanayi kuruluşlarında başını DİSK'e bağlı sendikaların çektiği militan örgütlenme ve mücadelecilik, 1960'ların sonlarından itibaren emek maliyetlerinin yükselmesi yönünde bir etki yarattıkça, büyük sanayi kuruluşları, hemen tümüyle sendikal haklardan yoksun ve sigortasız olarak çalıştırılan, çoğunlukla görece ucuz olan çocuk ve kadın emeğinin kullanıldığı, çalışma süresinin ortalama 10-12 saati bulduğu, kısaca *mutlak artı-değer sömürüsü*nün hüküm sürdüğü bu tür küçük işletmelere üretimlerinin küçümsenmeyecek bir bölümünü (fason, sipariş vb. yöntemlerle) aktarmaktadırlar. Bu küçük işletmeleri kredi, ödeme politikaları vb. yöntemlerle sürekli bir biçimde denetim altında tutan büyük sanayi kuruluşları, böylece, doğrudan istihdam ettikleri işçilerin sendikal kazanımlarına ve mücadeleciliklerine rağmen, en militan sendikaların bile örgütlemeyi "maliyetli" olduğu gerekçesiyle reddettikleri küçük işletmelerdeki yüksek artı değerin önemli bölümüne el koyabilmekte, yani küçük işletme sahiplerini vahşi sömürüyü sağlayan *mülksahibi ustabaşları* olarak kullanmaktadırlar.[38]

Kısaca küçük sanayi birimlerinin ikili bir işlevi sözkonusudur işçi hareketi üzerinde bu yıllarda: Birincisi, pek çok ülkede, üretimdeki kilit konumu dolayısıyla işçi sınıfının mücadele geleneğinin sürekli kılınmasının ana halkasını oluşturan kalifiye işçi kategorisi, Türkiye'de ya küçük üretime kayarak ya da sınıf atlayamasa bile, en azından "kendi işyerini açma" umuduyla militan mücadelenin dışında kalarak mücadele geleneğinin yeni işçi kuşaklara aktarılmasında boşlukların doğmasına yol açmıştır. İkincisi, işçi sınıfının azımsanmayacak bir bölümünü oluşturan küçük işletmelerde çalışan ve en çok sömürülen kitleler, sendikal mücadelenin dışında kalmaktadırlar.

• Bunun yanısıra, işçi sınıfının oluşumu ve mücadeleciliği üzerinde belirleyici etkisi olan bir başka olgudan bahsetmek gerekiyor. İç pazara yönelik sanayileşme/birikim tarzının temeli olan büyük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarıyla bunlar etrafında kümelenen küçük sanayi sitelerinin (ve bunlarda üretilen malların pazarlanmasını sağlayan büyük mağazaların, bayiliklerin, acentelerin vb.) oluşturduğu ana ekonomik sektörün yanısıra, bir başka sektörün de ortaya çıkması sözkonusudur. Son yıllarda, azgelişmiş kapitalist toplumların yapısını konu edinen Marksist yazında, ayrımı belirginleştirmek amacıyla, sanayileşmenin/birikimin ana eksenini oluşturan, dolayısıyla *formel* olarak adlandırılan ekonomik sektörün karşısında, *enformel* (ya da *marjinal*) sektör adıyla anılan bu sektör, azgelişmiş kapitalizmin dolaysız bir ürünüdür.[39] Bu sektör, geleneksel üretim ilişkilerinden farklı olarak *kapitalist pazarın sunduğu olanaklar sayesinde ve bu pazar için yapılan üretim* temelinde gelişmektedir. Birbirinden oldukça farklı "ekonomik" faaliyetleri içermekle birlikte, esas olarak aile içi emeğe ve işbölümüne dayanmaktadır bu sektördeki üretim. (Örneğin, seri

üretime yönelik olarak gelişmiş bir iş bölümü ve son derece basit üretim araçları temelinde, bütün aile fertlerinin katkıda bulunduğu, dolayısıyla ancak istisnai ve geçici olarak ücretli emek kullanan, ev içinde ya da evin bir müştemilatı olarak yapılan bir bölümde kurulan bir ayakkabı atölyesi düşünülebilir. Ya da gene aile içi emeğe dayanarak üretilen ve işporta tezgahlarında satılan hazır yiyecekler vb bu sektördeki ekonomik faaliyet biçimleri için verilebilecek tipik örneklerdir). Ayrıca salt hizmet faaliyeti de sözkonusu olabilir; toptancıdan ucuza aldığı tüketim mallarını işlek kent merkezlerinde satan seyyar satıcıların örneğinde olduğu gibi. Bu kesimlerin, (küçük üreticilerden yarı proleterlere kadar uzanan sayısız ara sınıfsal tabakayı da içermekle birlikte) esas olarak kent proletaryasının *bir alt bölümünü* oluşturduğu söylenebilir. Çoğunlukla büyük kentlere, ya da hızla gelişen taşra kent ve kasabalarına *yeni gelen* yoksul kesimlerin, bu kent ya da kasabalarda tutunabilmek için giriştikleri, hatta esas olarak *yarattıkları* faaliyetlerden oluşmaktadır enformel sektör[40]. Proletaryanın bir alt bölümünü oluşturmakla birlikte, bu kesimler sendikalarda örgütlü sanayi işçilerinden farklı olarak, kıdem tazminatı, emeklilik ikramiyesi, sosyal sigorta vb. güvencelerden ve sendikal haklardan yoksundurlar. Başka bir deyişle varolan düzen hiçbir güvence sunmamaktadır bu kesimlere. Daha da önemlisi, toplumda geçerli *yasal mevzuat*, hemen tümüyle formel sektörün gereksinimlerine göre düzenlendiğinden, bu kesimlerin kentlerde varolabilmek için yarattıkları "iş"ler, hiç bir biçimde *devletin yasal güvencesi* altında değildir. Dolayısıyla bu kesimler salt varlıklarını sürdürebilmek için bile her an devlet aygıtlarıyla (polis, zabıta, vergi tahsildarları vb.) fiilen çatışma halinde, "militan" bir yaşam mücadelesi içindedirler.

Bununla birlikte, çoğunlukla bütün aile fertlerinin kazancına dayalı bir "aile ekonomisi" sözkonusu olduğundan, sosyal ve sendikal güvencelerden yoksun olmakla birlikte, bu kesimlerin ortalama gelirleri, sanayi sektöründeki ortalama ücretlerden çoğunlukla daha düşük değildir. Dahası, bir kez kentlerde tutunabildikten sonra, zamanla durumlarını iyileştirme ve *sınıf atlama olanaklarına* sanayi işçilerine oranla çok daha fazla sahip oldukları bile söylenebilir. Öte yandan, hiç bir yasal çerçeveye sahip değilse de, bu sektöre giriş sanıldığı gibi serbest de değildir. Tersine, düzenli ve merkezi bir yapısı olmamakla birlikte, çoğunlukla akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerine dayalı, kimi zaman birbirleriyle rekabet ve müacadele halindeki toplumsal yarı örgütlülüklerin denetimi altındadır enformel sektördeki faaliyet alanları[41].

Bu sektörü oluşturan yarı proleter ve proleter kesimlerin mücadeleciliği, özellikle 70'li yıllarda, sendikalarda örgütlü işçi kitlelerinin sendikal mücadeleciliğinin *yanı sıra*, ama bu sonun- cusundan çok farklı *eylem biçimleri ve tempo altında*, zaman zaman (özellikle gecekondulaşma sürecinde) büyük kentlerin ve taşradaki kimi kent ve

kasabaların küçük burjuva kesimlerin radikalizasyonuyla da iç içe geçerek "toplumsal muhalefet hareketi"nin *ikinci ana damarını* oluşturacaktır.

Daha da önemlisi, 70'li yıllarda, aşağıda da belirtileceği gibi, sosyalist hareketin reformist ve uzlaşmacı kanatları sendika bürokrasisi kanalıyla işçi sınıfının sendikalarda örgütlü kesimleri üzerinde küçümsenmeyecek bir siyasal çekim merkezi oluşturmaya yönelirken, sosyalist hareketin militan Stalinist-popülist akımları, aynı yılarda, bir yandan gecekondu mahallelerini tehdit eden faşist saldırılar karşısında anti-faşist mücadelenin esas yükünü üstlenirlerken bir yandan da, marjinal sektördeki proleter ve yarı proleter kesimlerin ana eksenini oluşturduğu "toplumsal muhalefet hareketi"nin bu ikinci damarına nüfuz edeceklerdir.Başka bir deyişle bu akımlar, burjuva partilerinin seçimden seçime kimi vaadlerle oylarını almak dışında, hiç bir biçimde düzene kanalize edemedikleri, kentlerde tutunabilmek için bile ister istemez devletle fiilen militan bir mücadele içinde olan bu kesimlerin, yukarıda da andığımız gayrı resmi, gevşek ve merkezsiz örgütlülüklerinin siyasal merkezi haline geleceklerdir.(Özellikle Maocu ve Hocacı akımların ideolojik geleneklerinde varolan pre-kapitalist ögeler, kentlere yeni gelen, kırdan tam olarak kopmayan bu kitlelerin kulağında aşina bir tını bırakmaktadır zaten.)

• Son olarak, "toplumsal muhalefet hareketi"nin en dinamik ögelerinden biri olan öğrenci gençlik hareketinde 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren görülen bir sınıfsal değişimden bir iki kelimeyle de olsa söz etmekte yarar var. Daha 27 Mayıs öncesinde başlayan ve 1970'li yılların ortalarına kadar esas olarak üniversiteli gençliğin başını çektiği mücadeleciliğin bir *küçük burjuva aydın hareketi* olduğu açık olsa gerek. Ne var ki, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren faşist hareketin üniversiteleri hedef alan sistemli terörünün üniversitelerdeki öğrenci gençlik hareketinin kitlesel karakterine son verdiği söylenebilir. Bununla birlikte bu tarihlerde, militan sol grupların marjinal sektörü oluşturan kesimlere yönelmesine paralel olarak yoksul gecekondu bölgelerine bağlı olan orta öğrenim kurumlarında, bu mahallelerdeki mücadeleciliğin bir *türevi* olarak gelişen, dolayısıyla küçük burjuva aydın hareketi olarak nitelenmesi mümkün olmayan yeni bir gençlik hareketinin oluştuğu ve artık militan sol kadroların bu kesimlerden çıkmaya başladığı vurgulanmalıdır. Hatta, 1970'lerin sonlarına doğru, üniversitelerdeki mücadelelerin başını çekenlerin bile esas olarak, bu liselerde politize olan kesimler arasından üniversitelere girebilen kadrolar olduğu söylenebilir.

1960 sonrası dönemde sendikal mücadelecilik.

Toplumsal olarak işçi sınıfının oluşma sürecinin bu "haleli" karakteri, özellikle 1970'li yıllarda "toplumsal muhalefet hareketi"nin çok parçalı ve adem-i merkeziyetçi bir yapı kazanmasına yol açmıştır.

Bununla birlikte 1960'lı ve 70'li yıllar boyunca başını büyük sanayi kuruluşlarında yer alan sanayi proletaryasının çektiği sendikal mücadelecilik, gerek toplum içindeki nesnel ağırlığıyla gerek kendine özgü temposuyla gerekse de örgütlü karakteriyle bu mücadeleciliğin lokomotif gücünü oluşturmuştur. Ne var ki, esas olarak sosyalist hareketin zaaflarının bir ürünü olarak işçi hareketi, sendikal mücadelenin sınırlarını aşamamış ve siyasal mücadele alanına ancak toplumsal dinamizminin yarattığı basınç ile, yani dolaylı olarak etkide bulunmuştur.

Bu noktada çerçevesi 27 Mayıs ile çizilen 60 sonrası siyasal rejim ile sendikal mücadeleler arasındaki ilişkinin özgül bir yönünü belirtmek gerekiyor. 27 Mayıs'ın ürünü olan 61 Anayasası sendikal ve demokratik haklar konusunda geçmişle kıyaslandığında oldukça önemli açılımlar içermektedir. Birden çok nedeni vardır bunun. Birincisi, yukarıda da anıldığı gibi 61 Anayasası'nın iskeletini, sanayi burjuvazisinin temel siyasal perspektifleriyle kentli sınıfların taleplerini kaynaştıran CHP'nin belli başlı programatik metinleri oluşturmaktadır ve bu metinlerde grev hakkı da dahil olmak üzere temel sendikal ve demokratik haklar yer almaktadır. İkincisi, yeni anayasanın hazırlanma süreci, 27 Mayıs'ın bonapartist karakteri nedeniyle anayasa profesörlerinin ve bazı ilerici aydınların etkisine oldukça açık bir süreç olmuştur. Böylece tarihsel olarak işçi sınıfının kazanımları olan ve zaman içinde "evrensel hukuk normları" haline gelen bir dizi öge de çok fazla bir sorun yaratmadan girebilmiştir yeni anayasaya. Ama en önemlisi, anayasanın hazırlanması sürecinde sanayi burjuvazisinin sözcüsü durumundaki çevreler, diğer mülk sahibi sınıfların toplumsal dayanağını oluşturan kırsal çoğunluğun karşısında kentli sınıf ve tabakaların sendikal ve demokratik açılımlara kavuşturulmasını gelecek açısından dengeleyici bir etken olarak görmüş olmalıdırlar. Bunlar ve bunlara eklenmesi mümkün başka etkenler bir araya gelince, yeni anayasal düzende, işçi sınıfının *varolan gücü ve mücadeleciliğiyle* elde etmesi mümkün olmayan bir dizi sendikal ve demokratik hak "yukarıdan bahşedilmiş"tir işçi sınıfına[42].

Büyük kentlerde hızla büyüyen işçi sınıfı bu bahşedilen haklara sahip çıkmakta gecikmeyecektir. Militan bir sendikal mücadelenin ürünü olan bu süreç bütün burjuva güçleri tedirgin etmekle kalmayıp yeni siyasal rejimin oluşturulmasında öngörülen güç dengesi hesaplarını beklenmedik biçimde sarsacaktır. Ne var ki, 1960'lar ve

70'lerde yer yer kendiliğinden patlamalar, işgaller düzeyine ulaşabilen bu mücadeleciliğin *siyasal ufku* daha baştan itibaren anayasanın bahşettiği hakları "hayata geçirmek" ile sınırlı kalacaktır[43]. Bir başka deyişle işçi hareketi siyasal rejim içindeki dengeleri fiili mücadeleciliği ile altüst ederken paradoksal biçimde siyasal rejimin anayasal çerçevesine sahip çıkacak, *mücadeleciliğiyle zorladığı rejimi ideolojik olarak yüceltecektir.* Farklı biçimlerde ve ağırlıklarda da olsa Türk-İş ve DİSK bürokrasilerinin hem bir bakıma *varlık koşulu* hem de önemli bir *manevra olanağı*dır bu durum.

Kuşkusuz sendikal mücadelenin devlete bağımlılığı salt 27 Mayıs'ın yarattığı yanılsamaya bağlanamaz. Kökeni 1946'dan itibaren, bir yandan işçi hareketinin kendiliğinden sendikalaşma girişimi engellenirken diğer yandanTürk-İş'in devlet eliyle yukarıdan denetimli biçimde kurulmasına kadar uzatılabilir. Bu bağlamda, 1960'lı ve 70'li yıllarda sendikal mücadeleleri denetimi altında tutan sendika bürokrasisinin, Batı toplumlarındaki işçi hareketinin evrimi sırasında olduğu gibi, sendikal mücadelenin belli bir evresinde *tedricen gelişen bir bürokratikleşme sürecinin* ürünü olmadığı, tersine, sendikaların yukarıdan aşağıya yani devlet denetimi altında kurulmasına bağlı olarak *daha baştan* devletçe yaratıldığı söylenmelidir.[44]

Devlet sektörünün mutlak ağırlık taşıdığı 1946-60 arası dönemde bu sendikal yapı (zaten büyük ölçüde kırsal bölgelere yakın yerlerde kurulan, dolayısıyla kırdan tam olarak kopartılmayan) işçi kitlesi üzerinde, dolaysız bir devlet denetimini sağlamak perspektifi doğrultusunda inşa edilmiştir. Dolayısıyla devlet sektöründe istihdam edilen her işçi, prosedür gereği Türk-İş üyesi olmaktadır.

60 sonrasında Türk-İş büroksisinin yönetiminde devlet sektöründe ücretlerin ve sosyal hakların belirlenmesi 60 öncesinde olduğu gibi bütçe görüşmeleri ve plan hazırlıkları sırasında sendika bürokratlarıyla bakanlıklar ve hükümet arasındaki pazarlıklar temelinde gerçekleştirilmekte, toplu sözleşmeler önceden belirlenen miktarları karara bağlayan bir formalite olmaktadır.

İç pazara yönelik sermaye birikiminin ürünü olarak 1960'ların başından itibaren özel sektörün hızla gelişip öne geçişi, devlet sektöründen farklı olarak *bu sektörde militan bir sendikal örgütlenme sürecine* yol açacaktır. Başka bir deyişle 60 sonrasının militan sendikal mücadeleciliğinin altında, sanayi burjuvazisinin direnme ve engelleme girişimlerine rağmen gerçekleştirilen, *özel sektöre dahil büyük sanayi işletmelerindeki sendikal örgütlenme faaliyeti yatar.*[45] Bazı sendikaların 1960'ların sonuna doğru Türk-İş'ten koparak DİSK'i oluşturmalarının altında yatan dinamik de budur esas olarak. Özel sektörde istihdam edilen işçiler için sendikalaşma, salt ücretlerin yükseltilmesine yönelik bir kaygıdan da kaynaklanmamaktadır. Sanayicilerin maliyetleri yükselttiği ve işten atmayı zorlaştırdığı gerekçesiyle vermekten imtina

ettiği kıdam tazminatı, sigortalı olma hakkı, emekli ikramiyesi, iş kazalarına karşı güvence gibi-temel sosyal hakların ve güvencelerin elde edilebilmesi için bile sendikalaşmak gerekmektedir özel sektördeki işçiler için. Ne var ki, özel sektördeki militan sendikalaşma dinamiği temelinde DİSK'in oluşması, bu konfederasyonda bürokrasinin egemenliğine son vermemiştir. Tersine, Türk-İş içinden gelen bürokratların kendini bu dinamiğe uyarlayan ve bir ölçüde dönüştüren kesimlerinin önderliği altında kurulmuştur DİSK.

1970'lerin ikinci yarısına doğru, sanayileşme dalgasının hızını büyük ölçüde yitirmesine paralel olarak büyük, hatta orta ölçekli sanayi işletmelerinin çoğunda sendikal örgütlenmenin gerçekleştirilmesi, DİSK'i DİSK yapan militan mücadeleciliğin durulmasına ve bürokrasinin taban üzerindeki denetiminin pekişmesine yol açacaktır. Artık bu yıllarda sendikal mücadele ve buna bağlı olarak Türk-İş - DİSK rekabeti, toplu sözleşme pazarlıkları ve hükümetler üzerinde siyasal baskı kurmak gibi bürokratların ve uzmanların inisiyatifini öne çıkaran alanlara kaymıştır. 1970'li yıllarda DİSK, militan bir örgütlenme faaliyeti temelinde değil, bürokratlar arası pazarlıkların ürünü olan, bazı sendikaların ya da şubelerin Türk-İş'den kopması ya da bağımsız sendikaların katılımı temelinde büyümektedir. Ücretlerin arttırılması ve sendikal kazanımların genişletilmesi DİSK yönetiminin taban üzerindeki denetimine dayanarak, hükümetler ve işveren kuruluşları karşısında sol bir söylem altında oluşturduğu siyasal basıncın ürünü olmaktadır artık. Grev, miting vb. eylemler bu doğrultuda *taktik araçlar*dır yanlızca.

1960 sonrası dönemde sosyalist hareket

1960'lı yıllarda sosyalist hareket, 27 Mayıs öncesinde CHP etrafında toplanan, 27 Mayıs'ta ise müdahaleyle özdeşleşerek kendini Kemalizmin -orduyla birlikte- gerçek mirasçısı olarak gören aydın ve öğrenci gençlik radikalizasyonunun bir devamı olarak belirir.[46] 27 Mayıs ve sonrasında sanayi burjuvazisinin kendisine "organik olarak" bağlayamadığı bu kesimler, bu burjuvazinin DP'nin mirasçısı olan güçlere-kendi önderliğini kabul ettirerek-meyletmesi sonucunda, daha da radikalleşerek iyiden iyiye sola kayacaklardır. Ama gene de 60'ların sonlarına kadar AP iktidarları karşısında kendilerini 27 Mayıs'ın ve 61 Anayasası'nın öngördüğü "anayasal düzen"in gerçek sahibi olarak görmeye devam edeceklerdir. Öyle ki 1960'ların ortalarına kadar gençlik hareketinin önderleri, dönemin hükümetlerine ültimatomlar gönderme hakkını bile görmektedirler kendilerinde.[47]

Öte yandan 27 Mayıs'la gelen görece özgür düşünme ve tartışma ortamı, Takrir-i sükun'dan beri yasaklanmış ve gayrı meşru ilan edilmiş olan sosyalist düşüncenin ilk kez geniş kesimlere ulaşabilecek bir yasal

açılıma kavuşmasına imkan tanımıştır. Bununla birlikte, Stalinist çizgileri doğrultusunda siyasal yaşamları sürekli olarak sillesini yedikleri Kemalist dikta altında Kemalizme övgüler düzmekle geçen *aşamalı devrim ve tek ülkede sosyalizm* ideolojisiyle yorulmuş, TKP'den arta kalan "eski tüfek" kadroların inisiyatifi altında gelişen bir süreçtir bu.

Bütün bunlara ek olarak sağdan sola doğru oldukça farklı tonlar içermekle birlikte, iç pazara yönelik birikim-sanayileşme tarzı çerçevesinde Kemalist ideolojiye popülist renkler de katarak oluşturulan *milli kalkınmacı bir ideolojik paradigmanın* egemen olduğunu hatırlatmak gerekiyor. Bu birikim tarzı içinde devletin almak durumunda olduğu aktif ve müdahaleci rolün *gerçek sınıfsal işlevini gizlemek üzere,* "milli kalkınma" hedefi doğrultusunda devlete, şu ya da bu ölçüde sanayileşmenin lokomotif gücü yani bir özne görünümü kazandırılmasına cevaz veren bir paradigmadır bu.

İşte kabaca bu ideolojik iklimin hüküm sürdüğü ortamda, sosyalizm, "eski tüfek"lerin de marifetiyle, sanayi burjuvazisinin staretijik yönelimine tekabül eden *milli kalkınmacı ideolojik paradigmanın sınırları içinde bir meşruluk* kazancaktır. Daha açık bir ifadeyle, sosyalizm işçi sınıfının kendi eyleminin ürünü olan ve ancak enternasyonal bir temelde gerçekleşebilecek bir toplumsal kurtuluş projesi olarak değil, devlet marifetiyle gerçekleştirilecek planlı bir milli kalkınma yolu olarak, "kapitalist yoldan" kalkınılamayacağı için başvurulması gereken bir yol olarak savunulacak ve meşrulaştırılacaktır. Egemen ideolojik paradigma içinde, *bu paradigmanın belli başlı ögelerini (müdahaleci devlet, plan milli kalkınma vb.) sola doğru çekiştirerek,* böylece Kemalizmin mantıksal bir sonucu ve hatta "gerçek içeriği" görünümüne büründürülerek sunulacaktır sosyalizm.

Kısaca, 60'lı yıllarda biçimlendirilen sosyalist ideoloji, ortak temalar çerçevesinde sol Kemalizmle Stalinizmin bir kırmasından oluşmaktadır. (Hiç kuşkusuz Sovyet bürokrasisinin bu yıllarda belli az-gelişmiş devletler üzerinde egemenlik kurma yolunda yaydığı "kapitalist olmayan yol" ideolojisinin de önemli bir etkisi vardır Türkiye solunun ideolojik biçimlenmesi üzerinde.)

- 60'ların hemen sonrasında *Yön* dergisinden başlayarak *Devrim* dergisiyle devam eden ve 12 Mart'a kadar etkin bir aydın ve asker-sivil bürokrat çevre içinde taraftar bulan, Marksizmi oldukça şaibeli olan sol Kemalist çizgi, staratejik planda "ilerici darbe" hazırlığı içinde, dolaysızca bir kurtarıcı-özne devletin marifeti olarak görmektedir sosyalizmi.[48]

- 1960'ların ikinci yarasından itibaren, bu çizgiden koparak Marksist bir çerçevede devrim stratejisine yönelen *MDD çizgisi ve bunun türevleri* ise Stalinizm ve Kemalizmin etkisinden kopamasalar

da stratejilerini sınıfsal bir temele oturtma çabası içine gireceklerdir. 70'lerin hemen arifesinde Kastrist ya da Maoist gerillacı popülist temelde militan bir mücadele çizgisi arayışında olsalar da, MDD çizgisinin türevleri olduklarından, dolayısıyla Kemalizmin sınıf doğasına ilişkin yanılsamalar kırılmadığından, bu akımlar, stratejik projelerinde şu ya da bu ölçüde ama mutlaka ilerici bir askeri darbeye yer vereceklerdir.

• 1960'ların hemen başında, ileride DİSK'in kuruluşunun başını çekecek olan sendikacıların girişimiyle kurulan TİP, baştan itibaren sol darbe peşinde koşan stratejilerden uzak duracak ve bu çizgilerin küçümsediği *parlamenterizmi* temel alacaktır (60 öncesine kadar, yalnızca mülksahibi sınıf temsilcileriyle sınırlı olan ve mülksahibi sınıflar arası uzlaşmaların - pazarlıkların steril biçimde gerçekleştiği bir zemin işlevi gören parlamento, TİP'li sosyalist milletvekillerinin yer almaya başlamasıyla ciddi tartışmalara, altüst oluşlara sahne olacaktır).

Bununla birlikte, ideolojik planda TİP saflarında da sosyalizm bir "milli kalkınma yolu"dur. Dahası 27 Mayıs ve devlet konusunda Kemalist ideolojinin etkisi *en az YÖN ve MDD çizgilerinde olduğu kadar TİP için de* sözkonusudur. Hatta TİP 27 Mayıs Anayasası'nın "kapitalizme kapalı, sosyalizme ise açık" olduğunu bile iddia etmekte, böylece kendini ve sosyalizmi "anayasal düzen"in en meşru mirasçısı olarak sunmaktadır.[49]

Böylece TİP'in "stratejisi" çerçevesinde sosyalizme geçiş, parlamenter zeminde gerici iktidarları alt ederek 27 Mayıs Anayasası'nın öngördüğü reformları "hayata geçirmek"ten ibarettir; egemen güçler, 27 Mayıs Anayasasının zaten öngördüğü "sosyalist kalkınma yolu" karşısında engelleyici güçlerdir ve iktidarı ellerinde tutmalarına rağmen "anayasal düzen" çerçevesinde gayrı meşrudurlar. Şu halde sorun bu "engeli" ortadan kaldırmak üzere parlamenter zeminde iktidarı almak ve anayasal reformları "uygulamaya koymak"la kendiliğinden çözülecektir. Söylemeye bile gerek yok; sosyalizm tedricen devlet sektörünün ağırlığının artmasıyla ve özel sektöre tanınan ayrıcalıkların kaldırılmasıyla inşa edilecektir bu projede. Ve böylece "ülke", TİP iktidarıyla "tam bağımsızlığına kavuşan" TC. Devletinin önderliğinde "sosyalist yoldan kalkınacak"tır. Her iki kanatta da "milli mesele" hiç kuşku yok ki TC. Devletinin ABD emperyalizmi karşısındaki "milli bağımsızlık" sorunudur; "Kürt sorunu" diye bir sorun gündemde bile değildir, olsa olsa "Doğunun kalkınması"ndan bahsedilmektedir ürkekçe.

12 Mart sosyalist hareket üzerindeki Kemalizmin fiili etkisine bir son verecektir. Sol cuntacılık bir daha dirilmemek üzere sessizce tarihe karışırken, TİP'in parçalanmasıyla oluşan kanatlar da parlementer alana giremeyeceklerdir bir daha.

Bununla birlikte 71 sonrasında sosyalist hareket içinde, TİP'in mirasına sahip çıkan kanatların yanısıra TSİP'in oluşumu ve TKP'nin legale çıkmak doğrultusundaki "atılım"ıyla çeşitlenen yeni bir reformist kanat oluşacaktır. (Aybar önderliğindeki SDP dışında) hepsi Stalinist ve prosovyetik bir çizgiye oturan bu grup ve partiler, bir yandan sendika bürokrasileri aracılığıyla işçi hareketi üzerinde tepeden küçümsenmeyecek bir etki kurarlarken, diğer yandan, Stalinist aşamalı devrim anlayışının çeşitli versiyonları çerçevesinde (İleri Demokratik Devrim, Demokratik Halk devrimi, Ulusal Halk Cephesi vb.) 12 Mart sonrasında Ecevit önderliğinde sosyal demokrat bir görüntü sağlayarak *burjuva reformist* bir siyasal alternatif oluşturmayı başaran CHP'nin kuyruğuna takacaklardır işçi kitlelerini. Böylece sendika bürokrasilerinin ve reformist akımların katkılarıyla işçi hareketinin siyasal ufku CHP iktidarıyla sınırlanacaktır bu yıllarda.

12 Mart'ta en ciddi darbeyi alanlar kuşkusuz darbe öncesinde MDD geleneğinin çeşitli türevleri olarak ayrışan ve darbenin hemen arifesinde Stalinizmin, Kastrizm ve Maoizm gibi gerillacı-popülist versiyonların dönüşmenin eşiğine gelen militan sol gruplardır. Ama 12 Mart rejiminin sona ermesinden sonra en hızlı toparlanan ve gelişen gruplar da gene bunlar olacakttır.

12 Mart stratejik planda "ilerici-devrimci darbe" hayallerini yıkarak, sol Kemalizmin bu gruplar üzerindeki *fiili etkisi*ne bir çırpıda son vermiştir. Ama varolan devlete ilişkin yanılsamanın kırılması, TC Devleti'nin tarihine ilişkin, yani Kemalizmin sınıfsal karakterine ilişkin bir hesaplaşmayla tamamlanmamış, bir iki fırça darbesi dışında hiç bir ciddi bakış açısı farklılığı söz konusu olmamıştır geçmişe bakışta. Buna göre sınıflar üstü ilerici-devrimci bir güç olan Kemalist asker-sivil bürokrasinin önderliği altında kurulan TC. Devleti, gerici sınıf ve güçlere karşı toplumu (Milli Kurtuluş ve Batılılaşma Doğrultusunda) ilerleten bir "*Özne*"dir gene. Ama bir tarihte (kimine göre Milli Mücadele'den kısa bir süre sonra, kimine göre 1950'den itibaren, kimine göre de 27 Mayıs sonrasında tedricen) emperyalizmin işbirlikçisi gerici güçler devleti "ele geçirmişler"dir. Böylece Kemalizmin elinde bir *Özne* olan devlet, işbirlikçi sınıfların elinde emperyalizmin bir" kuklasına", yani bir *nesne*ye dönüşmüştür. Ama bu arada yeni bir "Özne" de oluşmaktadır: Kuşkusuz her akımın kendi tekelinde olduğunu iddia ettiği "doğru devrimci teori" temelinde kurulmakta olan "*Parti*"dir bu. Başka bir deyişle Stalinist-popülist geleneklerde parti, Leninist parti teorisinde olduğu gibi, *işçi sınıfının kendi alternatif iktidar organlarını yaratması yolunda, devrimci bir bilince ulaşmasının bir dolayımı olarak değil*, işçi sınıfının "ideolojik önderliğini" temsil ederek, sınıftan bağımsız olarak ve sınıfı *ikame ederek* giriştiği mücadeleyle proleteryayı "kurtaran" bir öncü güç, *sınıftan bağımsız bir siyasal Özne* olarak tanımlanmaktadır. Dahası gerek "halk savaşı staretejisi" gereği, gerekse de Stalinist ideolojideki *Parti-Devlet*

*özdeşleştirmesi*nin bir ürünü olarak *"Özne-Parti"*, gelecekteki devletin nüvesini de temsil etmektedir. Dolayısıyla Kemalist ideolojinin çekirdeğini oluşturan Özne-Devlet anlayışı Kemalizmle tam olarak hesaplaşamayan (Stalinist geleneği nedeniyle hesaplaşması da mümkün olmayan) militan Stalinist-popülist akımlarda *Özne-Parti-Devlet* biçimi altında sürecektir.

Ortak ideolojik formasyonları en soyut felsefi düzeyde Özne-Parti-Devlet nosyonu çerçevesinde tanımlanabilecek olan bu gruplar, "toplumsal muhalefet" ile ilgili bölümde de belirlemeye çalıştığım gibi, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren, büyük kentlere ve kimi taşra kent ve kasabalarına yeni göçen ve buralarda tutunabilmek için her an fiilen devlet güçleriyle mücadele içinde olan marjinal sektördeki yarı proleter kitleler içinde küçümsenemeyecek *siyasal güç odakları* oluşturmaya başlayacaklardır.

Böylece bu gruplar, faşist hareketin taktik gereği büyük konfederasyonlarda örgütlü işçi sınıfına doğrudan saldırmamasının da etkisiyle, bir yandan anti-faşist mücadelenin bütün militan görevlerini üstlenirlerken, bir yandan da marjinal sektörün yarı proleter ve proleter kitlelerinin oluşturduğu gecekondu bölgelerinde, dayanışma ihtiyacıyla akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri çerçevesinde kendiliğinden oluşan, burjuva partilerinin hiç bir biçimde nüfuz edemedeği, yarı açık toplumsal örgütlülüklerin militan biçimde ve merkezi olarak kurumlaşmalarının başını çekeceklerdir. Öyle ki, yeni yeni oluşan bu bölgelerin faşistlerin ya da devlet güçlerinin saldırılarına karşı korunmasından militan yöntemlerle (otobüs kaçırma, işgal etme vb.) belediye hizmetlerine kavuşturulmasına, bölgenin adil biçimde parsellenip düzenlenmesinden el birliği içinde gecekonduların yapımına, aileler ya da farklı bölgelerden gelen kesimler arasındaki sürtüşmelerin giderelmesinden dayanışma fonlarının oluşturulmasına, hatta düğünlerden sağlık hizmetlerine (bedeva ilaç ve muayene vb.) kadar bu bölgelerin bütün gündelik sorunlarının ve yaşam koşullarının çözüme bağlanıp düzenlenmesi, fiilen *alternatif siyasal otorite durumuna gelen* bu grupların tekeli altında gerçekleştirelecektir.[50] İşin tuhafı, stratejileri gereği kırlardan dem vururlarken, kırlardan yeni kopan kitlelerin büyük kentlerde oluşturdukları bölgelerde kök salmaktadırlar bu gruplar.

Sol içinde Kemalist ideolojinin etkisinin kırılması, daha 70 öncesinde kimi dernekler çerçevesinde (Doğu Devrimci Kültür Ocakları vb.) gelişmeye başlayan Kürt solunun ayrışma sürecini hızlandıracaktır. Ne var ki, bütün 70'li yıllar boyunca hızlanarak devam eden bu ayrışma, sol içinde oldukça gerilimli bir süreç olacaktır. Hatta denilebilir ki 60'ların sonuna kadar Türkiye soluna damgasını vuran milliyetçi ideolojinin etkisinin kırılmasının altında yatan temel dinamik Kürt solunun ayrışma süreci olmuştur. Bununla birlikte, Türk

solunu oluşturan gruplar, Kürt hareketinin gelişmesinin yarattığı potansiyeli kendi bünyelerinde massetmek üzere milliyetçi geleneğin etkisinden sıyrılırlarken, bim bir gerekçeyle ("güçleri bölmemek" UKKTH'nı "devrim sonrası" bin hak olarak tanımlamak vb.) Kürt solunun ayrı örgütlenmesine karşı direneceklerdir.[51]

Öte yandan Kürt hareketinin hızla gelişmesi, büyük kentlerin gecekondu bölgelerine benzer bir tablonun belirlemesine yol açacaktır Kürtlerin yoğun biçimde yaşadıktları yörelerde. Özellikle hızı bir gelişime sahne olan yörelerde, militan Kürt gruplar, bölgeye giriş çıkışları bile denetleyen, devlet otoritesinin yerini almaya aday siyasal güç odaklarına dönüşme dinamiklerini taşımaktadırlar.

Kısaca 12 Mart, kısmi darbeler vurmakla birlikte, ne toplumsal mücadelecilikteki yükselişe, ne de sosyalist hareketin güçlenmesine karşı kalıcı bir çözüm getirebilmiştir. Öte yandan 12 Mart 1969'dan itibaren kendini gösteren, burjuvazinin geleneksel sağ güçlerinin parçalanması sürecine de bir çare oluşturamamıştır. Hatta bu konuda, ardında daha kötü bir tablo bıraktığı bile söylenebilir 12 Mart döneminin. Yani bu açıdan da başarısız bir girişim olmuştur 12 Mart. Biraz daha yakından bakalım.

Başarısız bir girişim: 12 Mart.

12 Mart müdahalesi, herşeyden önce, ordunun sınıf mücadelesine *bonapartist biçimde müdahale etme olanaklarını* tükettiğinin traji-komik bir itirafı olmuştur. "Anayasının öngördüğü reformları yerine getirme" adına yola çıkan cunta, kısa bir süre sonra "Anayasanın Türkiye için bir lüks" olduğuna hükmedecek, ama ne parlamentoyu, ne de siyasi partileri kapatabilecek bir güce sahip olduğundan, varolan güç dengeleri içinde kendine bir çıkış yolu arayacaktır. Sonuç olarak, sola ve işçi hareketine kısmi darbeler vurmakla birlikte, ardında -AP'nin dümen suyunda 61 Anayasası'nda yaptığı bir iki değişiklik dışında- hiç bir kalıcı iz bırakmadan çekilecektir.

Ordunun bağımsız müdahale koşullarını kaybetmesinde işçi sınıfının mücadeleciliğinin yükseliş içinde olmasının önemli bir payı vardır. Ama esas etken, 60 sonrasında özellikle AP iktidarları sırasında ordunun üst kesimlerinin çeşitli kurumsal ve ekonomik bağlarla burjuvaziye bağımlı hale getirilmiş olmasıdır (OYAK vb. kuruluşlar).

Öte yandan 12 Mart darbesi, ordunun orta ve alt kademelerindeki sol darbe hazırlıklarının açığa çıkması işlevini de görmüştür. Gizliden gizliye bir "cuntalar savaşı" olarak yaşanan 12 Mart döneminin sonunda ordu içindeki bütün sol kesimlerin tasfiyesi gerçekleştirilmiştir. 1973 sonrasında artık ordu, içinde ancak kısmen faşist güçlerin barınabildiği, büyük burjuvaziye tümüyle bağlı bir kurumdur.

Hüsranla biten müdahale macerası, burjuvazinin geleneksel siyasal güçlerinin parçalanmasını hızlandıracaktır. İç pazara yönelik birikim tarzının ilk bunalım sinyalleriyle birlikte sanayi ile tarım ve ticaret arasındaki dengelerin özellikle tarım aleyhine sarsılması, AP'nin toplumsal tabanında radikal sağ akımlara doğru bir kaymaya yol açacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, kapitalist gelişmenin olumsuz sonuçlarının yaşandığı kimi Orta Anadolu kent ve kasabalarındaki orta ve küçük mülk sahibi tabakalarla Kürt hareketinin gelişmesini kendilerine yönelik bir tehdit olarak gören Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kimi bölgelerindeki Türk mülk sahibi sınıflar, sahte bir anti-kapitalist (ve Batılılaşma karşıtı) söylemle ırkçı bir milliyetçilik temelinde geleneksel değerlere dönüşü ve güçlü bir devleti vaadeden faşist hareketin aktif ve vurucu kitlesel gücü haline geleceklerdir. Metropollerdeki büyük sanayi sermayesi karşısında sınırlı pazarını koruyamayan Anadolu'nun kimi yörelerindeki -daha 1930'lu yıllardan beri varolan- küçük ve orta sanayi sermayesinin tepkisi temelinde oluşan islamcı hareket ise,[52] kısa bir süre sonra bu sınıfsal temelin ötesine geçerek, çökmekte olan resmi ideoloji karşısında radikal bir ideolojik-toplumsal alternatif görünümüne bürünecektir.

Böylece geçmişte AP bünyesinde yer alan burjuvazinin geleneksel toplumsal-siyasal güçleri, 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren, her biri kendi doğrultusunda ayrışma dinamikleri içinde olan bir siyasal partiler koalisyonu (Milliyetci Cephe Hükümetleri) altında bir araya gelebilmektedir artık.

Bununla birlikte 12 Mart sonrasında, burjuvazinin geleneksel sağ güçlerindeki bu parçalanma sürecine paralel olarak 60'ların sonuna doğru "ortanın solu"na kaymaya başlayan CHP, burjuva reformist temelde yeni bir alternatif haline gelecektir.

CHP, 1970'li yılların başından itibaren Ecevit'in karizmatik önderliği altında, Kemalist ideolojiye sosyal demokrat ve popülist ögeler de katarak yeni bir siyasal kimlik görüntüsü vermeyi başarmıştır. Sendika bürokrasilerinin ve sosyalist solun da "katkılarıyla" kısa bir süre içinde, yeni görüntüsüyle parlamenter-demokratik planda toplumsal muhalefet için bir çekim merkezi, bir "umut" haline gelecektir. Böylece Ecevit'in yönetimi altında CHP bir yandan toplumsal mücadeleciliğin düzen sınırları içinde tutulması doğrultusunda düzenle kitleler arasında bir bağlantı kayışı işlevini üstlenirken, bir yandan da bu gücüne dayanarak, geleneksel sağ güçleri parçalanma içindeki sanayi burjuvasine iktidar blokundaki *diğer hakim sınıf kanatlarını geriletmek* yönünde kendini yeni bir alternatif olarak sunabilmektedir.

Dahası CHP bir yandan çalışan sınıflar üzerinde toparlayıcı bir güç haline gelerek kendini sanayi burjuvazisine, diğer mülk sahibi

sınıfların basıncını geriletecek yeni bir alternatif olarak dayatırken, bir yandan da sağ ve sol siyasal güçlerin etkisi altında toparlayıcı işlevini yitirerek parçalanmanın eşiğine gelen Kemalist ideolojiye yeni ve kapsayıcı bir içerik getirmektedir: Kalkınmacı püpülist ögelerle sosyal demokrasinin parlamenter demokratik bir zemin üzerinde yükselen, *toplumsal adaleti sağlayıcı hakem devlet ideolojisi*nin Kemalizme eklemlenmesiyle oluşmaktadır bu yeni içerik. Başka bir deyişle, TC Devleti'nin meşruluk zeminini, Kemalizmin ideolojik mirası temelinde "kalkınma içinde toplumsal adaleti ve barışı sağlayıcı, sınıflar üzeri bir özne" görünümü kazandırarak yeniden biçimlendirmeyi temsil etmektedir CHP.

Ne var ki burjuvazisi için böyle bir siyasal alternatif, çalışan sınıfların gelirlerinde az çok bir artışı sağlayabilecek, popülist-yeniden bölüşümcü ücret politikalarını mümkün kılan, hızlı bir büyüme ve sanayileşme döneminde kalıcı biçimde geçerli olabilir ancak. Oysa 1977'ye gelindiğinde Türkiye, MC Hükümetleri altında ancak -DÇM hesapları, işçi dövizi girdileri vb.- palyatif önlemlerle ertelenebilen şiddetli bir ekonomik bunalımın eşiğindedir ve bu dönemde artık CHP'nin sunduğu türden bir alternatifin gerçekleşme şansı yoktur burjuvazi için. Dolayısıyla 70'li yıllar boyunca hızlı bir atılım yaparak kendini yenileyen CHP, yalnızca kitlesel mücadeleciliğin düzen çerçevesi içinde tutulması ve giderek depolitize edilmesi yolunda sınırlı -ama ilerisi için belirleyici- bir işlev görecektir 1977-80 arasında.

Birikim tarzının bunalımı ve 24 Ocak Kararları

Devasa boyutlarda bir ödemeler dengesi açığı; temel ve ara malların ithalatını durma noktasına getirerek sanayi üretimini felçleştiren, "ülkeyi 70 cent'e muhtaç" hale getiren bir döviz darboğazı; üç haneli rakkamlara tırmanan bir enflasyon oranı; sanayi üretimini bile etkileyecek kısıntılara yolaçan enerji darboğazı... 70'lerin sonlarına doğru ekonomiyi tam bir felçleşme içine sokan bunalımın yalnızca semptomlarıdır bunlar. Bunalımın kendisi çok daha derindedir; hükümetlerin izlediği "iktisat politikalarının yanlışlığından" kaynaklanmadığı gibi kapitalist dünya ekonomisinin 70'li yıllar boyunca bir biri ardı sıra gelen resesyonlarla kendini gösteren bunalımından ciddi biçimde etkilense de bu bunalımın basitçe "ülkeye yansıması"ndan ibaret de değildir.

1950'lerin ikinci yarısından itibaren kendiliğinden biçimde gelişen 1960'lı yıllar boyunca ve 70'lerin ilk yarısında hızlı bir büyüme temposuna ulaşan *iç pazara yönelik sermaye birikim tarzının, 1977'den itibaren kendini yeniden üretemez hale gelişinin* damgasını taşıyan bir bunalımdır sözkonusu olan.[53]

Yalnız bu kadar değil: Bunalımın şiddetlendiği yıllar, aynı zamanda dünya kapitalist pazarı içinde uluslararası işbölümündeki ciddi değişme dinamiklerinin sunduğu olanaklar çerçevesinde, *yeni bir birikim tarzına (dış pazara yönelik birikim tarzına)* geçiş için ilk ip uçlarını da vermektedir. Şu halde iç pazara yönelik birikim tarzının bunalımı, Türkiye burjuvazisi için dünya ekonomisinin hiyerarşik yapısında *Orta-Doğu çapında önemli ekonomik ve siyasal sonuçlar doğurabilecek,* emperyalist sermaye ile çok daha sıkı bir işbirliğini ve bütünleşmeyi gerektiren yeni bir konuma, yeni bir role geçip geçememenin sancılarıdır aynı zamanda. Dış pazara yönelik birikim tarzına geçiş ise, sermayenin gerek iç yapısında, gerek ücretli emekle ve diğer sömürü biçimleriyle ilişkisinde, gerekse de emperyalist sermaye ile ilişkilerinde çok ciddi dönüşümleri gerekli kılan bir *yeniden yapılanma* sürecini dayatmaktadır.

İşte Ecevit hükümetinin "kemerleri sıkma" önlemleriyle başlayan istikrar arayışları, bu yeniden yapılanmaya yönelik ilk zorunlu adımlar olmaktadır. Bu bağlamda 1980 başında gündeme gelen 24 Ocak kararları, bir çok ülkede herhangi bir bunalım döneminde hükümetlerin yürürlüğe koydukları "istikrar paketleri"nin çok ötesinde, sermayenin yeni bir birikim tarzına geçiş doğrultusunda yeniden yapılanmasına yönelik kapsamlı bir girişim olarak değerlendirilebilir. Daha da önemlisi emperyalist sermayenin belli başlı karar merkezlerinden yerli burjuvazinin bütün belirleyici bölümlerine kadar çok geniş bir cephenin ortak rızasına dayanmaktadır 24 Ocak kararları.

Ne var ki, bu yönelişin gerçekleştirilebilmesi için temel koşul, işçi sınıfının 60'lı ve 70'li yıllardaki ekonomik ve demokratik kazanımlarının ciddi biçimde tırpanlanmasıdır. Bunun için ise işçi hareketinin başını çektiği toplumsal mücadeleciliğin durdurulması ve geriletilmesi gerekmektedir öncelikle.

1980'in arifesinde siyasal yapının bunalımı.

1978'de iş başına gelen CHP hükümetinin belli başlı işlevi bu olacaktır zaten: İdeolojik ve siyasal menzili, sendika bürokrasilerinin ve sosyalist hareketin de simsarlığıyla CHP iktidarıyla baştan sınırlanan işçi sınıfının mücadeleciliği, CHP hükümetinin burjuvazinin dayatmaları karşısında "kemerleri sıkma" doğrultusunda bir çizgi izlemesi, ve sıkıyönetim vb. baskı politikalarıyla mitingleri, grevleri yasaklaması sonucunda yerini hızla bir umutsuzluğa ve geri çekilmeye bırakacaktır. Böylece 1960'ların başından itibaren yükselen mücadelecilik bir-bir buçuk yıllık bir dönemde CHP iktidarı altında tüketiliverecektir.

Ne var ki, yeni birikim tarzına geçiş için yanlızca ilk adımdır işçi hareketinin mücadeleciliğinin engellenmesi; sermayenin yeniden

yapılanması işçi sınıfının ve diğer çalışan sınıfların belli başlı kazanımlarının tümüyle ve kalıcı biçimde geri alınmasını, siyasal yapının bu çerçevede yeniden biçimlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Oysa bütün bu siyasal dönüşümleri gerçekleştirmesi beklenen siyasal güçlerin kendisi derin bir siyasal bunalımın girdabı içindedir.

• 70'li yıllar boyunca sürekli parçalanan AP, oyunu alabildiği kitleler üzerinde bile fiilen bir denetim oluşturamamakta, kendi sağındaki islamcı ve faşist hareketlerin, elinde kalan tabanını bile fiilen yönlendirmesi karşısında sağa doğru sürüklenmektedir.

• CHP ise, kitlelerin büyük bölümü için "umut" ölmekten çıkmıştır artık 80'in hemen arifesinde; 70'li yıllarda Ecevit'in konuşmalarını dinlemek için meydanları dolduran kitlelerin önemli bir bölümü son seçimlerde sandığa bile gitmemişlerdir. Öte yandan militan Stalinist-popülist grupların etkin olduğu bölgelerdeki CHP taban örgütleri, fiilen bu grupların basıncı, hatta yer yer denetimi altındadır. Özellikle faşist saldırılar karşısında kitlesel direnmelerin gündemde olduğu bölgelerde CHP yönetiminin partinin taban örgütleri üzerinde hiç bir etkisi kalmamıştır.

• İslamcı hareket, MSP'nin yönetimini bile zor durumda bırakan kitlesel gövde gösterileri düzenlemektedir.

• MHP ve yan kollarının başını çektiği faşist harekete gelince; harekete geçirebileceği toplumsal tabanın orta vadede değiştirilmesi mümkün olmayan yapısal sınırlarının farkına varan faşist hareket, bir yandan kimi bölgelerde (Maraş, Çorum vb.) provokatif kitlesel terör girişimleriyle fiilen islamcı ve hatta AP'ye oy veren kitleleri bile kendi doğrultusunda yönlendirip iç savaş dinamiklerini zorlarken, bir yandan da baskıcı önlemleri kurumlaştırma, toplumda "güçlü devlet" beklentisini yayma çabası içindedir. Böylece, geniş kitlelerin desteğiyle iktidar olma yolunun kapalı olması karşısında, faşist bir diktatörlüğe geçiş yolunda ara aşamalar olabilecek para militer ya da militer rejimleri gündeme getirmeye çalışmaktadır. Özetle kendini burjuvaziye bunalımdan tek çıkış alternatifi olarak dayatabilmek için iç savaş taktikleri de dahil olmak üzere bunalımı tırmandırıcı bir çizgi izlemektedir. Ne var ki diğer olanaklarını tüketmemiş durumdaki büyük burjuvazi için faşist alternatif sonu belirsiz bir iç savaş riskini göze almak anlamına gelmektedir.

Kısaca burjuvazinin temel parlamenter egemenlik-temsil aygıtları tam bir felçleşme içindedir: Burjuvazi için her siyasal alternatif, *alternatif bir siyasal rejime* geçişi temsil etmektedir neredeyse.

Öte yandan toplumsal/siyasal kutuplaşma devletin diğer aygıtlarını da bir sarmaşık gibi sarmış durumdadır: Eğitim kurumları faşistler ve islamcılarla militan sol gruplar arasındaki çatışmanın bir sahnesine dönüşmüştür. MC Hükümetleri döneminde ellerine geçirdikleri

bakanlıklar sayesinde çeşitli devlet aygıtlarına sızan faşist ve islamcı hareketler, buralarda kılık kıyafet yasaklarından zorunlu toplu namazlara kadar kendi ideolojik yönelimlerine uygun bir dizi alternatif meşruluk pratiklerini kurumlaştırmaktadırlar. Buna karşılık kimi resmi ve yarı resmi kuruluş (halkevleri, meslek odaları vb.) sosyalistlerin yönetimi altındadır. Polis aygıtı bile bu çok başlılaşma sürecinin girdabına kapılmıştır.

Özetle parlamenter aygıtların yanısıra devletin *idari, eğitsel hatta baskı aygıtları bile* toplumsal-siyasal kutuplaşmadan nasibini almış durumdadır.

Devlet aygıtları içinde, (orta ve alt kademelerdeki faşist sızmalara rağmen) merkezi hiyerarşik işleyişini ve iç bütünlüğünü koruyabilen *tek kurum ordudur* bu durumda.

TC. Devleti'nin meşruluk bunalımı.

Bu söylenenler, TC. Devletinin her iki ögesiyle de bir meşruluk bunalımı içinde olduğunu göstermektedir 1980'in arifesinde: Birincisi, devlet personelinin "bir bütün olarak ulusun" çıkarına hizmet ettiği yanılsamasının tadil edilmesi anlamına gelmektedir bu durum; devlet aygıtı içinde birleştirici bir ideoloji olarak Kemalizm açıkça iflas etmiştir; devletin çeşitli bölümlerinde, bu bölümlerde mevzilenen siyasal güçlerin ideolojileri doğrultusunda farklı meşruluk pratikleri oluşturmakta, bir bütün olarak devlet aygıtı bu farklı ideolojilerin bir mücadele alanına dönüşmüş durumdadır. İkincisi, artık sömürülen kitlelerin gözünde de devlet herhangi bir "ortak çıkarı" temsil etmemektedir; her iktidar altında *devletin meşruluğu farklı toplumsal kesimler için geçersizleşmektedir.* Her partinin burjuvaziye dayattığı siyasal düzen alternatifi, birbirini dışlayan bir ideolojik meşruk alternatifini de içermektedir. Dahası, anti-faşist mücadelenin en acil sorun olduğu bölgelerde ya da Kürt hareketinin güçlendiği yörelerde *devlet fiilen yoktur.*

...Ve 12 Eylül

İşte bu koşullarda temel burjuva parlamenter aygıtlar (yani CHP ve AP) içinde, *liderlerden bağımsızlaşan yeni ekiplerin oluşması* gündemdedir.[54] Bu ekiplerden büyük burjuva basınının belli başlı köşe yazarlarına, devlet aygıtının kilit mevkilerini ellerinde bulunduran yüksek bürokratlardan kimi öğretim üyelerine, büyük sermayeyi temsil eden sermaye kuruluşlarından (TÜSİAD, Sanayi Odaları vb.) emperyalist devletlerin Türkiye sorumluları"na kadar uzanan bir dizi "etkili ve yetkili" çevre, generallerin etrafında kümeleneceklerdir.

Öte yandan görünüşte Demirel'in başlattığı ama sonuçta bu çevrelerin biçimlendirdiği bir *yeni anayasa tartışması* toplumun

gündemine getirilebilecektir.[55] Böylece generallerin çevresinde oluşan siyasal kümelenmeye paralel olarak, yeni birikim tarzına yönelik olarak temel ekonomik ve siyasal programların ana çevçevesi de belirlenmektedir.

AP azınlık hükümeti, böylece fiilen içi boşalmış kof bir kabuktan ibarettir 12 Eylül'ün arifesinde.

Parlamentonun erken seçim-cumhurbaşkanı seçimi-yeni anayasa üçkeninde kilitlendiği, toplumun önemli bir bölümünü oluşturan küçük burjuva kitlelerde gericilik eğilimlerinin başladığı ve "umud"un yerini "istikrar" özleminin aldığı bir aşamada ordu "emir ve kumanda zinciri içinde" yönetime el koyacaktır. *Tipik bir askeri diktatörlüktür* 12 Eylül'le başlayan yeni rejim. Ordu varolan uluslararası konjonktürde ABD ve Nato gibi belli başlı emperyalist merkezlerin bilgisi ve onayı dahilinde, büyük burjuvazinin büyük ölçüde inisiyatifi altında darbeden önce hazırlanan ekonomik ve siyasal programlar çerçevesinde işçi sınıfına, sosyalist harekete ve Kürt hareketine indirdiği ağır darbelerle yeni birikim tarzının öngördüğü yeni bir siyasal rejimi görece hızlı bir tempoda inşa edecektir.

Burada bir noktanin altı kalın çizgilerle çizilmeli: 12 Eylül işçi hareketinin mücadeleciliğinin *dorük noktasında olduğu bir evrede değil,* tersine CHP iktidarı altında başlayan bir perspektifsizlik, umutsuzluk, *depolitizasyon ve düzensiz biçimde gerileme* döneminin hemen başında gündeme gelmiştir. Toplumun bütün dinamik güçlerinin üzerine ağır ağır çökmekte olan bu gericilik döneminin üzerinde yükselerek hiç bir ciddi kitlesel direnişle karşılaşmadan adım adım inşaa edebilmiştir yeni siyasal rejimin temel aygıtlarını.

Kimi bölgelerde (faşist saldırıların kitlesel direniş ve mücedeleleri zorunlu kıldığı bölgelerde, Kürt hareketinin büyük metropollerdeki işçi hareketinden bağımsız bir tempoda gelişebildiği bölgelerde) yer yer iç savaş dinamiklerinin gündemde olduğu kuşkusuz doğrudur. Ne var ki *örgütlü işçi hareketinden kopuk biçimde gelişen* radikal mücadelecilik faşist saldırılar karşısında belli bir direniş hattı oluşturduysa da, askeri diktatörlük karşısında hiç bir ciddi direniş mevzileri oluşturamamıştır; bu nedenle de askeri yönetimin hemen başında hızla çökeceklerdir bu bölgelerdeki militan Stalinist-popülist güç odakları.

Ama bu söylenenlerden, "işçi sınıfının zaten 12 Eylül öncesinde yenilmiş olduğu" gibi soyut ve yanlış bir sonuca da varmamak gerek. Çünkü böyle bir soyut çıkarsama, örneğin bir faşist diktatörlük girişimi karşısında da işçi hareketinin hiç bir ciddi tepki vermeyeceği gibi bir anlam taşır. Gerçekte ise, DİSK bürokrasisi ve reformist sol kesimlerin "iç savaşı tırmandırmamak" ya da "faşizme yol açmamak" gibi kaygılarla 12 Eylül darbesi karşısında daha baştan teslim bayrağını çekmeleri, buna karşılık militan grupların popülist gelenekleri nedeniyle sınıf hareketine yeni bir önderlik alternatifi sunamamaları, işçi hareketinin

CHP iktidarıyla başlayan depolitizasyon ve düzensiz biçimde hızla gerileme sürecini çatışmasız bir yenilgiye dönüştürmüştür.

Öte yandan sola ve işçi hareketiyle Kürt hareketine indirilen darbelerin yanı sıra islamcı hareketle faşist harekete de kısmi de olsa vurması, 12 Eylül'ün artık "umut" değil "istikrar" özlemi içindeki kent ve kır küçük burjuva kitlelerinin arasında geçici de olsa bir toplumsal taban bulmasını kolaylaştıracaktır.

III) 12 Eylül dönemi

Bu başlık altında ilk söylenmesi gereken, 12 Eylül'ün salt 1980-83 yılları arasında hüküm süren askeri dikta rejimiyle sınırlı bir dönem olmadığıdır. Tersine, 12 Eylül dönemi işçi sınıfının ve sosyalist hareketin 12 Eylül'de aldığı *yenilginin* askeri dikta rejimi altında *kurumlaştırılması* temelinde siyasal yapının yeni birikim tarzının gereklilikleri çerçevesinde yeniden düzenlenmesini anlamına gelmektedir. 12 Eylül 1960-80 yılları arasında yer alan sınıf mücadelesi dönemin sona erdirilmesine bu dönemden son derece gerekli farklı koşullarla belirlenen yeni bir mücadele döneminin başlangıcını ifade etmektedir; dolayısıyla işçi sınıfının *tarihi boyunca aldığı en ciddi yenilginin damgasını taşıyan sınıflar arası güçler dengesinde radikal bir değişme olmaksızın* 12 Eylül döneminin sona erdiğinden, ya da yalnızca bir "kalıntı olarak" sürmekte olduğundan bahsetmek, eğer son derece vahim bir yanılgının ürünü değilse, gerçeklerin bilinçli olarak çarpıtılması anlamına gelir.

Askeri yönetim altında siyasal yapının yeniden düzenlenmesi, yukarıda da belirtildiği gibi, ana hatları daha 12 Eylül öncesinde büyük burjuvazinin inisiyatifi dahilinde belirlenen ekonomik ve siyasal programlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda 12 Eylül öncesinde generallerle bağlantı içinde gayrı resmi bir inisiyatif kazanan kesimler, 12 Eylül sonrasında bu ekonomik, hukuki ve siyasal düzenlemelerin detaylandırılıp biçimlendirilmesinde de resmi sıfatlar altında görevlerine devam etmişlerdir. (Kurucu Meclis'in geri kalanı ise bu sürecin gerçek niteliğinin gizlenmesi işlevini yerine getiren figüranlardır yalnızca).

Kuşkusuz 12 Eylül sonrasına siyasal yapının yeniden düzenlenme süreci sürtüşmesiz bir süreç olmamıştır. Hatta bir dizi iç sürtüşmenin yanısıra ciddi ve önceden tasarlanmayan gelişmeler de gündeme gelmiştir bu süreçte. Önümüzdeki evrede de bu tür gelişmelerin olması kaçınılmazdır. Bununla birlikte, siyasal yapıdaki yeni düzenlemelerin büyük burjuvazi açısından kalıcı ögeleri de sözkonusudur; 12 Eylül döneminin bugün de devam etmekte olan siyasal rejiminin temel ögeleri de bunlardır zaten.

Bunların başında, devlet aygıtının, burjuva partileri arasındaki mücadeleler de dahil tüm siyasal ve ideolojik mücadelelerin etki alanının dışında, bu anlamda *tek tek burjuva siyasal güçlerinden bağımsız*, etkin bir iç işlerliğe ve bütünlüğe kavuşturulması gelmektedir. Sıkı bir güvenlik soruşturması ve sürekli bir denetim çerçevesinde, tüm devlet aygıtları, gücü ve devlet içindeki etki alanı oldukça genişletilmiş bir cumhurbaşkanlığı mevkiinin merkezi yönetimine bağlanmış durumdadır. Parlamenter güçler, hatta kimi durumlarda hükümet bile ancak belli dolayımlarla (Güvenlik Kurulu vb.) devlet aygıtı üzerinde bir tasarrufa sahiptirler. Ve hiçbir burjuva partisi bu yapının değişmesinden yana değildir. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde burjuva güçler arasındaki mücadelelerin devlet aygıtı içinde siyasal ya da ideoloji kutuplaşmalara yol açması, (hatta ciddi bir yankı bulması bile) sözkonusu olmayacaktır.

Buna ek olarak, devlet aygıtları içersinde belli, somut bir politik içeriği olmayan bir güçlü devlet idecoloji yaygınlaştırılmıştır: Kim oldukları her an "yukarıdan" tespit edilebilecek "devlet düşmanlarına" karşı devleti *başlı başına "aktif bir taraf"* olarak sunan bu ideoloji, yalnızca askeri yönetim evresiyle sınırlı bir olgu değildir; devletin baskı aygıtlarının uyumlu ve etkin biçimde iç işlerliğe sahip olması için gerekli bir çimento işlevini bütün bir 12 Eylül dönemi içinde sürdürmektedir. DGM savcılarından, mahalle karakolundaki bekçiye, belediyenin yıkım ekiplerinden işkence uzmanlarına kadar bütün devlet personeli içinde yaygın bir biçimde içselleştirilmiştir bu totaliter ideoloji. "Toplumun genel çıkarı"nın gözetilmesi yanılsaması bile ikincil kalmaktadır; "devlet düşmanları"nın varlığı, bunlar karşısında "bir taraf olarak" her türlü resmi girişimi (işkence dahil) meşru kılmaya yeterli olmaktadır.

Öte yandan eğitim kurumları bir yandan doğrudan polis denetiminde tutulurken bir yandan da kapitalist rasyonalite çerçevesinde yeniden biçimlendirilmişlerdir. Özellikle yüksek okullara giriş ancak mülksahibi sınıflar ya da orta sınıflara dahil gençlerin ayrıcalığı haline gelmiştir. Böylece, 60'lı ve esas olarak 70'li yıllarda yüksek öğrenim gençliğinin dinamizminin önemli bir toplumsal kaynağını oluşturan, kırsal ya da taşra kökenli gençlerin yüksek okullara girişi engellenmiştir. Dahası yeni öğretim kurumlarının taşra kentlerine kaydırılması yoluyla bu kesimlerden yüksek öğrenim yapma hakkını elde edebilmiş gençlerin yerel bir çerçevede denetlenmesi sağlanmıştır.

Bunların yanısıra 80 öncesinde burjuvazinin parlamenter siyasal temsil egemenlik bunalımının ışığında parlamenter yapı da ciddi düzenlemelere tabi tutulmuştur. Her şeyden önce parçalanmayı kolaylaştıran bir etken olarak görülen, küçük partilerin "anahtar" rolü oynayabilme koşulları ortadan kaldırılmış, böylece burjuvazinin siyasal partileri aracılığıyla sömürülen tabakalar üzerinde geniş ve sağlam bir

hegemonya oluşturmamasına rağmen parlamentoda etkin bir "temsili" güç haline gelebilmesi sağlanmıştır. Dahası yasal siyasal alan yalnızca siyasal partilerin faaliyetleriyle sınırlandırılarak burjuva partileri toplumun karşısına tek siyasal kanal olarak dayatılmıştır. Bununla birlikte, siyasal partilerin faaliyetleri ve toplumsal örgütlenmelerle ilişki kurmaları sınırlandırılarak, muhtemel bir toplumsal radikalizasyonun parlamenter yapı üzerinde bir basınç yaratması tehlikesine karşı önlemler alınmıştır. Hiç bir burjuva partisi, siyasal rejimin bu temel çerçevesinin de aşılması yanlısı değildir. Başka bir deyişle burjuvazinin bütün siyasal güçleri arasında parlamenter yapının bu biçimiyle korunması konusunda tam bir konsansüs sözkonusudur.

12 Eylül sonrasında burjuvazinin parlamenter egemenlik/temsil sorunu ve ordu

12 Eylül'ün bu temel siyasal düzenlemeleri konusunda burjuvazinin temel siyasal güçleri arasında tam bir mütabakat varsa da, parlementer egemenlik/temsil sorununun tam olarak çözüldüğünü söylemek mümkün değildir. Daha siyasal partilerin kurulmasının serbest bırakılmasıyla birlikte kendini gösteren bir sorundur bu; Avrupa Topluluğuna yönelişle birlikte 12 Eylül'ün meşruluğu ve yeni anayasa sorunuyla iç içe geçerek yeni bir veçhe kazanacaktır. Baştan alalım.

AP azınlık hükümeti sırasında burjuvazinin kilit nitelikteki güçlerinin generaller etrafında kümelenmeye başlaması ve 12 Eylül sonrasında bu kesimlerin Konsey'in gözetimi altında yeni birikim tarzına yönelik ekonomik ve siyasal düzenlemelere girişmeleri, generallerin bütün iplerin kendi ellerinde olduğu zevabına kapılmalarına yol açacaktır. Böylece generaller, bütün siyasal partilerin kapatıldığı dönemde, etraflarında kümelenen ekiplerin yanısıra eski partilerden kalan kadroları da içerecek *bir para militer bileşim temelinde Silahlı Kuvvetleri burjuvazinin siyasal egemenlik/temsil aygıtı*, yani bir tür *Askeri Parti* işlevi görecek biçimde[56] yeni oluşturulan siyasal yapının merkezine yerleştirmeye girişeceklerdir. MDP girişimi, iki partiyle sınırlı olması öngörülen bir "parlementer vitrinin" ardında Konsey'in bir *Askeri Parti* olarak kendini burjuvaziye dayatma girişimi olarak değerlendirilebilir. Başka bir deyişle Konsey'in yönetimi altında Silahlı Kuvvetlerin bazı burjuva sivil siyasal ekiplerle iç içe geçerek, bir yandan gizliden gizliye hakim sınıflar arası çıkar farklılıklarını uzlaştırıp siyasal düzeyde formüle eden, bir yandan da burjuvazinin geleneksel sağ oylarını alabilecek biçimde bir toplumsal tabana oturan bir siyasal egemenlik/temsil aygıtı işlevini üstlenmesine yönelik bir projedir bu. Ne var ki, bir dizi Latin Amerika ve Uzak Doğu ülkesinde de görüldüğü gibi, Silahlı Kuvvetlerin çeşitli bölümlerinin farklı hakim sınıf kesimlerinin çıkarları doğrultusunda ordunun merkezi hiyerarşik iç işleyişini engelleyecek biçimde farklılaşabileceği, hakim sınıflar arası

mücadele ve dengelerin birbirini izleyen cuntalar mücadelesi biçimine bürünmesi kuvvetle muhtemel olan tehlikeli ve denetlenemez bir alternatiftir bu. Dolayısıyla ne ABD yönetimi, ne Nato'nun siyasal kurmayları ne de yıllardır kendi sorunlarını sivil siyasal ekipler aracılığıyla parlamenter bir çerçevede yürütme geleneğine sahip olan Türkiye büyük burjuvazisi, Konsey'in bu dayatmasını kabul etmeyeceklerdir.[57] ABD'nin aktif desteğiyle MDP'nin karşısına dikilen ANAP'ın hızla oluşma süreci, büyük burjuvazinin Silahlı Kuvvetler'in yeni rejimde almasını uygun gördüğü yerin ne olduğunu Konsey'e usturuplu bir biçimde "anlatılması" anlamını taşır.

Ne var ki, kapalı kapılar ardında ABD'nin de müdahelesiyle Askeri Parti projesinin saf dışı bırakılma süreci, bu sürecin neden olduğu çatlaklardan yararlanarak yeniden öne fırlama fırsatını ele geçiren "yasaklı politikacılar"ın da devreye -öngörülen geçiş sürecinden öncegirmesiyle birlikte, bir yandan ANAP'ı yeni rejimde önemli kilit mevkileri ellerinde tutan generallere ve 12 Eylül'ün savunusuna doğru sürüklerken, bir yandan da TC. Devletinin ideolojik meşruluk sorunu yeniden kızıştıracaktır.

Öte yandan 80'lerin ikinci yarısından itibaren AT'ye yönelişin başlatacağı siyasal toprak kayması, burjuvazinin siyasal egemenlik/temsil sorununa ve buna bağlı olarak siyasal rejimin meşruluk sorununa yeni bir eksen kazandıracaktır. Bugün de cumhurbaşkanı seçimi sorunuyla bir sarmal oluşturan, DYP-ANAP rekabeti (bu rekabetten yararlanarak öne çıkmak isteyen ara kadro ve ekiplerin güç dengesi hesaplarıyla birlikte), 83'ten itibaren denetim dışına çıkan bu sürecin yeni koşullarda bir devamı niteliğindedir.

Avrupa Topluluğu'nun eşiğinde

Dış pazara yönelik birikim tarzının gündeme geldiği 1970'lerin sonunda, küçümsenemeyecek bir sanayi sektörüne ve uluslararası bağlantılara sahip olan Türkiye'nin, Orta-Doğu ve İslam ülkelerinin kapitalist dünya pazarlarıyla eklemlenmelerinde yeni bir kanal oluşturması olasılığı kışkırtıcı bir etken oluşturmuştur.

70'li yıllarda petrol fiyatlarının yükselişine bağlı olarak bu ülkelerde oluşmaya başlayan yeni "finans sermayesi"nin kapitalist pazara akıtılmasına yönelik alternatif projeler,[58] bir dizi çok uluslu şirketle birlikte Türkiye burjuvazisinin de bu projelerde kilit bir rol alma çabası içersine girmesine yol açmaktadır. Yarı sanayileşmiş ülkeler grubuna girmenin eşiğinde bulunan bir ülke durumundaki Türkiye, Batı ittifakı içinde yer alan, emperyalist siyasal ve askeri kuruluşlarla önemli bağlantıları olan bir İslam ülkesi olarak, ekonomik planda olduğu kadar jeopolitik ve ideolojik planda da önemli avantajlara sahiptir bu projelerde yer alabilmek için. (12 Eylül

sonrasında askeri yönetim altında olduğu kadar ANAP iktidarı altında da devlete "islami" bir görünüm kazandırma çabalarının ardında, islamcı hareketin tabanını asimile etmek dürtüsü kadar, hatta bundan çok bu etkenin yattığı söylenebilir).

Ne var ki, 70'lerin sonundan itibaren emperyalist devletlerin müdahalesi sonucunda petrol fiyatlarının hızla düşüşü ve bu ülkelerin kapitalist pazarda 70'lerde kazandıkları önemi hızla yitirmeleri, Türkiye burjuvazisi için bu ülke pazarlarının orta vadede yeni birikim tarzı için yeterli bir itici güç olmayacağının açığa çıkması sonucunu doğuracaktır. Bu durumda burjuvazi, 1990'lı yıllarda yeni bir evrenin eşiğine gelmesi beklenen Avrupa Topluluğu'nun kapılarını zorlayacaktır. Dolayısıyla emperyalist yatırımların ülkeye çekilmesi sayesinde dış pazara yönelik birikim tarzının önündeki tıkanıklakların aşılmasını bu alanda aramaktadır burjuvazi.

80'lerin sonuna doğru giderek belirginleşen bu yöneliş, siyasal planda da ciddi bir dizi değişikliği gündeme getirmektedir kaçınılmaz olarak. Bu doğrultuda ilk belirti başta Cumhurbaşkanı olmak üzere devlet iktidarını elinde bulunduranların laikliği "yeniden hatırlamaları"dır. Keza ANAP vitrininde "kutsal ittifakın" geriye itilmesi de bu sürecin yeni bir halkasını oluşturmaktadır.

Milli Uzlaşma

Ama AT'ye yönelişle birlikte başlayan siyasal toprak kayması, burjuvazinin siyasal egemenlik/temsilini ele geçirme doğrultusundaki rekabet ve mücadelelerle de iç içe geçerek, salt "vitrin değişiklikleriyle" durdurulabilecek gibi görünmemektedir. Dahası bu yöneliş doğrultusunda gündeme gelmesi kuvvetle muhtemel olan anayasal değişiklikler, ideolojik planda 12 Eylül'ü karşısına alma pahasına sola yönelik olarak da belli siyasal ve hukuksal açılımları içermek durumundadır. (Öte yandan silahlı mücadele temelinde güçlenen ve Kürt kitleler arasında küçümsenmeyecek ölçüde taraftar kazanma imkanlarını elde eden Kürt hareketinin yarattığı etki, burjuvazinin yeni yönelişi doğrultusunda TC. Devletinin dış politik ilişkilerinde bile ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Dolayısıyla, Kürt hareketinin bastırılmasının yanı sıra ordu içindeki bütün muhtemel tepkilere rağmen "Kürt sorunu"nun düzen sınırlarını aşmayacak biçimde belli bir çözüme bağlanması da bu siyasal açılımların bir veçhesini oluşturabilecektir).

Şu halde, dış pazara yönelik birikim tarzının öngördüğü çerçevede sınıflararası gerçek güç dengelerinin titizlikle korunması temelinde, burjuva siyasal güçler arasındaki rekabet ve sürtüşmeler yeni bir anayasal meşruluk ekseni üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öte yandan, sola yönelik açılımların bu güçler dengesini sarsmayacak biçimde adım adım, denetimli biçimde gerçekleştirilmesi gerekliliği, bir yandan bu

açılımların burjuva güçleri arasında bir rekabet konusu olmaması konusunda bir konsansüsü içirirken (ki ne SHP, ne DSP ne de DYP bu konuda ani çıkışlar yapmamaya özen göstermektedirler) bir yandan da Türkiye solunda sınıf uzlaşmacı-reformist grupların, uzlaşmalı-sürtüşmeli bir süreç içinde yasallaşmalarına yönelik politikaları gündeme getirmektedir.

Kısaca önümüzdeki süreçte 12 Eylül döneminin yeni bir evresine geçişin temel bir paradoksu sözkonusudur: Bir yandan AT'ye yönelişin getirdiği, sola yönelik açılımları da içeren, yasal siyasal alanın yeniden düzenlenme süreci, temel burjuva siyasal güçleri arasında yer yer denetim dışına çıkma dinamikleri içeren bir iç mücadele ve rekabet temelinde kotarılmak durumundadır; diğer yandan da bu siyasal süreç toplumda 12 Eylül sonrasında sistemli bir baskı temelinde sağlanan depolitizasyonu ihlal etmemelidir. Bu paradoks ise ister istemez önümüzdeki evreye ilişkin olarak *Milli Uzlaşma siyasetlerinin* ön plana çıkmasını dayatmaktadır. İki yönlü bir *Milli Uzlaşma evresi*dir gündemde olan: Hem aralarındaki bütün rekabet ve mücadelelere karşın burjuva siyasal güçleri AT'ye geçişin 12 Eylül döneminin temellerini dinamitlemeden sağlanmasına yönelik bir uzlaşmaya zorlanmaktadırlar. Hem de reformist sol gruplarla burjuva siyasal güçler arasında bu grupların kademeli biçimde yasallaşmasına yönelik olarak bir uzlaşmanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla yeni evrede meşru siyasal zeminin sol duvarının daha şimdiden uzlaşmalı-sürtüşmeli bir süreç içinde reformist grupların da çabalarıyla inşası gündemdedir.

12 Eylül sonrasında işçi sınıfı ve sosyalist sol

İşçi sınıfının yeni birikim tarzının öngördüğü çerçeveye sığdırılacak biçimde geriletilmesi, ücretlerde geçmişe göre çok ciddi bir düşüşün yanısıra temel sendikal hakların da büyük ölçüde budanmasını gerektirmiştir. Bir bunun kadar önemli husus, 80 öncesinde büyük konfederasyonlarda örgütlü işçilerin örgütsüz proleter ya da yarı proleter kitlelere göre "ayrıcalıklı bir statüye" sahip oldukları izlenimini yaratan temel sosyal hakların da 12 Eylül sonrasının iş yasalarıyla tırpanlanmasıdır.

Kıdem tazminatındaki kısıntılara ek olarak, 80 öncesinde emek gücünün yeniden üretiminde devletin dolaysız biçimde düzenleyici bir müdahalesi anlamına gelen temel sosyal haklar da (sigorta hizmetlerindeki kısıntılar, emeklilik süresinin kısaltılması, iş gününün uzatılması, emeklilik ikramiyelerinde belirgin düşüşler vb. yollarla) asgari bir düzeye indirilmiştir. Bu ise sendikalarda örgütlü işçilerin devlet hakkındaki yanılsamalarının kırılması yönünde bir etken oluşturmaktadır yeni dönemde. Dahası, kendilerini yeni birikim tarzının sınırlarını aşmayacak biçimde ideolojik ve siyasal olarak

yenileme zorunda olan SHP ve DSP de siyasal ideoloji düzeyinde eski CHP'nin popülist ögelerinden uzak durmaya özen göstermektedirler. Her ikisi de geleceğe yönelik bir "umut söyleminin yerine soyut bir "demokrasi" vaadini geçirmiş durumdadırlar.

Öte yandan, iç pazara yönelik birikim tarzı çerçevesinde temel işlevi özel sektöre ucuz hammadde ve ara madde (ve bir ölçüde de emek gücünün maliyetini düşürmek üzere ucuz işçi malları) üretmek olan, dolayısıyla çoğunlukla zarar etmekle birlikte, sübvansiyon vb. yollarla bütçeden finanse edilen devlet sektörü, yeni birikim tarzının gerekliliklerine göre yeniden biçimlendirilmiştir. Bu ise, herşeyden önce bu sanayi kuruluşlarının serbest piyasa koşulları çerçevesinde kar eden kuruluşlar haline getirilmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla 60-80 döneminde Türk-İş-DİSK farklılaşmasının temelini oluşturan devlet sektörü-özel sektör farklılığının, yeni dönemde sendikal mücadele açısından hiç bir önemi kalmamıştır. Hatta yeni dönemdeki grevlerin başını geçmişten farklı olarak artık devlet sektöründe istihdam edilen işçiler çekmektedir.

Daha önemlisi geçmişte DİSK'in tabanını oluşturan kitlelerin 80 sonrasında Türk-İş'in çatısı altında toplanmalarının yanı sıra, kamu sektöründeki bu yeniden yapılanma süreci, Türk-İş bürokrasisinin geleneksel politikasının nesnel koşullarının ortadan kalkması sonucunu doğurmaktadır. Başka bir deyişle Türk-İş bürokrasisi için artık 1960'lı ve 70'li yıllarda olduğu gibi, çeşitli burjuva partileri içinden milletvekili ya da senatör seçilip, devlet bürokrasisi ve hükümetlerle yukarıdan yürütülen pazarlıklar temelinde ücretlerin ve sosyal hakların genel düzeyini belirleme olanakları tükenmiş durumdadır. Bu nedenle de Türk-İş bürokrasisi tabandan gelen mücadeleci eğilimler karşısında üyeleri ve muhalefet üzerinde geçmişe oranla çok daha baskıcı politikalarla ayakta durmaya çalışmaktadır. Öte yandan tabandan gelebilecek mücadelecilik eğilimlerinin "kendiliğinden" anti-bürokratik bir karakter taşımaları, geçmişe oranla çok daha fazla bir olasılıktır.

Dahası, yeni dönemde işçi hareketinin muhtemel bir yükselişinin 60 sonrası dönemde olduğu gibi baştan bir "anayasal meşruluk" zeminine sahip olması da sözkonusu değildir. Önümüzdeki dönem "anayasal hakları hayata geçirmek" gibi hazır bir meşruluk zemininde değil, temel sendikal ve demokratik hakları elde etmek için mevcut "anayasal düzeni" karşısına alan bir doğrultuda sürecektir; bu dönem, işçi sınıfının kendi meşruluğunu kendi mücadeleciliğiyle dayattığı bir dönem olacaktır.

Öte yandan, 60-80 arasında temel bir toplumsal-siyasal dinamik olan kırdan kente göç olgusu 80 sonrasında büyük ölçüde durulmuştur. Kuşkusuz bu olgu, enformel sektörün varlığının sona ermesi anlamına gelmemektedir. Tersine büyüme ve sanayileşme hızının

düşmesi ve işsizliğin artışı enformel sektörün genişlemesi önünde bir etken oluşturmaktadır. Bununla birlikte iç pazara yönelik birkim tarzının temel bir karakteristiğini oluşturan *göç olgusu*nun hızını kaybetmesi, enformel sektörün gelişmesinin *başlı başına bir toplumsal-siyasal mücadele dinamiği* olmaktan çıkışı yönünde bir etkendir. Buna ek olarak, bu kesimlerin barındığı gecekondu bölgelerinde "devlet otoritesinin yeniden tesis edilmesi", bu kesimlerin devletin sistemli biçimde baskı ve denetim politikalarına maruz bırakılması anlamına gelmektedir. Dahası, bu bölgelerde 60'lı ve 70'li yıllarda militan mücadeleciliğin başını çeken kitlelerin önemli bir bölümü, kent yaşamının sunduğu fırsatlardan yararlanarak mülksahibi olabilmişler ya da en azından *yasal iş güvencelerini* elde edebilmişlerdir. Öte yandan, geçmişte akrabalık ya da hemşehrilik ilişkileri temelinde kendiliğinden oluşan gayriresmi toplumsal örgütlülüklerin yerini, militan Stalinist-popülist grupların da dağıtılmasından sonra 80'li yılların depolitizasyonu temelinde rüşvet, tehtit vb. gayri meşru yöntemlerle iç içe geçen *ticarileşmiş kurumsal ilişkiler* almıştır. Hatta enformel sektördeki "iş ve yaşam alanları" yer yer "gecekondu mafyası" türünden çetelerin denetimi altındadır

Dolayısıyla, en azından orta vadede, bu sektörü oluşturan fabrikalardaki mücadeleciliğin yanısıra, ama ondan bağımsız bir toplumsal mücedelecilik odağı haline gelmeleri beklenmemelidir. Bu saptama, yeni dönemde militan Stalinist-popülist grupların mirasına sahip çıkan çevrelerin, geçmişte olduğu gibi hızla bir kitlesel güç haline gelmelerinin çok uzak bir olasılık olduğu anlamına geliyor.

Toparlarsak, 80 sonrası dönemde yeni mücadeleciliğin ekseni fabrikalara kaymış durumdadır. Öte yandan son Nisan eylemleri işçi sınıfının bu temelde yeni bir yükselişe her an hazır olduğunu göstermiştir. Dahası bu mücadeleciğin daha ilk adımda sendika bürokrasilerini karşısına almak gibi bir dinamik taşıması da kuvvetle muhtemel görünüyor. Artık sosyalist hareketin işçi hareketinden bağımsız biçimde gelişme ve kitleselleşme olanakları en azından orta vadede söz konusu değildir. Geçmişteki militan Stalinist-popülist grupların mirasına sahip çıkan kesimler arasında artık sınıf hareketine yönelme eğilimlerinin giderek artan biçimde ağır basmaya başlaması da bu kanıyı doğrulamaktadır. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde sosyalist hareket içinde devrimcilik-reformizm ayrışmasının ana eksenini (silahlı mücadelenin temel alınıp alınmaması gibi artık afaki kalan ölçütler değil) sınıf hareketine yönelik politik/programatik yaklaşımlar oluşturacaktır.

Önümüzdeki dönemde bu ayrışma doğrultusunda ilk adımın *Milli Uzlaşma eğilimleri karşısında devrimci bir sınıf kutbu* oluşturmaktan geçmesi gerekiyor.[59]

NOTLAR

1) Bu senaryonun gerçek işlevi konusunda bkz. Sosyalist Birlik sayı 2, Nisan 1989 s. 8

2) Sadece iki örnek: Ragıp Zarakolu. "Toplumsal Kriz ve Karar Anı", Türkiye Sorunları sayı 3. Haziran 1989 s 7: Ahmet İnsel. "Liberalizm. muhafazakarlık ve Türkiye'de toplumsal tahayyül". Birikim sayı 1. Mayıs 1989 s 41-54,

3) R. Zarakolu. agm. s 8-10

4) P. Anderson. Gramsci. Alan yayıncılık. 1988 s 69-73

5) N. Poulantzas. "Les transformations actuelles de l'Etat la crise politique et la crise de l'Etat". La Crise de l'Etat. puf. 1976 içinde. s 29-30 ve gene benzer bur tanımlama için bkz. N. Poulantzas. Réperes. F. Maspero. 1980. s 151-152

6) E.B. Pasukanis. La Theorie generale du droit et le Marxisme E.D.I., 1976, s 128

7) P. Salama. "Etat et Capital L'Etat capitaliste comme abstraction reelle", C.E.P yeni seri. sayı 7-8. 1979. s 224

8) Marx'ın "genel olarak sermaye" kategorisinin Kapital'in birinci cildinde salt anlatım kolaylığı için başvurulan bir soyutlamadan ibaret olmadığı konusunda bkz. R. Rosdolsky. La Genese du "Capitale" chez Karl Marx. C.E.P. dizisi, F. Maspero. 1976. s 79-80

9) G. Savran. "Sivil Toplumun Eleştirisi". Yapıt. sayı 5-19 Haziran-Temmuz 1984, s 39-40

10) E. Mandel. "Classes sociales et crise politique en Amerique latine", C.E.P. sayı 16-17-1974. s 9-10

11) E. Mandel. agm.s 10.

12) Ama tam bu noktada. burjuva toplumunun. yani sivil toplumun, Marx'ın deyimiyle anatomisini sunan bu çözümlemeden. bu çözümlemenin yer aldığı soyutlama düzeyine denk düşmeyen sonuçlar çıkarılması tehlikesine karşı peşinen bir uyarıda bulunmakta yarar var: Üretim-dolaşım ilişkileri içinde zorun dolaysızca yer almaması olgusu. kapitalist üretim ilişkilerinin bu özgül farklılığı, kapitalist devletin bu üretim ilişkilerinden kendiliğinden türeyen bir "gölge fenomen" olduğu anlamına gelmez. Tersine mübadele ilişkisinin kurulabilmesi için bile -gerçekte bu bir eşitsizlik ilişkisi olduğu için (H. Lefebre, "le mode de production etatique". De L'Etat. 10/18. 1977. 3. cilt s. 22-33)- bu ilişkiyi garanti altına alacak bir üçüncü ögenin. yani zor ögesinin a priori aktif mevcudiyeti gereklidir: bunu biraz daha açımlarsak. ekonomik ilişkilerin siyasal ilişkiler alanından ayrı bir alan oluşturması ne mantıksal ne de tarihsel olarak ekonomik ilişkilerin "otomatik bir sonucu" değildir: ekonomik ilişkilerin ayrı bir alan oluşturması. bunu sağlamak ve garantiye almak üzere devletin aktif mevcudiyetini gerektirir.

13) Gramsci. Aydınlar ve Toplum. Örnek yayınları. 1983. s 23

14) İbid. s 17

15) Genel olarak burjuva toplumsal ilişkiler ile mesleki uzmanlaşma arasındaki yabancılaşmış ilişki konusunda bkz. P. Naville. Theorie de L'orientation professionelle. idée/gallimard. 1972. s 307-327

16) P. Salama ve G. Matias. L'Etat Surdeveloppé. F Maspero. 1983. s. 9

17) Ç. Keyder. Toplumsal Tarih Çalışmaları. Dost Kitabevi yay. 1983, s. 167-168

18) P. Salama. L'Etat Surdevoleppé.. s. 37

19) Bu bölüm TC Devletinin kuruluş sürecini. Osmanlı İmparatorluğunun emperyalizmle eklemlenme sürecinin özgüllüğü çerçevesinde ele alan daha geniş bir çalışmanın sonuçlarını içermektedir. Elinizdeki yazının bu bölümünde ileri sürülen sapmaların teorik ve ampirik argümantasyonunu, Sınıf Bilinci'nin ilerki sayılarında yayınlanacağını umduğum sözkonusu çalışmada bulabileceğinizi vaad etmekle yetiniyorum.

20) Türkiye'de burjuva devriminin tepeden karakteri ve bunun siyasal devrim ile ilişkisi konusunda bkz. Sungur Savran. "Osmanlıdan Cumhuriyete: Türkiye'de Burjuva Devrimi Sorunu" 11. Tez Kitap Dizisi: 1. Ağustos 1986, s. 187-200

21) Bu tanımlama da 19. notta vaadedilen yazının bir bölümünü oluşturacak. Burada Kemalizmi bonapartist bir rejim olarak tanımlayan ilk marksist yazarın Dr. Hikmet Kıvılcımlı olduğunu belirtmekle yetinelim: Dr. H. Kıvılcımlı, TKP'nin eleştirel Tarihi: Yol. Kıvılcım yay. 1977. s. 25-27

22) Daha "Birinci Meclis"in kapatılması sırasında. Kemalist kadro dışında kalanların ordu ile ilişkisini kesmek için. çıkarılan bir kanunla aynı kişinin hem ordu mensubu olup hem de milletvekili olması yasaklanmıştır. Bununla birlikte her nasılsa bu kanun M. Kemal ve ekibi için geçerli değildir: Ordunun tümüyle M. Kemal'in denetimi altına alınmasına kadar. yani yaklaşık 1927'ye kadar, başta M. Kemal'in kendisi olmak üzere belli başlı Kemalist kadrolar ordu içindeki görevlerine devam etmişlerdir (bkz. M. Tuncay, "Atatürk'e nasıl bakmak", Toplum ve Bilim. sayı 4. kış 1978. s 87-88 -2. dipnot- ve Y. Küçük, Türkiye Üzerine Tezler. Tekin yayınevi. 1980. s. 226).

23) "Birinci Meclis"in dağıtılması. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kurulması, Terakkiperver Fırka'nın kapatılması. İzmir Suikasti'nin bahane edilerek İzmir ve İstanbul büyük ticaret burjuvazinin siyasal temsilciliğine en yakın adaylar olarak görülen eski ittihatçı kadroların (Cavit Bey. Kara Kemal Bey vb.) "temizlenmesi". Kemalist yönetimden özerk olarak burjuva liberal ideolojinin taşıyıcısı konumunda olan öğretim üyelerini hedef alan ve üniversiteyi doğrudan doğruya Kemalist yönetici kadronun denetimine sokan "Darülfünun Reformu", bir yandan daha Lozan'dan itibaren çatlak sesler çıkarmaya başlayan Kürt mülksahibi sınıflara ve onların yönlendiriciliği altındaki Kürt hareketine ağır bir darbe indirilmesine. diğer yandan da işçi hareketinin ve sosyalistlerin yüzyılın başından beri ele geçirdikleri sendikal ve siyasal mevzilerin geri alınmasına ve yasal siyasal alanın dışına sürülmesine hizmet eden Takrir-i Sükun kanunun (sosyalistlerin de desteğini alarak) yürürlüğe girmesi: bunlar ve bunlara eklenmesi mümkün bir dizi başka olgu. Kemalist rejimin ikinci ayağının biçimlendirilmesine yönelik kilometre taşlarıdır.

24) Özne-Devlet kavramı. Marksist yazında. sosyal demokrasinin II. Dünya Savaşı sonrasında Keynesçi politikalarla pekiştirilen siyasal ideolojisini tanımlamak için kullanılmıştır esas olarak (bkz. N. Poulantzas. "Les transformations actuelles de l'Etat.." La Crise de L'Etat. puf. 1976. içinde. s 37-40; gene N. Poulantzas. Pouvoir Politique et Classes Sociales. F. Maspero. 1982, s. 286-293; S. de Brunhoff. "Crise capitaliste et politique economique". La Crise de L'Etat, içinde s 134-139: M. Belge. A. Aksoy. Kapitalist Devlet Sorunu (derleme) Önsöz. Birikim yay.. 1977. s. 24-28). Devleti sınıfların üzerinde yer alan, aktif müdahaleleriyle "sivil toplumdaki" adaletsizlikleri gideren. yani sosyal adaleti ve barışı sağlayan bir hakem-özne olarak sunar sosyal demokrat ideoloji. Böylece de devrimin yerine devleti geçiriverir. Bununla birlikte. işçi sınıfının kapitalist

toplum içindeki sendikal ve demokratik kurumlarıyla iç içe geçtiği ve burjuva parlamenter kurumlar zemininde varolabildiği için de. devlete "sivil toplum"daki eşitsizlikleri giderici bir hakem-özne rolü atfetmekle birlikte, devletin meşruluğunu sınıflar üzeri "evrensel" bir demokrasi söylemi çerçevesinde "sivil toplum"da temellendirir. Oysa Kemalist ideolojide devlet, (zaten sınıf farklılıkları baştan inkar edildiğinden) sınıflar arası eşitsizlikleri giderici bir hakem-özne değil toplumu. toplumdan bağımsız biçimde "ilerletecek" bir öznedir. Meşruluğunu varolan toplumsal ilişkilerden değil toplum karşısındaki misyonundan alır. Ancak 1970'li yıllarda Ecevit'in karizmatik liderliği altında, popülist-kalkınmacı ögelerle de birleşerek sosyal demokrasinin hakem-devlet nosyonu çerçevesinde yeni bir içeriğe büründürülmek istenecektir Kemalist ideoloji. İlerde buna değineceğim.

25) Ç. Keyder. Toplumsal Tarih Çalışmaları. Dost kitabevi yay.. 1983, s. 167

26) Şeyh Sait isyanından sonra uzunca bir süre. Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları yörelere yabancıların girmesi bile yasaktır. Dahası. 1939 yılında bile Kürtlerin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu iller olan Ağrı. Hakkâri. Siirt, Mardin, Tunceli. Urfa. Van. Bingöl. Bitlis ve Diyarbakır'da CHP'nin il örgütlenmeleri yoktur (ama her nasılsa bu illerden "seçilen" CHP'li milletvekilleri vardır). Bkz. C. Koçak. Türkiye'de Milli Şef Dönemi. Yurt yay.. 1986 s. 227

27) Y. Küçük bir araştırmasında (Türkiye Üzerine Tezler. ikinci cilt Tekin yay. 1979. s. 42-85) Kemalizm kuyrukçuluğunun ve MDD'ciliğin köklerini ararken, bunların ardında tek ülkede sosyalizmin yattığını seziyor. Ve bir "zihin refleksiyle" Troçki'ye saldırıyor.

28) Türkiye'de bu dönemden başlıyarak 60'lı ve 70'li yıllar boyunca gelişen iç pazara yönelik birim tarzının özgül çizgilerini bu yazının sınırları içinde ele almak mümkün değil Ayrıca bu konuda son yıllarda oldukça anlamlı çalışmalar da yapıldı Türkiye'de. Dolayısıyla önemli bulduğum bir kaç kaynağı önermekle yetineceğim. H. Gülalp Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri, Yurt Yay., 1983. s. 39-61; Ç. Keyder. Türkiye'de Devlet ve Sınıflar. İletişim yay., 1989, s. 117-133: Türkiye'de iç pazara yönelik birikim tarzının toplumsal-sınıfsal sınırları konusunda bkz. S. Savran. "Türkiye'de Darbeler" 11. Tez sayı 6, 1987, s. 141-154.

29) Benzer bir yorum için bkz. S. Savran. "Türkiye'de darbeler... ".s 137-138 ve Ç. Keyder. Türkiye'de Devlet ve Sınıflar.... s. 117-118

30) Bkz. H. Bila, CHP Tarihi. DMS yay.. 1979. s 307-317; S. Kili. Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler. Boğaziçi Üniversitesi yay.. 1976 s. 161-162

31) MBK 1960 yılına kadar yalnızca CHP'nin tekelinde bulunan, ünlü "altı ok"u yeni anayasanın başına ekliyerek yeni dönemde TC. devletinin anayasal meşruluğunu yeniden Kemalist ideolojinin temel ilkeleri üzerine oturtmuştur.

32) Bkz. S. Yerasimos. Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye. Gözlem Yay., 1977, Üçüncü cilt. s. 1419

33) Gerçekte devlete sınıflar üstü bir görünüm kazandırarak. gelişmenin lokomotif gücünü devlette görmek salt Türkiye'de 60 sonrası Kemalist söylemlere özgü değil. Hatta iç pazara yönelik birikim tarzının gündeme geldiği bütün azgelişmiş ülkelerde devlete benzer bir rol atfeden gelişmeci popülist ideolojilerin öne çıkarak egemen ideolojik paradigma haline geldiğini söylemek mümkün. Bu konuda şu kaynaklara bakılabilir: H. Gülalp. Gelişme Staratejileri. s. 119-138; H. Hirata. "Vers un Etat capitalist "semiindustriel: le role du populisme au Bresil (1930-1960)". Le populisme en Amerique Latine. Cahiers d'etude et de

recherche no: 6. 1987 içinde s. 23-28: S. Savran. "Brezilya 'Mucizes'", Yapıt, sayı 3. mart 1984. s. 34-37.

34) Bu gelişmenin ardında. bazı Latin Amerika ülkelerinin (Arjantin, Brezilya, Meksika) iç pazara yönelik birikim tarzına geçiş süreçleriyle karşılaştırmalı biçimde. Türkiye'de iç pazara yönelik birikim tarzının (bonapartist bir askeri darbeyle düzenlenmiş olsa da). kentli küçük burjuva sınıflar ve işçi sınıfı ile sanayi burjuvazisinin ittifakını temsil eden bonapartist/popülist yönetimler altında değil. prekapitalist sınıflarda da dahil sanayi burjuvazisinin tüm hakim sınıflarla birlikte kırsal çoğunluğa dayalı sınırlı bir burjuva parlamenter demokratik rejim altında gerçekleşmiş olması olgusunun yattığı söylenebilir. Başka bir deyişle siyasal yapının ne sanayi burjuvazisinin stratejik çıkarları temelinde yapılanmış olması. ne bu yapının kentli toplumsal hareketlerin basıncına açık olması. ne de egemen ideolojik paradigmanın kalkınmacı-popülist ideolojik ögelerin damgasını taşıması bu dönemin bonapartist/popülist bir siyasal rejim olarak nitelenmesine yetmez. Bunlar kadar. hatta bunlardan daha önemli öge. M. Lövy'in de belirttiği gibi ("Popülisme. nationalisme et independance de classe en Amerique Latine", Le populisme en Amerique Latine. Cahine. Cahiers... s 3-4) karizmatik bonapartist/popülist bir siyasal yönetimin varlığıdır. Türkiye'de ise, 1960-80 arası siyasal süreçte bir dizi popülist öge ön plana çıksa bile, bonapartist/popülist bir siyasal rejim oluşmamıştır.

35) Genel olarak 1950'li. 60'lı hatta 70'li yıllarda bu kesimlerin yerleştiği gecekondu semtleri bugün 3-4 katlı betonarme binalarla donatılan ve kentli orta tabakaların yaşadığı semtlere dönüşmüştür.

36) Bununla birlikte 1970'lerin sonuna doğru iç pazara yönelik birikim tarzının can damarlarının tıkanmaya başlamasıyla birlikte bu kesimlerde umudun yerini eldekilerini kaybetmemek kaygısıyla "istikrar" özlemi alacak ve 12 Eylül'ün geçici de olsa toplumsal tabanını esas olarak bu kesimler oluşturacaktır. 80 sonrasının koşullarında artık bu kesimlerin iyiden iyiye içine kapandığı ve islamcı hareketin kentlerdeki potansiyel tabanı olmaya doğru evrildikleri söylenebilir.

37) Bu konuda 12 Eylül öncesinde kaleme alınan daha kapsamlı bir değerlendirme için bkz. "Türkiye Nereye Gidiyor". Sosyalist Mücadele defterleri: 1, Eleştiri yay.. 1980. s 31-32 ve "Maraş'tan sonra...?". Birikim. sayı 46/47 Aralık 1978-Ocak 1979. s 39-44

38) Benzer bir değerlendirme için bkz. Ç. Keyder Türkiye'de Devlet..., s 142-144

39) Enformel sektörün teorik bir tanımı bu yazının sınırları dışında. Bu konuda biri Latin Amerika ile ilgili. diğeri Türkiye ile ilgili iki kaynak önermekle yetineceğim: P. Salama. L'Etat Surdevelopé... s. 61-69. Ç. Keyder, "Kriz ve İşçi Sınıfı". Birikim. sayı 2. Haziran 1989 s. 13-18. Öte yandan Türkiye'de enformel sektörde çalışanlar üzerine ampirik araştırmaların yapıldığı da söylenemez. Bununla birlikte kimi çalışmalarda bu kesimlere ilişkin ilginç saptamalar da bulunabilir: Ö. Şenyapılı. Kentlileşen Köylüler. Milliyet yay. 1978, s 49-60; İ. Tekeli. Y. Gülöksü. T. Okyay. Gecekondulu. Dolmuşlu. İşportalı Şehir, Cem yay.. 1976. s. 207-216: T. Şenyapılı. "Gecekondu. 'Çevre' İşçilerin Mekanı". O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi. 1981. s. 26-49

40) Ö. Şenyapılı. Kentlileşen Köylüler s. 52

41) P. Salama L'Etat Surdeveloppé... s. 62

42) Gerçekte bu konuda biri 1984-85 yıllarında Yapıt dergisinin sayfalarında "popülizm" kavramı çerçevesinde. diğeri ise 1987-89 arasında 11. Tez sayfalarında "işçi hakları" konusunda. son derece önemli iki tartışma ekseninin olduğunu söylemek gerekiyor. Ne var ki yer darlığından bu tartışmaları yalnızca anarak geçeceğim: Yapıt. 1.. 2.. 3.. 4. sayılarda K. Boratav. N. Karacan ve H. Gülalp arasındaki tartışma ve 11. Tez dergisinin 5.. 6.. 7. sayılarında yer alan Y. Koç. . Güzel ve A. Çeniş arasındaki tartışma.

43) Bkz. DİSK KuruluşBildirisi. Ana Tüzüğü. Disk yay. No: 2. 1968 (ikinci baskı) s. 33-36

44) D. Şişmanov. Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi. Belge yay. 1978. s 165-167; K. Sülker. Dünyada ve Bizde Sendikacılık. Varlık yay.. 1966. s. 152-157 ve 213-218; Y. Koç. Türkiye'de Sınıf Mücadelesinin Gelişimi. Birlik yay.. 1979, s. 102-103; Ç. Keyder. "Kriz ve İşçi sınıfı..." s. 15

45) Sosyalist Mücadele Defterleri. 2. Kitap 1980 s. 30-35

46) H. Karadeniz. Olaylı Yıllar ve Gençlik. May yay. 1975. s. 20-21 ve 242-245

47) İbid. s. 35-54

48) Bkz. H. Özdemir. Yön Hareketi. Bilgi yay.. 1986. s 141-148 ve 237-261

49) Bkz. M. A. Aybar. 12 Mart'tan Sonra. Meclis konuşmaları. Sinan yay., 1973, s. 88-94: Anayasal meşruluk ile ilgili olarak M. A. Aybar ve B. Boran'ın görüşleri için bkz. Dr. Ç. Yetkin. Türkiye'de Soldaki Bölünmeler Toplum yay., 1970, s. 97 ve 119-120: B. Boran. Kemalizmin sistemleştirilmesiyle "sosyalizme varacak bir ideolojik çerçevenin çıkabileceği" kanaatindedir bu yıllarda. Bkz. B. Boran, Türkiye ve Sosyalizm Sorunları. Gün yay.. s. 21: ayrıca "Anayasanın kapitalizme kapalı sosyalizme açık" olduğu konusunda bkz. age. s. 219-221

50) 12 Eylül sonrasında bu gruplara üye olduğu gerekçesiyle gözaltına alınanların ya da tutuklananların "mesleki durumları"na söyle bir bakmak bile bu grupların enformel sektörle ilişkisini açıkça gösterebilir.

51) Görünen o ki. Türkiye solunda cinsiyetçi/erkek egemen anlayışların kırılması da. tıpki milliyetçi/şoven geleneğin kırılmasının Kürt hareketinin Türk solundan bağımsızlaşması sürecinin bir ürünü olması gibi. kadın kurtuluş hareketini massetme çabalarının bir sonucu olacak.

52) Benzer bir saptama için bkz. Ç. Keyder. Türkiye'de devlet ve sınıflar... s. 142-143 ve 170-171

53) Tam bu noktada Türkiye solunda yaygın olarak paylaşılan bir yanılgıya dikkat çekmek gerekiyor. Bu anlayışa göre 24 Ocak kararlarında öngörülen ekonomik düzenlemeler zorunlu olarak 12 Eylül'e yol açmıştır. Oysa S. Savran'ın da belirttiği gibi. 24 Ocak-12 Eylül ilişkisi bir neden sonuç ilişkisi değildir; her ikisi de aynı nedenin, yani sermayenin önündeki engelleri aşma doğrultusundaki atılımın sonuçlarıdır. (S. Savran. Türkiye'de darbeler... s. 153-154)

Aslında sözkonusu yanılgının nedeni daha derindir: sermaye birikimi ile sınıf mücadelesi arasındaki ilişkiyi dışsal bir ilişki olarak gören. dolayısıyla sermaye birikiminin. ancak sonuçları itibarıyla sınıf mücadelesi üzerinde bir etkide bulunduğunu varsayan bir yaklaşımdır. Oysa Hirsch'in de dediği gibi: "Sermayenin birikiminin ve yeniden üretiminin hareketini-kapitalist tarihsel gelişim sürecini-sınıf mücadelelerinin haraketi olarak kavramayı mümkün kılan bir teoridir gerekli olan: sınıf mücadelesinin sonuçlarının. değer yasasının etkisi altında. sınıf mücadelesi için yeni koşullar. kendini sınıfların 'ardından' dayatan, bu anlamda 'nesnel' olan koşullar (üretici güçlerin gelişmesinin özgül biçimleri,

üretim sürecinde canlı emekle ölü emek arasındaki ilişki vb) yarattığının kavranmasını mümkün kılan bir teori. Sınıf mücadelesi (örneğin bunalım döneminde) sanıldığı gibi birikim sürecinden hareketle gelişmez, sınıf mücadelesi olan, sömürü arasında sömürü ilişkilerinin genişleyen yeniden üretimi olarak sermaye birikiminin kendisidir. Marx'ın teorisinin 'ekonomist' yorumu devlet teorisini kaçınılmaz olarak devasa çıkmazlar içine hapseder. Çünkü birikim sürecinde, sınıfların ancak sonuçları karşısında bir tutum takındığı, değer kitlelerinin 'teknik' bir birikim sürecini görür. Bu nedenle sınıf mücadelesini sermayenen hareketine dışsal olarak değerlendirir" (vurgular aslında) (J. Hirsch, agm, s. 115) En genel düzeyde sermaye birikimi için söylenen bu sözler, mutadis mutandis sermaye birikim tarzı için de geçerlidir.

54) Liderliklerden bağımsızlaşan bu ekipler önce, generallerin ağırlığını kullanarak bir AP-CHP koalisyonu doğrultusunda bir faaliyet göstermişlerdir. Bu gerçekleşmeyince, askeri darbenin siyasal zeminini hazırlamaya girişeceklerdir.

55) Bkz. O. Balcıgil. İki Seminer ve Bir Reform Önerisinde Tartışılan Anayasa (derleme). Birikim yay. 1980. Sunuş yazısı s. 27-39

56) Askeri Parti kavramının Latin Amerika'daki diktatörlüklerin evrimi çerçevesinde tanımlanması için bkz. A. Rouquie. Latin Amerika'da Askeri Devlet Alan yay., 1986. s. 284-316.

57) ABD yönetiminin, cuntanın MDP girişimi karşısında ANAP'ın kuruluşuna verdiği destek konusunda bkz. Y. Doğan. Dar Sokakta Siyaset (1980-83), Tekin Yay. 4. basım. Kasım 1985. s. 11-19

58) Çoğunluğunu "İslam ülkelerinin" oluşturduğu OPEC'e bağlı ülkelerde bu yıllarda biriken "özerk finans kapital" konusunda bkz. E. Mandel, "L'Emergence d'un nouveau capital financier Arabe et İranien" CEP sayı 22, Ekim-Aralık 1975. s. 41-54

59) Son 15-20 yıl içinde Türkiye'de kapitalist piyasa ilişkilerinin toplumsal ilişki biçimlerinin önemli bir bölümüne damgasını vuracak bir biçimde gelişip yaygınlaştığı söylenebilir. Bunun yanısıra özellikle son on yıl içinde de reklamcılıktan ansiklopediciliğe kadar bir dizi alanda entellektüel faaliyetlerin piyasa ilişkileri çerçevesinde özümlenmesine yönelik bir gelişmenin olduğu da vurgulanmalı. Bu ise, aydın kimliği piyasa ve "sivil toplum"dan dolayımlanarak kurulan ve burjuvazinin "organik aydınları"nı oluşturmaya aday yeni bir aydın tipinin varoluş koşullarının oluşması anlamına geliyor. Öte yandan, Türkiye'de yeni birikim tarzı çerçevesinde egemen ideolojik paradigmanın liberalizm olduğu açık. Geçmişten farklı olarak devletin ne kalkınmanın ne de sosyal adaletin aktif gerçekleştirici gücü olarak sunulmasına elvermeyen bir paradigma bu. Dolayısıyla SHP ve DSP dahil bütün burjuva partileri (yer yer cılız popülist ögelerle de süslemekle birlikte) esas olarak piyasanın: "sivil toplumun" ve soyut bir "demokrasinin" erdemleri üzerini kuruyorlar siyasal söylemlerini.
Tam bu noktada, 12 Eylül sonrasında soldan gelen ilk atılımın Yeni Gündem çevresi tarafından sol liberal bir tonda gerçekleştiğinin hatırlanması gerek. Tıpkı 1960'ların hemen başında yayımlanan Yön Dergisi gibi, Yeni Gündem'in de, egemen idolojik paradigmanın sınırları içinde, bu paradigmanın belli başlı ögelerini sola doğru çekiştirerek sosyalizme yeni bir meşruluk ve kimlik kazandırma işlevi görmeyi hedeflediği söylenebilir. Bundan sonra da, Milli Uzlaşma'nın sol duvarını oluşturmaya aday her girişimin piyasa sosyalizminden gorbaçovculuğa kadar-sol liberal ve sivil toplumcu söylemleri esas alması kaçınılmaz gibi görünüyor.

Türkiye'de solun tarihini yazacaklar için tezler

DEMİR KÜÇÜKAYDIN

I

Gerek dünya tarihi, gerekse tek tek ülkelerin tarihi bakımından modern sosyalizmin ve sosyalist düşüncenin kökleri burjuva devrimlerine ve ideallerine dayanır.

Burjuvazinin kendi ideallerine ihaneti ve/veya bizzat bu ideallerin yetersizliği ve sınırlılıkları kimi devrimcilerin sosyalizme yönelmelerine ve sosyalist düşüncenin ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir.

Türkiye'de sosyalist düşünce ve hareketin doğuşu da bu gidişte bir istisna oluşturmaz. İlk sosyalistler, burjuva devrimcisi "JönTürkler"den çıkmıştır.

II

Türkiye'de burjuva devriminin ve gelişimin özgün ve paradoksal nitelikleri bilinmezse, ilk sosyalistlerin burjuva devrimcisi "Jön Türkler"den çıktığı önermesi eksik, giderek yanlış olur ve gerek Türkiye'nin gerekse solun tarihini anlaşılmaz kılar.

Türkiye'de burjuva gelişiminin özgün ve paradoksal nitelikleri en kısa ve özlü biçimde şöyle ifade edilebilir: *Türkiye'nin burjuva devrimleri burjuvaziye karşı ve burjuvazisiz burjuva devrimleridir ve bu nedenledir ki "yukarıdan" gerçekleşmişlerdir.*

Modern Batı sermayesinin koordinat sistemine göre "Ortadoğu"daki Antik (prekapitalist) sermaye imparatorlukları ve uygarlıkları zincirinin son halkası olan Osmanlı İmparatorluğu'nda müslüman Türkler *siyasi* ve *hukuki* bakımdan üst, egemen, devleti yöneten ulus-

turlar; fakat tam da bunun sonucu olarak *iktisadi* ilişkiler bakımından egemen sınıflar, alt hristiyan uluslardan çıkmıştır. Zanaat ve ticaret hayatının hristiyan ulusların ve azınlıkların elinde yoğunlaşması, hristiyan uluslar arasında burjuvazinin ve dolayısıyla da ulusal hareketlerin gelişmesine yol açmıştır. Diğer yandan Batı burjuvazisi de Osmanlı İmparatorluğunu birbiri peşi sıra yenilgilere uğratmaktadır.

Gerek Batı'nın, gerek kendi egemenliği altındaki hristiyan ulusların burjuvazisinin tehdidi altında parçalanmaya başlayan Osmanlı İmparatorluğuna egemen olan müslüman/Türk 'Devlet Sınıfları', imparatorluğu, dolayısıyla aslında kendi egemenliklerini ve varlıklarını koruyabilmek için: modernleşmek; modernleşebilmek için de Batı, yani burjuva dünyasının tekniğini ve kurumlarını edinmeke; özetle: burjuva karakterde ama burjuvasız ve burjuvaziye karşı reformlar ve devrimler yapmak yoluna girmişlerdir. Bunun sonucu olarak da, "Jön Türkler" hareketini yaratan, varolan ve gelişen bir Türk burjuvazisinin ihtiyaçları değil, çünkü böyle bir burjuvazi yoktur, Osmanlı "Devlet Sınıfları"nın konumunu, varlığını ve çıkarlarını koruma ihtiyacıdır.

III

İmparatorluğu, dolayısıyla kendi egemen konumlarını ve varlıkları nı korumak amacıyla modern burjuva sisteminin kurumlarını ve tekniğini yerleştirmeye çalışan "Jön Türkler" için, burjuvazinin devrimci döneminin idealleri ve düşüncesinin özü daima anlaşılmaz kalmaya mahkum olmuştur. Bu nedenle de, Batı'da politik sürgünlük yaşayan "Jön Türkler" için sosyalist düşünce hiçbir çekiciliğe sahip olmamakla kalmamış, onlar, ancak, en gerici burjuva sosyologlarının (A.Comte, Le Play, Durkheim gibi) fikirlerine yankı gösterebilmişler dir.

IV

Ne zaman ki Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, elde artık kaybedecek bir şey kalmamış, ancak o zaman "Jön Türkler"den bazıları Ekim Devrimi'nin de etkisiyle sosyalizme yönelmişlerdir. (Fransa'da Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celal J.Jaurès'ten; Almanya'da Ethem Nejat ve arkadaşları Spartakistlerden; Rusya'da Mustafa Suphi ve arkadaşları Bolşevikler'den etkilenerek sosyalizme yönelmişlerdir.)

İlk doğuşun sosyalist entelijansiyası, özünde burjuvazinin ve kapitalizmin eleştirisinden hareketle değil, devletin varlığını koruma kaygısından hareketle sosyalizme yönelme doğuştan günahıyla damgalanmış olduğu için, ulusal devletin kuruluşu ve stabilizasyonuyla birlikte kolaylıkla Kemalizmin saflarına geçip onu doktrinleştirmeye çabalamış ya da yine aynı kolaylıkla işçi sınıfı bürokrasisinin (Stalinizmin) saflarında yer alabilmiştir. Ve yine bu nedenledir ki, "Jön Türk"lükten gelen sosyalist entelijansiya kuşağı, hiç bir zaman eleştirel, yaratıcı ve özgün bir eser veya düşünce bırakamamıştır.

V

Rusya gibi Türkiye'de de sosyalizm ve işçi sınıfı tarihe geç gelmiştir, fakat bu geç geliş iki ülkede birbirine zıt sonuçlar yaratmıştır. Bu zıt gelişimin nedeni, Türkiye işçi sınıfı ve sosyalizminin tarihe "geç gelmenin faziletlerinden" yararlanamayacak kadar, fakat "geç kalmanın reziletleri" içinde bunalacak denli geç gelmesindendir.

İstanbul gibi büyük şehirlerde ve Anadolu'da sosyalist propaganda ve örgütlenme çalışmalarına giren küçük sosyalist yuvarlar, 1920'de Bolşeviklerin katalizörlüğü ve yönlendirmesiyle biraraya gelerek, henüz Ermeni ve Rum burjuvazisine karşı "Lokal Patriyotizm" sınırlarını aşıp bir parti bile kuramayan Türk/müslüman eşraftan önce Türkiye Komünist Partisi'ni kurarlar. Başlangıç çok parlaktır. Eşitsiz ve Bileşik gelişim yasası, geç geleni ödüllendirecek gibidir.

Rusyada kapitalizm geç geliştiği için, kapitalist gelişmeye erken giren ulusların geçtiği aşamalardan geçmeden, ya da onları minyatür ölçülerde yaşayarak, doğrudan sanayi kapitalizmi olarak doğmuş; en modern teknikle üretim yapan işçi sınıfı, sınıf mücadelesinde de, diğer ülkelerin geçtiği yollardan geçmeden, daha başlangıçta en gelişmiş teori ve örgüt biçimleriyle silahlanmıştır. Rus İşçi Hareketi, daha baştan marksist olarak ve Marksistlerin öncülüğünde doğmuştur. İşte TKP'nin 1920'deki kuruluşu ve o yıllardaki yüksek etkinliği, paralel bir gelişimin habercisi gibidir.

Marks, Kapital'in önsözünde, kapitalist gelişime geç girmiş Almanya'ya, İngiltere'yi kastederek: "Aldırmıyorsun ama bu anlattığım senin hikayendir" der. Ne var ki, yirminci yüzyılla birlikte, artık gelişmiş ülkeler geri ülkelere geleceklerini göstermez olmuşlardır. Prusya ya da Amerikan tipi kapitalist gelişme yolları tıkanmıştır. Dolayısıyla Türkiye proletaryası büyük iş yerlerinde, en modern araçlarla üretim yapamaz, cılız kalır.

Aynı tersine gidiş, Sovyet devriminin yozlaşması ve bürokratikleşmesi sonucu, teori ve örgüt alanında da ortaya çıkar. Türkiye İşçi Sınıfı, tüm cılızlığının yanısıra, en gelişmiş teori ve örgüt araçlarından da mahrum kalır; uluslararası işçi hareketinin tüm kazanımlarını yok eden Stalinist teori ve örgütle işe başlamak zorunda kalır.

1950'lerde TKP'nin fiili likidasyonuyla son bulan bu süreç, ihanetlerin, baskıların ya da "hataların" değil, bu nesnel koşulların bir ürünüdür. Ne üretim ne de sınıf mücadelesi alanında en gelişmiş araçları olmayan işçi hareketi ve sosyalizm, başka bir sonuca varamazdı.

VI

Türkiye'de burjuva devrim ve reformlarının, yukarıda değinilen burjuvaziye karşı ve burjuvazisiz olma özelliğinin bir diğer sonucu,

Türkiye'de "kendisi için" bir burjuvaziden önce, Tekelci devlet kapitalizminin ortaya çıkışı paradoksunda da ifadesini bulur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Hristiyan Kapitalizmi ile Müslüman Pre-kaplitalizmi çatışması Balkanlar'da ve Anadolu'da zıt sonuçlar vermiştir. Balkanlar'da Hristiyan uluslar ve burjuvazileri,pre-kapitalist müslüman-Türk Osmanlı egemenliğine son vererek, müslümanları Balkanlar'dan sürerek ya da imha ederek ulusal devletlerini kurabilmişlerdir. Anadolu'da ise, müslüman Türk ve Kürt pre-kapitalizmi, hristiyan Rum ve Ermeni kapitalizmini sürgün/imha/mübadele yoluyla yok etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Ermeni ve Rum burjuvalarının evleri, Türk/Kürt müslüman aşiret reislerinin veya toprak ağalarının konakları veya Türk bürokrasisinin Devlet cihazının hükümet binaları haline gelmiştir. Anadolu'nun kültürel ve ekonomik hayatı onlarca yıl geriye gitmiştir.

Balkanlar ve Anadolu gelişim zıtlıkları, Britanya Adaları ile Kıta Avrupası'nın gelişim zıtlıklarına benzetilebilir. Püritenlik İngiltere'de üstün gelir ve İngiltere kapitalist gelişmeye daha erken ve rahat girebilirken, kıta Avrupa'sında bu gelişim Sen Bartelmi katliamlarıyla en az yüz yıl gecikmiştir.

Ancak metafizik bir mantığa sığmayan diyalektik şuradadır ki, Anadolu'da Hristiyan burjuvazinin tasfiyesi, Türkler açısından, Osmanlı kalıntısı "Devlet Sınıfları" aracılığıyla gerçekleşen; padişahlığı tasfiye eden, Cumhuriyet namı altında padişahsız bir padişahlık kuran bir burjuva devrimi anlamına da gelmektedir. Eğer daha sonra işçi sınıfının cılız olduğu ülkelerdeki sosyalist devrimlerle bir analoji yapmak gerekirse, Türk burjuva devrimi, "daha baştan bürokratik yozlaşmaya uğramış" bir burjuva devrimidir.

Önünde Prusya ya da Amerikan yolları tıkalı, adı anılmaya değer bir burjuvazisi olmayan ama kapitalist bir yola giren Türkiye Cumhuriyeti; yani Osmanlı "Devlet Sınıfları" yadigarı devlete egemen zümre, burjuvaziden önce Finans-Kapital'i yaratmıştır. Türkiye'de Kapitalizm, rekabetçi bir aşamayı yaşamadan, 1929'larda Tekelci Devlet Kapitalizmi olarak doğmuştur. Liberal ve rekabetçi bir burjuvazi çok sonra ortaya çıkıp bir toplumsal ve siyasi güç oluşturabilmiştir.

Nice marksistin yolunu şaşırtan, klasik şemalara uymayan bu gelişim sonunda ekonomi ve üst yapıda en arkaik ilişkiler; en ultra modern tekelci devlet kapitalizmi ile eklemlenmiştir. Geçmişin ve geleceğin bu çifte kanburu en ilginç sonuçlarını sınıf ilişkilerinde ortaya çıkarır.

VII

Türkiye'de kapitalizmin gelişimi Batı'daki gelişimin aynadaki aksi veya geriye doğru oynatılan bir filim gibidir. Batı'da sonra olanlar Türkiye'de önce olur; Batı'da Sol'dan sağa olan gelişmeler, Türkiye'de

Sağ'dan sola olur.

Türkiye'de burjuvazi tüm zümreleriyle egemen sınıfı oluşturmaz. Egemen olan, uluslararası finans-kapitalle et ve tırnak gibi iç içe geçmiş bir finans kapitalistler zümresidir. Bu zümre iktidarını diğer burjuva zümreleriyle ittifak halinde değil, pre-kapitalist Tefeci-Bezirgan ve Toprak ağaları sınıfı ile ittifak halinde yürütür. Parlamenter bir sistem içinde, doğrudan politik iktidarı elde tutabilmek için buna mecburdur. Buna karşılık, burjuvazinin rekabetçi, liberal zümreleri, doğrudan müttefik değil, tarafsız tutulmaya çalışılan politik iktidardan dışlanmış bir güçtür. Bu nedenle, liberal burjuva zümreler Finans-Kapital, Tefeci-Bezirgan egemenliği karşısında bir denge oluşturabilmek için modern işçi sınıfında bir müttefik ararlar. Sendikalist ve parlamentarist çerçeveyi aşmayan bir işçi hareketiyle ittifak yapmaya, daha doğrusu işçi hareketini bu çerçevede tutarak oyuna sürmeye çalışırlar. Bu liberal ve reformist burjuvazinin arayışları ile, sendikalist ve parlamentarist sendikacılar zümresinin, yani işçi bürokrasisinin konumu ve arayışları tencere ve kapağı gibi birbirini bulur.

Klasik şemalarla uymayan bu orijinalitenin sonucudur ki, burjuva sosyalizmi ya da reformist sosyalizm ve doğrudan reformizm (Sosyal-demokrasi) Türkiye'de reformizmi güçlendirecek Batı'daki gibi bir prosperite (refah) olmamasına rağmen, son yirmi yılda daima güçlü bir temele sahip olmuştur.

Ve yine bu özellik nedeniyledir ki, Avrupa'daki gelişimin tersine, Sosyal Demokrasi, bir işçi partisinin evrimiyle değil, bir burjuva partisi olan CHP'nin evrimiyle ortaya çıkmıştır. 1960'ların başında kurulan Türkiye İşçi Partisi de, esas olarak, sendikacıların (İşçi bürokrasisinin) ve kasaba avukatlarının, burjuva aydınlarının (reformist burjuvazinin) bir partisiydi.

VIII

Türkiye'de Sosyalizm iki kere doğmuştur. Birincisi ekim Devrimi rüzgarıyla Osmanlı yıkıntıları üzerinde olur. İkincisi ise, sanki birinci doğum hiç yaşanmamışçasına, ondan bağımsız olarak, 1950'li ve 60'lı yılların Ulusal Kurtuluş Savaşları ve Sputniklerin başarılarıyla belirlenen Tarihsel ikliminde gerçekleşmiştir. İkinci Doğum'un sosyalizmi, ancak belli bir gelişmişlik düzeyine ulaştıktan sonra, birinci doğumun kalıntılarıyla bir rezonans kurabilmiştir.

IX

Sol'un 1960 sonrasındaki ikinci doğuşu ilk ifadesini *Yön* dergisinde bulmuştur. Yön'cüler bir bakıma Dekabristlere benzerler. Gerilikten nasıl kurtulunabilir diyen aydınlar, çözümü, yaşayarak gördüklerinde arıyorlardı. Henüz işçi sınıfı piyasada görülmüyordu, buna karşılık 27 Mayıs'ta genç subaylar tüm bilinçsizliklerine rağmen daha demokratik

bir sistem kurmamışlar mıydı? İşte Nâsır bir diğer örnek değil miydi? Türkiye'nin kendi tarihinde de ilerici hareketler hep yukarıdan, "halka rağmen halk için", aydınlar ve ordu kanalıyla gerçekleşmemiş miydi? 1908, 1919-23, 1960 bunun örnekleri değil miydi?

Böylece Yön Hareketi, kırda derebey artıklarına bir toprak reformuyla son vermek, iç-dış ticareti, büyük sanayii ve bankacılığı devletleştirmek, tarafsız bir dış politika izlemek şeklinde özetlenebilecek programı gerçekleştirecek özne olarak genç aydınları ve subayları görüyordu, dolayısıyla tüm propaganda ve örgütlenme çabaları bu zümreye yönelik oldu.

Küçük burjuva radikalizminin bir ifadesi olan Yön Hareketi, tıpkı radikal tarikatların dini bayrak etmeleri ama yorumları değiştirmeleri gibi, Kemalizmi bayrak etmiş ama onu radikal bir yorumla sunmuştur.

1963'deki başarısız darbe teşebbüsü ve bu teşebbüse giren iki subayın idamı bu hareketin, daha sonra 1970'de ikinci bir başarısız teşebbüste bulunsa da, bir gelişme aşaması olarak sonudur denilebilir.

X

Yön'ü doğuran problematik, Batı'nın ileriliği karşısında Türkiye'nin geriliği idi ve bu nedenle güçlü bir Milliyetçi yanı vardı. Bu sırada, bambaşka bir problematikten hareketle, yükselen işçi hareketinin bir yansıması olarak TİP doğar. Onu yaratan problematik, tüm zenginlikleri yaratan işçilerin ve emekçilerin niye bu kadar yoksul olduğu ve ezildikleridir. Gerçi, her iki akımda da ulusal bağımsızlık, ilerleme, emekçilerin refahı birer sorundur, fakat vurgular ve hareket noktaları farklıdır.

XI

TİP bir yanıyla sendikacılar zümresinin ve reformist, liberal burjuva zümrelerinin, burjuva sosyalisti, sendikalist-parlamentarist partisidir; ama aynı zamanda, 1960 sonrasında gençliğini soluyan ve hızla yükselen işçi hareketinin de bir ifadesidir.

İşçi hareketinin bu yükselişi, uzun bir hazırlık döneminden geçmiş bir marksist öncülük ve gelenekle birleşebilseydi, 1960'lar Türkiye'sinde 1890'larda Rusya'da gerçekleşene benzeyen bir süreç yaşanabilir, işçi hareketi daha baştan sosyalist olarak doğup yığınsal ve devrimci bir işçi partisi ortaya çıkarabilirdi.

XII

Kristof Kolomb'un yolculuğu yanlış bir ilke üzerine kuruluydu, ancak keşfettiği yeni bir kıtaydı ve gerçekti. 1960 sonrasının Yön ve TİP arasındaki tartışmaları da benzer bir sonuç yaratmıştır.

Yön ve TİP arasında önemli bir programatik ayrılık yoktu, temel tartışma: aşağıdan mı, yukarıdan mı tartışması olmuştur. Toplumsal değişimi ancak işçilerin ve emekçilerin aşağıdan sağlayabileceğini savunan TİP, bunu Türkiye'nin kapitalistliğine dayandırıyordu. Değişimi "Asker-Sivil-Aydın Zinde Güçler"in gerçekleştirebileceğini savunan Yön ise, bunu Türkiye'nin yarı-sömürge, yarı feodal olduğu, dolayısıyla devrimi yapacak güçte bir işçi sınıfının olmadığı önermelerine dayandırıyordu. Ancak, gerçekte her iki taraf da aynı varsayımları paylaşıyordu, yani TİP'e göre, Türkiye kapitalist olmasa, pekala "yukarıdan değişim"i kabul edebilecektir. Tersi de Yön için geçerlidir: yani Türkiye kapitalist olsa, pekala aşağıdan bir değişimi kabul edecektir.

Böylece, Marksizmi tanımayan, hafızasını kaybetmiş, Soğuk Savaş sonrası aydınlar kuşağının yanlış varsayımlara ve çıkarsamalara dayanan, devrimi hangi güçün yapacağına ve devrimin karakterine ilişkin tartışma, bizzat o yanlış varsayımlar aracılığıyla Türkiye'nin toplumsal yapısı ve Tarihi üzerine bir tartışmaya dönüşür. Taraflar, kapitalist ya da yarı feodal-olduğunu, yani aşağıdan ya da yukarıdan değişim görüşlerini kanıtlamak için Türkiye'nin toplumsal yapısını ve tarihini araştırmaya girerler. Ancak bu araştırmayı yapacak kavramsal araçlardan ve teoriden yoksundurlar. Bu araçlar ise Marksist klasiklerde bulunabilirdi. O halde onları okumak gerekiyordu. Böylece aşağı-yukarı tartışması, yanlış varsayımlar aracılığıyla Marksist klasiklerin çevrilmesi, basılması ve muazzam bir açlıkla okunması dönemini açtı. Bu dönemde herhangi bir kavram ya da olgu üzerine yapılan ve toplumsal mücadele ile en ilgisiz gibi görünen tartışmalar bile doğrudan strateji tartışmasının bir fonksiyonuydu. Bu teori ve pratik arasına kopmaz ve içsel bir bağ kazandırıyordu ama diğer yandan strateji belirlenimi bilimsel araştırmanın bir sonu olarak ele alınmadığından, belli ön kabulleri kanıtlamaya yönelik olduğundan, bilimsel değeri son derece sınırlıydı.

XIII

MDD'cilik, 1960 sonrasında yeniden doğan sol hareketin içine girdiği Marksizm aşamasının ifadesidir. Hareket 1968'e doğru Marksizm aşamasına girdiktan sonra, geliştikçe, ilk doğuşun Marksist birikimiyle bir rezonansa geçebilmiştir. İlerledikçe daha gerilerden yankı bulmuştur, daha doğrusu onlara yankı gösterebilmiştir. İlk aşamada İkinci Dünya Savaşı kuşağı "Eski Tüfekler"- ile, örneğin M. Belli, ikinci aşamada, Ekim Devrimi kuşağı ile, örneğin Dr. Hikmet Kıvılcımlı, bir rezonans kurulmuştur.

MDD'cilik, yeni doğan solun içine girdiği Marksizm aşamasının ifadesi olduğu kadar ve aynı zamanda, sınıfsal olarak, TİP'in burjuva Sosyalizmine karşı bir küçük burjuva sosyalizminin ifadesidir.

MDD'ye göre TİP ve Yön arasındaki tartışmada problemin koyuluşu yanlıştı. Türkiye elbetteki gelişmiş bir kapitalist ülke değildi ve önünde demokratik devrim görevleri vardı. Sorun işçi sınıfının bu aşamada kimlerle ittifak yapabileceği idi. İşçi sınıfı bu aşamada demokratik bir programa sahip sınıf ve tabakalarla ittifak yapmak zorundaydı. TİP bu aşamada ittifak yapabileceği ve yapması gereken güçleri, günün görevlerini atlayan "Sosyalist Türkiye" sloganıyla karşıya itiyor ve işçi sınıfını tecrit ediyordu.

Sorunun bu tarz koyuluşuyla, MDD kelimenin gerçek anlamında bir program ve strateji tartışması başlatmış ve yürütmüş oluyordu.

MDD'cilik 1968'de başlayan öğrenci hareketinin yükselişi üzerinde yığınsallaştı ve bir iki yıl içinde, bugün Türkiye Sosyalist Hareketi'nde görülen bütün temel akımlar MDD'ciler arasındaki bölünmelerden çıktı.

XIV

MDD içindeki ilk bölünme, eski Yön-TİP ayrılığının MDD vokabüleri içinde bir yansıması biçiminde oldu. Bugün legal *Türkiye Birleşik Sosyalist Partisi*'ni kurmuş olan ve *2000'e Doğru* dergisini çıkaran çevre, yani "Beyaz Aydınlıkçılar" olarak bilinen kanat, MDD'nin küçük burjuva radikalizmine karşı bir burjuva sosyalizmi tepkisiydi. 1969 Dev-Genç kongresi arefesinde bu kanat "Türkiye'de İşçi Sınıfı'nın objektif koşulları yoktur" tezini ileri sürdü. MDD vokabülerinde bunun anlamı, Türkiye'de Halk Savaşı yoluyla Demokratik Devrim yapılamaz, Suriye ve Mısır'da olduğu gibi "Kapitalist Olmayan Yol" geçerlidir demekti. Buna karşılık "Kırmızı Aydınlıkçılar" ise "İşçi sınıfı vardır" diyerek, Çin, Vietnam veya Küba'da olduğu türden bir Halk Savaşı önermiş oluyorlardı.

Ancak Beyaz Aydınlık radikalleşmenin çok hızlı geliştiği bir dönemde ortaya çıktığından, hızla aşırı sol gibi görünen bir söylem geliştirmek zorunda kaldı. Bu sefer yine işçi sınıfının olmadığı önermesinden halk savaşı sonucuna ulaştı. Ama bunu gerçekte hiç bir zaman ciddiye almadı, pratiğe geçirmedi. Ciddiye alanlar ise, beyaz aydınlık içinde, radikal bir küçük burjuva kanat oluşturup koptular (İ.Kaypakkaya) ve pratiğine girdiler.

XV

Beyaz Aydınlığın burjuva sosyalizmine karşı bir küçük burjuva sosyalizmi tepkisini ifade eden İ. Kaypakkaya adına bağlı bölünme, kırmızı aydınlıkçılar gibi teoride ve pratikte halk savaşını savunmakta ama bunu Maocu problematik içinde şöyle formüle etmekteydi: Türkiye yarı-feodaldir, işçi sınıfı güçsüzdür (hatta yoktur) o halde kırlardan şehirleri kuşatmaya yönelik halk savaşı stratejisi gerekir. Bu hareket, bugün hala kendini bu problematiğe bağlı olarak tanımlayan,

teorik bakımdan bir "yaşayan fosil"dir. Problemin koyuluşu tıpkı YÖN-TİP ayrımında olduğu gibidir, bu ayrımda Yön'cülerin "yukarıdan devrim" görüşlerine temel olan değerlendirmeler, bu sefer, kırlardan şehirlerin kuşatılmasına temel olmuştur.

XVI

Sınıf mücadelesi sosyolojik bir olgudur. Yani sınıfların eğilimleri ve karakterleri son duruşmada daima kendilerini ifade edecek bir yol bulabilirler, ya da tersinden söylemek gerekirse, her bölünmenin ardında farklı sınıf eğilimleri yatar.

Reformist burjuva sosyalizmi ile radikal küçük burjuva sosyalizmi arasındaki bölünmelerde, küçük burjuvazi, tarihsel olarak burjuvazi karşısında ayrı ve ileri bir program geliştirme yeteneğinde olmadığından, genellikle eleştirdiği reformizmin amacını ve kavram sistemini paylaşır, radikalliğini mücadele biçimleri alanında ifade etmeye çalışır.

Türkiye Sosyalist hareketindeki hemen hemen her bölünme, burjuva reformist ve küçük burjuva radikal eğilimlerin bir yansımasından başka bir şey değildir. Her bölünme, hareketin o gün içinde bulunduğu aşama, varsayımlar ve vokabüler çerçevesinde, ayrı nesnel eğilimlerin kendini yeniden tanımlama çabasıdır.

XVII

O zamanki gençlik kitlesinin büyük çoğunluğunun desteklediği Kırmızı Aydınlık kanadı, 15/16 Haziran olaylarının da etkisiyle hızla ayrışmaya uğrar. Ayrılık Demokratik devrimde sınıfların yer alışı, yani strateji sorununda ortaya çıkar, ama bölünenler için bu tartışma farklı anlamlara sahiptir.

Dr.H.Kıvılcımlı, Devrim'de temel güç işçi sınıfı, köylülük yedek güçtür der. Buna karşılık, daha sonra "Cephe" ve "Ordu"yu oluşturan kanatlar işçi sınıfı ideolojik öncü, köylülük temel güçtür der.

Ancak, Dr. H.Kıvılcımlı, İşçi sınıf temel, köylülük yedek güçtür derken, devrimde güçlerin yer alışı sorununu tartışmakta, devrimin nasıl bir yol izleyeceği sorununu tartışmamakta, tartışmayı yanlış bulmakta, açık bırakmaktadır. Bu stratejiden çıkan acil görev: İşçilere gitmek, kaynaşmak, işçi sınıfı partisi kurmaktır.

Karşı taraf için ise, bu tartışma, mücadele biçimlerine ilişkin bir anlama sahiptir, işçi sınıfı ideolojik öncü, köylülük temel güçtür demek, gerilla savaşı demektir. Bu anlayışa göre, işçi sınıfı temel güçtür demek de "Sovyetik ayaklanma"yı savunmak anlamına geliyordu, karşısı bunu hiç bir şekilde kasdetmese de.

15/16 Haziran olaylarından iki taraf da farklı sonuçlar çıkarır. Kıvılcımlı'ya göre olaylar işçi sınıfının devrimin temel gücü olduğunun

kanıtıdır. Gerillacı kanada göre ise, şehirlerin emperyalizmin işgali altında ve yaşanmaz olduğunun; şehirlerin ancak kırlardan kurtarılabileceğinin. THKO ve THKP-C bölünmesi ise, bir bakıma kır ve şehir küçük burjuvazilerinin eğilimlerinin, ruh hallerinin yansımasıdır denilebilir.

XVIII

Türkiye devrimcilerinin 1974-80 arasında yaşadığı trajedi şöyle özetlenebilir: Devrimciler olgunlaşma fırsatı bulamadan, bir devrimci durum, daha doğrusu bir ön devrimci durum olgunlaştı. Eğer Türkiye'nin devrimcileri bütün yetersizliklerine rağmen, bugünkü bilgi ve tecrübeleriyle ve 1974'deki prestijleriyle o yükselen dalganın içinde bulunabilselerdi, tarih başka bir yol izleyebilir, faşistlere karşı öz-savunmanın dinamikleriyle, 1979'lara doğru bir sosyalist devrim başarılabilirdi.

1974'de hapisten ya da illegaliteden çıkan, 25 yaşı civarındaki, gerek biyolojik, gerekse de teorik olarak çocukluktan yeni çıkan bu kuşağa, Tarih birdenbire altından kalkamayacağı görevler yüklemiş ve ezmiştir. Örgütlerin de tarihinde insan harcamasının iki temel yolu vardır; ya kapasitelerinin üstünde görevler yüklerler ya da kapasitelerinin altında.

XIX

1974'den sonra ilk önce reformist sosyalizmin yükselişi yaşanır. 1974 öncesinin radikal gerillacı militanları burjuva sosyalist partilere doğru akma eğilimi gösterir. Bu akışta Vietnam KP'sinin Moskova'ya yakınlaşması, Portekiz'de KP'nin birdenbire güçlü bir parti olarak ortaya çıkması, Küba'nın Angola'ya asker yollaması, Türkiye'li devrimciler üzerinde Sovyetler'in devrimci ve radikal bir çizgi izlediği yanılsamasına yol açmıştır. Aynı eylemler, bir grup devrimcinin de Maoculuğa tümüyle angaje olmasına ve "Üç Dünya" teorisini savunmasına yol açmıştır. Bu dönemde peşpeşe kurulan ve güçlenen TSİP, TİP, TKP, SDP gibi partilerin hepsi de burjuva sosyalizminin şu ortak karakteristiklerine sahiptirler: Sosyalizm ve devrim uzak bir geleceğin işidir, acil görev: demokratik reformlardır. Bu reformlar için de "anti-tekel" burjuvaziyle ittifak gerekir, onlar ürkütülmemelidir. Bu partiler böylece işçileri burjuva reformizminin kuyruğuna takarlar.

Bu burjuva sosyalist partiler geleneksel olarak büyük şehirlerin işçilerinin güçlü sendikaları arasında etkilidirler. Bir bakıma sendika bürokratları zümresinin ve kısmen de kalifiye ve örgütlü işçi çekirdeğinin reformist eğilimlerinin ve zümre çıkarlarının yansımasıdırlar.

Bu partilerin aynı eğilimlere dayanmalarına, aynı program ve stratejiye sahip olmalarına rağmen ayrı olmalarının nedeni, her birinin, Türkiye Sol Hareketi'nin gelişiminin değişik bir aşamasında

şekillenmesinden, o dönemin varsayımları ve problematikleri çerçevesinde kendini tanımlamasındandır. Özdeki aynılık, TİP-TKP birleşmesiyle ve Aydınlıkçılar yakınlaşmasıyla bugün kolaylıkla görülebilir.

XX

1974 Sonrasında yükselmeye başlayan enflasyon karşısında İşçi Sınıfı'nın örgütlü çekirdeği, sendikalar aracılığıyla kendini bir süre savunabildi ve hatta gerçek ücret artışları sağlayabildi. Ama gecekonduların işsiz gençleri, küçük burjuvalar için hiç bir savunma mekanizması yoktu, bu genç işsizler ve küçük burjuvalar hızla politize olmaya ve radikalleşmeye başladı. Radikalleşen tabakaların bir kısmı faşist organizasyonlara kayarken, daha büyük bölümü, 1970-74 arasının kahramanlarının ve sosyalizmin prestijinin yüksekliği nedeniyle sol örgütlere yönelmeye, faşist çetelerin saldırılarına karşı örgütlenmeye yöneldiler.

Böylece 1970-74 arası dönemin kılıç artıklarının kurdukları örgütler ve hareketler hızlı bir militan akımına uğradılar ve büyümeye başladılar. Aslında bu hareketlerin hiç birinin teorisinde öz-savunma örgütlenmesi diye bir problem yoktu, faşizmle mücadele, Dimitrov'un VII. Kongre Raporu'nda koyulduğu şekilde, burjuva güçlerle bir ittifak sorunu olarak ele alınıyordu. Bu örgütlerin çoğunun devrim şemalarının köşe taşı olan "halk savaşı"na hazırlık ve kadro toplamak amacıyla yaptıkları iş, fiilen öz-savunma oluyordu. Öz-savunma, örgütler tarafından öz-savunma amacıyla ve bu araçla yığınları eğitip örgütlemek amacıyla yapılmıyordu. Böylece, hemen bütün radikal örgütlerin 1968-70'lerin Çin, Vietnam, Küba'dan esinlenmiş devrim teorileriyle yaptıkları iş arasında açık bir çelişki ortaya çıkıyordu. Bu çelişki en açık ifadesini, en güçlü örgüt olan Dev-Yol'da bulmuştur. Bu hareket, resmen kabul ettiği teoriye göre gerilla savaşını başlatması gerekirken, gecekondu bölgelerinde öz-savunma yaptığı için, aynı gelenekten gelen diğer hareketler tarafından eleştirilmiştir. Teoriye uygun davrananlar ise, yığın bağlarını yitirmişler, marjinal gruplara dönmüşlerdir. Başka koşullarda bir hareketin güçsüzlüğünü oluşturacak özellikler, yani teorik eklektisizm ve teori ile yapılan iş arasındaki uyumsuzluk Dev-Yol'un gücünü oluşturmuştur.

Bu dönemde hangi politik hareket nerede faşist saldırılara karşı öz-savunmayı fiilen iyi örgütleyebilmişse orada güçlenmiştir. Bunu başaramayanlar, bu görevin önemini kavrayamayanlar ise hızla marjinalleşmişlerdir. Teoriyle tutarsızlık pahasına da olsa başaranlar güçlenmiş, ama bu da teoriye ilgisizliği ve eklektisizmi beslemiştir.

XXI

1974'ten sonraki dönemde, işçi sınıfının alt tabakaları, işsiz gençler, küçük burjuvalar radikal akımların etrafında yoğunlaşırken, işçi

sınıfının üst tabakaları, özellikle büyük sanayi şehirlerindeki çekirdeği reformist sosyalistlerin kontrolü altında kalmıştır. Böylece, bir anlamda, işçi sınıfının alt ve üst tabakaları arasındaki bölünme, aynı zamanda reformist sosyalistler (TİP, TSİP, TKP, SDP, TİKP) ve radikal sosyalistler (DEV-YOL, DEV-SOL, Halkın Kurtuluşu, Partizan, DHB vs.) şeklinde ifadesini buluyordu. Bu bölünme aynı zamanda, bir başka açıdan, işçi sınıfı küçük burjuvazi bölünmesi olarak da görülebilir.

Böylece bu bölünme, bir yanıyla işçi sınıfının birliğinin önünde, diğer yanıyla işçi sınıfıyla küçük burjuvazinin ittifakının önünde bir engel oluyordu. Engel oluyorlardı, çünkü, taraflar, ideolojik dayanaklarından hareketle birbirleriyle ittifakı reddediyorlardı. Radikal akımlar bir bakıma Komüntern'in 1933'te Alman yenilgisine yol açan "sınıfa karşı sınıf" taktiğini benimsiyorlar, bu nedenle de, reformist sosyalistlerle, tıpkı o zaman komünistlerin sosyal demokratlarla ittifakı reddetmesi gibi, ittifakı reddediyorlardı. Reformist sosyalistler ise, İspanyol yenilgisine yol açan taktiği benimsiyorlar, küçük burjuvazinin radikal öz-savunma eylemlerini anarşizm ve terörizmle suçluyorlar, o zamanki komünistlerin anarşistleri ezip, burjuva cumhuriyetçileri desteklemesi gibi, burjuva partilerinde destek arıyorlardı.

Taraflar aynı zamanda yaklaşık olarak, "Sovyetçi" ve "Çinci" diye bölünmüş olduğundan karşılıklı konuşmaları bile olanaksız hale geliyordu.

Komünist Enternasyonal'in tarihinde birbirini izleyen ve birincisi Almanya'da, ikincisi İspanya'da yenilgiye yol açan "sol" ve "sağ" taktikler, 1974-80 arasının Türkiye'sinde, o sıralar dünyanın en güçlü ve hızlı gelişen faşist hareketinin bulunduğu Türkiye'de, aynı zamanda ve bir arada bulunuyorlardı. Bu koşullarda Devrimci Yol gibi, teorik saflığın ve Çin-Sovyet ayrımının önem taşımadığı hareketlerin en güçlü hareket olması bir rastlantı değildir. Bu hareket böylece hem öz-savunmayı örgütleyebiliyor, hem de daha esnek bir ittifaklar politikası izleyebiliyor, herkes tarafından kabul edilebilir bir partner olabiliyordu.

XXII

1974-80 arası dönemin önemi şuradadır: Uluslararası sosyalist ve işçi hareketinden gelen tüm olumsuz geleneklere ve bölünmelere rağmen, ilk kez, hızla büyüyen bir faşist kitle hareketi, sosyalistler ve devrimcilerce durdurulabilmiştir, zaferi engellenebilmiştir. Bunun henüz başka bir örneği yoktur ve uluslararası olarak incelenmeye değerdir.

Ama bu hareket aynı nedenlerle, yani kendisini sırf fiili öz-savunma perspektifine hapsettiği, reformizm karşısında devrimci bir program geliştiremediği; öz-savunmanın bir devrim bakımından taşıdığı muazzam potansiyelleri göremediği için faşist hareket karşısında tayin edici bir zafer de kazanamamıştır. Ve devrimcilerle faşistlerin bu den-

gesi üzerindedir ki, bonapartist karakterdeki 12 Eylül darbesi gerçekleşebilmiştir. Askeri Darbe, yığınların artık yorulduğu bir dönemde geldiği için de uzun süreli olabilmiş, dengeyi oluşturan tarafların ikisini de ezebilmiştir.

XXIII

Bir ülkede devrimin önemli koşullarından biri de ezilen sınıfların ve ülkedeki çeşitli bölgelerin radikalleşmelerinin senkronize olmasıdır. 1974 sonrası dönemde işsizler ve küçük burjuvazi ve işçi sınıfının alt kesimleri önce radikalleşti, işçi sınıfının esas örgütlü çekirdeği ise, 1979'a doğru, artık enflasyon karşısında kendini koruyamaz hale gelince ve önce radikalleşenler artık yorulmaya başlamışken radikalleşme eğilimleri göstermeye başladı. Ayrıca, önce radikalleşenlerin sınıf yapılarından gelen sekterlikleri de işçilerin radikalleşmesini geciktirici bir etkide bulunmuştur.

"Doğu"nun radikalleşmesi de "Batı"ya göre daha geç olmuştur. Radikalleşmeler farklı bir sıra izleseydi, örneğin önce işçiler radikalleşseydi gelişim çok farklı olabilirdi.

Küçük burjuvazinin ve işsizlerin önce radikalleşmesinin sosyalist ve devrimci hareket üzerinde belli etkileri olmuştur. Bütün örgütler genellikle işçi olmayan, işsiz, genç ve öğrenci unsurlarla dolmuştur. Onları hazmedecek, eğitecek sosyalist ve işçi, yeterli güce sahip bir çekirdek de yoktur. Bu nedenle, örgüt ve hareketlerin çekirdeğinde bulunan, çoğu 68'li, nisbeten daha modern kadrolar, örgütlere akan bu taze güçler tarafından hazmedilmiştir. Bu dalgaya karşı durmaya çalışanlar ise tüm etkilerini yitirmişlerdir, bir kenara itilmişlerdir. Böylece tüm hareketlere yarı-lümpen davranışlar, feodal ahlak normları, değer yargıları, sektarizm damgasını vurmuştur.

1974'den sonra sosyalist hareketlerin yığınsallaşması bir sınıf hareketi karakteri değil, bir yığın hareketi karakteri taşıyordu. Hareketin gücü ve güçsüzlüğü buradaydı.

XXIV

1979'a doğru gelindiğinde toplumdaki radikalleşme zirvesine ulaşmıştı. Bu, reformist sosyalist partileri de etkilemekte gecikmedi. Hemen hemen bütün reformist sosyalist partilerden radikal kanatlar koptu. Bu kopuşlar gerçekte, işçi sınıfının radikalleşmesinin, burjuvaziyle ittifak politikasının bukağılarından kurtuluşunun; bağımsız bir politika geliştirerek, küçük burjuvaziyle ve ezilen ulusla birlik arayışına yönelmesinin bir ifadesiydi.

TSİP'ten TKP-B, TİP'ten "Sosyalist İktidar" dergisini çıkaran kanat, (bugünkü Gelenek ve Toplumsal Kurtuluş), TKP'den İşçinin Sesi, Vatan Partisi'nde radikal kanat Parti'de kaldı, reformist çizgiyi sürdürenler SVP'yi kurdu.

Bütün bu kopuşlarda temel eleştiri noktası, devrimci bir politika izlenmemesi, küçük burjuva radikalizmiyle ittifakın reddedilmesi, reformist burjuvaziyle ittifaka yönelinmiş olmasıdır. Ancak bu eleştiriler koptukları hareketin teorik sistemi ve varsayımları içinde yapıldığından hemen kolayca görülemeyebilir.

XXV

Her kuşak geleceğe geçmişin aynasından bakar. 12 Eylül'de Askeri Rejim gelince, Türkiye'nin devrimcileri 12 Mart'ın ikinci bir baskısıyla karşılaştığını düşündü: yani yönetimin işsizlik ve pahalılıktan yanan yığınların muhalefetiyle çekilip gideceğini, 1974 sonrasındakine benzer bir yükseliş yaşanacağını vs.. Ne var ki bu beklenti hiç bir zaman gerçekleşmedi. 12 Mart dönemi biterken yığınlar yorgun ve umutsuz değildi, sosyalizmin ve devrimcilerin yığınlar arasında muazzam bir prestiji vardı. Bugün ise yığınlar bitkindir, yeni yeni bir nekahat dönemine girer gibidir. Sosyalizme ve devrimcilere güven ise çok sarsılmıştır. Bu, dünya çapındaki benzer süreçle de çakışmıştır.

Fakat henüz yeterine incelenmemiş ve kavranmamış gelişme,sistemin örgütlenmesindedir. Burjuva Sosyalizmi, şimdiye dek, daima sistem dışı bir muhalefete dahildi, bugün artık sistemin tamamlayıcı bir ögesi olma eğilimi göstermektedir. Bu süreç en çok biçimde TİP ve TKP'nin birleşerek Türkiye'ye dönüşlerinde ve programatik son düzenlemelerinde; Türkiye Birleşik Sosyalist Partisi'nin çizgisinde, ama en önemlisi, 1960'larda tabur tabur sosyalizme akan aydınların, şimdi aynı şekilde, ters yönde iktidar partisinin ve burjuvazinin saflarına akarak sistem içindeki yeni rollerini üstlenmelerinde ve bu rollerini pekiştirme çabalarında görülüyor. Ne var ki, Türkiye'nin hala kalan sosyalist ve devrimcileri bu sürecin çapını ve önemini kavrayabilmiş değillerdir. Aydınlardaki ve burjuva sosyalist partilerdeki bu tersine dönüşler, 12 Eylül'ün yarattığı yılgınlıkla ya da kişisel moral ölçülerle açıklanmaya çalışılıyor.

Türkiye'de Şehir'in kıra oranı ve üstünlüğü yükselmiştir. Bu Finans-Kapital'in eski blokuyla egemenliğini sürdürme olanaklarını sınırlamaktadır. Ayrıca kırda kapitalizm öncesi sınıflar eskisinden daha az güçlüdür, onlar de bir metamorfoz yaşamaktadırlar, tefeci bezirganlar burjuvalaşmaktadır, ağalar beyleşmektedir. Bu durumda finans kapital parlamenter oyunu sürdürebilmek için, diğer burjuva zümrelerle bir blok oluşturmak zorunluğunu hissetmektedir. Turgut Özal'ın temel politikası, ki aynı zamanda çelişkilerle doludur, bu değişimi olabildiğince yumuşak başarmaya yöneliktir.

Kürdistan politikası bu değişimin en zor bölümüdür. Orada, Türk burjuvazisinin, eski ağa ve şeyhlerin yerini alıp, işbirlikçilik yapacak güçlü bir dayanağa ihtiyacı vardır. Kürt burjuvazisi ,"kültürel özerklik" diyerek bu işbirliğine hazır olduğunu belirtmektedir. Türk burjuvazisi

de buna teşnedir ama büyük zorluk Ordu'da toplanmaktadır. Sonuç şimdilik ortadadır, ama egemenler arasında şiddetli mücadeleler kaçınılmaz gibi görünmektedir. Belki bu mücadeleler, yığınların yeniden toparlanması için bazı çatlaklar yaratabilir.

XXVI

1970'lere kadar sol ortak konuları tartışırdı, ayrı dergiler etrafında toplanmış bile olsa. 1970'den sonra Sol'un ortaklaşa tartıştığı konu kalmadı, her hareket kendi konusunu tartışmaktaydı, kimse kimsenin dergisini okumaz olmuştu, hoş okusaydı da anlayamazdı. Yıllar sonra, şimdi, sol'un belli kesimlerinde tekrar ortak tartışma konuları ortaya çıkıyor, farklı gelenekler birbirini izliyor.

Bu ortak tartışma sağlanmadan ve bu tartışma, yeni baştan tekrar program ve strateji sorunlarını gündeme almadan, bu tartışmalar içinde programatik ve stratejik ayrılıklar yeniden, ama bir üst düzeyde şekillenmeden sol'un toplumun karşısına ikna edici bir çehreyle çıkabilmesi, yeniden hız kazanabilmesi hem güçtür hem de uzun vadede zararlı olur.

Bu ortaklaşa ve bir üst düzeyde yapılacak bir program ve strateji tartışması, eğer, bu sefer önce, ama yavaş adımlarla yükselen işçi hareketiyle kaynaşabilir ise, ileriye umutla bakılabilir.

29/1/1989

Marksizm ve sürekli devrim kuramı

SAMİ SARI

Türk solu içinde bir akımı diğerinden ayıran ideolojik, politik ve örgütsel farklılıklar her zaman olduğu gibi, bugün de mevcuttur. Farklılıkların yanı sıra, Türk solunun hemen hemen bütün kesimlerini birleştiren ortak anlayışlar da vardır. Bu ortak anlayışlar programdan parti sorununa, işçi sınıfının devrimdeki rolünden iktidar sorununa, işçi demokrasisi sorunundan mücadele biçimlerinin ele alınışına kadar uzanan değişik birçok alanda görülebilir. Ama Türk solu içindeki bu düşünce ortaklığının en eskisi ve en köklüsü devrim ve sosyalizm anlayışına ilişkin olanıdır. Konuyu biraz açalım.

Türk solunun tarihinde de birçok konuda önemli tartışmaların yaşandığı doğrudur. Bu tartışmaların farklı birçok "devrim stratejisi"nin üretilmesine ve bölünmelere yol açtığı da bir gerçektir. Ama üretilen farklı "strateji"lere ve buna bağlı olarak gerçekleşen bütün bölünmelere rağmen, devrim ve sosyalizm anlayışındaki ortaklık sürdürülmüştür. Türk solunun ezici bir çoğunluğunu temelde birleştiren, menşevik "aşamalı devrim" kuramı ile Stalinist "tek ülkede sosyalizm" sözde-kuramının savunulması konusundaki ortaklıktır. Şüphesiz yaptığımız bu genellemeyle politika düzleminde Türk solu içinde de her zaman bir reformizm ve devrimcilik ayrışmasının yaşandığını ve bugün de yaşanmakta olduğunu görmezlikten gelmek istemiyoruz. Gerçekten de, sorun somut politik tavra gelip dayandı-ğında, aşamalı devrimi ve tek ülkede sosyalizmi savunan gruplardan önemli bir bölümü bu anlayışları bütün politik sonuçlarıyla savunma noktasına kadar vardıramıyorlar. Örneğin aşamalı devrim kuramı, 1925-27 Çin devrimi ve 1936-39 İspanya devrimi deneylerinde de açık-ca görüldüğü gibi, devrimin "demokratik aşaması"nda proletaryanın sözde "ilerici", "liberal"

burjuvaziye bağlanmasını öngörür. Ama Türk solundaki birçok grup aşamalı devrim kuramının içerdiği bu fikri savunmaz veya en azından somut politikalar düzleminde savunamaz. Öte yandan tek ülkede sosyalizm kuramı, enternasyonalizmin kuramda olduğu kadar uygulamada da inkarı demektir. Bunun en somut örneği, III. Enternasyonal'in tasfiye edilmesidir. Ama Türk solundaki birçok grup hem bu tek ülkede sosyalizm kuramını, hem de enternasyonalizmin gerekliliğini savunur. Son bir örnek daha: Aşamalı devrimi bütün sonuç-larıyla savunan birçok geleneksel Stalinist partiler gibi *Türkiye Birleşik Komünist Partisi* (TBKP) de, "demokratik aşama"yı da kendi içinde başka aşamalara bölerek, "parlamenter demokrasinin tam olarak kurulması"nı, "demokratik devrimin ilk aşaması" olarak tespit edip bu yolda burjuvaziyi kayıtsız olarak desteklerken, aynı aşamalı kuramını savunan diğer birçok grup TBKP'nin bu taktiğini "menşevizm" olarak değerlendirebilmektedir. Bütün politik sonuç-larıyla savunma konusunda aralarında bu ve buna benzer farklılıklar olmasına rağmen, Türk solunun hemen hemen bütün kesimleri menşevik aşamalı devrim ve Stalinist tek ülkede sosyalizm kuramlarının savunulması noktasında aynı düşüncededirler.

Tek ülkede sosyalizm ve aşamalı devrim kuramları, Marx ve Engels'in devrim kuramının "kapitalizmin tekelöncesi dönemine özgü olduğu ve bundan dolayı da emperyalizm döneminde artık eskimiş olduğu" biçiminde bir yoruma ve Lenin'in Rus devrimine ilişkin görüşlerinin 1917 Ekimi'nin arifesinde belli değişikliklere uğradığının yadsınmasına (ve tabi, üç büyük Rus devriminin sonuçlarının yadsınmasına) dayanır. Türk solu da Stalinizmin aşamalı devrim ve tek ülkede sosyalizm kuramını, Marx, Engels ve Lenin'in düşüncelerinde yapılan bu revizyonla birlikte savunur. Bunu özellikle Türk solunun Troçkizme karşı çıkışında görmek mümkün. Özellikle 1980 sonrasında Doğu Perinçek'ten Yalçın Küçük'e, *Yeni Çözüm*'den *Emeğin Bayrağı*na, *Özgürlük Dünyası*'ndan *Yeni Demokrasi*'ye, *Gelenek*'ten *Seçenek*'e kadar Türk solunun pek çok siması ve kesimi, oklarını Troçkizme yöneltti. Bütün bu eleştiriler asıl olarak iki noktada, Troçkizmin *Sürekli Devrim* kuramının aşamalı devrimi ve tek ülkede sosyalizmi reddettiği noktasında yoğunlaştı. Troçkizmin sürekli devrim kuramının aşamalı devrimi ve tek ülkede sosyalizmi reddettiği doğrudur. Ama Türk solu da Troçkizmin sürekli devrim kuramının karşısına aşamalı devrim ve tek ülkede sosyalizm kavramını çıkarırken Stalin'i izleyerek Marksist devrim kuramını reddetmek zorunda kalmaktadır. Bir örnek: *Emeğin Bayrağı*'nın 8. sayısında çıkan, "*İnsanlığın Altın Çağını Müjdeleyen Büyük Ekim Devrimi*" başlıklı yazıda Marksist devrim kuramının artık eskimiş olduğu şöyle belirtiliyor:

> II. Enternasyonal oportünistleri ve Troçkistler, Marx ve Engels tarafından formüle edilen, ama yeni tarihsel koşullarda *artık eskimiş olan proleter devrim teorisi*ne haraketle sarıldılar...[1]

II. Enternasyonal oportüneslerinin değil ama Troçkistlerin, özellikle Stalinizmin bu konuda yaptığı revizyonlara karşı Marksist devrim kuramına "hararetle sarıldıkları" doğrudur. Marksist devrim kuramının eskidiğine dair bu türden düşüncelere diğer Stalinist kökenli dergilerde de rastlamak mümkündür.[2] Bu konuda en "orijinal" yaklaşım da *Gelenek* dergisininkidir. Örneğin, *Gelenek*'in 12. sayısında, *Trotskiy, Troçkizm ve Eşitsiz Gelişme* isimli yazısında Aydın Giritli, *Emeğin Bayrağı*'ndan daha da ileri giderek, Marx ve Engels'in devrim kuramının ekonomizme kapıyı açık bıraktığını söyler:

> .. 'Dünya devrimi', Marksizmin doğuşundan itibaren, perspektifin doğal ve kaçınılmaz bir yönü olmuştur. Marx ve Engels'de bu yaklaşım, devrimin en gelişmiş kapitalist ülkede patlak vereceği öngörüsüyle ve devrimci durumun tüm Avrupa'da eşzamanlı yükseldiği (Fransız Devriminin etkileri, 48-50 dönemi, 70'lerin başları) deneyimlerle birlikte düşünülmeli. En gelişmiş ülkeye verilen öncelikte, iktisadi süreçlerle siyasal atılımların arasında fazla abartılı bir paralellik vardır. Açıkça söylenmeli, bu noktada bir ekonomist yanılgıya kapılar açık kalmıştır... Çok kısaca, *dünya devrimi modelinde*, burjuvazinin ve proletaryanın, ekonomi ile siyasetin, farklı ülkelerin birbirlerinin arasında eşitsiz gelişmeler, birer olasılık şeklinde bile yer almamıştır.[3]

Gelenek yazarı, Marx ve Engels'i okurken gözü hep Stalinist prizmaya takıldığından (Stalinist kökenli bütün Türk solunda bunu görmek mümkün), Marksist devrim kuramı ile bu kuramın Stalin'in de uzun bir dönem savunduğu II. Enternasyonal kuramcılarınca geliştirilen vülger yorumunu bir ve aynı şey olarak görüyor. "Devrimin en gelişmiş kapitalist ülkede patlak vereceği öngörüsü" de, "iktisadi süreçlerle siyasal atılımlar arasında fazla abartılı bir paralellik" de Marx ve Engels'e değil, II. Enternasyonal'in mekanik evrimci ve pozitivist kuramcılarına ait düşüncelerdir. Bunu ilerde, Marx ve Engels'in bu konudaki düşüncelerini irdelerken ayrıntılı olarak göreceğiz.

Marx ve Engels'in devrim kuramı ile Troçki'nin sürekli devrim kuramı arasında bir *süreklilik* olduğu ne kadar doğru ise, Marksist devrim kuramı ile menşevik aşamalı devrim ve Stalinist tek ülkede sosyalizm kuramları arasında bir kopukluğun olduğu da o ölçüde doğrudur. Bu yüzden de, Stalinist kökenli Türk solu Marksist devrim kuramını reddetmeksizin Troçki'nin sürekli devrim kuramına karşı çıkamıyor. Veya tersinden söyleyecek olursak, Stalinist Türk solu Marksist devrim kuramını reddetmeden menşevik aşamalı devrim ve Stalinist tek ülkede sosyalizm kuramlarını savunamıyor.

Toparlayalım: Bugün Stalinizm uluslararası ölçekte derinleşen bir bunalımın içinde. Bu bunalım en açık ifadesini, işçi devletlerindeki liberalleşmede ve geleneksel komünist partilerin hızlı erozyonunda bulmakta. Buna paralel olarak Troçkizme ilgi artmaktadır. Troçkizm, Türk solunun da gündemine girmiştir. Bu nedenle Stalinist Türk solu oklarını Troçkizme ve sürekli devrim kuramına yöneltmektedir. Ama bunu yaparken, kaçınılmaz olarak da, Marx ve Engels'in devrim kuramını eleştiri ve inkar süzgecinden geçirmek zorunda kalmaktadır.

İşte bu yüzden, biz bu yazımızda Marksist devrim kuramı ile Troçkizmin sürekli devrim kuramı arasında gerçekte nasıl bir *süreklilik* olduğunu ve aynı zamanda Marksist devrim kuramı ile menşevik aşamalı devrim ve Stalinist tek ülkede sosyalizm kuramları arasında nasıl bir kopukluğun olduğunu göstermeye çalışacağız.

Sürekli devrim kuramının doğuşu

19. yüzyılın son çeyreğinde, özellikle de 20. yüzyılın başında kapitalizm yeni bir evreye, tekelci evreye girdi. Bunun sonucunda kapitalist Avrupa'da sosyalist bir devrimin olduğu kadar, emperyalist yeniden paylaşım savaşının bütün dinamikleri ve çelişkilerini de olgunlaştırdı. Başka bir deyişle, 20. yüzyılın başında Avrupa bir proleter devrim ya da bir emperyalist paylaşım savaşı ikilemi ile karşı karşıya kaldı. Avrupa gericiliğinin kalesi olan Rus Çarlığı ise kesin olarak yaklaşan bir devrimin arifesindeydi. Öbür yandan "uzun sessizlik dönemi"nde gücünün doruğuna varan II. Enternasyonal önderliğindeki Avrupa işçi ve sosyalist hareketi, "proleter devrim ya da emperyalist savaş" ikilemine acil bir yanıt getirme sorumluluğuyla karşı karşıya kalmıştı. Bu nedenle de 20. yüzyılın başı, Avrupa sosyalist hareketinde teorik ve politik tartışmaların en yoğun biçimde yaşandığı bir dönem oldu. Hiç şüphesiz bu tartışmaların en fazla yoğunlaştığı alanlardan birisi de Rus devrimi idi. Bu yüzden de, yaklaşan Rus devriminin karakteri, dinamikleri ve olasılıklarına ilişkin tartışmalar yalnızca Rus Marksistleri ile sınırlı kalmayıp, II. Enternasyonal önderlerinin de büyük ölçüde katıldığı bir platformda sürdü. Bu tartışmalar sırasında birbirinden değişik ölçülerde farklı pek çok düşünce ortaya atıldı; ama bunların arasından birbirinden oldukça net bir biçimde ayırt edilebilecek üç temel düşünce, tartışmanın gündemini yoğun olarak belirledi. Bu düşüncelerden ilki, Rus Sosyal Demokrasisininin menşevik hizbine; ikincisi, Rus Sosyal Demokrasisinin bolşevik hizbine; ve nihayet üçüncüsü de, Rus devrimine ilişkin savunduğu düşünceler bakımından Rus Sosyal Demokrasisinin iki hizbinden de ayrılan Troçki'ye aitti. Hiç kuşkusuz bu tartışmalar Kautsky, Franz Mehring, Parvus ve Luxembourg gibi dönemin yetkin Marksist kuramcılarının katkılarıyla da zenginleşti. Ama bunlardan hiç birisi bu üç temel yaklaşımdan kendisini net olarak ayıran, ayrı bir kuram geliştirmedi veya geliştiremedi. İleri sürdükleri düşünceleriyle Rosa ve Parvus bazı açılardan Troçki'ye, bazı açılardan da Lenin'e yakınken, Kautsky ve Franz Mehring bazı açılardan Lenin'e, bazı açılardan da menşeviklere yakındı. 20. yüzyılın başında Rus devrimine ilişkin cereyan eden bu tartışmaları *Sınıf Bilinci*'nin ilerdeki bir sayısında *Sürekli Devrim kuramı ve Üç Büyük Rus Devriminin Sonuçları* başlığı altında ayrıntılı olarak ele alacağız.

İşte sürekli devrim kuramı Rus ve Avrupa işçi ve sosyalist hareketi içinde cereyan eden bu güncel tartışmalar bağlamında doğdu.

Sürekli devrim "kavramı"nı ilk kez kullanan hiç şüphesiz Marx idi, ama bunu bir "kuram" düzeyinde geliştirip formüle eden Troçki oldu. Öbür yandan Troçki, sürekli devrim kuramını geliştirirken Marx ve Engels'in özellikle 1848 devrimlerine ilişkin çıkardıkları derslerden önemli ölçüde yararlanmıştı; ama en fazla da onların yönteminden yararlanmıştır. Bu yüzden de, Troçki'nin sürekli devrim kuramının çıkış noktası Marx ve Engels'in metinlerinin analizi değil, kapitalizmin tekelci evresinin ve Avrupa gericiliğinin kalesi olan Çarlık Rusya'sının özgül tarihi, sınıfsal ve politik analizi idi.

Troçki'nin ilk olarak 1905'te formüle ettiği, üç büyük Rus devriminin dersleriyle zenginleştirdiği ve 1920'lerin ikinci yarısında Rusya'da gerçekleşen bürokratik karşıdevrimin ideolojisi olan Stalinizmin tek ülkede sosyalizm kuramı ile onun 1925-27 Çin devrimi başta olmak üzere geri ülkelerin devrimlerine uygulamak için yeniden dirilttiği menşevik aşamalı devrim kuramına karşı yürütülen mücadele içinde daha da yetkinleştirdiği sürekli devrim kuramının, üç temel sacayağı vardır. Bunları Troçki'nin kendi sözleri ile özetleyelim.

1) İlk formülasyonu 1905'de yapılan sürekli devrim teorisi... geri kalmış burjuva uluslarının demokratik görevlerinin, çağımızda proletarya diktatörlüğüne yol açtığını ve proletarya diktatörlüğünün sosyalist görevleri gündeme getirdiğini gösterdi. Teorinin ana fikri burada yatmaktaydı. Gele- neksel görüş proletarya diktatörlüğünün uzun bir demokrasi döneminden sonra gelebileceğini ileri sürerken sürekli devrim teorisi, geri kalmış ülkeler için demokrasi yolunun proletarya diktatörlüğünden geçtiği gerçeğini ortaya çıkardı. Yani demokrasi yıllar boyunca kendine yeterli bir halde kalan bir rejim değil, ama sosyalist devrimin doğrudan başlangıcı idi. Bunlar birbirine kırılmaz bir zincir ile bağlıydı. Böylece, demokratik devrim ile toplumun sosyalist yeniden inşası arasında sürekli bir devrimci gelişme çizgisi kuruluyordu.

2) 'Sürekli' teorisinin ikinci yanı, sosyalist devrimin kendisi ile ilgilidir. Tüm toplumsal ilişkiler çok uzun bir süre ve sürekli iç mücadeleler içinde, dönüşüm geçirirler. Toplum deri değiştirmeye devam eder. Değişimin her aşaması dolaysız olarak bir öncekinden köklenir. Bu süreç zorunlu olarak politik bir nitelik taşır, yani, değişim halinde olan toplum içindeki çeşitli grupların çatışmaları ile gelişir. İç ve dış savaşlar yerlerini 'barışçı' reform dönemlerine bırakır. Ekonomi, bilim, aile, ahlak ve günlük hayattaki devrimler, karmaşık karşılıklı etkiler içinde gelişir ve toplumun dengeye ulaşmasına engel olur. Sosyalist devrimin sürekli niteliği burada yatmaktadır.

3) Sürekli devrim teorisinin üçüncü yanını oluşturan, sosyalist devrimin uluslararası niteliği, insanlığın bugünkü iktisadi durumundan ve toplumsal yapısından kaynaklanmaktadır. Enternasyonalizm soyut bir ilke değil, fakat, dünya ekonomisinin karakterinin, dünya üretici güçlerinin gelişiminin ve sınıf mücadelesinin dünya ölçüsünde yaygınlaşmasının teorik ve politik yansımasıdır. Sosyalist devrim ulusal sınırlar içinde başlar -fakat bu sınırlar içinde tamamlanamaz. Proleter devriminin, Sovyetler Birliği deneyiminin de gösterdiği gibi uzun bir süre için dahi olsa, ulusal sınırlar içinde kalması ancak geçici bir durum olabilir. Tecrit edilmiş bir proletarya diktatörlüğünde ulaşılan başarıların yanısıra kaçınılmaz olarak iç ve dış çelişkiler de gelişir. Tecrit edilmişlik durumunun devam etmesi halinde proleter devleti en sonunda bu çelişkilerin kurbanı olur. Buradan tek kurtuluş yolu, gelişmiş ülkelerin proletaryalarının iktidarı ele geçirmesidir. Bu açıdan bakıldığında ulusal

devrim kendi kendine yeterli bir bütün değildir; o, uluslararası zincirin yalnızca bir halkasıdır. Geçici alçalış ve yükselişlerine rağmen uluslararası devrim sürekli bir süreç oluşturur.[4]

Sürekli devrim kuramının doğuşu ve onun temel unsurlarıyla ilgili yaptığımız bu çok genel özetten sonra, şimdi de sürekli devrim kuramının Marx ve Engels'in düşüncelerinde köklerinin olup olmadığı ve bu bağlamda, Marksist devrim kuramı ile menşevik aşamalı devrim ve Stalinist tek ülkede sosyalizm kuramları arasında bir kopukluğun olup olmadığı ve Marksist devrim kuramının kapitalizmin emperyalizm aşamasında eskiyip eskimediği sorularının yanıtlanabil-mesi için Karx ve Engels'in düşüncelerinin incelenmesine geçelim.

Marksist devrim kuramının temel ögeleri

Ütopik veya küçük burjuva ve burjuva sosyalist kuramlarından farklı olarak Marksist devrim kuramının kalkış noktası, tamamen ve yalnızca kapitalist toplumun ekonomik ve politik yasalarıdır. Marx ve Engels kendi devrim kuramlarını geliştirmezden önce, kapitalist toplumun ekonomik ve politik yasalarını analiz ettiler. Bu çalışmalarıyla, onlar tüm kapitalizm öncesi sosyo-ekonomik sistemlerden farklı olarak kapitalizmin evrensel-tarihsel bir eğiliminin olduğunu tespit ettiler. Kapitalizm bu evrensel-tarihsel eğiliminin bir sonucu olarak, tüm yerel ve ulusal işbölümüne dayalı ekonomilerle birlikte tüm ulusal sınırları da parçalayarak, evrensel ölçekte bir işbölümünü ve buna dayalı olan bir dünya ekonomisi yaratmıştı. Yine, kapitalizm bu evrensel-tarihsel eğiliminin bir sonucu olarak kapitalizm öncesi toplumlara özgü olan tüm yerel ve ulusal sınıfları ve sınıf ilişkilerini de yıkarak sahneye evrensel ölçekte iki temel sınıfı, burjuvazi ve proletaryayı çıkarmıştı. Öbür yandan kapitalizm, evrensel-tarihsel ölçekteki bu gelişmeleri sağlarken bunları kendine özgü yöntemlerle yaptığı için, organik bir bütünün parçaları olan ulusal ekonomik ve politik birimler arasındaki verili eşittsizliği azaltmayıp daha da yoğunlaştırmıştı.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız bu temel eğilimlere dayalı olarak geliştirilen Marksist devrim kuramının ana ögeleri şunlardı:

1) Kapitalist üretim biçimindeki konumundan ve bu üretim biçiminin hareket yasalırının doğurduğu sonuçlardan dolayı, burjuvazi ile karşı karşıya gelen sınıflar içinde, yalnızca proletarya devrimci bir sınıftır.

2) Bu yüzden, insanlık tarihinin ilk ve son bilinçli eylemi olan sosyalist devrim, ancak proletaryanın bir özeylemi biçiminde gerçekleşebilir.

3) Sosyalizme sınıf mücadelesinin dışında, bir başka yoldan varılamaz; ama sosyalizme varılması için sınıf mücadelsini proletarya iktidarına kadar vardırmak gerekiyor; çünkü, kapitalizmden

sosyalizme geçiş "koca bir tarihsel dönemi" kapsar ve sınıf mücadelesinin değişik biçimlerde sürceği bu geçiş döneminin biricik politik biçimi ancak proletarya iktidarı olabilir.

4) Her ne kadar "proletaryanın burjuvaziyle savaşımı" *biçim olarak*, "ilkin ulusal bir savaşım"[5] ise de *öz olarak* bu mücadelenin çözümü ancak uluslararası ölçekte olanaklıdır. Bu, evrensel bir mücadeledir.

Marx ve Engels'in kapitalizmin tarihsel-evrensel eğiliminin sonuçlarına ilişkin yatıkları tesbitler kapitalizmin tekel öncesi evresi için ne kadar doğruysa, kapitalizmin tekelci evresi içinde o kadar ve üstelik daha da çok geçerlidir. Çünkü kapitalizmin tekelci evresinde kapitalizmin evrensel-tarihsel egiliminin sonuçları ortadan kalkmamış aksine daha da gelişmiştir. Bu yüzden Lenin, emperyalizmin serbest rekabetçi kapitalizmin bir inkarı olduğu kadar, onun en yoğunlaşmış bir ifadesi de olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı da, Marx ve Engels' in kapitalizmin tarihsel-evrensel sonuçlarına dayanan devrim kuramı kapitalizmin tekelci evresinde "eskimek" bir yana çok daha fazla geçerlidir. İşte bu yüzden, Marksist devrim kuramı ile Troçki'nin sürekli devrim kuramı arasında bir süreklilik vardır. Öte yandan Marksist devrim kuramının bu genelliği bağlamında bile içkin bir sürekli devrim kuramı olduğunu söylemek hiç de abartma olmaz. Çünkü, burjuvazi karşısında biricik devrimci sınıfın proletarya olduğu önermesi, sürekli devrim kuramının birinci sacayağını oluşturan, burjuvazinin devrimci barutunu tükettiği bir dönemde devrimci sürece artık proletaryanın damgasını vurduğu, çözülmemiş burjuva demokratik sorunlardan güç alan proletaryanın görece daha geri bir ülkede iktidara gelebileceği ve iktidara gelen proletaryanın bir yandan bu burjuva demokratik sorunları çözerken bir yandan da sosyalist devrimi başlatacağı yolundaki önermeleri içsel olarak kapsar. Gene, Marksist devrim kuramının, sosyalizme sınıf mücadelesinin dışında bir başka yoldan ulaşılamayacağı, ama sosyalizme ulaşılabilmesi için sınıf mücadelesinin proletaryanın iktidarına kadar vardırılması gerektiği biçimindeki önermesi, sürekli devrim kuramının ikinci sacayağı olan, proletarya devriminin içerde iç savaşlarla, dışarda da devrimci savaşlarla süreceği önermesini içerir. Son olarak proletaryanın burjuvaziye karşı savaşımının *bicim olarak olmasa da özü itibariyle*, evrensel bir mücadele olduğu önermesi de, sürekli devrim kuramının üçüncü sacayağı olan, proletarya devriminin uluslararası alana yayılarak ancak dünya ölçeğinde tamamlanacağı önermesini içsel olarak kapsar. Buna karşılık Marksist devrim kuramı bu genelliği bağlamında bile menşevik aşamalı devrim ve Stalinist tek ülkede sosyalizm kuramlarını hiçbir biçimde içermez.

1848 devriminin arifesinde Komünist Manifesto

1848'de Avrupa'da patlak veren devrimlerin hemen öncesinde Marx ve Engels bütün dikkatlerini ufukta görülen devrim, özellikle de

Almanya'daki gelişmeler üzerinde yoğunlaştırdılar. Öncelikle, yaklaşmakta olan Alman devrimi bağlamında demokratik devrim ile sosyalist devrimin ilişkisi, bu devrimin dinamikleri ve perspektifleri gibi sorunları irdeleyerek cevaplandırmaya çalıştılar. Devrimin arifesinde bu sorunların en güncel politik sorunlar olarak ele alınıp incelendiği ve belli sonuçların çıkarıldığı başlıca eserler ise o dönemde Avrupa'daki biricik uluslararası devrimci işçi örgütü olan Komünistler Birliği'nin programı olarak yayımlanan, ünlü *Kominist Parti Manifestosu*'dur. Bu eseri titiz bir biçimde incelediğimizde, konuya ilişkin yoğun içeriklerle yüklü birçok pasajın olduğunu görüyoruz. İşte bu pasajlardan birisi:

> ...İşçi sınıfının devrimde atacağı ilk adım, proletaryayı egemen sınıf durumuna getirmek, *demokrasi savaşını kazanmaktır*.[6]

Manifesto'da Almanya'da ve Fransa'da yaklaşmakta olan devrimin öncelikle burjuvaziyi iktidara getireceği öngörülmekle birlikte, yukardaki pasajdanda açıkça görüleceği üzere, "demokrasinin kazanılması" sorunu burjuva devriminden çok proletarya deviminin özgül bir görevi olarak değerlendirilmektedir. *Manifesto*'daki "demokrasi sorunu"na ilişkin bu düşünce ile yine *Komünist Manifesto*'da yer alan Alman devriminin aşamalarının karşılıklı ilişkisi, dinamikleri ve perspektiflerine ilişkin şu düşünceler kopmaz bir bütünlük oluşturuyor:

> ... Alman işçileri, burjuvazinin kendi egemenliği ile birlikte getirmek zorunda olduğu toplumsal ve siyasal koşulları olabildiğince çok sayıda silahlar olarak burjuvaziye karşı *derhal kullanabilsinler diye*, ve Almanya'da gerici sınıfların devrilmelerinin ardından bizzat *burjuvaziye karşı savaş derhal başlıyabilsin diye*, işçi sınıfına burjuvazi ile proletarya arasındaki düşmanca karşıtlık konusunda mümkün olan en açık bilinci kazandırmaya çalışmaktan bir an için olsun geri kalmıyorlar.
>
> ... bu ülke 17. yüzyılda İngiltere'dekinden ve 18. yüzyılda Fransa'dakinden daha gelişkin bir Avrupa uygarlığı koşulları altında ve çok daha gelişmiş bir proletarya ile yapılmak zorunda olan bir burjuva devrim arifesindedir, ve çünkü *Almanya'daki burjuva devrimi, onu hemen izleyecek bir proleter devrimin başlangıcı olacaktır*.[7]

Evet, *Manifesto*'da burjuva devrimin bir "bağımsız demokratik devrim aşaması" biçiminde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Ama *Manifesto*'da Almanya proletaryasının toplumsal ve politik ağırlığının, İngiliz veya Fransız benzeri "klasik" bir burjuva devriminin Almanya'da tekrarlanmasına engel olacağı da belirtiliyor. Bu yüzden de, demokratik devrim ve sosyalist devrimin, II. Enternasyonal önderliğinin ve menşeviklerin düşündükleri gibi, yani "iki bağımsız tarihsel aşama" biçiminde değil, bir ve aynı kesintisiz devrim sürecinin *iki momenti* biçiminde olacağı öngörülüyor. Öbür yandan *Manifesto*'da Alman devriminin sonuçları bakımından olduğu kadar nesnel koşulları bakımından da enternasyonalist bir perspektifle ele alındığını görmekteyiz. Alman devrimi için belirtilen "17. yüzyılda

İngiltere'dekinden ve 18. yüzyılda Fransa'dakinden *daha gelişkin bir Avrupa uygarlığı koşulları altında* ... yapılmak zorunda olan bir burjuva devrimi"(vurgu benim) biçimindeki düşünce bize, Marx ve Engels'in, bir ülkedeki toplumsal ve iktisadi gelişmenin devrim için gerekli olgunluğa erişip erişmediği sorununu, daha 1848 devriminin öncesinde bile, ulusal değil, uluslararası bağlamda ele almış olduklarını gösteriyor; Hiç şüphesiz Marx ve Engels'in bu yaklaşımı ile II. Enternasyonaldeki mekanik ve pozitivist ekolün bu konudaki "devrim için olgunlaşmış ülkeler, devrim için olgunlaşmamış ülkeler" ayrımında ifadesini bulan yaklaşımı tam bir karşıtlık içindedir.[8]

Ne *Manifesto*'da ne de Marx ve Engels'in sonraki yazılarında tamamlanmış bir sürekli devrim kuramının bulunduğunu söylemek elbette doğru olmaz. Ama daha 1848 devriminin öncesinde *Manifesto*'da yer alan "demokrasinin kazanılması" görevinin burjuva devriminden çok proletarya devriminin özgül bir görevi olarak ele alan yaklaşımın, Alman devriminin nesnel koşullarının olgunlaşıp, olgunlaşmadığı sorunundaki enternasyonalist yaklaşımın, Alman proletaryasının toplumsal ve politik ağırlığının İngiliz veya Fransız benzeri "klasik" bir burjuva devriminin Almanya'da tekrarlanmasına engel olacağı düşüncesinin ve buna bağlı olarak demokratik devrim ile sosyalist devrimin ilişkisinin bir ve aynı kesintisiz devrim sürecinin iki momenti biçiminde kavranmasının, sürekli devrim kuramının Marx ve Engels'deki kökleri olduğunu söylemek kesinlikle doğrudur.

Komünist Manifesto'da üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta, program sorununa yaklaşımdır. Bilindiği gibi Komünistler Birliği, ulusal değil enternasyonal bir işçi örgütü idi. *Manifesto* da onun programı idi. İşte Birlik'in bu programında herhangi bir "asgari" ve "azami" program ayrımına rastlanmaz. Çünkü *Manifesto*'ya göre devrimci proletaryanın "acil hedefi" burjuvazinin egemenliğinin yıkılması ve politik gücün ele geçirilmesidir:

> Komünistlerin *acil hedefleri*, bütün öteki proleter partilerinkiyle aynıdır: proletaryanın bir sınıf olarak oluşması, burjuva egemenliğinin yıkılması, siyasal gücün proletarya tarafından ele geçirilmesi.[9]

1905 Rus devriminin arifesinde Troçki, formüle ettiği sürekli devrim kuramıyla uluslararası Marksist hareket içinde 1891 Erfurt programı'yla başlatılan "asgari"-"azami"program bölümesine de karşı çıkarak, Manifesto'daki bu program anlayışına dönüyordu.[10]

Son olarak, *Manifesto*'da yaklaşan devrimde burjuvazinin konumunun ne olacağı sorusunun ele alınışı üzerinde duralım. *Manifesto*'da yaklaşan devrimde burjuvazinin devrimci bir rol oynayıp oynayamayacağı sorusuna verilen yanıt ihtiyatlıdır, daha doğrusu bu sorunun yanıtı pratiğe bırakılmaktadır.

> Almanya'da, devrimci bir tutum takındığı sürece, mutlak monarşiye feodal ağalığa ve küçük burjuvaziye karşı. (Almanca baskılara cümlenin bu kısmı

şöyle: 'mutlak monarşiye, feodal toprak mükiyetine ve darkafalılığa karşı...' -ed.) burjuvaziyle birlikte savaşırlar' 11

Evet *Manifesto*da devrimin arifesinde henüz, "burjuvazinin devrimci bir tutum takınmayacağı savunulmuyor, ama "devrimci bir tutum takınacağı" da belirtilmiyor. Önce de söylediğimiz gibi, bunun yanıtı pratiğe bırakılıyor. Bu yüzden de demokratik devrimde burjuvazinin desteklenebilmesi için, "devrimci bir tutum takındığı sürece" biçiminde bir kayıt konuluyor. "Klasik" blurjuva devrimlerinde burjuvazinin oynadığı devrimci rolü göz önünde bulunduran Marx ve Engels'in daha 1848 devrimlerinin arifesinde, Alman proletaryasının toplumsal ve politik ağırlığının "klasik" burjuva devrimlerine benzer bir devrimin Almanya'da tekrarlanmasını engelleyeceğini görmüş olmakla birlikte bu konuda daha ileri ve kesin bir yargıda bulunmamaları doğaldı.

1848 Alman devriminden çıkarılan dersler

1848-50 devrim yılları aynı zamanada, *Manifesto*'daki bu devrime ilişkin düşünce ve öngörülerin de sınandığı dönem oldu. Marx ve Engels Almanya'da devrime bizzat katılarak, *Manifesto*'daki düşünce ve öngörülerin pratikte sınanmasına tanık oldular. Bundan dolayı da, gecikmeksizin yaşanılan devrimci sürecin her momentinde belli bir muhasebe yaparak, sonuçlar çıkardılar. Örneğin 20 Eylül 1848'de *Frankfurt'daki Ayaklanma* başlıklı makalesinde Engels, Viyana'da olduğu kadar Paris, Berlin, Frankfurt, Londra ve Milano'da da "gündemi belirleyen mücadele"nin "burjuvazinin politik olarak yenilmesine yol açan mücadele" olduğunu belirtiyor ve şu sonuca varıyordu:

> ...Şimdi Alman işçilerinin, birleşmiş olan junkerlerin ve burjuvazinin gerici parlamentosuna karşı mücadelede yükseltiği ve Avrupa proletaryasının mücadeledeki birliğinin sembolü olan kızıl bayrak, kıta üzerindeki her barikatta dagalanmaktadır. Şimdi artık burjuvazi her türlü halk ayaklanmasından korkmaktadır; bu yüzden kitleler artık yanlızca askeri-bürokratik devlete karşı değil aynı zamanda burjuvaziye karşı da mücadele etmek zorundadırlar. 12

1848 Kasımı'nın sonunda, Marx; Engels'in çıkardığı bu sonuçları daha ileri blir noktaya vardırıyordu:

> Almanya'da bir *burjuva devrimi* bütünüyle imkansızdır. Bundan böyle mümkün olabilecek olan ya feodal ve mutlakiyetçi karşı-devrim yada *sosyal-cumhuriyetçi devrimdir.*13

Marx,1849 Şubatı'nda yazdığı bir yazıda ise, bu "sosyal cumhuriyetçi devrim"'in itici güçlerinin, "toplumun en radikal ve en demokratik sınıfları" olarak nitelendirdiği işçilerin, köylülerin ve küçük burjuvazinin olacağını belirtiyordu.[14] Alman devrimine ilişkin bu değerlendirmelerine bağlı olarak Marx, 1849 Nisanın'da burjuva demokratik bir dernek olan Demokratik Birlik'ten kesin olarak

kopup, tüm politik enerjisini bir işçi derneği olan Köln İşçi Birliği'nin kuruluşuna harcar. Alman devrimine ilişkin düşüncelerindeki bu değişikliği Köln'deki işçi derneğinde verdiği konferanslardan oluşan *Ücretli Emek ve Sermaye* adlı çalışmasının sunuş bölümünde de görmek mümkündür:

> ...Paris'teki Haziran Savaşımı, Viyana'nın düşüşü, Berlin'in Kasım 1848 traji-komedisi, Polonya'nın, İtalya'nın ve Macaristan'ın umutsuz çabaları, İrlanda'nın açlıktan kırılması -*Avrupa*'da burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki sınıf savaşımını niteleyen ve bize de, amacı sınıf savaşımından ne kadar uzak görünürse görünsün- *her devrimci ayaklanmanın devrimci işçi sınıfı zafere ulaşıncaya kadar başarısızlıkla sonuçlanmak zorunda olduğunu*, her türlü toplumsal reformun, proleter devrimi ile feodal karşı devrimin bir *dünya savaşı* (vurgu Marx'a ait) içinde silahlarla boy ölçüşecekleri ana kadar bir hamhayal olarak kalacağını göstermek olanağını vermiş olan belli başlı etmenler işte bunlardır. 15

Engels ise bundan tam bir yıl sonra, 1850 Nisanı'nda, *Alman İmparatorluk Anayasası için Kampanya* adlı yazısında şunları söylüyordu:

> 1848 yenilgisinden sonra uygar Avrupa için sorun şudur: Ya devrimci proletaryanın egemenliği yada Şubat'tan önce egemen olan sınıfların egemenliği. Bundan böyle bir orta yol mümkün değildir. Özellikle Almanya'da burjuvazi egemen olmaya yetenekli olmadığını gösterdi; o halk üzerindeki egemenliğini bundan sonra ancak kendisini aristokrasinin ve bürokrasinin kollarına atarak sürdürebilir... Almanya'da artık devrim, proletaryanın kesin egemenliği olmadıkça bir sonuca ulaşamaz. 16

Aynı günlerde Marx ve Engels'in birlikte yazdıkları *Merkez Komitesinin Komünist Birliğe Çağrısı* başlıklı metin ise, adeta sürekli devrim kuramının bir deklarasyonudur. *Çağrı*'da Marx ve Engels'in kalkış noktası, 1848 Alman devriminde bizzat tanık oldukları "liberal" burjuvazi ile mutlakiyetçilik arasında kurulan karşı-devrimci ittifakın mahkum edilmesidir. Bu karşı-devrimci ittifaka karşı çağrıda proletaryanın küçük burjuvazinin demokratik partileri ile ittifakı önerilir.Ama bu "ittifak", tam bir enternasyonalizm ve sürekli devrim perspektifiyle ele alınır:

> Demokratik küçük burjuvazinin devrimi olabildiğince çabuk ... sonuçlandırmayı arzulamasına karşılık, az çok mülk sahibi tüm sınıflar egemen konumlarından uzaklaştırılıncaya kadar, proletarya devlet gücünü ele geçirinceye ve yalnızca bir tek ülkedeki değil, dünyanın tüm önde gelen ülkelerindeki proleterlerin birliğinin, bu ülkelerin proleterleri arasındaki rekabetin ortadan kalkmış olduğu ve hiç değilse belli başlı üretici güçlerin proleterlerin ellerinde toplanmış bulunduğu noktaya ulaşıncaya kadar, devrimi sürekli kılmak bizim sorunumuz ve görevimizdir... 17

1848 devriminin sonuçlarına ilişkin Marx ve Engels'in bu çözümlemelerinde ve çıkardıkları derslerde, bundan tam 55 yıl sonra Troçki'nin geliştireceği sürekli devrim kuramının üç temel unsurunu da görebiliyoruz: 1) Geri bir ülkede burjuva demokratik istemlerle de başlamış olsa, devrimin kesintisiz gelişmesi ikitidarın proletarya

tarafından ele geçirilmesine yol açar; 2) iktidara gelen proletarya kaçınılmaz olarak anti-kapitalist ve sosyalist tedbirleri uygulamaya girişir; 3) proletarya devrimi ve sınıfsız yeni bir toplumun inşa edilmesi süreci, doğası gereği evrensel bir süreçtir.

Marx ve Engels *Çağrı*'da, Almanya'da gelecekteki devrimin kesintisiz gelişme sürecinin proletaryayı ikidara getirebilmesi için başka tedbirler de öneriyorlar ve belli uyarılar yapıyorlardı. Örneğin, Alman proleteryası demokratik küçük burjuvazinin bayrağı ile kendi bayrağını birbirine karıştırmamalı ve küçük burjuva demokratları ile yapacağı ittifakta ayrı bayraklarla yürümeli ve ama düşmana birlikte vurmalıydı. Bunun için de, "işçiler" diyordu Marx ve Engels, "demokratik küçük-burjuvanin iki yüzlü sözleriyle proletarya partisinin bağımsız örgütünden vazgeçme yolunda bir an için olsun ayartılmaya fırsat vermeksizin, nihai zaferleri için elden geleni bizzat yapmalıdır. Savaş naraları, 'Devrimin sürekliliği' olmalıdır."[18]

Çağrı'da Alman işçileri kendi bağımsız silahlı birliklerini kurmaları gerektiği konusunda da uyarılıyordu: "Tüm proletaryanın yivli ve yivsiz tüfeklerle, toplarla ve cephaneyle silahlandırılması derhal gerçekleştirilmelidir, işçilere karşı kullanılan Milli Muhafızların tekrar kurulmasına karşı konulmalıdır."[19]

19. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası Marksist hareketin saflarında kendisini gösteren ve giderek egemen olan mekanik evrimci ve ekonomist düşünce, teorik ve programatik ifadesini "asgari" ve "azami" program ayrımında ve aşamalı devrim kuramında bulur. Bu yüzden "asgari" ve "azami" program ayrımını ve aşamalı devrim düşüncesini geliştiren kuramcılar, bunu yaparken bir yandan da Marx ve Engels'in 1848 devrimlerinden çıkartıkları derslere de karşı çıkıyorlardı. Örneğin, 1899'da Bernstein, *Çağrı* metnini ve onun içermiş olduğu sürekli devrim perspektifini Blanquizm'in Marx ve Engels üzerindeki "kalıcı etkileri" olarak değerlendiriyordu. [20]

Menşevik tarihçi Nikolayevskiy ise *Çağrı*'da sürekli devrim perspektifinin bulunuşunu, " Bu dökümanın bütünüyle Marx'ın düşüncesini yansıttığını kabul etmek gerçekten güçtür", "*Çağrı*, gerçekte Komünistler Birliği'nin aşırı sol kanadı ile Marx arasındaki bir uzlaşmanın ürünüdür" [21] biçiminde yorumluyordu. Bernstein ile menşevik tarihçi Nikolayevskiy'nin Marx ve Engels'teki sürekli devrim pespektifine yönelttikleri bu eleştiriler aslında II. Enternasyonal'de ve Rus Marksistlerinin Rus devrimine ilişkin tartışmalarında iyice açığa çıkacak olan yöntemsel bir farklılıktan kaynaklanıyordu.

Marksist hareket içindeki bu aşamacı geleneğin mekanik- evrimci ve ekonomist yaklaşımı açısından, ekonomik evrim ile politik zor, demokratik devrim ile sosyalist devrim, "asgari" program ile "azami" program arasında aşılması imkansız olan katı ve uzlaşmaz engeller vardır. Oysa Marx ve Engels'in diyalektik yaklaşımı açısından durum

tam tersinedir.

Marx ve Engels'in farklı momentlerin çelişkili birliğine ve tarihsel gelişme sürecinin niteliksel sıçramaları içerdiğine ilişkin diyalektik yaklaşımları, sürekli devrim kuramının kökleri olarak yukardaki düşüncelerini geliştirebilmelerini olanaklı kıldı.

Hiç kuşkusuz, Marx ve Engels'in 1848 devriminin sonuçlarından kalkarak ileri sürdükleri öngörüler 19. yüzyılda ne Almanya'da ne de başka bir Avrupa ülkesinde doğrulandı. Marx ve Engels "yanılmıştı", ama onların yanılgısı Troçki'nin dediği gibi "yöntemsel" değil "olaylara ilişkin" bir yanılgıydı.[22] Çünkü Marx ve Engels'in 1848 devrimlerinin sonuçlarının incelenmesinde uyguladıkları diyalektik yöntemin ürünü olan bu düşünceleri, ve perspektifleri, geri ülkelerdeki sınıf mücadelesinin daha uzun dönemli temel problemlerine ilişkindi. İşte bu nedenledir ki, 1848 devrimlerinin sonuçlarının diyalektik bir çözülemesine dayanan Marx ve Engels'in bu düşence ve öngörüleri 19 yüzyılda doğrulanmamış olsa da, başta Rus devrimi olmak üzere 20. yüzyıldaki geri ülkelerdeki bütün devrimlerin pratiğinde kanıtlandı.

1856 yılına gelindiğinde Marx 1848 devrimlerinin sonuçlarını daha bir geniş kapsamda değerlendirir. Bu yeni değerlendirmesindeki en önemli yan, Almanya'daki yeni bir devrimin "ilk önce küçük burjuva demokrasisini iktidara getireceği" yolunda 1850'de geliştirdiği öngörüden vazgeçmesidir. Marx bu olasılığı sıfırlıyarak, artık Almanya'daki burjuva demokratik sorunların çözümünün köylü savaşınca desteklenen bir proleter devrimiyle mümkün olacağı görüşünü ortaya atar:

> Almanya'da herşey, proleter devrimin Köylü savaşının bir ikinci bakısıyla destelenmesi olasılığına bağlı olacaktır. O zaman durum son derece güzel olacaktır. 23

Marx'ın bu öngörüsü 19. yüzyılda olmasa da, 20 yüzyıldaki devrimlerin pratiğince doğrulanmıştır. Çünkü 20. yüzyıldaki bütün devrimler, küçük burjuvazinin burjuva demokratik sorunları kendi bağımsız demokratik devrimi kapsamında çözmekten ne kadar aciz olduğunu gösterdi. Bu gerçek, başta 1917 Rus Ekim devrimi olmak üzere, Çin, Vietnam, Küba devrimleri gibi bütün tarihsel dönemeçlerde kendini göstermiş ve bu devrimler Marx'ın öngördüğü gibi "köylü savaşının desteğindeki proleter devrimleri" biçiminde gerçekleşmiştir.

Marksist düşüncede eşitsiz gelişmenin ve proleter devrimi sürecinin kavranışı.

Marx ve Engels'in eşitsiz gelişmeyi ve proleter devrimi sürecini nasıl ele aldıklarını, yukarıda söylenenlerden çıkarsamak mümkündür; bu yüzden de bu konuları ayrı bir başlık altında ele almak gereksiz bir tekrar gibi görülebilir. Bu itiraz bir anlamda doğrudur da. Ama Türk

solunun Troçkizme karşı yönelttiği hemen hemen tüm eleştirilerinde Marksist devrim kuramının emperyalizm döneminde artık "eskidiği" yolundaki Stalinist revizyonun temel alması ve gene Stalinizmin Marksizme ilişkin revizyonunu tam da bu konulardan (eşitsiz gelişme ve proleter devrimi süreci) hareket ettiği gözönünde bulundurulursa, bu tür bir tekrarın hiç de yarasız olmadığı açığa çıkar.

Tek ülkede sosyalizm kuramının dayandırıldığı tek gerekçe, eşitsiz gelişme yasasıdır. Stalin'e göre eşitsiz gelişme, ilk kez Lenin tarafından kapitalizmin emperyalizm aşamasına ilişkin bir yasa olarak formüle edildi. Bu yasayla birlikte, emperyalist aşamada proletaryanın bir tek ülkede iktidara gelebilmesi ve dolayısıyla sosyalizmi kurabilmesinin imkanı doğdu. Stalin, Marx ve Engels'de tek ülkede sosyalizm kuramının bulanmamasının gerekçesini ise kendine özgü bir mantıkla şöyle açıklar:

> ... Henüz tekelci kapitalizm yokken, kapitalizmin gelişmesinin eşit oranda olmaması kanunu bulunmamışken ve bulunmasına imkan yokken ... biz Marksistler, başta Marx ve Engels olmak üzere, vaktiyle sosyalizmin belirli bir tek ülkede zaferinin imkansızlığını, sosyalizmin zaferi için bir sürü ülkede, en azından gelişmiş ve uygar ülkeler de zamandaş bir devrimin gerekliliğini savunduk. 24

Stalin'in büyük ölçüde Marx, Engels ve Lenin'in düşüncelerinin tahrifatına ve skolastik mantık yürütmelerine dayalı bu açıklamalar; zaman içinde uluslararası Marksist hareketin saflarında şaşılacak bir dayanıklılık göstermiştir. Öyle ki, bugün bile Türk solunun önemli bir bölümü Stalin'in bu açıklamalarını Marksizim adına savunabilmektedir.

Tek ülkede sosyalizm kuramı gerekçelendirilirken Marx ve Engels'in düşüncelerinin nasıl tahrif edildiğinin anlaşılabilmesi için ilk önce bazı belirlemeler yapmamız gerekiyor. 1) Eşitsiz gelişme yasası, ne ilk kez Lenin tarafından kapitalizmin emperyalizm aşamasına ilişkin bir yasa olarak formüle edildi, ne de, bu yasa yalnızca kapitalizmin emperyalizm aşamasına özgü bir yasadır. 2) Eşitsiz gelişme, kapitalizm döneminde yoğun olarak, emperyalizm döneminde ise çok daha yoğun olarak işleyen bir süreç olmakla birlikte, yalnızca kapitalizme özgü olmayıp tüm insanlık tarihinin bir genel yasasıdır. 3) Marx ve Engels'de eşitsiz gelişme yasasının büyük harflerle ifade edilmiş bir formülasyonu bulunmasa da, onların tüm ekonomik ve politik analizlerinde özellikle de, kapitalizme ilişkin analizlerinde bu yasa hep içkin olarak vardır. Ama hemen belirtelim ki Stalin'in anladığı biçimde bir eşitsiz gelişme yasası Marx ve Engels'de yoktur ve tabii Lenin ve Troçki'de de yoktur.

Marx ve Engels'in kapitalizme ilişkin iktisadi ve politik analizlerinde kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişmesinin şu somut açıklamasını görmek, hep mümkündür: Üretici güçleri geliştirmedeki

yöntemi gereği *bileşik* bir eğilime (sürekli bir biçimde ekonomik yönden genişlemeye, yeni alanlara girmeye ve ekonomik farklılıkları aşarak yerel ve ulusal ekonomik birimleri bir evrensel ilişkiler ağı biçiminde yeniden örmeye çalışması) sahip olan kapitalizm, bunu kendine özgü anarşik yöntemlerle (bir sanayi dalını öbürüne, bir ulusu öbür ulusa karşı çıkararak, dünyanın belli bölgelerini geliştirme pahasına öbürlerini yoksulluğa iterek ve sürekli bir biçimde kendi eserini yıkıma sürükleyen çelişkileri derinleştirererek) yaptığı için, yalnızca bileşik değil, *eşitsiz* bir özellik de taşır. Marx ve Engels'in yapıtlarında kapitalizmin eşitsiz ekonomik ve politik gelişmesine ilişkin olarak bulabileceğimiz bu düşünceler, Troçki ve Lenin tarafından 20. yüzyılın başlarında emperyalizm üzerine yaptıkları ekonomik ve politik analizlerde ve bağlamda Rusya'ya ilişkin incelemelerinde daha da geliştirilmiştir.[25]

Marx ve Engels'in kapitalizmin ekonomik ve politik gelişmesinin eşitsiz ve bileşik bir özellik taşıdığını gördüklerinin iyi bir örneği, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'ndeki şu pasajda açıkça görülebilir:

> ... Eğer bunalımlar, ilk önce Kıta üzerinde devrimler doğuruyorsa da, bu devrimlerin nedeni, her zaman, gene de İngiltere'dedir. Elbette ki, şiddetli patlamalar, (yani devrimler-S.S) burjuva gövdesinin yüreğine, merkezine vurmadan önce uç bölümlerinde meydana gelmek zorundadır, çünkü merkezde denge olanağı uç bölgelerdekinden daha fazladır. [26]

Kapitalizmin ekonomik ve politik gelişmesinin eşitsiz olduğunun farkında olmayan Marx nasıl oluyor da proleter devriminin önce kapitalizmin en gelişmiş olduğu "merkez"de değil de "uç bölgeler"de gerçekleşeceğini söyleyebiliyor? Stalin kendi "Leninizmi"ni tanımlarken, tekel öncesi evrede Marx ve Engels başta olmak üzere, tüm Marksistlerin proletarya devriminin öncelikle kapitalizmin en fazla gelişmiş olduğu ülkelerde gerçekleşeceğini düşünmüş olduklarını söyler. Stalinist Türk solu, Stalin'in bu yorumunu da benimser. Örneğin, *Gelenek* dergisinin 15. sayısında yer alan yazısında, Cemal Hekimoğlu şöyle yazıyor:

> Sosyalist devrimin küçük burjuvazinin büyük bir bölümünün proleterleştiği, kapitalizmin kendi iç dinamiğinde en üst noktaya kadar ulaştığı gelişmiş ülkelerde gündeme geleceği iddiası 1917 Ekim'ine kadar marxsist teorinin 'ortadoks' yaklaşımlardan birisiydi. Öyle ki, Marx ve Engels , zamanında Rusya'nın kapitalistleşme sürecine girmesine hiç de memnuniyetle bakmadılar. Hatta tedirgin oldular. Oluşturulan modelde, bir ülkenin kapitalistleşme sürecine girmesi ile birlikte kapitalizmin bütün mantıki aşamaların yaşayacağı öngörülüyordu...[27]

Yani Marx ve Engels'in toplumların gelişim sürecine ilişkin yaklaşımı mekanik-evrimci ve ekonomist idi (!) İşte devrimci Marksizim ile onun vülger bir yorumu olan II. Enternasyonal'in mekanik-evrimci ve ekonomist Marksizimini birbirinden ayıramamanın sonucu: Marksizmin vülger yorumunu Marx ve Enges'e mâl edip , sonra da

onun mekanik-evrimci ve ekonomist yaklaşımlarını eleştirmek! Hekimoğlu bunun için, Marx ve Engels'in Rusya'ya ilişkin söylediklerini tahrif etmekten çekinmiyor. Çünkü Marx ve Engels'in feodalizmden kapitalizme geçiş sürecine ilişkin tezlerin bütün olarak *Kapital*'de geliştirdikleri toplumlar için değil, yalnızca Batı Avrupa toplumları için geçerli olduğu ve bu tanımın bu ülkelerin *özgül* tarihsel gelişiminin ana hatları olduğu birçok kez bizat onlar tarafından belirtilmiştir. Örneğin, Marx, Vera Zazuliç'e yazdığı mektupta bunu hatırlatarak, Rusya'nın gelişim süreci ile Batı Avrupa'nın gelişim sürecinin özdeşleştirilmemesi gerektiğini belirtir. [28]

Öbür yandan Rus devrimine ilişkin yaklaşımlarında da, Marx ve Engels'in "kapitalisleşme sürecine giren bir ülkenin kapitalizmin bütün mantıki sonuçlarını yaşayacağı" biçiminde düşünceye ne kadar yabancı olduklarını görebiliriz, Marx Zazuliç'e mektubunda, "kapitalist sistemin Rus heveslileri'ne Rusya'nın 'makine sanayi'inin o uzun kuluçka döneminden" geçmek zorunda kalmadan kapitalizme girdiğini hatırlatır. [29] Kısacası, Marx'a göre Rusya, kapitalist gelişim sürecine Batı Avrupa toplumlarının yaşadığı bazı aşamaları "atlayarak" girmiştir Marx'ın Batı Avrupa toplumlarının yaşamış olduğu bazı aşamaları " atlayarak" kapitalistleşme sürecine giren Rusya'nın, "kapitalizmin bütün mantıki aşamalarını"da yaşamak zorunda olduğunu düşünmediğini kanıtlayan en iyi örneklerden biri de 1882'de Engels ile birlikte yazdığı *Manifesto*'nun Rusça Baskısına Önsöz'deki şu pasajdır:

> ...Eğer Rus Devrimi, Batıdaki bir proleter devriminin habercisi olur, ve bunlar, böylelikle, birbirlerini tamamlarsa, Rusya'daki mevcut ortak toprak sahipliği, komünist bir gelişmenin başlangıç noktası olabilir. 30

Marks ve Engels sosyalizme geçişin ekonomik ve toplumsal önkoşullarının olgunlaşıp olgunlaşmadığı sorununu tek tek ülkeler açısından değil, dünya ölçeğinde ele alırlar. Onun içindir ki 1882 yılında, kapitalistleşme sürecine girmiş olan Rusya'nın (1882 yılında hâlâ Hekimoğlu, Rusya'nın kapitalistleşme sürecine girmemiş olduğunu söylemiyor herhalde?), kapitalizmin bütün mantıki aşamalarını "atlayarak" sosyalizme geçebilmesi olasılığını düşünebiliyorlardı, işte bütün Stalinistlerin ve tabi *Gelenek* yazarının da anlıyamadığı budur. Çünkü onlar, sosyalizme geçişin önkoşulları sorununa tek tek ülkeler açısından bakarlar. Bu yüzendendir ki, 1917'ye değin Rusya gibi geri bir ülkede proleter devrimini hayal bile edemeyip "proleter devriminini olabilmesi için nüfusun çoğunluğunun proleterleşmesi gerektiği" biçimindeki vülger Marksist yoruma "bağlı" olan [31] Stalin, Ekim'de Rus proletaryasının iktidarı ele geçirmiş olmasının nedenlerini de anlayamadı. Troçki'nin belirttiği gibi, "Ekim Devrimi, tarihsel sürecin eşitsizliğinin en büyük tezahürü" idi. [32] Oysa Stalin'in bu yasaya ilgi duymasının nedeni, Ekim devriminden gerekli dersi çıkararak, "geri bir

ülke proletaryasının iktidarı ele geçireceğini vaktinde haber vermek değil, 1924'te, yani Devrim'den yedi yıl sonra proletaryaya bir ulusal sosyalist toplum kurma görevini yüklemektir. Ancak, eşitsiz gelişme yasasının uygulanmasının mümkün olmadığı yer de işte tam burasıdır, çünkü bu yasa ne dünya ekonomisinin yasalarının yerini tutabilir ne de onları yokedebilir; tam tersine, kendisi onlara tabidir. [33]

Stalinistlerin, Marx ve Engels'in eşitsiz gelişme yasasından habersiz olduğuna kanıt olarak ileri sürdükleri "Marx ve Engels devrimin en gelişmiş kapitalist ülkede patlak vereceğini düşünürlerdi" biçimindeki iddialarını olumsuzlayan başka örnekler de vermek mümkün. Örneğin, Engels 1892' de "Avrupa proletarlyasının ilk büyük zaferine gene Almanya'nın sahne olması" [34] olasılığına işaret ediyordu.

Toparlayalım. 1848 devriminin sonuçlarını değerlendirerek, "Almanya' da bir burjuva devrimi tamamıyla.. imkansızdır. Bundan böyle mümkün olabilecek ya feodal ve mutlakiyetçi karşıdevrim ya da sosyal cumhuriyetçi devrimdir" sonucuna varabilen, 1856'da yine Almanya için "köylü savaşının desteğinde proletarya devrimi" olasılığını öne sürebilen, devrimin öncelikle kapitalizmin "uç bölgeleri"nde patlak vereceğini öngören ve nihayet, yalnızca Rusya'nın değil diğer geri ülkelerin de kapitalizmin bütün mantıki sonuçlarını yaşamadan sosyalizme geçebileceğini ileri süren Marx ve Engels'in kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasından habersiz olduklarını, "iktisadi süreçlerle siyasal atılımlar arasında fazla abartılı bir paralellik" kurarak "ekonomist yanılgıya kapıyı açık bıraktıkları" iddiasında bulunabilmek, ancak devrimci Marksizm ile vülger Marksizmi özdeşleştirmekle mümkündür. İşte *Gelenek* yazarlarının da yaptığı budur.

Marx ve Engels'in ekonomik ve politik analizlerinin "ekonomi ile siyasetin eşitsiz bir gelişmesi" değil, "ekonomi ile siyaset arasında fazla abartılı bir paralellik" olduğu biçimindeki yorumlara karşı iki örnek daha vererek, bu konuyu kapatalım.

Birinci örnek Fransa'ya ilişkindir. 1848 devrimleri döneminde Fransa yalnızca 1789 burjuva devrimine sahne olmuş bir ülke değil, aynı zamanda, Avrupa'nın en sanayileşmiş ülkelerinden biriydi. Ama buna rağmen Marx, Fransa devrimini salt sosyalist görevlerle donatılmış bir proleter devrim olarak değil, çözüm bekleyen birçok "burjuva demokratik" sorunları da bulunan bir sürekli devrim süreci olarak düşünüyordu. Çünkü Fransa'da monarşik devletin varlığı, politik iktidarın yalnızca mali aristokrasinin elinde toplanmış olması, küçük burjuvazinin ve köylülüğün toplumdaki nicel ağırlığı gibi pek çok sorun, salt sosyalist görevlerle yüklü bir devrimin önüne ciddi engeller çıkarıyordu. Bu durumuyla Fransa, "geri" Almaya ile "ileri" İngiltere arasında olan bir sosyo-ekonomik yapılanmaya sahipti. Marx, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'nde 1848 Fransası'nın bu karmaşık ve çelişik durumunun bir analizini yapar:

> Yalnız sanayi burjuvazisinin egemenliği, feodal toplumun maddi köklerini söküp atabilir ve üzerinde proleter devrimin gerçekleşebileceği tek alanı düzler, engellerini ortadan kaldırır... Fransız proletaryası, bir devrim anında, Paris'te, kendisini, olanaklarının ötesinde bir atılıma heveslendiren gerçek bir güce ve etkiye sahipse de Fransa'nın geri kalan kısmında,sanayiinin toplandığı birkaç dağınık merkezde yoğunlaşmış durumdadır ve köylülerin ve küçük-burjuvaların sayıca üstünlüğü yanında hemen hemen tamamıyla kaybolur.[35]

Şimdi Marx'ın 1848 Fransa'sının toplumsal yapısına ilişkin bu değrlendirmesi, Fransa'da bir proleter devriminin gerçekleşebilmesi olanağını tam bir sanayileşmenin gerçekleştiği ve ara tabakaların proleterleştiği daha ileri bir tarihsel aşamaya erteleyen "ekonomist" bir anlayışı içerdiği biçiminde görülebilir, ama bu hiç de doğru olmaz. Çünkü aynı paragrafta Marx şunları da söyler:

> ...Ulusun, burjuva rejimine, sermayenin egemenliğine başkaldırmış, proletarya ile burjuvazi arasında yeralan kitlesi, yani köylülük ve küçük-burjuvazi, devrimin ileri doğru yürüyüşü ile, proleterleri öncüleri olarak tanıyıp onlara katılmak zorunda bırakılmadıkça, Fransız işçileri bir tek ileri adım atamazlar ve bu rejimin tek bir kılına bile dokunamazlardı. İşçiler bu zaferi ancak korkunç Haziran yenilgisi ile satın alabilirlerdi.[36]

Evet, sorun devrimci sürecin aşamalarının ilişkisine ve bu bağlamda ekonomi ile politikanın ilişkisine geldiğinde, Marx'ın ilgi odağı derhal "aşamacı" ve "ekonomist" bir perspektiften sürekli devrim perspektifine kayıyor. Bunu, Marx'ın Fransa'da 1850 Martı'nda yapılan seçimlerde proletaryanın, köylülüğün ve küçük burjuvazinin partileri ile yaptığı ittifaka ilişkin değerlendirmelerinde de görmek mümkündür:

> Bu, tıpkı Şubat'taki gibi, *burjuvaziye ve hükümete karşı genel bir güç birliği* idi. Ama bu kez *proletarya devrimci birliğin başındaydı.*[37]

> Proletarya da gitgide *devrimci sosyalizmin* çevresinde, bizzat burjuvazinin Blanqui adını taktığı komünizmin çevresinde toplanıyor. Bu sosyalizm *genel olarak, sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılması*, sınıf *farklılıklarının* dayandıkları bütün üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılması, bu üretim ilişkilerine uygun düşen bütün toplumsal bağıntıların ortadan kaldırılması, bu toplumsal bağıntılardan doğan bütün düşüncelerin altüst edilmesine varmak üzere, *d vrimin sürekliliğininin ilanıdır*, zorunlu bir geçiş noktası olarak proletaryanın *sınıf diktatörlüğüdür.*[38]

Görüldüğü gibi, sorun devrim sürecinini aşamalarının karşılıklı ilişkisine ve bu bağlamda ekonomi ile politikanın ilişkisine geldiğinde, Marx'ın yaklaşımı, derhal "aşamacı" ve "ekonomist" bir perspektiften sürekli devrim persfektifine kaymaktadır. Çünkü Marx bir ülkede toplumsal ve iktisadi gelişmenin bir devrim için gerekli olgunluğa erişip erişmediği sorununu ulusal değil, uluslararası bir bağlamda ele alır:

> Fransa'da, küçük burjuvazi, normal olarak sanayi burjuvazisinin yapması gereken şeyi yapıyor; işçi, normal olarak küçük burjuvazinin görevi olması gereken şeyi yapıyor; ama işçinin görevi, onu kim yapıyor? Hiç kimse, Fransa'da bu yapılmıyor, Fransa'da, bunun sadece sözü edilir. Bu, hiç bir yerde ulusal sınırlar içerisinde başarılamamıştır; Fransız toplumunun

bağrında, sınıf savaşı, ulusları karşı karşıya getiren bir dünya savaşına dönüşmektedir. Çözüm, ancak, dünya savaşı yoluyla, proletaryanın dünya pazarına egemen olan ulusun başına, İngiltere'nin başına geçtiği anda başlar.[39]

Ama kapitalizmin ekonomik ve politik gelişmesinin bileşik olduğu kadar eşitsiz bir gelişme özelliğine de sahip olduğunun bilincinde olan Marx için "çözüm", yani sosyalizme geçiş, uluslararası proletaryanın "kısa soluklu" ve "tek ve eşzamanlı bir eylemi" biçiminde bir süreç değil, "koca bir tarihsel dönemi" kapsayacak eşitsiz bir gelişme süreci biçiminde olacaktır. Yine Marx için, kapitalizmin eşit olmayan ekonomik ve toplumsal gelişme eğiliminden ötürü, iktidarın proletarya tarafından ele geçirilişi eylemi, öncelikle kapitalizmin en fazla geliştiği ülke veya ülkelerde, yani kapitalizmin merkesinde değil, kapitalizmin daha az geliştiği kapitalist ülke veya ülkelerde, *dünya sisteminin "uç bölgeleri"nde* patlak verecektir.[40]

Bu konuyla ilgili vereceğimiz ikinci örnek, Engels'in, *Almanya'da Devrim ve Karşı Devrim* adlı eserinde, ekonomik süreçler ile politik süreçlerin karşılıklı ilişkisini, devrimlerin ekonomik ve toplumsal süreç üzerindeki karşı etkisi bağlamında ele aldığı şu pasajdaki çözümlemedir:

.... Daha düşman üzerinde zafer kazanılır kazanılmaz, yenenler arşıt amplara bölünür ve silahlarını birbirlerine çevirirler. Eski ve karmaşık toplumsal organizmalarda, bir devrimi toplumsal ve siyasal ilerlemenin öylesine güçlü bir etkeni durumuna getiren şey, işte bu sınıflar karşıtlığının hızlı ve zorlu gelişmesidir: bu zorlu sarsıntılar sırasında, bir ulusa olağan koşullar içinde yüzyılda alacağından daha uzun bir yolu beş yılda aştıran şey, işte iktidarda nöbet değiştiren yeni partilerin bu kesintisiz ve canlı fışkırışıdır.[41]

Politik "üstyapı"nın bir parçası ve en yoğunlaşmış ifadesi olan devrimlerin "bir ulusa, olağan koşullarda, yüzyılda alacağından daha uzun bir yolu, beş yılda aştıran", "toplumsal ve siyasal ilerlemenin güçlü bir etkeni" olduğunu söyleyen Engels'e (ve tabi Marx'a da) yöneltilen "iktisadi süreçlerle siyasal atılımlar arasında fazla abartılı bir paralellik" gördükleri biçimindeki eleştirilerin ne kadar haksız olduğu ortadadır.

Sosyalist devrimin gerçekleştirilmesi ve tamamlanması sorunu

Marks ve Engels'in devrim kuramı ile bu devrim kuramının Troçki'nin sürekli devrim kuramıyla ilişkisini ve Stalinistlerin bu konudaki düşünce ve yaklaşımlarını irdelemeye çalıştığımız yazımızı, uluslararası proletaryanın iktidarı ele geçirmesi ile proletarya devriminin tamamamlanması, yani sosyalizmin kuruluşu sorunlarının ilişkisi noktasında Stalinistlerin yaptığı bir başka tahrifat üzerinde durarak, bitirmek istiyoruz.

Lenin ve Troçki için olduğu kadar, Marx ve Engels için de, uluslararası proletaryanın iktidarı ele geçirmesi sorunu ile proleter devrim sürecinin tamamlanması, yani sosyalizmin kurulması sorunu hiç de özdeş değildir. Fakat Stalinistlere göre bunlar bir ve aynı şeydir. Onlara göre, eğer proletaryanın tek ülkede iktidara gelebilme olanağı varsa, bu, aynı zamanda tek ülkede sosyalizmin kurulabilmesinin de olanaklı olduğu anlamına gelir. Yalnızca basit bir akıl yürütmeye dayanan bu açıklamayı Stalinistler hiçbir bilimsel temele dayandıramadıklarından bu sözdekurama bir iç tutarlılık kazandırabilmek için Lenin'in olduğu kadar, Marx ve Engels'in de düşüncelerini tahrif etmeye yönelirler. Bunu bir örnek vererek açıklamaya çalışalım.

Engels'in 1892 yılında, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* adlı eserinin İngilizce Baskısına yazdığı Önsöz'de şöyle bir cümle bulunur:

> Avrupa işçi sınıfının zaferi, yalnız İngiletere'ye bağlı değildir. Bu zafer, ancak, hiç değilse İngiltere'nin, Fransa'nın ve Almanya'nın işbirliği ile sağlanabilir.[42]

Sovyetler Birliği'nde Marx ve Engels'in eserlerini yayına hazırlayan *Marksizm-Leninizm Enstitüsü*'nün "Kızıl profesör" ünvanlı ideoloji memurları, Engels'in bu sözlerinin sonuna koydukları bir dipnotta, Lenin'in 1915 yılında, *Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine* adlı makalesinde kapitalizmin emperyalizm aşamasına ilişkin olarak eşitsiz gelişme yasasını formüle etmesi ve buna bağlı olarak tek ülkede sosyalizmin olanaklığı sonucuna ulaşmasıyla birlikte, Marx ve Engels'in bu düşüncesinin "eskidiği"ni belirtiler.[43] *Komünist Manifesto* başta olmak üzere, Marx ve Engels'in birçok eserlerinde bu anlama gelen sözlere rastlamak mümkündür ve başta Stalin olmak üzere bütün Stalinistler, sürekli devrim kuramının karşısına tek ülkede sosyalizm kuramını çıkarırken, Marx ve Engels'in bu sözlerini Lenin'in *Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine* adlı yazısında yer alan "Sosyalizmin birkaç veya tek ülkede zaferi olanaklıdır" biçimindeki sözleri ile karşılaştırarak Marx ve Engels'in tek ülkede sosyalizmi olanaksız gören düşüncelerinin eskidiğini göstermeye çalışırlar.[44] Şimdi bu konu üzerinde birkaç açıdan duralım.

Birincisi, Engels burada "Avrupa işçi sınıfının zaferi" sözcüğü ile kelimenin dar anlamında, uluslararası proletaryanın iktidarı ele geçirmesini değil, kelimenin geniş anlamında, sosyalizmin kurulmasından söz ediyordu. Bunun böyle olduğunu yine Engels'in aynı yazıda ve aynı paragrafta yer alan "Avrupa proletaryasının ilk büyük zaferine gene Almanya'nın sahne olması" [45] biçimindeki sözleri de doğruluyor. Engels için, sosyalizmin kurulması anlamında, proletaryanın zaferi ulusal değil, evrensel bir sorundur, ama uluslararası proletaryanın iktidarı ele geçirmesi tek ve eşzamanlı bir eylem olamayacaktır. Burada ilginç olan Stalinistlerin Engels'in aynı eserinde ve aynı paragrafta yer alan bu ikinci açıklamasını görmezlikten gelmeleridir.

İkincisi, Lenin 1915 yılında, *Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine* başlıklı makalesinde "sosyalist devrimin zaferi bir tek ülkede olanaklıdır" derken, uluslararası proletaryanın iktidarı ele geçirmesinin tek ve eşzamanlı bir eylem olmayacağını belirtmekteydi; bunun en açık örneği ise, 1918 yılında Sovyetlerin 6. Kongresinde uluslararası durum üzerine yaptığı konuşmasında "sosyalist devrimin zaferi" sözcüğünü tıpkı Engels'in yukarda yaptığımız alıntıda kullandığı anlamda kulanmış olmasıdır:

> Tek bir ülkede sosyalist devrimin tam zaferi düşünülemez bile; bunun için en azından birçok ileri ülkenin en etkin işbirliği zorunludur, ki Rusya bu ülkeler arasında sayılamaz.[46]

Görüldüğü gibi Lenin, "sosyalist devrimin *tam* zaferi (vurgu benim S.S.)birçok ileri ülkenin en etkin işbirliğini gerektirir 'fakat Rusya' bu ülkeler arasında sayılamaz." diyor. İktidarın ele geçirilmesi anlamında "sosyalizmin zaferi"nin gerçekleşmiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Lenin'in burada "sosyalist devrimin tam zaferi" sözcüğünü kelimenin geniş anlamında kullandığı ve sosyalizmin inşasının tamamlanmasının evrensel bir sorun olduğunu belirttiği, yorum gerektirmeyecek ölçüde açık değil mi?

Bu konuda Marx ve Engels ile Lenin arasında bir farklılık değil, tam bir görüş birliğinin bulunduğunu, Engels ve Lenin'den yapacağımız şu alıntılar karşılaştırıldığında da tespit etmek mümkündür. Engels *Komünizmin İlkeleri* adlı eserinde şunları söyler:

> Dünya pazarını yaratmış olan büyük sanayi, yeryüzündeki bütün halkları, ve özellikle de uygar halkları öylesine birbirlerine bağlamıştır ki, her halkın başına gelecekler, bir ötekine bağlıdır. ... Komünist devrim, bu yüzden, hiç de salt ulusal bir devrim olmayacaktır; bu, bütün uygar ülkelerde, yani en azından İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya'da, aynı zamanda yer alan bir devrim olacaktır. Bu ülkelerin herbirinde devrim, o ülkenin daha gelişkin bir sanayi, daha çok zenginliğe, ve daha hatırı sayılır bir üretici güçler kitlesine sahip olup olmayışına bağlı olarak, daha çabuk ya da daha yavaş gelişecektir. Dolayısıyla, bunu gerçekleştirmek, en yavaş ve en güç Almanya'da, en çabuk ve en kolay da İngiltere'de olacaktır..[47]

Lenin ise, bütün Stalinistlerce eşitsiz gelişme yasasının ilk kez formüle edildiği ve buna bağlı olarak tek ülkede sosyalizmin kurulmasının olanaklı oldugunun belirtildiği ilk makale olarak görülen *Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine* başlıklı yazısından bir yıl sonra kaleme aldığı (Ağustos-Ekim 1916), *Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm* adlı yazısında şunları söyler:

> Sosyalizm, bütün değil azınlıkta kalan ülkelerin, *ileri* kapitalist gelişme aşamasına ulaşmış ülkelerin proleterlerinin birleşik eylemiyle başarılacaktır...Gelişmemiş ülkeler ayrı bir meseledir. Bunlar bütün Doğu Avrupa'yı ve bütün sömürge ve yarı-sömürgeleri kapsamaktadır..[48]

Aktarmış olduğumuz bu pasajlarda hem Engels, hem de Lenin, "sosyalist devrimin zaferi" sözcüğünü geniş anlamıyla sosyalist inşanın

tamamlanması anlamında kullanmaktadırlar. Çünkü Engels yukarda yaptığımız alıntıda "bunu gerçekleştirmek en çabuk ve en kolay İngiltere'de olacaktır" derken, onun Marx ile birlikte 1848 devriminin arifesinde ve daha sonraki dönemlerde devrimin öncelikle İngiltere'de değil, Almanya gibi ülkelerde başlayacağını öngörmüş olduğunu da akılda tutmak gerekir;[49] bu gerçek, Engels ile Marx'ın, uluslararası proletaryanın iktidarı ele geçirmesi sorunu ile sosyalizmin kurulması sorununu her zaman birbirinden ayırdıklarını, kapitalizmin eşit olmayan ekonomik ve politik gelişmesinden ötürü, birincisinin eşzamanlı bir uluslararası eylem değil, ulusal ölçekli bir eylem biçiminde, ikincisinin ise uluslararası proletaryanın işbirliğiyle ancak evrensel ölçekte gerçekleşebileceğini savunduklarını açık seçik gösterir. Aynı şekilde Lenin'in, *Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine* adlı yazısında söyledikleri ile bundan bir yıl sonra *Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm* adlı yazısında sosyalizmin Rusya gibi gelişmemiş ülkelerin değil, ileri kapitalist ülkelerin işbirliğiyle gerçekleşebileceği şeklindeki açıklaması birlikte değerlendirildiğinde, onun da tıpkı Marx ve Engels gibi, uluslararası proletaryanın iktidarı ele geçirmesi sorunu ile sosyalizmin kurulması sorununu birbirinden ayırdığı ve birincisinin ulusal ölçekli bir eylemle gerçekleşebileceğini savunurken, ikincisinin ulusal ölçekte, hele Rusya gibi geri bir ülkede değil, evrensel ölçekte gerçekleşebileceğini savunmuş olduğu kolayca tespit edilebilir.

Lenin ve Troçki için olduğu kadar Marx ve Engels için de kapitalizmin eşitsiz gelişmesinden dolayı uluslararası proletaryanın bir tek ülkede iktidarı ele geçirmesi mümkündür. Ama kapitalizmin bu eşitsiz gelişmesi, tekel öncesi dönemde olduğu kadar, tekelci dönemde de proletaryanın tek ülkede bu devrimi tamamlayabilmesini, yani sosyalizmi kurabilmesini mümkün kılmaz. Çünkü, proletarya devriminin tamamlanabilmesi, öncelikle kapitalizmin evrensel-tarihsel eğiliminin sonuçlarının, yani ulusları her bakımdan ve organik bir biçimde birbirine bağımlı kılan kapitalist dünya pazarının ve buna dayalı olan kapitalist dünya ekonomisinin yıkılmasını gerektirir. Aksi halde, proletarya iktidarı kapitalist dünya ekonomisi ve pazarının basıncından kurtulamaz. Bu basınçtan kurtulamadığı için de, sosyalizmin önkoşulu olan kapitalizm dönemindekine kıyasla görece daha yüksek bir emek üretkenliğini gerçekleştiremez. Marx bu konuyla ilgili olarak, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'nde Fransız işçilerinin Fransa'nın ulusal sınırları içinde bir sosyalist toplum kurma düşlerini eleştirirken, şunları söyler:

> İşçiler.. başka burjuva ulusların yanında ve Fransa'nın ulusal sınırları içinde bir proletarya devrimi yapabileceklerini düşünüyorlardı. Ama Fransa'nın üretim koşulları, dış ticareti ile, dünya pazarı üzerindeki durumuyla ve bu pazarın yasaları ile belirlenmiştir. Fransa, Avrupa çapında, dünya pazarının zorbası İngiltere üzerinde de tepkisi olan bir devrimci savaş olmadan bunları nasıl kırabilirdi?[50]

Şimdi tek ülkede sosyalizm kuramının savunucularına sormak gerek: Kapitalizmin emperyalizm aşamasında, tek tek ülkelerin "üretim koşullarının dünya pazarının yasaları" tarafından belirlenmesi durumu ortadan kalkmış mıdır? Eşitsiz gelişme yasasının emperyalizm döneminde daha yoğun biçimde işlemesi bu durumu değiştirmiş midir? Buna hayır diyecekler; ama belki "proletarya ulusal ölçekte iktidarı ele geçirip, üretim araçlarını ve iç ve dış ticareti devletleştirdiğinde, artık bu ülkenin üretim koşullarının dünya pazarının yasaları tarafından belirlenmesi durumu da son bulur" diye de ekleyecekler. Doğru. Proletarya bir ülkede burjuvazinin politik egemenliğine son verip iktidarı ele geçirdiğinde üretim araçlarını, iç ve dış ticareti devletleştirmeyi başarırsa, artık bu ülkenin üretim koşulları dünya pazarının yasalarınca belirlenmez. Fakat uluslararası proletaryanın burjuvaziyi mülksüzleştirme işi ulusal ölçekte kaldığı sürece de, o ülkede veya ülkelerdeki üretim koşulları kapitalist dünya pazarının yasalarının *basıncından kurtulamaz*. Herşey bir yana, tam yetmiş yıl sonra Gorbaçov ile başlayan Sovyet ekonomisindeki liberalleşme (ve tabi diğer işçi devletlerindeki liberalleşme de) kapitalist dünya pazarının yasalarının işçi devletlerinin üretim koşulları üzerindeki basıncının en somut göstergesidir. Tek tek işçi devletlerinin üretim koşullarının dünya pazarının basıncından kurtulabilmesi, ancak bu işçi devletlerinin ulusal ölçekte bir işbölümüne dayalı olan üretimle, uluslararası ölçekte bir işbölümüne dayalı olan kapitalist üretim koşullarında gerçekleştirilmiş olan maddi teknik temelden görece daha yüksek bir maddi teknik temeli yaratabilmesi durumunda olanaklıdır. Çünkü, Marx ve Engels'i izleyerek Lenin'in de belirttiği gibi, "Kapitalizm dönemindekine kıyasla, sosyalizm, ileri teknikler uygulayan, gönüllü, sınıf bilincine varmış, birleşmiş emekçilerin daha yüksek düzeydeki emek verimliliğidir."[51] İşte ulusal ölçekte gerçekleştirilmesi olanaksız olan da budur. Onun içindir ki, Marx ve Engels, uluslararası proletaryanın kapitalizm dönemindekine kıyasla daha ileri bir maddi teknik temel üzerinde üretimi örgütleyebilmesinin önündeki engeli, yani kapitalist dünya pazarının yasalarını kıracak olan proletaryanın burjuvaziye karşı dünya ölçeğinde yürüteceği mücadele sonuca ulaşmadan sosyalizm kurulamaz diyorlardı. İşçi devletlerinin üretim koşullarının dünya kapitalist pazarının basıncından kurtulamamasının bir diğer sonucu ise, kitlelerin tüketim maddelerine yönelik olarak artan taleplerinin yarattığı basınçtır. Bu basınç, işçi devletlerindeki bürokratlaşmanın yarattığı sonuçlarla birlikte ele alındığında, durumun ne denli ciddi olduğu görülebilir. Onun içindir ki, Marx daha *Alman İdeolojisi*'nde, proletaryanın burjuvaziye karşı uluslararası ölçekte yürüteceği bir savaşla dünya pazarının yasları kırılmadan, üretimin kapitalist dönemdekine kıyasla daha yüksek bir maddi teknik temel üzerinde yeniden örgütlenemeyeceğini ve üretimin sosyalist yeniden örgütlenmesinin ulusal ölçekte kalması halinde kıtlığın genel bir durum alacağını, "gereksinmeyle birlikte zorunlu olan

için mücadele"nin yeniden başlayacağını ve yine "kaçınılmaz olarak aynı çirkefin içine" düşüleceğini belirtiyordu.[52]

Sonuç olarak: Marx ve Engels'in devrim kuramı, yetkinleştirilmiş bir sürekli devrim kuramı değildi ama onların düşüncelerinde sürekli devrimin neredeyse bütün köklerini görebilmek mükkündür. Bu nedenle Troçkistler, Stalinizmin tek ülkede sosyalizm ve aşamalı devrim kuramının karşısında devrimci Marksizmin savunusunun, en başta, Stalinistlerin "19. yüzyılda kaldığı"nı, "eskidiği"ni söyledikleri Marx ve Engels'in devrim kuramını savunmaktan geçtiğini düşünürler. Öbür yandan, Stalinist kökenli Türk solu tek ülkede sosyalizm ve aşamalı devrim kuramını yalnızca bazı sonuçları bakımından değil, temelli olarak terk ederek ortodoks Marksizme dönmedikçe, uluşalcılıktan ve reformizmden radikal bir kopuşu gerçekleştiremez. Tam bu noktada, Stalinist kökenli Türk soluna bir hatırlatmayla bitirelim sözlerimizi: Günümüzde artık iyice derinleşmekte olan Stalinizmin krizi, "eskimiş" olanın Marksizm değil, Stalinizm; Marx ve Engels'n devrim kuramı değil, Stalinizmin menşeviklerden devraldığı aşamalı devrim ve tek ülkede sosyalizm kuramları olduğunu göstermektedir.

NOTLAR

1. Emeğin Bayrağı. 1. s.36. vurgu benim.
2. Bkz. Yeni Çözüm. 9. sayıda çıkan Kaya Doğruer'in "Anti Marksist Leninist Sapmalar ve Stalin Düşmanlığı Üzerine Birkaç Söz" başlıklı yazısı, Gelenek'in 15. sayısında çıkan Cemal Hekimoğlu'nun ve Gelenek 12. sayısında çıkan Aydın Giritlioğlu'nun yazıları ve Doğu Perinçek'in Saçak'ın 35. sayısında çıkan, "Bir İktidarsızlık Doktrini: Troçkizm" başlıklı yazısı. Yeni Öncü, 14. sayısındaki Mahmut Ceylan'ın "Çizgi Tartışması" başlıklı yazısı.
3. Gelenek. 12. s. 56-57
4. Sürekli Devrim. Köz yayınları. İstanbul. 1976. s.15-16.
5. Marx ve Engels. Seçme Yapıtlar. Sol Yayın.. Ankara. Aralık 1976, c.1.s.144.
6. İbid.. s.153. vurgu benim.
7. İbid.. s.167-168. vurgu benim.
8. Gelenek'in 15. sayısındaki yazısında Cemal Hekimoğlu. emperyalizm döneminde Marksist Devrim Kuramının "eskidiğini" göstermeye çalışır. Hekimoğlu'nun referans kaynağı ise Stalin'dir. Konuyla ilgili olarak Stalin'den şunları aktarır yazısında:

"Eskiden proletarya devrimine hazırlık döneminin önkoşullarının tahlili, genellikle tek başına ele alınan şu ya da bu ülkenin ekonomik durumu bakımından yapılırdı. Şimdi bu artık yetersizdir...

"Eskiden ayrı ayrı ülkelerde ya da daha doğrusu. gelişmiş şu ya da bu ülkede, proletarya devrimi için nesnel koşulların varlığından ya da yokluğundan söz etmek adetti. Şimdi bu görüş artık yetersizdir.."

Stalin'e göre. "eskiden bu şekilde düşünenler"in başın'da da Marx ve Engels gelirdi. Oysa yaptığımız alıntıda görüleceği gibi. Marx ve Engels daha Manifesto'da bile,

devrimin nesnel koşulları sorununu ulusal değil. uluslararası bir bağlamda ele almaktaydılar. Proletarya devriminin nesnel koşullarını ulusal bir bağlamda ele alınmasının emperyalizm döneminde olduğu kadar emperyalizm öncesi dönemde de "yetersiz" ve "eksik" olması bir yana kesinlikle hatalı olurdu. İşin ilginci de. II. Enternasyonalin vülger Marksistlerini izleyerek, emperyalizm döneminde bunu. yani proletarya devriminin nesnel koşulları sorununu uluslararası biri bağlamda değil ulusal bir bağlamda ele alanın Stalin olması. Aksi halde.tek ülkede sosyalizm sözde kuramını nasıl icad edebilirdiki?

9. Marx ve Engels. a.g.e. c.1. s.146.
10. Bkz. Sonuçlar ve Olasılıklar. Sürekli Devrim. Köz yayın., s. 256. Program sorununa ilişkin daha ayrıntılı bilgi için R. Tura'nın. Sınıf Bilinci'nin 1. sayısında çıkan Marksizm ve "Geçiş Programı" başlıklı yazısına bakılabilir.
11. Marx ve Engels. a.g.e. c.1. s.167. vurgu benim.
12. Aktaran Michael Löwy. The Politics of Cobined and Uneven Developmant The Theory of Permanent Revolution. Verso Editions. 1981. s.13.
13. İbid.. s.13
14. İbid. s.13-14
15. Marx ve Engels. a.g.e..c.1. s.185. vurgu benim.
16. Aktaran Löwy. a.g.e..s.14.
17. Marx ve Engels. a.g.e. c.1.s.217-218.
18. İbid.. s. 224-225.
19. İbid., s. 220-221
20. Aktaran Löwy. a.g.e.. s.16.
22. Troçki Sürekli Devrim'e yazdığı" Birinci Baskıya Önsöz'de", şunları söyler: "...Marx yanılmıştı." Ancak onun yanılgısı yöntemsel değil. olaylara ilişkindi sadece. 1848 Devrimi sosyalist devrime dönüşmedi. Ama demokrasiye ulaşamamasının nedeni de tam bu idi." (a.g.e..s.14)
23. Marx ve Engels. a.g.e.c.1.s.638.
24. Stalin. Sağ ve Sol Sapmalar Üzerine. Sol Yayınları. Ankara, 1969, s.20.
25. Eşitsiz ve Bileşik Gelişme Yasası ve Marx ve Engels'te bu yasanın kökleri ile daha geniş bir bilgi için Sungur Savran'ın 11. Tez. 3. sayıda çıkan "Azgelişmişlik: Eşitsiz ve Bileşik Gelişme" başlıklı yazısına bakılabilir.
26. Marx ve Engels.a.g.e.c.1.s.350.
27. Gelenek.15.s.55: yine. Gelenek. 12.s.56.
28. Marx ve Engels.a.g.e.c.1. s.182-183.
29. İbid.s.184.
30. İbid.s.184. Gelenek'in 12. sayısında çıkan yazısında aydın Giritli, "Marx'ın ve Engels'in azgelişmiş ülkede devrim olasılığını tartıştıkları tek örnek, bildiğim kadarıyla yine Rusya." (a.g.e..s.57) der. Aydın Giritli bilmiyorsa, hatırlatalım: Marx ve Engels'in azgelişmiş ülkede devrim olasılıklarını tartıştıkları "tek ülke Rusya" değildir. Engels. "Rusya'daki Toplumsal İlişkiler"de Sonsöz'de, ne kendisinin ne de Marx'ın Rus devrimine ilişkin söylediklerini yalnızca Rusya ile sınırlı görmediklerini özellikle belirtir:

"Ama proletarya bir kez zafere ulaştı mı. ve Batı Avrupa uluslarında üretim araçları ortak mülkiyete geçti mi. kapitalist üretime geçmeyi henüz başarmış

olan ve kabile kurumlarının ya da bunların kalıntılarının halâ kendilerini koruduktan ülkelerin, bu ortak mülkiyet kalıntılarını ve buna tekabül eden halk alışkanlıklarını, sosyalist topluma ilerleyişi oldukça kısaltmanın güçlü araçları olarak kullanabilmeleri ve bizim Batı Avrupa'da içinden geçmek zorunda olduğumuz çilelerden ve mücadelelerden kendilerini büyük çapta kurtarmaları yalnızca olanaklı değil, kaçınılmazdır da.. Ve bu yalnızca Rusya için değil kapitalizm-öncesi gelişme aşamasında olan bütün ülkeler için de geçerlidir." (Marx ve Engels.a.g.e..c 2.s.481-482)

31. Stalin 1907'de, Anarşizm mi, Sosyalizm mi? adlı broşüründe savunduğu düşüncelerle ilgili olarak 1946'da yayınlanan Toplu Eserleri'ne yazdığı "Giriş"te, ".. O zamanlar yazar, marksistler arasında yaygın şu teze bağlıydı: sosyalist devrimin zaferi için temel koşullardan biri, proletaryanın nüfusun çoğunluğu haline gelmesidir, dolayısıyla, kapitalizmin yetersiz gelişmesi yüzünden proletaryanın henüz nüfusun çoğunluğunu oluşturmadığı ülkelerde, sosyalizmin zaferi olanaksızdır." der. (Anarşizm mi? Sosyalizm mi?, Sol Yay..Ankara, 1977.s.56) Oysa Troçki daha 1905'de Sonuçlar ve Olasılıklar'da bu konuda şunları söyler: "... Proletaryanın diktatörlüğünün teknik gelişmeye ve ülkenin kaynaklarına şu veya bu şekilde otomatik olarak bağlı olduğunu düşünmek, saçmalığa varıncaya kadar basitleştirilmiş 'ekonomik' maddeciliğin önyargılarından biridir. Bu bakış açısının Marksizmle bir ilişkisi yoktur.". "... iktidarın işçi sınıfının eline geçeceği gün ve saat, doğrudan doğruya üretici güçlerin düzeyine değil, ama sınıf mücadelesi içindeki ilişkilere, uluslararası duruma ve nihayet bir takım öznel etmenlere (gelenekler, işçilerin inisiyatifi ve savaşa hazır olma durumları) bağlıdır." (a.g.e..s.240)
32. Troçki.a.g.e..s.34.
33. İbid..s.34-35.
34. Marx ve Engels.a.g.e.c 1.s.138.
35. İbid..s.259-260
36. İbid..s.260.
37. İbid..s.343.
38. İbid..s.341.
39. İbid..s.329.
40. İbid..s.350.
41. İbid..s.394-395.
42. Marx ve Engels Seçme yapıtla c 3.s.138.
43. İbid..s.628.
44. Bkz. Stalin, Sağ ve Sol Sapmalar Üzerine, Sol Yay..Ankara, Şubat 1969, s.20; Seçenek 1.s.13.
45. Marx ve Engels, a.g.e..c 3.s.628.
46. Lenin, Soçinenya (1950 baskısı).c 28.s.132'den aktaran I.Deutscher, Troçki, Ağaoğlu Yayınları, İstanbul, Mayıs 1970, c 2.s.306)
47. Marx ve Engels, a.g.e..c 1.s.111.
48. Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm, Koral Yayın., İstanbul 1978.s.62.
49. Stalin, Engels'in bu düşüncelerinin "eskidiğini" söyler, bkz. Sağ ve Sol Sapmalar Üzerine, Sol Yayın, Şubat 1969.s.21-22.

50. Marx ve Engels. a.g.e..c 1.s.259.

51. Lenin. Kültür ve Kültür İhtilali Üzerine. Arkadaş Yayın., İstanbul, Haziran 1976.s.94.

52. Marx ve Engels. a.g.e.. c 1.s.42. Bu konuda ayrıntılı bilgiler için Sınıf Bilinci'nin 3. sayısında yer alan Aydın Ender'in "Tek Ülkede Sosyalizm 'Teorisi' adlı yazısına ve Sungur Savran'ın "Stalin'in Yazısına Uzun Bir Dipnot: 'Devletlü Komünizm'" adlı yazısına bakılabilir.

Vorkuta'da grev var!

SUNGUR SAVRAN

> Bu dev forum, bir demokrasi düşünü andırıyor, büyük toplumsal hareketlerin şafağını çağrıştırıyor. Herkes düşüncesini ifade edebiliyor, herkes oylamaya katılabiliyor; birini delege olarak önermektense, kalabalıktan bir gönüllü isteniyor... Önder yok; tartışmaya madencilerin kendilerinden başka hiç kimse katılmıyor. Harekete sempati duyanlara sıcak bakılıyor ama pazar günü bu küçük parkta aile gezmesine çıkmış olan şehir halkı, meydanın ortasında sadece madencilere ayrılmış olan bölüme sokulmuyor.
>
> Her grevcinin dönüşümlü olarak katıldığı bir koruma kolu var. Kararlı ama güleryüzlü. Gözcüler o kadar etkin ki, gece gündüz resmi bir binanın önünde kamp kurmuş onbinlerce insana göz kulak olmak için sadece onbeş dolayında polis görevlendirilmiş, onlar da uzaktan bakıyorlar kalabalığa. Grev komitesinin ilk işi alkollü içkilerin satışını bütün bölge çapında yasaklamak oluyor. Şehrin lokantaları da dahil bu yasağa. Bunun getirdiği ayıklık, madencilerin en önemli zaferlerinden biri.[1]

Belçika'nın en ciddi gazetesi *Le Soir*'ın, Sovyet madenciler grevinin bir anına tuttuğu ayna, yeni bir dünyanın *mikrokozmos*'unu, yeni bir evrenin küçük bir modelini gösteriyor. Grev komitesiyle, kitlesel katılımıyla, ifade ve seçim özgürlüğüyle, *üretim birimlerine dayanan demokrasisiyle*, kendi kendini düzenleyen, disiplin altına alan ve koruyan işçi hareketiyle bize işçilerin özörgütlenmesinin yaratacağı dünyanın temel çizgilerini gösteriyor. Tek bir sözcükle, *proleter demokrasisi* burada soyut bir kavram olmaktan çıkıyor, geçici olarak da olsa ete kemiğe bürünüyor, bize "suretini gösteriyor", geleceğin kapılarını ardına kadar açıyor. Sovyet madenciler grevi, Gorbaçov'un ölçülü ve denetimli glasnost'unun yarıklarından fışkıran ve ondan dağlar kadar farklı olan proleter demokrasisinin ilk habercisi. Sovyet madenciler grevi, Sovyetler Birliği'nde yeniden doğmakta olan sosyalist demokrasinin ilk şenliği.

Le Soir muhabirinin bir küçük cümleciği gözden kaçmamalı: "büyük toplumsal hareketlerin şafağı"ndan söz ediyor gazeteci. Türkiye'nin ve dünyanın sosyalistleri bir burjuva gazetecisinin gerisinde kalmamak, Temmuz ayında yirmi gün süreyle Sovyetler Birliği'ni sarsan ve bütün dünyayı şaşırtan madenciler grevinin önemini kavramak zorundalar. 90'lı yılların gebe olduğu büyük uluslararası çalkantıların en önemli habercilerinden biri bu olay. Öyleyse söze doğrudan doğruya grevin önemini vurgulamakla başlayalım.

Tarihsel bir olay

Sovyet madenciler grevine herhangi bir grevden çok daha büyük bir önem kazandıran birçok yön var. Bunların başında, greve Sovyet tarihi açısından bir ilk olma onurunu veren özellikleri geliyor. Herşeyden önce, madenciler grevi bürokratik olarak yozlaşmış Sovyet devletinin son altmış yıllık tarihinde *ulusal ölçekli* ilk kitlesel grev. Kuşkusuz, yanlış bir izlenimin aksine, Sovyet tarihinde birçok grev yaşanmış. Ama bunların hiçbiri yerel sınırlarını aşarak tek bir işkolunda olsa bile bütün Birliğin coğrafyasına yayılmamış. Bu, perestroyka döneminde ortaya çıkan öteki büyük kitlesel grev dalgaları için bile geçerli: bunların hiçbiri tekil cumhuriyetlerin sınırını aşamadı. Bu açıdan Sibirya'dan Ukrayna'ya, Kuzey Kutup bölgesinden Orta Asya'ya dek çeşitli kömür madeni merkezlerinde değişik anlarda 700.000 işçiyi harekete geçiren madenciler grevi bütün Birliği kapsayan ilk grev niteliğini taşıyor. (Grevin tek bir işkoluyla sınırlı kalması kuşkusuz önemli ama Sovyetler Birliği'nin dünyanın bir numaralı kömür üreticisi olduğu göz önüne alınırsa sözkonusu işkolunun Sovyet ekonomisi ve siyasal yaşamı içinde ağırlığı daha kolay anlaşılabilir.)

Perestroyka döneminin öteki grevlerinin Birlik düzeyine yayılmaması kuşkusuz bu grevlerin doğasından kaynaklanıyor. Madenciler grevinden önce (ya da bu grevin hemen ardından) çeşitli cumhuriyetlerde (Ermenistan, Estonya, Azerbaycan, Moldavya vb.) patlak veren grevler ulusal sorunlar temelinde örgütlendikleri, çeşitli ulusların protesto vle taleplerini dile getirdikleri için yerel kalmak zorundaydılar. Ama işte tam da bu nitelik, madenciler grevini ötekilerden ayıran ikinci bir özelliğin temellerini veriyor bize: madenciler grevi işçi sınıfının *sınıf olarak* taleplerini dile getiren ilk kitlesel grev.

Ulusal sorunlar temelinde yaşanan grevlerle madenciler grevi arasında bir başka fark daha var ki, bu da son grevin tarihsel özgünlüğünü kavrama bakımından önemli bir ipucu sağlıyor bize. Ağustos ve Eylül aylarında (yani madenciler grevinden *sonra*) Estonya ve Moldavya Cumhuriyetleri'nde ortaya çıkan ve ulusal sorunun çok karmaşık biçimler alan çelişkilerinin ifadesi olan iki grev bir yana bırakılırsa,[2] perestroyka döneminin ulusal kaynaklı grevleri toplumun

farklı sınıf ve katmanlarından (bürokratlar, aydınlar, köylüler ve tabii işçiler) oluşan bir kitle hareketinin geniş çaplı mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıkıyor; bu nedenle de kitle hareketinin ağırlıklı olarak öteki toplumsal grupları da temsil eden önderliğinin (örneğin Ermenistan'da Karabağ Komitesi, Azerbaycan'da Halk Cephesi) kararları doğrultusunda, genel harekete tâbi bir eylem olarak düzenlenen grevler sözkonusu oralarda. Madenciler grevi ise işçi sınıfının kendiliğinden bir hareketi olarak patlak veriyor, başka sınıf ve katmanların yönlendiriciliğinden tümüyle *bağımsız* ve sınıfın dışında oluşmuş bir örgütsel biçimden farklı olarak, *proleter özörgütlenme* biçimleri (maden ocağı, kent, bölge düzeylerinde grev komiteleri) yaratıyor. Bu açıdan da, madenciler grevi bürokratik yozlaşma sonrası Sovyet tarihinde bir ilk deneyim oluşturuyor.

Nihayet, madenciler grevi Sovyet tarihinde tartışmasız biçimde bir *zafer* ile sonuçlanan ilk kitlesel grev. Daha önceki grevlerin önemli bir bölümü hüsranla sonuçlanmış. Bir bölümü bürokrasi ve devlet güçlerince kan ve şiddetle bastırılmış. Perestroyka döneminin grevleri ise ulusal sorunlar konusunda merkezi hükümet ve parti üzerinde belli ağırlıklar yaratmış olsa bile, taleplerini açık seçik biçimde kabul ettirebilen hiçbir grev yok. Madenciler grevi ise daha ilk günden başlayarak zaferden zafere koşuyor: grevin sona erişi, taleplerinin çoğunun karşılanacağı konusunda merkezi yönetimin en üst katlarından (Politbüro, Başbakan Rijkov, hatta Gorbaçov'un kendisi) verilen güvencelere dayanıyor. Bunların bir bölümü (özellikle maden bölgelerine daha bol miktarda tüketim malının ulaştırılması) şimdiden gerçekleşmiş durumda. Öteki taleplerin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorunu ise yakın geleceğin siyasal ve toplumsal gelişmeleriyle sıkı sıkıya bağlantılı.

Bütün bunlar Sovyet tarihi açısından çok önemli bir ilk deneyimin yaşandığını gösteriyor. Bu farklı boyutlara sentetik bir ifade vermek istersek, madenciler grevinin Sovyet tarihi açısından şöyle bir anlam taşıdığını söyleyebiliriz: 1920'li ve 30'lu yıllarda bürokrasi karşısında uğradığı yenilgiden bu yana *siyasal açıdan* atomize olan ve pasifleşen Sovyet işçi sınıfı, ilk kez ulusal ve kitlesel ölçekte anti-bürokratik talepler etrafında, klasik proleter yöntemlerle ve her türlü bürokratik unsurdan bağımsız olarak yürüttüğü bir mücadeleyi zafere ulaştırmıştır. Bu "tarihsel ilk"in Sovyet proletaryasına kazandırdığı deneyim ve moral gelecekte dev gelişmeler yaratmaya gebedir. Madenciler grevi Sovyet tarihinde yeni bir sayfanın ilk sözü olmaya adaydır.

Sadece bütünlüğü içinde Sovyet tarihi açısından değil, daha dar ölçekte perestroyka'nın iç tarihi açısından da madenciler grevi bir *dönüm noktası* oluşturuyor. Perestroyka'nın seyri açısından önemi abartılamayacak olan bu konuyu aşağıda ayrıntılı olarak ele alacağım. Bu noktada kısa bir özetle yetinecek olursak şu söylenebilir: 1985 ile

1989 Temmuz'u arasında, Sovyet toplumunun iç dengeleri açısından bakıldığında ve ulusal çelişkiler bir parantez içine alındığında, perestroyka esas olarak iki siyasal güç (statüko kampı ile reform kampı) arasındaki mücadelenin çerçevesi içinde gelişen bir süreçti; madenciler grevi ile birlikte bu mücadeleye yeni bir unsur *aktif ve bağımsız* olarak adımını attı: Sovyet proletaryası. Artık perestroyka'nın kaderi bir *üçgen* oluşturan bu kutupların karşılıklı ittifak ve mücadelelerinin sonucunda belirlenecek.

Dikkatimizi tarihten coğrafyaya çevirecek olursak, madenciler grevinin dünya çapında sınıf mücadelesi ve uluslararası siyasal gelişmeler açısından da büyük bir önem taşıdığını görebiliriz. Önce işçi devletlerinin alanına bakalım. 1989 yazında üç bürokratik işçi devletinde ortaya çıkan çarpıcı gelişmeler arasındaki özgül farklılıklar, bu noktayı açmak bakımından son derece elverişli bir hareket noktası. Haziran ayında Çin Halk Cumhuriyeti'nde yaşanan Tienanmen katliamı, bürokrasinin karşı-devrimci yüzünü bütün açıklığıyla sergiliyordu; Temmuz ayındaki Sovyet madenciler grevi, bürokratik işçi devletlerinde hakim katmanın karşısındaki temel toplumsal gücün işçi sınıfı olduğunu ve bu sınıfın harekete geçmesiyle sözkonusu devletlerin temel dengelerinin altüst olduğunu ortaya koydu; Ağustos ayında Polonya'da Dayanşam'nın bir koalisyonun başında iktidara yükselmesi ise bürokrasinin, karşısındaki bu temel gücü evcilleştirmek ve massetmek için ne kadar ricat edebileceğinin somut bir kanıtı oldu. Bürokratik despotizm, proleter seferberliği ve bürokratik massetme arasında oluşan bu üç köşeli tablo, gelecek için derslerle dolu. Ama kısa dönemdeki sonuçlar açık: Sovyet madenciler grevi, Çin olayları karşısında umutsuzluğa, Polonya olayları karşısında ise şaşkınlığa düşerek demoralizasyona uğrayan sosyalist kadrolar için bir *panzehir* niteliği taşıyor. Sovyet madenciler grevi Çin bürokrasisinin Tienanmen katliamına verilmiş en güzel cevaptır. Çin bürokrasisinin (öteki bürokrasilerin peşisıra) sosyalizmin yüzüne çaldığı kara lekeyi, kömür karasına bulanmış yüzlerinden yayılan ışık ve umutla Sovyet madencileri siliyor.

Nihayet, Sovyet madenciler grevi emperyalist dünya sistemi açısından da çok ciddi bir tehlikeyi ortaya çıkardı. Gorbaçov'la birlikte açılan dönemde özellikle Avpua'nın bürokratik işçi devletlerinde yaşanmaya başlanan değişimin istikrarı, emperyalist güçler açısından büyük önem taşıyor. Emperyalist burjuvazi, işçi devletlerindeki kitlesel patlamaların bu istikrarı bozmakla kalmayacağının, başarılı olduğu takdirde kendisini de yeryüzünden süpürüp atacak bir gelişmeler zincirinin ilk halkası olacağını çok iyi biliyor. Bu açıdan Sovyet proletaryasının eylemi Doğu Avrupa ve Çin'deki kitlesel hareketlerden de daha ürkütücü bir güç. Bürokratik işçi devletleri ağının merkezinde yer alan Sovyet devletinin 140 milyonluk proleteryası ayağa kalktığında, uluslararası düzeyde bütün siyasal dengeler altüst olacaktır. İşte Sovyet

madenciler grevi böyle bir kitlesel seferberliğin ilk adımı olmaya aday olduğu içindir ki, hem bugün emperyalizm ile Sovyet devleti arasında kurulmuş olan ittifakın kaderi, hem de *dünya devriminin gelişimi* açısından son derecede önemli bir olay olarak kavranmalı.[3]

Grevin gelişimi ve talepler

Sovyet madenciler grevi 10 Temmuz'da Batı Sibirya'nın Kuznetsk Havzası'nda (kısa adıyla Kuzbas'ta) Mejdureçensk kentindeki beş madende 12.000 işçinin iş bırakmasıyla başladı.[4] Grevcilerin talepleri karşısında yerel yetkililerin ödün vermeye hazır tavrı grevin hızla Kuzbas'ın öteki yörelerine, başta havzanın büyük kenti Novokuznetsk olmak üzere yarım düzine maden kentine sıçramasına uygun bir ortam yarattı. Grevin altıncı gününe varıldığında Kuzbas'ta 110.000 işçi greve çıkmıştı.

İlk bir hafta boyunca Sibirya ile sınırlı kalan grev, 17 Temmuz günü, Sovyetler Birliği'nin en verimli kömür madeni bölgesi olan Ukrayna'daki Donetsk Havzası'na (kısa adıyla Donbas) sıçradı ve bir orman yangını gibi hızla yayıldı. 17 Temmuz günü 8 maden ocağı greve çıkmışken, bu sayı ertesi gün 30'a, 19 Temmuz'da 70'e yükseldi. 20 Temmuz'a varıldığında Donbas'taki toplam 121 maden ocağından 103'ü greve katılmış, grevci sayısı 300.000'e (Kuzbas'taki 110.000 ile birlikte 410.000'e) yükselmişti.

20 Temmuz aynı zamanda grevin ülkenin öteki bölgelerine sıçradığı gün oldu. Kutup Dairesindeki Petçora Havzası'ndan Orta Asya'da Kazakistandaki Karaganda Havzası'na kadar ülke çapında kömür işçileri greve katıldılar. Aynı gün Sibirya'daki işçilerin bir bölümü taleplerinin kabul edilmesi üzerine işe dönmeye başladılar. Donbas'ta işe dönüş 25 Temmuz'da başladı, 27 Temmuz'da çoğu ocakta grev sona ermişti. Ama Lbov ve Vorkuta gibi bazı merkezlerde grevin sona ermesi ayın sonunu buldu. Böylece, yaklaşık yirmi gün süren grev boyunca değişik anlarda toplam 700.000 kömür madeni işçisi greve çıkmış oldu. Ayrıca grev bölgelerinde başka işkollarından işçiler de greve katıldı: örneğin, resmi sendikaların yayın organı *Trud*'un verdiği bilgiye göre, Kuzbas'ta 160 işletme madencileri izleyerek greve çıktı. Sonuç olarak, toplam grevci sayısının bir milyona ulaştığı hesaplanıyor.

Madencilerin greve çıkarken geliştirdikleri 40'tan fazla talep, bölgeler arasında belirli farklar göstermekle birlikte, esas olarak birkaç küme içinde ele alınabilir.[5] Kuşkusuz, sayıca en kabarık kümeyi *kısa dönemli ekonomik talepler* olarak niteleyebileceğimiz, ücretlere, tüketime ve çalışma koşullarına ilişkin talepler oluşturuyor. Bu talepler konusunda ayrıntıya girmeye gerek yok. Tek bir noktayı vurgulamakla yetineyim: madenciler kendi çıkarlarını savunmakla yetinmiyorlar,

hem bölge halkının genel çıkarlarına sahip çıkıyorlar, hem de Sovyet halkının en yoksul kesimlerinden birini oluşturan emeklilerin haklarına. Bu, Sovyet işçi sınıfının geleceğin toplumsal mücadelelerinde toplumun öteki emekçi ve ezilen katmanlarına önderlik etme kapasitesine sahip olduğunu ortaya koyan bir ilk gösterge. Bunun bir kanıtı da madencilerin talepleri arasında çevreye ve kadın işçilerin özgül sorunlarına ilişkin taleplerin önemli bir yer tutması. (Bir Sibiryalı madencinin şu sözü çevre sorunlarıyla dar anlamda işçi sorunları arasındaki ilişkiyi çarpıcı biçimde ifade ediyor: "Burada insan-kömür zinciri paramparça olmuş durumda: kömürden başka hiç birşey kalmadı!")

Grevcilerin taleplerinde ikinci ana kümeyi *ekonomik mekanizmaya ilişkin talepler* oluşturuyor. Burada son derecede duyarlı bir alana giriyoruz: sözkonusu olan, Sovyet işçi sınıfının perestroyka'ya ilişkin bilinci, perestroyka'nın Sovyet ekonomisine getirdiği yeni mekanizmaları ne derece destekleyip ne derece karşı çıktığı. Başka bir yazımda perestroyka'nın hedeflediği yeni ekonomik mekanizmaların Ekim devriminin Sovyet işçi sınıfına getirdiği kazanımların temellerini tehdit ettiğini ileri sürmüştüm.[6] Bu açıdan bakıldığında, madencilerin ekonomik mekanizmalara ilişkin tavrı, Sovyet işçilerinin bu konuda *eylem içinde* ortaya koydukları tavrın bir ilk göstergesi olmak bakımından bir *sınav* niteliği taşıyor.

Gerçeğin yüzüne bakmaktan hiç kaçınmamalıyız. Madenciler grevi, *gelişmenin bu aşamasında*, Sovyet işçi sınıfının perestroyka konusundaki bilincinin bulanık ve çelişkilerle dolu olduğunu ortaya koymuş bulunuyor. Başka biçimde söylenecek olursa, grevciler perestroyka'yı henüz bütünsel olarak değerlendiremiyor, bazı yönlerini desteklerken bazı yönlerine şiddetle karşı çıkıyorlar.

Bürokrasinin reformcu kanadının sözcüleri bu konuda farklı bir yorum yapıyorlar. Onlara göre, madencilerin ekonomik mekanizmaya ilişkin talepleri perestroyka'nın işçi sınıfı tarafından tümüyle desteklendiğini gösteriyor, o kadar.[7] Madencilerin talepleri arasında bu izlenimi doğuracak örnekler yok değil. Bunların başında maden işletmelerinin yasal ve ekonomik bağımsızlığına, plan hedeflerinin ötesinde üretilen kömürün denetiminin işletmelere bırakılmasına, kömür ihracatından elde edilen kâr ve dövizin yerel yatırımlarda kullanılmasına, kömür fiyatının serbest bırakılmasına ilişkin talepler yer alıyor. Gorbaçov'un greve sempatiyle yaklaşması, daha doğrusu onu bir koz olarak kullanmaya çalışması kısmen bu talepleri bürokrasinin statükocu kanadına karşı kullanma hevesiyle açıklanabilir.

Piyasa ilişkilerinin ağırlığının arttırılmasıyla sonuçlanması kaçınılmaz olan bu taleplerin perestroyka'nın genel doğrultusuna uygun düştüğüne kuşku yok. Bunu ancak Sovyet işçilerinin gelişmenin bu aşamasında piyasanın hakimiyetinin anlamı konusunda bulanık bir

bilince sahip olmasıyla açıklamak olanaklı. Bu taleplerin *genelleşmiş biçimde* gerçekleşmesi halinde doğacak sonuçlara değinirsek, madencilerin, üzerinde oturdukları dalı kesme gibi bir konumda oldukalarını kavramamız kolaylaşır. Kömür fiyatının serbest bırakılmasına ilişkin talebi alalım. Bunun mantıksal sonucu *bütün* fiyatların piyasanın yasalarına göre belirlenmesidir.[8] Ama onyıllardır neredeyse sabit olan temel gereksinim madenlerinin fiyatları artınca buna karşı ilk önce çephe alan, hiç kuşku olmasın, bu grevle büyük bir özgüven kazanan madenciler olacaktır! Ya da maden işletmelerinin ekonomik bağımsızlığını (Sovyet terminolojisine göre *hozraşot*) alalım. Bağımsızlık kâr/zarar temelinde çalışma anlamına gelir ve rekabet içinde öteki işletmelerin geresinde kalarak zarar eden işletmelerin işçi çıkarmasını, hatta iflasını da içerir. Özellikle, maden çıkarımı gibi, doğal koşulların kârlılığı (işçi kollektifinin yetkinliğinden tümüyle bağımsız olarak) belirlediği bir alanda, piyasa rekabeti içinde ekonomik bağımsızlık, bu yüzden, işçilerin, hiçbir kusuru olmayan başka işçileri işsiz bırakması demektir!

Örnekleri çoğaltmaya gerek yok. Madencilerin taleplerinin, sınıfın bütününün çıkarlarına ve kazanımlarına aykırı unsurlar içerdiği ortada. Ama maddeci bir tahlil sadece işçilerin bilincindeki bu bulanıklığı saptamakla yetinemez, bu bulanıklığın maddi temellerini de kavramakla yükümlüdür. Burada kısaca üç etkenden söz etmek gerekiyor. Herşeyden önce, Sovyet işçi sınıfının bürokrasiye karşı derin tepkiselliği, bürokrasinin ekonomi üzerindeki doğrudan hakimiyetini ortadan kaldıracak gibi görünen her türden ekonomik mekanizmayı, sonuçlarından bağımsız olarak, işçiler için çekici hale getiriyor. Grevcilerin talepleri arasında yer alan birçok anti-bürokratik talep işçilerin bu yaklaşımında bu tür kaygıların baş rolü oynadığı varsayımını doğruluyor: Bakanlık bürokrasisinin işletmelere müdahalesinin azaltılması, Komünist Parti'nin yerel görevlilerinin yetkilerinin kısılması, sendika bürokrasisinin yarı yarıya azaltılması, bürokrasiye kıtlık içinde bolluk sağlayan "özel mağazalar"ın kapatılması türünden talepler bunu gösteriyor. Grevcilerin özgün bir eylem biçimi bu anti-bürokratik birikimin yoğunluğunu daha da açık biçimde ortaya koyuyor: bazı bölgelerde grevciler aparatçiklerin (parti ve devlet aygıtında köşe kapmış görevlilerin) evlerini "ziyaret" ederek bunların yaşam düzeylerinin kendilerininkinden nasıl farklı olduğunu gözleriyle görmüş ve bunun propagandasını yapmışlardır.

İkincisi, varolan siyasal ortamda işçilerin piyasa yöntemlerinin erdemi konusunda tam bir ideolojik bombardımana tabi tutulduğu unutulmamalı. Burada SBKP'nin siyasal tekeli dolayısıyla propagandanın tek yanlılığı tam anlamıyla maddi bir güce dönüşüyor. Bu koşullarda, bürokratik mekanizmalara karşı tepki içindeki işçiler için tek çıkar yol, piyasa yöntemlerine dönüş gibi görünüyor.

Nihayet, en önemlisi, madenciler grevinin tek bir işkolu ile sınırlı olmasından kaynaklanan bir *kısmî bakış* sözkonusu. Madenciler, grevin *nesnel* konumu dolayısıyla işçi sınıfının bütününün çıkarlarının yanısıra, sınıfın bir bölümünün kesimsel çıkarlarını savunuyorlar. Sınıfın öteki kesimlerini de kapsayan bir eylem ya da hareket, *nesnel konumu dolayısıyla*, çok farklı talepler savunmak zorunda kalırdı. Bunu basit bir örnekle anlatmak olanaklı: bir genel grev durumunda, bir kesimin işçilerinin kendi ürettikleri ürünün fiyatının arttırılmasını talep etmesi öteki işçilerin çıkarlarıyla çelişeceği için hareketin bütününün onayını alamaz ve genelleşemezdi.

Kısacası, hareketin bugünkü nesnel konumu, madencilerin işçi sınıfının genel çıkarlarını tutarlı biçimde ifade etmesine olanak tanımamış, grev hareketinin sınıf çıkarları açısından çelişik bir dizi talebi benimsemesine yol açmıştır. Ama gelecekte bu *nesnel* koşullar değiştiğinde, eylemler yaygınlaştıkça ve genelleştikçe işçi sınıfının antibürokratik içgüdüsünün farklı taleplerin üretilmesine yol açacağını beklememek için hiçbir neden yok. Yine de, sınıfın süreç içinde bölünmesi ve farklı kesimlerin çıkarlarının karşı karşıya gelmesi halinde bu tür çelişik taleplerin süregitmesi de olasılık dışı değil. Burada sınıfın öncü kesimine ciddi bir görev düşüyor.

Ne var ki, perestroyka'nın sol liberal sözcüleri karmaşık bir tablonun sadece bir yönünü vurgulayarak gerçeğin bütününü gizleme çabasındalar. Evet, grevcilerin taleplerinin bir bölümünün perestroyka'nın genel doğrultusuna uygun düştüğü doğrudur ama bir başka bölümü de *perestroyka'nın bazı temel yönlerine şiddetle karşıdır*. Bunlar arasında ilk sözü edilmesi gereken, işçi sınıfının kollektif dayanışmasını güçlendirmeye yönelik taleplerdir. Bilindiği gibi, perestroyka'nın başlıca amaçlarından biri Sovyet toplumunda özellikle son otuz yıl içinde artmış olan *eşitçiliği* kırmak, her bireyi veya küçük ekibi işçi kollektifinden bağımsız olarak kendi performansına göre ödül-lendirmek, böylece kollektifi bölerek yönetim karşısında zayıflatmak ve bu yoldan işçileri daha çok ve daha hızlı çalıştırmaktır. Oysa grevcilerin talepleri tam tersi yönde önlemler içeriyor: talepler arasında ücretlerle ilgili olarak en belirgin olanı, asgari ücret talebi, her işçiye performansından bağımsız olarak bir temel güvence sağlama bakımından kollektifin bölünmesine karşı bir önlem niteliği taşıyor. (Ukrayna'daki *Stahanov* maden ocağı işçilerinin de grevciler arasında yer alması bu açıdan tarihsel olarak sembolik bir olay!)[9] Taleplerin % 25'ini oluşturan, sosyal hizmetlere ilişkin öneriler perestroyka'nın sosyal hizmetleri de üretkenliğe bağlamaya yönelik yaklaşımına aykırı. İş değiştirmek zorunda kalan işçilerin ücret kaybına uğramaması talebi, sanayiden işçi çıkararak düşük ücretli hizmet kesimine kaydırmayı hedefleyen perestroyka'nın mantığıyla çelişiyor. Ama en önemlisi, madencilerin, yüksek fiyat ve kârlarıyla Sovyet işçi sınıfında evrensel bir tepkiye, hatta kızgınlığa yol açan yeni özel kesime karşı

kesin bir tavır almasıdır. Taleplerden biri aynen şöyle: "Kooperatiflerin kurulmasının *yasaklanması*, mevcut sağlık ve gıda kooperatiflerinin *kapatılması*." (Vurgu benim.) Bu talebin açık mesajı ışığında, perestroyka ideologlarının yorumları yalan ve demagoji sınırlarına ulaşıyor. Örneğin Gourevich, işçilerin çeşitli mülkiyet biçimlerinden ("devlet mülkiyeti, kooperatifler(!), karma mülkiyet, kiralama vb.") yana olduklarını belirtirken açıkça yalan söylüyor. Ya da, Banguerski bürokrasinin özel dükkânlar türünden ayrıcalıklarını kaldırma talebinin sözünü ederken "Aman, dikkat! Sözkonusu olan, eşitlikçiliği savunmak değil!" diye telaşla eklediğinde kendi önyargılarıyla işçilerin köklü biçimde *eşitlikçi* tavrını aynı şeymiş gibi gösteriyor.[10]

Kısacası, madencilerin talepleri çelişik bir nitelik taşıyor: hem perestroyka ile aynı doğrultuda, hem de onunla çelişen talepler içeriyor. Gelecekte mücadele derinleştikçe perestroyka yanlısı taleplerin işçi hareketinin programından teker teker düşmesi çok büyük bir olasılık. Ama bunun için beklemek değil, işçi demokrasisine dayalı alternatif bir planlama temelinde yükselecek bir çözümün propagandasını da yapmak gerikiyor.

Nihayet, madencilerin talepleri arasındaki son küme doğrudan doğruya *siyasal* alanla ilgili. Bunlar arasında, devlet başkanının genel oyla seçilmesinden (halen devlet başkanının Gorbaçov olduğu hatırlanırsa, Sovyet işçilerinin Gorbaçov'a büyük bir hayranlıkla bağlı olmadığı anlaşılır!) bireysel özgürlüklerin güvenceye bağlanmasına ve Sovyet Anayasası'nın SBKP'ye "yönetici güç" statüsü veren 6. maddesinin kaldırılmasına yönelik bir anayasa değişikliğine kadar uzanıyor bu siyasal talepler. Yerel bir takım talepler de yer alıyor işçilerin listesinde: yerel KP yöneticilerinin yetkilerinin sınırlanmasından Çernovograd kenti madencilerinin yerel yetkililerin (parti sekreteri, polisin ve KGB'nin başları, yargıçlar vb.) görevden alınmasına ilişkin istemine kadar uzanan bir dizi talep. Siyasal taleplerin en ilginç olanlarından biri de yerel sovyet seçimlerine ilişkin. 1989 Halk Temsilcileri Kongresi seçimlerinde birçok seçim bölgesinde rakipsiz yarışan SBKP adaylarının uğradığı yenilgi,[11] parti yönetimini bu yıl içinde yapılması gereken yerel sovyet seçimlerini ertelemeye sevketmişti. Grevciler birçok bölgede yerel seçimlerin derhal yapılmasını talep ediyor ve bu taleplerini kabul ettiriyorlar. Üstelik, bazı bölgelerde amaç tam tamına grevde öne çıkmış, çoğu parti üyesi olmayan, öncü işçilerin yerel sovyetlere seçilmesini sağlamak.[12] İşçilerin bu politik yaklaşımı, sınıfın mücadele içinde kendi *öncü* kesimini oluşturmaya ve güvenini bu öncülere bağlamaya başladığının bir göstergesi.

Bütün dünyanın madencileri, birleşin!

Temmuz ayında bir madenciler grevi yaşayan tek ülke Sovyetler Birliği değildi. Emperyalist ülkelerin en önemlisi ABD'de de, Virginia eyaletinde bir madende sürmekte olan bir grevle dayanışma amacıyla onbir eyaletten 44.000 madenci bir ay boyunca patronların kiralık çeteleriyle ve polisle her gün şiddetli çatışmalara girmek zorunda kalmalarına rağmen, iş bırakmakta direndi. Bu iki grevin karşılaştırılmasının (ya da Sovyet madenciler grevinin Britanya madencilerinin 1984-85'deki bir yıllık greviyle karşılaştırılmasının) iki ayrı sosyo-ekonomik formasyonda yaşayan işçilerin özgül sorunlarının ipuçlarını vermek bakımından yararlı olacağını düşünüyorum. Bu yazı çerçevesinde kısaca bir-iki noktaya değinmekle yetineyim. ABD'deki madenciler emeklilik hakları ve sağlık sigortası için mücadele veriyorlardı, bu tür sorunları neredeyse tanımayan Sovyet madencileri ise ücretleriyle satın alabilecekleri tüketim malları talep ediyorlardı. Britanya madencileri ocakların kapatılmasına ve tensikatlara karşı savaşıyorlardı, işsizlik diye bir sorunu olmayan Sovyet madencileri 1989 yılında hâlâ akciğer kanserinin (ve başka hastalıkların) iş hastalığı olarak kabul ettirilmesi mücadelesindeydiler. ABD ve Britanya'nın "demokratik" rejimlerinde madenciler atlı polislerin copunun, eyalet muhafızlarının kurşununun, "bağımsız" yargının milyarlara varan cezalarının hedefi haline geliyorlardı; "totaliter" Sovyetler Birliği'nde yirmi gün süren 700.000 kişilik bir grev ne işçi, ne polis tek bir kişinin burnu kanamadan sona eriyordu.[13] (Kimse buradan Sovyetler Birliği'nin bir demokrasi cenneti olduğunu çıkarmasın! Bu karşıtlık sadece uyuşuk kafaların afyonlanmış dünyasında bir fetiş haline getirilen "Batı demokrasileri"nin cibilliyetini göstermek bakımından işe yarar!)

Ama Sovyet madenciler grevinin bir özelliği var ki, Sovyet toplumunu kapitalist bir toplum olarak görmekte ve göstermekte ısrar edenler için başa çıkılması zor bir diken oluşturuyor. Sovyet madencilerinin en önemli taleplerinden biri, işçilerin madenlerin yönetiminde doğrudan söz sahibi olması ve kârların dağıtımının işçi toplantılarında kararlaştırılması idi. Bu tür bir talebi kapitalist üretim ilişkileri altında yaşayan işçilerin ileri sürmesi beklenemez, çünkü işçiler gayet iyi bilirler ki sermaye üretim araçlarının özel mülkiyeti temelinde yatırım ve üretim kararları üzerinde mutlak olarak son söze sahiptir. Kapitalist toplumda bu tür talepler dolaysız biçimde bir toplumsal devrim perspektifine bağlıdır. Oysa özel mülkiyetin ilga edildiği, bir burjuva sınıfının üretim araçlarını denetim altında tutmadığı geçiş toplumunda işçiler bürokrasinin hakimiyetine rağmen üretim ve yatırım kararlarını kontrol etme talebinde bulunma

"cüreti"ni gösterebilirler. Elbette, bürokratik olarak yozlaşmış bir işçi devletinde işçilerin bu talebinin yerine gelmesi olanaksızdır. Ama burada işçi sınıfı bürokrasininin siyasal iktidarını kırar kırmaz bu tür bir özyönetim olanaklı hale gelir. Yani bir toplumsal devrim gerekliliği yoktur, mülkiyet ilişkilerinin tepeden tırnağa değiştirilmesi gerekmez, anti-bürokratik bir siyasal devrim yeterlidir. Aynen 1980-81 döneminde Dayanışma'nın programında olduğu gibi (bugün bu program Walesa önderliği tarafından tanınmaz hale getirilmiştir), işçi hareketinin talepleri *pratik içinde* geçiş toplumlarının doğası konusundaki teorik tartışmalara da aydınlık kazandırıyor.

Özörgütlenme

Sovyet madenciler grevi, başta da belirttiğim gibi, geliştirdiği özörgütlenme biçimleriyle proleter demokrasisinin yaşayan bir örneğini oluşturdu. Uluslararası işçi sınıfı tarihinde büyük grev ve genel grevlerde, işçi ayaklanmalarında, devrimci durumlarda ortaya çıkan özörgütlenme biçimleri, madenciler grevinde de işçiler tarafından neredeyse içgüdüsel biçimde, kendiliğinden bir akış içinde keşfedildi. Altmış küsur yıldır yaygın işçi direnişlerinin görülmediği, bütün siyasal mekanizmaların işçileri pasifleştirmeye ve bürokrasiye bağımlı kılmaya yönelik olarak çalıştığı bu ülkede, ilk ulusal/kitlesel grevin uluslararası proletaryanın klasik örgütlenme biçimlerini eliyle koymuş gibi buluvermesi ilk bakışta şaşırtıcı görünebilir. Sanki Sovyet işçi sınıfı 1917'de yaşayan dedelerinin bir yere dikkatle gömdüğü bir hazineyi kazmış çıkarmıştır. Oysa "define" yoktur. Özörgütlenmelere dayanan işçi demokrasisi, bir dâhi beynin buluşu değildir; mücadele ve eylem içindeki işçilerin, *sınıfın birliğini ve özgür disiplinini sağlayan tek biçim* olduğu için benimsedikleri bir örgütlenme tarzıdır. Bunun içindir ki, tarih bir proletaryanın örgütlenme geleneklerini ne kadar uzun bir süre boyunca kesintiye uğratmış olsa bile, işçiler bu biçimleri yeniden ve yeniden keşfeder.

Sovyet madencilerinin grev sırasındaki örgütlenmesinin başlıca özelliklerine değinelim. Birincisi, greviler eylem içindeki bütün işçilerin katıldığı genel kurullarda grev komiteleri seçiyorlar. Bu komiteler işçilerin sıkı bir denetimi altında çalışıyor. Hatta Kuzbas'ta 17 Temmuz'da Politbüro heyetiyle grev komiteleri arasında yapılan görüşmeden sonra temsilciler 18 Temmuz'da işe dönme çağrısında bulunuyor ama işçiler kendi temsilcilerinin bu önerisini oylayarak reddediyorlar. Yani komitelerin varlığına rağmen bütün önemli kararlar genel oylama yöntemiyle alınıyor. Nitekim, grevin sonunda da işe dönüş kararına oylamalar yoluyla ulaşılıyor. İkinci özellik, grev komitelerinin eşit temsile dayalı biçimde merkezileştirilmesi. Kent ve bölgenin büyüklüğüne ve maden sayısına göre belirlenen sayıda tem-

silcinin katılımıyla önce kent düzeyinde, sonra da bunların birleşmesi yoluyla bölge düzeyinde grev koordinasyon komiteleri oluşturuluyor. Bölgesel ve merkezi yetkililerle pazarlığı da bu komiteler yürütüyor, ama her aşamada karar verilmeden önce tabana danışılıyor. Üçüncüsü, grev komiteleri özellikle kentler düzeyinde sık sık bütün işçilerin katıldığı toplantılar düzeliyor. Bu toplantılarda, daha önce de belirtildiği gibi, işçiler kendi koruma kolları aracılığıyla düzeni sağlıyor, her türlü asayişsizliği engelliyor, bu amaçla Sovyet işçi sınıfının en büyük sorunlarından biri olan alkollü içkilerin satışı birçok kentte yasaklanıyor. (Bu noktada grev komitelerinin hiç de yetkili olmadıkları bir alana, toplumun genel yönetimi ile ilgili bir soruna el attıkları görülüyor. Burada bir ikili iktidar durumunun çekirdeğini görüyoruz. Tabii sadece çekirdeğini.) Dördüncüsü, madenciler gerek toplantılarını, gerekse komitelerini arı bir biçimde sınıf temeli üzerinde geliştiriyorlar. Başka katmanlardan unsurları, özel olarak da maden işletmelerinin yönetici katmanlarını bilinçli biçimde dışlıyorlar. Bu konuda en iyi örnek Rostov kenti madencilerinden geliyor. Rostovlu madenciler bir maden işçileri kongresi için çağrıda bulunurken, yöneticilerin bu kongrenin dışında kalmasını kesin bir koşul olarak öne sürüyorlar. Bürokrat takımına karşı gösterilen bu duyarlılığın en eğlenceli örneği ise Donbas'tan: Ukrayna'nın madencilik alanındaki en yüksek görevlisi bir işçi toplantısında konuşma yapmak isteyince, bütün işçilerin ikide bir gazetelerde demeçlerini okumaktan ve resmini görmekten bıkkınlık getirdiği bu zattan kimlik göstermesi isteniyor! Sonra da aşağılama yöntemleriyle konuşması engelleniyor! (Bu yönetici sonunda istifaya zorlanacaktır.)

İşçilerin bu klasik özörgütlenme biçimlerini benimsemesi, mücadeleci ruh durumlarının bir göstergesi. Aynı ruh durumunu, örgütlülüklerini grev sonrasında da sürdürme iradesinde görebiliriz. Bürokrasinin vaadlerine karşı duydukları güvensizlik dolayısıyla (Yüksek Sovyet'in bir temsilcisi "Donetsk madencileri kimseye ve hiçbir şeye güvenmiyorlar" diyor) madenciler grev komitelerini dağıtmayı reddediyorlar. Komiteler grev sonrasında hükümetin vaadlerini yerine getirip getirmediğini denetlemekle ve vaadler gerçekleşmediği takdirde yeni eylemler konusunda kararlar almakla görevlendiriliyor. Ukrayna'da 27 Temmuz'da madenciler işe dönerken Donbas bölgesi grev komitesi varlığını süresiz olarak devam ettirme kararını ilân ediyor. Komitelerin kendilerine verilen işleri titiz biçimde yürüttükleri, Kemerovo kentinde (Sibirya), büyük grevin bitiminden yaklaşık onbeş gün sonra, vaadlerin henüz yerine getirilmediği gerekçesiyle 17 maden ocağının iki saatlik bir uyarı grevine çıkmasıyla kanıtlanıyor. Aynı şey kutup dairesindeki Vorkuta'da da tekrarlanıyor.

Komitelere süreklilik kazandırılması önerisi, kendiliğinden, bağımsız bir sendika düşüncesinin doğmasına yol açıyor. Burada resmi sendikaların grev karşısındaki tutumuna kısaca değinmek gerekiyor. Resmi madenciler sendikası ve Sendikalar Merkezi Konseyi, hareketin çığ gibi büyümesi karşısında yalıtılmamak için grevi destekliyor. Ama mücadelenin hiçbir aşamasında resmi sendikalar aktif tavır almıyor; mücadelenin önderliğini işçilerin kendi içinden çıkan ve grev komitelerine seçilen yeni ve çoğunlukla genç öncüler üstleniyor. İtalyan gazetesi *La Repubblica*'nın ifadesiyle, resmi sendikanın gö-revlilerine "yemek hazırlama ve grevcilere çay servisi yapma görevi" düşüyor.[14] Hatta resmi sendikaların bürokratları, belki de işçilerin gazabını çekmemek için, ortalıkta görünmemeyi tercih ediyorlar: örneğin Çernogorsk kentinin madenciler sendikası şube başkanı grevden önce çıktığı tatilden bütün grev boyunca geri dönmüyor. Resmi sendikal yapıların onyıllardır işçiden çok işletme yönetimlerinin yanında yer almış olması, doğal olarak, bağımsız sendika düşüncesinin yayılmasına uygun bir ortam oluşturuyor. Rostov işçileri alternatif bir örgütlenmeyi tartışacak bir madenciler kongresi için çağrı yaparken, Çernovograd komitesi talepler listesine Dayanışma adını taşıyacak bir bağımsız sendikanın kurulmasını da ekliyor. Grev sonrasında komitelerin dağılmadığı ve bağımsız sendika düşüncesinin hâlâ tartışı-lmakta olduğu yolunda haberler mevcut. Ama aradan geçen süre içinde henüz somut bir adım atılmamış olduğuna göre, bağımsız bir sendikanın kuruluşu bir sonraki seferberlik dalgasını bekleyecek gibi görünüyor.

Perestroyka'nın yeni evresi

Sovyet resmi dünyasının grevcilere karşı gösterdiği yüz başından sonuna kadar uzlaşmacı oldu. Bürokrasinin kendi içindeki gelişmeleri ise iki kelime ile özetlemek olanaklı: korku ve telaş. Bu ikinci noktanın en açık göstergesi 21 Temmuz'da, grevin başlamasından on gün sonra, SBKP'nin merkez yöneticileriyle cumhuriyet parti sekreterlerinin ortak toplantısında statükocuların, hatta Vadim Medvedev gibi Gorbaçov'un göreve getirdiği bir unsurun, glasnostta çok ileri gidildiği teması etrafında açtıkları yaylım ateşi oldu.

Gorbaçov'un kendisinin greve yaklaşımı da bir yanıyla bu telaşın ürünü. Önce "derin bir bunalım"dan, "grevin tehlikeli siyasal ve iktisadi sonuçları"ndan (19 Temmuz) söz ediyor, sonra bu "derin bunalım"la başa çıkamadığını iyice farkedince durumu kendi lehine bir koz olarak kullanmak amacıyla, "işçilerin işleri ellerine almasından memnunluk" duyduğunu televizyondan ilan ediyor (23 Temmuz). Memnunluk duyuyor ama bir yandan da grevin hemen sona erdirilmesi çağrısını yapıyor; yani işçilerin ellerine aldıkları işleri hemen bırakmalarını istiyor!

Gorbaçov'un bu tavrını yüzeysel olarak değerlendirmekten, "bakın gördünüz mü Gorbaçov işçileri destekliyor, gerçek bir sosyalist demokrasinin kurulmasını hedefliyor" türünden hayaller kurmaktan kaçınmak gerekiyor. Gorbaçov'un tutumunun *sonuç* bir tahlilini yapmak, bu tavrı perestroyka'nın gelişiminin dinamiği ve çelişkileri bağlamına yerleştirmek gerekiyor.

Perestroyka madenciler greviyle yeni bir evreye giriyor. Sovyetler Birliği'ndeki bu önemli değişim sürecinin daha önceki kısa tarihi temel olarak iki evreye ayrılabilir. Gorbaçov'un Genel Sekreterliğe getirilişini izleyen ve perestroyka yönünde ilk ürkek kararların alındığı Haziran 1985 Merkez Komite Plenumu ile açılan birinci evre, ulusal sorunların patlak vermesiyle ve 19. Konferans'ın toplanmasıyla (Haziran 1988) birlikte 1988 yılında yerini ikinci evreye bırakıyordu. Madenciler grevi ile açılan üçüncü evre kendinden önceki her iki evreden de köklü biçimde farklı olmaya aday.

1985-1988 arasındaki ilk evreyi tanımlayan özellik, iktisadi alanda yeniden yapılanmanın eski siyasal yapı çerçevesinde sürdürülme çabasıydı. Parti ve devlet yapıları aynen muhafaza ediliyor, perestroyka sadece basında ve kültür hayatında göreli bir serbestleşme (glasnost) ile destekleniyordu. Bu ilk evrenin yapısı iki temel çelişkinin etkisi altında parçalanacaktı. Bir yandan, Sovyet siyasal hayatındaki göreli özgürleşme onyıllardır baskı altında tutulmuş sorunların patlak vermesine yol açıyor, ulusal mücadelelerin yükselişi ile birlikte çeşitli cumhuriyetlerde kurulan Halk Cepheleri SBKP'nin siyasal tekelini fiilen tehdit ederek ilk evrenin siyasal yapılardaki süreklilik özelliğine meydan okuyordu. Öte yandan; bürokrasinin statükocu kanadının iktisadi yeniden-yapılanmaya karşı gösterdiği direnişin gücü, reformist kanada devlet ve parti düzeylerinde güç dengeleri değişmediği sürece perestroyka sürecinin ilerleyemeyeceğini gösteriyordu: yani ilk evrenin iki temel özelliği (siyasal süreklilik ve iktisadi değişim) çelişki içine giriyordu.

SBKP 19. Konferansı siyasal yapıda ve parti-içi ilişkilerde öngördüğü değişim ile bu çelişkiyi çözmeye yöneldi.[15] Nitekim, 19. Konferans'tan sonra gerek 1989 seçimleri ve yeni Halk Temsilcileri Kongresi'nin çalışmaları, gerek Gorbaçov'un parti sekterliğinin yanısıra güçlendirilmiş Devlet Başkanlığı konumunu da eline geçirmesi, gerekse Merkez Komite ve Politbüro'da yapılan "ölü canlar" operasyonu, (bu sonuncusunun önemini çok abartmamak kaydıyla) güçler dengesini reform kampından yana çevirmeyi amaçlayan adımlar olarak anılabilir. Bu ikinci evrede, ulusal hareketlerin de reform kampının destekçisi haline getirilebilmesi amacıyla yerel KP'ler Halk Cepheleriyle işbirliği içinde çalışmaya özendirilmişlerdir.

Madenciler grevi, temel olarak iki karşıt siyasal koalisyon arasında (statükocu ve reformist kamplar arasında) süregitmekte olan siyasal mücadeleye bir üçüncü gücün *bağımsız olarak* adımını atmasının bir habercisi olarak görülmeli. Elbette işçi sınıfı henüz kendi bağımsız birleşik örgütlerini kuramamış, kurduklarının ise sürekliliğini güvence altına alamamıştır. Ama perestroyka'nın başından beri bürokrasinin her iki kanadının da korkulu rüyası olan bağımsız işçi seferberliği ilk kez *potansiyel bir tehlike* olmaktan çıkarak *güncel bir gerçeklik* haline gelmiştir. Üstelik madenciler grevi Sovyetler Birliği'nde 1989 yılında görülen ilk grev de değildir. Tam tersine, ülke ardı ardına grevlere sahne olmaktadır: Sovyet basını 1989'un ilk altı ayında grevler dolayısıyla *iki milyon işgününün* yitirildiğini haber veriyor.[16] Yani günde ortalama onbinden fazla grevci! Büyük madenciler grevi ise yılın başından bu yana madencilerin onikinci grev denemesinin sonunda patlak vermiştir.

Grev sonrasındaki gelişmeler de işçi sınıfının hareketliliğinin kolay kolay dinmeyeceğini gösteriyor. Grev komiteleri, sadece varlıklarını sürdürmekle kalmıyor, çeşitli bölgelerde yönetim görevleri üstlenmeye başlıyor. Prokopievsk'te komite gıda maddeleri stokunun denetim ve dağıtımını eline geçiriyor. Kemerovo'da vatandaşların şikayetleri Parti ve yerel hükümet yerine grev komitesine iletiliyor. Sovyet gazetesi *Literaturnaya Gazeta* buralarda bir "ikili iktidar" durumunun varlığından söz edecek kadar ileri gidiyor.[17]

Ayrıca, grev sonrasında çeşitli bölgelerde bütün işkollarından işçilerin katıldığı *işçi kulüplerinin* mantar gibi çoğaldığı haber veriliyor. İşçi kulüpleri, peresroyka'nın yeni bir evreye girişinin *simgesi* olarak alınabilir: daha önceki evrelerde ortaya çıkan bağımsız birlikler, esas olarak sosyalist *aydınların* kurduğu sosyalist kulüpler iken, bu evrede *işçiler* aydınların bu girişimine benzer biçimde ama bağımsız olarak kendi kulüplerini geliştiriyor.[18] Madenciler grevinin bitiminden sonra milyonlarca demiryolu işçisinin 1 Ağustos'ta başlayacağı ilan edilen grevinden ise, ancak yönetimin işçilerin taleplerini karşılaması sonucu vazgeçiliyor.

Gorbaçov'un grev karşısındaki tutumu, perestroyka'nın bu çelişkili dinamiği bağlamında yerli yerine oturtulabilir. 1989 yılında şiddetlenen, yeni bölgelere sıçrayan (Ermenistan, Azerbeycan ve Baltık'tan sonra Gürcistan, Moldavya, Ukrayna, bazı Orta Asya cumhuriyetleri vb.), KP'den bağımsızlaşma eğilimi gösteren ve cüretkârlaşan ulusal çalkantı ve hareketler, Gorbaçov'u statükocu kamp karşısında zayıf düşürüyor. Öte yandan, iktisadi yeniden-yapılanmanın herhangi bir olumlu sonuç vermekten uzak kalması, tersine özellikle tüketim mallarındaki darlığın daha da artmasıyla iktisadi bunalımın derinleşmesi, yönetimin toplumdaki desteğini de artan ölçüde yitir-

mesi sonucunu doğuruyor. İşte Gorbaçov, bu sıkışık anında, Sovyet siyasal yaşamına güçlü ve gürültülü biçimde giren bir yeni aktörü, eylem içindeki işçi sınıfını, statüko kampına karşı bir destek olarak kullanmak istediği için greve karşı olumsuz bir tavır takınmaktan kaçınmıştır. Onüç gün bekledikten ve grevin durdurulamayacağını anladıktan sonra "bükemediği eli öpmüştür". Ama bu tavır çok somut olarak bir önceki evrede oluşturduğu taktik yönelişin mantıksal sonucudur: 19. Konferans'la birlikte uygulamaya konulan bu yönelişi "karşı ağırlıklar stratejisi" olarak nitelemiştim.[19] Statükocuların parti aygıtı içindeki yerleşik gücünü kırabilmek için parti dışındaki güç odaklarının ağırlığından yararlanmaya dayanır bu strateji. Gorbaçov (ve perestroyka'nın ideologları) işçi hareketini de bu "karşı ağırlıklar" listesine bir ek olarak kullanmaya çalışmışlardır.

Bir tarihsel sürecin değişik evreleri arasındaki geçişler mekanik biçimde olmaz, diyalektik gelişimin çelişkileri burada da hükmünü uygular. Gorbaçov ikinci evrenin stratejisini mantıksal sonucuna iterken genel siyasal gelişmenin yeni bir evreye girmesini de kolaylaştırmakta, işçi hareketinin güçlenmesine olanak hazırlayarak kendi stratejisinin altını oymaktadır. İşçi hareketi güçlendikçe bağımsızlaşacak, bağımsızlaştıkça Gorbaçov'un stratejisinin bir basit eklentisi olmaktan çıkarak karşısında bir güç olarak yer alacaktır. Bu da reformcu kampı yepyeni çelişkilerle karşı karşıya getirecektir. İşçi hareketi bağımsız bir örgütlenmeyi başardığı *ölçüde*, reformist hizip giderek işçi hareketiyle statükocu kamp arasında yalpalamaya başlayacaktır. İşçi hareketiyle bürokratik yapılar arasındaki çatışma şiddetlendiği *ölçüde*, reformist hizip işçi hareketini baskı yoluyla durdurmaya yatkın hale gelecektir. O zaman Gorbaçov'un madencilere gösterdiği gülümser yüz perestroyka'nın tarihinde iki farklı evre arasında asılı kalmış çelişik bir olgu olarak hatırlanacaktır.

Artık peresytroyka'nın geleceği, sadece bürokrasinin iki hizbi arasında bir mücadele ile değil, üçüncü kutbunu bağımsız işçi sınıfı hareketinin oluşturduğu bir *üçgenin* farklı köşeleri arasındaki ittifak ve çatışmaların bir ürünü olarak belirlenecektir.

Anti-bürokratik politik devrime doğru

Vorkuta, Sibirya'da Kuzey Kutup Dairesi'nin ötesinde Petrşora Havzası'nda bir kent. Madenciler grevine Vorkuta'nın dokuz ocağında çalışan işçiler de katıldı. Bu olayın tarihsel açıdan simgesel değeri büyük. SBKP'nin Stalinist hizbi 1920'li yılların sonunda ve 30'lu yıllarda bürokratik bir diktatörlük kurarak proletaryayı siyasal iktidarın tümüyle dışına iterken, partiyi de devrimci ve enternasyonalist çizgisinden koparmak için Sol Muhalefete karşı

yoğun bir temizlik kampanyasına girişmişti. Bu kampanyada Troçki'nin izleyicileri sadece partiden atılmakla kalmadılar, sürgüne ve toplama kamplarına gönderildiler, işkence gördüler, öldürüldüler. İşte Vorkuta bu toplama kamplarının en ünlüsünü barındıran kent. Sol Muhalefet'in militanlarının Vorkuta'da maruz kaldığı zulüm ve cinayetleri ve en zor koşullar altında gösterdikleri direnci uzun bir alıntıyla aktarmayı gerekli görüyorum.

Vorkuta'dan kurtulmuş Menşeviklerden M.B. siyasal hasmı olan bu militanları tasvir ediyor. Sayıları binlerledir, bunların bini M.B.'nin bulunduğu kamptadır. Bu militanlar sekiz saatten fazla çalışmayı rêddederler, kuralları sistematik olarak ve örgütlü biçimde görmezlikten gelirler, Stalin'i ve genel çizgiyi açıkça eleştirirler, ama bu arada SSCB'nin koşulsuz olarak savunulmasına hazır olduklarını ilan ederler. 1936 sonbaharında, ilk Moskova davasının ertesinde, protesto toplantıları ve gösteriler düzenlerler, sonra da kamptaki mahkumların bir genel toplantısına önderlik ederek bir açlık grevi kararı çıkartırlar. Maria M. Joffe'ye göre talepleri şunlardır: 1) siyasilerin adi suçlulardan ayrılması; 2) farklı kamplara dağıtılmış olan ailelerin birleştirilmesi; 3) mahkumlara mesleki uzmanlık alanları göz önüne alınarak iş verilmesi; 4) kitap ve gazete edinme hakkı; 5) beslenme ve yaşam koşullarının düzeltilmesi. Menşevik M.B. şunları ekliyor: sekiz saatlik işgünü, sakatların, kadınların ve yaşlıların kutup bölgesinin dışına sevki...

Bütün bilgiler aynı yönde: 27 Ekim 1936'da (Ekim devriminin yıldönümü) başlayan grev 132 gün sürer. Grevi kırmak için zorla beslemeden, dışarıda ısı -50 derece iken ısıtmanın çalıştırılmamasına kadar her türlü yola başvurulur. Grevciler direnir ve Mart ayının başında Moskova'dan taleplerin karşılanması emri gelir...

Yetkililerin vaadlerini yerine getirmeye niyetleri yoktur. Birkaç aylık bir ateşkesten sonra bütün eski kötü uygulamalar yeniden başgösterir. Sonuçta 'Troçkistler' ve açlık grevinde onlara katılanlar Vorkuta'da dikenli tel ile çevrilmiş, önünde gece gündüz askerlerin nöbet tuttuğu bir eski kiremit fabrikasına toplatılır...

1938 Mart'ında bir sabah bu insanların son yolculuğu başlar. Otuzbeş mahkuma bir tayın tütün verilir ve "sevk" için hazır olmaları bildirilir. Kadınlar ve erkeklerden oluşan bu otuzbeş Bolşevik-Leninist militan, yakında bir boş alana götürülür, daha önceden açılmış çukurlar önüne dizilir ve makinalı tüfeklerle infaz edilir. Bedenleri kurşun yaralarıyla dolu, ölene kadar marşlar söylerler. Kampın komutanı Kaşketin oradadır. Ateş emrini veren odur. O günü izleyen her gün, sırasıyla bütün mahkumların infazına nezaret edecektir. Son mahkum öldürülene kadar...

Yükselme düşleriyle yanan Kaşketin... Stalin'in emriyle çağrıldığı Moskova'ya varır varmaz kurşuna dizilir. Kuşkusuz, bu kitle katliamını yakından tanıyan bir tanık olarak tehlikeli olduğu için.

Maria Mihailovna Joffe, Kaşketin'i bir gün sarhoş konuşurken dinlemiştir. Kaşketin geyirtiler arasında, Stalin'in 1927 Ağustos Plenumu'nda Muhalefet'in büyümesine ilişkin olarak sarfettiği sözleri aktarır: "Bu kadrolar ancak bir iç savaş ile ortadan kaldırılabilir." O gün kavradığını Maria Joffe kırk yıl sonra kaleme alacaktır:

"Kaşketin'in ezberlediği bu kelimelerden kaynaklanan trajedi Vorkuta'da ve Kolima'da binlerce Troçkist'in işkenceden geçirilmesiyle, katledilmesiyle, kitlesel olarak infazıyla başlıyordu -böylece 'Troçkist kâfirliğin mikrobunu kapmış' bütün bir Ekim devrimi ve iç savaş kuşağı ortadan kaldırılıyordu... O anlaşılmaz, anlatılamaz davalara kadar... Bunlar gerçekte Lenin'in, Troçki'nin ve Ekim devriminin davalarıydı" [20]

1989 yılının Temmuz ayında Vorkuta'da anti-bürokratik taleplerle greve çıkan işçiler, Sol Muhalefet'in devrimci ve enternasyonalist militanlarını katlederek iktidarını sağlamlaştıran bürokrasiyi karşılarına alıyorlar. Altmış küsur yıldır siyasal bir uykuya dalmış olan Sovyet proletaryası nihayet uyanıyor. Güliver'in Liliputlar ülkesinde uyanıp kollarını bacaklarını bağlayan ipleri çatırdatması misali Sovyet proleteryasının bu gerinişi, bu silkinişi bürokrasinin bütün kanatlarının yüreğine bir korku ve panik salıyor. Yarın daha büyük bir işçi kitlesi yeni bir eylem dalgasıyla harekete geçtiğinde bürokratik devlet sisteminin bütün çivileri temelinden sarsılacak. Sovyet işçileri bürokratik hakimiyetin sultasından kurtulmanın yolunun anti-bürokratik bir siyasal devrimden geçtiğini mücadele içinde adım adım kavrayacak. Madencilerden biriyle yaptığı görüşme sonrasında bir Amerikalı gazeteci şunları yazıyor:

32 yaşındaki madenci Yura Kolesnikov alaycı bir üslupla şöyle diyordu: 'Bizim toplumumuzda sınıf yoktur ama bir aristokratlar katmanı vardır, daha doğmadan önce bilirler ki (daha doğmamışlardır ama bilirler işte) işletme yöneticisi ya da bakan olacaklardır.' Greve yol açan koşulları Bolşevik devrimini hazırlayan koşullara benzetiyordu: Üst sınıflar artık yönetemiyorlardı, alt sınıflar da artık bu yönetime tahammül edemiyorlardı. 'Bu bir devrimci durum doğurdu' diye ekliyordu.[21]

İşte siyasal devrimin bir Sovyet işçisinin ağzından tasviri! Ama bu devrimin başarıya ulaşması, Sovyet proletaryasının klasik devrimci marksist temellerde, Lenin'in, Troçki'nin ve öteki enternasyonalist devrimci önderlerin doğrultusunda yeni bir önderlik oluşturmasına bağlı. Bu çabasında, Sovyet işçi sınıfına Vorkuta'nın elli yıl önce katledilmiş olan kahramanlarının temsil ettiği mücadele geleneği esin kaynağı olacak.

Eylül 1989

NOTLAR:

1) Le Soir. 24 Temmuz 1989. Aktaran: E. Mandel. "La gestion bureaucratique en accusation". Rouge. 26/7-2/8/1989.

2) Bu grevlerin özgünlüğü, her iki cumhuriyette de ezen ulus/ ezilen ulus çelişkisinin iki kutbunun sürekli olarak yer değiştirmesinden kaynaklanıyor. Bilindiği gibi, önce Estonya'da, sonra Moldavya'da cumhuriyetlerin Yüksek Sovyetleri Rus, Beyaz Rus ve Ukraynalı göçmenleri cumhuriyetlerin yerel etnik kökenli vatandaşları karşısında ikinci sınıf vatandaş konumuna

düşürebilecek seçim ve dil yasaları kabul ettiler. Her iki cumhuriyette de göçmen işçiler bu gelişmeleri protesto etmek amacıyla güçlü grev hareketleri yarattılar. Burada, çok-uluslu bir ülkede hakim ulusun mensubu olan bir etnik grubun tekil cumhuriyetler içinde azınlık ulus olmasından kaynaklanan karmaşık bir çelişkiyi hareket halinde görüyoruz. Bu yüzden de, Estonya ve Moldavya grevleri, ulusal kaynaklı öteki grevlerden ayrılıyor.

3) Bu yazı yayınlandıktan sonra Washington'dan iyi haber almasıyla tanınan International Herald Tribune gazetesinde yayınlanan bir yorumda (bk. Cumhuriyet, 14/9/1989) ABD yönetiminin Gorbaçov'un geleceği hakkında karamsarlığa düştüğünün yazılması bu yaklaşımı doğruluyor. Habere göre ABD yönetiminin karamsarlık nedenlerinin başında madenciler grevi var.

4) Özel kaynak gösterilmedikçe, bu yazıda verilen olgusal bilgilerin kaynağı, Amerikan New York Times, Fransız Le Monde ve Libération, Sovyet Moskova Haberleri gazetelerinin ve Inprecor, Rouge, Bulletin in Defense of Marxism gibi devrimci marksist yayınların çeşitli sayılarıdır.

5) Grevcilerin taleplerinin bir listesi için İşçiler ve Politika'nın 1 Ağustos 1989 tarihli 7. sayısına (s.11) bakılabilir. Ancak bölgeler arası farklılıklar dolayısıyla bu listenin grev boyunca yükseltilen taleplerin tümünü kapsamadığı akıldan uzak tutulmamalı.

6) S. Savran, "Sovyetler Birliği Nereye Gidiyor?" Onbirinci Tez, 8, Haziran 1988, özellikle s. 81-90 ve 94-98.

7) Bu yaklaşımın örnekleri şu kaynaklarda bulunabilir: V. Gourevich, "Le charbon et la réforme", Les Nouvelles de Moscou, 33, 11-18/8/1989, s. 5 ve A.Banguerski, "Le monopole est mortel" (görüşme), Rouge, 26/7-2/8/1989.

8) Nitekim yukarıda sözü edilen yazısında (bk. dipnotu 8), Gourevich de madencilere bunu hatırlatıyor: "...talepleri bütün alanlar için akla uygundur: özerklik bir kesimsel ayrıcalık olamaz... Madencilere kahve ve et verilirken, ötekilere vermezlik edilemez." Öyleyse, kömürün yanısıra etin, sütün vb. de fiyatını arttırmak gerekir!

9) Stahanov, 1930'lu yıllarda çalışma temposunu arttırabilmek için insanüstü çaba harcayan bir kömür madeni işçisidir. Üretim normlarını arttırabilmek için bireylerin ve ekiplerin yaptığı örnek gösteriler Stahanov'la birlikte yaygınlaşmış, bu yöntemlere Stahanovizm adı verilmiştir. "Öncü işçi" Stahanov savaş sonrasında alkolik olmuş ve bir kenarda unutularak ölmüştür. Stahanovizm için bk. D. Filtzer, Soviet Workers and Stalinist Industrialization, Pluto Press, Londra, 1986.

10) Kaynaklar için bk. 8 numaralı not.

11) Pusulada bulunan tek adayın ya da adaylar listesinin üstünün yeterli sayıda seçmen tarafından çizilmesi, adayın rakipsiz olduğu halde seçilememesine yol açar. 1989 seçimlerinde 20 milyon dolayında seçmen bu yönteme başvurarak KP'nin adaylarını reddetmiş oldu.

12) Dniepropetrovskaya Pravda gazetesi işçilerin bu tür bir amaç güttüklerini açıkça yazıyor. Aktaran: New York Times, 26/7/1989.

13) Thatcher hükümetinin Britanya madenciler grevini çökertmek için uyguladığı taktiklerin yararlı bir özeti şu kaynakta bulunabilir: Tayfun Ertan, "İngiltere'de Kömür İşçileri Grevi 1984/1985" Onbirinci Tez, 5, Şubat 1987.

14) Aktaran: Charles-André Udry. "Un tournant mineur?", Inprecor, 4-17/9/1989.

15) 19. Konferans'ın bu ve başka yönlerini Sınıf Bilinci'nin 2. sayısındaki yazımda ele almıştım: "Bürokrasi Kendine Karşı: SBKP 19. Konferansı", Ekim 1989.

16) Aktaran Udry. a.g.m.

17) Aynı yerde.

18) Sosyalist kulüpler konusunda şu kaynağa bakılabilir: Sosyalist Toplumsal Kulüpler Federasyonu. "Parti Konferansına Çağrı". Sosyalizmin Güncel Sorunları Dosyası. Dünya Sorunları Dizisi. 6/2. Alan Yayıncılık, 1989.

19) Bk. "Bürokrasi Kendine Karşı". a.g.m.. s. 17-22.

20) Pierre Broué. Trotsky. Fayard. Paris. 1988. s. 880-82. Maria Mihailovna Joffe Sol Muhalefetin önemli kişiliklerinden Adolf Joffe'nin karısıdır. Sürgünlere yardım etmek suçundan tutuklanmış. 1956'da salıverilmiş ve İsrail'e göç ettikten sonra One Long Night başlıklı kitabında kampların dehşetini anlatmıştır.

21) Newsday. 30 Temmuz 1989. Aktaran: T. Barrett. "Historic Strike by Soviet Miners". Bulletin in Defense of Marxism. 66. Eylül 1989. s. 13 ve 37.

"Pekin komünü tekrar ayağa kalkacak ve zafere ulaşacaktır!"

ERNEST MANDEL

Aşağıda okuyacağınız metin, Ernest Mandel'in Pekin'deki öğrenci ayaklanmasının bastırılmasından yaklaşık bir ay sonra, 11 temmuz 1989 tarihinde New York'ta düzenlenen bir toplantıda yaptığı konuşmanın bant kaydından çözülmüş metnidir.

Yoldaşlar,

Pekin Komünü'nün nesnel ekonomik nedenleri ve öznel kökenleri var. Nesnel kökenlerine ilişkin olarak söylenmesi gerekenlerin hemen hepsini benden önceki konuşmacılar anlattı. Zaman kazanmak için ben, ekonomik reformların birbirini izleyen evrelerinin çelişkilerine, başlangıçtaki başarıları ile sonraki başarısızlıklarının çözümlemesine girmeyeceğim.

Çinli kitlelerce duyumsandığı biçimiyle durum kötüdür; bu, enflasyonun, durgunluğun ve yaşam standartlarında gerilemenin, devasa bir işsizliğin, devasa dengesizliklerin ve özellikle de Çinli kitlelerin gözünde büyük bir skandal olan yolsuzlukların ve bürokratik maddi ayrıcalıkların egemen olduğu bir durumdur. Sovyetler Birliği'ndeki eşitsizlik bir örnekle açıklanacak olursa, lüks bir lokantadaki bir yemeğin fiyatı, bir Sovyet işçisinin bir aylık ücretine bedeldir. Çin'de ise böyle bir yemeğin fiyatı, bir Çinli işçinin bir yıllık ücretine eşdeğerdir. Sıradan bir insanın bu tür bir durum karşısında ne düşündüğünü tahmin edin.

Öznel açıdan bakılacak olursa, Pekin'in metropoliten bölgelerindeki geniş işçi yığınları arasında büyük bir başkaldırıya yol açan ve sanırım doğru biçimde Pekin Komünü olarak adlandırdığımız öğrenci ayaklanmasının tarihsel kökleri vardır. Pekin Komünü, 1919'da ikinci

Çin devriminin ilk evresini başlatan demokratik hareketin mirasçıları olarak öğrencilerin ve aydınların giriştikleri demokratik mücadelenin üçüncü evresini oluşturmaktadır. Bu demokratik mücadelenin ilk aşaması, öğrencilerin ve aydınların Pekin'deki ünlü Demokrasi Duvarı'nda demokratik taleplerini ifade ettikleri 1978-79 dönemini kapsar. Bu mücadelenin, bir politik devrimin gerekirliğine ilişkin teorik bir çözümleme üretmiş olduğu pek az bilinir; bu çözümleme, 1979'da Chen Erjin adlı bir yoldaşın kaleme aldığı, "Proleter Demokratik Devrim Üzerine" başlıklı, teorik açıdan son derece gelişkin ve yüksek düzeyli çalışmadır. Bu çalışma, Verso yayınevindeki İngiliz arkadaşlarca yayımlanmıştır. Dikkate değer bir yapıttır bu. Söylenenlerin hepsine katılınmayabilir, ama kitap esas olarak politik antibürokratik devrimi sergilemektedir; kitapta, bizim de yaptığımız gibi, halk iktidarının kurumlaşması, yani işçi konseyleri, halk konseyleri, çokpartili bir sistem, tüm demokratik haklardan yararlanılabilmesi, grev hakkı, toplanma hakkı, örgütlenme hakkı, gösteri hakkı, özgür basın gibi temel haklar talep edilmektedir. Tıpkı Pekin Komünü sırasında öğrencilerin yaptığı gibi.

Demokratik hareketin ikinci evresi, parti önderi Hu Yaobang'ın görevinden alınmasını izleyen Aralık 1986-Ocak 1987 dönemini kapsar. Ve nihayet üçüncü evre de, bildiğiniz gibi Hu Yaobang'ın cenazesiyle başlamıştır. Her seferinde öğrenciler, öğretmenler ve aydınlar mücadelenin ön saflarında yer aldılar, ama unutmamak gerekir ki bu mücadele çok daha geniş ölçekli kitle hareketlerinin patlak vermesine yol açmış, böyle bir işlev görmüştür. Ve benden önceki iki konuşmacının da belirttiği gibi, bu seferinde de öğrenci ayaklanması öncesinde ülkenin değişik yerlerinde işçilerin ve köylülerin grevlerine, çeşitli başkaldırılara tanık olunmuştur; bu mücadeleler arasındaki eşitsizlikler, dağınıklık, parçalanmışlık, bunların merkezi politik talepler çevresinde birleşmesini engellemiş ve öğrenci ve aydın başkaldırısı da bu işlevi üstlenmek üzere patlak vermiştir.

Öğrencilerin taleplerine ve işçilerin taleplerine baktığımızda, şaşırtıcı bir paralelliğin, özdeşliğin demeyeceğim ama şaşırtıcı bir paralelliğin bulunduğunu görürüz: Pekin Üniversitesi öğrencileri örgütlenme komitesinin 21 Nisan'da yayımladığı yedi temel talep, parti içi bir tartışmayla başlamakta, Hu Yaobang'ın eylemini değerlendirmekte ve onun bakış açısını, Çin Komünist Partisinin partiiçi demokrasiyi ve ülke çapında demokrasiyi savunan reformist kanadı olarak tanımladıkları kesimin çizgisini onaylamakta. İkincisi, öğrencilere ve kitlelere saldırıyı başlatanların cezalandırılması istenmekte, yani baskıya karşı çıkılmakta. Üçüncüsü, dergilerin serbestçe yayımlanmasını, basın özgürlüğünü garanti altına alan bir basın yasasının çıkarılması talep edilmekte. Dördüncüsü, devlet yetkililerinin, kendilerinin ve ailelerinin gelir durumlarına ve servetlerine ilişkin olarak ülkeye hesap vermeye zorlanması istenmekte, yani bürokrasinin özel servet birikimi

ve yolsuzlukları eleştirilmekte. Beşincisi, devlet yetkililerinin eğitim politikalarının yanlış olduğunu kamuoyunda kabul etmeleri ve eğitim harcamaları ile öğretmenlerin ücretlerinin arttırılması talep edilmekte. Öğrenci burslarının son derece düşük olması bir yana, Çin'de öğretmenlerin en düşük gelirli gruplardan biri olduğunu ve eğitim alanında yapılan harcamaların sistematik olarak düşük tutulduğunu, bunun da Çin gibi azgelişmiş bir ülkenin gelişmesi ve modernleşmesi için gerekli olan nesnel ihtiyaçlar açısından büyük bir skandal olduğunu bilmek gerekir. Son talep ise, basının demokratik ve yurtsever hareketin sorunlarına ve gerçekliklerine ilişkin tarafsız haber vermesine ilişkin.

Bu yedi talebe baktığımızda, bunların hiçbirinde sosyalizme yönelik en küçük bir saldırının, kapitalizme yönelik en küçük bir çağırının bulunmadığını görürüz. Bunlar, bürokratlaşmış bir işçi devletinin demokratikleşmesine yönelik taleplerden başka bir şey değildir.

Daha etkileyici, daha önemli olanı da, Pekin işçilerince yaratılan ilk bağımsız sendika olan Pekin Bağımsız İşçi Birliği'nin 21 Mayıs'da, öğrenci ayaklanmasının başlamasından bir ay sonra yayımladığı temel taleplerdir; bunlardan, öğrenci ve işçi hareketleri arasındaki eklemlenmenin, öğrenci inisiyatifinin işçilerin taleplerini dile getirebilmelerine katkısının düzeyi görülebilir. Bu taleplere göre, birincisi, bu örgütlenme tümüyle bağımsız olmalı ve işçilerin özgürce katılacakları demokratik bir sürecin sonucunda kurulmalı. Herhangi bir başka örgütün denetimi altında olmamalı. Ve öteki kitle örgütleri ile aynı statüye sahip bulunmalı. İkincisi, bu örgüt en geniş işçi yığınlarının politik ve ekonomik sorunlara ilişkin görüşlerini dile getirmeli ve hiçbir zaman var olan devlet sendikaları gibi bir yardımlaşma derneği durumunda olmamalı. Üçüncüsü, bu örgütün komünist parti üzerinde yönlendirici bir rolünün olması, yani komünist partinin tüm halkın malı olan, kollektif mülkiyet altındaki işletmelerdeki etkinliğini denetlemesi, resmi yetkililerin uygulamaları üzerinde gerekli yasal denetim ve yönlendirme haklarına sahip olması ve işçilerin işletmelerin gerçek yöneticileri olmalarını sağlaması talep edilmekte. Devrimci sosyalist bir amacın ifadesi açısından daha açık olunamaz, ve bunun da kapitalizmin restorasyonuyla hiçbir ilgisi yoktur. İşletmelerin kapitalistlere satılmasını talep etmiyorlar. Hayır! İşçilerin kollektif fabrikaların efendisi olmasını istiyorlar. Bu açıkça devrimci sosyalist bir taleptir ve Pekin Komünü'nün içeriğini net biçimde göstermektedir.

Ayrıntılara girmek için zamanım yok, ama Pekin'deki öğrenci boykotunun ilk aşamalarından, öğrenci boykotlarının öteki önemli üniversite kentlerine yaygınlaşmasından sonra, işçilerin kitleler halinde ve kesinlikle çoğunluğunun Pekin'deki kitle hareketine katıldığına ilişkin pek çok kanıt var. Mücadelenin en yüksek olduğu dönemde, sıkıyönetimin ilanından hemen önce ve hemen sonra, yani

17 Mayıs - 22 Mayıs arasında bir ile iki milyon arasında insan Pekin sokaklarına inerek Tienanmen Meydanına doldu. Pekin'de en fazla birkaç yüzbin öğrenci vardır. Eğer sokaklarda iki milyon insan varsa, açık ki bunun büyük bölümü öğrenci değildir, bunlar işçilerdir ve metropoliten bölgenin sıradan insanlarıdır. İngiliz, Alman, İtalyan, Fransız basınından dürüst liberal, sosyal demokrat ve daha solda pek çok gazeteci ayrıntılı haberler göndermişlerdir. Şuradaki büyük çelik işletmesi tümüyle grevde, postacılar tümüyle grevde, otobüs şoförleri tümüyle grevde, vb. diye. Bunların listesini sizlere verebilirim, burada ayrıntılara girmek gereksiz. Öğrenci mücadelesi ile birlikte gelişen devasa bir işçi sınıfı dayanışmasıydı bu. İşçileri harekete geçiren nedenler tartışılabilir. Bana kalırsa, ve en deneyimli sosyalistler de böyle düşünür sanırım, işçiler öğrencilerle tam bir dayanışma içinde olmakla birlikte mücadeleye yalnızca onların taleplerini desteklemek için girmediler, aynı zamanda kendi taleplerini de ileri sürdüler. Açıkcası onların da bileyecekleri kendi baltaları vardı ve bunda son derece haklıydılar da; bu, hiçbir zaman o çetin günler sırasında Pekin sokaklarında ve Tienanmen Meydanında gerçekleşen işçi-öğrenci eylem birliğinin önemini azaltmaz.

O sıralarda Pekin'de bulunan yoldaşların, Amerikalı yoldaşların, Hong Konglu yoldaşların, Fransız seksiyonumuzdan yoldaşların, metropoliten bölgesi dünyadaki en büyük bölge olan bu dev kentte sıkıyönetimin ilanından hemen sonra neler olduğuna ilişkin ayrıntılı bilgiler vermiş olduklarını da ekleyeyim.

Tienanmen Meydanında toplanmış halka yönelik bir askeri harekât tehlikesinin bulunduğu belli olduğunda, Pekin halkı arasında tarihte ender olarak rastlanan bir düzeyde bir özörgütlülük gelişmiştir. Benzer bir durum görmek için tarihteki komünlerin, Paris Komününün, 1917-19 arasındaki Petrograd Komününün, 1936'daki Barselona Komününün en yüksek dönemlerine bakmanız gerikir. Hemen her mahallede halk kitleleri kendiliklerinden, orduyu önlemek, tankları engellemek, askerleri halkın saflarına çekmek amacıyla yüzbinlerce insanı seferber etmeye yönelik bir örgütlenme oluşturmuşlardır. Bu hergün ardı ardına gerçekleşmiş ve metropoliten bölge halkının büyük bölümü seferber olmuştur. Metropoliten bölgeyi bütünüyle düşünecek olursanız, bu, Pekin çevresindeki banliyölerde ve kırsal alanlarda yaşayan köylüler de dahil olmak üzere on milyonun üzerinde insan demektir. Böylece, işçilerden, köylülerden, öğrencilerden, aydınlardan, yazarlardan, memurlardan oluşan son derece gelişkin bir devrimci hareket ortaya çıkmıştır; yalnızca öğrenci hareketiyle dayanışma içine giren değil, hepsi bir kendi özgün talepleriyle mücadeleye giren halk kesimlerinin bir hareketi. Bütün bu talepler de antibürokratik bir politik devrim doğrultusundaydı.

Bir devrimin başlamakta olduğu yolundaki bu görüş yalnızca bizim gibi devrimci Marksistlere, solculara özgü değil; bu görüş, o dönemde orada bulunan dürüst Batılı gözlemcilerin çoğunluğunca da paylaşılmakta. Yanımda İngiliz *The Guardian*, *The Independent* gibi gazetelerden, Alman *Der Spiegel* gibi haftalık dergilerden, pek çok İtalyan ve Fransız gazetesinden, başlıkları dahil, bunun bir devrim başlangıcı olduğunu söyleyen pek çok alıntı var. Nisan'dan Haziran'a kadarki bütün dönemden değil, bu aradaki yükseliş anlarından söz ediyorum. Bunun 20, 30 ya da 40 gün mü olduğu tartışılabilir, ama tüm gözlemciler için bu bir devrim başlangıcıydı. İdeolojik olarak önyargılıların dışında bu olaylara nesnel olarak bakan herkes için gerçeklik böyleydi.

Şimdi ilk soruyu sorabiliriz: Bu güçlü komün neden yenildi? Çünkü gerçekten askeri müdahaleyle yenildi. Bunun iki nedeni olduğunu söyleyeceğim: Birincisi, işçilerin ve öğrencilerin hareketinin eşitsiz gelişimi; ikincisi, Çin'de kentler ile kırlar arasındaki eşitsiz gelişme. Yaygın bir işçi dayanışma hareketi vardı, ama tam anlamıyla bir işçi genel grevi gerçekleşmedi. Tüm işçilerin katıldığı tam bir genel grev gerçekleşseydi, Pekin Komününün ezilmesi olanaklı olmazdı, en azından bir gecede ezilmesi olanaklı olmazdı. Şematik öngörülerde bulunmak istemem, ama bu, devrimlerde ne olduğunu bilen herkesin malumudur. Genelleşmiş öğrenci hareketi ile kısmi kalan işçi hareketi arasında henüz bir mesafe vardı; işçi hareketi ülke düzeyinde belki milyonlarca insanı içeriyordu ama ani bir müdahaleyi olanaksız kılacak düzeyde değildi. İkincisi, kentler ile kırlar arasındaki eşitsizlik. Rus devriminin tarihini ve yoldaş Troçki'nin bu konudaki yazılarını bilenleriniz için, Troçki'nin 1905 devriminin yenilgisine ilişkin olarak getirdiği açıklamaları hatırlatmak isterim: Ordunun önemlice bir bölümü, Pekin çevresinde, Şanghay çevresinde mevzilenmiş ordular, işçi sınıfı ile en yakın bağlantı içinde bulunan bu askeri birlikler Pekin işçilerinin ve öğrencilerinin ayaklanmasını bastırmaya hazır değildi. Bu görevi üstlenecek askeri birlikler bulabilmek için uçağa binip Çin'i dolaşmaları gerekiyordu. Bulabildiler de. Ordunun genel çözülme düzeyi, 1917 Rus devrimi sırasındaki gibi değildi. Bu devasa kıtada, 1905 devrimini ezen Kazaklara benzer, onlara eşdeğer birlikler bulabildiler. Çin yalnızca bir ülke değil, neredeyse bir kıtadır ve kentleri ile kırları arasında devasa bir gelişim eşitsizliği vardır, ve böyle bir yerde halâ bir baskı aygıtı bulabildiler. Pekin Komününün ezilmesine yol açan temel nedenler bunlardır. Üçüncü bir neden daha vardı; bunun ayrıntılarına girmek istemiyorum, ama şunu söyleyebiliriz: Öğrenci ayaklanmasının örgütlenme düzeyi çok yüksekti, devrimcileri sevindirici bir sürpriz olacak kadar, hareketin yükselmesini sağlayacak kadar yüksekti, ama karşıdevrimci askeri kuvvetleri engelleyecek kadar değil. Öğrenciler örgütsel ve ideolojik olarak buna hazır değildiler. Belirleyici son günlerde, geri çekilip çekilmemeyi tartışıyorlardı. Orduya karşı koyup koyamayacaklarından

emin değillerdi. Eğer bu etmen varlığını bir süre daha sürdürseydi belki de işçilerin bir genel grevi gerçekleşecekti ve o zaman hareketin ezilmesi olanaklı olmayacaktı.

Geçerken şuna da değinmeliyim: Deng'in karşıdevrimci hizbinin ikiyüzlülüğü, düşünülebileceğin ötesindeydi. Ayaklanmaya ilk müdahale biçimleri politikti, manevralarla öğrencileri geriletmeyi amaçlıyorlardı. Çin Cumhurbaşkanı olan mareşal, "eğer tek bir öğrenci ölürse, bunun hesabını bin yıl boyunca veririz" diyordu ve bu sözleri ÇKP'nin resmi günlük gazetesinde yayımlandı. İki hafta sonra ordunun binlerce öğrenciyi öldürmesine soğuk kanlılıkla izin veren gene aynı adamdı! İnsanın bu ikiyüzlülüğe inanası gelmiyor. O açıklamayı yaptığı sırada bastırma harekatının hazırlanmakta olduğunu çok iyi biliyordu. Deng öğrencileri bilinçli ya da bilinçsiz olarak CIA'nın ve Amerikan emperyalizminin aleti olmakla suçluyor. Oysa bütün bir Pekin ayaklanması ve ardından gelen baskı dönemi boyunca Deng hükümetinin kendisi CIA ile olan işbirliğini bir an için bile olsa kesmedi. Bundan birkaç yıl önce Çin'de, Sovyetler Birliği'ndeki haberleşmeyi izlemeye yönelik bir dinleme istasyonu kurulmuştur ve bu istasyon Çin Gizli Polisi ile CIA tarafından ortak biçimde işletilmektedir. Katiller öğrencileri CIA'nin aleti olmakla suçlarken bu istasyon bir an için bile durmaksızın faaliyetini sürdürdü. Tekrar ediyorum, bu tür bir ikiyüzlülüğü, bu Stalinist hizbin bu noktaya varan ikiyüzlülüğünü düşünmek bile zor.

Bütün bunlardan, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında Çin'de yaratılan bu muhteşem ve aynı zamanda trajik tarihten hangi dersleri çıkarmalıyız?

Çıkarmamız gereken ve dün olduğu kadar bugün daha da fazla geçerliliğini koruyan birinci ders, hem Batı ve hem de Doğu Avrupalı liberal aydınların, ekonomik liberalleşmenin politik demokratikleşmeye yol açacağı ya da ona eşit olduğu yolundaki tezlerinin tarihsel olgularca tümüyle çürütüldüğüdür. Rusya'daki terimlerle söyleyecek olursak, Perestroyka ile Glasnost arasında herhangi bir özdeşlik, herhangi bir mantıksal bağıntı yoktur. Tam tersine ekonomik liberalleşme toplumsal gerilimleri artırmakta ve artan toplumsal gerilim, eşitsizlik ve ayrışma koşulları altında politik demokrasi, bürokrasinin büyük bölümünün yok etmeye çalışacağı bir lüks haline gelmektedir. Bunun tersi de doğrudur. Tam da aynı nedenden ötürü, işçiler, öğ-renciler, aydınlar, bütün halk katmanları demokratik kurumlaşmadan yarar ummakta, bunu desteklemekte ve genişlemesi yolunda çaba harcamakta. Tiananmen Meydanında toplanan öğrencilerin "Yaşasın Glasnost!" sloganını atmaları bir rastlantı değil. Onlar için bu sözcük, daha fazla demokrasi, daha fazla ifade, özörgütlenme olanağı, sansürün ve benzeri yasaklamaların kaldırılması anlamına gelmektedir.

Çıkarmamız gereken ikinci genel sonuç, emperyalizmin ikiyüzlülüğünün, Çin olaylarından sonra başlatılan emperyalist ideolojik ve politik saldırının ikiyüzlülüğünün reddedilmesi, kınanmasıdır. Demokrasi lehine ve baskı aleyhine çok gürültü ettiler. Bu gürültünün arasında, sürekli ekonomik ve mali işbirliğinin hazırlıkları vardı, bu baylar için para, kâr çok daha önemlidir. Çin pazarı çok büyük bir pazardır, binlerce öğrenci ve işçi öldürüldü diye bu pazardan vaz geçecek değildirler. Bu şimdi konumuz dışında. Ama onlara şunu sormalıyız, ve buna bazı sosyal demokrat arkadaşlarımız da dahildir, Tienanmen Meydanındaki katliamı kınadınız, peki Caracas'taki katliam ne olacak? Venezuela çok küçük bir ülke. Caracas'ta yaşayanlar Pekin'dekilerinin ancak %10'u kadar. Caracas halkı fiyat artışlarına ve yoksulluğa karşı ayaklandığında, sosyal demokrat Cumhurbaşkanının denetimindeki ordu işçilerin evlerinin içine kadar ateş etti ve 1000 insanı öldürdü. Bu, öldürülenlerin genel nüfusa oranı açısından Pekin'dekinden çok daha yüksek. Caracas'taki bu katliam ya da Orta ve Güney Amerika'da gerçekleşen benzeri öteki katliamlar önemli bir skandal yaratmadı. Bu nedenle Pekin'de öldürülen insanlar için timsah gözyaşı döken bu bayların bu ikiyüzlülüğü kınanmalıdır. Onlara politik ya da ahlaki açıdan en küçük bir itibar tanımamalıyız, çünkü bunu hak etmiyorlar.

Bu beni politik sonuçlara ulaştırıyor: Burjuva hükümetlerini, Çin'e ekonomik yaptırımlar uygulamaya çağırmamalıyız. Çünkü, birincisi, bu alanda burjuva hükümetlerinden herhangi bir şey talep etmek bizim görevimiz değildir ve ikincisi, bu tür bir yaptırım tam tersine tepebilir, Deng'in kendisini meşrulaştırmasına hizmet edebilir. Çin halkı uzunca bir tarihsel dönem boyunca bir yarısömürge halkı mumamelesi görmüştür. Emperyalist hükümetlerce aşağılanmış, ezilmiş ve aşırı sömürülmüştür. Deng'in kendisini, Çin'i Batının yaptırımlarına karşı koruyan bir yurtsever olarak gösterebilmesini olanaklı kılacak bir durum yaratmak, onun kendisine yeni bir meşruiyet yaratmasına yardımcı olmak anlamına gelir. Çağırılarımızı burjuva hükümetlerine değil, uluslararası işçi hareketine, sendikalara, komünist ve sosyal demokrat partilere, bilimsel örgütlere yöneltmeli ve bunlardan, bir dizi talepten en azından bazıları yerine getirilene değin Çin Komünist Partisi ile olan ilişkilerini kesmelerini istemeliyiz. Örneğin, işçi hareketi temsilcilerinden oluşacak uluslararası bir jüri Çinli işçi ve öğrenci liderleri hakkında açılan davaları tekrardan ele alarak hepsini tek tek incelemediği sürece, Çin hükümeti hapisanedeki politik tutuklulara nasıl muamele edildiğini inceleyecek bir delegasyonun hapisanelere girmesine izin vermediği sürece Çin'deki bilimsel kuruluşlarla herhangi bir ortak konferansa katılınmaması ve eğer tutuklulara yönelik yasadışı uygulamalar varsa, onlara işkence yapılmışsa bunun kamuoyunda kınanması ve Çinli yetkililerden ve Çin hükümetinden bu uygulamaları kamuoyunda açıkça kınamasının is-

tenmesi talep edilebilir. Unutmayın ki, Gorbaçov işbaşına geldikten sonra Sovyet yetkilileri, Sovyetler Birliği hükümeti ve SBKP önderliği üzerinde uygulanan bu tür bir baskı etkili olmuş, sonuç vermiştir. Uluslararası işçi hareketinin gücünün bugün de benzer sonuçlar elde etmeye olanaklı olmadığını düşünmememiz gerekir.

Öte yandan hiç şüphe yok ki uluslararası burjuvazi ve sosyal demokrasi, Deng'in Çin halkına yönelik olarak giriştiği yargıla-malardan sonuna kadar yararlanmaya çalışacaktır. Tienanmen Meydanında genç işçilerin, öğrencilerin ve hatta çocukların kemikleri üzerinden geçen tankları gösteren o dayanılmaz resimleri, "bakın işte komünizmin çirkin yüzü" diye kullanacaktır. "Komünizmin sonu budur" diyeceklerdir. Elbette ki bizler için Stalinist cinayetlerin komünizmle hiçbir ilgisi yoktur, ama bizim sesimiz burjuvazi tarafından denetlenen kitle iletişim araçları ve onların reformist yankıları karşısında cılız kalmakta. Bu nedenden ötürüdür ki Pekin komününün ezilmesinin ilk doğrudan sonucu, tüm dünyada sola, işçi hareketine, sosyalizme ve komünizme indirilmiş ağır bir darbedir. SBKP'nin önde gelen ideologlarından biri bana, Deng Xiaoping'in komünizmin uluslararası kamuoyunda kendisine tekrardan bir insani çehre kazandırma yolunda harcadığı beş yıllık çabaları bir saat içinde tahrip etmiş olduğunu söyledi ve sanırım haklı da.

Bu bir gerçek, hepimiz bunun acısını çekiyoruz ve bir süre daha çekeceğiz. Ama Pekin Komünü'nün, komünün yükselişinin ve geçici yenilgisinin uluslararası işçi hareketi üzerindeki etkilerinin bilançosu bundan ibaret değil. Bu bilançonun bir başka yanı da var, sosyalizm hanesine, devrim hanesine yazılan bir yanı ve önümüzdeki aylarda ve yıllarda bu doğrultuda daha ağırlıklı olarak etki yaratacak bir yan bu. Televizyon, Pekin Komünü'nü ezen ordu birliklerinin görüntülerini tüm dünyadaki yüz milyonlarca insanın evine getirmeden önce, bizzat komünün kendisinin görüntülerini iletti. Pekin komünarları, uluslararası sosyalist ve devrimci hareketin tarihinde, girişimleri anında tüm dünyada yüz milyonlarca insanan tarafından izlenen ve öğrenilen mücadeleciler olma ayrıcalığına kavuştular. Bütün bu görüntülerin video kayıtlarını elde etmeli, çoğaltmalı ve tekrar tekrar izlemeli ve izletmeliyiz, çünkü bunlarda hayranlık uyandırıcı bir öykü yatmaktadır. Bunlar yüreklendirici bir gerçeği ortaya koymaktadır. Bu kayıtlarda her gün alanda toplanan, bugün on binlerce, yarın yüzbinlerce ve öbür gün bir milyonu aşkın insan, metropoliten bölge halkının büyük çoğunluğunca desteklenen insanlar görülmektedir. Bencillikle değil özveriyle ve sevgiyle, maddi çıkar hırsıyla değil ortaklaşa dayanışmayla, rekabetle değil işbirliğiyle birbirine kenetlenmiş insanlar. Dükkan sahiplerini tapınaktan çıkarmak için herhangi bir İsa'ya gerekesinimleri yoktu, kentin her yanından dükkan sahiplerinin bizzat kendileri onlara bedava yiyecek, içecek, ilaç, battaniye, kitap, haberleri yayımlayabilmeleri için kağıt, daktilo, teksir makinesi taşıdı. Ve bu

ortak amaçlar sayesindedir ki, yaşamakta olduğumuz bu korkunç dünyada, bir milyon insanın günlerce ve günlerce biraraya gelip de tek bir kişinin bile burnunun kanamadığı, en küçük bir şiddetin yaşanmadığı, tek bir tecavüz ya da gasp olayının görülmediği, tek bir uyuşturucu olayına rastlanmadığı bu inanılmaz ve eşsiz görüntüler gerçekleşmiştir. Temel bir gerçek bir kez daha açığa çıkmıştır ve bütün kötümserler, bütün dönekler ve bütün muhalifler bu gerçeği kabul etmek zorundadırlar. Bireyselliğe, sığ değerlere dayalı, kendi kendini yok etmekte olan kapitalist uygarlıktan çok daha üstün yeni bir uygarlığı temsil eden yeni sosyalist kadınların ve erkeklerin yükselişiyle karşı karşıyayız. Barikatların öte yanında yer alan baylar! İşte görüyorsunuz, bu yeni sosyalist kadınlar ve erkekler capcanlı, dipdiri! Bir milyon insan bu! İşte sosyalizmin gerçek yüzü! Bunu televizyon ekranlarından yok edemezsiniz. Bütün dünyada yüz milyonlarca insan onlara sempati duymuş, onlarla dayanışma içine girmiştir. Bunu halkın belleğinden silemezsiniz ve gelecekte Çin halkı zalimleri alaşağı edecek ve Pekin Komünü tekrar ayağa kalkarak zafere ulaşacaktır. Ve bu görüntüler katillerin baskı görüntülerinden çok daha uzun yaşayacaktır.

Bu temelsiz bir düş, bir ütopya değildir; bu, tarihin gerçeği ve adaleti yeniden sağlayarak sonuca ulaşma biçimidir. Bu gerçek bugün, Stalin'in bütün suçlarının tek tek açığa çıkarak mahkum edildiği Sovyetler Birliği'nde kendini açığa vurmuştur. Stalin'in kurbanlarının hepsinin itibarları bugün iade edilmektedir. Sol Muhalefetteki sevgili yoldaşlarımızın adları ve onların büyük öncüsü Troçki'nin adı, katillerin umduğu gibi gömülü oldukları tundralarda toprak altında kalıp unutulup gitmemiştir. Onlar yaşıyorlar ve tekrar yanımızdalar, tıpkı sevgili büyük Rosa'mızın, sevgili büyük Ernesto Che Guevera'mızın ve uluslararası işçi hareketinin katledilmiş bütün şehitlerinin yanımızda olması gibi. İki hafta önce Budapeşte sokaklarında, 1956 devriminin komünist başbakanı yoldaş İmre Nagy'nin cenazesine 250 bin insan katıldı. Sovyet halkı Moskova mahkemelerinde mahkum edilenlerin itibarlarının iadesini sağlayana dek 50 yıl beklemek zorunda kaldık. Macar halkı İmre Nagy'nin ve tüm 1956 devrimi şehitlerinin itibarlarının iadesini sağlayana dek 30 yıl bekledik. Çin halkının Tienanmen Meydanında katledilenlerin itibarlarınının iadesini sağlayabilmelerine dek 10 yıl beklemek zorunda kalmayacağız. Tienanmen Meydanında bir milyon insanın önünde muhteşem bir cenaze töreni düzenlenecek ve orada şehit düşenlerin hepsi tekrar bizimle birlikte olacak. Bundan kesinlikle emin olmalıyız.

SSCB'de olanlar, Macaristan'da olanlar haklılığımızın büyük bir doğrulanmasıdır, hareketimiz için büyük bir zaferdir. Moskova duruşmalarını kınarken, Macaristan devrimiyle dayanışırken uzun süre yalnız kaldık. Şimdi milyonlarca insan bu davaya sarılıyor ve onu son zaferine doğru taşıyor.

Birinciyle ilişkili iki tarihsel zaferi daha kaydetmek gerekir. Bunlardan birincisi şudur: İçinde bulunduğumuz dönemde proleter enternasyonalizminin tekrardan canlanıyor oluşudur. 1956 Macar devriminin ezilmesinin kınanmasında hemen hemen yalnız olduğumuzu söylemiştim. 1968 Çekoslovakya işgaline karşı mücadelede, kınanmasında değil işgale karşı mücadelede de aynı biçimde yalnızdık. Ama bugün Pekin Komünü'nün ezilmesine karşı bizim yanımız sıra uluslararası işçi hareketinin ve devrimci hareketin güçlü kesimleri de mücadele etmektedir. Brezilya İşçi Partisi böyle yapmakta, Sandinist yoldaşlar böyle yapmakta, İngiliz İşçi Partisi'nin sol kanadı böyle yapmakta, çeşitli Doğu Avrupa kentlerinde, Budapeşte'de, Varşova'da, Vroclau'da, Lublijana'da, Prag'da ve birçok başka kentte Çinli öğrencilerle dayanışma gösterileri düzenlenmekte.

Çinli öğrencilerle dayanışma gösterilerinin en büyüklerinden birinin Moskova'da yapılmış olduğunu duymak yüreğimizi ısıtıyor. Bu konuda SBKP'nin disiplinini kamu önünde açıkça çiğneyen Boris Yeltsin'in politik cesaretini kutlamamız gerekir. Yeltsin, bu konuda tarafsız bir gözlemci gibi davranan Sovyetler Birliği Halk Temsilcileri Kongresi ile üyesi bulunduğu parti Merkez Komitesi'nin bu çizgisine rağmen öğrencileri desteklediğini ilan etmiş ve katilleri kınamıştır.

Sovyetler Birliği'nde proleter enternasyonalizmi için mücadele, son derece güç bir mücadeledir. Sovyet halkının büyük bir bölümü proleter enternasyonalizmini yanlış olarak Macaristan'ın işgali, Çekoslovakya'nın işgali, Afganistan'ın işgali gibi bedeli yüksek ve gerici bürokratik maceralarla özdeşleştirmiştir. Ama halkın giderek artmakta olan politik bilinci, işçi sınıfı enternasyonalizminin temellerini oluşturan basit gerçekleri yeniden keşfedebilmelerinde onlara yardımcı olmaktadır. Dünyanın herhangi bir yerinde herhangi birinin başına gelen bir felaket herkesin başına gelmiş demektir. Herhangi bir yerde işçi sınıfına yöneltilen bir baskıya gerekçeler uydurursanız, hatta bu baskı karşısında sessiz kalırsanız, kendinizi gelecekte sizin de başınıza gelebilecek benzer bir baskı karşısında son derece güçsüz kılmış olursunuz. Moskova işçi sınıfının öncüsünün anlamaya başladığı şey budur. Çinli öğrencilerle dayanışma amacıyla toplanan ve Yeltsin'in de konuştuğu mitingde, üzerinde "Dün Tiflis, bugün Pekin, yarın Moskova mı?" diye yazan pankartlar vardı. Ve sorunu tam da böyle ifade etmekte ne kadar haklılar!

İkinci tarihsel kazanım, proleter demokrasisini ve eylemde birliği, tartışma özgürlüğünü ve ama ortak düşmana karşı ortak amaçlar doğrultusunda birlikte mücadele etme kararlılığını yeniden kazanıyor oluşumuzdur. İşçi demokrasisinin bu geleneksel çerçevesi, yarım yüzyıl boyunca bir özgüven ve güç kaynağı olan bu ilkeler, ilk olarak 1914'te sosyal demokrasi tarafından paramparça edilmiş ve 1930'larda da Stalinizm tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bugün bu çerçeve Brezilya,

Güney Afrika, Güney Kore, Meksika gibi ülkelerde, birçok Doğu Avrupa ülkesinde ve bazı Batı Avrupa ülkelerinden yükselmekte olan yeni işçi sınıfı içinde, yeni işçi hareketi içinde tekrardan kurulmaktadır.

İki hafta önce Macaristan'ı ziyaret ederek Budapeşte Üniversitesi'nde Dördüncü Enternasyonal üzerine kamuya açık bir konferans verdim. Ülkedeki iki büyük günlük gazetede konferansın doğru haberleri çıktı. Komünist partinin ve muhalefetin günlük gazeteleriydi bunlar. Bu iki gazetenin toplam tirajı bir milyon kadar. Macaristan radyosu aynı konu üzerine, "Dördüncü Enternasyonal'in Dünü Bugünü ve Yarını" diye iki görüşme yaptı benimle. Benle aynı görüşte değillerdi, ama benim söylediklerimi aynen yansıtmakta en ufak bir tereddüt göstermediler.

8 Temmuz'da Paris'te, haklı ve meşru bir dava için büyük bir kitle gösterisi ve kitlesel bir festival düzenlendi. Gösteriye 35 bin, akşamki festivale ise 150-200 bin insan katıldı. Amaç, üçüncü dünya ülkelerinin borçlarının silinmesi için mücadeleydi, biz buna Doğu Avrupa ülkelerinin borçlarının da silinmesi talebini eklemiştik. Gösteri, Dördüncü Enternasyonal'in Fransız seksiyonu olan LCR'deki yoldaşlarımızca düzenlenmişti ve başta *Le Monde* ve *Libération* olmak üzere önde gelen Fransız günlük gazeteleri bu konudaki öncülüğümüzü açıkça kabul ettiler. Ama bu girişim güçlü bir birleşik cephe hareketine dönüştü ve Komünist Gençlik ile Komünist Parti'nin, Sosyalist Gençlik'in önemli kesimleri ile Sosyalist Parti'nin de içinde bulunduğu 60'ı aşkın örgüt bu gösterinin hazırlanmasında ve örgütlenmesinde bizim yoldaşlarımızla birlikte çalıştılar.

5 yıl değil, 5 ay önce bu tür olayların gerçekleşebileceğini kim düşünebilirdi? Bunlar bize dünyamızın değişmekte olduğunu ve bu değişikliğin ardında temel bir etmenin bulunduğunu göstermektedir: Uluslararası işçi sınıfının yarım yüzyıldan ya da daha uzun bir süreden beri politik sahnede bağımsız bir güç halinde yer almayan büyük kesimleri bugün uyanmaya ve hareketlenmeye başlamıştır. Bu Brezilya'da böyledir, Sovyetler Birliği'nde böyledir, Çin'de böyledir. Bu tür bir uyanmanın kaçınılmaz olduğuna er ya da geç uluslararası işçi sınıfının bugün hâlâ büyük ölçüde politik olarak hareketsiz olan öteki büyük kesimlerinde de gerçekleşeğine ve başta Japonya, Hindistan ve ABD'deki işçiler olmak üzere tüm işçi sınıfının Brezilyalı, Sovyet ve Çinli işçilerin açtıkları yolu izlemeye başlayacaklarına dair inancımızı bir an için bile yitirmedik.

Bu ne zaman gerçekleşir, bunu bilemeyiz. Belki 3 yıl, belki 5 yıl, belki 10 yıl, belki de daha uzun bir süre sonra. Ama mutlaka gerçekleşecek. Hitler'in, Stalin'in ve ABD emperyalizminin devirdiği tarih treni tekrar raylarına oturtulmuştur ve er ya da geç ABD'ye ulaşacaktır, ve oraya ulaştığında da kapitalizmin ölüm çanları dünyanın her yerinde çalmaya başlayacaktır. Bu gelişmeler için sabırla

mücadele ediyoruz ve hazırlanıyoruz. Harekete geçmek için herşeyin olup bitmesini beklemek gibi bir yanılgımız yok.

Bu yüzden sizlere sesleniyorum yoldaşlar, sevgili erkek ve kız kardeşlerim; sınıfınıza ve örgütünüze güven duymanız için hiç bu kadar çok neden olmamıştı. Partinizi inşa edin, Enternasyonal'i inşa etmekte bizlere yardımcı olun, çünkü Enternasyonal olmaksızın insanlığın hiçbir sorunu çözümlenemez. Gelecek bizimdir, çünkü gelecek uluslararası işçi sınıfının ve onun müttefiklerinindir, gelecek özgürce birleşmiş üreticilerindir, gelecek çokpartili sosyalist demokrasinindir, gelecek Sosyalist Dünya Federasyonunundur.

Tienanmen Meydanı şehitlerine sonsuz şan ve şeref!

Onların aşağılık ve iğrenç katillerine sonsuz utanç ve nefret!

Yaşasın Çin politik devrimi!

Yaşasın Dördüncü Enternasyonal!

Yaşasın dünya sosyalizm mücadelesi!

Yaşasın Dünya Devrimi!

VENCEREMOS! ZAFER BİZİMDİR!

"Çin'de devrim gerekiyor" (Jin Xiaochang ile görüşme)

4 Haziran 1989 Tienanmen katliamı sosyalizmin tarihine kara bir leke olarak geçti. O günden bu yana Batı'nın enternasyonalistleri Çin öğrencileriyle ve işçileriyle dayanışmalarını ortaya koymak ve Çin bürokrasinin kitlelere yönelttiği bu acımasız saldırıdan dersler çıkarmak üzere toplantı üstüne toplantı düzenliyorlar. Jin Xiaochang'ı ilk kez New York'ta böyle bir toplantıda konuşma yaparken tanıdım.

Tarih çelişkilerle dolu. 4 Haziran Tienanmen baskınının en büyük sorumlusu, emperyalist basının eski sevgili "liberal"i Deng Xiaoping, 1978'de "dört modernleşme" şiarıyla "piyasa sosyalizmi" uygulamalarına geçtiğinde, Çin ekonomisini emperyalizmle bütünleştirme çabalarına giriştiğinde, onbinlerce Çinli öğrenciyi de başta ABD olmak üzere emperyalist dünyanın üniversitelerine "feyiz" almaları için yollamaya karar vermişti. Şimdi bu öğrenciler Pekinli öğrencilerin mesajını bütün dünyaya taşıyan, Deng'in zulmünü sergileyen bir aktarma kayışı oldular.

Jin Xiaochang bu dalga içinde doktora yapmak için 1986'da ABD'ye gelmiş. Onu Çin'li öğrencilerin çoğunluğundan ayıran önemli bir nokta var: Kendine daha iyi bir kariyer sağlamak amacıyla değil, marksist tarihçiliğini daha sağlam temellerde geliştirebilmek amacıyla ülke dışına çıkmış. Çin'den ayrılmadan önce 1981-1986 yılları arasında Şanghay'da, Çin proletaryasının bu tarihsel merkezinde, Doğu Çin Normal Üniversitesi'nde (yani Eğitim Enstitüsü'nde) öğretim üyeliği yapmış.

Jin 1949 yılında doğmuş: Çin devrimiyle yaşıt. Çin Halk Cumhuriyeti'nin sarsıntılı tarihinin etkilerini bütün dönemeçleriyle birlikte kişisel hayatında yaşamış. Kültür Devrimi'nin ilk döneminde annesi ve babası "burjuva sapması" ile suçlandığı için kendisi de Kızıl Muhafızlar arasına kabul edilmemiş. Ama Kültür Devrimi'nden, özel olarak da kendisinden yaşça büyük bazı Kızıl Muhafızlardan etkilendiğini, işçi sınıfı hakimiyetinin marksizm için önemini ilk kez o dönemde keşfettiğini

söylüyor. 1969'da ücra bir kırsal yöreye tarım işçisi olarak çalışmak üzere gönderilmiş, yedi yıla yakın bir süre köylülerle yaşamış ve çalışmış. 1975'de döndüğü Şanghay'da üniversiteye girmiş ve muhalefet hareketine katılmış. O dönemde "Dörtlü Çete"ye karşı Deng'i desteklediğini hatırlayınca "ne kadar tehlikeliymiş" diyor bu destek için. 1978'de Demokrasi Duvarı hareketi başlayana dek Deng'i desteklemeye devam etmiş. O tarihten sonra uluslararası marksist yazınla tanışmış: Gramsci'den Lukacs'a, Troçki'den Bettelheim'e birçok marksistin yapıtlarını okumuş. Kendi deyişiyle, "marksizmin temel ilkelerinin kararlı bir savunucusu" haline gelmiş. Bugün marksizmin ayırıcı ilkesi olarak bir noktayı vurguluyor sürekli olarak: sosyo-ekonomik yaşamın her alanında, özel olarak da üretim araçları üzerinde işçilerin doğrudan yönetimi.

Bu görüşmeyi Temmuz ayı başında New York'da gerçekleştirdik. Görüşmeye başlarken şöyle dedi Jin: "Toplantılara ve görüşmelere çok önem veriyorum çünkü burjuva basını Çin'deki demokratik hareketi kapitalizm yanlısı, liberal bir hareket olarak tanımaya özen gösteriyor. Bence en önemli şey bunun doğru olmadığını, Çinli kitlelerin gerçek bir sosyalizm için mücadele ettiklerini ortaya koymak."

Sungur SAVRAN

Sungur SAVRAN: Çin Halk Cumhuriyeti, son dönemde, sadece ülkenin kendisi için değil, uluslararası işçi hareketi ve tüm dünyanın sosyalistleri açısından da tarihsel bir önem taşıyan olaylar yaşadı. Nisan-Haziran arasında yaşanan olaylar, öteki kapitalizm-sonrası toplumlarda yaşanmış olan isyan ve ayaklanma olaylarından (örneğin 1956 Macar devriminden, 1968 Çekoslovakya olaylarından, 1980-81 Polonya'sının hareketliliğinden) daha az önem taşımıyor. Öyleyse, ayrıntılara geçmeden önce, Çin'deki başkaldırıyı ve Çin Komünist Partisi ve Halk Kurtuluş Ordusu'nun bu başkaldırıyı acımasızca bastırışını genel olarak nasıl değerlendirdiğini söyler misin bize?

JIN Xiaochang: Bu değerlendirmenin iki yönü var. Bir yönüyle, Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki bağımsız kitle hareketinin tarihinde bir dönüm noktası bu. 1949'dan bu yana bu kadar kitlesel bir bağımsız hareket hiç görülmemişti. Evet, daha önce çeşitli demokratik hareketler görülmüştü: 1976 hareketi,[1] Batı'da iyi bilinen 1986 hareketi[2] vb. Ama bunlar çok da bağımsız değildi çünkü parti içindeki eğilimlere yaslanıyorlardı. Hareket başladığında, parti içindeki bazı önde gelen isimleri kalkan olarak kullanıyordu.[3] Bu seferki hareket böyle bir yaklaşımdan bir kopuşu ifade ediyor. Hareket eski genel sekreter Hu Yaobang'ın anısına saygı gösterisiyle başladı ama bu konumdan derhal uzaklaşarak kendi özgül taleplerini geliştirdi. Genel sekreter Zhao Ziyang öğrencileri taleplerinden vazgeçmeye ikna etmek için Tienanmen Meydanı'na gitti ama bir sonuç elde edemedi. Öğrenciler tümüyle

bağımsızlaşmışlardı. Bu büyük önem taşıyor.

İşin öteki yönü reformlarla ilgili. Bu hareketin varlığı reformların tümüyle başarısız kaldığının açık göstergesi. Batı'nın liberalleri iktisadi reformların başarıya ulaştığını sandılar. Onlara göre reformlar "kapitalizmin refahı"na doğru bir yönelişti. Bana göre, öğrenci hareketi reformların başarılı değil, tersine başarısız olduğunu kanıtlamıştır.

SS: Hareketin kendisini tartışmaya geçmeden önce, senden kısaca olayların sosyo-ekonomik arka planı konusunda düşüncelerini soracağım. Demin iktisadi reformlardan söz ettin. Deng Xiaoping önderliğinin 1978'den bu yana uyguladığı reformların doğası ortada, tarımda kollektifleştirmenin tasfiyesi, piyasa mekanizmasının yaygın kullanımı, küçük ölçekli (hatta çok da küçük ölçekli olmayan) bir kapitalist üretim ağının ekonominin bütün dallarına el atması, emperyalizmin hakimiyetindeki dünya ekonomisiyle ortak yatırımlar, özel bölgeler vb. yoluyla artan ölçüde bütünleşme-bütün bunlar hakkında çok konuşuldu. Sen kendin nasıl değerlendiriyorsun iktisadi reformları?

JX: Benim için iktisadi reformların anlamı açık: Bunlar kapitalizm yanlısı reformlar. Kapitalist yöntemlerin benimsenmesi, ekonominin kapitalistleştirilmesi sözkonusu olan. Reformların bir de siyasal yanı var: Siyasal gücün yeniden dağılımı. Bunu reform sürecinde adım adım gözlemek olanaklı: Parti, yerel hükümet organlarını merkezi devlet aleyhine, teknokratları ve işletme yöneticilerini parti üyeleri aleyhine, seçkin aydınları parti aleyhine güçlendirdi. İşçiler, köylüler ve Çin'de kullanılan terimle "küçük aydınlar" (ilk ve ortaokul öğretmenleri falan) reformlardan hiçbir şey elde etmediler, karar sürecinden dışlandılar, seslerini hiç mi hiç duyuramadılar. Öyleyse reformların anlamı ortada: Üst toplumsal kesimler arasında iktidarın yeniden-bölüşümü. İşçilerle, köylülerle ve "küçük aydınlar"la iktidarın paylaşılmasına yanaşmak sözkonusu bile değil!

SS: Bu bizi işçilere ve köylülere getiriyor: Reformların çalışan sınıfların iktisadi durumu üzerindeki etkisi neydi? Çin toplumunda, Nisan-Mayıs olaylarını anlayabilmek bakımından anlamlı olabilecek genel bir huzursuzluk var mıydı?

JX: Kesinlikle vardı. Bu yılın başlarındaki genel toplumsal huzursuzluğu göz önüne almadan başkaldırının anlamı kavranamaz. Yılın başlarında birçok haber görüyoruz. Hükümet bile ekonominin gerilemeye başladığını itiraf etmek zorunda kalıyor. Birçok örnek verebilirim. Geçen yıl, köylüler tahıllarını devlete sattıklarında, hepsi değil ama bir bölümü para alamadılar. Devlet bunlara üzerinde "şu kadar buğday alınmıştır" gibi birşey yazan senetler verdi, bir de kaç para borcu olduğunu gösteren. "Paranızı ileride veririm" diyordu köylülere. Bu elbette ekonominin iflas durumunda olduğunu

gösteriyor, başka birşeyi değil.

Enflasyon da hükümetin başında bir sorun. Resmi rakam %20 ama aslında % 200, hatta % 300 gibi bir rakam daha doğru.

Bir başka sorun (bunu hükümet de itiraf ediyor) işçi sınıfının şevkinin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana en düşük düzeyinde olması. Resmi sendika konfederasyonu 210 bin işçi arasında bir araştırma yaptırmış. Bunların sadece % 12'si işlerini doğru dürüst yaptıklarını söylüyorlar. Geri kalan % 88'i ise doğru dürüst çalışmadıklarını belirtiyorlar. Aynı rapora göre (ki raporu hükümetin kendisi yayınladı) fabrikalardaki işçilerin % 20'si işsizlikle burun buruna. Hâlâ fabrikada çalışıyorlar ama yapacak işleri yok. İşletme yöneticileri bunları işten atmak üzere. Yöneticiler bir zaman sınırı koyuyor. Eğer bu işçiler bu zaman dilimi içinde yeni bir iş bulamazlarsa, işten atılacaklar ve işsiz kalacaklar. Kısacası, öğrenci hareketinden önce Çin'de genel bir toplumsal tatminsizlik hüküm sürüyordu.

Bunun bir başka belirtisi de (ama bu haber kesin değil), bu yılın Mart ayında Taiching'de yaşanan grevler. Taiching'de petrol kuyuları vardır, bu bölge 70'li yıllardan beri ünlüdür. Öğrendiğime göre, hükümet işçi hareketini bastırmak üzere bölgeye askeri birlikler sevketmek zorunda kalmış.

SS: Çin tarihi, hem 1949'dan önce, hem de 1949'dan sonra, öğrenci mücadeleleriyle ve isyanlarıyla dolu. Zaten bu yılın dev gösterilerinden biri de 4 Mayıs'ta yapıldı: 4 Mayıs, genellikle İkinci Çin Devrimi'nin (1925-27) yolunu açan olay olarak değerlendirilen 1919'daki öğrenci gösterisinin 70. yıldönümüydü. Halk Cumhuriyeti'nin tarihi de öğrenci seferberliklerine tanık oldu. Bu seferki hareketi daha önceki tecrübelerle karşılaştırdığımızda ne gibi sonuçlara varabiliriz? Bu hareketin ayırıcı özellikleri nelerdi?

JX: Öncelikle 1949 öncesinin, bizim Çin'de kullandığımız terimle "Kurtuluş" öncesinin öğrenci hareketlerini "Kurtuluş" sonrasının hareketlerinden ayıralım. 1949'dan sonraki dönemi ele alacak olursak, öğrenci hareketinin Kültür Devrimi ile başladığını görürüz. Kültür Devrimi başlı başına bir sorun, belki başka bir fırsat olur tartışmaya. Ama öteki öğrenci hareketleriyle karşılaştırmaya çalışırsak, bu son hareketin bir takım ayırıcı özellikleri olduğunu görürüz. Birincisi, bu noktaya görüşmenin başında değinmiştim, bu hareket çok daha bağımsızdı; ötekiler gibi kendini parti içindeki önde gelen bazı kişilere bağlamaya çaba göstermedi. Bu sefer hareket parti içindeki bütün hiziplerden uzak durdu.

İkincisi, hareket örgütlüydü. İlk kez, öğrenci hareketinin içinden özerk örgütlenmelerin çıktığını görüyoruz. Beş-on kişilik örgütlerden söz etmiyorum. Örneğin Pekin'deki Bağımsız Öğrenci Birliği kentteki bütün üniversiteleri kapsıyordu. Daha önceki hareketler bu tür

bağımsız örgütlenmeler yaratamamıştı.

Üçüncüsü, bu hareket uyguladığı taktikler açısından eskilerine göre çok daha olgundu. Hareketi nasıl ilerletebileceklerini biliyorlardı. Zaman zaman stratejilerini değiştiriyorlardı. Bir örnek açlık grevi. Uygun anı seçmeyi bildiler. Çin hükümetini iyi tanıyorlar. Tam Gorbaçov'un Çin'e yaptığı ziyaretten üç gün önce başladılar açlık grevine. Bu ziyaret sırasında hükümet hareketi bastıramazdı, dünya önünde kendi imgesine zarar verirdi. Sıkıyönetim ilan edildikten sonra, açlık grevine son vermek için doğru anı seçtiler ama yine de hükümetin elini zorlamak için Tienanmen Meydanı'nda kalmayı sürdürdüler.

Hareketin bir başka özelliği de somut talepler geliştirmesiydi. Daha önceki hareketlerin talepleri soyuttu, "demokrasi" falan. Bu kez talepler somuttu: Öğrencilerin bağımsız örgütünün tanınması, hükümet sorumlularının (ve çocuklarının) servetinin açıklanması vb. Bütün bu talepler çok somuttu. Ve de Batılıların demokrasi anlayışının çok ilerisindeydi.

SS: Öğrencilerin örgütlenme kapasitesinden söz ettin. Öğrenci özörgütlenmelerinin somut yapısı hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi verir misin? Bağımsız Öğrenci Birliği dışında, eylemlerin eşgüdümü sağlayan örgütlenmeler nelerdi? Yöneticiler nasıl seçiliyordu, işleyiş nasıldı?

JX: Bu konuda bir ölçüde bilgi eksikliğimiz var. Ama Tienanmen Meydanı'ndaki öğrencilerle sıkı temas içindeydik, onun için de bir iki şey söyleyebilirim. Genel olarak bakıldığında, bir yandan bu Bağımsız Öğrenci Birliği vardı. Tercümesi zor, Çince'de *gaozilian* adını taşıyordu bu yapı. Belirttiğim gibi, bu birlik Pekin'deki bütün üniversiteleri kapsıyordu. Önderleri, demokratik harekete katılan öğrenciler tarafından seçimle başa getirilmişti. Bazı öğrenciler harekete ilgi duymuyorlardı. Ama demokratik harekete ilgi duyan bütün öğrenciler seçme ve seçilme hakkına sahipti.

Öte yandan, bir de Tienanmen Maydanı'ndaki faaliyetleri yöneten bir başka komite vardı. Bu komite meydanda bulunan öğrenciler tarafından seçilmişti. Biraz kafa karıştırıcı, arada biraz fark var. Bağımsız öğrenci birliğinin yöneticileri hem Tienanmen Meydanı'ndaki öğrencilere, hem de okullardaki öğrencilerce seçilmişti. Komite ise sadece meydanda bulunan öğrencilerce.

SS: Bu ayırımın nedeni Tienanmen Maydanı'nda öteki bölgelerden gelmiş birçok öğrenci olmasına karşılık, Öğrenci Birliği'nin sadece Pekin öğrencilerinin bir örgütü olması değil miydi?

JX: Bir bakıma öyle ama bu kadar kesin çizgilerle ayrılmış olarak değil, Yani Tienanmen Meydanı'ndaki öğrencilerin iki ayrı oy kullanma hakkı vardı. Biri birlik yöneticilerini seçmek için, biri de komiteyi

seçmek için.

Bildiğim kadarıyla, Tienanmen'deki öğrenciler arasında bir anlaşma vardı. Çoğunluk bir eyleme karar verdi mi, diyelim meydanda kalmaya karar verdiğinde, azınlık çoğunluğun aldığı bu karara uymak zorundaydı. Meydanı terketmeleri mümkün değildi. Biraz demokratik merkeziyetçilik gibi. Özgür bir tartışma yapılıyordu. Herkesin düşüncesini belirtmeye hakkı vardı. Oylamadan önce...

SS: Oylamaya bütün kitle katılıyor muydu?

JX: Evet, bütün kitle katılıyordu. Ama açlık grevindeki öğrencilerin özel bir ağırlığı vardı. Çünkü harekete kendini en çok adayan onlardı. Vasiyetlerini bile yazmışlardı bu öğrenciler. Çok kararlıydılar. Bu kararlılıkları yüzünden de öteki öğrencilerin gözünde birer simge haline gelmişlerdi. Onun için de esas söz hakkı onlardaydı. Sayıları değişik aşamalarda değişiyordu. En yüksek noktasıda, ki 18 Mayıs civarıydı, sanırım 600 kişi kadardılar. Ama 1500 rakamını veren de oldu.

Ama Tienanmen'de kalıp kalmama sözkonusu olduğunda herkesin oy hakkı vardı.

SS: "Yürütme Komitesi"nin dışında haberleşme komiteleri, tedarik komiteleri vb. türden komiteler var mıydı? Örneğin, sağlık bakımı için meydanda çadırlar kurulduğunu duymuştuk. Yani uzmanlaşmış komiteler de var mıydı?

JX: Ne tür uzmanlık komiteleri olduğunu ya da bunlardan kaç tane kurulduğunu bilmiyorum. Ama bildiğim şu: Birçok işçi, doktor, hemşire falan öğrencilere destek olmak için örgütleniyordu. Bu da çok büyük önem taşıyor. Unutmayalım ki, açlık grevi ertesinde birçok öğrenci zayıf düşmüştü.

SS: Bize şu basında sözü edilen motosikletli gruplar hakkında birşey söyleyebilir misin?

JX: Evet tabii. Bunların çoğu öğrenciydi. Tienanmen'deki komite ile üniversitelerde, kampüslerde örgütlenmiş olan Öğrenci Birliği arasındaki haberleşmeyi sağlıyorlardı. İkisi arasında gidip gelerek haber taşıyorlardı. Bunun içindir ki, hükümet sıkıyönetimi işletmeye karar verdiğinde ilk bunları tutukladı. Amaç Tienanmen ile kampüslerin bağlantısını kesmekti.

SS: Harekete katılan öğrencilerin sınıf kökenini belirlemenin olanağı var mı? Çin'de üniversite öğrencilerinin genel olarak sınıf yapısı nedir?

JX: Bu soruya cevap vermek çok zor. Şimdilik ayrıntılı hiçbir bilgi yok elimizde. Ama Çin gazetelerindeki fotoğraflar bir fikir veriyor. Örneğin, köylü bir anne gelmiş sokağa çökmüş, oğlunu bulamadığı için ağlıyor. Bir takım işçiler çocuklarını meydandan almaya gelmişler vb. Öğrenci önderlerinden Wang Dan'ın babası üniversitede profesör. Bir

başka önderin babası parti yöneticilerinden. Bana kalırsa, öğrenciler Çin toplumunun bütün bir kesitini temsil ediyor.

SS: Cins farklılığı açısından nasıldı durum? Kadın öğrenciler de erkek öğrenciler kadar yaygın biçimde katıldı mı harekete?

JX: Evet tabii. Tienanmen'deki önderlerin en önde gelenlerinden biri bir kadın öğrenciydi. Şu anda ne durumda olduğunu tam bilmiyorum ama sanırım yakalanmadı. Aslında, üniversitede öğretim üyeliği yaparken gördüğüm birşey var: Kadın öğrenciler siyasal faaliyetlere çok büyük ölçüde katılıyorlar. Ama unutmamalısın ki, Çin hâlâ bir tarım toplumu. Bu yüzden de cinsler arasında ciddi bir farklılık var. Öğrenciler ise eğitim görmüş insanlar. Toplumun çok küçük bir kesimi. Toplumun bütününü temsil etmiyorlar bu bakımdan.

SS: Emperyalist ülkelerin kitle iletişim araçları ve siyasal kadroları, anlaşılır ideolojik nedenlerle öğrencileri Batı liberalizminin savunucuları gibi göstermeye çalıştılar. Amaç hareketi kapitalizm yanlısı gibi göstermekti. Aslında, hareketin başvurduğu bazı simgeler, özel olarak da Amerikan "Özgürlük Abidesi"ne benzeyen "Demokrasi Tanrıçası", bu izlenimi pekiştirmiyor değil. Ama öte yandan öğrencilerin defalarca "Enternasyonal"i söyledikleri biliniyor: Bunun kapitalizm yanlısı bir davranış olduğunu söylemek biraz zor! Ayrıca, biraz önce senin de belirttiğin gibi, öğrenciler demokrasi talebini bürokrasi içinde son derece yaygın olan yolsuzluk ve ayrıcalıklara son verilmesi talebiyle birleştirdiler. Bu da eşitlikçiliğin hareket içinde hakim bir anlayış olduğunu gösteriyor. Bu karşıt gibi görünen özellikleri nasıl yorumluyorsun? Hareketin bu çelişik yapısı, bürokrasinin sosyalizmin ve marksizmin prestijini yerle bir etmesinin ürünü olan ideolojik bir kafa karışıklığının sonucu mu, yoksa hareket içinde bir arada var olan ama farklı görüşlere sahip iki (ya da daha çok sayıda) eğilim mi vardı?

JX: Bence bu çok önemli bir konu. Doğruyu söylemek gerekirse, özellikle ABD'ye geldiğimden beri bazen çok kızgınlık duyuyorum çünkü Batı'daki kitle iletişim araçları Çin'deki demokrasi hareketini kapitalizm-yanlısı, liberal bir hareket gibi göstermeye çalışıyor. Örneğin, ünlü bir muhalif var. Adı Wei Jinseng. Batı'da, özellikle ABD'de çok ünlü. ABD Kongresi'nin birçok üyesi Çin hükümetine Wei'yi salıvermesi için başvurdu ama hâlâ cezaevinde. Ama bu Çin hakkında yanlış bir izlenim doğuruyor. 1976'dan bu yana, öğrenci hareketi, demokratik hareket hep bir bileşimi temsil etti. Evet, kapitalizm-yanlısı bir akım var, Çin tarihinin bağlamı içinde bunu anlamak da olanaklı. Ama bir de benim "gerçek marksizm" adını verdiğim bir başka akım var. Örneğin, bir başka ünlü muhalif var, o da hapiste, Adı Wang Xizhe. Benim en sevdiğim muhalif o, tipik bir marksist. İşçi sınıfının bütün karar süreçlerine katılmasını istiyor. 1978'de demokrasi hareketi sırasında, Çin'deki adıyla "Pekin Demok-

rasi Duvarı" sırasında[4] yazdığı makalede demokrasiyi tam tamına Marx'ın terimleriyle ele alıyor. Sadece siyasal alanda değil, üretim alanında da işçi sınıfının bütün kararlara katılmasını talep ediyor. İşçi sınıfının üretim araçları üzerinde gerçek bir tasarrufa sahip olmasını amaçlıyor. Marx tam da bundan söz ediyordu!

Aynı eğilimi bu son hareket içinde de görebiliyoruz. Evet, kafa karışıklığı vardı, ama bu anlaşılır bir şey. Hareket kısa sürdü, sadece iki ay. Dolayısıyla, eğilimler olgunlaşamadı. Yine de eğilimlerin karşı karşıya geldiği görülebiliyor. Bazı öğrencilerin "Enternasyonal"i söylemelerinden belli. Diyebilirim ki sosyalizm, "gerçek marksizm" hâlâ hareketi yönlendiriyordu. Öte yandan, birçok öğrenci önderi Batılı gazete muhabirlerine "biz Batı demokrasisinden yanayız" mesajını vermeye çalışıyordu. Ama kesin olan birşey var: Hareket Batı'nın kitle iletişim araçlarının göstermeye çabaladığı gibi değildi. Bir liberal hareketten ibaret değildi. Bence iki eğilim vardı, ama hareket yeterince uzun sürmediği için bu eğilimler olgunlaşmamıştı.

SS: Bütünüyle bakıldığında, mücadele içinde gerçekleştirilenler müthiş: üç ay süren bir kitle seferberliği, Tienanmen Meydanı'nın birbuçuk ay süren işgali, bin civarında öğrencinin iki hafta süren açlık grevi, kırk günlük bir süre içinde sadece Pekin'de, dördü bir milyonu aşkın bir kitle toplayan dokuz büyük gösteri, Halk Cumhuriyeti sınırları dışında yaşayan Çinlilerden büyük bir destek, uluslararası alanda yaygın dayanışma vb. Bütün bunların sonucunda parti önderliği sorunun nasıl ele alınacağı konusunda bölünüyor. silahlı kuvvetlerin hem doruğunda, hem de tabanında herekete karşı şiddete başvurma konusunda ciddi tereddütler doğuyor... Bu kadar etkili bir hareket nasıl oldu da yenilgiye uğradı?

JX: Bu sorunun cevabını birkaç düzeyde ele almak gerekiyor. Önce şunu belirtmek isterim: Hareketin gelişmesini belirleyen *yapısal* etkenler vardı. Çin'in hâlâ bir tarım ülkesi olduğunu kabul etmek zorundayız: nüfusun yaklaşık % 80'i köylü. Reformların uygulamaya konmasından bu yana, toprak aileler arasında bölüştürüldüğü için, köylüler daha bireyci bir ruh durumuna girdiler. Elbette reformlardan memnun değiller: onlar açısından reformların amacı açık değil; gelecekleri belirsiz. Yine de, Marx'ın o ünlü formülünü kullanmak istemem ama köylüler bir "patates çuvalı" gibidir, bazen doğru bu. İşçi sınıfı gibi gelişkin bir bilince sahip olamıyorlar. Hareketle ilişkiye girmek istediğini hiç duymadı köylüler. Harekete karşı kayıtsızlıkları bir dereceye kadar hükümete destek vermeleri anlamını taşıdı. Bu, hareketin yenilgisinin yapısal nedeniydi.

İkincisi, bence Komünist Parti öğrenci hareketine karşı olma anlamında birliğini korudu. Batılı muhabirlerin çoğu "ılımlılar" ile "sertlik yanlıları" arasındaki bölünmeden çok söz ettiler. Bence bu ayırım Batılı muhabirlerin sandığı kadar önemli değil. Çünkü

"ılımlılar" da öğrencilere hiçbir ödün vermeye yanaşmıyorlardı. Sadece "sertlik yanlıları" karşısında üstünlük kazanabilmek amacıyla öğrenci hareketini kullanmaya çalıştılar. Bütün stratejileri buydu. Ama işin özüne inildiğinde, onlar da öğrencilere en ufak bir ödün vermek istemiyorlardı. Özgür seçimlere de karşıydılar. Yani, hareketin temel talepleri açısından bakıldığında, parti bölünmüş değildi.

SS: Bir an için sözünü kesebilir miyim? 4 Haziran katliamından sonra değişik ordu birlikleri arasında çatışmalar ya da sürtüşmeler olduğu yolunda söylentiler çıktı. Sence bu söylentilerde bir gerçek payı var mıydı?

JX: İki olasılık var bence. Birincisi, Çin hükümetinin bu operasyonu (yani kitle hareketine askeri müdahaleyi) bir askeri manevra olarak düşünmüş olması olanaklı. Pekin'e birçok askeri birlik sevkederek gelecekte bir acil bunalım halinde ordunun ne derece etkin olacağını ölçmek istemiş olabilirler.

SS: Yani gelecekte doğabilecek devrimci durumlar için bir tür prova sözkonusu...

JX: Tamam, öyle. İkinci bir açıklama da şu olabilir: Hükümet bu görüntüyü Batı basınına bir tuzak olarak kasten hazırladı. Şu anda resmi Çin makamlarının açıklamaları çok ilginç. Diyorlar ki, "bakın, Batı basını nasıl söylentiler çıkardı". Eğer Amerika'nın sesi radyosu böyle asılsız söylentiler çıkarıyorsa, Tienanmen Meydanı'nda yüzlerce kişinin katledildiğine ilişkin haberler de birer söylentidir. Anlıyorsun, değil mi? Böyle bir durum yaratarak Batı basınını yanıltıyorlar, sonra da bu uydurma olduğuna göre, katliamın kendisi de uydurmadır diyorlar.

Bence olasılıklar bunlar. Buna kalırsa değişik ordu birlikleri arasında ciddi bir sürtüşme olmadı.

SS: Peki, asıl soruya dönelim şimdi. Yenilginin bir nedeninin yapısal olduğunu söylemiştin; yani Çin bir köylü ülkesi. Bir de, "ılımlılar" ile "sertlik yanlıları" arasında görünüşte var olan bölünmeye rağmen partinin birliğini korumuş olduğundan söz ettin. Devam et istersen...

JX: Üçüncü olarak, hareketin kendisine bakmamız gerekiyor. Bence hareket daha becerikli olabilirdi. Başarıya ulaşıp ulaşamayacakları konusunda kesin birşey söylenemez ama hiç olmazsa daha fazla pazarlık kozu ve ödün elde edebilirlerdi partiden.

İlkin, öğrenciler hareketi Pekin'le sınırlı tuttular. Seferberliği ülke çapına yaymak için hiç çaba göstermediler demiyorum, ama bana bu çaba yetersiz görünüyor. Öteki bölgelerden Pekin'e gelen öğrenciler "Pekin ruhu"nu kendi bölgelerine taşıdılar ama hareketin çekirdeğini oluşturan Pekinli öğrenciler öteki bölgelere gitmediler. Bütün ülkedeki seferberliği kapsayacak bir komite kurulmadı. Onun içindir ki

hareket fazlasıyla yerel bir hareket olarak kaldı. Büyük kentlerde, Şanghay'da, Wuhan'da, Zhengdu'da bir ölçüde destek buldu hareket ama bütün ülkeye yayılmadı bu destek. Bildiğim kadarıyla, bazı küçük kentlerde, örneğin devrim döneminde ÇKP'nin merkezi olan Yenan bölgesinde, 4 Haziran'dan *sonra* bir huzursuzluk yaşandı. Dörtyüz kadar öğrenci sokağa çıkarak Pekin'de öğrencilerin bastırılmasını protesto eden sloganlar attılar. Ama bu öğrencilerle Pekin arasında hiçbir bağ yoktu, bu kesin. Kısacası, öteki bölgelerde bir destek potansiyeli vardı ama Pekin öğrencileri bu potansiyelden yararlanmayı başaramadı.

İkincisi, öğrenciler fabrikalara ulaşmak için yeterince çaba göstermediler. İşçi sınıfına destek çağrısında bulundular, doğru. Ama fabrikalara girme, işçi sınıfını örgütleme, daha doğrusu işçi sınıfıyla bir ittifak kurma yönünde çaba göstermediler. Tam tersine, işçi sınıfı içindeki huzursuzluğu yatıştırmak için büyük çaba gösteren hükümet oldu. Öğrenciler işçilere çağrı yaptıktan sonra başbakan Li Peng fabrika fabrika dolaştı, işçilerle ve işletme yöneticileriyle toplantılar yaptı, böylece işçilerdeki huzursuzluğu yatıştırmaya çalıştı.

SS: İşçilerle ilgili olarak bu son söylediklerin bizi en önemli sorunlardan birine getiriyor. Hareket genel olarak bir "öğrenci başkaldırısı" olarak nitelendi. Biz de şu ana kadar böyle söz ettik hareketten. Ama acaba doğru mu bu niteleme? Örneğin biliyoruz ki, sıkıyönetimin ilanından sonra, 20 ve 21 Mayıs günleri yüzbinlerce Pekinli sokaklara dökülerek ordunun müdahalesini engellemek için canla başla çaba gösterdi. Hiç kuşku yok, bu insanların çoğunluğu işçi olmalı. Sonra, Pekinli işçilerin en azından bir bağımsız sendika kurduğunu biliyoruz bu dönemde.[5] Sence işçi sınıfının mücadeleye katılma derecesi neydi? Ne tür biçimler aldı? İşçiler neden daha militan bir tavır takınmadılar?

JX: İşçi sınıfı desteği konusunda elimizde yeterince bilgi ve rakam yok. Benim izlenimim şu: İşçi sınıfı harekete gerçekten büyük bir ölçüde katıldı, ama bazılarının düşündüğü kadar iyi örgütlenmiş değildi. Katılanların büyük çoğunluğunu genç işçiler oluşturuyordu.

Bağımsız sendikadan söz ettin. Sendikanın boyutları çok sınırlıydı. Gariptir: Harekete katılan işçiler sanki önderliği öğrencilere bırakmışlardı. Hiç inisiyatif almaya yönelmediler. Aslında bu Çin işçi sınıfının olgunluk derecesinin düşük olduğunu gösterir. Kendi bağımsız örgütlenmelerini geliştirecekleri yerde öğrencilerin önderliğine bıraktılar işi. İşçilerin büyük çoğunluğunun harekete büyük bir sempatiyle yaklaştığına eminim. Ama inisiyatif almadı işçiler. Bunda öğrencilerin de sorumluluğu var. İşçi sınıfına yeterince çağrıda bulunmadılar.

SS: Resmi sendikalar[6] nasıl tavır aldı?

JX: Pekin'deki resmi sendikaların tavrı çok kafa karıştırıcıydı. Önce, açlık grevi esnasında, bunlar Tienanmen'deki öğrencilere destek veriyorlardı. Sağlık ekipleri yolladılar, yiyecek ve para yolladılar falan. Ama sıkıyönetim ilan edilir edilmez derhal desteklerini çektiler, hatta hareketi kınadılar. Öğrencilerle ilişkilerini derhal kestiler. Bütünüyle bakıldığında hareketi desteklediklerini söylenemez.

SS: 4 Haziran'dan sonra kurşuna dizilen onbir kişiden hiçbirinin öğrenci olmamasını, bu insanların büyük çoğunluğunun işçi ya da işsiz olmasını nasıl yorumluyorsun?

JX: Bence bu hükümetin baskı stratejisinin bir uzantısı. Baskıyı daha etkili kılabilmek üzere seçtiler hedeflerini. Hükümet için, hakimiyetleri açısından en büyük tehdit işçi sınıfından geliyor. Öğrencilerin sadece kampüsleri kontrol edebileceğini, üretim araçlarını kontrol edemeyeceğini biliyorlar. Kampüslerde kargaşalık hükümet için fazla birşey değil. En fazlası hükümetin halk nezdindeki imgesini zedeler. Ekonomiyi değil. Ama işçi sınıfı hükümete karşı tavır alırsa, bütün ekonomi tehlikeye düşer, felç olur. Hükümet akıllı. Ayrıca, öğrencilere hoşgörü ile yaklaştıkları imgesini yaymak istiyorlar. Onun için de idamların hedefi olarak işçileri seçtiler. Bilinçli olarak. İşçileri korkutmak amacıyla.

SS: İşletme yöneticilerinin işçilere, Tienanmen Meydanı'na gitmelerini engellemek için gözdağı verdiği söylendi. Öyle görünüyor ki işçilere çok baskı yapıldı harekete katılmamaları için...

JX: Hem de nasıl! 4 Haziran'dan önce bile birçok işletme yöneticisi gösterilere katılan bazı işçileri işten attı.

SS: Önde gelen öğrenci önderlerinden birinin Uygur kökenli olduğu biliniyor. (Adı Wuer. Bu adın telaffuzu aynen Türkçe'deki Uğur adını andırıyor. Belki de Uğur adı Uygur sözcüğünden geliyordur.) Bu önemsiz ayrıntı Çin'de ulusal sorunu getiriyor derhal akla. Verilen haberler doğruysa, 4 Haziran katliamında kullanılan 27. Alay'ın kanlı görev için seçilişinin ardında bu birliğin askerlerinin çoğunlukla Han kökenli[7] olmayışı, azınlık uluslarından oluşu yatıyor. Bürokrasinin emekçi halk içinde varlığını sürdürmekte olan bu tür bölünmeleri sömürmeye hazır olması kimseyi şaşırtmamalı. Ya öğrenci hareketi? Öğrenciler ulusal baskı konusunda ne derece duyarlılık gösterdiler? Sonuç olarak, birkaç ay önce Tibet'teki kitlesel protesto gösterileri sırasında ordunun yüzlerce Tibetliyi katlettiğini biliyoruz. Öğrenci hareketi bu konuda hiçbir talep geliştirdi mi?

JX: Önce bir olgusal yanlışı düzeltmek istiyorum: Genellikle sanıldığının aksine, 27. Alay'ın askerlerinin çoğunluğunu azınlık uluslardan gelen askerler oluşturmuyordu.

Bildiğim kadarıyla, öğrenci hareketi ulusal soruna ilişkin hiçbir talep geliştirmedi: Wuer Kaixi'nin önderler arasında yer alması bence tümüyle bir rastlantı. Çok yetenekli biri, hareketin başından itibaren çok aktif, onun için önder konumuna geliyor.

Çin'de ulusal sorunlara gelince, Tibet'teki ayaklanma ya da İç Moğolistan'daki ve Sinçiang bölgesindeki huzursuzluklar konusunda birşeyler söylemek isterim. Ben bu ulusal azınlık hareketlerine çok sempatiyle yaklaşıyorum. Bağımsızlık ayrı bir tartışma ama Han hakimiyetindeki Çin devletinin bu azınlıklara şimdi olduğundan çok daha fazla hak tanıması gerektiğinden kuşkum yok. Gerçekte, o bölgelerdeki toplumsal huzursuzluğun sorumlusu doğrudan doğruya Han şovenizminin kendisidir. Bu arada ekleyeyim, kısa bir süre boyunca Tibetli azınlık için kurulmuş olan bir okulda ders verdim, altı ay falan. Bir gerilimin varlığını hissetmemek olanaksızdı. Han'ların Tibetli azınlığa karşı nasıl haksız davranışlarda bulunduğunu görmemek olanaksızdı. Kişisel olarak ben bu azınlık ulus hareketlerine çok sempatiyle yaklaşıyorum. Tibet hareketinin şiddetle bastırılmasını da hiçbir şekilde kabul edilebilir bulmuyorum.

SS: Pekin olaylarına geri dönecek olursak, sence ÇKP'nin tabanının silahsız bir harekete karşı kullanılan bu acımasız şiddet karşısındaki tepkisi neydi? Bu konuda hiç bilgi alabildin mi?

JX: Bence, hareketin Çin toplumunda bıraktığı derin izi anlayabilmek açısından bu soru çok önemli. 4 Haziran'dan sonra partinin tabanında çalışan birkaç yoldaşa telefon ettim. Konuştuğum yoldaşlardan biri partinin çok eski bir üyesi. 1937'de üye olmuş. Yaşlı bir yoldaş. Çok iyi tanıdığım biri: çok dürüsttür ve tüm yaşamını partiye adamıştır. Telefon ettiğimde "Pekin'de ne olup bittiğini biliyor musunuz?" diye sordum. "Biliyorum, herşeyi biliyorum" dedi. O kadar. Sesi çok acılı gibiydi. "Gülünç bir durum" dedim, "saçma birşey! Orduyu kendi halkına karşı kullanmak kabul edilemez birşey!" Sanki felç olmuştu. Birden bağırdı: "Lütfen, sus! Herşeyi biliyorum. Bir sinir krizinin eşiğindeyim." Sorunla nasıl başa çıkacağını bilemediği besbelliydi. Bütün yaşamını partiye adamıştı, halka karşı böyle birşeyin yapılabilmiş olmasını aklı almıyordu. Partiye bütün inancı sarsılmıştı.

Bir başka parti üyesiyle daha konuştum. Şanghay'da oturan biri (öteki Nanking'deydi). Uzun bir süre hiç sesini çıkarmadı. Hatta önce beni dinlemiyor sandım. Çok temkinli bir insandır. Uzun bir sessizlikten sonra, çok alçak bir sesle şöyle dedi: "Biliyorum, gerçeği biliyorum. Aslında burada herkes partinin yaptıklarını nefretle karşıladı." İçtenliği sesinden belliydi.

Yani, olan bitenin partinin tabanında, adanmış üyeleri üzerinde bile nasıl bir etki bıraktığı görülebiliyor. Bütün bunların partiye ciddi

bir baş ağrısı olacağını söylemek için kâhin olmaya gerek yok!

SS: Bu son söylediğin beni son soruma getiriyor. "Pekin Baharı"nın dünyanın öteki kapitalizm-sonrası toplumlarındaki bürokratik rejimlere karşı mücadele veren işçi ve öğrenci muhalefetleri üzerinde derin bir iz bırakacağından hiç kuşku duymuyorum. Özel olarak Çin'in yakın geleceği için ne düşünüyorsun? Çok uzak olmayan bu gelecekte kitle hareketinin yeniden yükseleceğini ümid edebilir miyiz? Hareketi zafere ulaştıracak bir marksist önderliğin ortaya çıkması olasılığı nedir?

JX: Son zamanlarda bu sorun üzerinde hayli kafa patlatıyorum. Şu sıralarda "sosyalist" diye nitelenen ülkelerde bir sürü reform yapılıyor. Örneğin Polonya modeli var, Macar modeli var, nihayet Çin modeli var. Bu modeller iki olasılık düşündürüyor. Bir olasılık bir tür barışçıl gelişmenin sağlanması: Macaristan'da, Polonya'da belki. Bilemiyorum. İzlemek gerekiyor. Bürokratik yöneticiler Marx'ın savunduğu türden demokratik ilkeleri ne ölçüde kabul edebilir? İşçi sınıfının katılımını sınıra çekebilir mi? Nereye kadar gidebilirler? Bilemiyorum. Öte yandan, Çin'in durumuna gelince, yöneticiler bu ilkeleri daha şimdiden reddetmiş durumdalar. Onun için Çin'de tümüyle farklı bir modelle karşı karşıyayız: Çin'de devrim gerekiyor. Bizim için Çin'de yöneticileri bürokratik hakimiyetlerinden vazgeçmeye ikna etmenin yolu yok. Toplumsal güçleri yeniden örgütlemek, işçileri, köylüleri, öğrencileri, halk güçlerini harekete geçirmek zorundayız. Bunun çok yakında gerçekleşeceğini öngörebiliyorum!

SS: Alternatif bir önderlik sorunu bir başka sorunu getiriyor gündeme. Siyasal süreklilik sorununu. 1976'dan bu yana, sınırları ne olursa olsun, en azından dört kitle hareketi yaşadık Çin'de: 1976'daki 5 Nisan hareketi, 1978-80 arasındaki Demokrasi Duvarı hareketi, 1986 hareketi, nihayet bu yılın büyük başkaldırısı. Bu hareketler arasında, kadro oluşumunun, bir önderliğin kuruluşunun temeli olabilecek türden bir süreklilik var mı? Bir hareketin ötekinden devraldığı şeyler oldu mu?

JX: Bütün bu hareketlere katılan bazı bireyler olduğunu biliyorum. Örneğin Run Wanding, ünlü bir muhalif. 1976'dan beri hareketin içinde. Hükümet uzun süredir Run'u "yıkıcı unsur" ilân etti. Hapse atıldı falan. Ama son harekette yoktu. Onun için birşey söylemek zor bu konuda. Tabii ideolojik bir süreklilik olabilir.

SS: Herşeye rağmen iyimser görünüyorsun...

JX: Evet, iyimserim. Çok yakında yeni bir hareket yükselecektir. İyimserim.

SS: Teşekkürler, Jin.

NOTLAR:

1) 5 Nisan 1976'da Çu Enlay'ın ölümünün ardından Tienanmen Meydanı'nda "Dörtlü Çete"ye karşı dev bir kitle gösterisi. (Dipnotları Sınıf Bilinci yayın kurulunca eklenmiştir.)

2) 1986 yılının sonunda başlayarak 1987'nin başında bir süre devam eden kitlesel öğrenci protestoları.

3) Örneğin, 5 Nisan hareketi (1976) Çu Enlay'ı, 1986 hareketi ise o dönemin ÇKP genel sekreteri Hu Yaobang'ı birer simge olarak kullanmıştı. Hu Yaobang 1986 hareketinin ardından "burjuva liberalizmi"ne ödün verdiği gerekçesiyle genel sekreterlikten uzaklaştırıldı.

4) 1978'de başlayıp yaklaşık 1980'e dek süren demokrasi hareketi hakkında ayrıntılı bilgi şu kaynakta bulunabilir: Ergun Aydınoğlu, "Çin'de Aşağıdan De-Maoizasyon ya da Marksizmin Yeniden Doğuş Sancısı", Onbirinci Tez, 8, Haziran 1988.

5) Pekin Bağımsız İşçi Sendikası adı altında Mayıs ortasında kurulan bu örgüt yayınladığı bildirilerle işçi sınıfını bağımsız bir örgütlenme yoluna girmeye çağırıyordu. Tienanmen katliamının işçilerin bağımsız örgütlenmesinin gelişmesi karşısında bürokratik yönetimin korkusunun bir ürünü olduğu yaygın bir yorumdur.

6) ÇKP'nin sıkı denetimi altındaki Genel Sendikalar Konfederasyonu.

7) Çin'de çoğunluğu oluşturan hakim etnik grup.

Sovyet ekonomisi neden kapitalist değildir

YUSUF GÜLAŞLAR

Gönüllü ve özgürce paylaşan, 1 Ağustos Genelgesine karşı süresiz açlık grevinde yanımızda olan, yanıp tutuşan insan Şirin'e..

Özgürlük Dünyası'nın 4. sayısında, *Sovyet Toplumunda Artı-Değer'in Ortaya Çıkışı ve Gasp Edilmesi Mekanizması Üzerine* başlıklı bir makale yayınlandı. Eleştirilerim, bu makaleyi kapsıyor. Doğaldır ki bu eleştiriler, aynı ekol sahiplerini de kapsamaktadır. Hiç kuşku yok, görüşlerim yeni ortaya atılmıyor. İçinde bulunduğum Devrimci Marksist gelenek yıllardır aynı konuda kapsamlı ürünler verdi. Sovyet ekonomisinin bugün içinde bulunduğu durum itibari ile nereye gidebileceği sorusunu Sungur Savran *11. Tez*'in 8. sayısında ve *Sınıf Bilinci*'nin 2. sayısında ele almıştı. Bu görüşlere katılıyorum.

A- Kapitalizm ve artı-değer

Bilimsel bilgi üretimi için hep söylenir:Her yeni teorinin kökleri maddi olguların derinliklerinde bulunmaktadır. Yeni teorinin oluşabilmesi, öncelikle o güne kadar gelen, eldeki hazır zihinsel birikim üzerinde yükselebilmesine bağlıdır. Ya da o güne uzanan hazır zihinsel birikime bağlanabilmesiyle olanaklıdır. Böylece eski birikim üzerinde yükselen, yeni, kökleri maddi olguların derinliklerinde yatanı yakaladığı, olgulara konsantre olduğu ve onunla yürüdüğü sürece, üzerinde bağlanarak yükseldiği birikimden kopuşunu yaşayarak ilerler.

Marks'ın ekonomi politiğe ait düşüncelerini oluştururken, Aristo'yu, W.Petty, A. Smith ve Ricardo'yu okumadığını, bu hazır birikimden faydalanmadığını, onları eleştirerek aşmadığını düşünmek mümkün

mü? Marks, kendinden önceki hazır zihinsel birikimleri ayrımsız inceleyen, bu hazır zihinsel birikimi eleştirel süzgecinden geçirerek, olgularla karşılaştıran biridir.* *Kapital*'in 20. yüzyılımıza hala ışık tutuyor olmasının nedeni, gücünü bu yönteminden almasındandır.

Klasik ekonomi politiğin burjuva şekli D. Ricardo ile tamamlandı. Ricardo da kendisinden önce gelen ekonomi alanındaki araştırmaların birikimi üzerinde yükselmişti. Bu diğerlerinin yanısıra, son uğrak olan A.Smith idi.

A.Smith'in *Milletlerin Zenginliği* adlı eseri, tüm tartışma kanıtlarını, küçük meta üretimi üzerine verilen örneklerden alır. O'nun dönemi, el-sanayinde babadan oğula geçen, teknolojik devrimlerle yenilenmeyen sabit sermayenin, sanayi devriminden önceki halidir. Bu maddi olgular, A.Smith'e değer probleminin dolaşım süreci içinde analizini getirdi. Yani, bugün bile bazı iktisatçılarca savunulan malın fiyatını, değer olarak açıklama girişimiydi bu. (Günümüzde, Sweezy, tekel fiyatlarının belirleyici konumundan dolayı, Marks'ın değer teorisinin işlevini yitirdiğini söyler!Oysa tekel fiyatları bile değer ekseninde döner.)Oysa Ricardo'yla tamamlanan burjuva ekonomi politiği:

> Bir metanın değeri, ya da mübadele edilebileceği bambaşka bir metanın miktarı, üretim için gerekli nispi emek miktarına bağlıdır, yoksa bu emek karşılığı ödenen az çok yüksek ücrete değil (D.Ricardo. *Principles of Political Economy*, p.9, E. Edition)

diyerek, A. Smith'i aşıyordu. Ricardo, klasik bir değer teorisini formüle etmesine rağmen, tutarlı bir fiyat teorisine ulaşamadı. Bu, doğrudan kapitalist üretim tarzının sömürücü karakterini açığa vurabilmekle mümkündü. Bunu başarabilmek de ortalama kar oranı, bunun hesaplanabilmesi, artık-emek, bedava emek kavramlarına açıklık getirebilmekle mümkündü. Ricardo bu doruğa yükselemedi. Ricardo'nun klasik sistemi böylece kendi çerçevesinde tamamlandı ve parçalanma safhasına girdi.

Ekonomi politiğin Ricardo ile eriştiği bu seviye üzerinde, Marks yükselip, artı-değer, kar oranları problemleri, kapitalist buhranlar ve kapitalist sistemin çelişkilerini, kapsamlı bir şekilde formüle etti.

Bu hem ekonomi politğin doruğunu ve hem de ekonomi politiğin, sosyoloji ile uyumlu bir uygulanışını getirdi.

Fatos Nano'nun makalesi okunduğunda öyle anlışılıyor ki bu problemler hala çözülmemiş! Başlığı "*Sovyet Toplumunda Artı-Değerin*

---

* Kanımca, Türk sosyalist hareketinin Marks'ın bu herşeyi ayrımsız okuma alışkanlığından ve ufkundan öğreneceği çok şey var. Troçki'nin bir kitabını bile okumadan "eleştiren" marifet sahibi "dehalar"ı gördükten sonra bunun altı iyice çizilmelidir.

Ortaya Çıkışı ve Gasp Edilmesi" olan makale okunduğunda, "ek- lektik iktisatçılar" ekolünün skolastik bir yaklaşımla nasıl taklit edil- diği kapitalizm, artı-değer analizi ile çok açık bir şekilde ortaya çıkar.

Nedir kapitalizm? Artı-değer bu üretim ilişkisinde nasıl oluşur? Marks, kapitalizm eleştirisine tek bir meta ile başlar. Bu, O'nun materyalist yöntemidir. Zira, kapitalist üretim ilişkisinin en ufak hücre birimi tek bir metadır. Bir metadan kalkış yapan bu yöntem , koca bir sistemi, onun tüm ilişkilerini kapsamlı bir analize tabi tutar. Bu tek meta, 1 metre kumaştır. Ya da iş gücü. Evet, kapitalist üretim ilişkisinde işgücü bir metadır. Üretim araçlarına sahip olmayan işçi, kendisini ve ailesini geçindirmek için işgücünü satmak zorundadır. Satacak hiçbir şeyi yoktur işgücünden başka. Üretim araçlarına sahip burjuvazi satın alır bu işgücünü. İşçi için bir kullanım değeri olmayan işgücü, kapitalist tarafından satın alınarak bir işgününde, emeği üretimde kullanarak tüketir. Nasıl ki, bir metanın değeri ona harcanan toplumsal emek zamanı ile ölçülürse, işgücü de bir metadır, onun değeri de ona harcanan toplumsal emek zamanıdır. Bu da işçinin kendisinin, ailesinin geçimini sağlayacak metaların üretimidir. Yani bu, işçinin kendisi için çalıştığı süredir.

İşçinin bu işgücünü sattığı yer pazardır. Bu da her şeyden önce bizi metanın pazardaki fiyatına götürür. Pazardaki meta, fiyat etiketini üzerine aldığında üç tane seçeneği vardır. Ya da giyebileceği üç değişik elbisesi. Bu, metanın kendi değeri (o andaki toplumsal emek zamanına göre) şeklinde bir fiyat elbisesi olabilir. Değerinin üzerinde bir elbise de olabilir. Bir de değerinin altında bir elbise. Bu üç değişik elbise, pazardaki dalgalanmalara, işçi sınıfı ile mülk sahibi sınıfın karşılıklı mücadelelerine bağlıdır. Tüm bu ilişkiler bizi sınıf mücadelesi alanına götürür. Bu da statik bir ekonomi analizini dışlalar. O yüzdendir ki, Marks'ın değer teorisinden uzaklaşan ,statik bir durumu teorileştiren eklektik iktisatçılar, sürekli bir paradoksla karşılaşırlar, (Sweezy'nin tekel fiyat teorisi, buna bir örnek) Kapitalizm kâr için üretim yapan bir sistemdir.Ama yeniden üretimdir. Üretime yön veren bu yarışmacı ahlaktır.

Teknolojinin, işbölümünün, kültürün,vs. değişmesiyle giderek* küçülen toplumsal emek zamanında, işçinin kendisi için çalıştığı süre de giderek küçülür. Bu nispi-artı değer üretiminde, işçi, makinanın

---

* Giderek ülkemizde de A. Gorz ile konuşulmaya başlanan malum "tam otomasyon" efsanesinin yıkılması gerekli. Teknoloji hayranlarının, patronların ve sendika ağalarının vs. yaygarasını kopardıkları "tam otomasyon"a göre, yakın bir gelecekte teknolojinin gelişimi "tam otomasyon"a yol açacak; İşçi hiç çalıştırılmayacak! Bu bir demagojidir. Daha bugünden on yıllar sonrasını maddi olgulardan soyutlayıp, söyleyebilmek bir safsatadır. İşçiye,"sen sus, hak isteme bak "tam otomasyon"a geçeriz" korkutmacasıdır. Tam otomasyonun önünde aşması gereken onca engel vardır. İlki, işçi hareketi ve toplumsal mücadele, diğeri, bugün bir fabrikanın bir bölümünde gerçekleştiği halinde bile %30 kapasite ile çalışmaktadır "tam otomasyon". Bu, burjuvazi için gelecekte cazip olur mu?Olsa bile, üretilen metaları kim satın alacak?Nasıl?Neyle?

bir küçük dişlisi haline sokulur. Nispi-artı değerin olmadığı zamanlarda da mülk sahibi sınıf, sömürüsünü mutlak-artı değer ile sürdürür. İşçi hareketi ile mülkiyeti elinde tutan burjuvazi arasında, bu alanda sürekli bir gerilim vardır. Zira işçinin kendisi için yaşamı, iş bittiğinde başlar. İşçi ücretinin arttırılması, çalışma saatinin küçültülmesi için, patron da daha fazla kar için uğraşır.

Pazar için üretim yapan, ama yeniden üreten kapitalizmin anarşik yapısı(bu pazar için bilinmeyen miktarda, bilinmeyen ihtiyaçlar için üretimdir) ancak kullanım değerleri için üretim yapan, bunu demokratik merkezi bir planla sağlayan sosyalist bir alternatifle aşılabilir. Bu açıdan, kapitalist buhranlar ve bunun geniş kitlelere ödettirdiği bedeller ne kaderdir, ne de alternatifsiz.

B-Sovyet ekonomisi

Nano bize diyor ki, Kruşçev'le birlikte *.....üretim araçlarının da diğer metalar gibi alınıp satılmasına geçildi*". (ÖD. 4. sayı, s. 26. abç) Alıntı açık değil mi? Üretim araçları metaya çevrilmiş. Kruşçev'le bir karşı-devrimin olduğunu söyleyenler, evet bunu söylemeli. Yoksa Stalin döneminde şan ve şöhretli yürüyen "tek ülkede"ki "sosyalizm"in geriye döndüğü nasıl gösterilebilir? "Üretim araçları"nın da "diğer metalar" gibi alınıp satıldığını Nano bize gösterebilseydi, bu makaleyi yazmaya gerek kalmazdı. Neydi meta? Biri için kullanım değeri olmayan, bir başkası için olansa, "üretim araçları" da metalara çevrilmişse, birileri için bu kullanım değeri ifade etmiyordur. Bir başkası için ediyordur. Yani bir satıcı, bir de alıcı vardır. Peki üretim araçlarını kim satıyor? Kim satın alıyor? Bunlar Nano'da açık değil, "Artı-değer" analizi için yola çıkan bir yazarın, üretim araçlarının satıldığını söylerken, her halde, diyelim ki, bir traktörün, pulluğun, vs. alınıp satıldığını kast etmiyordur. Öyle olsaydı, Nano'nun makale başlığını değiştirmesi gerekirdi. Muhtemelen bu şöyle olurdu: "*Sovyet Ekonomisinde Tarımda Ortaya Çıkan Sömürü*" Bu analize de, şu soru yöneltilirdi, "Tarım Sovyet Ekonomisinin belirleyici ilişkisi mi?" Yani hakim olan bir üretim ilişkisi değilse, ekonomiyi "kapitalist" nasıl yapabilir. Soru haksız da olmazdı.

Ama söylenen tarım değil, "Tek Ülkede Sosyalizm"in devlet mülkiyeti "diğer metalar" gibi alınıp satılmıştır. Nano üretim araçlarının satıldığı (yani meta olduğu) bir pazarı, sovyet ekonomisinde bize gösteremez. Nitekim göstermiyor:

---

* Son günlerde Tiran "ekolü" ülkemizde, Stalin'i göklere çıkarmada yarış ederken, O'nun "sosyalizm"ini de bu övgüye katmadan edemiyor. Yalnız bu övgünün ardından uzun bir dipnot geliyor. "Sosyalizm" hakkında:Stalin döneminde "sosyalizm kurulmuştu".İşler yolundaydı. Bir güzel bitmişti inşaat. Ev yapıldı. İcine girildi. Mutlu ve umutlu yaşanıyordu. Ama, inşaatı bitiren usta ne zaman ki evi terk etti, ev çöktü. Kapitalist oldu. Usta mı yanlış yapmıştı? Çimentoya demir mi konmamıştı, belli değil! Dediğinize göre ev çöktü. Sahi suçlu kim?

> Sovyetler Birliğinde *kişisel mülkiyet* yoktur Sovyetler Birliğin'deki egemen çevrelerin -yeni kapitalist, teknokrat ve bürokratların- *kişisel mülkiyetlerini çoğaltma hakları* yoktur (ÖD. 4.s. s. 27.abç)

Demek ki yokmuş. Peki Nano bize "üretim araçlarının da diğer metalar gibi alınıp satıldığını" söylememiş miydi? "Kişisel mülkiyet etme hakları", "sermayelerini çoğaltma hakları yok"sa KİM SATIN ALDI bu üretim araçlarını? Satan (dediğinize göre Kruşçev!) kim? Alan kim? Bu iki kişi kayıp! Yani yok! O zaman meta da yok! Ya da üretim araçları meta. Ama alıcısı yok. Nasıl bir işçi, işgücünü kendi kendine satamıyorsa, devlet de (devletin sahipleri de) kendi kendine sovyetlerdeki üretim araçlarını satmadı ya! Yoksa sattı mı? Bu bir paradokstur. Veya, "1•metre, 1 metre" demektir. Değer teorisinden uzaklaşan tüm iktisatçıların bir açmazıdır bu. Tek bir metayı (üretim araçlarının meta olup olmadığını örneğin) sağlıklı bir analizden geçiremeyen nasıl bir artı-değer teorisi oluşturabilir? Olgular din adamlığını tanımaz, gerçektir. Eğer söylendiği gibi "üretim araçları" da "diğer metalar gibi" satılmış olsaydı, sovyet ekonomisinde mülkiyet ve sermayelerini çoğaltma hakkı da bir gerçeklik olarak önümüzde durur-du.Biz de "satılan" üretim araçları için, iki kişiyi(satıcı-alıcı) boşuna aramamış olurduk.

Evet sorumu tekrarlıyorum, Kruşçev'le birlikte olduğunu iddia ettiğiniz "karşı-devrim"le "üretim araçları diğer metalar gibi satıldı" mı? Kim sattı? Kim satın aldı? Kapitalizm bir sermaye birikimidir. Diğer bir ifadeyle, artı-değerin mevcut sermaye ile daha fazla değer elde etmek için sermayelendirilmesi girişimidir. Kâr, bu girişimin tüm safhalarında can damarı ve amacını teşkil eder.

Oysa Sovyet ekonomisi bir sermaye birikimi değildir. Üretim, *kullanım değerleri olarak bir üretim araçları birikimidir.* Kâr, Sovyet ekonomisinde, devcletin elinde kapitalizmde olduğu gibi ne üretimin amacı ne can damarıdır. Kâr, sovyet ekonomisinde devletin elinde sadece tali bir araçtır. Bu yüzden, sovyet ekonomisinde kapitalist ekonominin temel özelliklerinden hiçbiri görülmez. Bu böyle olduğu içindir ki, "mülklerini çoğaltma", "sermayelerini çoğaltma" hakkı yoktur. Ve "Üretim araçları da diğer metalar gibi alınıp "satılamaz. Olmayan haklarla hiç kimse, hiç bir zaman olan şeyleri de satın alamaz.

Şimdi bir nokta hem Nano hem de Sovyet ekonomisine kapitalist diyenler tarafından açıklanmak zorunda: Sovyet ekonomisi kapitalistse, mülk sahibi sınıf bu üretim ilişkisinde var mıdır?

Nano ve aynı ekol sahipleri bize klasik anlamda bir mülkiyetin olmadığını , bunun "Devlet Kapitalizmi" olduğunu söyleyeceklerdir:

> Üretim ve sermayenin yüksek ölçüde yoğunlaştıkları devlet işletmeleri (tekel birlikleri) Sovyetler Birliği'ne çağımızın en yüksek tekelci devlet kapitalizminin biçimini verdiler. (ÖD.4.s.s.288)

Bu "çağımızın en yüksek tekelci kapitalizmi"nin, bugün "Yeniden Yapılanma" ile teknolojik geriliğini aşma, vs. durumu, sovyet ekonomisinin hiç de *çağımızın* en yüksek noktasında bulunduğunu göstermiyor. Nereden bakarsanız bakın, olgular her yandan Nano'yu sıkıştırıyor.

"Tekelci Devlet Kapitalizmi" analizi ise yeni değil, 1933 yılında yine Sovyet ekonomisi için Urbahns tarafından ortaya atılmıştı. Soy stalinistlerin Urbahns'ın ,bu hazır zihinsel birikimini olduğu gibi taklit etmeleri için Stalin'in ölmesi gerekiyordu herhalde!Böylece Neo-Urbahns'cılar türedi. Ama daha ilk ortaya atıldığında "devlet kapitalizmi" tezi yerin dibine batırılmamış mıydı:

> Devlet kapitalizminden kelimenin kısıtlı anlamıyla, burjuva devletinin sanayi ve diğer girişimleri kendi çıkarları doğrultusunda idare etmesini veya burjuva devletinin özel kapitalist girişimlere yönlendirici müdahalesini anlıyoruz. Tırnak içinde "devlet kapitalizmi" ile Lenin, proleter devletinin özel kapitalist girişimler ve ilişkiler üzerinde denetimini kastetmiştir. Bu tanımların hiç biri, hiç bir yönüyle Sovyet ekonomisine uygulanamaz. Urbahns'ın kendisinin sovyet "devlet kapitalizmi" anlayışına ne gibi bir somut ekonomik içerik kattığı derin bir sır olarak kalıyor. Açık konuşmak gerekirse, O'nun bu en yeni kuramı bütünüyle, kötü okunmuş bir tırnak işareti üzerine kurulmuş oluyor. (L.Troçki. *Sovyet Devletinin Sınıf Karakteri*, Enternasyonal Yay. 1979,veya *Sınıf Bilinci* 2. sayı)

Bu "kötü okunmuş bir tırnak işareti üzerine" kurulu "devlet kapitalizmi" günümüzde de Neo-Urbahns'cılar tarafından sürdürülmektedir. Kapitalizmde "ekonomik güdümlülük", yani devletle ekonominin kaynaşması, kutsal özel mülkiyetin tekelci sermaye uğruna (tırnak içinde) "ihlal" edilmesidir. Yani tekellerin elde ettiği kârların korun-ması, savunulması ve garanti altına alınmasıdır söz konusu olan. Kapi-talist üretimde devletle ekonominin kaynaşması, aslında tekellerin devlet aracılığı ile ekonomiye tamamen hakim olmasıdır. Kâr, tekelci sermaye için tüm üretimin safhalarında itici güçtür ve kârların aktarıl-ması devlet eliyle yapılmaktadır. Bugünkü kapitalizm gelişme eğirisini son kertesine ulaştıran bir ekonomidir, devletin müdahalesi özel mülkiyetin tüm şatafatlı kutsal gösterisini gizlemez. Nitekim gizlemiyor da.

Oysa, Sovyet ekonomisinde devletin doğrudan ekonomiye müdahalesi, üretim araçlarında özel mülkiyetin ortadan kaldırılması üzerinde durmaktadır. Devlet ekonomiye tekel kârlarının korunması, savunulması ve garanti altına alınması için müdahale etmez. Olgular tersi olsaydı, Nano bize tek bir tekelin (devlet tekeli) dışında tekeller gösterirdi. Gösteremiyor. Çünkü Sovyet ekonomisinde devletin müdahalesi tam da özel mülkiyetin ortadan kaldırılması üzerinde şekillen miştir.

Nano'nun makalesinde artı-değer olarak analiz ettiği şey, bürokrasinin milli gelirden aldığı ayrıcalıklardır. Oysa bu ayrıcalıklar Nano ve aynı"ekol" sahiplerinin iddia ettikleri gibi bürokrasiyi bir sömürücü burjuva sınıfı yapmaya yetmez. Kiminin "revizyonist bur-

juvazi", kiminin "tekelci bürokrat burjuvazi",kiminin de "yeni sınıf" dediği bürokrasi, milli gelirden aldığı ayrıcalıklarla sömürücü burjuva egemen bir sınıf olamaz. Zira:

> Sınıfın bir marksist için ender önemde ve dahası, bilimsel olarak sınırlandırılmış bir anlamı vardır. Bir sınıf milli gelirin dağılımı içindeki yeri ile değil, ancak ekonominin genel yapısı ve toplumun ekonomik temellerindeki bağımsız kökleri ile tanımlanır. Her sınıf (feodal soyluluk, köylülük, küçük burjuvazi, kapitalist burjuvazi ve proletarya) kendi özel mülkiyet biçimini geliştirir. Bürokrasi bütün bu toplumsal özelliklerden yoksundur. Üretim ve dağıtım sürecinde bağımsız bir konumu yoktur. Mülkiyetinin bağımsız kökleri yoktur. İşlevleri, temelde sınıf egemenliğinin politik tekniğine ilişkindir. Bürokrasinin varlığı biçimlerindeki çeşitliliğe ve özgül ağırlığındaki farklara rağmen her sınıf rejiminin özelliğidir. Gücü, yansımış bir nitelik taşır. Bürokrasi hakim iktisadi sınıfa kopmaz bir biçimde bağlıdır ve onun toplumsal kökleriyle beslenerek, onunla birlikte var olur ve onunla birlikte devrilir." (Troçki, age. s.22-23)

Nitekim bir artı-değer analizi ile yola çıkan Nano da Troçki yoldaşın bürokrasiye ilişkin söylediklerini teyit etmektedir :

> Bu ayrıcalıklı ve yetkili kişiler, kendileri, ilgili alanlara *miras hakları olmaksızın* (abç) ve şartlı olarak yerleştirilen devlet, parti, ordu, ekonomi ve kültür hiyerarşisinin memurları... (agm. s.28)

Dünyanın hiç bir yerinde "miras haklarından yoksun" ve "sermayelerini çoğaltma haklarından mahrum" bir sömürücü burjuva sınıf yoktur. Olamaz da. Olsaydı "kutsal mülkiyet" kutsal olmaktan çıkartılırdı, hem de burjuvalar tarafından!

Nano, Marksist kapitalizm ve değer analizinden, skolastik yaklaşımıyla uzaklaştığı içindir ki, sömürücü sınıf kavramını kendi Procrust yatağına sığdırmaya çalışmaktadır. Mülkiyetini, sermayesini çoğaltma hakkı olmayan sömürücü burjuva sınıfı (sömürücü burjuva sınıfının kesilen eli, ayağı, boynudur bu) kavramı, Nano'nun bu Procrust yatağıdır.

> Kapitalist ülkelerdeki, kiliseler, ruhbanlar ve bürokrasi artık-değerin büyük bölümünü yutar. Tüm bunlar, olanca alınan büyük paylara karşın, kiliseyi, ruhbanları ve bürokrasiyi egemen burjuva sömürücü sınıf yapmaz. Kaldı ki Alman ve İtalyan faşizmi bile faşist bürokrasiyi bağımsız bir egemen sınıfa dönüştürmeye yeterli değildir. Bu bürokrasi burjuvazinin kiralık bir uşağıdır. Bu uşağın efendisinin boğazına yapıştığı, ağzından en lezzetli parçaları aldığı ve bunların yanısıra damarına bastığı doğrudur. Ne uğursuz bir uşak diyeceksiniz. Ancak gene de yalnızca bir uşaktır. (Troçki age, s.22)

Herhangi bir ekonomik sistemin sosyal özelliğini sürekli belirleyen en güzel şey, o sistemin sosyal yapısındaki sarsıntılardır. Son borsa krizi ve Gorbaçov'un "yeniden yapılanması" buna bir örnek teşkil edebilir. Tokyo'dan patlayan borsa krizi, otomatikman NewYork borsasından yankılandığında, Sovyet ekonomisi bu sarsıntının dışında kaldıysa (ki kaldı) bu durum, Sovyet ekonomisinin kapitalist sistemin dışında olduğunun en açık kanıtını oluşturur. Aynı sisteme bağlı tüm enerji hatları, bir kontakta aynı yıkımla karşılaşırlar. Sovyet ekonomisi

kapitalist sistemin dışında durmaktadır. Bu böyle olduğu için, Gorbaçov'un "Yeniden Yapılanması" uluslararası burjuvaziyi yeni pazarlar buluyorum umudu ile sevindirmektedir.

Hiç bir zaman Sovyet ekonomisi içinde bürokrasi kendi iç evrimi ile kapitalistleşip, Sovyet ekonomisini uluslararası kapitalizme entegre edemez. Bunun önünde hem devrimin kazanımları vardır, hem de bürokrasinin kendi ayrıcalıkları. Kapitalist sistem geldiğinde, eski bürokrasinin yeni rejime menajer olarak transferi mümkün değildir. Bürokrasi, Sovyet ekonomisinin çelişkilerini çözerken, bir çelişkiyi kaldırır, onun yerine bir başka çelişki koyar o kadar. Bu çelişkiler ve bürokrasinin aldığı yeni ekonomik tedbirler potansiyel olarak - uluslararası kapitalizme yakınlaşma, piyasayı yüceltme vs., - geri dönüşe zemin hazırlar. Ama Sovyet ekonomisi bir silahlı karşı devrim olmaksızın geriye dönmez. Ancak emperyalist bir işgal ve içeriden bir silahlı karşı devrim Sovyet ekonomisini uluslararası kapitalizme entegre ederek kökünden değiştirebilir.

Bu son verdiğim örnekler, *Özgürlük Dünyası*'nın baş yazarlarından M.Yalçıner'in de "dikkatini çekmiş" olacak ki, "yıldızlaşan Gorbaçov"un Sovyet ekonomisini "klasik kapitalizme doğru" götürdüğünü söylüyor. Aynı düşünceyi D.Perinçek'de Şubat-89'da çıkan *Saçak* dergisinde tartışma kanıtları olarak ileri sürüyor.

Sovyet ekonomisini "geri" döndürüp "devlet kapitalizmi" yapan bu 'ekol' sahiplerinin eski teorileri mi yetersiz kaldı bilinmez, şimdilerde bir yenisini sessiz, sedasız oluşturmaya çalışıyorlar: "klasik kapitalizm"!

Nano bize. "Sovyetler Birliği'ne çağımızın en yüksek tekelci devlet kapitalizmi biçimi verildi" (a.g.m.) demişti. Yıllardır aynı 'ekip' sahipleri ülkemizde (*Özgürlük Dünyası*'nın 4. sayısında bu ikisi yan yana olarak) bunu söyleyip durdular: "Sovyet Ekonomisi çağımızın en yüksek tekelci devlet kapitalizmidir". Şimdi bu değişiyor. Bu "en yüksek, çağımızın en yükseği devlet kapitalizmi" tekrardan yeni bir "geri dönüş" yaşıyor: "Klasik kapitalizme" doğru!

Marksizm, üretim tarzlarının birbirinin yerini almasını, üretim tarzını, yaratılan artığın mülk edinme şeklini açıklayabilen tarih anlayışına sahiptir. Bu açıdan kapitalizm, büyük ölçekli sanayi üretimi temeli üzerinde yükselen, *sermayenini ve toplumsal üretim araçlarının bireysel mülk edinilmesidir.* Burjuvazi ile proletaryanın çatışmalı birliğidir.

Günümüzde "devlet kapitalizmi" tezi üzerinde yükselen ve bürokrasiyi "yeni sömürücü sınıf" gören yaklaşım, Gorbaçov'la birlikte "klasik kapitalizme dönüş" derken, acaba Marks'ın *Kapital*'indeki analizlerine mi yöneliyor? Hayır...Onların acelesi "teori"lerini kurtarma gayretidir...Ama:

"Aptalın acelesi hız değildir"

Şubat/89 Malatya

Stalin, Gorbaçov ve kitleler

MUZAFFER BAL

Dünyada ve ülkemizde, hem sosyalistler hem de burjuvazi, Stalin ve Gorbaçov'u tartışmakta. Bu tartışmada tarafların tartışma yönteminde dikkati çeken ve tarafları birleştiren bir ortak nokta bulunmaktadır. Bu ortak nokta, ekonomizm olarak ortaya çıkıyor. Böyle olması da çok doğal; Çünkü iki liderin de savundukları ortak nokta ekonomizmdir. Ben bunu, yani ekonomizmi tartışmaya ve yeni bir cephenin açılmasına yardım etmeye çalışacağım.

Yöntem olarak, alıntılara başvurarak Stalin ve Gorbaçov'un ne dediklerini değil, önce düşüncelerini hakim hale getirmek için uyguladıkları yöntemleri tartışmak istiyorum. Sonra da kendi yazılarından sonuca ulaşmaya çalışacağım.

Sağlıklı bir tartışma yapabilmek için, hiç de istemediğim halde bilinen bazı ilkeleri kısaca özetlemek gerektiği kanısındayım.

Devrim: Sosyalist devrim, işçi sınıfının bilfiil önderliğinde, geniş halk kitlelerinin hareketinin dolaysız bir sonucu olarak gerçekleşir. Bunun dışında kalan "devrimler" ise doğuştan hastalıklı çocuklar gibidir; sürekli tedaviye ihtiyaç duyar, olgunlaşması uzun ve sancılı olur. Kendisine hayat verenleri de üzer. Sonuçta ölebilir de, yaşayabilir de. Ama yaşasa da hastalıklıdır. İşte "hastalıklı doğan" devrimler sonunda kurulan sistemler de hastalıklı olarak devam ederler.

Sosyalizm: "Sağlıklı doğan" bir devrimin, sağlıklı biçimde yaşabilmesi için, kendi kendini sakatlamaması gerekir. Yani, nasıl devrimin öncüsü, bilfiil işçi sınıfı ise, sosyalizmin kurucusu ve yaşatıcısı da işçi sınıfı olmalıdır. Slogan olarak söylemek gerekirse, hem üreten hem de yöneten işçi sınıfı olmalıdır. Sosyalizmde, her ileri atılımı da, işçi sınıfı bilfiil yapar. Parti, işçi sınıfının siyasi olarak kullandığı bir araçtır. Yoksa işçi sınıfı adına hareket eden, işçi sınıfının üstünde, işçilerin

dışında karar alan, yöneten, işçi sınıfına baskı yapan siyasi aygıt değildir. Çünkü sosyalizm, insanın kendisini bilinçli olarak dönüştürmesi, yani yeni insanın yaratılmasıdır.

Bu kısa açaklamanın ışığında, Stalin ve Gorbaçov'un yöntemlerini açıklayarak nasıl birleştiklerini anlatmaya çalışacağım.

İki "Büyük" Atılım

a) *Stalin dönemi*: Stalin, Lenin'den devraldığı geçici NEP dönemini sona erdirerek, "ileri" bir atılım yapmak için harekete geçmiştir.Gerekçesi açıktır: Ülke ekonomisini geliştirmek. Bu iddiasında bir bakıma "başarılı"da olur. Amacım bunu tartışmak değil. Tartıştığım, nasıl bir yöntem ile bu atılımı başlatıp sürdürdüğü. Stalin'in ekonominin gelişmesi için aldığı karar, önce kendi kararıdır, sonra da onaylamak için başvurduğu yandaşlarının kararı. Karşı çıkanlara ve karşı çıkabileceklere uyguladığı yöntem ise, en hafifiyle partiden uzaklaştırmak veya görevden almaktır.

Tabii devrim lideri olduğu için bu yöntemi de "devrimci şiddet" uygulayarak, yani dünyayı değiştirmek için yola çıkan muhaliflerine dünya değiştirerek, amacına ulaşmaya çalışmıştır. Neydi amacı? Bunu biraz açmak gerek.

Geri bir ülkede yapılan devrimin, ekonomik olarak gelişmesi gerekir. Aynı zamanda tek ülkede sosyalizmin ayakta kalması da şarttır. Stalin'in, sosyalizmden anladığı da tam bir ekonomizmdir. Burada şunu vurgulamak gerekir: Stalin, sosyalist mülkiyeti devlet mülkiyetine indirgediği için devletin güçlenmesine ve ekonominin devlet mülkiyetinde toplanmasına özen gösterdi. Öyle ki, görünüşte sol, özde sağ bir çizgi izledi; örneğin tarımı zorla kooperatifleştirdi. Tabii bu zorlama eski toprak sahiplerini, kooperatifte yönetici durumuna getirdi. Bu da kooperatifleri asıl amacından çıkardı.

Stalinin amacına ulaşmak için uyguladığı yöntem bu oldu: Yani herşeyi yukarıda kararlaştırma, herkesi tepeden atama ve bütün bunları kitlelere zorla kabul ettirme yöntemi. Burada başlıca amacı üretimin artmasıydı. Dolayısıyla üretimin artışını engelleyeceğini düşündüğü her çatlak sesi boğmak gerekti. Bunda da "başarılı" oldu. Öldüğünde yeni liderler, donmuş ve uyuşmuş bir işçi sınıfı teslim aldılar.

Büyük ekonomik atılım için, sosyalizmin bütün ilkelerini hiçe saydı; hem de "sosyalizm" uğruna. Peki neydi bu ilkeler?

1. İşçi sınıfının hem üreten hem de yöneten güç olması; oysa Stalin yönetimiyle birlikte İşçi sınıfı üreten, fakat yönetilen oldu.

2. Enternasyonalizm: Dünyada birçok devrim boğuldu. En bariz örnek Yunan devrimidir. Stalin'in enternasyonalizmden anladığı

Sovyet devriminin korunması, yaşatılmasına yönelik bir dış politika idi. Çin devrimi, Stalin'e rağmen başarıldı. Stalin'in enternasyonal anlayışı tüm dünya proletaryasının Sovyetler Birliği'ni koşulsuz desteklemesi ve S.B.K.P'sine tümüyle tabi olmaktı.

3. Kol emeğinin harcama zamanını kısaltarak, insanın dönüşümü için zaman ayırmak: Stalin bunun tersini yaptı. Kol emeğini daha çok kullanarak insanın dönüşümünü değil insanın üretimde de köleleşmesini sağladı. Emek yoğun bir sistem uygulayarak işsizliği önlediğini sandı. Gerçekte ise, gizli işsizliğin gelişmesini sağladı. Gelişmiş teknolojinin kullanıma girmesi ile ortaya çıkacak boş zaman sorununu çözmek aklına bile gelmedi. Gelmezdi çünkü Stalin'de olan en büyük eksik, sosyalist insanın yaratılması anlayışıydı.

Stalin, özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ile sosyalist insanın doğacağını sandı. Pratik bize gösterdi ki, sosyalist insanın doğması ekonomik gelişmeden çok daha zor. Sosyalist insanın doğup gelişmesi, ekonominin kölesi olup olmamasına bağlıdır. Bunun için de ekonomi geliştikçe ve teknoloji ekonomiye girdikçe, işçi sınıfının çalışma zamanı kısaltılmalıdır. Kısaltılmalıdır ki, kendini geliştirecek kültürü alabilsin. Siyasi, ve kültürel faaliyetlerde bulunabilsin. Böylece kol emeği ile kafa emeği arasındaki fark kalksın.

4. Devletin giderek sönmesi gerekirken, tam tersine devleti giderek güçlendirdi.

5. Bilginin sosyalizmde geniş kitlelere yayılması gerekirken, tam tersine belli bir azınlıkta toplanmasına yol açarak kitleler üzerine bilgi üretenlerin baskısını pekiştirdi.

6. Burjuva demokrasisinden milyon kez daha demokratik olması gereken sosyalist demokrasiyi, burjuva demokrasisinden bin kat daha kötü hale getirdi.

Sonra da bunu, işçi diktatörlüğü olarak sundu. İşçiler üzerinde, parti diktatörlüğü ve giderek kişi diktatörlüğü oluşturuldu.

7. Ancak bir toplumsal faaliyet üzerine yükselebilecek olan sosyalizmi ölü bir topluma dönüştürdü.

Daha birçok ilke sıralamak mümkün. Yukarıdaki, yedi ilke, sosyalizmin ne hale geldiğini, çok açık olarak göstermektedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki Stalin, bunları Sovyet Birliğini burjuva topluma dönüştürmek için yapmadı. Tersine Stalin bütün sosyalist ilkeleri çiğnerken sosyalizmi geliştirdiğine inanıyordu. Ama ne yazık ki, sosyalizm bu değildi. Bu, Sovyet bürokrasisinin doğuşu, gelişmesi ve sosyalizmin ölümü idi.

b) "Büyük atılım", Gorbaçov: Stalin'den Sovyetler Birliğini devralan liderler, Stalin'in geliştirdiği ekonominin ve donmuş bir kitlenin üzerinde uyumaya koyuldular. Tıpkı, günü geçmiş yumurtanın

üzerinde kuluçkaya yatan tavuklar gibi.

Tabii bu, Sovyet ekonomisinin gerilemesine, ülkenin dünyada gelişen teknolojinin çok gerisine düşmesine yol açtı. Zaman zaman Macaristan gibi bazı ülkelerin kıpırdanmalarını da bastırarak, oradaki yumurtaların canlanmasına da meydan vermediler.

Tam bu dönemde, yani Sovyet ekonomisinin en kötü döneminde Gorbaçov iktidara geldi. Kitle iletişiminin uydular aracılığıyla gerçekleştiği bir dönemde uzaydan gelen seslerin, yumurtaların uyanmasını, buzların erimesini sağlayacağı çok açıktı. Eriyen suların nereye gideceğini kestiremeyen Gorbaçov, suları kendi havuzuna aktarmak için harekete geçti.

Evet Gorbaçov'un yenileşme hareketinin nedeni, ekonominin zorlaması idi. Yani zorunluluğun dayattığı bir yenileşme. Gorbaçov da, ekonominin geliştirilmesi için Stalin'den pek farklı bir yöntem izlemiyor aslında. Yöntemi, Stalin'in aynısı: tepeden kararlarla, kendisine karşı gelebilecek olanları görevden almak. Kendisini destekleyecekleri cezaevinden çıkarmak. Ama burada gene de bir ayrılık göze çarpmakta!. Gorbaçov muhaliflerine dünya değiştirtmiyor. Bunun nedeni çok açık; Gorbaçov Stalin gibi, devrimci bir atılımın mirasına dayanmıyor. Diğer yöntemleri ise, aynı: Kitlelerin, sadece kendi yenileşme hareketini destekleyecek şekilde ve ölçüde hareketlenmesini sağlamak ve hareketi, kendi güdümüne almak. Bu hareketlenme sırasında, "çatlak" seslerin çıkması, bizi aldatmamalı. Eğer bu çatlak sesler bastırılırsa toplum geri çekilir. Gorbaçov da kendi şakşakcılarını bulamaz. Gorbaçov'un temel kaygısı budur. Bugün "çatlak" sesleri destekçilerini kaybetmemek için göze almak zorundadır.

Gorbaçov da bilmektedir ki, güçlü olan "çatlak sesler değil, susmaktan kazançlı çıkacak eski bürokratlardır." Evet bugün Gorbaçov'un korktuğu işte bu bürokrasidir. Stalin'den ayrıldığı nokta budur. Bu ayrılış köklü bir kopuş değil, şartların zorunlu sonucudur. Yani taktiksel bir ayrılıştır.

Uyuyan bir toplumun üretimi, ancak uykulu yapılan iş kadar başarılı olur. Gorbaçov, bunu çok iyi bildiği için, uyanık olarak, üretimin yapılmasını sağlamaya çalışıyor. Bu uyanma sırasında, hızlı kalkanlar, fırlayanlar, kalkmak istemeyenler olacaktır. Bu çeşitlilik de Gorbaçov'un işine geliyor. Dünya kamuoyu karşısında "demokrasi" görüntüsü vermesini sağlıyor bu durum.

Ama gene de bugüne kadar gözlerden gizlenen Sovyet toplumunun çıplak gözle görülmesini sağlıyor. Öte yandan Stalin'den ayrıldığı bir nokta da devlet mülkiyetinin sosyalizmi öldürdüğüne inanan bir lider olmasıdır. Bunun yerine, piyasa ekonomisine ve özel mülkiyete dayanan "sosyalizmin" lideridir.

Şimdi sosyalist ilkelere bakalım.

1. İşçi sınıfının üreten ve yöneten güç olma ilkesi: Tıpkı Stalin gibi düşünüyor: Parti yönetir işçi sınıfı üretir. Bir farkı vurgulamak gerek, Gorbaçov yönetimi altında ara sıra işçiler konuşabilir.

2. Enternasyonalizm: Gorbaçov'un enternasyonalizme bakışı Stalin'le aynıdır. Gorbaçov Reagan'la barış yapar. Dünya proletaryası bu "barışı" bozacak bir hareket yapamaz. Dünya Komünist Partileri buna uyar. Sovyet ekonomisinin zorlaması sonucunda, askeri yatırımlar azaltılır. Bunun için dünyada istikrar ister.

İstikrarı bozacak ulusal kurtuluş mücadelelerine ve işçi hareketlerine yardım yapılmaz. Yardım yerine öğütler verilir: "Kapitalizmle içiçe gelişin, birgün iktidar olursunuz. Çünkü biz dünyada yumuşama istiyoruz. Mecburuz, Sovyet ekonomisinin gelişmesi gerekir", diye.

Tıpkı, Stalin gibi Sovyetler Birliği'ni, SBKP'sini ve kendisini dünya işçi sınıfının babası sayar. Evet Gorbaçov'un enternasyonalizm anlayışı, her hareket Sovyetler Birliğinin ekonomisi, istikrarı için anlayışı. "A.B.D. kontrgerillalara yardımı keserse, biz de sandinistlere yardımı keseriz" derken de, milliyetçi "sosyalizmin" en açık örneğini sunmaktadır.

3. Kol emeğinin, kafa emeğine ezdirilmesi: Stalin'le, Gorbaçov'u burada da kol kola görüyoruz. Üretimin artırılması için çalışın. "Biz ve bu işten anlayan uzmanlar, herşeyi yaparız. Siz işçiler eski bürokratları ve ekonomiyi eleştirin. İş disiplini, sosyalizmin gereğidir."

4. Devletin giderek güçlenmesi: Gorbaçov'la Stalin'in burada, bazen kol kola, bazen zıt yönde gittiği gözüküyor. Siyasi olarak devletin güçlenmesi, iplerin bir kişide toplanması konusunda kol kola. Ekonominin planlı ekonomiden, pazar ekonomisine dönüşmesinde ise sırt sırta gelmekteler. Buluştukları temel nokta ise işçi sınıfının hem üreten hem de yönetilen olmasıdır.

5. Bilginin azınlıkta toplanması, yani bilgi tekelinin sağlanması: Bu noktada buluşuyorlar. Son seçimlere katılabilen adayların kimliği yeterli bir ip ucu sunuyor bu konuda. Aynı zamanda kitleden gelen bir teorik ya da politik bir açıklık olmadığı gibi böyle bir çabanın gösterildiğine dair bir emare de yok. Tersine, Sovyet basınını çeşitli teoriyenlerin, uzmanların, profesörlerin yazılarının doldurduğunu görüyoruz.

6. Sosyalist Demokrasi: Gorbaçov, Stalin'e en çok bu noktada yüklenmekte. Kuşkusuz Gorbaçov Stalin karşısında haklı, çünkü Stalin'de sosyalist demokrasi anlayışı yoktur. Peki Gorbaçov'da var mı? Bu soruyu tartışmak için, Sosyalist Demokrasi nedir? sorusunu tartışmak gerekir. Yukarıda biraz değindim. Burada daha net olarak söyleyelim: Sosyalist demokrasi, işçi sınıfının, fabrika yönetiminden devlet ve parti yönetimine kadar her kademede görev alması,

konuşması, kendi yöneticisini kendi seçmesi ve aynı zamanda geri almasıdır.

S.B.K.P. 19. Konferansında alınan kararın, Bürokrasiye Karşı Mücadele üzerine bölümünü çok dikkatlice okuyunca Gorbaçov'un gerçekte ne için ve hangi yöntemle mücadele ettiğini görürüz.

Bu bölümde altı madde bulunmaktadır. Altı madde de, bol bol demokrasi lafları ile dolu. Bütün lafları bir anda geçtiğimiz zaman geriye hiç bir şey kalmıyor.

Kitlelere sürekli olarak bürokrasiye karşı mücadele edilmesini öğütlerken dikkati çeken, kitlelerin tüm parti yöneticilerini seçme hakları savunulurken her nedense geri alınması partiye, devlete ve devlet yasalarına bırakılmaktadır.

Sosyalist demokrasilerde ise seçme hakkı ile geri alma hakkı aynı anda savunulur. 19. Konferans'ta bu ilkeyi göremiyoruz. Göremediğimiz gibi 2. maddenin üçüncü paragrafına baktığımızda tam tersini görüyoruz.

> Parti örgütleri ve tüm komünistler, şu ilkelere uymayı güvence altına almakla yükümlüdür: Yönetim aygıtları, seçimle işbaşına gelen organların, Sovyet erkinin ve halkının hizmetindedirler ve bunlara karşı hesap vermekte yükümlüdürler. Yönetim aygıtlarının, yasaları ve hükümet kararlarını çarpıtmaya ya da içini boşaltmaya yönelik davranışları anayasaya aykırıdır. Açıklık, kamuoyunca ve tüm emekçilere, denetime açık olmak, bunların çalışma normları olmalıdır. (19. Konferans Belgeleri, Amaç Yayınları s.204)

Görüldüğü gibi seçme hakkı olan kitlelere geri alma hakkı tanınmamaktadır. Bu hak tanınmadığı gibi 7. paragrafta herşey açığa çıkmaktadır.

> Bürokrasiye karşı verilen mücadelede, yöneticilerin otoritesi korunmalı ve her yönüyle pekiştirilmelidir.(age s. 205)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi kitle otoritesi değil yöneticilerin otoritesi savunulmakta. Bundan şu anlaşılmaktadır: Kitleler eski bürokrasiye karşı yeni bürokrasinin yöneticilerinin otoritesi altında ve onlar için mücadele edecekler.

Gorbaçov bürokrasisinin kitlelere verdiği özgürlük, Gorbaçov'un kavalını çalmaktır.

Kitleler işin planlanmasında yoklar. Sadece planın uygulanmasında varlar. Bunun yanında planı da tartışabilirler elbette.

> Bu aygıtların en acil görevi, işin uzmanca planlanması ve örgütlenmesidir.(age. s.204)

Sendikalar konusunda Gorbaçov geçmişten farklı bir şey söylemektedir. Eğer sendikaların bağımsızlığı savunuluyorsa ve hatta tanınıyorsa, sendikaların grev hakkı olmalıdır. Neden Gorbaçov sendikaların grev hakkını savunmamakta?

Bu sorunun cevabı çok açık, grev demokratikleşmede en etkin silahtır. Bu silah bir kere kullanılmaya başladı mı Gorbaçov'un kalesine de mermi düşebilir. Öte yandan grev üretimin durdurulmasıdır. Bu da ekonomist sosyalist anlayışın hiç işine gelmez. (Sendikalar konusunda age. s.136-137'ye bakılabilir.)

Tabii bunun yanında farklı görüşlerin sözlü, yazılı olarak savunulması, örgütlenmesi sosyalist demokrasinin olmazsa olmaz bir ilkesidir. Şimdi bakalım Gorbaçov'a; bir defa yönetime gelişi, sosyalist demokrasi ile uyuşmuyor. Tepeden geliyor. İkincisi yöneticilerin hiçbirini işçiler geri alamıyor. Gorbaçov alıyor. Yeni yöneticileri de işçiler seçmiyor. Gorbaçov atıyor. Bunların hangisi sosyalist demokrasi? Burada Stalin'den farkı ne? Tabii ki yok. Farklı görüşlerin, söz ve örgütlenme özgürlüğüne bakalım. Bu kadar gürültü koparılan "demokrasiyi" biraz deşelim. Gorbaçov en büyük özgürlüğü, sosyalizmin karşıtlarına tanımakta, çünkü bugün en büyük destekleyicileri bunlar. Hatta o kadar çok özgürlük verilmekte ki, gerçek özgürlük sahipleri bu özgürlüğün altında ezilmektedir. İşte seçimlerdeki adaylara bakalım. Yeltsin-Sakorov gibiler Sovyet özgürlüğünü tatmakta.

Sovyet işçisinin Yeltsin'i seçmesi veya diğer reformcuları seçmesi bizi, marksistleri şaşırtmıyor, şaşırtmamalı da. Örnek olarak Yeltsini alalım; seçim konuşmaları tamamen sosyalist demokrasi üzerine kuruldu. Nedeni, Yeltsin'in Sovyet işçisinin neye susadığını çok iyi bilmesi. Ama seçimlerde devrimci marksistler yoktu. Alan Yeltsin veya Yeltsincilerindir.

Tek kelime ile ekonomik liberalizmi destekleyen herkese özgürlük, toprakların kiralanmasını destekleyenlere özgürlük, ama, devrimci marksizmi savunanlara nedense sıra gelmiyor!

Bu Gorbaçov "demokrasisi" emperyalizme şirin gözükme çabasından başka bir şey değildir. Önümüzdeki dönemde Gorbaçov özgürlüğünü daha net olarak göreceğiz. İsterim ki yanılmış olayım. Ama kitleye dayanmayan bir hareketin bürokratik diktatörlükle biteceği de çok açıktır.

7. Canlı toplumu dondurma: Gorbaçov'la, Stalin burada, biraz ayrılmakta. Stalin hareketli bir toplumu devraldı. Bu açıdan bu hareketlilik, gerçek bir sosyalist iktidara gidebilirdi. Stalin, bu hareketliliği dondurarak, ekonomist bir "sosyalizm" kurmaya çalıştı. Gorbaçov ise, donuk bir kitle devraldı. Kitle ile beraber, ekonomi de donmuştu. Donuk bir ekonomiyi, donuk bir kitle ile canlandırmak mümkün olmadığı için önce kitleyi canlandırmak ve canlanan kitleyi ekonominin canlanmasına seferber etmek istiyor. Amaç aynı; ekonomik olarak güçlü bir "sosyalizm". Hem Stalin, hem de Gorbaçov ekonomi uğruna, bütün sosyalist ilkeleri çiğnemeyi göze almakta da birleşiyorlar.

> Bürokrasi ile savaşırken, yöneticilerin her bakımdan itibarlarını korumalı ve güçlendirmeliyiz (Perestroyika Güneş Yayınları s. 316)

Buradan da anlaşıldığı gibi kitle hareketlerini, Gorbaçov rakiplerine karşı kullanırken parti yöneticilerinin itibarını korumaya çalışmaktadır. Güçlü bir parti güçlü bir devlet ve güçlü bir ekonomi anlayışını sürdürüyor.

Marksist ilke ise güçlü bir ekonomi, (damgasını hayatın her alanına vuran) güçlü bir işçi sınıfı, zayıflayan bir devlet ve zayıflayan bir partidir.

Burada, bir noktanın altını çizmekte yarar var: Birbirine karşıt gibi gözüken iki lider de, bütün sosyalist ilkeleri hiçe sayarken, Lenin'i kalkan olarak kullanıyorlar.

Kızılbayrakla kızılbayrağa karşı mücadele etmek

Gorbaçov'un elindeki bayrak ne renk olursa olsun sonuç olarak Stalin'in bayrağı.

Mao "Kızılbayrağa karşı kızılbayrakla mücadele edilebileceği" konusunda uyarmıştı. Yanıldığını zannetmiyorum. Yalnızca Gorbaçov, Stalin'in bayrağı fazlaca kanlı olduğundan, rengini boyayarak yine Stalin'in bayrağı ile Stalin'e savaş açmakta. Bu bayrak da Gorbaçov'u Stalin'in meydanına götürmektedir.

Renkleri farklı gözükse de, bu bayraklar sosyalizme karşı açılmış bayraklardır. Hem de sosyalizm adına.

Burada bizim, bu bayrağın değil altından gölgesinden bile sıyrılıp, devrimci sosyalist bayrağı, rengi belli olmaya başlayan bu bayrağa karşı çekmemiz gerekir.

Olumluluk olumsuzluk

Gorbaçov hareketinin asıl işlevinin yukarıda anlatıldığı gibi olumsuz olduğunu düşünüyorum. Ama bütün bu olumsuzluğa karşın, olumlu yönü, gerçek yönünü görmemize neden olmaktadır. İşte bundan dolayı, önce Gorbaçov hareketinin ne olup olmadığını tartışıp, daha sonra da bu hareketten olumlu olarak ne beklenebileceğinin tartışılmasında yarar var, inancındayım.

Neydi, bizim gerçeği görmemizi engelleyen? Burada, Stalin dönemini neden uzun yıllar kavramak istemediğimizi düşünüyorum. Sanırım Stalin'i şu veya bu derece eleştirmemize rağmen beş "usta"dan biri ilan edip yüzdelerle temize çıkarmamızın nedeni Ekim Devriminin önderlerinden oluşudur; sosyalizmi Stalin'den öğrenmemizdir. Bütün teorimizi Stalin'in ekonomik anlayışı ve şartlara göre şekillendirdik. Tek kelime ile Sovyetler Birliğinde devletleştirme ve ekonominin

gelişmesine bakarak karar verdik. Bu ekonomik ölçütümüzde Çarlık Rusyası ile karşılaştırmaya göre oldu. Halbuki, çağımızda herşey değişmişti. İşte biz, bunu görmedik.

Bugün de Gorbaçov'a bakarken, onda gördüğümüz, görmek istediğimizdi; yani Sovyet uyuşukluğunun atılması ve hareketlenmesi idi. İşte Gorbaçov hareketi bu beklentimizi gerçekleştirdi.

Başka bir deyişle Sovyetler Birliği'nde, renkler uçuşmaya başladı. Bu bizim beklentimizdi. Bundan dolayı, renkleri ayırmayı düşünmedik. Halbuki, renklerin uçuşmasına bakarken, kendi rengimizi aramamız ve tüm renkleri tonları ile ayırmamız gerekirdi.

Gorbaçov'un, olumlu hareketi renkleri uçuşturmak oldu. Bizim de beklentimiz bu idi. Bu bulanık gibi gözüken renklerin içinden kızıl bir renk çıkar mı? Evet Gorbaçov'un rengi bu kızıl rengin karşısında netleşecek. Gorbaçov hareketi, Sovyet toplumunu hareketlendirdiği için ileride çıkabilecek bir sınıfsal hareketi düşünürsek olumlu. Ama sadece kendi amacı uğruna ve de zorunluluğun sonucu olarak ancak bu yönü ile olumludur.

Ama bu olumluluk bir gerçeğin üyesini örtmemeli: Gorbaçov'un bayrağı, kapitalizmin bayrağıdır. Toprakların kiralanması, piyasa ekonomisi, emperyalist tekellerle Sovyetler Birliği'nde ortak yatırım, serbest bölgeler v.b. girişimler tipik örnekleridir bunun.

Yukarıda saydıklarımıza Gorbaçov ve onun savunucuları, birçok gerekçe gösterebilirler. Bu gerekçeleri de tartışmak gerekir ki görüşler netleşsin.

Ekonominin durağanlığı ve teknolojinin geri kalması

Buna katılmamak olamaz. Çünkü Sovyetler Birliği'ni orda yaşayanlar bizden çok daha iyi bilirler. Yazılanlar da bu görüşün doğru olduğunu gösteriyor. Ama bence tespite getirilen bu doğru çözüm, sosyalist bir çözüm değildir. Ayrıca Lenin'in NEP ile de açıklanamaz. Lenin NEP'i uygularken, çok açık olarak, bunun bir kapitalist uygulama olduğunu söylüyordu. Dahası Lenin bunun geçici ve zorunlu bir uygulama olduğunu da açıkça belirtti. Bugün Gorbaçov'un yazdıklarına baktığımızda ise bu uygulamaları, "sosyalist" uygulama olarak göstermeye çalışmaktadır. Kendi uygulamalarını savunmak için, karşısında Lenin'in görüşlerini çarpıtıyor. İşte, tehlike de burada yatmaktadır.

Ayrıca bugünkü Sovyet kollektivizmini geliştirerek de ekonominin durgunlaştırılması giderilebilir.

Marksist uygulama, ekonominin kolektivizmini öne çıkarmaktadır. Tıkanan ekonomi kollektivizmden değil, işçi sınıfının sadece üreten olmasındandır. Sovyet işçisinin robot haline getirilmesindendir. Çözüm işçi sınıfının üreten olduğu kadar yöneten olmasını

sağlamaktır. Bu ilke sadece üretim birimleri için değil. Parti yönetimi, devlet yönetimi, üretimi planlama ve bölüşümü için de geçerlidir; yani hayatın her alanına işçi sınıfının sınıf olarak damgasını vurmasını gerektirir. Ekonominin bunalımdan çıkması ve bir daha bunalıma girmemesinin garantisi de budur. Tabii ki dünya devrimi ile ileri kapitalist ülkelerdeki devrimler sosyalizmin zaferini hızlandıracaktır.

Tıkanan sosyalist ekonominin çaresi, kapitalist ekonominin ilkeleri değil, yine sosyalist ilkelerin hayata geçirilmesi ile mümkün olabilir ancak.

Neden Sovyetler Birliği?

Evet neden Sovyetler Birliğindeki veya bir başka "sosyalist" ülkedeki hareketle uğraşıyoruz. Bu "ülkelerdeki" sorunları biz mi düzelteceğiz? diye sorulabilir.

Birincisi enternasyonalist bir sorumluluktan kaynaklanır bu tutum; ikincisi ise biz devrim yapıp sosyalizmi kurmaya başlamak istiyorsak, bizden önce devrim yapan ülkelerin deneylerini, en ince noktalarına kadar tartışmak gerekir. Ki biz onların düştüğü hatalara düşmeyelim.

Eğer Sovyetler Birliğinin Stalin dönemi, Çinli önderler tarafından sonuna kadar tartışılsaydı bugün Çin bu duruma düşmezdi. Tabii ki bu söylediğim tüm Doğu Bloku ülkeleri için de geçerli.

Hiç bir sosyalist "bizi bizim devrimimiz ilgilendirir" diyemez. Milli "Sosyalist" devrim yoktur. Bu termonoloji anti-marksisttir. Sonuç olarak milliyetçiliktir.

Biz ülkemize sosyalist ilkelerde değil taktiklerde bakarız. Bunun nedeni farklı sosyo ekonomik koşulların ve farklı kültürümüzün oluşudur.

Tek kelime ile Çin sosyalizmi Rus sosyalizmi Türk sosyalizmi yoktur. Marksist biliminin gösterdiği Sosyalizm vardır.

SBKP(B) 19. parti kongresi faaliyet raporu'nun bir değerlendirmesi*

ENGİN ERDEM

Dünyamızın özellikle bir bölüm geri ülkesinde ve özel olarak Türkiye'de Stalin ya da Stalinizm olgusu hala maddi bir güç olarak varlığını sürdürüyor. Stalinist ideolojinin bir gerileme içinde olduğu kabul edilse de, Türkiye'de ideolojik gıdasını doğrudan bu mirastan devralan siyasal örgütlülükler bir dönem daha yaşayacağa benziyor. Bu nedenle ileri atılımda ve Sosyalist Hareketin birleşik muhalefeti önünde bir engel konumunda olan bu gelenekle özel olarak hesaplaşmak; uzun erimli teorik bir mücadele sürdürmek, devrimci Marksistler açısından kaçınılmaz bir görev. Çünkü, Stalinist grupların hemen hemen tümü onu (Stalin'i), bolşevik geleneğin, marksist geleneğin devamcısı olarak görüyorlar ve öyle göstermeye çalışıyorlar.

Bu sorunu, burada tekrar etme pahasına, bir kez daha tartışma konusu yapmak ya da sorgulamak gerekir kanısındayım.

19. Parti Kongresi Faaliyet Raporu'nu ele almak bir kaç açıdan gerekli: Birincisi, Kongrenin 13 yıl gibi uzun bir aradan sonra yapılıyor olması. İkincisi, Stalin'in katıldığı en son kongre olması, ve dolayısıyla, teorik ve ideolojik hesaplaşmada özel bir yer tutması. Üçüncüsü, bu kongrenin teorik yol göstericiliği ile 1956'da toplanan 20. Kongrenin teorik tespitlerin ve ideolojik yol göstericiliğin aynı oluşunun açığa çıkarılmasının gerekliliği...

---

* Adı geçen Rapor G. MALENKOW'un 1952'de Merkez Komitesi adına 19. P.K.'nde okuduğu rapordur. Bu raporun Türkçe çevirisi *Bolşevik Partizan Yayınları* tarafından çıktı. 1985. Londra.

Bu üç önemli nedenden hareketle, bu raporun değerlendirilmesi gelecek şekillenmeler için hayati bir önem taşır. İdeolojik ve politik ayrım çizgilerinin net bir görünüm arzetmesi açısından da gereklidir bu.

* * *

RAPOR üç ana bölümden oluşuyor: Birinci bölüm "Sovyetler Birliğinin Uluslararası Durumu", ikinci bölüm "Sovyetler Birliğinin İç Durumu" ve üçüncü bölüm "Parti".

I. Bölümün hemen girişinde Sovyetler Birliği (SB) için şunlar söylenir:

> Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği, savaşla kesintiye uğrayan XVIII. Parti Kongresinin gösterdiği yolda, barışçıl gelişme ve tedricen *sosyalizmden komünizme geçme* yolunda ilerleyişini sürdürmektedir.[1] (abç)

Aynı tespit II. bölüm içinde de[2] geçmektedir.

Bu tespitle daha sonraki kongrelerde yapılan değerlendirmeler arasında bir fark sözkonusu değildir. Gerek 20. Kongre, gerekse en son Gorbaçov döneminde yapılan 27. Parti Kongresi (PK)'nde aynı durum değerlendirilmesi yapılıyor. Mesela 27. PK'nde SB'nin "gelişmiş sosyalist toplum aşamasında" olduğu belirtiliyor. Bu anlayışı demek ki, Stalin sonrası 'sapma'lar arasında göstermek bir çeşit kaçışın ifadesi olmaktadır.

Dış Politika konusunda savunulanlar da şöyle:

> Şimdi görev, halk kitlelerinin eylemlerini daha da yükseltmek, savaş kışkırtıcılarını yorulmaksızın teşhir etmek... emperyalist saldırganların kampından maceracılara boyun eğdirmek ve onları tecrit etmek -tüm ilerici ve barışsever insanlığın *esas görevi* işte budur.[3] (abç)

> Dış politikada Partinin temel çizgisi, halklar arasında barış ve sosyalist anayurdumuzun güvenliğinin güvence altına alınması idi, böyle olmaya devam ediyor.[4]

Yıllardır Sovyet bürokrasisinin tekrarladığı da bu sözler değil mi? Kulaklarımız adeta bu tür sözlere alıştı(!) Fakat marksist 'Enternasyonalizm', 'dünya devrimi' anlayışından ne haber! Rapor içinde bırakalım bu tür bir anlayışın savunulması, sözcük olarak adı bile geçmez. Keza raporun bu mantığı da, Stalin sonrası sovyet yöneticilerine bir miras olarak kalmıştır. 'Barış Kampı', 'barışçıl çözüm' ve 'ilerleme' yüzlerce kez satır aralarına girer. Kuşkusuz barış için mücadele bugün özellikle vazgeçilmez görevlerimizden biridir. Fakat 'komünizm'e gitti gidecek bir ülkenin temel ve ana görevi olamaz.

İsterseniz rapordaki mantığı biraz daha açık öğrenelim:

> Sovyetlerin barış ve halkların güvenliği siyaseti, her iki tarafta da işbirliği isteği ve alınan yükümlülükleri yerine getirme hazırlığı varsa, eşitlik ilkesine ve diğer devletlerin içişlerine karışmama ilkesine uyulursa, *kapitalizmin ve komünizmin barış içinde* birarada varolmasının ve işbirliğinin tamamıyla

mümkün olduğundan yola çıkıyor.[5] (abç)

İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonra Parti, uzun süreli ve kalıcı (abç) barışın güvence altına alınması ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesine yönelik dış siyasetini sürdürdü.[6]

Devam edelim.

Biz, sosyalist iktisat sisteminin kapitalizmle barışçıl rekabet içinde her geçen yılda gözle görülürcesine kapitalist sisteme üstünlüğünü kanıtlayacağı kanısındayız.[7] (abç)

Bu bölümün sonunda "Dış Politika Alanında Partinin Görevleri şunlardır." denilerek dört görev sayılır:

1- Yeni bir savaş hazırlığına karşı 'barışın pekiştirilmesi',

2- 'Uluslararası işbirliği ve tüm ülkelerle ticari ilişkileri geliştirme siyaseti',

3- Çin Halk Cumhuriyeti, Avrupadaki 'Halk Demokrasisi' devletleriyle ve diğer 'Halk Cumhuriyetleriyle' dostluk ilişkilerini 'pekiştirmek ve geliştirmek',

4- 'Sovyet devletinin savunma gücünü yorulmaksızın arttırmak',

Bu dört görev hemen hemen diğer kapitalist ülkelerin dış politikasına da yön veriyor. Kapitalist ülkelerin dış politikaları ile burada bir ayrım çizgisi yoktur.

Bu I. bölümün kısaca özeti böyle. Şimdi çok kısa hatırlatmalar yapmak gerekir.

-Kruşçev ve Brejnev kliğine mal edilen, dış politika alanındaki "Barış İçinde Birarada Yarış" politikası 19. PK'nin de temel bir siyasetidir.

- Başta Lenin olmak üzere o dönemin Bolşevik partisi "devrimi Avrupa devriminin ilk adımı kılmak" için her fırsatı kullanmaya çalıştılar.

Lenin henüz 1985 yılında bile "Rus siyasi devrimini Avrupa'daki sosyalist devrimin ilk adımı kılacağız" diyordu. Daha sonraları "Rusya'da proletaryanın görevi Avrupa'da sosyalist devrimi alevlendirmek için burjuva demokratik devrimi sonuna dek götürmek olmalıdır" şeklinde bir görevlerinin olduğunu söylüyordu. Keza Troçki "Görev anayurdu değil, devrimi Avrupa'ya yaymaktır" biçimindeki düşüncesiyle enternasyonalist olmanın vaz geçilmezliğini anlatmaya çalışıyordu.

- Komünizm Rusya'da kuruldu kurulacak biçiminde bir mantıkla rapor, devrimci marksist formülasyonları alt-üst ediyor. Genel olarak Türkiye solu böylesi bir düşünceyi de Kruşçev'le başlayan döneme atfeder:

"Komünist toplumun *tam inşası için* gerekli olan her şeye sahibiz."[8](abç) şeklindeki düşüncesiyle rapor, tam da Kruşçev sonrası dönemin genel anlayışıyla bir farklılık göstermediğini ispat ediyor.

Bu nokta, devrimci marksistlerle 'ulusalcı' reformistler ve Stalinistler arasındaki ayrımın ana özünü teşkil eder. Ne Marks ve Engels, ne de Lenin, bırakalım tam komünizmi, onun alt aşaması (sosyalizm) nın 'bir tek ülkede tamamlanamayacağı'nı defalarca ifade ederler.

Lenin 1917 Şubat devriminden sonra İsviçreli işçilere yazdığı bir mektubunda şunları söylüyordu:

> Rus proletaryası, kendi öz güçleriyle yalnız olarak sosyalist devrimi *tamamlayamaz*. Ancak devrim, öyle bir güç sağlayabilir ki, devrimin bu anlamda başlayabilmesi sağlanabilir.

Komünist Enternasyonal'in 1922'de Moskova'daki dünya kongresi şöyle sesleniyordu dünyaya:

> Dördüncü dünya kongresi, bütün dünya ülkelerinin işçilerine, proleter devrimin *hiç bir zaman* bir tek ülkede zafere ulaşamayacağını hatırlatır. Proleter devrimi uluslararası alanda dünya devrimi olarak zafere ulaşmak zorundadır.10

Bu sorun başlı başına uzun bir tartışmayı gerektirir. Gerçi çeşitli yayınlarda ve bir çok yerde bu konu tartışıldı. Türkiye solunun Troçki'ye atfettiği -gerçekte o da böyle düşünüyordu- ve yanına yaklaşamaz oldukları bu sorun, öyle görünüyor ki, tartışmalarda önemli bir yer kapsayacak. Marksistlerin 'ulusalcı' sosyalistlerlen en temel ayrılığı, küçük-burjuva ütopik solun çıkmazı da tam da burada yatıyor. Raporun 'tek ülkede sosyalizm' anlayışı, bugüne kadar tüm reel 'sosyalist' ülkelerde bürokrasinin de temel anlayışı olmuştur. Keza bu konuda da rapor, devrimci marksizmin temel teorik tespitlerinin tam karşıtı bir pozisyonda bulunmaktadır.

Görülüyor ki, Türkiye solu bilgisizliğiyle Stalinist formülasyonları marksizme mal etmenin boş bir çabası içerisindedir. Kruşçev ve Brejnev konusundaki 'uyanıklık' ve 'yüreklilik' gibi övünmeler Stalin'e geldi mi tam tersine dönüşüyor. 'Yüreklilik ve cesaret'ten iz kalmıyor.

Soruna, marksistler tabiki böylesi ahlaki kavramlarla yaklaşamazlar. Devrimci marksistler hayatın temel gerçeğini ve yalın halini olduğu gibi kavrar ve savunurlar.

Biz her zaman için hareketimizi uluslararası bir devrime bağladık ve bunda kesinlikle haklıydık... Biz her zaman önemle belirttik.. tek bir ülkede sosyalist devrim gibi bir işi başarmak *olanaksızdır*.[11]

Stalin ya da Stalinistlere kalırsa bu görüş sosyalizme "inançsızlıktır". İnanmak başlı başına gerçeği değiştiremez. Boş inançlar da gerçeğin yerine konulamaz. Kaldı ki, bu görüş burada Troçki'den değil

Lenin'in kendisinden aktarılmıştır. Troçki'nin Lenin'in karşısına çıkarılması görüldüğü gibi boş bir çaba olmaktan öteye gidemiyor. Türkiye'de Stalinci solun komikliği ve çıkmazı da burada yatıyor.

* * *

Raporun II. bölümü "Sovyetler'in İç Durumu"nu açıklamaya yöneliktir. Bu bölümde istatistik verilerle sovyet ekonomisinin gelişmesi anlatılır. Burada çarpıcı olan, verilerin gelişmiş kapitalist ülkelerdeki verilerle kıyaslanmasındaki yöntemdir. Genellikle II. dünya savaşı sonrası dönemle 1952 dönemi kıyaslanır. Bu dönemde üretimimiz şu kadar hızla arttı, bu kadar ürün aldık gibi bir yaklaşımla sonuçlar özetlenir. Kuşkusuz gelişme hızının incelenmesi reddedilmeyecek derecede önem taşır. Fakat bundan da önemlisi, emek üretkenliğinin o anda dünya ölçüsündeki gelişim durumunu irdelemektir. Raporun mantığının çarpıklığı burada kendini ele veriyor. Hemen hemen her alanda, diğer kapitalist ülkelerden daha hızlı geliştiklerini ispatlama çabası dışında bahsettiğim kıyaslama yapılamıyor. Oysa bir kaç kısa hatırlatma bile, bize şu sonuçları veriyor:

SSCB'de kişi başına tarımsal üretim 1930-1955 yılları arasında 1916 Çarlık Rusyası'nda olandan daha düşüktür. 1960 da domuz hariç, hayvancılıkta 1913 ve 1918'in seviyesine henüz ulaşılmamıştır.[12]

1965-1970 döneminde bile,tahılda hektar başına verim ortalaması SSCB'de hala 1220 kilo iken, bu oran ABD'de 2490 kilodur.[13]

1968 yılında sovyet sanayisindeki emek üretkenliği ABD'dekinin %85'i, tarımda emek üretkenliği ise %25'i idi.[14]

Demek ki, bir ülkede toplumsal ve ekonomik gelişmeyi, hangi hızla geliştiği şeklindeki sonuçlara bakarak, bir başına temel alıp yorumlamaya çalışmak, kişiyi yanılgıya götürür. Kaldı ki, "sosyalizmin barışçıl rekabet içinde, kapitalizme üstünlüğü" kanıtlanmak isteniyorsa, bu düzeyi, yani gelişme seviyesini uluslararası veriler ışığında ele almak özellikle kaçınılmazdır. Ayrıca gelişme hızının nedenleri de bir başka tartışma konusu. Örneğin, 1936 yılından sonra başlayan yargılamalarla oluşturulan çalışma kampları, bu kamplara gönderilen milyonlarca sovyet yurtaşının karşılıksız ve zorla çalıştırılmasının ifadesi olan 'işçi-paryaları'nın ekonomiye kazandırdığı boyutları düşünmek bile bizi belli bir sonuca götürebilir.

Raporun, bu bölümdeki bir başka çarpıcı yanı da, merkezine "primlendirme ve ödüllendirme" ve "sosyalist rekabet" anlayışını almasıdır.

Türkiye sol hareketinin önemli bir bölümü bu tür anlayışları hala 1956 sonrasının anlayışları olarak görmektedir. Yine bunlardan bir bölümü bu anlayışlardan kalkarak Sovyetleri, "sosyal emperyalist" bile ilan etmektedir. Kruşçev-Brejnev bu anlayışı savundukları için karşı-devrimci ilan edilirler. Bir an bu görüşlerin doğruluğunu düşünelim.

Peki 19. PK'nin mantığına ne demeli?... Kör balta sahibinin başını yarar misali, kör inanç ve görüşler de sahibini çıkmaza götürür. Raporun mantığını kısaca göstermeye çalışalım, birilerinin tahrifat yapıyorsun demesine gerek kalmadan.

> Kamu iktisadının gelişmesinin önümüze koyduğu görevlerin başarılı bir şekilde çözümü için *sosyalist yarışmanın* daha bir geliştirilmesi tayin edici önemdedir.[15]

> Parti örgütleri, Sovyet organları, iktisat, sendika ve komsomol örgütlerinin görevi, *yarışmayı* sosyalist inşanın bütün kesimlerinde daha geniş bir şekilde geliştirmek,... teşvik etmektir.[16]

Yer yer "sosyalist rekabet", yer yer "sosyalist yarışma" adı verilen bu tür işlevler 'yeni insan' tipini yaratabilir mi? Görüldüğü gibi rapor buna yıldızlı bir evet cevabını veriyor. Sovyetler Birliği'nde bu tür uygulama otuzlu yılların ortalarından bu yana süregeliyor. Sonuçta kazanan ise hep bürokrasi olmuştur. İşçi sınıfının sosyalist bilincini kazanması bu sayede hep engellenmiştir. Bu sayede işçi sınıfının bilinci bozulmuş, ekonomik dürtülerle makinanın bir parçası durumuna getirilmiştir.

II. Dünya Şavaşından 1952'ye kadar 1.346.000 kişiye madalya verilmiş ve ödüllendirilmişlerdir.[17] 6480 kişiye "Sosyalist Emek Kahramanı" onur nişanı verilmiştir.

Raporda bu uygulama hakkında şunları okuyoruz:

> Ülkemizde dürüst çalışma çok takdir ve teşvik ediliyor. Parti ve hükümet, emekçilerin yüksek çalışma performansı ve kamu iktisadı ile kültürün her alanındaki başarıları için *primlendirme ve ödüllendirme* sistemini geniş şekilde uyguluyor.[18]

Tabi ki yarışma, 'primlendirme' ve 'ödüllendirme' ile desteklenmedikçe başarı şansını yitireceği için, bürokrasi bu iyiliğin altından böylesi ödemelerle çıkış yolunu buluyor.

Raporda ifadesini açık bir biçimde bulan bu mantık, demek ki 20. Kongre sonrasına ait değildir. Bugüne kadar yürürlükte olan bu uygulamaların tümü Stalin'in 'komünist yaşam' olarak gösterdiği Stakhanovist hareketle başladı.

Bu bölümde üzerinde durulması gereken en önemli sorun, Raporun, devlet hakkındaki betimlemeleridir. Bu konunun belki de devrimci Marksizmin en çarpıtılan alanlarından biri olduğu söylenebilir. Bu alanda siyasal savaşım, marksistlerle, anarşistler ve tüm reformist-bürokratlar arasında başından beri önemli bir yer tutmaktadır. Kabul edilmelidir ki, geçiş devleti tartışmalarında marksistler, Stalinist ve Maoistlere göre anarşistlere daha yakındırlar. Çünkü, bunlara göre "sönme yolunda devlet" argümanı artık bir kenara bırakılmalıdır. Oysa marksizmde geçiş devletine ilişkin anlayışın kalkış noktası buradan başlar.

Rapor bu belirgin anlayışın ters yüz edilmiş bir mantığına sahiptir. "Sosyalizmden komünizme geçiş aşamasında" oldukları tekrarlanmasına rağmen devlet hala özel bir konumdadır.

> XVIII. Parti Kongresiden bu yana geçen sürede Sovyet devleti daha da gelişti. Daha da büyüyüp güçlendi.[19]

> Partimiz... sovyet milliyetler devletini *pekiştirdi*, gelecekte de pekiştirecektir. (şiddetli alkışlar)[20]

Daha bir çok yerde sovyet devletinin "sağlamlaştırılması", "pekiştirilmesi" hep tekrarlanıyor.

Dahası marksizm adına şu ilginç ve her satırı başlı başına tartışma gerektirir anlayışa sahiptir Rapor:

> Marksizmin düşmanları ve bayağılaştırıcıları, davamız için son derece zararlı olan, kapitalist kuşatma koşulları altında da Sovyet devletinin zayıflayacağı ve *sönüp* gideceği teorisini vaaz ettiler. Parti, çürümüşlüğün kemirdiği bu teoriyi yerden yere çalıp bir kenara fırlattı ve sosyalist devrimin *bir tek* (aç-R) ülkede zafere ulaştığı, ama diğer ülkelerin çoğunda kapitalizmin egemen olduğu koşullarda, muzaffer devrim ülkesinin devletini zayıflatmayacağını, *bilakis her yönden* güçlendirmesi gerektiğini, kapitalist kuşatmanın sürmesi halinde, *komünizmde de devletin varolacağı* sonucunu çıkardı ve gerekçelendirdi... Devletimizi, ordumuzu, ceza organlarımızı ve keşif servislerimizi güçlendirmeseydik, ... savunmasız kalırdık.[21]

Marksizmin düşmanları kimdir?... Kim olacak, Marks, Engels, Lenin ve Troçki'dir! Çünkü bunlar iktidarın ele geçirilmesinden hemen sonra "devletin sönmeye başlaması gerektiği"ni söylüyorlardı. Buna halk arasında, 'üzüm yemek değil bağcıyı dövmek' denir. Kuşkusuz bir taraf marksizmi bayağılaştırıyor. Fakat bu hangi taraf?...

Sorunun çetrefilli yanı da burada: Marksistlere karşı marksizmi savunmak!

Devlet ve Parti konusu, günümüzde sol güçler arasında önemli bir saflaşmaya neden oluyor. Bu yüzden bu sorun mutlaka tartışılmalıdır. Çarpıtılmış, unutturulmuş bütün marksist formülasyonları tozlu raflardan indirmek, onları yeniden günyüzüne çıkarmak adeta zorunlu bir görev. Ve o zaman görülecektir ki, Stalinist ya da Maoist devlet anlayışı savunulduğu müddetçe, değil komünizme geçmek alt aşaması olan sosyalizme varmak bile mümkün değildir.

Lenin, marksist devlet anlayışını, heyecan verici bir anlatımla "Devlet ve İhtilal" adlı eserinde inceler ve özetler. Bu anlayışlara, kısaca burada değinmeden geçmek mümkün değildir.

Bir dönem marksist ve anti-marksist olup olmamanın temel ölçüsü olarak kabul edilen, sınıf mücadelesini işçi sınıfının siyasal iktidarına götürmek; işçi sınıfının diktatörlüğünü kabul etmek şeklindeki ölçü en azından teorik olarak bugün yeterli değildir. Bu ölçüye bir başka kıstas daha eklenmelidir diye düşünüyorum. Türkiye solunun hemen hemen

büyük bir bölümü teorik olarak işçi sınıfının iktidarını, diktatörlüğünü kabul etmektedir. Fakat onların unuttukları ve yanına yaklaşamaz oldukları nokta, "hemen sönmeye yüz tutmuş bir devlet" anlayışıdır. İşte bugün bu nokta da, marksist olup olmamanın temel ölçüsü olarak alınmalıdır. Bu temel noktanın altının çizilmesi, özellikle Stalinist solun yaygın olduğu bütün ülkelerde önemlidir. Onlar bina bittikten sonra da, iskeleler durmalıdır derken, marksistler hayır bu iskeleler bir an evvel 'sökülmeli' demelidirler.

Lenin tam da bu anlayıştadır. Onun eserinde şunları okuyoruz:

> Proletaryanın devlete gereksinimi vardır -bütün oportünistler, bütün sosyal şövenler ve bütün kautskistler, Marks'ın öğretisinin böyle olduğunu söyleyerek, bunu yinelerler; ama eklemeyi *'unutırlar'*(aç-L) ki, Marx'a göre, ilkin, proletaryaya, ancak *'sönme'* yolunda, yani *hemen sönmeye* başlamış ve *sönmeden edemeyecek* biçimde kurulmuş bir devlet gerekir. İkinci olarak, emekçilerin, 'egemen sınıf halinde örgütlenmiş proletarya' olan bir 'devlet'e gereksinimleri vardır.--

Sorunun özü burada yatar; topluma rağmen, toplumun üstünde, "pekiştirilmiş", "sağlamlaştırılmış" bir devlet mekanizması (parti-ordu-polis) mı, yoksa, silahlanmış işçi milislerin, işçi konseylerinin doğrudan denetimi ve gözetimi altında sönmeye doğru giden, onsuz edemeyecek bir geçiş devleti mi'?...

Görevlerini merkezileştiren, disiplini pekiştiren, ceza ve baskı organlarını sınırsız yetkilerle donatan bir parti ve devlet aygıtı değil, adım adım sahadan çekilen yönetim erkini giderek toplunun eline bırakan, "herkesin bir ara 'bürokrat' olabileceği ve bunu sonucu olarak hiç kimsenin bürokrat olamayacağı bir rejime hemen geçilmesi" geçiş devletinin ana yönelimi olmalıdır.

Bir yandan devlet mekanizmasının "güçlendirilmesi" gerektiği söylenecek, diğer yandan "komünizme doğru gidiyoruz" denilecek(!) Açık ki, buna marksistler dışında hiç bir sosyalist inanamaz. "Marksizmin bayağılaştırıcıları" tam da bunlardır. Bunlar, çelişmenin ya da gelişmenin karşı kutuplarını oluşturur. Dolayısıyla birinin gelişmesi demek, diğerinin gerilemesi, yok olmaya doğru gitmesi demek anlamına gelir. 'Raporun mantığına bakılırsa, ölmeye yüz tutan kutup komünizmin bulunduğu kutuptur. Devlet kutbu gelişmeye, sağlamlaşmaya doğru gitmektedir! Öyleyse tüm demagojiye rağmen, sosyalizmin üst aşamasına gitmek gibi bir amaç söz konusu değildir burada.

Bugün, bütün yozlaşmış işçi devletlerinde, bürokrasinin sıkı sıkıya sarıldığı, elinden kaybetmek istemediği tam da böyle bir devlet anlayışıdır. Bürokrasi açısından bu kaçınılmaz, çünkü ülke içerisinde hakim mevkiini koruması bu devlet sayesinde gerçekleşmektedir. Gerek Rapor, gerekse de bugüne kadar sovyet bürokrasisi, bu ülkelerde işçi demokrasisini savunan -bu silahlanmış halk milislerinin doğrudan denetimi ve gözetimi altında sönmeye giden bir devlet anlayışını içerir- herkesi "karşı-devrimci", "marksizmin düşmanları" vs.

ilan etmektedir. Öyleyse bürokrasiye karşı mücadelemizin merkezinde bu alan olmak zorundadır.

Bilindiği gibi "komünizmde devlet" anlayışı Mao tarafından da savunulur. Bu geleneğin devamcılarından bir kısmı sözde bunu hata kabul etmektedir. (Bak. Yeni Demokrasi sayı:5). Onlar buna rağmen gerek Mao'yu, gerekse de Stalin'i 'büyük öğretmenler' olarak görmektedirler. Böylesi bir yaklaşım, pragmatizm ve eklektizmin sonucudur. Oysa bir bütün olarak yapılması gereken, sosyalizm anlayışının sorgulanmasıdır.

Bu hata kabul edildikten sonra, Mao'nun sosyalizm anlayışı temize mi çıkar? Hayır. Çünkü, onun genel sosyalizm anlayışı böylesi 'hata'larla doludur. Dört yıl içinde (1952-1956) geri bir ülkede sosyalizmin kurulduğu söylenecek, iradeci ve kaba bir mantıkla elli yıl içinde (1958 yılında Mao böyle diyordu) Çin'de komünizme geçilecek denilecek, sosyalizmde antagonist (uzlaşmaz) sınıflar ve sınıf çelişkileri devam eder denecek (Mao'nun 'sosyalist' toplumunda neden olmasın!), komünizmde devlet olabilecek anlayışı savunulacak ve buna da sosyalizm denecek. Dahası *Yeni Demokrasi*, bunları marksizme 'katkılar' diye yutturacak.! *Yeni Demokrasi* yazarları, dar bir delikten çevresini gözledikleri için olacak ki, kendilerini Abdurrahman Çelebi zannediyorlar.

Biz tekrar konumuza devam edelim.

Marks, Engels ya da Lenin (keza Troçki), proletarya diktatörlüğünü sosyalizme geçişin bir "üst yapı" biçimi olarak görürler. Buna "geçiş devleti" adını da verirler. Geçiş döneminde "sırtı yere getirilecek" saflar varolduğundan, zoru örgütleyen özel bir mekanizma (devlet) hala, sönmeye doğru gitse de, varlığını sürdürür. Lenin bu tür devlet için "burjuvazisiz burjuva devlet" tabirini kullanır.

Troçki de benzer mantığı şöyle özetler:

> Devlet doğrudan doğruya ve en başından itibaren ikili bir karaktere bürünür: Üretim araçlarında toplumsal mülkiyeti savunduğu ölçüde sosyalist; yaşam gereçlerinin kapitalist değer ölçülemleriyle dağıtıldığı ve bundan doğan tüm sonuçlar ölçüsünde burjuva" [23]

Sosyalizm (komünizmin alt aşaması) de, devlet artık sınıf karakterini yitirmiştir. Çünkü sınıfların tasfiyesi sorunu halledilmiştir.

Sosyalizm nedir? -diye sorar Lenin- sınıfların ortadan kaldırılmasıdır. Dolayısıyla *köylülüğün* yok olmasıdır, *işçinin* (işçi sınıfının) yok olmasıdır.(Ağustos 1919)[24]

Nisan 1920: "işçiler ve köylüler varoldukça, sosyalizm gerçekleşmemiş demektir".[25]

Alıntıları daha da uzatabiliriz... Sınıfların yok olması ölçüsünde, devlet de fonksiyonlarını o ölçüde yitirir. Örneğin politik yönünü (zoru örgütleyen, başka sınıfları baskı altında tutan vb.) yitirir. Çünkü, artık "tepesine binilecek" bir sınıf kalmamıştır.

Lenin, bu dönemin devletinin karakterini, Engels'in anarşistlerle polemiğine dayanarak şöyle ifade eder:

> Bir an gelir ki, sönme yolunda bulunan devlet artık *siyasal olmayan* bir devlet olarak adlandırılabilir.[26]

Bir başka yerde, Lenin'in düştüğü bir dipnotta şunları okuyoruz:

> Devlet, başlıca görevlerini, işçilerin kendileri tarafından yapılan böylesine kayıt ve bu tür denetime indirgediği zaman, 'siyasal devlet' olmaktan çıkar; 'kamu görevleri *siyasal niteliklerini yitirir* ve basit yönetsel görevler durumuna dönüşürler'.[27]

Demek ki, Engels ya da Lenin'e göre sosyalizmde devlet, öyle "pekiştirilmiş", "sağlamlaştırılmış" bir devlet; bir başka sınıfı alt etmenin bir aracı olan, baskıyı sistemleştiren politik (siyasal) devlet anlamında bir devlet yoktur artık. Böyle bir devletten bahsedilemez. Toplumsal üretim "burjuva hukuku" normları çerçevesinde hala bölüşüldüğü için, "siyasal niteliklerini yitirmiş" olmasına rağmen bir devletten bahsedilebilir. Fakat böyle bir devlet kelimenin dar anlamında, söz konusu olabilir. Gerçekte ise uykuya dalmış, sönme noktasında bulunan bir "devlet"tir bu; dolayısıyla gerçek anlamda bir devletten bahsedilemez.

Raporun mantığına kalırsa, tam tersi bir durum sözkonusudur. Bu bölümün sonunda "Partinin iç siyasal alanda görevleri" maddeler halinde sıralanırken, en son madde olan 9. maddede şunlar söylenir:

> 9) Savaş kışkırtıcılarının entrikalarına uyanık bir şekilde dikkat göstermek. Sovyetler Birliği'nin ordusunu, deniz kuvvetlerini ve keşif servislerimizi *tüm araçlarla pekiştirmek.* (Şiddetli alkışlar.)[28]

* * *

Şimdi Raporun III. ve son bölümü olan "Parti" konusuna geçelim.

Okur, sanırım, raporun devlet konusundaki anlayışını yukarıdaki biçimiyle anladıktan sonra, parti konusunda da savunanları sezinleyebilir. Böyle düşündüğüm için, bu bölümü uzun uzadıya açıklayıp okuyucuyu sıkmak istemiyorum. Fakat geçerken, bir kaç nokta üzerinde durmanın yararlı olacağını düşünüyorum.

Hemen giriş paragrafında "Sovyet toplumunun *önder ve yönetici gücü* olarak parti, aktif savunma için ülkenin zamanında hazırlanmasını sağladı..."[29] denilerek, okuyucunun sezinleyeceği şeyi (partinin sovyet toplumu üzerinde tam bir bürokratik kasta dönüştüğünü), net bir biçimde söyler. Tabii bu kısacık bölümde 32 kez Stalin'in adını okumadan da edemiyoruz. "Partinin... devletin çıkarlarını her şeyin üstünde tutan insanlara ihtiyacı vardır"[30] şeklindeki anlayış savunulurken şu ilginç görüşleri hayretle (biraz da korkuyla) okuyoruz:

> Rapor dönemi, partinin daha da pekiştirildiği, partinin saflarının *tam birliği ve yekpareliğinin* sağlamlaştırıldığı dönemdir. Parti saflarının birliği, sovyet halkının Büyük Anavatan Savaşındaki zaferinin tayin edici önkoşuluydu. ..

Partimiz, saflarında ne yalpalama ne de *düşünce ayrılığı tanımayan, yek vücut* bir mücadele örgütü olarak işledi.[31]

Troçki'nin deyimiyle Parti, tam bir "gulyabani"ye dönmüştür:

On binlerce işçiyi kapsayan geniş bir marksist toplulukta *-diye yazıyordu Troçki-* fikir uyuşmazlıkları ve ayrılıklarının olmaması imkânsızdır. Genel program açısından herkesin kendi görüşünü açıklaması ve savunması sadece bir hak değil, aynı zamanda görevdir.[32]

Aklı başında her kişi bilir ki, aynı pederşahi ilişkiler bünyesinde yetişmiş iki kişi arasında görüş ayrılıklarının olması bile doğaldır.

Partiden tard değil *-diye açıklıyordu Lenin-* birbirlerine iki kutup kadar ters düşen görüşler bile, *en aşırı uçlar bile* aynı partinin içinde yer alabilirler.[33]

Gelişmenin de kendisi, zaten bu değil midir? Bilinmeli ki, gelişme her zaman, ama her zaman karşıtlar arasındaki mücadelenin bir sonucudur. Nerede gelişme ve büyüme varsa, orada çatışma ve kavga vardır.

Yukarıdaki anlayışıyla Stalinist partinin, geleceğe yürümesi mümkün değildir. Çünkü, gelişmeyi ve ilerlemeyi var eden koşullar yok edilmiştir. Milyonlarca insan 'ayrılıklar'ından dolayı ölüme gönderilmişlerdir ve bu da Stalinist partinin övünme kaynağı olmuştur(!) Böyle önderler ve önderliklerden, Tanrı insanı korusun!

"Yekparellik" ya da yekvücut" partiyle övünülecek hiç bir yan yoktur. Lenin döneminde hiç bir zaman böyle bir parti olmamıştır, olamamıştır. Savaşkan ve geleceği kurtarma mücadelesi veren bir partiden zaten bunları beklemek, boşinanç ve hayalden öteye gidemez.

Engels, Bebel'e gönderdiği bir mektubunda "Her çeşit fikir ve duygulara yer vermezse Almanya'daki en büyük Parti olmasına rağmen varlığını bile koruyamaz diyordu Alman Sosyal Demokrat Partisi için.[34] Bu kadar açık marksist anlayışların yanında Stalinist parti, deyim yerindeyse, korkuluklar tarlasına benziyor. Orada prangaya vurulmuş insanları buluyoruz. Orada özgür bireyleri değil, emre hazır emir kulları görüyoruz... Ve orada, onurunu koruyan, boyun bükmez devrimcilerin haykırarak, dillerinde Enternasyonal marşı, ölüme gidişlerini okuyoruz...

Sonuç yerine

Genel olarak dünyamızda, Stalinist ve Maoist akımlar, her geçen gün çözülmeye ve gerilemeye doğru gitmektedirler. Özellikle ileri kapitalist ülkelerde, bu akımlar tam bir bunalım içinde kaçınılmaz sona yaklaşmaktadırlar. Fakat bununla, marksistlerin önlerinde var olan zorlukların hafiflediği anlamı çıkarılmamalı. Çünkü, tecrübeli burjuvazi bir kere Stalin umacısıyla kitleleri ideolojik hakimiyetine -tabiki, yalnızca bu sebeple sınırlı değil- almıştır. Bunu kırmak bile epey bir dönem alacaktır. Marksistlerin her girişimi karşısında,

burjuvazi Stalin'i kendisine kalkan etmektedir; geçmiş hemen kulaklara çınlatılır, Sovyetler Birliği'deki toplu katliamlar ve mezarlar televizyonun beyaz camına getirilir. Kıyım ve sürgünler, acımasız katliamlar hatırlatılır. İşte komünizm budur(!) der havasıyla. Böylece ideolojik hakimiyetini tekrar tekrar dayatır kitlelere. Böylece bir kaostan çıkmanın tek bir yolu vardır: Stalinizme karşı, burjuvazinin aldattığı kitleleri, devrimci marksist geleneğin özgür dünyasına götürmek; en ileri burjuva demokrasisinden daha ileri, binlercemilyonlarca kez hatta daha demokratik olan işçi demokrasisini savunmak; burjuvazinin bütün hegomanya mekanizmalarına karşı amansız bir ideolojik savaşım başlatmak...

Kitlelere doğrudan yönetim ve denetimin verildiği sovyet demokrasisini ön plana çıkarmak, özü, silahlanmış işçilerin denetim, yönetim ve gözetimi olan işçi demokrasisini burjuva demokrasisinin karşısına çıkarmak vaz geçilmez bir görevdir bugün. İnsanların zincirlerinden boşanırcasına farikaların pis ve bunaltıcı havasından, sanatsal, kültürel ve eğitsel çalışma alanlarına akın ettiği sosyalist bir düzen; günün büyük bölümünü makina başlarında değil, kişisel yeteneklerin özgürce ve istenilen alanda sergilendiği sömürüsüz bir dünya alternatifi çıkarılmalıdır kapitalist sömürü dünyasına karşı. Sosyalistler ancak böylelikle, savunma pozisyonundan saldırı konumuna geleceklerdir. İnsanlığın büyük ileri atılımında ayaklara ket olan Stalinist bürokratik düzen, yeniden işçi demokrasisinin kurumlarıyla aşılmazsa, burjuvaziye karşı nasıl saldırı konumuna gelebiliriz ki?...

Teorik tespitlerimiz için maddi gerçeklerin algılanması ve kavranması dışında başka bir yol yoktur. Teori hayatın temel gerçeği üzerinde yükselmediği müddetçe, dayanıklılığı ne kadar sürebilir ki...

Sorunları, Stalin'in ölüm günü ertesinde görenlerin ya da arayanların çıkmazı işte burada yatıyor.

Gerçeği olguların kavranması olarak anlamayan Stalinci hareketlerin bu çıkmazdan kurtulmaları mümkün değildir. Hayır olguları biz de kabul ediyor ve temel alıyoruz diyen varsa, Sovyetlerde bürokratlaşmayı ya da 20. kongre sonrasında emperyalist oluşumu aramaktan vaz geçilmelidir. Değilse tüm çırpınışlar, gerçekleri inançları uğruna feda etmekten başka bir yere varamaz. Türkiye solunda eksik olan da böylesi bir bilinç unsurudur. İnsanlardan hep fedakarlık, hep inançlılık istenirken bilinç unsuru ya gözardı edilmiş, ya da arka plana bırakılmıştır. Salt iradi ve kör inançla bir yere varılamayacağı artık bilince çıkarılmalıdır.

Marksistlerin tüm idealistlerle savaşımın temelini, tam da bu bilinç ve inanç kavramlarına yüklenen işlevler ve içerikler oluşturuyor, oluşturmalıdır. Allah Allah sesleriyle inançları uğruna ölüme giden dinci gericilerden marksistlerin farkı, marksistlerin maddi bilinç unsurunu temel olarak almalarıdır.

Salt inanç ya da fedakârlık gibi ahlaki ve iradi kavramlarla hareket eden, onları ön plana alıp sırtını maddi bilinç gerçeğine çeviren stalinist gelenekler ile kendi aralarına kalın bir ayrım çizgisi çekerler devrimci marksistler.

NOTLAR

1. 19. Parti Kongresine Faaliyet Raporu s.2 (aynı tespitler için bak. s.35 ve s.67) Bundan sonra bu eseri Rapor diye belirteceğim.
2. Rapor s.35-67
3. Rapor s.20-21
4. age.s.21
5. age.s.25
6. age.s.22
7. age.s.26
8. age. s.95-96 (bundan sonra kaynağı gösterilmeyip altı çizilen yerler bana aittir.)
9. Lenin Werke cilt 23 s.384
10. Aktaran. M.Yenice. Devrimci Marksizmde Geçiş Programı Anlayışı.105
11. Aktaran. Peter Binns. Rusya'da Devlet Kapitalizmi.s.9
12. Mandel II. Tez sayı 8. s.121 dipnot 36.
13. Gilles Martinet. Beş Komünizm s.72. dipn.1 Bilgi yayınevi.
14. İşçiler ve Toplum sayı 1 s.77
15. Rapor. s.57
16. Rapor. s.58
17. Rapor. s.58
18. Rapor. s.50
19. Rapor. s.64
20. Rapor. s.66
21. Rapor. s.66
22. Lenin. Devlet ve İhtilal S.30-31 Bilim ve Sosyalizm yay.
23. Troçki. İhanete Uğrayan Devrim. s.50
24. Lenin. Oeuvres Completes. C.39.s.440
25. Lenin. Collected Works "3. Tüm Rusya Sendikaları Kongresine Konuşma" C.30. S-50
26. Lenin. Devlet ve İhtilâl s.71
27. Lenin. age. s.112

29 age.s.69

30. age.s.77
31. age. s.69
32. Bertram D.Wolfe. Devrim Yapan Üç Adam. C.2 s.195 Kuzey y.
33. age. s.217
34. age s.195

Moskova Duruşmaları Sanıkları Temize Çıkarılsın kampanyası için Sınıf Bilinci'ne gelen imzalar

Türkiye

Hacer Ansal, Necip Çakır, Tülay Arın, Ahmet Çakmak, Adnan Ekşigil, E. Mehmet Tonak, Müslüm Özbey, Can Sarvan, Ferhat Gündüz, Gönül Çınar, Sait Tanrıverdi, N. Cemal Çilingir, Ayşe Çilingir, M. İhsan Çilingir, Ercan Yaşa, Nevzat Çalışkan, Metin Karaşahin, Erol Dal, Mahir Yüksel, Yaşar Tok, Enver Topaloğlu, Nihat Halıcı, Özhan Bağcı, Birant Esinoğlu, Zeynep Demir, Serpil Türemen, Bülent Türemen, Zerrin Tuncer, İsmet Tanrıverdi, Yusuf Gülaşlar, Ersin Dayar, Kâzım Arlı, Atilla Karagöz, Hasan Bayrak, Abdürrahim Gümüştekin, Osman Akınbay, Yüce Yöney, Lâle Yöney, Elif Dağlayan, Zeynep Herkmen, Faruk H. Eren.

İsveç

Latife Fegan, Orhan Savaşcı, Hasan Özkan, Mustafa Satış, Yaşar Oğuz, Erzen Olgaç, Nezih Uzuner, Vedat Orakçıoğlu, Hikmet Kuran, Rüştü Köymen.

Danimarka

Çetin Kala, Hüseyin Duygu, Bahattin Seven, Mustafa Germen, Ümran Germen, Hasan Gürkan, Alâattin Kılıç, Mehmet Baykara, Kemal Köksal, Nadir Yektaş, Hamiyet Yektaş, Hüseyin Germen, Ali Özdemir, Bülent Küni, Tülin Korkmazoğlu, İbrahim Şara, Halide Şara, Halil Çelik, Tahsin Arslan, Aziz Cuydur.

İngiltere

Orhan Yiğit, Dario Navaro.

Stalin ve Moskova Duruşmaları

ATİLLA KARAGÖZ

...sosyal gelişme, proletaryadan ayrı ve bağımsız olarak ortaya çıkmaz ve proletarya sosyal gelişmenin sebebi ve saiki olduğu ölçüde, sosyal gelişme proletaryanın ürünüdür. Proletarya hareketi, tarihte tayin edici bir unsurdur. Biz her ne kadar tarihde gelişme merhaleleri üzerinde ancak bir insanın kendi gölgesi üzerinden atlayabilmesi kadar atlayabilirsek de gelişmeyi hızlandırabilir, geciktirebiliriz. Sosyalist proletaryanın zaferi demir gibi tarihi kanunların sonucu olacaktır ve bu zafer geçmişteki binlerce adımın zahmetli ve pek yavaş gelişmelerine dayanacaktır. Ancak büyük halk kitlelerinde yaratılmış bilinçli irade gücünün hayat veren kıvılcımı, tarihi süreç tarafından biraraya getirilmiş maddi koşulları canlandırmadıkça zaferi asla tamamlanmayacaktır. (Rosa Luxenbourg - Seçme Söylevler ve Yazılar)

1936-38 Moskova duruşmalarına, dönemin yetkilileri "ajanların, karşı devrimcilerin, provakatörlerin vb. yargılanması veya tasfiyesi" derlerken, Kruşçev'in "Stalin'in hoş sayılmayacak bir uygulaması" olarak nitelemesi, Brejnev'in de benzer biçimde bu sorunu küllendirmeyi amaçlayan taktiğinden sonra, Gorbaçov'un "Stalin'in hatası" gibi muğlak bir nedenle açıklaması, sorunu izah etmekte yeterli olmadığı gibi yaşananlardan dersler çıkarmanın önüne de engel koyma işlevi görmektedir. Öte yandan muhaliflerin Stalin'i "kariyerist, otoriter vb." nitelemeleri de, daha başkalarının "katil ruhlu" değerlendirmeleri de varolanı tanımlamaktan uzaktır.

Duruşmaların bir sonuç olması bir yana, suçlamaların olduğu kadar savunmaların da kişisel ve kişilikler çerçevesinde yürütülmeye çalışılması, duruşumalara gelinceye kadarki süreç hakkında değerlendirme yapmanın gereğini azaltmamaktadır. Farklı düşünce ve eğilimlerin mücadelelerinin sosyalist demokrasi kuralları içinde değil de şiddet temelinde yürütülmesi, sonucun dramatikliğini doğal olarak yaşatacaktı, yaşattı da.

Olanları kişisel hata ve suçlamalarla açıklamak olanaklı olmadığı gibi, bu sorunun özüne inmeden günah keçisi bulup çöle salma dışında pratik yarar da sağlamaz (Kuşkusuz sosyalistler açısından sağlamaz, yoksa muhaliflerin yok edilmesi iktidar için pratik bir yarardır). O halde sorunu öncesi ve sonrasıyla bir bütün olarak sosyalizm anlayışı ve demokrasi anlayışı ile değerlendirmek zorunludur.

Muhaliflerin (farklı dönemlerde farklılık gösteren yaklaşımlarının) yenilgiye uğratılmasının geçerli yönteminin şiddet olduğu tartışılmıyor artık. Öte yandan tekseslilığin sağlanması ve toplumda konformist insanın yaratılması, yeniden tarih yazımı, belgelerin kilitler arkasına kaldırılması ve de marksizmin revizyondan geçirilmesiyle oluşturulan yeni teorilerle sosyalizm adına egemenlik pekiştirilmiştir. Ancak özde farklılık olmadığı için sonraki gelişmelerde yeni tarih yazımı için, kendi yaklaşımlarının doğruluğunu ispat ettirebilmek amacıyla gizlenen belgelerin gerek görülenleri ortalığa çıkarılmaktadır. Bu iş hem tartışmalara yeni boyut, hem de hümanist bir yaklaşımla, "yargılananların aklanmasını" gündeme getirmektedir. Son dönemlerde ilk elde Buharin'in aklanmasının ise hümanizma ile de ilgisi yoktur. Bu tamamen uygulanan ekonomik yaklaşımın Buharin'den esinlenmesindendir. İmza kampanyalarının ise sorunun özünden uzak yürütülmesi ve bütünlüklü bir eleştiri ve tartışmayı içermemesi olumsuzluk sanırım. "Sosyalist" ülkelerin ve dünya sosyalist hareketinin içinde bulunduğu durumun gözden geçirilmesinde bu dönemin (sadece sonuç üzerine olmadığı ölçüde) irdelenmesi oldukça zengin veriler sunacaktır.

Sosyalist hareketin parçalanmışlığı-kamplaşmalar ve bunun bir uzantısı görünümünden kurtulamayan ülkelerdeki sosyalist hareketlerin de, marksizmin varolan her şeyi eleştirme ve "eleştirilerin altından çıkacak olandan korkmamak" perspektifinden oldukça uzak ve çizilen rotalarda yürümelerini ve kendine dayanak bulmadaki doğmatik ve kopyacı yaklaşımları da dikkate alırsak, yazılanların yorumundan çok kısa aktarmalarla devam edeceğimi belirtmeliyim.

Hiçbir düşüncenin eleştirisiz gelişemeyeceği bir gerçek. Başta Lenin olmak üzere devrim önderlerinin çoğu, Rusya gibi bir ülkede iktidarın alınması ve sonrası gelişmelerin karmaşıklığı, özellikle beklenen Avrupa devriminden umut kesilmesi gibi nedenlerle önceden görülmesi mümkün olmayan yeni olgularla karşı karşıya kalmışlardır.

NEP'e kadar uygulanan ekonomik önlemlerin daha çok varolanın dağıtım ve tüketiminin sistemleştirilmesi olduğu açık. (Devrimle birlikte başlayan elkoymaları ayrı tutmak gerek diye düşünüyorum.) Ancak bu durumun günlük yaşantıda çelişki yarattığını da eklemeliyiz. NEP'in uygulanmak zorunda kalınmasada bunu gösteriyor. İktidar organları olmaları konumuyla Sovyetlerin işleyişi, iç savaşın olumsuz etkileri, devlet aygıtında adım adım uzmanlaşmanın yaşanması, Çarlık

döneminin mimarlarının 'işleri daha hızlı yürütme' anlayışıyla yeniden kurumlara sokulması, Sovyetlerin yönetimden dışlanmasının öncüllerini veriyordu. Bürokrasi sorununun hasta Lenin tarafından ele alınması ve yoldaşlarının bu konu üzerine dikkatini çekmeye çalışması yaşananların ne denli çelişkilerle dolu olduğunu gösterir niteliktedir. Savaş komünizmi ve ekonomiye NEP'le bir çıkış yolu bulunmuştu, ama, Sovyetlerin durumu ile 'devlet' yönetimindeki aksaklıklar giderilememişti. Sosyalist devrim ve onun ruhuna aykırı bu olumsuzlukların daha çok Lenin'in ölümünden sonra teorize edilmesi ise ayrı bir olumsuzluktur.

Rosa'nın "*...cesaretini ve uzak görüşlülüğünü ve tarihsel bir anda sebatını ortaya koyabilen parti, Lenin, Troçki ve öteki yoldaşlar iyi bir öncüdürler. Batı sosyal demokrasisinin eksikliğini hissettikleri devrimci şerefi ve gücü Bolşevikler temsil etmişlerdir. Onların Ekim ayaklanması, sadece Rus devriminin değil, enternasyonal sosyalizmin şerefinin de kurtuluşudur*" tanımı ve övgüleri onu eleştirilerinden ve uzak görüşlülüğünden alıkoymuyordu: "*...sosyalizm, ülkede siyasal hayatın zapdedilmesiyle birkaç resmi masanın ardındaki bir düzine entellektüel tarafından emredilecek şüralardaki (sovyetler) hayat gittikçe daha fazla ölçüde kötürümleşmek durumundadır. Genel seçim kısıtlanmış, basın ve toplanma özgürlüğü, özgür fikir çabası olmazsa, hayat her kamu kurumunda ölü hale gelir ve bu kamu kurumlarında, aktif unsur olarak sadece bürokrasi kalır. Toplum hayatı adım adım uykuya varır ve birkaç düzine parti lideri tükenmek bilmez bir enerji ve sınırsız bir tecrübeyle, ülkeyi yönetir ve ülkeye hakim olur. Gerçekten onların arasındaki sadece önemli bir düzine kafa, önderliği yüklenir ve zaman zaman işçi sınıfından bir kaymak tabaka liderlerin konuşmalarını alkışlayacakları ve önerileri oybirliği ile onaylayacakları toplantılara davet edilir. Bu bir diktatörlüktür ama bu proletarya diktatörlüğü değil, bir avuç politikacının diktatörlüğüdür*".

Troçki'nin de öldürülmesiyle Lenin dönemindeki 24 kişilik PB'den 1942'lerde bir tek Stalin'in sağ kaldığını, diğerlerinin ya kurşuna dizildiklerini ya da hapishanelerde öldüklerini hatırlarsak, Rosa'nın "bir düzine" olarak sözettiği yöneticilerin ne anlama geldiği daha iyi anlaşılacaktır. Bu sürecin tasfiyeler ve ölümlerle dolu olduğunu daha başka hangi cümlelerle anlatmak gerekir bilemiyorum.

1925'lerden sonrasının tanımlanmasında yaygın olarak Stalinizm sözcüğünün kullanılması, çoğu kez bu tanımlamanın "*küçük düşürme ve sosyalizm karşıtlarının uydurması*" olarak anlatılmaya çalışılması, egemen sosyalizm savunucuları tarafından dile getirilmektedir. Ama, "*...halkların geçmişi hakkında yığınları tarihi olarak doğru yoldan, içtenlikle marksist, bir leninist-marksist, bir leninist-stalinist ruhuyla aydınlatmayan güncel mücadeleyi...*" (aktaran E. Laclau-*İdeoloji ve Politika.*) diye başlayıp devam eden bu sözlerin Komintern'in ünlü

yedinci kongresinde geçmesi, gözönüne alınmalıdır. Aynı kongrede, *"Gerçekte işçi sınıfının çıkarlarına bağlılığın, sosyalizmin fikrine bağlılığın denek taşı, her emek militanı ve her işçi örgütü için, onun SB'ne karşı tutumudur"* kesin belirlemesi G. Dimitrov tarafından okunmaktadır. Stalinizm kavramı, söylendiği gibi hiç de bir "sosyalizm karşıtı" tarafından söylenmemektedir.

Evet daha önce sosyal demokrasiyi faşist ilan ederek, faşizme karşı mücadeleyi sosyal demokrasiye karşı mücadeleyle özdeşleştiren, yedinci kongrede bunun gerekli bir açıklamasını yapmadan bu tespitten vazgeçen yaklaşım, bu kez de *"...yedinci kongrenin kararına uymayanlar... aşağılık bir savaşçıdır"* nitelemesi yapmıştır. Marksizmin ne denli ak-kara mantığıyla yorumlandığı sanırım daha açık görülemez. Yine başka hiçbir zaman marksizm bu kadar benmerkezci yorumlanmamıştır. Tek doğrunun kendisininki olduğunu, dışındakilerin ise (son tahlille başlasada) düşman olduğunu ilan etmek, yaşanan olumsuzlukların bir ayağını oluşturmaktadır. Kendi düşüncesinden olmayanların karşı devrimci ilan edilmesi aynı zamanda onların kongrelerde seçimle işbaşına gelmiş olmaları ve görevden alınmaları için asgari bir prosedürün işlenişi gerektiği bilinir. Ama bu dışlama-suçlama sadece SB'de değil, dünya komünist partisi olduğu söylenen 3. Enternasyonal işleyişi içinde geçerli kılınmıştır. Hem de... onları yapanların resmi işleyişte öteki ülke KP'leri gibi sadece bir seksiyon olduğunu düşünmek oldukça iç acısı bir durumun varlığını öngörmemiz anlamına gelecektir. Tüm bunların birer karar olarak sunulmasının 'zorunluluktan' kaynaklandığını söylemek de ayrı bir sorumsuzluktur: *"... Komünist partilerin MK'lerine SBKP(B) tarihini Bolşeviklerin Marksizm-Leninizm ilkesel temellerini savunmak, ML teori ve pratiğin her türlü saptırılmasına karşı, taşıyıcıları yozlaşarak faşist ajan haline gelmiş bulunan Troçkistler ve sağ kapitalizm restorasyoncuları olan sapmalara karşı verilen mantıklı ve uzlaşmaz mücadelenin daha yüksek bir düzeyde öğretmeleri konusunda direktif verilmesi..." (3. Enternasyonal SBKB 1937'deki çağrısı)*

"Faşist-ajan" propagandasının yıllardır neden yapıldığı veya hangi ortamda kabul gördüğünü sanırım uzun boylu yazmaya gerek yok. Fakat 'sağcı kapitalist restorasyoncular'ın kim olduğu ve suçlayıcıların ne gibi bir ilişkisinin bulunduğunu kısaca aktarayım.

Duruşma savcısı Vişinski'nin *"iki yüzlü yalancı, hilebaz karakterli, bu yalandan softa -haydut ve saygideğer- insan, bu tilkiyle domuzun lanetli karışımı... Buharin işte budur."* diye sosyalizm adına suçladığı Buharin kimdir? 1917'den başlayarak 1934'e kadar SBKP MK üyesi, 1918'den 1929'a kadar PB üyesi, Lenin'in vasiyetinde "partinin sevgilisi" diye nitelediği Buharin, 1926'dan sonra 3. Enternasyonal'de BKKI prezidyumunun başkanı olarak görev yaptı. Seçilerek bu göreve gelmesine rağmen tepeden görevden alınan ve nihayet 1938'de suçluluğu

"tescil" edilen, kurşuna dizilen Buharin...

Öteki 'sağcı restorasyoncu' ise önce 10 yıl hapis cezası uygun görülürken daha sonra kurşuna dizilen Zinoviev'dir. 1917'de kendi isteği ile parti MK'nden ayrılıp ülkenin en önemli Sovyetlerinden biri olarak kabul edilen Petrograt Sovyetinden yönetici olan Zinoviev, 1919'dan 1926'ya kadar Enternasyonal başkanlığı yaptı. 1923-26 arasında parti PB üyesidir. 1926'da muhalif olma nedeni partiden ihracını getirmiş, 1932'de ise tekrar partiye alınmıştır. 1934'de Kirov'un "öldürülmesinde ahlaki sorumluluğu var" gerekçesi ile 10 yıla mahkum olan ve sonrasında da öldürülen Zinoviev...

Bu iki devrim önderinin, aslında iki taraflı bir ekonomik plan savunup önerdikleri bilinir. Ama bu farklı önermelerinin veya düşüncelerinin öldürülmeleri nedeni olmaması gerekir. Keza bu ekonomik planlar ayrı zamanlarda partiye egemen olanlar tarafından zaten uygulamaya sokulmuştur. Ancak, yukarıda söylediğim gibi uygulayanlar değil önerenler kurşuna dizilir. Bu bile öldürülme nedeninin öyle farklı önerme yapmalarından kaynaklanmadığını göstermeye yeter.

Son yazılarında Stalin *"...eğer yönetici kurumlar doğru bir siyaset izlerse bu çelişkiler uzlaşmaz çelişkilere dönüşmezler ve üretim ilişkileri ile toplumun üretici güçleri arasında bir çatışmaya yol açmazlar." (aktaran Y.Küçük) "Her şeye kadrolar karar verir." (Stalin -aktaran M.A. Macciocni- Çin Deyince)* buyurmaktadır.

Yöneticilik yönetileni öngerektirir. Yöneticilerin belirleyiciliği temelinde yürüyen bir sosyalizm anlayışının dile getirilmesi madalyonun bir yüzü iken, herşeye kadir yöneticiliğin varolduğu süreçte, yoldaşlarının açıktan kapitalist restorasyoncu olmalarına ne demeli bilinmez. "Yöneticilerin... çelişkileri uzlaşmaz çelişkilere dönüştürtmeyen" hüneri sonuçta günah keçileri yaratmak ve kurşuna dizme olsa gerek. Yöneticilik, olması gereken olağan kongre ve konferansların -çelişkileri çözme! adına olsa gerek- bilinmeyen tarihlere ertelenmesi olsa gerek.

NEP'ten hemen sonra "kıra dönmek" adı altında Buharin'in köylülere "zenginleşin" parolası ile *"...işgüçlerini satmak zorunda olan küçük köylüleri ve gündelikçileri ilgilendiren bir dizi kısıtlamayı artık bertaraf etmeliyiz... hangi tabakadan olursa olsun toplu olarak köylülere bu çağrıyı yapmalıyız.! Zenginleşin, biriktirin... çiftliklerinizi geliştirin" (aktaran A. Carlo-SB'den Sosyo Ekonomik Karakteri)* diyen Buharin'e karşılık 1925 yılında bir gazetecinin *"her köylüye kendi ekin biçtiği toprağı on yıl süre ile vermek tarımın çıkarları açısından yararlı olmaz mı?"* sorusuna Stalin'in *"evet olur ve hatta kırk yıl süre ile"* cevabı da Kulakların zenginleşmesinde ve sonra da şehirlere ürün yollamama boykotlarında etkili olmamış mıdır?

Aynı dönemde başka bir "kapitalist restorasyoncu" Zinoviev ve başka muhalifler Kulakların aşırı zenginleşmesine karşı çıkarak uyarılarda bulunmuşlardır. Ama çelişkileri çözecek en etkili yönetici öyle olmasını istemektedir. Yine 1926 yılında muhalefet... *"parti proletarya diktatörlüğünün, temel direklerinden biri olan toprağın ulusallaştırılmasını ortadan kaldıracak veya zedeleyecek tüm eğilimlere karşı direnmeli ve bunları ezmelidir" (aktaran Troçki-İhanete Uğrayan Devrim)* derken Tarım Halk Komiseri Yakovlev 1927'de *"bunun bir iki ya da üç yılda değil, on yılda başarılması olanaksız... kollektif çiftlikler ve komünler şimdi olduğu gibi uzun bir süre sonra içinde kuşkusuz bireysel köylü mülk denizi içinde küçük adacıklar olarak kalacaktır" (age)* demektedir.

Kulakların zenginleştirilmesinden sonra, zorla hayata geçirilmeye çalışılan kollektifleştirme çabaları için yetkililer kollektifleştirmenin yukarıdan dayatma ile hayata geçeceğini ve hattâ sonuçta sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılmasının da en önemli etken olduğunu söyleyeceklerdir. Anlaşılan o ki Buharin'in önermeleri ugulamadadır. Troçki, Zinoviev vb. muhaliflerse Lenin'in *"endüstrinin akılcı bir yolla ve en modern büyük ölçekli endüstrisi ve özellikle tröstler açısından birkaç büyük işletmede birleştirilmesi ve toplulaştırılması" (Lenin-Toplu Eserler 3.cilt)* önermesinden hareketle hızlı sanayileşmeyi ileri sürmektedirler. Hükümet Başkanı Rykov 1928'de *"...bireysel çiftlikleri geliştirmek partinin başlıca görevidir"* derken bu doğrultuda Stalin'in de muhalefete *"bireysel çiftliklerin yararlılıklarını tüketmediğini, bunları desteklememiz gerektiğini"* söylemektedir. Bu insanlar *"...hatırlatmak gerekir ki, endüstri başlıca dayanak olmakla beraber, tarım, endüstriyel kalkınmanın temelidir" (Stalin'den aktaran Y.Küçük-SB'de Sosyalizmin Kurulması)* demektedirler.

Buharin ile yan yana yürümek ve bilinen sonuç. Kulaklar boykota geçer ve bu ara Troçki'nin başını çektiği muhalefetten büyük oranda kurtulunmuştur. Sıra Zinoviev ile birlikte olunup Buharin'e gelmiştir. Doğal olarak, toprağın hızla kollektif çiftliklerde birleştirilmesi ve "hızlı sanayileşmek" günün politikasıdır. Yöneticilerin önceki politikalarına rağmen şimdi böyle istemeleri de "çelişkilerin" bertaraf edilmesine hizmet ediyor olsa gerek; binlerce Kulak'ın canı pahasına yeni politika işlerlik kazanır. Nasılsa karşı çıkan herkes devrim düşmanı olmak durumundadır. Suç Kulaklar ve onları zenginleştiren Buharin'in omuzlarına yıkılıverir. Yazılacak tarihte de Buharin, *"burjuva liberal etkilerin taşıyıcı kablosu" (Enternasyonal belgeleri-Belge yayınları)* olarak anılacaktır.

5-6 yıl önce bu düşüncelerinden ötürü partiden atılan Zinoviev, partiye alınır, özeleştiriye benzer şeyler söylemiş olması ise en büyük yöneticiliğin şanından olsa gerek. İşte Stalin'in özeleştirisi: *"Sosyalist kuruluşumuzun pratik başarısıyla övünmemiz için sovyetlere sahip*

olmamıza karşın, genel olarak ekonomi ve özel olarak tarım alanında teorik başarılarımız teorik düşüncelerle çakışmadığı, pratik başarılarımız ile teorik düşüncenin gelişmesi arasında bir kopukluk bulunduğu, bu arada, teorik çalışmanın yalnızca pratiğe yetişmesi değil, onu geçmesi ve böylece de sosyalizmin zaferi için mücadele pratisyenlerimizin silahlandırılması gerektiğini kabul etmeliyiz" (aktaran Y.Külçük-age)

"*Devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz*" diyen Lenin'in öğüdü böylece tutulmuş olunuyor ve yanlış pratik teorize edilerek veya tersi bir uyum sağlanarak en tutarlı "Leninist" olunuyor. Tabi Kulakların tasfiyesinde, küçük mülksahibi az topraklıların da genel uygulamadan nasibini aldığını söylemek gerek. Lenin'in aşağıda aktaracağım pasajı ile bu sorunun ne denli uyğunluk içinde olduğunun yoruma ihtiyaç duyduğnu sanmıyorum: "*...sınıfları ortadan kaldırmak... aynı zamanda küçük meta üreticilerini ortadan kaldırmak demektir ve onlar atılamaz ve ezilemezler. Onlarla birlikte yaşamayı öğrenmeliyiz. Onlar yalnızca çok uzun yavaş ve sabırlı örgütsel çalışmalarla değiştirilebilir ve yeniden eğitime tabi tutulabilirler ve bunlar yapılmalıdır*" *(Toplu Eserler 3. cilt)*

Kulakların zenginleştirilmesinden, hızlı sanayileşmeye geçişte, çiftliklerin kollektifleştirilmesinde "pratisyenlerin silahlandırılması" için yeni teorisyenler gerekmektedir. 3. Enternasyonal'de "faşizmin sosyal demokrasinin bir uzantısı" teorisini ilk ortaya atanlardan biri olan ve yine tüm dünya KP'lerinin SBKP türünden olması için çaba gösteren yeni teorisyen Zinoviev'dir.

Yeni politika ile işgücü saati yine sekiz saate çıkarılıyor. Yüksek Sovyet kararı ile işçilerin fabrika seçme hakları ellerinden alınıyor ve yöneticiler işçilerin ülkesinde işçilerin dışında birileri onların günlük yaşantısını bile kararlarıyla yönlendiriyorlar. Sosyalizm adına hızlı sanayileşmeye böylece başlamış oluyor. 1931 yılında Stalin "*hızın yavaşlaması demek gerilik demektir geri olanlar mağlup edilir*" *(aktaran Y.Külçük age)* diyerek hız'a kendini ne denli kaptırdığını ortaya koymuş oluyor. Bir an önce sınıflar kaldırılıp, sosyalizmin kurulması şarttır artık. Bu hızın sosyalizmin kurulmasına yettiği söyleniyor ama, hız'ın yaratıcısı da öldürülmüş olarak. Zinoviev de Buharin gibi kurşuna diziliyor. Her türden muhalif, proletaryanın dışındaki sınıflardan ise, muhaliflerin tasfiyesi proletarya davası için kaçınılmaz! O halde muhaliflerin fiziki olarak ortadan kaldırılması da sınıfsız toplumun kurulması anlamına gelebilir, gelebilirin ötesinde öyledir. İşte bir tür sosyalizm anlayışı ve onun kurulan sosyalizmi...

Üçüncü Enternasyonal'de Zinoviev'in sosyal demokratları faşizmin bir kanadı olarak ilan etmesinden sonra Stalin bunu biraz daha geliştirerek "... *Bunlar -faşizm ve sosyal demokrasi- karşıt değil ikiz kardeşlerdir. Faşizm sosyal demokrasinin aktif desteğine dayanır*" *(3. Enternasyonal Belgeleri)*demektedir. Sonradan bu tez ışığında "sosyal

demokrasiye karşı mücadele faşizme karşı mücadeledir" (veya tersi) yanlış mücadele anlayışı ile birçok yerde faşistlerin gelişimine katkıda bulunulmuş ve 1937'de bu teoriden özeleştiri yapılmadan vazgeçilmiştir.

Ama buna baştan karşı çıkanlar, küçük burjuva veya son tahlille karşı devrimci ilan edilirken, değiştirilen tespitin savunulmaması bu kez anti-marksistliğin kriteri olabilmiştir. *"SSCB'yi koşulsuz olarak destekleme tavrı ve SSCB'ne karşı, bunlar arasında üçüncü bir yol yoktur" (Stalin-Enternasyonal Belgeleri)* anlayışı yine komünistliğin kriterini kendi politikalarının desteklenmesi olarak gösteren mantığın bir sonucudur: *"Kim SSCB'ni desteklemeye hazırsa o devrimcidir. Çünkü dünyada sosyalizmi inşa eden ilk devrimci proleter devletidir" (age).* Geçerken şunu da eklemekte yarar var: Alman egemenlerinin saldırısından kurtulamayan Rosa Luxembourg yıllar sonra Stalin tarafından Troçkist ilan edilir. Tabii bu sözleri ajan-karşı devrimci olarak algıladığımız oranda anlamlı olacaktır. Keza Troçki ajan olduğu için öldürülmüştür!

Binlerce Alman komünistinin katledilmeye başlandığı Hitler Almanyasında, Alman komünistlerinin Enternasyonal'in faşizm ve ona karşı mücadelede yanıldıklarını söylemeleri karşısında, Enternasyonal BKKİ'si bunu "sosyal faşist şamata" olarak niteliyor ve aynı dönemde de Stalin Hitlerle anlaşma yapma zemini arıyordu. Hitler faşizmi karşısında dünya komünistlerinin birlikte ortak tavır takınması istek ve çabalarına rağmen 1939'da yapılan anlaşma insanları hayret içinde bırakmaya yetiyordu.

1939'da Molotov şöyle söylüyordu: *"Birinci olarak SB ile Almanya arasındaki normal olmayan ilişkilere son verildi... bu ilişkilerin düzelişi dostluk ve SSCB-Almanya arasında 28 Eylül'de Moskova'da imzalanan anlaşmayla ifadesini buldu... İkinci olarak Polonya'nın askeri bakımdan yıkılmış, Polonya devletinin çöküntü olduğu gerçeğine işaret edilmiştir. Polonya yönetici çevreleri devletlerinin 'istikrarıyla' ve ordularının 'gücü' ile az böbürlenmemişlerdi. Fakat ilk kez Alman ordusunun ve sonra Kızıl ordunun indirdiği küçük bir darbe ile... tuz buz olmasına yetti.*

...bugün Almanya savaşın en kısa zamanda sona erdirilmesi ve barış için çabalayan bir devlet durumundadır. Fakat İngiltere ve Fransa daha dün saldırıya karşı çıkan bu devletler, savaşın devamından yana ve barışın sağlanmasına karşıdırlar" (31 Ekim 1939 Moskova Yüksek Sovyetinde Molotov'un konuşmasından-age).

1938 yılında *Polonya Komünist Partisi*'nin yöneticilerinin dağıtılmasının Almanya-SSCB arasındaki anlaşmadan bir yıl önce olması düşündürücüdür. Yoksa Brejnev yönetiminde Afganistan'a girilmesi gerçeği kavranamaz. Anlaşmanın sadece SSCB'ni bağlaması diye bir şey de düşünülemez; keza tasfiyelerle Dünya komünist partisi denilen Enternasyonal'de 1940 Ocak ayında "baş düşman Almanya

değil İngiltere" tespitini yayın organında ilan ediyordu. Birkaç yıl sonra Hitler'in Moskova'ya yaklaşmasıdır ki, İngiltere ve Fransa ile ittifakları gündeme getirmiştir.

Örnekleri çoğaltmak mümkün ama gerek yok. Tüm bunlar bir sosyalizm anlayışının ürünüdür. Sosyalizmin ikameci yorumu, ülke içinde partiyi, parti içinde de yönetici ekibi (yönetici ekip içinde de en yetkiliyi olmalı) herbirinin yerine ikame etme olarak kendini hissettirir. Tek ülkede sosyalizm teorisini de bu bakış açısıyla ele aldığımızda, "sosyalizm kalesine" herşeyin feda edilmesi, veya herşeye kaledeki kurmayın karar vermesinin doğallığını görmüş oluruz. Polonya KP'nin yöneticilerinin, Enternasyonal yöneticilerinin tasfiyeleri, 1927'de Çin'de Çankay Şek'le birleşin talimatı ve Çankay Şek tarafından çok geçmeden komünistlerin katledilmesi, vb.

Ülkenin yararına olduğu öne sürülen politikaların, kaba bir yaklaşımla nasıl sosyalizmle ilişkilendirildiği ortaya çıkıyor. Duruşmaların bir sonuç olduğunu söylemiştim. Aynı biçimde aksaklıklar-eksiklikler veya kimi yanlış yaklaşımlar vs. ile yaklaştığımız sürece ne varolanı kavrayabiliriz, ne de geleceği kazanmada bunlardan doğru dürüst dersler çıkarabiliriz. Bürokratizm, demokrasinin yaşanmaması veya başka bir düzeyde her şeyi ekonomizm ile izah etmeye kendimizi zorlamanın da pek bir yararı olamaz. Tek ülkede sosyalizm teorisinin milliyetçi bir sosyalizmi doğuracağı açıkken, en tutarlı Leninist olduğu söylenen Stalin'in Lenin'i nasıl yorumladığı, daha doğrusu ulusallıkla nasıl zorlama tespitler yapıldığını bitirmeden aktarayım. Lenin 1904 Rus-Japon savaşı ile ilgili "*...üzüntü verici yenilgi Rus halkının değil, mutlakiyetçiliğin onurlarını çökertmektedir. Mutlakiyetçiliğin yenik düşmesinden Rus halkı da kârlı çıkmıştır. Port-Artur'un düşmesi, Çarlığın düşüşü için yazılmış bir başlangıç bölümü olmuştur. Savaş henüz bitiminden çok uzaktır. Fakat bu savaşın devamında atılan her adım Rus halkının mayalanmasını ve ihtilali ölçülmeyecek oranda arttıracak ve bizleri büyük savaşa yaklaştıracaktır. Bu savaş mutlakiyetçiliğe karşı halk savaşı, proletaryanın özgürlük savaşıdır*" *(Lenin'den 14 Ocak 1905'te Viperjed'e mektup)*

Yenilgiyle sonuçlanmış olsa da 1905 devrimi Lenin'in bu tespitini doğrulamaktadır. Stalin ise, "*Eskiden Rusya'nın tarihinde başka şeylerle birlikte, geri olduğu için devamlı yenilgi vardı. Moğol Hanları yenmiştir. Türk beyleri yenmiştir, İngiliz, Fransız kapitalistleri yenmiştir. Japonlar yenmiştir*" *(aktaran Y.Küçük)* demektedir. Lenin'in yenilgiyi Çarlığın yenilgisi olarak koymasına rağmen, Stalin'in yenilgiyi halkın yenilgisi, kendilerinin yenilgisi olarak koyması bir şeylerin ifadesi sanırım. Yine Lenin'e göre "mutlakiyetin yenilgisi" olan şeyden Stalin oldukça rahatsızlık duymaktadır: "*...Rus Japon savaşındaki 904 yılında Rus birliklerinin yenilgisi halkımızın belleğinde derin bir iz bırakmıştır. Ülkemiz üzerine vurulan kara bir leke idi o. Halkımız Japonların yenileceği ve*

utanç lekesinden arınacağı günü bekledi ve onun geleceğine inandı, bizler eskiler kuşağı bu günü beklemiş bulunuyoruz ve işte beklediğimiz gün geldi" (2 Eylül 945 Zafer Konuşması-aktaran Bertram Pb. Wolfe). Aynı konuşmanın devamında ise "*Tatarları yenen Dimitry Doskoy, Rusya'nın kurucusu Büyük Petro, Napolyon'u dize getiren General Kuzutov vb.'lerinin haklı olduğunu bilerek birlik ve beraberlik halinde direnelim*" demektedir. Tek ülkede Rusya'da sosyalizmin kurulmasında veya Hitler'e karşı savaşta böylesine sözlerle dert anlatmak, enternasyonal marşının yerine ulusal bir marş aranıp bulunması ne anlama gelir bilinmez.

Değişik çevrelerden insanların Moskova duruşmalarına eleştirel yaklaşımlarının hümanist perspektifle sınırlandırılması veya "yargılayanları" kınayıp, mağdurların, mağduriyetlerinin giderilmeye çalışılması talepleri sosyalistlerin yaklaşımı olamaz.

Sonuç olarak, duruşmaların belirli gelişmenin sonucu olması yanısıra, gelişmeleri gözardı ederek varılan sonuçla ilgili tahliller üretmenin sakıncalarının bilinmesi ve hem egemenlerin hem de muhaliflerin savunduklarının, yaptıklarının değerlendirilmesi gerekir. Rosa ile başladığımız yazıyı Lenin'den kısa bir pasajla bağlamak yerinde olacak: "*Eski devlet aygıtını devraldık ve bu bizim talihsizliğimizdi. Bu aygıt sık sık bize karşı işledi. 1917'de iktidarı almamızdan sonra, hükümet memurları bizi sabote etti. Bu durum bizi türküttü ve yalvardık 'lütfen geri gelin' hepsi de geri geldiler, ama bu, bizim talihsizliğimiz oldu.*

Şimdi hükümet görevlilerinden oluşan büyük bir ordumuz var, ama bunların üzerinde gerçek bir denetim sağlayacak yeterince eğitilmiş güçlere sahip değiliz. Genellikle siyasi iktidar yürüttüğümüz tepede, makine bir şekilde işliyor.

Ama aşağıda hükümet görevlileri keyfi bir denetim gücüne sahipler ve sık sık bizim ölçütlerimizle çelişen tarzda kullanıyorlar. Tepede tam olarak kaç kişi olduklarını bilemediğim, ama birkaç bini geçmediğini sandığım, sayıları en fazla onbirleri bulan, bizden insanlar var. Oysa aşağıda Çar'dan ve burjuva toplumdan aldığımız, kısmen bilerek kısmen istemeden bize karşı çalışan yüzbinlerce memur bulunuyor." (aktaran İstvan Meszaros).

Sosyalist demokrasi üzerine (Panel)

Aşağıda yayımlamakta olduğunuz panel. Tanju Akad, Orhan Dilber, Ertuğrul Kürkçü *ve* Ahmet Ural*'ın katılımıyla 1988 Kasım'ında yapıldı. Panel, İzmir'de yayımlanması planlanan fakat daha sonra çeşitli nedenlerle yayından vazgeçilen bir dergi adına düzenlenmişti. Bu tartışmayı yayımlamak üzere* Sınıf Bilinci*'ne devreden arkadaşlara teşekkür ederiz.*

Soru: Gerek Türkiye solunun son dönemdeki gelişim tarzı, gerekse perestroyka ve glastnost tartışmaları sosyalist demokrasi sorununu sosyalist hareketin başlıca gündem maddesi haline getirdi. Önce genel olarak düşüncelerinizi dinleyelim. İlk sorumuz şu: Sosyalizm ile demokrasinin karşılıklı olarak ilişkilerini nasıl görüyorsunuz. Sözü Ertuğrul'a verelim

Ertuğrul KÜRKÇÜ: Sosyalizm ile demokrasi birbiriyle çelişen ama öte yandan da, birbiriyle mutlaka bağdaştırılması gereken iki kavramdır, sadece kavramsal olarak ele alacaksak. Çünkü Demokrasi, neticede bir devlet egemenliği şeklidir. Sosyalizm ise gelişmesinin nihai evresinde, demokrasi de dahil olmak üzere, bütün devlet şekillerinin sona erdiği, insanların sınıflardan, dolayısıyla sınıf mücadelelerini denetleyecek, kontrol altına alacak ya da yürütecek bir alet olarak devletten kurtuldukları (çünkü sınıflardan kurtuldukları) bir toplumsal gelişme evresine, bütün yapılarıyla birlikte bir sosyo- ekonomik formasyona verdiğimiz ad ya da tanım.. Bu nedenle, gerçekte eğer bu tanımın ilk sahiplerinin varmış oldukları sonuçları tekrarlayacak olursak, sosyalizmin ulaşacağı *en son gelişme aşamasında* bir devlete ve dolayısıyla demokrasiye ihtiyaç kalmayacağını söylemek gerekir. Ancak sosyalizme devletsiz ulaşılamayacağı da bir başka gerçek. Düz bir mantıkla, ya da sadece laflar üzerinde yapılacak tartışmalarda bunlar birer paradoks olarak görülebilir ama nihayet, maddeci tarih anlayışına sahip insanların bunlarla ne demek istendiğini bilecekleri ortada. Çünkü anarşistlerden farklı olarak marksistler, kapitalizmden

sosyalizme geçişin, bir devrimci geçiş evresine tekabül ettiğini ve bu geçiş evresinde de bir devlete ihtiyaç bulunduğunu; bu devletin ise bir proleterya devletine tekabül ettiğini bilirler. Ben öyle sanıyorum ki, burada asıl önemli nokta olan sosyalizmle demokrasinin bağlantısını, kapitalizmden sosyalizme geçiş dolayısıyla kurulmak gerekir. Bu sadece kavramsal aydınlanma yönünden değil, dosdoğru pratik politika yönünden de son derece büyük bir önem taşıyor.

Belki şunu da eklemek gerekir: Demokrasi bir egemenlik biçimi, devlet biçimine dair bir kavram olmakla birlikte, insanların birbiriyle karşılıklı ilişki, mücadele, yarışma halinde bulundukları bütün öteki kurumları da kapsayan bir kavram. Dolayısıyla bu günkü toplumda partilerin, sendikaların, yığınsal örgütlerin içindeki karşılıklı ilişkileri ve bu örgütlerin mensup oldukları ya da ait olduklarını iddia ettikleri sınıflar ya da toplumsal gruplarla olan ilişkilerinde de demokrasi, gene baş vuracağımız bir kavram. Burada da demokrasinin, gene bu örgütlerin işleyişi bakımından onsuz olmaz bir kavram halinde ifade edilmesi gerek. Ancak, başladığımız noktaya dönecek olursak, bence şunun altını çizmek gerekiyor: Demokrasiyi sosyalizmin ayrılmaz bir bileşeni olarak görmek, bence sosyalizmi geçiş halinde bir rejim olarak görmeyi güçleştirir. Bu bakımdan, demokrasinin mutluka ve mutlaka her somut momentte bir egemenliğe tekabül ettiği noktasının da altını çizmek gerekiyor.

Bizim bugün bu konulardan söz ediyor olmamız pratik bir ihtiyaçtan ortaya çıktı diye düşünüyorum. Bu pratik ihtiyaç, bir; 80'ler öncesi siyasal mücadelenin siyasi gruplar içerisindeki yaşanma biçimleriyle ilgiliydi. Bütün siyasi topluluklar ilişkilerini gözden geçirirken, hepsi az ya da çok, şu ya da bu düzeyde, aslında sıradan üyelerle yönetim arasında, bir bütün olarak toplulukla sınıf arasında ve nihayet sosyalist hareketin çeşitli bileşenleri arasında iletişim noksanlığını, aşağıdakilerle yukarıdakiler arasındaki bağın zayıflığını ve tüm bunlardan ötürü de mücadelenin gelişiminin güdükleştiğini farketmeye başladılar. Bu aşağı yukarı, bence Türkiye'de 80 öncesinde hareket etmiş bütün gruplar arasında yaşanan bir süreçti. Ve nihayet bunlar, günün birinde dillendirilmeye başlandı. Bunlar, belki bir dönem önce "kol yen içinde kırılır" anlayışıyla "içeriden" tartışılıyordu. Ancak bunların tüm sonuçları sadece toplulukların mensuplarını değil, onlarla dolaylı dolaysız ilişkide bulunan bütün unsurları yakından ilgilendirir hale gelmeye başlayınca açıktan tartışmak gerekti.

İkinci olarak da, bence 12 Eylül rejiminin yarattığı büyük baskı ortamı, demokrasi fikrini kitleler arasında o kadar büyük gereklilikle ileri sürülen bir talep haline getirdi ki, bu fikre her düzeyde cevap veremedikleri sürece topluluklar, kendi nüfuzlarının, etkilerinin giderek daralmakta olabileceğini farkettiler. Yani iki katlı bir süreçle karşı karşıya olduğumuzu düşünüyorum. Nihayet, bir üçüncü nokta daha buna eklenebilir. 80 sonrası Türkiye de solculuğu seçmiş, kendilerini solda tarif etmiş, hatta sosyalizmde tarif etmiş olan insanlar geçmiş deneyimlerin, dolayısıyla alışkanlıkların çok azını paylaşıyorlardı. Dolayısıyla da onlar, kendi doğal, olağan alışkanlıklarıyla hare-

ket etmekteydiler ve bu da zaten az ya da çok karşılıklı birbirinin fikrine hürmet etmek, herkesin sözünü dinlemek, herkesin söz hakkı sahibi olduğuna inanmak gibi bir ilişkiye tekabül ediyordu. Bu yeni unsurlarla ilişki kurabilmek bakımından da insanlar kendi geçmiş faaliyetlerini gözden geçirmeye başladıklarında, yeni adımlar atmak gerektiğini farkettiler.

Ahmet URAL: Şimdi ben de hemen bir şeyi burada söylemek istiyorum. Eğer sen, "bugün neden ihtiyaç haline geldi bu tartışma?" sorusundan başlamasaydın ben mutlaka önce bunu tartışalım, diyecektim. Özellikle, bu süreci, bilfiil yaşamış bir insan olarak!..

Yaklaşık yirmi küsur yıl kadar bir dönem, Türkiye Sosyalist Hareketi belirli tarzda bir ilerleyişe sahipti. Bu ilerleyiş sırasında dünyada birşeyler tartışılıyordu. Birtakım tıkanma, donma eğilimleri, birtakım problemler ortaya çıkmıştı sosyalizmde, gerek teorik, gerek pratik anlamda. Ama bunlar büyük çoğunluğumuz tarafından, farkında olunan şeyler değillerdi. Bizim elimizde hazır çözümler vardı, hayata dair verilmiş kesin yanıtlar vardı, birtakım "şefler ve abilerimiz" vardı. Söyledikleri, tartışılmaz, kesin doğrular durumundaydılar. Ve bu minvalde kurulmuş gruplar ve bu grupların kendi aralarında rekabet... Özellikle küçük ve orta sınıflar üzerinde yürüyen.. bir istihdam kavgası vardı. Böyle bir ilerleyişimiz vardı. 12 Eylül'de büyük bir yenilgiyle, büyük bir alt-üst oluşla karşılaştık. Tam da böyle anlar, insanları birdenbire farklı şeyleri düşünmeye iter. Ki, bu kez yenilginin boyutları gerçekten çok büyüktü, sosyalist hareketi her düzeyinden sarstı ve altüst etti. 12 Eylül'ün baskısı ile sosyalist hareketin prestiji birden bire yok oldu. Uluslararası planda zaten sosyalist hareket ve sosyalizm sistem olarak ciddi prestij kayıpları içerisindeydi. Ülkede ise 71'in prestiji epeyce çarçur edilmişti. Politika alanında ise sosyalist gruplar, bu alan dışına itiliverdiler. Sonuçta bir arayış başladı hepimizde. Ciddi tartışmalara doğru farklı bir evrilme dönemiydi bu. Bu dönem içinde, gerek grupların kendi içindeki baskı, demokrasisizlik, gerek toplumda oluşan demokrasisizlik ve gerekse sosyalist sistemin durumu, genel olarak demokrasi kavramı üzerinde bir sorun, bir tartışma yarattı. Tabii bu doğrudan değil, sonuçları itibariyle adım adım ulaşılan bir tartışma. Bu arada bazılarımız bir şeyin aniden sarsılarak farkına vardı: Aslında kendi gündemlerimiz ile, uluslararası gündemler arasında hiç bir fark yoktu. Sorunlarda fark yoktu çünkü. Ve öylesine fark yoktu ki SSCB'nin bürokratizmi ile, Türkiye'deki sosyalist örgütlerin o bürokratik yapılarının tıkanıklığı aslında çok benzer bir noktayı ve sorunları oluşturuyordu. Ama tabii burda tam da nesnel sonuçları itibariyle başka bir yere akmaya ve evrilmeye başladı süreç. Birden bire resmi tarihin gölgesinden sıyrılıp gelen bilgilerle karşılaşmaya başladık, yani aydınlanma süreci bir başka evreye sıçramaya başladı. Sosyalizmin, Marksizmin uluslararası plandaki bilgileri bütün aktivistlerin, militanların eline farklı bir biçimde ulaşmaya başladı. Artık bu süreç engellenemez! Ama bu süreç ne getirecek? Bugün bütün o grupların, mezheplerin-12 Eylül öncesinden kalmış mezheplerin-kendi içlerinde bir gerilim oluştu. Bu gerilimin bir kanadı var, olumlu

kanadı. Bu olumlu kanat, şöyle bir kaynaktan besleniyor, genel olarak doğrudan, ya da dolaylı olarak sezgisel bir biçimde ya da kavramsal olarak kendilerinin doğru bir marksizm anlayışını temsil eden çizgiler olmadıklarının farkındalar. İster böyle adlandırsın, ister hayata neden yanıt veremedik, neden böylesine yenildik, darmadağın olduk politika alanının dışına itildik sorusuna yanıt arıyor olsunlar! Bir diğer biçimde bu olumlu yan, gerilimin olumlu yanı bir yerden besleniyor. Önderlikleri iflas etti insanların, bunu görüyorlar. Bir dönem kafalarında korkunç halisülasyonlarla abarttıkları adamların, aslında çoğunlukla o imajları dolduran belirli bir entellektüel çapta, bir politik üretim kapasitesinde olmadıklarını gördüler ve birşeyler eşitlendi. Artık kolay yönetilmek istenmeyen bir taban var Türkiye'de. Kolay yönetilmek istenmiyor ve "ben varım, kendi kaderimin tayininde söz sahibi olmak istiyorum" diyor. Ama bu gün hala gruplar kendilerini buna rağmen, bu gerilimin bu olumsuz negatif mezhepleri kurumsal olarak dayatabiliyorlarsa, bu da zaten bir olumsuzluğun bir başka göstergesi. Demek ki olumlu yön bu mezhepleri aşıp, daha ileri, daha üst bileşimlere, sentezlere doğru yönelmek isteyen yön, henüz bu süreci yani bu geçiş sürecini, kapanmakta olan dönemi ve açılmakta olan döneme ait açık fikirleri taşımıyor demektir. Bu fikirler netleştikçe, bu sürece ilişkin net politikalar oluştukça bu geçiş döneminde, bu yeniden saflaşma döneminde sanıyorum çok umut var bir gelecek bizi bekliyor.

Orhan DİLBER: Ben ilkin, sosyalizm ve demokrasi kavramlarının teorik arka plannına girmek istiyorum.

Kabaca Ertuğrul'un devletin sınıf karakteri, demokrasi konularında söylediği genel yaklaşımlara ilave edeceğim şeyler olabilir ama, sanıyorum bunları genel hatlarıyla tekrarlamamak gerekiyor. Bir kere teoride de bir defada olmuş bitmiş bir ilişki değil, sosyalizm-demokrasi ilişkileri. Değişik tarihsel dönemlerde, değişik konjonktürlerde, dönemin sınıf mücadelesinin ihtiyaçlarına yakından bağlı bir biçimde Devlet-Demokrasi-Sosyalizmin örgütlenmesi gibi konulara değişik vurgularla, değişik yaklaşımlar geldiğini görebiliriz.

Kısaca bir döküm yaparsak, Marks-Engels'in ilk dönem yazılarında, burjuva demokrasisinin incelenmesi, eleştirilmesi sözkonusu. Burjuva parlamenterizminin temsil ilişkisine değinir, bunun irdelenmesine girerler, Gotha Programının tartışılmasında, ileriye dönük bazı perspektifler açarlar. Paris Komünü ile karşı karşıya kaldıklarında esasen kendilerine ait olmayan Blanquİ'nin bir kavramını, proletarya diktatörlüğü kavramını kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin devlet biçimi olarak tanımlamaya girişirler.

Daha sonra Lenin'de, özellikle 1. Dünya Savaşının hemen ertesinde başlayan Devlet tanımı ve tartışmasını görüyoruz. Burda da daha çok burjuva demokrasisinin biçimsel karakteri, aldatıcı yönleri üzerine vurguyu vuran bir tartışma sürüyor. Dikkat ettiğimiz zaman her tartışma, kendi bağlamında kendi terimlerini tanımlayıp gelişen bir evrim izliyor. Lenin'in *Devlet ve İhtilal*'e baktığımız zaman Kautsky'le tartışıyor. Niye Kautsky'le tartışıyor, çünkü Sosyal Demok-

rasinin ihaneti var, gerek Avrupa'da gerekse Rus Devrimi karşısında ihanet çizgisi var ve bunlar esasen burjuva demokrasisinin yan ürünleri olarak ortaya çıkmış çizgiler. Lenin bunları işçi aristokrasisinin siyasal ifadesi diye tanımlıyor. Bu tartışmada bakıyoruz Lenin, Pannekoek'in yanındadır, Kautsky'e karşı onun eleştirilerini benimseyerek savunur. Daha sonra. Rusya'da yeni Proleter Devletin inşasının göbeğinde, bu sefer bakıyoruz Lenin, Pannekoek'a Korsch'a, sol komünistlere ve benzerlerine karşı saldırgan bir tutum içinde.

Tarihsel süreç içerisinde, gerek geçiş döneminin nasıl bir siyasal rejime ulaşması gerektiği, ve gerekse burjuva devletinin karakterine ilişkin kavramların aslında bir evrim içerisinde olduğunu da görebiliyoruz. Bunu bir kez saptadıktan sonra, bu gün sosyalist demokrasi tartışmalarının Türkiye'de ya da dünya ölçüsünde gündeme gelmesinin. tartışılmasının sadece unutulmuş bir teorinin hatırlanması veyahut, hatırlatılması olmadığını düşünüyorum. Sınıf mücadelesinin ulusal ve uluslararası konjonktürünün dolayısıyla da bu konjonktürde sınıf mücadelesinin ihtiyaç duyduğu terimler ve kavramlarla kendisini dayattığını düşünüyorum. Böyle bir saptama yaptıktan sonra, bence bu tartışmanın iki ayağı var:

Bir, hala teorik planda ve geçmiş tarihsel süreç içerisinde sosyalizm ve demokrasi ilişkilerinin tartışılması gibi bir sorun hala varlığını korumaktadır. Bu, günü geçmiş olmakla beraber, kendi günü bağlamında anlamlı olan, bu güne ilişkin sonuçları olabilecek bir tartışmadır, bunu ayrıca tartışmak gerekiyor. Bir de bundan bağımsız olarak bugün Türkiye'de ya da dünyada sınıf mücadelesinin gerekleri ve dayattığı sorunlar ışığında bu günün sosyalist demokrasi tartışması var.

Bana kalsa ben ikisini birleştirmeyi tercih ederim. Çünkü belki tüm diğer konuşmacı arkadaşlardan farklı olarak, ben siyasi geçmişimde farklı yerlerden gelmedim. Sonuç itibariyle başından beri belli bir perspektifi taşıyorum ve bu perspektif, böyle bir tarihsel bağlantı yapmamı olanaklı kılıyor kanımca. Ama burdan yola çıkarak verimli bir tartışma üretip üretemeyeceğimizden pek fazla emin değilim.

Şimdi, bugüne gelirsek-ki ben özellikle bugünü tartışmak istiyorum-bugün nerden gündeme geliyor bu tartışma, bunun tarihi ne? Birkaç kanaldan sızan tartışma noktaları ve Türkiye'de de bunun değişik şekillenmeleri var. Örneğin, bu açıdan bakılırsa bugün sosyalist demokrasi tartışmaları, Glasnost ve Perestroyka'nın dünya çapında bir yan ürünü olarak kabul edilebilir. Niye? Çünkü Stalin dönemine bir tür ışık tutuluyor ve bu ışıkla tartışma, demin Ahmet'in söylediği Resmi Tarih'in gölgesinden sızan bir takım bilgilerin ortaya dökülmesiyle doğuyor. Aslında bunu tehlikeli buluyorum. Çünkü Glasnost'un bu tarih sorununa tuttuğu ışık, sonuç itibariyle herşeyi aydınlatmıyor. Işıklandırma, ışıkçılık bir sanattır, istediğin yeri istediğin gibi aydınlatıp bambaşka görüntüler elde etmen mümkündür. Glasnost'un da böyle olduğunu düşünüyorum. Şu anda Sovyet Bürokrasisinin ihtiyaç duyduğu kadar açıklıktır ve onun için yapılan bir aydınlatmadır. Burdan sızan bilgilerle, burdan sızan kaynaklarla

tartışmak, bunun ivmelendirilmesiyle tartışmak olumlu bir sonuç vermeyecek. Kısa bir örnek verip onu geçmek istiyorum. Bugün Glasnost'un ışığı, Stalin döneminin sadece bir terör dönemi olduğunu söylüyor. O dönemde işte şu kadar insan öldürüldü, insanlar haksız yere yargılandı, şöyle oldu, böyle oldu deniliyor. Oysa ben bu durumda başka bir şeyi tercih ederdim. 1918 Anayasasından, 1936 Anayasasına geçişte ne oldu? Bunu hepimizden çok, Sovyet Bürokrasisinin resmi kaynaklarla ve belgelerle açığa vurma şansı vardır. 1918 Anayasasında sovyetlerin işleviyle 1936 ve sonraki Sovyet Anayasalarında "bütün kitle örgütlerinin yönetici organı olarak parti" kavramına nasıl varıldı ve bunun bugünkü konumu nedir? Glasnost bu sorulara cevap verseydi buradan verimli bir tartışma çıkabilirdi.

İkincisi, bir Euro-Komünizm dalgası var. Sosyalist demokrasi tartışmalarından biraz daha önce, Türkiye'de 1970'lerin ikinci yarısında alevlenen bir tartışma. O da Avrupa'dan gelen bir dalga. Ortada Glasnost, Mlasnost yoktu. Sadece Avrupa'daki büyük Komünist Partileri, Proletarya Diktatörlüğü bugün neden geçerli bir çözüm değildir noktasından hareketle bir bakıma sosyal demokratlaşma süreçlerinin ürünlerini dünyaya yaymaya başladılar. Bundan Türkiye'de de nasibini alanlar oldu. Ve burdan, bu tartışmadan kaynaklanarak sosyalizm ve demokrasi bağlantılarını kurmaya çalışanlar oldu. Buna benzer muhtelif etkiler altında gelişiyor süreç. Bunlardan ayrı tartışmamız gerekiyor.

Bugün biz neden sosyalist demokrasi tartışmasına önem veriyoruz, neden buna ihtiyaç duyuyoruz ya da birçok insan buna ihtiyaç duyuyor? Türkiye'de ya da başka ülkelerde değişik sosyalist grupların iç ilişkilerindeki demokrasisizliğin bir sebep olduğunu da ya da olması gerektiğini düşünüyorum. Buradan gelecek bir tartışmanın da problemleri var. Demokratik Merkeziyetçilik dediğimiz, bir devrimci örgütün iç işleyiş kurallarının ayrı, kapitalizmden, sosyalizme geçiş döneminin siyasal biçimi olarak sosyalist demokrasinin apayrı bir şey olduğunu düşünüyorum. Ayrı terimlerle, ayrı kavramlarla ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Türkiye'de sosyalist, devrimci kadroların böyle bir tartışmaya yönelişinde geçmişleri etkili olmuş olabilir ama, bu etki sosyalist demokrasi kavramının oluşturulmasına yansımamalıdır ya da yansıdıkça Glasnost örneğindekine benzer aksaklıklar üretir diye düşünüyorum.

Teorik planda bu gün için kabaca şöyle söylemek istiyorum. Sosyalist demokrasi kavramı benim açımdan bu günkü konumuyla yeni bir kavram değil. 1871 Paris Komününün tanımlanmasıyla, bu gün benim tanımlayacağım sosyalist demokrasi kavramı arasında herhangi bir fark yok. Bu anlamıyla yeni bir kavram olarak kullanmak istemiyorum, yeni bir kavram olarak kullanılmasını bu bakımdan gerektiren bir neden yok. Eğer tarihte ilk kez sömürülen sınıfın iktidarından söz edeceksek-ki biz anarşistlerden farklı olarak böyle bir geçişi zorunlu görüyoruz-bundan söz edeceksek bu çoğunluğun gerçekten iktidarı eline alabileceği egemen sınıf olarak örgütlenmesi anlamına gelebilecek bir devlet biçimi tanımlanmalıdır. Bunu 1871 Paris'inde ilk biçimiyle

görüyoruz, 1917 Sovyet Devriminde daha gelişkin biçimini görü-yoruz. Benim sosyalist demokrasiden anladığım bunlardır. Bu örneklerdeki ile bile bugünün çok ilerisinde olacağımızı düşünüyorum. Dolayısıyla tartışmayı bunlardan da ileriye götürmek için önce bunlara dönmek, bunların nerde bozulduğunu, nerde aksadığını keşfetmek ve ondan sonra yeni kavramlaştırmalara, yeni formülasyonlara gitmek gerekli.

Böylece bir Euro Komünizm'in sorunlarını, yani bilmem kaç yıllık tek parti rejimine sadakatle bağlı partilerin bu gün icat ettikleri demokrasi kavramını bir kenara koymuş olacağız ve kimi akımların iç tarihlerinden doğabilecek başka muhtelif çarpıtmalardan uzaklaşmış olacağız. Bugün neden sosyalist demokrasi kavramı? Ben bunu geçmişteki klasik tanımıyla anlamak istiyorum, burada Türkiye'de bu tartışmanın bu terimlerle yürütülmesinin özel hukuki sebepleri de olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda kavramın kendisini çok fazla mutlak bir kavram olarak değil, ama birbirimiz arasında zaten meramızı anlayabileceğimiz bir kavram olduğu için kullanıyorum.

Sosyalist Demokrasi, bugün şunun için gerekli; bütün dünyada geniş işçi yığınlarının gerçekten kendi iktidarlarını kurabilecekleri, egemen sınıf olarak örgütlenebilecekleri bir siyasal sistem olduğu fikrine kazanılmaları, buna ikna olmaları ve bunun için mücadeleye girmeleri için, Bugün sosyalizm adına, sosyalizm olarak uluslararası planda işçi sınıfının önünde duran rejimler bir 17' Sovyet Devrimi deneyiminin yaptığı etkiyi, çağrışımı yapmamaktadır. 1917'de tüm dünya, sosyalist anavatanın inşaasına katılmak için Rusya'ya aktı. Bugünse Rusya'dan insanların kaçmasını önlemek için duvarlar çekilmiştir... bunlar bildiğimiz olaylar. Avrupa proletaryasının ve başka ülkelerdeki proletaryanın, gerçekten kendi kurtuluşu için, kendi devletiyle mücadele edebileceğine olan inancı ve güveninin sarsılmasına neden olan, varolan yozlaşmış sosyalizm modelleri, yozlaşmış işçi devletleri, bugün sosyalist demokrasi kavramının ileri sürülmesi için yeterli bir sebeptir. Ve benim için esasta bu tartışma, bu rejimlerin yıkılması yönündeki mücadele ile kapitalist ülkelerde proleteryanın iktidara ulaşmak için vereceği mücadele arasındaki bağlantıları kurmak için önemlidir. Böyle saptayınca da tabii ki sosyalist demokrasi, benim için dünün, bugünün ve yarının önemli, can alıcı bir sorunu, stratejik bir sorunu olarak yer alıyor. Bunun somutlanmasına da herhalde daha sonra gireceğiz.

Tanju AKAD: Evet, şimdi sosyalist demokrasi konusuna gelince, ben bunu çok özel bir teorik çerçeveye oturtmak için çok özel bir gayret sarfedilmesi gerektiğini sanmıyorum. Çünkü her rejimin bir demokrasisi vardır. Kapitalizmin demokrasisi vardır, sosyalizmin demokrasisi vardır, hatta rejimlerin ötesinde her insan grubunun kendi içinde de demokrasi vardır. Kısaca, her topluluğun bir demokrasisi vardır. Şimdi sosyalist demokrasi konusunda sorulacak soru şu: Sosyalizmin de bir demokrasisi olacaksa, bu demokrasi nasıl olacaktır? Bu soruya çok net bir şekilde cevap verilemediği için, bir de sosyalizmin dünya çapında inşasına geçilmesinden bugüne çok az bir zaman geçtiği için 70 yıl insanlık tarihinde çok kısa bir zamandır bu soru hâlâ

daha başlangıç aşamalarındaymışçasına yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Sosyalizmin demokrasisi nasıl olacaktır? Dünyadaki ilk sosyalist rejimin, sosyalist devletin kurulmasından önce bizzat o devleti kuranlar, çok daha geniş bir sosyalist demokrasi tanımı yapıyorlardı. Fakat bizzat kurma işine giriştikleri zaman, o derece geniş bir demokrasiyi uygulayamadıklarını gördüler. Bunun pek çok nedeni olduğu söylenebilir. Emperyalist-kapitalist sistemin sürekli saldırıları gündeme getirilebilir, kitlelerin yönetme alışkanlıklarını kısa zamanda elde edemeyecekleri söylenir ki bunlar gerçekten doğrudur ve gerçekten etkili, yabana atılamayacak nedenlerdir. Binlerce yıldır yönetilmiş olan insanların çok kısa bir süre içerisinde sosyalist demokrasinin kurumlarında faal hale gelip yönetime katılmaları gerçekten zor bir olaydır. Sonuçta sosyalist demokrasi konusu sosyalizmin inşaasında önemli tıkanıklıklara yol açıldığı için bugün tekrar yoğunlaşmıştır. Çünkü, 21. yüzyıla girerken şunu görüyoruz: Emperyalist-kapitalist sistem dünyayı yönetmekte giderek daha büyük zorluklarla karşılaşacaktır. Ama buna karşın sosyalizmin alternatif olması konusunda sosyalist demokrasinin eksiklikleri büyük bir engeldir. Yani sosyalizmin dünyayı daha iyi yönetebileceği, daha iyi bir dünya kuracağı konusunda daha iyi bir demokrasi kurabileceği konusunda üstünlüğünün tekrar vurgulanması gerekir. İkincisi, bizzat o rejimlerin tıkanıklıklarını aşması açısından da gündeme gelmiştir. Ama hangi nedenle gündeme gelirse gelsin, sonuçta iyi bir şeydir. imdi, Glasnost konusunda kısa bir parantez açarak şunu söyleyeceğim. Gerçekten Glasnost hiç bir şeyi çözmüş değil şu an'a kadar. Çözemeyebilir de, fakat bu sorunları gündeme getirmiştir. Bu sorunların gündeme gelmiş olması, ilerde olabilecek muhtemel çözümleri en azından hızlandırabilir. İlla hızlandıracaktır diye de bir garanti yoktur. Sosyalist demokrasinin önündeki engellere karşı her ülkede belirli tepkiler olmuştur. Sosyalist muhalefet oluşmuştur, Sovyetler Birliği'nde de her zaman bir sosyalist muhalefet vardır. Çin'de kültür devrimi bizzat büyük bir atılımdır vs. Korkunç bir bürokratik mekanizma inşa edilmişti. Parti bürokrasisi artı devlet bürokrasisi ve bu bürokrasilere karşı geniş bir seferberlik yapıldı. Sonuçta başarılı olamadı ve istenen başarıyı elde edemeyince eski tasfiye edilmek istenen bürokrat kesim de şu anda Çin'de iktidarı ele geçirdi. Fakat sonuçta, tarihin zigzaglarını da izleyebiliyoruz. Sosyalist demokrasi için, sosyalist demokrasinin kurulabilmesi için bütün dünyada çok ciddi çabalar görülüyor. Sosyalizmi kurmuş ülkelerde bu demokrasinin kurulabilmesi için mücadelenin zaafiyeti, henüz dünyanın diğer ülkelerinde muhalefette olan sosyalistler için de çok kötü bir dezavantaj teşkil ediyor. Çünkü bu zaaflar, adeta sosyalizmin zaafları gibi gösteriliyor. Ama bunlar sosyalizmin zaafları değildir. Onu hayata geçiren insanların, kurumların, kuruluşların, partilerin eksikliğidir. Bunu çok net bir şekilde ortaya koymak gerikiyor, Bunun ülkemizde de yansıması olumsuz olmuştur. Ve ben şimdi geçmişe baktığım zaman, özellikle benim kendi yaşamış olduğum son yirmi yıla baktığım zaman, adını bile hatırlıyamayacağım ve sayamıyacağım bir sürü siyasi oluşum temelde ikiye ayırabiliyorum, yani Türkiye'de iki

temel siyasi yaklaşım görüyorum; İlk temel siyasi yaklaşım, yukarıdan inmeci, tepeden inmeci, hegemonyacı, hiyerarşik ve demokrasisiz bir siyasi yaklaşım. Bunların bir D.K.Ö. (demokratik kitle örgütü)nde çalışmaları hep, tepeden inme şeklinde olmuştur, sendikalarda çalışmaları da bu şekilde olmuştur, kendi iç örgütlenmeleri de bu şekilde olmuştur. Buna karşılık, daha demokratik, daha ılımlı, daha kapsayıcı, hiyerarşik olmaktan kaçınan ikinci bir büyük siyaset anlayışı ortaya konmuştur. Ancak bu ikinci siyasi anlayış Türkiyede henüz egemenliğini kuramamıştır. Yani iki temel siyaset anlayışı Türkiye sosyalistlerinin içinde, gerek birey olarak, gerek gruplar içerisinde, gruplar arasında tartışılmaktadır ve bu tartışılmaya devam edecektir. Bu çözülmeden de Türkiye de sosyalist hareketin ileriye gidebileceğini pek düşünmüyorum. Çünkü artık, birinci yaklaşımın, tepeden inmeci, hegemonyacı yaklaşımın başarıya ulaşabilme şansı yoktur. Ancak Türkiye'de sosyalizmi de büyük ölçüde engellemiştir, zarar vermiştir. Kitlelerle ve kitlelerin ileri kesimleriyle olan bağların zayıflamasına, gevşemesine ve bir sürü tekil örnekte de, kopmasına neden olmuştur. Kısaca, dünyada da Türkiye'de de sosyalist demokrasi, hem grupların kendi iç demokrasisi, hemde sosyalizmin iyi bir örneğinin kurulması yönünde devam edecektir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus otoritenin zaafa uğratılması değil, sosyalist politikaları savunan otoritenin meşruiyetinin sağlanmasıdır. Geniş taban ve merkeziyetçilik birleşince hem güç hem de meşruiyet sağlanmış olur.

A. U: Ben de bu kavramlara ilişkin birşeyler söylemek istiyorum. Şu an'a kadar söyenenler, en genel anlamıyla katılınabilecek şeyler. Ancak burda ben soruna yaklaşımı, gene biraz farklı kurmak taraflısıyım. Türkiye'de kavramlar konusunda ciddi bir karmaşa var, önce bunu saptamak lazım. Yani Türkiye'de sosyalist eğilimli insanların önce şu kuşkuya düşmeleri lazım, "biz bugüne kadar kavramları kullanırken doğru mu kullanıyorduk". Bu kuşkuyu yaratmalıyız, tabii alternatif doğru kavramlarda buluşarak ilerlemek kaydıyla. İkincisi, resmi tarih konusunda bir kuşku yaratmak lazım, ciddi bir kuşku yaratmak lazım. Yani şu an'a kadar ki bilgilerimiz, gerek tarihe değin, gerek teorinin tarihine değin bilgilerimiz doğru muydu? Bu konuda da ciddi çarpıtmalar var ki, bu çarpıtmalar olduğu müddetçe de ahlaki korkular yaratmak daha kolay oluyor. Mesela hemen bir uç örnek vereyim, Troçkist olmak çok tehlikeli bir şeydir. Bir eğilime göre, bu bir dönem hepimizin paylaştığı bir eğilimdir. Bugünde hâlâ aynı eğilimi temsil edenler var, yani ahlaksız karaktersiz falan gibi kavramlarla sorunu çözeceğini zanneden eğilimler var. Şimdi bu eğilimin kendi tabanları da aslında bir sürü arayışı temsil ediyorlar. Bu tabanın şu ya da bu yanda olmasından çok, marksizmle ilişkilerinin doğru bir tarzda kurulmasını sağlamak bir kere çok önemli. Dediğim gibi bu bir karşılıklı ilişkiler meselesi ve bizim burda yaptığımız tartışma buradan bir yerlere gidip, sonradan gerisin geriye dönüp sonuçları itibariyle bizi etkileyemiyorsa, bu tartışmanın anlamı olmaz diye düşünüyorum. Bütün tartışmalar için bu böyledir. Bunu sağlayabilmek için de bir ortak dili, ortak kavramlar bütününü kurmak lazım. Şimdi bugün de bu

sosyalizm tartışmalarında sosyalist demokrasi tartışmalarında bir takım kavramlarda ortaklaşa ilerlemek konusunda adımlar atmak lazım. Onun için de ben Orhan'ın söylediği bu noktanın önemli olduğunu düşünüyorum. Onun için, bu tartışma, proleterya devleti, proleterya devrimi ve proleterya demokrasisi tartışmasıdır ve bu kaçınılmaz olarak ta, nihai toplumun, sınıfsız toplumun kurulması perspektifinden bağımsız olarak ele alınamaz, bunların hepsi bir bütündür. Sonuçta Marksizmin genel olarak kavranılışı ve yeniden kavranılışı noktasında bir tartışma yapıyoruz, sorun bu. Bugün tartışmaya katılan bir çok çevre var. Bu çevrelerin bir kısmı giderek daha net eğilimlerini ifade edecekler, tek tek kişiler sorunları ele alıyorlar, bir takım sakatlıklara değiniyorlar, bir takım zaaflardan söz ediyorlar ama tek tek teorik alanlara ilişkin öngörülerin ya da zaaflara ilişkin saptamaların bir bütünlük içinde ele alındığını söylemek, herkes için mümkün değil. Tümel bir yerlerden yaklaşmak lazım, sorun bir devrim anlayışıdır dedik. Dolayısıyla bir devlet anlayışıdır, yani bir geçiş süreci tartışmasıdır. Kapitalizmden sınıfsız topluma geçiş tartış-masıdır, bu döneme, buna tekabül eden bir ön hazırlık tartışmasıdır, bu anlamda da bugünün sorunudur. Bugün nasıl örgütleneceğiz, nasıl bir devrim yapacağız, nasıl bir geçiş süreci yaşayacağız ki sınıfsız toplu-ma varabilelim! Nasıl bir inşa süreci gerekir, bunun mekanizmaları nedir? Dolayısıyla bunu tartışmak anlamına geliyor. Şimdi, bu bütün-lüğü içeren, bu bütünlüğü kapsayan bir teori var elimizde, yeni bir şey keşfetmek durumunda değiliz. Marks, Engels, Lenin, Rosa Luxemburg, Troçki vb. tartışmalarında özellikle, devrim anlayışı konusunda, Kautsky'ler Plekhanov'lar, Bernstein'lar ve diğer reformist ya da reviz-yonist kampla kendilerini bu temelde ayrıştırdılar. Bunun dışında ken-di aralarında bir sürü farklılıklar vardı ama bu temel çok önemliydi. Bolşevik Partinin içinde, 1917'ye varıldığında sorunun temeli buydu, yani Lenin'in de ime, öncesi ve sonrasıyla dünya-tarihsel bağlamında bakışıyla, Partideki Stalin-Kamenev gibi sağ kanadın bakışlarındaki farktı. Yani dönüp dolaşıp burda tarihsel materyalizmin doğru kavra-nıp kavranmadığı noktasına da ister istemez ulaşıyoruz. Sorun bu. Şimdi burdan biraz daha somuta inip birkaç şey söylemek lazım. De-mokrasi öyle bir kavram ki, bir devletin ve bir sınıfın kaçı-nılmaz ola-rak hem kendi biçimlenişi, hem de kendi dışındaki sınıflarla olan ilişki-lerinin tamamını ifade edebilecek bir kavram. Hem hukuk sorununu kapsıyor insan ilişkileri anlamında, hem ittifaklar sorununu kapsıyor farklı sınıflarla ilişkiler anlamında, hem iktidarın bizzat biçimlenişi, egemenliği, şekillenişi anlamında! Baskının da, dolayısıyla zor'un da şekillenişi anlamında bir içeriğe ulaşabiliyor. Şimdi bunun ortasına biz neyi oturtacağız? Elbette proleterya devrimini oturtacağız. Dolayısıyla bunun ekseni, yani bizim tartışmamızın ekseni, burjuva devleti ve burjuva demokrasisi karşısında proleterya devrimi, proletar-ya demokrasisidir. Lenin "Burjuva demokrasisi ile Proleterya Demokrasisinin, burjuva devletleri ile Proleterya devletinin karşılıklı ilişkileri sorunudur bu sorun" diyor. Bugünkü söz aslında çok geniş bir şeyleri özetliyor diye düşünüyorum. Evet şimdilik bu konuda bunlar söylenebilir.

Soru: Sorunu teorik boyutunun yanısıra biraz da tarihsel deneyimin ışığında ele alabilir miyiz? Özellikle Ekim devrimini izleyen gelişmeler temelinde.

E.K: Sorunun muhatabı sanıyorum benim. Ben, deminki tartışmadan artakalan bir noktayı belirterek gideyim. Ondan sonra diğer sorulara mümkün olduğu kadar cevap vermeye çalışayım. Bence sosyalist demokrasi ya da sosyalizm ve demokrasi problematiğinin bizim sosyalizm tasavvurlarımızın aydınlatılması ile ilgisinin kurulması gerekiyor... Yani, ne uğruna, ne için kendimizi ortaya koyuyoruz ve yığınlar, sonuçta ulaşacakları yeri neresi olarak tanımlamak durumundalar kendi kafalarında? Şu söz bize çok fazla tarihi güven verebilir: "Tek tek proleterlerin ne düşündükleri değil, tarihen ne yapmaya zorunlu olduklarıdır önemli olan" Evet çok büyük dönemli tarihi perspektif açısından problemi böyle koymak bir determinizmi, bir zorunluluğu bize verir. Ama bu sadece bu sınırlar dahilinde doğrudur. Yoksa netice olarak mücadele eden işçiler, ya da sınıfsız bir topluma ulaşmayı olmazsa olmaz bir koşul olarak görmek durumunda olan insanların kafalarında bu tasavvurların aydınlık olması gerekir. Ben geçmişte, programatik düzeyde, Türkiye'de sosyalist politika yapan insanların bu nihai amacı ya hiç aydınlatamadıklarını, ya da yeteri kadar aydınlatamadıklarını düşünüyorum. Bunda şüphesiz yaşanılan bir tarih durumunun etkisi vardı. Türkiye'de son derece yakıcı bir problem haline gelmiş olan siyasal demokrasinin kazanılması meselesi, sanki çok daha uzun vadeli gelecek tasavvurunun üzerini örtüyor, onu tartışmaya vakit bırakmıyor gibiydi. Ama genç de böylesine temelli bir tarih problemini en azından programatik düzeyde çözmeden, bugünkü demokrasi problemlerinin yeterince, etkin bir biçimde kavranamayacağı ve kapsanamayacağını da düşündüğüm için, ilkin hem bizim teorik düzeyde tasavvurlarımız, hem de programatik düzeyde elde edilecek mevzilerin sıralanışı bakımından, böyle bir meselenin önem taşıdığını düşünüyorum doğrusu. Bugün yaşanılanın ben çok daha uzun döneme yayıldığını düşünüyorum. Türkiye'deki sosyalist mücadelenin, ama daha çok şu son yirmi yılda yaşanılan herşeyden sonra bir muhasebe yaparken işe buradan başlamazsak yarın hayatın bizi yeniden temel amaçlarımızı, temel yönelimlerimizi, temel hedeflerimizi tanımlamadan, günübirlik mücadeleler içerisinde yolumuzu ararken yakalamasından korkuyorum. Doğrusu, bu korkuyla başa çıkmanın tek yolu da, bu korkunun üzerine gitmek. Yani bunu yaratan nedenlerin üzerine gitmek. Burda bizi çok büyük meselelerin beklediğinin farkındayım, ama bunu şimdi yapmazsak, doğrusu bunun çürütücü etkilerinin olacağından söz etmemiz gerekir. Bu yüzden hem toplumun karşısına çıkarken, hem kendi içimize döndüğümüz zaman bunun hayati önem taşıdığını düşünmemden ötürü sosyalizm tartışması bizim için önemlidir. Çünkü sosyalizm bizim için mesela, 1916'da olduğu gibi bir şey değil, bugün. 1916'da insanların kafasında yaşanmış sosyalizm pratikleri yoktu ve insanlar için etrafında hareket edilecek, neticede yakalanacak bir tasavvurdu. Ama sonuçta ele geçen de, tasavvura yaklaşmalı. Bu yüzden bu

deneyimi hesaba katmalı. Yani insanoğlunun şu kadar bir yıllık tarihi içerisinde varması mukadder yada kaçınılmaz yer olarak tarif edilen şey, hiç te tasavvurdakine uymayınca, o zaman bizim bugünkü bütün sosyalizm tasavvurlarımızın, onun üzerindeki tanımlamalarımızın, ona ilişkin olarak kullandığımız kavramlarımızın, yani kavramsal dünyamızın şimdi bu pratikten de yola çıkarak kurulması gerekiyor. Onun için Marx-Engels'in söylediklerini tekrarlamak, bence iki bakımdan yetmiyor: Bu nokta da birincisi, Marx-Engels'in düşünceleri bu yaşanılmış deneylerin tahlilini içermiyor. Daha önemlisi, dünyadaki maddi süreçler, sosyal süreçler, dönüşümler Marx-Engels'in, bence son derece büyük bir kapsayıcılıkla, bugünü de içine alabilecek şekilde, ama çok dolayımlı, çok tasavvura dayalı bir tarzda formüle ettikleri toplum durumlarının, şimdi çok daha fazla sahici imkanlara büründüğünü bana düşündürtüyor. Örneğin, Marks'ın zamanında yığınların idareye dolaysız katılımları gibi meseleler pratik gerçekleşmelere dökülmeye kalkışıldığında, belki çok da fazla imkanla izah edilemezdi. Bu böyle bir ideal olarak kalabilirdi. Ama iletişimin böylesine arttığı, Dünyanın nihayet tek bir ülkeden bakıldığı zaman görülebilecek kadar iletişim araçları vasıtasıyla ilişkiye geçilebilir bir özellik kazandığı bir dönemde, bütün bu imkanlarla beraber sosyalizmi tarif etmek gerekiyor. Sosyalizmin her tarif ve tassavvuru, kaçınılmaz olarak içinde yaşanıldığı dönemin imkanlarıyla yapılan tarif ve tasavvurlar. Dolayısıyla bugünkü imkanları da içine katmayan, onları kucaklamayan bir sosyalizm tasavvurunun az çok arkaik kalacağından, doğrusu, korkarım. Bütün bu nedenlerle, şimdi böylesine herşeye yeniden başlamış gibi olduğumuz bir dönemde, geçmişte hak verebileceğimiz, pratik meselelerin baskısı altında tartışılamayan konuların ve nihayet bu konulara ilişkin yeni kavramsal araçların hepsinin birden dahil edilebileceği, gücümüzü epeyce sarfetmemiz gereken bir tartışma sürecinin başındayız diye düşünüyorum. Sosyalist demokrasi tartışmasının bütün bunların hepsini aydınlatan çok genel bir kapsamı var. Bu nedenle ben bu tartışmayı önemsiyorum. Şimdi bize sorulan sorulara gelecek olursak, ben unutmamış olmak için bir kez daha sıralayayım. Birincisi, Ekim Devrimiyle gerçekleşen sürece tam anlamıyla işçi demokrasisi diyebilir miyiz? İkincisi, bunun sonucu olan toplum durumuna sosyalizm diyebilir miyiz? Üçüncüsü, böyle bir süreçte işçi sınıfının dışındaki sınıfların siyasal örgütlere ve organlara, siyasal haklara sahip olmamış olmaları durumunu demokrasinin bir tezahürü olarak görebilirmiyiz? Dördüncüsü, tüm bunlardan bugün için çıkaracağımız sonuçlar nelerdir? Doğru mu anlamışım?

Şimdi, ben aslında bu sorularda, bazı cevapların doğrusunu isterseniz, biraz da sorunlar tarafından içertildiğini düşünüyorum. Ama bunda yanılıyor da olabilirim, yani "demiyebiliriz de".. mi!.. Ya da, başka türlü olabilirdi, fakat yapılamadı" gibi mi? birşeyler düşünülürdü. Onun için, önceden şöyle bir şey söylemem gerekir: Her tarihsel ödneim kendi imkanlarıyla açıklamanın, hem tarihi anlamak bakımından, hemde süreklilik ve kopuşları iyi açıklamak bakımından gerekli olduğunu düşünüyorum. Bugünkü imkanlar, bugünkü ilişkiler

noktasından baktığımızda, yani 1917'yi dünmüş gibi kendi görüş alanımıza taşıdığımızda bulabileceğimiz birçok zaafın, eksikliğin, vs.nin kendi tarihine iade edildiği zaman doğrusu, öyle görünmeyeceğini düşünüyorum. Ben 1917'nin büyük tarihsel öneminin şurda olduğunu düşünüyorum: Bu, bizi kapitalizm dünyasından kopartan ilk büyük yığın eylemidir. Bu anlamda tarihsel olarak da dünyayı sosyalizmin başlangıcına getirmiştir. Çünkü ondan önceki, bütün devrimci girişimler, işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilmiş bütün bu girişimlerin hepsi, neticede birer başarısızlık idiler. Ama ilk defa Ekim Devrimi ile birlikte kapitalizmin genel dünyasından kopan, işçilerin egemenliğiyle belirlenen bir alan, yani emperyalist zincirdeki ilk halkanın kopuşunu elde ettik ve ben o günden bu yana dünyanın tarihinin ikiye bölündüğünü düşünüyorum. Sırf bu nesnel varoluşun sürmesi, bir kere daha onarılamamış olması bile, bence Ekim Devriminin gerçek anlamda bir toplumsal ve tarihsel bir devrim olarak belirlenmesini mümkün ve gerekli kılıyor. Ekim Devrimi bir karşı devrimle tersine çevrilmiş olmadığı sürece, dünya tarihi için bu özelliğini muhafaza eder diye düşünüyorum.

İkinci nokta, Ekim devrimiyle birlikte ortaya çıkan kurumların ne dereceye kadar bir sosyalist demokrasi, ya da bir işçi demokrasisini temsil ettiğidir. Kurumlaşması içerisinde işçi sınıfının bütün eğilimlerini, işçi sınıfının egemenlik organlarında temsil edebilir olmasıyla, aslında gerçek bir işçi demokrasisini ifade etti diye düşünüyorum. Hangi anlamda ifade etti? Bunu net olarak belirlersek, birincisi, Ekim devriminin kendisini üzerine yerleştirdiği sovyetler, doğrudan doğruya işçi sınıfının kendisi tarafından kurulmuş, herhangi bir siyasi parti kurulmasını tasavvur ettiği için değil, işçilerin kendi öz mücadelelerinden doğmuş organlardı. Bu bakımdan tepeden tırnağa proleter karakterli organlardı. İkincisi, bu organlar işçiler içerisindeki bütün eğilimleri kapsıyorlardı. Çarlık karşısında vaziyet almış bütün eğilimler bu organlarda temsil edilebilir vaziyetteydi. Sadece sosyalizmin dolaysız müttefikleri olan siyasal eğilimler değil, Anayasacı demokratlara varıncaya kadar işçi sınıfı içerisinde kendisini duyurabilen bütün eğilimler sovyetlerde ifadelerini bulmaktaydı. Bu bakımdan da bir burjuva parlamentosundan Lenin'in söylediği gibi, "yüzbin kere daha demokratik"tiler, çünkü yüzbin kere daha dolayımsız ilişkilere tekabül ediyorlardı. Yani temsil edenlerle onların temsil ettikleri arasındaki ilişki bire bir idi. Bu anlamda ben sovyetlerin demokratik karakterinden herhangi bir biçimde şüphe etmeyi gerektiren bir durum olmadığını düşünüyorum. Daha sonraki dönemde, yani kurucu meclis seçimlerinden sonra, kurucu meclisin lağvı ile sovyetlerin egemenliği topyekün elde etmeleri arasında, demokraside görece bir gerileme olup olmadığı sorusuna da benim cevabım, olmadığıdır. Çünkü bu toplumda işçi sınıfının tarihsel kazançlarını muhafaza edebileceği, içinde gerçekleştirebileceği yegane kurum sovyetler idi. Kurucu meclise gelince: Birincisi, bu mecliste çıkarları temsil edilen-ki bu meclise Bolşevikler de katılmışlardı sınıflarla o sınıfların gerçek kurumları arasındaki ilişkileri son derece dolayımlı bir

biçimde kuran, yani aynı zamanda hem yürüten, hem yasa yapan organlar değillerdi. Bir şekilde eski toplumdan devralınmış ama hemen ortadan kaldırılması da mümkün olmayan bir aygıt görünümündeydiler. Fakat burada ciddi bir soru, sizin sorduğunuz, köylülüğün durumunun nasıl dile getireleceğidir. Çünkü benim aklımda kaldığı kadarıyla-yanılırsam düzeltin-kurucu mecliste köylü partileri en yüksek oyu almışlardı. Ondan sonra, Anayasacı Demokratlarla, Bolşevikler geliyorlardı bildiğim kadarıyla. Dolayısıyla köylülerin oy verdikleri partiler, bir iç savaş sürecinde sovyetlerden de dışlanınca, köylüler bu toplumda gerçek köylüler olarak kendi siyasi ifadelerini bulamaz oldular. Bunun ben gerçekten ciddi bir durum olduğunu düşünüyorum. Ama bugünden bakarak, mesala SR partisi, ya da rejimin tasvip edilebileceği bir başka köylü partisi olsaydı ve köylüler de sürece böyle katılsalardı dememizin, herhangi bir anlamı olamayacağını düşünüyorum. Çünkü bunlar oldu ve böyle oldu. Bu günden o güne dönüp, seçenekler sunabileceğimizi düşünmüyorum. Ama şimdi kendi günümüze döndüğümüzde, biz bu günden neyi vaadetmek veya etmemek durumundayız. Meselâ, biz insanlara dönüp mesela köylülere dönüp şöyle mi diyeceğiz: "İşçilerin egemenliğindeki bu iktidar sosyalist egemenlik olacaktır." Siz köylülerin herhangi bir partisi falan olmayacaktır. Siz ya Komünist Partili olacaksınız, ya da hiç bir partili olmayacaksınız. "Şimdi, böyle bir söylemle köylülere yaklaşabileceğimizi düşünmüyorum. Ayrıca bunu söylemenin tarihen ve mantiken de doğru olmadığını düşünüyorum. Bütün bunlar, neticede mücadelelerin getirebileceği ve ortaya çıkartacağı durumlardır. Bizim bu günden söyleyebileceğimiz şey, köylülere de, işçilere de, sosyalizmde menfaati olan öteki sınıflara da, sosyalizmde onlara, kapitalizmin sağlamadığı kadar özgürlüğü sağlamak için elimizden geleni yapacağımızdır. Ancak bunu söyleyebiliriz diye düşünüyorum. Birbirimizle olan ilişkimizde de bu böyle aslında. Biraz oraya dönmemiz belki gerekiyor. Örneğin bugün Türkiye'de, demokratik olmadığından hepimizin emin olduğu rejim altında, bunu tanımlamalarımız ne olursa olsun, nasıl olursa olsun, ama bu rejim altında, hepimiz bu rejimin engellemediği nispette, birbirimizin yazdığı, çıkarttığı dergileri okuyoruz. Ve birden fazla seçeneğimiz var, sosyalist seçenek olarak ve bundan hiç birimizin rahatsız ya da şikayetçi olduğunu düşünmüyorum. Ama Ekim devrimi sonrasında, bence de Lenin'den sonraki dönemde gerek SSCB'de, gerekse öteki sosyalist ülkelerde bizim gibi düşünen insanların hiçbirinin birer dergisi olmadığını düşünüyorum. Ve ben bugün size dönüp, aslında benim tasavvur ettiğim egemenlik ve özgürlük ilişkileri, tıpkı buradakiler gibi olacaktır dediğimde, az çok bundan çıkartacağımız şey şu olacaktır: Ertuğrul'un dergisi serbest, bizimki yasak olacak. Başka bir anlam çıkartamazsınız, bende çıkarktamam sizin her hangi biriniz bana dönüp bunu söylediğinizde. Oysa, ben devrimin temel yasalarıyla gelişmeyen her türlü görüşün, dolayısıyla bu görüşlerin temelini oluşturan toplumsal güçlerin serbest olmalarını, bu anlamda bu rejimlerin demokratik olmasının gerekli olduğunu düşünüyorum. Ama bir iç savaş, mümkün olabilecek en az demokratik şeydir. İç savaş besbel-

li, toplumun bir bölümünün, ötekinin canına kastettiği bir dönemdir. Canına kastettiğiniz yerde insanların, fikirlerine saygı gösteremezsiniz. Nitekim SR'ler, Bolşeviklerin canlarına kastettikleri yerde, onların fikirlerine de saygı göstermemişlerdir. Bunun mukabilinide bekleyemezler. Bu bir tarih durumudur, ama bu tarihin özgül gidişinin belirlediği bir durumdur. Bütün bunlara saygı gösterildiği, yani var olan hegemonyanın kabul edildiği bir yerde ilişkilerin çok daha başka türlü olacağını varsaymak kabildir. Ama gene de, bütün bunlar, SR partisinin akibetinin, köylülüğün rejim içerisinde temsil edilemez kılınmasını gerektirdiği fikrine bir geçerlilik kazandıracağını düşünmüyorum. Biz bu günden insanlara böyle bir programdan kalkıp konuşamayız. Ama Bolşevikler de böyle konuşmamışlardı. Zaten Ekim öncesinde sundukları program bu değildi. Ama tarihin ilerleyişi, şartları böyle getirdi. Ve sonunda bir iç savaştan sonra Bolşeviklerden başka, Ekim Devrimine sahip çıkan hiç bir parti ortada kalmadı. Burda sakatlık, belki daha sonra bu tecrübenin öteki zamanlara ve öteki ülkelere taşınmasında çıktı. Bu durum aslında bir sosyalist devrimin gelişmesinin bir şablonu, olarak konuldu ve sonuçta SB'ndeki sürecin bütün aşamaları, neredeyse bir devrim durumunun tipik belirtileri olarak kaydedildi. Ve yanılmıyorsam, Komintern'in 6. Kongresinde, bütün ülkeler, hatta kapitalist ülekeler için dahi bir NEP döneminden geçileceğine dair bir bahis yer alıyordu vs. Ve bütün bu tartışmalar bahsinde aslında, Lenin'in şöyle demiş olduğunu biliyoruz: "Bu bizim sunduğumuz perspektifler, aslında fazla Rusça, bunların öteki ulusların diline tercüme edilmesi gerekir". Benim bu noktada diyebileceğim tek şey, bugünden geçmişe bakarak, başka türlü olması mümkün olmadığı için böyle olduğudur, Ekim devriminde. Ama bizim şimdi buradan çıkarttığımız sonuç, hiçte mesela, bir devrim sürecini öngördüğümüz, kendi içinde bulunduğumuz çerçeve içerisinde önceden hazırlanmış formüllerle, ne işçi sınıfına ne öteki sınıflara yaklaşamayacağımızdır. Sadece şunu biliyoruzdur. Tarihsel olarak köylülük ortadan kalkmaya mahkumdur. Bunun tarihsel olarak ortadan kalkmaya mahkum olmasıyla, onun ortadan kalkış biçimi arasında dağlar kadar fark vardır. Örneğin Marx'ın perspektifleri köylülüğün ortadan kalkması açısından, çok daha başka türlüydü. Örneğin zorunlu kollektivizasyon yoluyla ortadan kaldırılması ve politik örgütlerden yoksun kılınması değildi. Onun perspektifi köylülüğe ikna yoluyla yaklaşılması, ancak proleteryanın oluşturabileceği tarımsal verimlilik, yüksek düzeyde örgütlenmiş tarımsal üretimle kollektif tarımsal üretimin sağladığı verimlilik örnekleriyle gidilebileceğiydi vs. Aslında, Sovyet tecrübesinin bugün vardığı sonuç, zaten bize az-çok gösteriyorki, köylülüğün kapitalist toplumdaki varoluş biçiminden daha yüksek bir emek üretkenliğini bugünkü tarımsal örgütlenme sağlayamadı. O yüzden de çiftliklerin yeniden köylüere kiralanması gibi yollara gidilmesi, insanların akıllarına gelebiliyor. Daha yüksek bir emek üretkenliği olsaydı, hiçte köylülere çiftlikleri geri verelim diye kimse düşünmezdi vs. Dolayısıyla köylülük bu süreci kendi çıkarları için devrim sınırları çerçevesinde, kendi sınırları içinde bir güç olarak katılmış olsaydı, bence bu süreç

daha az zahmetli olarak yaşanırdı. Hem de bugün geri dönülerek alınmasına çalışılan tedbirlerin gereği belki çok önceden tüketilerek ortadan kaldırılırdı diye düşünüyorum. Ama bunların hepsi, aslında tarih üzerinde bizim yaptığımız kavramsal, mantıksal akıl yürütmeler. Tarih nasıl olmuşsa öyle olan bir şey. O yüzden de bunun aslında başka türlü nasıl yapılabileceğini bugün tartışmanın çok fazla bir değeri olduğunu söyleyemiyorum. Fakat benim diyebileceğim şey, özetle belki daha önce söylediğimi tekrarlamak olacak. Söylediğim, sosyalizmden menfaati olan, en azından sosyalizmde, kapitalizmden daha çok zarar görmeyecek olan bütün sınıflara kapitalizmde buldukları özgürlüğün çok daha fazlasını ve çok daha fazla dolayımsızını sosyalizmde bulabileceklerini söylemek olacaktır.

Soru: Sovyetler Birliği'nin 1917-1923 arasında yaşadığı süreç konusunda herkes hemfikir. 1923-24'ten sonraki süreç için ise "bürokratik yozlaşma", "bürokratik karşı-devrim" gibi kavramlar kulanılıyor. Bu noktada Stalin-Troçki tatışmaları gündeme geliyor. Bu tartışmaların temeline inebilir miyiz?

A.U: Ben söz istiyorum. Benim Ertuğrul'un söylediklerinden yola çıkarak söylemek istediğim bir şey var. Şu anda bir vurgu yaptı, vurguyu bir yere yöneltti. Anladığımı şöyle formüle edeyim, "biz en azından bugün için gelecek devrim tasavvurumuzun, SB'nde olan gibi olmadığını, bir süre için şu yada bu şekilde koşullar nedeniyle demokrasisizliğe dönüşen bir süreci bizim tasavvur etmediğimizi, bir parti diktatörlüğü düşünmediğimizi vs. söylememizi istedi, bunu söylemek çok önemli, buna katılıyorum. Bugün Türkiye'de bir tartışma yapıyoruz ve bu tartışma içerisinde sadece Türkiye'de değil, dünyada da bu tartışmaya farklı yaklaşımlar mevcut. Şimdi bunları bir toparlamak, tasnif etmek lazım. Şöyle tasnif edebiliriz: Birincisi, Sovyetler Birliğinde 1936'da Sosyalizm kurulmuş, sınıfların tasfiyesi gündeme gelmiştir diyen görüş. Bu anlamda da SSCB'de bir problem yoktur. Bu görüş için her şey yerli yerindedir. Bu en başta da Stalin'in ifade ettiği bir şey. Bilahare hemen halkın devleti, bir adım ötede-hatta ben bunun eklentisi olduğunu düşünüyorum ama daha başka bir tartışmanın konusu işçi-köylü partileri tezi.

E.K : Amerikan Komünist Partisi Amerikan İşçi-Köylü partisi diye isim değiştirdi yahu...Neydi...Kırklarda işte...

A.U: Şimdi böyle bir anlayış var. Ama böyle kalacağını zannetmemek lazım. Bu anlayış kendini reforme etmek zorunda. Buna ne ad veririz gelecek itibariyle, bilmiyorum. Türkiye'de de bu anlayışın karşılıkları var, bu zihniyetin karşılığı var. Bir de Türkiye'de henüz tam karşılığını bulamadığını düşündüğüm bir başka anlayış daha var. Euro-Komünizm'de ifadesini buluyor bu. SB'nde sosyalizm vardır ama işte barbarlık yapıldı, Stalin barbardır vs. Kruşçev, Brejnew, bunlar hep bu tarzda bakarlar meseleye. Bunun dışında, birde Devrimci Marksizmin kavramlarıyla tartışmak isteyenler var... Devrimci Marksizmin kavramlarıyla tartışmak isteyenler arasında gelişecek bir tartışma elbette umut verici olabilir. Ama bu diğer iki kanat acaba ne olacak? Bu

tartışmalardan mutlaka etkileneceklerdir. Etkilendikleri ölçüde sorunu, hem geçmişte olanlar açısından, hemde gelecekte olması gerekenler; sosyalist ülkeler için, Türkiye toplumu için izahlar geliştirecekler. Bu izahlarının bir tek mantığı olacak, kolay bir izah noktası bulup belki de bir çok soruna değinmek zorunda kalacaklar. Bu tartışmada işin içinden kolayca sıyrılmak isteyenler karşısında, tartışmanın bir genel Marksizm anlayışı olarak dikilmesi, bir devrim anlayışı olarak dikilmesi zarurct. Sosyalist demokrasi yani proleterya demokrasisi tartışması, proleter devrim tartışması bugünün sorunudur. Niye bugünün sorunudur? Çünkü bu anlamıyla yakıcı bir biçimde bugünkü faaliyetlerimizi, bizim ne olacağımızı tayin eden bir şeydir. Ama, şimdi bir takım eğilimler SB'nde olanlara ilişkin. Mesela demin Ertuğrulun anlattığı bir çok şeyi söylüyorlar, başka şeyleri de söylüyorlar. Ama iş dönüp dolaşıp bir noktaya geliyor! Eğer çoğulculuk olsaydı, demokrasi olsaydı bu iş hallolurdu! Bu anlayışın sahipleri Türkiye'ye dönüp baktıklarında, Türkiye'de de demokrasi terbiyesi olsaydı sol gruplar arasında, biz daha iyi olurduk, birlik olurduk diye görüş bildiriyorlar. Bu çok sakat, tarihi kavramayan bir tez. Geçmişte grupların birleşmemesi eğer genelde bir devrim anlayışı sorunu olarak görülmezse, halk üzerinde birleşmeye çalışanların birleşme şansının olmadığı, halk üstünde birleşmeye çalışanların, küçük ve orta sınıflar üzerinde birleşmeye çalışanların, bu küçük ve orta sınıfların kapitalizmin krizlerinde yaşanan dekadans ile birlikte sürekli amip gibi çözülüp dağılacağı bilinmezse, yahutta işçilerle diğer halk katmanları arasında farklı tarihsel hedefler olduğu, bunların hepsinin birden üzerinde durmanın mümkün olmadığı, bu sınıflardan birini tercih etmek zorunda olduğumuz kavranılmazsa sosyalist demokrasi sorunlarımızı çözmez. Şimdi sorunun esasına dönelim. Proleterya devrimi, proleterya devleti tartışıldığında şunları düşünmek zorundayız. Bunun temel aygıtı olan işçi meclislerinin varlığı ve işleyişi. Birinci sorun bu. İkincisi: İşçi meclislerinin ekonomiyi, politikayı ve kültürel hayatı nasıl denetlediği ve bunların üzerinde nasıl etki kurduğu sorusuna verilen yanıt. Üç; en az bunun kadar önemli olan bir sorun, İşçi meclisleri ile işçi sınıfının dışındaki sınıf ve tabakaların meclisleri arasındaki ilişkinin biçimidir. Bu çok önemlidir. Eğer Lenin'in ilk yaptığı işlerden birisi işçi sovyetlerini, köylü sovyetlerinden ayırmak olduysa ve biz eğer hep işçi devletinden bahsediyorsak, bir işçi meclisleri ile diğer meclisleri arasındaki ilişkinin eşit ve hep aynı olmasının mümkün olmadığını, düşünmüyorsak, sorunu kavrayamayız. İşte ancak bütün bunlar bir arada ele alındığında, partilerin çokluğu, azlığı, çoğulculuk vs. gibi tartışmalar bunların içinde ancak anlamlı olabilir. Ben hep çoğulculuğun bize yabancı bir kavram olduğunu iddia ettim. Eleştiri özgürlüğü ve her düzeyde özgürlük fikri, bana göre Marksizmin doğasında olan bir fikirdir. Bu zaten kendi nesnel sonuçlarını bu tarihsel bağlamda ortaya çıkartır. Çok parti ise çok parti olur, tek parti ise tek parti olur. Ama kimse parti diktatörlüğü kurmak gibi bir heves içerisinde olmaz. Kimse bir diğerini bastırmak, boğazlamak niyetinde olmaz. Ama bu tartışmanın kendisinin bizatihi hepsinden bağımsız bir tartışmaya dönüştürülmesi çok tehlikelidir.

İşte onun için demin yapılan o vurguyu tek başına sorunun merkezine fazlaca itmeye başladığımızda Türkiye'deki birtakım farklı zihniyetlere yanlış bir kanı verileceğini zannediyorum. Bundan uzak durmak lazım. Şimdi tabii, bütün bunlarla birlikte de proleterya devrimi, uluslararası bir sorun, enternasyonal bir sorun olduğunu, eğer enternasyonalizm dendiğinde uluslararası ilişkileri anlamıyorsak, yani Fransız kardeşlerimizle bizim ahbaplığımız ve dayanışmamızı anlamıyorsak, bir organizasyon sorunu, bir ortak eylem, bir devrim sorunu anlamıyorsak, kapitalizm uluslararası bir süreçse onun karşısında da proleteryanın devrimi uluslararası ise bugün partileşme sürecine bakışımız, birlik sürecine bakışımız, politikanın üretimi noktasında bizzat taktik üretme noktalarına bakışımız çok farklı olacaktır. Olaya böyle bakmıyanla birlik sorununa bakışımızda farklı olacaktır. Bu anlamda sosyalist demokrasi değil sosyalizm bugünün sorunudur demek gerekir. Bizi sosyalist kılan faaliyet, Manifesto'da belirtilen nihai hedefi hep kollama yeteneğimiz, nihai hedefe göre kendimizi tasarlamamız, kendimizi organize etmemiz ve süreci tasarlamamızdır. Mesela devrimci yoldan kapitalizmde sosyalizme geçeceğinizi düşünmek başka bir siyaset tarzı gerektirir, evrimci yoldan geçeceğimizi düşünmek başka bir siyaset tarzı gerektirir. Nihai hedef bu doğrultuda işçilerin ve kadroların eğitilmesi, biçimlendirilmesi, örgütlenmesi, bu temelde yürütülecek araştırma, inceleme, propaganda ve örgütlenme faaliyetleri, Lenin'in faaliyetlerimizin temeli dediği şey, sosyalist ve demokratik çalışmalara ilişkin yazdığı makalenin manası olan, Manifesto'nun manası olan şey ne oldu? İşte sosyalizm bugünün sorunudur derken az önce, proleter devrimi tam da bu noktada bahis konusu oldu. Eğer bugünün sorunu hukuksal sınırda bu günün sorunu ise, ben bunda yokum. Yani aramızda iyi ilişkiler kuralım, ahbap olalım. Şimdi bu ahbaplık bilinci ahlaki bir sorun. Evet olalam. Elbetteki geçmişteki gibi kimse birbirini boğazlamasın. Geçmişte olduğu birbirimize silah çekme noktasına sürüklenmeyelim. Bu elbette böyle. Ama bu kendi kendine ahlak terbiyesi ile mi sağlanacak, örneğin, sosyalist ahlak üzerine kitap yazarak mı sağlayabiliriz bunu? Yoksa mesela sınıf temelinde örgütlenmeyi seçerek mi? Şimdi bunlar sorular. Bunlara yanıt vermeyen bir tartışma ne bir sonuca ulaşabilir, ne de bizim perspektifimiz bütün bunları bütünlüklü bir biçimde içermiyorsa, tek tek bu sorulara doğru yanıtlar verebiliriz...

O. D : Şimdi ben ne yapacağımı tam bilemiyorum ama, deminki soruya doğrudan doğruya girmeyi tercih ediyorum. İlk konuşmamda, iki ayağı var bu işin dedim... Dün üzerine bazı şeyleri söylemek ve burda bazı noktaları da bugüne ilişkin bağlantılar haline getirmek gerekiyor. Şimdi 1917'den 23'e kadarki dönemde kimsenin problemi yok. Asıl sorun sonra başlıyor diyerek, sordu arkadaş. Aslında ben hiçte öyle değil demek istiyorum. Sorunlar 1917-23 döneminde hemfikir olup, sonradan birbirinden ayrılan insanlar arasında cereyan eden sorunlardır. Gerek teorik, gerek pratik anlamda. Bugün bir bakıma sosyalist demokrasi ana başlığı altında özetlenebilecek bir tartışmanın

esası oradada yakalanabilir. Ben bir örnek vereceğim. Bu pek bilinmeyen bir örnek. Örneğin, Zinoviev ile Lenin arasında daha 1923'den önce Lenin'in hastalığı döneminde ciddi bir ayrılık var. Bu partinin üye bileşimini korumak, partinin öncü işçilerle sınırlı karakterini korumak yönünde bir tartışma. Sonra daha çok bilinen, Türkçede yayınlandığı için bilinen MK üyelerinin değiştirilmesi yönünde Lenin'in müdahaleleri var. Bu da MK üyelerinin bileşimine işçileri ağırlıklı biçimde katımcı yönünde bir müdahale. Bu müdahaleler sonuç vermediği için ben en az diyorum, bu konuda iki tane fikir var. Fikirlerden bir tanesi, yani Lenin'inki, esasen var olan, daha o günden var olan bir takım aksaklıkları kavramaya bunlara çözüm getirmeye çalışan tedbirler içeriyor. Bir tanesi de, daha sonra iyice kurumlaşacak olan bir girişimin temsilcisi olan fikirler. Şimdi burda Stalin neredeydi, şöylemi davrandı, böylemi davrandı o tartışmada, bu şu anda beni çok fazla ilgilendirmiyor. Ama koca bir Bolşevik Partisi'nin MK'sinin üyelerinin çoğunluğu var. Sonuçta bu önerileri reddedenler arasında belki Troçki'de var, şu anda bilmiyorum. Dolayısıyla bir sürü sorun daha baştan kendisini gösterdi. Bunu daha da önceye götürebiliriz. Bu sorunları sadece Rusya bağlamında değil, dünyada çok önce tartışıldığını biliyoruz. Örneğin, Rosa Lüxemburg'un Rus Devrimi'nin hemen ertesinde, köylülük, kurucu meclis, vs. konusunda yaptığı eleştiriler var. Esasen ben bunları olumlu, pozitif eleştiriler olarak kabul ediyorum. Sonra anarşistlerin sol komünistlerin negatif eleştirileri var. Demek ki mesele, eğer sosyalist hareketi Rusya ile sınırlı tutmuyorsak, orada bile öyle değil, hiç te sütliman bir dönem değil, 1917-23 17-23'ün böyle olduğunu varsayan, o resmi tarihtir. Her şeyin, aslında 1905'ten itibaren, daha önceden itibaren planlanmış adım adım gerçekleşmiş tartışmasız, pürüzsüz bir süreçmiş gibi olduğunu gösteren resmi tarihtir. Ve bu safsatadır. Bütün resmi tarihler böyledir. Biz bir kere bundan kurtulacağız. Böyle değil durum. 17'den 23'e kadar çok ciddi tartışmalar olmuştur, ilkesel tartışmalar olmuştur bolşevikler arasında ve dünya sosyalist hareketi içinde. Şimdi biz bu tartışmaların kaybolduğu bir süreçten geliyoruz. Biz bu tartışmaların esas içeriklerini, kimlerin hangi tarafta yer aldığını, nasıl yer aldığını, bunun nasıl bir seyir izlediğini bilmiyoruz. Dolayısıyla bugün bir anlamda aletsiz, silahsız giriyoruz tartışmaya. Bu sebeple tarihe dönelim.

Lenin 1921'de diyor ki, "bizim devletimiz, bürokratik çarpılmaya uğramış bir işçi devletidir." Bogdanov'a da bir mektup yazıyor, "bu bürokrasi illetini işçi sınıfının başına sardığımız için neden bizi leş kokulu iplerde sallandırmıyorlar, bizi ve politbüro üyelerini neden sallandırmıyorlar, buna şaşıyorum. Bir gün yapılacaktır bu ve çok iyi olacaktır" diyor. Şimdi o dönemde tespit edilmiş bir arızanın, hedeflerden bir sapmanın var olduğunu görmek için bir çok benzer kanıtlar ileri sürebiliriz. Dolayısıyla şunu göreceğiz. 1917'den önce tasarlanan ne vardı? Gotha programı vardı. Rosa Lüxemburg, "Bolşeviklerden biz mufassal bir uygulama bekliyormuyuz? Olamaz böyle birşey, çünkü böyle bir şey teoride yoktu. İlk defa yapmaya giriştiler ve ne yapacaklarını göreceğiz, bir sürü hata yapacaklar" diyordu. Ben böyle

bakıyorum. Evet bir sürü hata yapacakları biliniyordu, yaptılar da. Tüm bunlarla beraber varılan nokta, bir bürokratik deformasyona uğramış bir yapı. Bunun sebepleri muhtelif. İçten ve dıştan gelen çeşitli sebepleri var. Bu çarpılmaya uğramış devletle karşı karşıyayız 1917'den 1923'e kadarki dönem içinde. Burada saptamayı iyi yapmak lazım. Benim oldukça saçma bulduğum" Krusçev geldi, revizyonistler partiyi ele geçirdi, bir geri dönüş oldu" şeklinde ÇKP, Arnavutluk tezleri var. Bu tezlerin aynısı oluyor. 1923'e kadar her şey süt limandı, birden bire Lenin öldü ve herşey altüst oldu. Öyle değil. Burada bir çarpılma vardı, bunun sebepleri de vardı. Biz bu sebepleri bilmezsek, bu sebeplere karşı kimlerin ne gibi tedbirler önerdiğini, buradan çıkmak için nelerin tartışıldığını bilmezsek, 1923'ten sonra olup bitenlerin kimisi için 1923'ten hemen sonra, kimisi için de daha sonra başladığını kabul etmek zorunda kalırız. Sonuçta bunlar baştan bu güne varan süreç içerisinde ortaya çıkan sorunlar. Bunların etrafındaki tartışmaları bilmek zorundayız. Kolaylık olsun diye...

Soru: Ben netleştirmek açısından bir soru sormak istiyorum. Yakın zamanda, geçtiğimiz günlerde bir yazı yayınlandı *Sınıf Bilinci*'nde. Gerek seni, gerek Ertuğrul'u ve gerekse dolaylı olarak Ahmet'i ilgilendiriyor. Size göndermeler vardı bu yazıda senin değindiğin noktaya ilişkin. Sınıf bilincinde yayınlanan yazı, Yusuf Barman'ın yazısı , "SSCB'de İşçi Demokrasisi, 1923'ten sonra bir bürokratik karşı devrim ile kesintiye uğradı" diyor. O da aynı konuyu tartışıyor zaten orada. Aslında burda *Yeni Öncü* yazarlarından Tekin Yılmaz İle tartışırken size de, sizin *Yeni Öncü*'deki yazılarınızdan alıntılarla göndermeler yapıyor ve T. Yılmaz bağlamında tartışırken bu alıntıların gerçi başka anlamı yok, size ilişkin başka hiç bir şey söylemiyor ama-şöyle diyor, "Kürkçü, Dilber ve Yılmaz Sovyetlerd Birliği'nde 1923 sonrası gelişen olayların, siyasal durumun öncüllerini 1917-23 arasında buluyorlar, dolayısıyla 17-23 ve 23 sonrası arasında bir süreklilik görüyorlar!" Bunun gibi bir anlam çıkıyor alıntıların oraya sıralanmasından. Gerçi doğrudan doğruya T.Yılmaz'a ilişkin söylüyor ama, bir anlamda sizin yazılarınızdan o bölümleri alması da bir parça bu göndermeyi içeriyor diye düşünüyorum ben. Bu anlamda, yeri gelmişken bu soruyu sorma gereği hissettim. Sovyetler Birliği'nde 1917-23 arası diye nitelendirilen Lenin'in sağlığı dönemi ve 1923 sonrası dönem arasında böyle bir süreklilik görüyor musun? Yani, bürokratik yozlaşma ya da, evet, bürokratik yozlaşmanın giderek bürokratik karşı devrim diye o yazıda nitelendirildiği dönem arasında bir ilişki, bir öncülük, sonralık ilişkisi görüyor musun? Bunu biraz daha netleştirmenin yararı var.

O. D Ben de tam oralara gelecektim. Şimdi ben bir kere bu süreklilik meselesini pek anlamıyorum. Bence çünkü, her toplumun tarihi esas itibariyle bir sürekliliktir. Yani bir yerden bir yere gitmediği sürece ve yok olmadığı sürece, bir Atlastis benzeri efsaneden söz etmiyorsak, her toplumun bir an'ı, tarihsel bir an'ı, bir önceki an'la tabii ki ilişkilidir. Bu anlamda bir süreklilik varmı, yokmu sorusunu çok doğru bulmuyorum. Elbette ki var. Ama önemli olan sürekliliğin

içerisindeki değişim süreçleri, yani devrimler ve tarihsel kopuş noktaları, karşı devrimler keza böyledir. 1923'lere kadar SB'ndeki işçi devletinin bir bürokratik çarpılmaya uğramış işçi devleti olduğu bir bakıma resmi bir tezdir. Lenin'in ağzından ifade edildiği ölçüde resmidir. Çünkü hiç kimsenin buna karşı yok canım öyle değildir dediğini duymuyorum. Duymadım şimdiye kadar da. Dolayısıyla bu bir tespit. Bizim esas araştırmak istediğimiz şey, bürokratik çarpılmaya uğramayacak bir işçi devleti kurmak, böyle bir ütopyamız var diye ortaya çıkmamızın gereği yok, bu değil. Ben Ertuğrul'un dediği gibi, 1917'de ortaya çıkan şeyin buz gibi bir işçi devleti olduğunu, hakikaten hem işçiler tarafından yaratılmış, hem de bunların gerçekten hiç bir rejim altında sahip olmadıkları özgürlüklerle örgütlendikleri yapılara sahip olduklarını düşünüyorum. Ama bu bir başına, birtakım çarpıklıklara uğradığını ortadan kaldırmıyor. Şimdi bunun sebeplerini kimileri iç savaşın sebeplerine bağlıyor, kimileri dünya devriminin duraklamasına bağlıyor. Kimileri de, şu anda tartışmamız kapsamında olmayanlar esas itibariyle, Bolşevik Partisinin, bizatihi o anlayış, o örgütlenmenin, ya da Rusya'nın iktisadi geriliğinin sonucu olarak kabul ediyorlar. Ben bu sonunculara girmeyeceğim.

İç savaş dönemi, bu çarpıklığa sebep oldu. Nedir? ekonominin askerileşmesi, sendikaların devlete bağlanması, muhalif partilerin sesinin kısılması vs. gibi veya parti içinde zor tedbirleriyle olmasa bile muhaliflerin bir otosansür uygulaması ve temel bir etken olarak öncü kadroların önemli bir kesiminin telef olmuş, kalanlarında fabrikalardan çok devlet mekanizmasında yerleşmiş bulunması. Lenin buna çözüm bulmaya çalışıyor.

Dünya devriminin yenilgiye uğraması! Nedir dünya devriminin yenilgiye uğraması? O dönem sürerken 1918 Macar Sovyetlerinin başarısızlığa uğraması, 18-23 Alman Devrimlerinin yenilgiye uğraması? Bu mudur dünya devrimi? Bunlar tamam. Burada devrim olmuyor, beklenen sıçrama gerçekleşmiyor. Lenin'in burada çok açık ifadeleri var, "biz bunu bekliyorduk, işte şöyle olacak, işte böyle olacak"... Ondan sonra ne oluyor, acaba dünya devrimi habire yenilgi içerisindemidir? 1917 Rus Devriminden, diyelim ki 2. Dünya Savaşına kadar dünyada başka bir devrimci kalkışma bu yönde bir gelişme olmadı mı da bu dünya devriminin gerilemesinin etkileri Sovyet toplumu üzerinde yıllar boyu sürdü?

Dünya devrimi eğer böyle kendi başına, kendi kendine olup biten bir şey olsaydı, iç savaşın, Rusya'nın bu koşulları içerisinde bir 3. Enternasyonal kurma fikri gündeme gelmezdi. Ve bunun için insanlar işi gücü bırakıp uğraşmazlardı. İç Savaşın ortasında Bolşevikler, iri elleri kandayken, bir Enternasyonal kurmaya çalışmazlardı. Bu, dünya devriminin kendi başına olmayacağı, kendi başına yükselmeyeceği fikrinden geliyor zaten. Dünya devrimi de, herhangi bir ülkedeki devrimci gelişmelerde kendi başına yükselmeyecek. Onun için bir öncü örgütlenmenin, bir devrimci partinin ulusal ve dünya çapında inşaası gerekiyor. Bu tabii, bir yandan olumlu bir faktör olarak devrim için anlamlıysa, eğer perspektifi gütmeyen dünya partisi ya da birtakım

ulusal partiler sözkonusuysa, dünya devriminc gerçekleşmez. Örnek: Eğer 1926'da İngiltere'deki komünistler genel grevi soruna kadar götürmek için bir çaba içinde olsalar başka türlü olur, İngiliz Rus komitesinin çıkarları gereği sarı sendikacı Purceller'le anlaşmayı tercih ederlerse, başka türlü gelişir dünya devrimi. Eğer yapılmış diplomatik anlaşmalar gereği silahlarınızı teslim edin diyen, bunu uygulayan bir uluslararası otorite varsa Yunanistan Devrimi başka türlü cereyan eder, Hayır efendim, sonuna kadar mücadele edeceğiz diyen bir örgütlenme işbaşındaysa, daha başka cereyan eder. Şimdi burda örgütlenmenin, siyasi perspektiflerin ulusal ve uluslararası etkisiyle Sovyet Devletinin kaderi arasında çok yakın bağlantılar var ve bizim çıkış noktamız esas itibariyle burasıdır. Dünya devrimi 1923'ten sonra veya uzunca bir dönem için gerilemedi. Bütün örnekler, tarihsel örnekler, 23 Alman yenilgisinden sonra yeniden bir yükselişin olduğunu gösteriyor. İtalya ve Almanya'da faşizmin zaferi bir yükseliş döneminin peşinden geliyor. İspanya İç Savaşı, İngiltere genel grevi, daha devrimin ilk yıllarında, on yıllık bir süreç içerisinde peş peşe gelen, ama 18-23 Alman devriminden çok farklı bir çerçevede gelişen olaylardır. Doğuda Çin Devrimi, benzeri kaderle karşı karşıya kalmıştır. O halde, demekki dünya çapında sınıf mücadelesi durmamış, 2. Dünya Savaşına kadar şiddetle yükselmeye devam etmiştir. Değişen nedir? Dünya Komünist Hareketinin bu gelişmeler karşısındaki tutumu değişmiştir. 3. Enternasyonal, özellikle 27'ten sonra açık bir şekilde, dünya devrimi karşısında engelleyici bir faktör haline gelmiştir. Neyi engelleyici? İllakidevrim olmasın diyen bir örgüt haline gelmiştir demiyorum ama, perspektif değişmiştir. 1923 yenilgisinden sonra bir kez SB'nde, Komintern'in merkezinde su saptama yapıldıktan sonra; "Dünya devrimi beklendiği gibi gelişmiyor, biz işimize bakalım, Sovyetlerde sosyalizmi kuralım", bunun doğal sonucu da, bütün dünya proleteryası, onun örgütleri olan Komünist Partileri ve Enternasyonal'in çabalarını yoğunlaştırmalarıydı. Buna bağlı olarak ta sosyalist anavatanın çıkarları herşeyin üstünde olmaya başladı. Bizim ayrılış noktamız burası. Dünya devrimi duraklayabilir, gerileyebilir ama, bir dünya devrimi perspektifi, devrimin gelişmesi fikri, Uluslararası proleteryaya Marksizm temelinde bir güvenimiz sürdüğü müddetçe vardır ve uluslararası örgütler bunun için çalışacaklardır. Lenin zamanında Rus Devrimi, Alman Devrimi için feda edilebilir fikri egemendi. Sonra bu tersine döndü, bütün dünya devrimleri, ya da değişik ülkelerde olan bütün devrimci gelişmeler sosyalist anavatan için feda edilebilir oldu. Öncelikle değişti, bunun yerine kondu. Biz esas olarak SB'nde, (İkinci kaset'in sonu) Sovyet devleti ve B.P'nin bürokratik çarpıklıkların bir bürokratik karşı-devrimle bir yozlaşmaya dönüştürülmesinin temel kapuş noktası olduğunu düşünüyoruz. Bunun sonucunda iktidarı olmuş ve bu örgütü de bürokratik bir sekter kurum haline getirerek sovyet bürokrasisini çıkarları uluslararası alanda gözetmeye amade bir organa dönüştürmüştür.

E. K : Peki Orhan, ben sana burda bir soru sorabilirmiyim? Gerçi benim de kafamı meşgul eden bir soru. Fakat ben verilen cevapları tatminkar bulmadığım için şimdiye kadar bu konuda çokta fazla bir şey söylememeyi, daha çok ketum davranmayı tercih ettim. O da şu: Sovyetler Birliği Komünist Partisinin, Sovyet Devletinin dış siyasetinin böyle şekillenmiş olması bir vakıa olabilir. Ve bu vakıanın Sovyetler Birliği içindeki nedenleri hakkında da maddi güçlere, maddi verilere, sürecin maddi gelişmesine ilişkin bir sürü tesbit te söylenebilir. Ancak, bu perspektiflerin, diyelim B. Avrupa ya da İngiltere ya da ABD, ya da dönelim Çin, Hindistan, Hindiçini gibi çok farklı gelişme düzeylerinde ve çok farklı koşullarda yaşayan Komünist Partilerinin fikriyatını yapan unsurları tarafından çoğu kere tartışmasız, çoğu kere de tartışılsa dahi, nihayet razı olunarak kabullenilmiş olmasını sen nasıl açıklayabilirsin?

O.D: Tam ben de oraya geliyordum. Yani esas benim de önemsediğim kritik nokta bu.

E. K : Bu çok kritik bir nokta.

O.D : Çünkü bu bizi bir takım insanlar ellerine silah alıp, silah zoruyla bütün bir dünya komünist hareketini zorla bu işe koştu gibi bir polisiye kurguyla...

E.K : Çünkü iki örnek vardı, onları biliyoruz. İlki, Yugoslav Komünistları, kendilerin empoze edilmek istenen çözümü belki de kabul etmek istiyorlardı. Ama edemediler ve bir Yugoslav Devrimi gerçekleşti. Keza Çin için de benzer şeylerin geçerli olduğunu biliyoruz. Ama karşılıklı ilişkiler açısından baktığımızda bütün bu politikaların, Komintern'in, Dünya Devrimi'ni stabilize etmeye yönelik olduğunu söyleyebileceğimiz politikalarını, gerek tarih bilinci gerek teorik kavrayış gerekse bütün bu mirasa sahip oluş bakımından çok daha kuvvetle sindirdiği düşünülecek partilerin ve onların teorisyen ve önderlerinin nasıl içselleştirebildiklerini, doğrusu bunu sağlayan mekânizmaları ben aydınlatılmaya çok muhtaç görüyorum.

O.D : Bunun için zannediyorum, işte bir takım tanıklara başvurmak gerekiyor. Bunun dışında herhangi bir olasılık ta yok açıkçası. Bir merak konusu ama, ben bu merakımızı giderebileceğimizi zannetmiyorum. Ama bu vakıayı şöyle...

E.K : Ben şöyle bir soruyu da sormak istiyorum. Şöyle demek istiyorum özetle: Eğer aşağıdan, sınıfın kendisinden gelen ve bütün bunları aşan baskılar olsaydı, bu politikalar bu kadar da bu partilerin üst katlarında kabul ve uygulama görebilir miydi. Bence asıl soru bu galiba.

O.D : Ona geleceğim işte...

E.K : İyi, gel o zaman. Ben soru sormuyorum.

O.D : Tipik bir örnek vermek istiyorum. Bu örnek bunu daha iyi aydınlatır, Maurice Thorez'in FKP'sini ele alalım. Alman orduları Fransaya girdiği zaman henüz Stalin-Hitler Paktı geçerlidir. Komünist Partisi yayın organında "gelenler Alman Proleter kardeşlerimiz, bun-

larla savaşmayalım" manşetini atmış. Buna bağlı bir siyaset olarak Fransız komünistleri işgalin ilk aşamasında, direniş hareketine katılmamışlar hiç değilse müteredditi kalmışlardır. De Gaulle ve Burjuva Cumhuriyetçileri direnişe başlarken, komünistler, İtalyan Komünistlerden farklı olarak geride kalmışlardır. Şimdi bu nasıl yapılabilir? Bunu yapabilmenin gerçekten tek bir izahı olduğunu düşünüyorum ben. Bu da insanların, bu kadroların, gerçekten Sovyetler Birliğinde sosyalizmin çıkarlarının, inşasının gerçekten bütün dünya için en önemli şey olduğuna inanıyor olmalarıydı. Onlara geçmiş mücadelerin ışığında güvenen kitlelerde hiç değilse ayrı bir yönde aktifleşemiyordu. Togliatti'nin kurtuluştan sonra iktidarı almaktan feragat etmesini, Yunanlı komünistlerin silahlarını teslim etmelerini de SSCB'deki inşanın başarıyla sürdürülmesinin herşeyden daha önemli olduğuna inanmaları, kendi kadrolarının, yani sınıfın öncüsü olan-ki ben Komintern içinde örgütlenmiş kesimin o dönem dünya işçi sınıfının en ileri kesimleri olduğunu düşünüyorum insanların... yönelişi, inançları belirliyor. Bu siyasetler ancak bu temelde gerçeklik kazanıyor. Buradan çok önemli bir nokta ve daha sonraki gelişmeleri anlayabilmemize yardımcı olan şeyler çıkıyor.

Tek ülkede sosyalizm tezinin III. Enternasyonal aracılığıyla savunusu çok çelişkili bir hadiseydi. Bunun daha fazla sürmesi de mümkün değildi. Neden mümkün değildi? Çünkü, bir kez görüldüğü gibi aşağıdan gelen dalgalar katiyen durmadı. 2. Dünya Savaşından sonra da devam etti. Tek ülkede sosyalizm inşaasına girişmenin bir gerekçesi, dünya devriminin beklendiği gibi gelmeyeceği gerekçesiydi. Oysa bu devam ettiği müddetçe, bu teorinin kendisi kendi iç çelişkilerinin mantıki sonucuna varmak durumundaydı. Şimdi SB'nde bir sosyalizm inşası projesi var, herkeste bunu önemsiyor. Ama beri yanda da kendi ülkelerinde de birşeyler oluyor. Resmi ve kabul edilen tez, tek tek ülkelerde sosyalizmin inşa edileceği doğrultusunda ama pratik sadece bir ülkedeki sosyalizm inşasına hizmet etmeyi dayatıyor. Sonuç: Yugoslav kopuşu; keza Arnavutluk bir kopuştur, Çin bir kopuştur ve daha yakınlarda Avrupa Komünist Partilerinin kopuşları. Buna esas itibariyle, Yugoslav krizinden başlayarak, Stalinizmin bunalımının başlangıcı ve devamı diyebiliriz. Yani tek ülkede sosyalizm fikri ve bunun uluslararası bir örgüt aracılığıyla bütün dünya proleteryasına empoze edilmesi zaten bir saçmalık. Sadece dünya devriminin başka ülkelerde gelişmemesi halinde geçerli olabilecek bir şeydi. Aşağıdan gelen baskı zorladığı ölçüde, Stalinizmin uluslararası bir aygıtla bütün dünyaya egemen olma ve bütün dünyayı SB'indeki sosyalizmin inşası çabalarına katma, tabii kılma projeleri iflaş etmiştir. Komintern dağılmak zorunda kalmıştır. Çünkü, 3. Enternasyonal bu işlevi yani SBKP'nin uluslararası örgütlenmesi işlevini daha fazla yürütemeyecekti. Bugünkü uluslararası işçi hareketinin bir uluslararası örgütlenmeye sahip olamayışının arkasında yatan da, bu tezle (tek ülkede sosyalizm) uluslararası bir örgütlenmenin birbiriyle bağdaşır fikirler olmaması, ya da Enternasyonalizmin köken itibariyle bir dayanışma ilişkisi değil, Dünya Devrimi perspektifinin sonucu

oluşuyla, tek ülkede sosyalizm fikrinin birbiriyle çelişir olmasıdır. Şimdi ben, böyle olduğunu ısrarla vurgulamak için örnek vermek istiyorum. Komünist Enternasyonal tüzüğünün birinci maddesi, açık seçik şunu belirtiyor: "Amacımız, sınıfsız toplum, yani ona giden yolda proleterya diktatörlüğü ve uluslararası sovyet cumhuriyetlerinin yayılmasıdır. "Tam kelimesi kelimesine bu değil ama, doğru aktardığımı düşünüyorum. (Düzeltmenin notu: Sözkonusu tüzük maddesi, Türkçe de, Belge Yayınlarınca 1979 Ekim'inde basılan *III. Enternasyonal* isimli derleme kitapta şöyle yer alıyor: "1. Yeni Uluslararası İşçiler birliği, değişik ülkelerin proleterlerinin, kapitalizmi yıkma, Proleterya Diktatörlüğünü ve sınıfların tümden ortadan kaldırılmasına ve Komünist toplumun ilk evresi olan sosyalizmin gerçekleştirilmesine yönelecek bir uluslararası sovyetler cumhuriyetini kurma hedefiyle girişecekleri ortak eylemleri örgütlemek için kurulmuştur.") O dönemin komünistlerinin kafasında şu fikir var. Bir takım cumhuriyetler, sovyetik sosyalist cumhuriyetler kurulacak. Ve bunlar bir birlik altında eklemlenecekler. Dünya devriminin gelişimi böyle düşünülüyor, böyle tasavvur ediliyor. Faraza bir macar devrimi 1919'de gerçekleşse, Sovyet Cumhuriyetlerine eklenecek. Keza Alman devrimi. 1927'de Buharinin Programı Komintern'de kabul edilinceye kadar da bunun geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Şimdi bu perspektif ve bunun taşıyıcısı uluslararası bir örgütlenme yerine herkesin kendi ülkesinde sosyalizmi kurmasını sağlayacak ulusal örgütlenmelerin koordinasyonu geçiyor. Böylece uluslararası bir sovyetler birliği olarak kurulan SSCB tek bir devlet olacak, Bulgaristan ayrı bir devlet olacak, Yugoslavya, Arnavutluk, Çin vs. ayrı olacak ve bunlarda kendi aralarında kardeş-dost ilişkiler kurup sosyalizmi inşa edeceklerdir. Bu bir safsata ve bugün, esas itibariyle uluslararası planda işçi hareketinin temel krizi de bu safsatanın uzunca bir dönem benimsenmiş olmasından hatta gerçeklik kazanmasından -reel sosyalizm- kaynaklanıyor. Esas olan, proleteryanın iktidarı aldığı her ülkenin, diğerleriyle burjuva cumhuriyetlerinden, onların yapılanmasından farklı bir biçimde entegre olmasıdır. Bu, merkezi planlamanın giderek yayılabileceği ve ancak bu sayede gelişmiş üretici güçler temelinde sınıfsız topluma geçişin maddi temellerinin yaratılabileceği bir birlikte inşa fikridir. Ben bu fikrin 1923 sonrası süreçte esas itibariyle tahribata uğradığını düşünüyorum. Sosyalizmin, sınıfsız toplumun bir evresi değil sınıflı bir toplum olarak tanımlanmaya başladığı 36 Anayasası ve sonrasında, sosyalizmin tek bir ülkede nihai amacına ulaşabileceği fikri kondu. Dolayısıyla Enternasyonalizmin gerekliliğinin vazgeçilmez karakteri unutuldu. Ve bütün bunlara bağlı olarak uluslararası planda dünya devriminin gelişimi için diplomatik ilişkiler, kardeşlik, dostluk, iç işlerine karışmama, barış içinde birlikte yaşama ve benzeri, yani devletler ve diplomasinin gereği olan birtakım tezlerin, uluslararası işçi hareketine yerleşmesiyle, sorunlar başlıyor. Bunun altında ne yatıyor, niçin böyle oluyor, bununla sosyalist demokrasi arasındaki ilişki nedir? Ben o tarihsel süreçte bunu sorgulayıp bunun yanıtlarını aramak ve burada tartışmalardan bunu beklemek ihtiyacını hissediyorum.

Şimdi ben devamla şöyle bağlıyorum. Burada önemli olan bir kopuş. Yani biz teori de baktığımız zaman, işi salt teorik planda ele aldığımızda, burda ciddi bir kopuş var. Bu başka alanlarda kopuşlar olduğunu sanmamız için yeterli bir gerekçedir. Yani sosyalizm kavramı değişmişse, parti kavramı değişmişse, Enternasyonalizm kavramı değişmişse, bunun yan ürünü olarak marksizmin temel kavramları çarpılmış ise, bu birtakım somut sebeplere dayanır. Bu somut sebeplerin başında, Sovyetler Birliğinde bürokratik kastın iktidarı gaspetmesi var. Buna inanmaya devam etmek gerekir kanısındayım. Bir karşı-devrim sözkonusu SSCB'de. Buna karşı direnirken ölenlerin Rusya'da sayıları bir milyonu bulur. Medvedev, anılarında diyorki, "kendi ülkelerinde hapse düşen komünistler, Rusya'da bulunan, yani yabancı ülkeden Rusya'ya gitmiş komünistlere oranla daha yüksek oranda can güvenliği sağladılar, çünkü Rusya'ya gidenlerin çoğunluğu" diyor rakkamlarla, "öldürüldü, sürüldü, kayboldu". Önder durumdaki kadroların imhası geri çekilmeleri yada, farkında oldukları sorunlarda, gözlerini kapamaları temel sorun. Hareketin kadrolarına hatalı bir politikaya bağlı kalmalarını sağlayan ikinci temel faktör, bir baskı mekanizması altında süren tasfiyelerden ayakta kalanların en muteber olanlar olmadıklarıdır. Örnek, bir Lukacs'ın yazdığı *Tarih ve Sınıf Bilinci* kitabından sonra Stalin'e biad edişi bir devrimci önder değil bir Galile tipine işaret ediyor. Komünist hareketin içindeki ikinci trajedi, bu önder konumda kalanlar, esas itibariyle muhalefet etmeye cesareti olmayanlar, dolayısıyla insiyatifsiz ve perspektifsiz kalanlar. Bir Thaleman, bir Dimitrov, Bir FKP önder kadrosu vb. esas itibariyle uluslararası işçi hareketinin kaymak tabakası olmaktan çıkmış unsurlar. Bize ulaşan, ayakta kalanlar ve bu siyaseti izleyenler zaten o hareketin en bilinçli, öncü, devrimci unsurları olma durumunda değiller. Bunların çoğu temizlenmiş. Biliyoruz. Rusya'da ne kadar Kızıl Ordu nişanlı adam varsa, bunların yüzde doksanı kesilmiş. Sağ kalan küçük bir azınlık sol Muhalefet saflarında işçi hareketinden tecrit edilmiş. Geriye kimler kalıyor 36'da baktığımız da? Pravdanın yöneticisi, eski menşeviktir, Merkez Komite de yer alanlar bilmem kimdir, Eskiden Lenin'e Alman ajanı diyenler, şunlar, bunlar... Bu faktör de, Ertuğrul'un demin sorduğu sorulara bir yönüyle yanıt.

Şimdi, önderlik içindeki unsarlarında bir temizlik, bir değişim süreci sözkonusu. Sonuçta, bu iki yönlü işleyen sürecin sonucunda SB ve Komintern'in kendisi bir yozlaşmaya tabii oluyor. Buradan bizim varacağımız sonuç, enternosyonalizmin ısrarla ve yeniden gündeme getirilmesi, bunun şekillendirilmesidir. Çünkü, eğer bir ülkenin tecrit olması bir devrimin tecrit olması bu sonuca varıyorsa, bir devrimin tecrit olmaması için dünya çapında örgütlü bir öncünün varlığı sonuna kadar korunmalıdır. Dünya devrimini ilerletmeye çalışacak bir devrimci enternasyonalin yaratılması zorunludur. Bir yerleşik anlayışı yıkabilmek için dünya işçi hareketine sadece yeni fikirlerin taşınması yetmez. Mevcut önderlikleri belli ilkeler, ışığında eleştirmek yetmez. O insanların güvenilir bir alternatif önderliğe ihtiyacı vardır. Alternatif bir önderlikte güveni ancak bütün o eleştiriler ve ilkeler ışığında

yürüttüğü bir pratik faaliyet ve pratik başarılarla sağlayabilir. İşte Uluslararası Sol muhalefetin ayrı bir pratik için IV. Ent. kurmaya yönelişi bu ihtiyacın ifadesi.

İçeriye geldiğimizde de Sovyet demokrasisinin boğazlandığı aşikardır. 18 Anayasası ile 36 Anayasası arasında da kesin fark vardır. Bunu tespit etmek zorundasınız. Bunu kimileri, 1936'daki zaten daha doğruydu diye kabul edebilir, bu bir fikirdir. Ama ayrı bir fikirdir ve böyle saptanmalıdır. Ertuğrul'un dediği gibi, bu, günün içinde kimlerin olduğundan çıkmayacak, Çünkü burjuva parlamentolarında da burjuvalar olmuyor her zaman. Rusya'daki işçi devletiydi. İçinde köylüler çoğunluktaymış, şuymuş, buymuş, önemli değil. Burjuvazi kendi "demokrasisi" içinde köylüleri yönetiyor. Proleterya da kendi kurumları içinde köylüleri yönetecektir. Çünkü köylülerin kendi başlarına bir siyasal rejim, bir siyasal proje geliştirme yetenekleri yoktur. Marks'tan bu yana bildiğimiz temel tezlere göre, bir ara sınıftır, yok olup gidecektir. Bu bizim için sosyal/tarihsel güvencedir. Bu anlamda önemli olan işçi devleti kurumlarının yaratılması, önümüze koyacağımız perspektifin de bu esaslar dahilinde olmasıdır. Bu güne kadar herkes şunda hemfikirdi. İktidarı almak yetmez, sömürücü sınıf diktatörlüğünü ele geçirmek yetmez, bunu parçalamak lazımdır. Herkes için unutulan bir soru: biz bunun yerine ne koyacağız? Geleceğiz ya, ne yapacağımızı biz biliriz demek yetmez. Nasıl bir devlet kuracaksınız, bunun organları nereden çıkacak, ne şekilde kurulacak, parçalanan aygıtın yerine ne koyacağız? İşte Ekim Devriminin bize en büyük mirası bu. Biz bunu savunmak zorundayız. Eğer böyle olacaksa, bunun sonucunda aksaklıklarına rağmen bir işçi devleti gelişmeye doğru gidebilecektir. Bu değilse, faraza Çin'de olduğu gibi bir Parti yada bir ordu iktidarı alacaksa ve kendini devlet olarak yeniden örgütleyecekse, baştan aksayacak, aksamaya mahkum bir perspektif olacaktır. Dolayısıyla her halukarda, dünyanın neresinde olursa olsun, bizim için hâlâ şu geçerlidir, bütün kapitalist, kapitalist sonrası toplumlar, bu gün sovyet tipi bir devrime muhtaçtırlar. Bir Çin'de Küba'da, SSCB tabii ki Amerika ve Afrika'da Türkiye'dekinden farklı seyderecektir. Ama esas itibariyle sınıfsız topluma geçişin biricik biçimi olan bu devlet biçimi olmazsa, ki biz buna sosyalist demokrasi diyoruz-sosyalizme geçiş hiç bir zaman mümkün olmayacaktır.

T.A Şimdi iş bir noktada tarih anlayışı meselesine kadar gitti. Yanılmıyorsam sen sosyalizme geçişin tek bir biçimi vardır dedin, o da işçi devletinin organları olan devletin kurulmasıdır ve bütün ülkelerde de böyle olacaktır. Ben bu tip bir tarih anlayışına katılmadığımı belirtmekle başlıyorum. Yani tarihte hiç bir şeyin mutlak zorunluluğu yoktur. Sadece tarihte eğilimler vardır, bu eğilimlerin bazıları güçlenip, hakim olabilir, bazıları güçlenip, hakim olabilir, bazıları da ortadan kaybolur ya da belli zamanda tekrar güçlenir. Yani, tarih her zaman marjinal olarak yeniden belirlenen, güçlenen ya da zayıflayan eğilimlerin işleyişlerinin bir bütünüdür. Bu bakımdan sosyalist demokrasinin de mutlak bir biçimi olmaz, herhangi bir ülkede. Sosyalizmin de mutlak bir biçimi olmaz. Her ülkede ki sosyalizm, o ülkedeki

sosyalizm hangi toplum üzerinde inşa ediliyorsa, o toplumun belli renklerini yansıtır, taşır. Halkın yönetime katıldığı organlar da çok değişik bir biçimde olabilir. Yani, bölgesel, yerel yönetimler olabilir, ne bileyim, faraza söylüyorum, kesim örgütlenmeleri olabilir, sendikalar olabilir, kent, bölge örgütlenmeleri olabilir, çok değişik komiteler, konseyler... Ve, bunlar o ülkenin özelliklerine göre biçimlenebilir. Bu bakımdan, sosyalizme geçişin de, sosyalist demokrasinin de mutlaklaştırılabilecek hiç bir metodu olamaz. İkinci söyleyeceğim husus şu: Şimdi bir program meselesi öne çıkarılıyor. Deniyor ki, "biz gelecekte, sosyalist toplumun programını netleştiremediğimiz için, azami programı belirleyemediğimiz için mücadelemiz de yenik düştük." Mücadele de, Türkiye sosyalist hareketi, mücadelesinde bir sürü zaaflara uğradıysa, yenilgiye uğradıysa, bu azami programın olmayışı, ancak 19'uncu sırada bir faktör olabilir. Çok daha önemli faktörler vardır. Şimdiden gelecekle ilgili, çok net, çok detaylı programlar yapılamaz, hiç bir zaman yapılamaz. Ama gelecekle ilgili, nasıl bir topluma doğru gitmek istediğimizle ilgili genel bir fikrimizin olması gerekir. Bunun programını yapamazsınız. Yani halk örgütlenmeleri de değişik biçimlerde gelişebilir. Bunu temelde mücadele belirleyecektir. Mücadelenin biçimi, Türkiye'de hangi tip mücadelelerin; işyeri komitelerinin mi, bölgesel örgütlenmelerin mi, sendikal örgütlenmelerin mi veya bunun dışında herhangi bir örgütlenme biçimlerinin mi, kitle örgütlenme biçiminin mi ön plana çıkıp hakim olacağını, ben bugün kimsenin çıkıp söyleyebileceğini sanmıyorum. Ama söyleyebilecek olan varsa helal olsun derim, başka bir şey demem.

Ben bu konuda yanlış anlama olabilir diye değinme ihtiyacı duyuyorum. Bu, azami programla ilgili yeni bir perspektifsizliğe yol açabilir deniyor. Şimdi, Marksizm, proleteryanın kurtuluş hareketinin teorisidir. Orası kesin ama, bütün ülkelerde Marksizmin tek bir programı doğrultusunda da devrim olmaz. Ve dünya devriminin de bir bütünsel şekilde olamayacağı, son yüzyıldaki pratik içerisinde net bir şekilde görülüyor. Her ülkede devrim tek tek olmuştur ve devrim her ülke açısından kesinlikle ulusal bir sorundur. Dünya devrimine bağlamak herhangi bir ülke devrimini, devrimciliği bırakmaktır, devrimi sonsuza kadar ertelemektir. Bunun başka bir açıklaması olamaz.

Enternasyonal dayanışma, bu güne kadar dünyanın hiç bir ülkesinde devrimi sağlamamıştır. Devrim olmuşsa bazı durumlarda, Ent. müdaheleye rağmen olmuştur. Enternasyonal müdahale sayesinde olmamıştır. Ama bazı ülkelerde devrim olduktan sonra, Ent. dayanışma o devrimin ayakta kalabilmesini sağlamıştır, o da ayrı bir olay. Ve zaten biliyoruz ki, Enternosyonal özellikle 3. Enternasyonal bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Sovyetler Birliğinin bir etkinlik aracına dönüştürülmüştür. Bu bakımdan, konsantre olacağımız olay, Dünya devriminin organının yaratılıp, bunun çeşitli kere nasıl yansıyacağı, ya da nasıl müdahale edileceği, nasıl ortaklaşa kullanılacağı değil, her ülke de, o ülke şartlarında, o halkın devrimci saflarında organize edilmesinin, kazanılmasının organize edilmesinin nasıl sağlanacağı olmalıdır. Ulusal Perspektif üzerinde, o ülke halkı

üzerinde konsantre olmazsak, devrimci hareketin gelişmesi imkansızdır. Dünya devrimlerinin dünyada üç temel sürecinden bahsedebiliriz. Bunlardan bir tanesi, metropollerdeki işçi hareketidir. Metropollerdeki işçi hareketi kesinlikle iptal olmuştur dünya devrimine katkı açısından. Yani, en azından 30-40 senedir hiç bir metropol ülkede, işte iki tane örnek verilebilir, 1949 yılında Fransız Kömür işçilerinin, daha sonra, 83'mü, 84'te mi ne, İskoçya'daki kömür işçilerinin grevleri, bunlar son derece marjinal, uç örneklerdir. Metropol işçi hareketi, artık dünya devrimci süreci açısından büyük ölçüde iptal olmuş bir olaydır. O zaman geriye iki olay kalıyor. 1-Azgelişmiş ülkelerdeki anti-emperyalist hareketler, ulusal kurtuluş hareketleri-ki bunların sosyalist bir devrime doğru aşamalı olarak yürüme ihtimali vardır, tarihte, yakın tarihte bunu gösteriyor-bir güç budur dünya devrimci süreci açısından. Ve son 25-30 senedir de ön plana çıkmış olan güç bu olmuştur. Birde sosyalist ülkeler vardır. Sosyalist ülkeler özellikle 1960'lardan sonra büyük bir tıkanıklık içerisine girmişlerdir. Bu tıkanıklığı aşmaları için de kendi içlerindeki iç dinamikler hareket geçmiştir. Polonya'daki hareketler..

Şimdi, dünya çapında muhafazakarlar dalgasının kabardığı dönemler vardır. Devrimci dalganın kabardığı dönemler vardır. Yani daha geriye bakarsak, Fransız devrimi, Napolcon çağında bir dalga, onun hemen akabinde... restorasyonda uzun bir muhafazakar dalga gelmiştir. 1910-17'den sonra bir devrimci dalga gelmiştir. Ondan sonra Faşizmin hakim olduğu bir darbe, 2. dünya savaşından sonra bir yeni devrimci dalga. 1975'lerden sonra yeni bir muhafazakar dalga. Ve içinde yaşadığımız bu son dalgadan çıkışta yine metropollerdeki işçi hareketi değil, az gelişmiş ülkelerdeki sosyalist renkli olsun, olmasın, hareketler veya sosyalist ülkeler yeni bir canlılık göstererek, yeni ilerici dalganın, dünya çapındaki ilerici dalganın motoru olacaklardır. Hangisinin olacağını şu anda bilemeyiz. Ama büyük ihtimalle birincisi olabilir. Şimdi burdan, Ekim Devrimine dönmek istiyorum. Ekim Devrimi için de şöyle bir bakış getiremeyiz. İşte şu tarihten itibaren 10. Kongreden itibaren, 1922'den itibaren, ya da 20. Kongreden 1956'dan itibaren, o zamana kadar devrimciydi de, ondan sonra bürokratik karşı devrim oldu falan gibi şeylere, yaklaşımlara ben kesinlikle katılmıyorum. İşçi devleti başından itibaren çarpık kurulmuştur. Her ne kadar Sovyetler işçi kurumlarıysa da, Sovyetler ilk andan itibaren etkisizdir. İktidarı kullanamamıştır. Daha 1918'den itibaren üç ayda bir Sovyetlerin toplanması kararlaştırılmış, sonra da yılda bir toplanması kararlaştırılmış. Böyle sovyetler olmaz, böyle işçi iktidarı hareketi olmaz. Bir temsil mekanizmasıdır bu sonuçta. Hatta, temsilinde büyük ölçüde kalktığı, doğrudan katılımın geliştirildiği kurumlar olması gerekir. Ancak, hem temsil açısından sakattır bunlar, hem de etkinlik açısından sakattır. Yani hem proleteryanın bütün sınıf olarak hiç olmazsa öncü unsurlarının da tam temsil edildiğini kesinlikle söyleyemeyiz, Hemde bunlar, fiilen Sovyetler Birliğindeki temsil mekanizmasının dışında kalmışlardır. Yani iktidar, parti ve devlet aygıtı tarafından götürülmüştür. Lafta bile olsa, iktidar bugün sovyet-

lere geri verilecek deniyorsa, bu taa ilk günden itibaren ortaya çıkmış bir sakatlıktır. İster iç savaş koşulları olsun, ister kitlelerin yönetme alışkanlığı olmasın, ister bürokratik yapının Çarlık döneminden beri gelebilen, devam edebilen bürokrasinin yeni parti için, yeni devlet için belli bir model olması olsun, bütün bu faktörlerin birlikte işleyişidir büyük ihtimalle. SB, başından itibaren Sosyalist Demokrasinin çarpık kurulmasını gündeme getirmiştir ve bu çarpıklık günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde bunları tartışma platformuna, ancak Glasnost, Perestroyka tartışma gündemine getirecektir. Ancak, geçen sefer söylediğim olay, iktidar sovyetlere tekrar geri verilecektir olayı zaten olayın çarpıklığını gösteriyor. Yani sonuçta, şunu söylemek mümkün; şurada, ya da burada hain bir klik iktidarı ele geçirince, Sovyetler Birliği'nde olsun, başka bir yerde olsun, bu dünya devrimci sürecini engelliyor diyemeyiz. Bu, sonuçta her ülekede devrimin yapılıp yapılmaması, o ülkedeki sosyalistlerin sorumluluğunda olan bir olaydır. Ve dünya koşulları bu devrimin yapılmasında önemli bir etken olsa da, son tahlilde, o ülke içerisinde dünyanın şimdiki koşullarında, yüz yıl sonrasını bilmem ama, şu on yıllardaki koşullarda, o ülke içerisinde çözülmesi gereken bir sorundur. O ülkedeki sınıflar mücadelesine acil çözümler getirmekle başlar. bu ülkedeki sınıf mücadelesinin acil sorunlarını tespit etmeden, biz şimdi otursak, yedi yıl tartışsak, kırk bin sayfalık bir azami program yapsak ve bunun hepsini sayfa sayfa paraf etsek, tam bir fikir birliğine varsak bile, pratiğe çıktığımızın ilk gününde darmadağın olabiliriz. Yani sorun program meselesi değil, sınıf mücadelesini pratik olarak yürüten kesimlerin, bir süreç içerisinde organize olup bu devrimi yürütmeleridir. Şimdilik söyleyeceklerimi burada kesiyorum.

E.K : Şimdi ben, bir önceki konuşmalardan çıkarttığım bir iki nokta üzerinde durmak istiyorum. Daha çok ta Tanju'nun söylediği bir iki şeyden yola çıkarak bunları söyleyeceğim. Doğru anladığımdan şüphe edildiği yerde düzeltilebilir. Şimdi ben, programa bağlı ya da nihai amacın aydınlatılmasına bağlı olarak bir tartışma evresinden geçmemiz gerektiğini düşündüğümüzü söyledim. O yüzden böyle bir tartışmanın çok gerekli olmadığına dair bir cevapla karşılaştığımı düşünüyorum. Ancak burda, tam benim kastetmediğim bir yerden cevaplandırıldığımı anladığımı söyleyeyim. Sorun şu değil: sonsuza kadar sürebilecek bir nihai program tartışması yapalım, ama nihayet biz sonlandıralım, ondan sonra oturup işimize başlayalım. Benim söylemek istediğim şey tam olarak bu değil ve bütün bunlar olmasa da, mesela hiç bir nihai programa, sosyalizmin gerçekleşmesine, kavranmasına ilişkin herhangi ciddi bir perspektifle sahip olmasak bile, ben bir devrimin başarılabileceğini doğrusu düşünüyorum. Ve mesela bizim nihai sonuçlar bakımından anlaşmadığımız yada anlaşmayacağımız bir çok partinin tarihte birer devrim gerçekleştirmiş olarak karşımıza çıktığını biliyoruz. Ancak, buradaki sorun belki de şöyle: Bugün işin neresinden tutacağımızı ve mücadelede hangi eğilimi güçlendireceğimizi görebilmek bakımından önümüzü aydınlatmak, nihai ufkumuzu aydınlatmak, bence bizim açımızdan büyük önem taşıyan sorun bu.

Burada şunu söylemek gerekir. Eğer yanılmıyorsam Ekim Devrimini izleyen birkaç yıl içerisinde Kominterndeki bütün tartışmalar sonucunda şöyle bir yargıya varılmıştı. Zaten, nihai program, azami, asgari program ayrımları artık Ekim devrimi ile birlikte ortadan kalkmıştır. Çünkü bir Dünya devrimi süreci başlamış bulunmaktadır. Bütün öteki devrimler buna eklenerek ilerleyecekleri için, hepsi nihayet dünya sosyalist devriminin parçası olacakları için, bir önceki dönemde yapılan asgari ve azami program ayrımları da anlamsızlaşmıştır. Bunun yerine bir geçiş programı, bütün ülkelerin kendi şartlarına uyarlamaları bakımından vaad edilmiştir denmektedir. Bence bu yaklaşım, bir dünya devrimi çağına girilmiş bulunduğu öncülüğüyle uyuşan birşey. Ancak bir dünya devrimi sürecinin donuklaşmış bulunması, yani dünyadaki devrimci süreçlerin, tek tek devrimci süreçler oldukları, bunların birbirlerine eklemlenen halkalar halinde kavranmayışı dolayısıyla, belki işte yeniden azami, asgari programlar ayrımlarına dönülmüş, ya da bunlar yeniden güç kazanmış bulunabilirler. Ancak bu, aşağıda cereyan eden gerekliliği bence değiştirmiyor. Aslında, azami-asgari programlar, sosyalizmin tanımları bakımından farklı şeyler düşünsek bile, çoğumuzun bu gün acil görevler bakımından aşağı-yukarı aynı davranışları göstereceğimizden de benim şüphem yok. Bu bence şurda önem kazanmaya başlıyor. Siyasi mücadele kitleselleşmeye başladıkça, özellikle kitle arasındaki ilişkiler, kitlenin sınıf belirlenimleri, dolayısıyla ağırlık merkezini nereye kaydıracağımız, faaliyetlerin azamisini nereye yoğunlaştıracağımız gibi noktalar açısından, bence bir uzak tanımın önemi var. İkinci olarak, bu uzak tanımın sınıf açısından bir önemi var. Yani bu iki bakımdan önem taşıyor: Birincisi, bir deneyi yaşanmamış kabul etmiş olsaydık bizden önce, neticede işçileri sonunda ulaşacakları dünyanın ne olacağını kafalarında tasavvur etmelerine gerçekten bir ihtiyaç vardı. Bir taraftan, bu güne kadar gerçekleşmiş modellerden farklı ne yapacağımız konusunda ciddi sorularla yüklendiğini düşünüyorum. Yani Ekim devrimi, öteki örnekler, dünyada gerçekleşmiş sosyalizm örnekleri, ya da sosyalist mücadelenin Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da gerçekleşmiş biçimlerinin hepsi, bir şekilde parçalar halinde işçi sınıfının bilincine aktarılıyor. Bunları, doğrudan sosyalist partiler, ya da sosyalist örgütler aracılığıyla elde etmiyorlarsa bile, kitle iletişiminin bu kadar arttığı bir çağda buna ilişkin bilgiler, durmaksızın kendilerine devrediliyor. Bu gün bir fabrikaya çalışmaya giden her insanın önüne, SB'ndeki, İtalya'daki, Nikaragua'daki yada Afganistan'daki duruma ilişkin yüzlerce soru gelmeye başlıyor. Ya da gelmesi beklenir. Bütün bunlar karşısında kendi ayrımını yada benzerliğini koyabilmek bakımından, böyle bir tanıma ulaşmakta ben bir önem olduğunu düşünüyorum. Mesela, bir önceki dönemde, şöyle diyelim, tabii ki burada onların muhatapları yoklar, ama onların dediklerinden yola çıkarak örneğin, daha önceden ÇKP ya da Arnavutluk görüşünü savunan bir arkadaş, fabrikadaki işçiye gittiğinde, Afganistan'daki olaylar hakkındaki düşüncesi sorulduğunda, karşılık olarak, işte burada bir karşı-devrimin cereyan etmekte olduğu ve bizim Afganistan'daki mücahitleri desteklememiz gerektiğine dair bir cevap

verecek. Dolayısıyla sadece yerel planda sürmediği için mücadele, bütün dünyada süren her türlü mücadele hiç değilse manevi olarak herkesin katılmakta olduğu, şu yada bu şekilde katılmakta olduğu için hem dünya ölçeğinde sosyalizmin imkanları, hem de nihai amacın aydınlatılması bakımından genede böyle bir tartışmaya ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Ancak, bunun maddi öncüllerinin olmadığı bir yerde, işte sosyalizmde âşkın nasıl olacağı, sosyalizmde sanat ve edebiyatın nasıl olacağı şeklindeki çok içrek noktalara doğru çekilmesi tehlikesine karşı belki uyarı olarak görüyorum. Ama ben daha çok şu noktada durmamız gerektiğini düşünüyorum. Egemenlik ve bağımlılık ben daha çok şu noktada durmamız gerektiğini düşünüyorum. Egemenlik ve bağımlılık ilişkileri bakımından, hiyerarşi bakımından, işbölümü bakımından, toplumda yöneticilerle yönetilenler arasındaki ilişki bakımından sosyalizm tasavvurunu bir kere daha belirlemeye ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Yani şöyle bir tasavvurla ben işçilere gittiğimde, onların asyatik eğilimlerini kuvvetlendireceğimi beni tasvip ettikleri zaman, ya da benden uzak duracaklarını düşünüyorum. O insan, eğer bir liderliğe itaat, kendi zihnini liderliğe devretme gibi bir eğilime zaten kendi tarihsel kültürü bakımından sahipse, belki beni onaylayacaktır. O zaman da ben bu eğilimleri pekiştirmiş olacağımdır. Yada çok daha modern bir düşünüş noktasından, hiç bir zaman onunla sağlıklı bir ilişki kuramayacağım. Bu anlamda bizim bu tanımlara ihtiyacımız var. Asıl konuşmamız gereken şey de bu zaten. Başladığımız noktaya dönersek, sosyalizm ile olan ilgimiz daha çok sosyalist demokrasi ya da, demokrasinin sosyalistçe kavranışı noktasındadı. Böyle bir tanımız ise, nihai amacın yada sonuçta varılacak noktanın bir çeşit tasavvuruyla yapabileceğimiz açık. O nedenle, bence bu konunun üzerinde durmak önemli. İkinci nokta şu: Bir dünya devrimi perspektifinde yaklaşmanın yerel mücadeleleri imkansız kılacağı ya da bunu sonsuza kadar erteleyeceği noktasına ben katılmadığımı istiyorum. Bir dünya devrimi çerçevesinde meseleye yaklaşış, gene belki nihai amaç ile ilgili olan bir şey. Yani tek tek devrimlerin bizi, sonuçta kendi ülkelerimizde komünizme götürmeyeceğini bilerek eğer dünya devrimine yaklaşırsak bu bir şeydir, ya da kendi ülkemizdeki devrimin kendi milli komünizmimizi gerçekleştireceği anlamına geldiğini düşünerek yaklaşırsak, bu başka bir şeydir. Biz aşağı, yukarı burada söylenenlerden, herkesin bir dünya komünizmi olabileceğini, milli bir komünizm olamayacağını düşündüğünü çıkarttığıma göre, dünya devriminin seyri, bir ülkede ritmin yükselmesi sırasında, ötekinin alçalması halinde olabilir. Ritmin yükseldiği yerde, öteki ülkelerde dünya devrimi alçak bir ritmde gidiyor diye ötekinin beklemesi değil, onun gereğini yapmasıdır. Belki geçmişte, bundan böylesine yaklaşımlar çıkartanlar olmuştu ama, dünya devrimine bağlı olarak tek tek ulusal ya da yerel, proleterya müfrezelerinin nasıl davranması gerektiğine dair zaten bir katalog, bir literatür var. Bu bakımdan çok fazla sıkıntımız olduğunu düşünmüyorum. Bu bizi güçten düşüren bir şeyde olmaz diye düşünüyorum. Çünkü ben eğer eninde sonunda bir başka ülkeden yükselecek, bir başka devrimci müfrezenin bana ekleneceğini bilirsem, o zaman içeride sosyalizmin

kuruluşu bakımından karşıma çıkan sıkıntılara daha büyük bir güçle göğüs gerebilirim. Ya da dünyada yalnız olduğumu düşünerek işe koyulabilirim. O zamanda bir milli komünizm tanımı çerçevesinde egemenlik, bağımlılık, hiyerarşi, yönetilenler, yönetenler bakımından, aslında gerçekte kurulması mümkün olmayan bir komünizmi bende icra etmeye kalkışırım. O zaman sonuçta varacağım yer de, Sovyetlerin çok daha geniş imkanlarla yaşadıkları sıkıntılardan farklı olmaz diye düşünüyorum. Mesela, bizim için gerçekten geçmişte umut vermiş olan ve umutlarımız da devrimin gerçekleşmesi nispetinde karşılaşmış olan bir çok ülkedeki bu günkü duruma baktığımızda, niçin, problemin dünya ölçeğinde bir önemi olduğunu bence görebiliriz. Geçmişte, Tanju ve benim, belki Orhan'ın, bizim yaşıtlarımızın en güçlü moral ve siyasi motivasyonumuz olan Vietnam, Küba vb. ya da Mozambik vb. ülkelerdeki bu günkü durgunluğun ve durağanlığın, bu yerelliğin boyunduruğu altında gerçekleştiğini düşünüyorduk. Evet, bütün bu süreçler, devrimleri mümkün kılmıştı ama, bütün bu ülkelerin, Komünizme doğru evrilmeleri bakımından sadece yerel çerçevede kaldıkları zaman, sonuçta, maddi üretici güçlerin geliştirilmesi bakımından yetersiz bulunan sermayelerin sağlanması için, nihayet uluslararası sermaye piyasalarına açılma gibi, kaçınılmaz sıkıntılarla karşı karşıya geldiklerini gördüğümüzde, o zaman dünya tarihsel ölçekte çözülecek bir problemi ta işin başında öngörmeyle, öngörmeme arasında bizim için bir fark doğacağını doğrusu ben düşünüyorum. Ancak, öyle zannediyorum ki, bizim burda şöyle bir ayrım yapmamız gerekiyor. Bütün bunları politik dile, gündelik sınıf mücadelesi diline tercüme etmenin bir yolunu bulmamız, yani bu problemi işçi sınıfına taşırken, yada problemlerin çözümlerini yada bu çözümlerin mümkün biçimlerini işçi sınıfına, mücadele örgütlerine taşırken seçeceğimiz sloganlar, seçeceğimiz örgütlenme biçimleri vs. bu kavrayışlara bağlıdır. Bu tartışma bence bu anlamda önemlidir. Yoksa bizim acil problemleri-örneğin bu gün Türkiye'de 12 Eylül rejimine karşı ne yapacağımız konusunda bu konudaki farklı düşünüşlerin bizi, yapacaklarımızın birde-ikiden fazla seçeneği olduğu konusunda çok fazla tartıştırmayacaktır. Zaten böylesine tartışmalar için ben aslında, vaktin de hayli geçikmiş olduğunu düşünüyorum. İşte hareketlerin az çok cılızlaştığı, sadece önder kadrolar halinde kaldığı ve herkesin işte, üstünü başını süpürüp yeniden doğrulmaya çalıştığı dönemlerde böyle şeyler daha büyük bir güçle tartışılırken, herkesin kımıldanmaya başladığı zamanda pratik sorunlar, mücadelenin güncel sorunları daha yakıcı hale geliyor. Yani bizim konuştuklarımız, belki bundan sonra çok yaygın halde belki konuşulmayacak. Ben bunların bu kapsamda ve bu güçte daha sonra gelişeceğini ve güçleneceğini de sanmıyorum. Ama en azından bu tartışmaların benim için şöyle bir yararı var: Hiç değilse başkalarından öğrendiklerim, bu tartışma sürecinde geçmiş deneylerden öğrendiklerim de örneğin, bundan sonraki adımlarımda merkez komitelerin değil, tabanların çıkarlarını gözetmenin büyük önem taşıdığını, yığın örgütlerinde yürütme kurullarını ele geçirmenin değil, yığını ele geçirmenin önem taşıdığını, bütün güç ve umutlarımızın buna yüklenmesi gerektiğini, belki daha

önceden bilmekle beraber şimdi kuvvetle öğrendiğimi düşünüyorum. Benim için önemli olan buydu. Şimdi bunları, bilenlerle bilmeyenler arasındaki farkın ne olacağını, belki önümüzdeki dönemin pratiğinde görebileceğiz. Umalım herkes bu şeyleri bizim kadar güç ve kuvvetle istemiş ve kendi içinde tartışmış olsun diyeceğim. Ben, belki şimdi tanjunun söylediklerini anlayabilmek için bu tarafa doğru çekiştirdim ama, bunları doğrudan eleştiri olarak değil, "böyle anlaşılırsa bu anlama gelir" diyerek cevaplandırdığımı düşünmek lazım. Bir başka nokta şu: Ben doğrusu, tek ülkede sosyalizm olur mu, olmaz mı, çok ülkede sosyalizm olur mu, olmaz mı tartışmasının aslında, büyük ölçüde aşılmış olduğunu düşünüyorum. Tek ülkede sosyalizm tartışması bence, Sovyetler Birliği'nde interregnum döneminde ortaya çıkmış bulunan tarihen tamamen özgün ve SB'nin iç münasebetlerine bağlı bir tartışma olarak ortaya çıktığını düşünüyorum. Bu iç münasebetlere bağlı bir tartışma, Komintern aygıtı vasıtasıyla, bütün uluslararası hareketin bir tartışması haline geldi ve yaygınlaştı. Ve sonunda, Stalinizm-Troçkizm ayrımı dolayısıyla da, tek ülkede sosyalizmi savunanlar ve çok ülkede sosyalizmi savunanlar gibi bir ayrım doğrultusunda gelişti ve nihayet bu tartışma, tek ülkede sosyalizmi savunmayanların, Troçkist, hain, dolayısıyla başı kesilmesi gereken; ötekilerinin ise bir numaralı komünist olarak ifade edildikleri -tabii ki birazda gülünçleştirerek bunları anlatıyorum-bölümlenmeye geldi oturdu. Ancak, bence Doğu Avrupa'da gerçekleşen, Çin'de gerçekleşen ve öteki ülkelerde gerçekleşen devrimlerle birlikte sosyalizm, bir sosya-ekonomik formasyon olarak belki değil, ama dünya ölçeğinde iktidar mevzilerini ele geçirmiş bir hareket, bir tarihsel hareket olarak bir tek ülkenin sınırlarını aşan, aşağı yukarı dünya coğrafyasının beşte birini aşan bir bölümü, nüfusun da aşağı, yukarı o kadarını kucaklayan bir hadise geldi. Bu nokta da, artık Sovyetler Birliğinin kuşatılmışlığından kalkan problematik yok oldu diye düşünüyorum. Bu yüzden de tek ülkede sosyalizm tartışmasının 1927'de olduğu gibi bir önemi bizim için yok. Ancak, bu tartışma dolayısıyla ortaya çıkmış bulunan sosyalizm tasavvurlarının gölgesinin üzerimize düştüğü nispette, bu tasavvurlardan arınmak bakımından bence bir anlamı var. Bu nedenle, tartışmanın bunun etrafında dönmesi halinde, problemin çözülmesinden uzaklaşacağımızı, giderek daha fazla, Sovyet Partisi içindeki münasebetlere, her bir fraksiyonun birbiriyle ilişkisine, bunların hangi tarihte ne gibi kararları nasıl aldığına doğru gidebileceğiz ve bu bence hepimiz için bilinmez olarak kalacak. Çünkü buna ilişkin verilerin ancak bir bölümü bu gün biraz daha çok erişilebilir bir hale geldi.

Dolayısıyla ben SB'nde gerçekte ne olmuş olduğundan çok, dünyada sosyalizmin kavranışı bakımından, egemen ya da muhalif Kominist Partilerin bu günkü tasavvurlarının, Leninizm karşısındaki durumlarının ne olduğunun araştırılmasının daha yerinde olabileceğini düşünüyorum. Haydi, diyelim ki, SB'nde bir bürokratik kast içte bir karşı devrim yapmış, iktidarı ele geçirmişti. Çin'de de mi öyle olmuştu? Küba'da öyle mi olmaktadır, Yugoslavya veya

diğerlerinde öyle mi olmaktadır. Eğer böyle denecek olursa, zaten o zaman epey başka bir tartışmalar silsilesine girmek gerekiyor. O zaman, Batı Avrupa'da veya ABD'de gerçekleşmiyen, yani dünyanın emperyalist kampını topyekün ortadan kaldırmayan devrimler olmadığı sürece, geri ülkelerde iktidarların ele geçirilmesi sürekli olarak bürokratik karşı devrimler de denilen, bir kaçınılmaz tarihsel süreklilik evresinden de geçerek ilerleyecektir. Eğer yasa buysa, zaten o yasaya uymaktan fazla, yapılabilecek çok şey yok demektir. Ama bütün bunları da, bir yandan görmek, kavramak, çözümlemek gerekiyor. Mesela ben, Küba'daki önderliğin hiçte SB'ndeki önderlik gibi, 27 sonrası önderlik gibi olduğunu düşünmüyorum. Ama Kübada da benzer sorunların yaşanmakta olduğunu zannediyorum. Orda da, SB'nde olmadığı için, bu gün fazlaca talep edilen birden fazla parti yoktur. Küba da da bir parti vardır ama, Küba halkının, Küba'daki önderlikle olan ilişkisi ordakinden çok daha farklıdır ve bizim açımızdan çok daha olumludur vs. vs... Ama bütün bunlara rağmen yapısal biçimlenişlere, baktığımız zaman aşağı-yukarı aynı seyrin takip edildiğini düşünüyorum. Dolayısıyla, probleme ben SB'ndeki sorunun çözümü bakımından değil, kapitalist metropollerde olmayan, geri ülkelerde gerçekleşmiş proleter devrimlerinin gelişme çizgisi bakımından bakmak ve bunu yorumlamak gibi bir başka meseleyle uğraşmamız gerektiğini ve sadece Ekim devrimi sonrası ile değil, 2. Savaş sonrası ve bütün herşeyle uğraşmamız gerektiğini ve ortak karakteristikleri bulup çıkartmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu bize belki bazı ipuçları verebilir ama, problemin tümünün çözümünü vermez. Çözümün ne olacağını soracak olursanız, ben kendimi, henüz öyle bir çözümden söz edecek durumda hissetmiyorum. Ama neleri yapmamamız gerektiği konusunda, bütün bu konuşulanlardan az çok bir fikre sahip olduğum söylenebilir. Benim şimdilik diyeceğim bunlar.

A.U Şimdi burda, bir Orhan'ın söylediklerine ilişkin, bir de Tanju'nun söylediklerine ilişkin, iki açıdan söyleyeceğim şeyler var. Şimdi, Tanju'nun söyledikleri, aslında oldukça kapsamlı bunları şu sohbetin sınırları içinde kısa kısa formüllerle ancak yanıtlamak mümkün olacak. Tanju şöyle bir cümle kullandı. "Tarihte hiçbirşeyin mutlak zorunluluğu yoktur. Sosyalist demokrasinin mutlak biçimi olamaz, sosyalizmin mutlak biçimi olamaz. Demin kavram kargaşalarından söz etmiştim. Bir yerde, anlaşmak zorundayız. Sosyalizmin inşa sürecinde nasıl bir devlet, nasıl bir toplum olduğuna dair belli kurallarımız, belli ilkelerimiz var ve bunlar evrensel yasalardır. Sovyet, işçi meclisi ya da konsey vs. bunların hepsi aynı anlamdaki işyeri temelli iktidar organlarıdır. İşyeri temelli, işçi sınıfının iktidar organları olmadan, -bunların adı ve biçimi değişebilir- proleterya devleti olmaz. Proleterya devletinin bu açıdan mutlak biçimi yoktur dediğimiz anda, artık, bana göre marksizmin dışına sıçrarız. Bununla da kalmaz, bilinemezciliğe sıçrarız. Yani hiç bir şey bilinemez. Ondan sonra, bilimsel temellerinden arınırız Marksizmin. Soyalizmin biçimlenişi anlamında demin bir şey ifade ettim. İşçilerin özyönetim organlarıyla, bunların birbirleriyle olan ilişkileri, bunların işleyişi, bunların diğer sınıf ve

tabakaların organlarıyla olan ilişkileri, ekonomiyi denetleyiş biçimleri vs., bunların hepsi biçimi oluştururlar. Bunlar ülkeden ülkeye değişebilir, sınıf ilişkilerine göre değişebelir. Ama dediğim gibi, işçi sınıfının işyeri temelinde ortaya çıkan özyönetim organları olmadan, sovyet devleti, yada proleterya devleti olmaz. Şimdi, bir cümle daha var. Devrimin "mutlak metodu olmaz" diye. Bizim politik yöntemimiz tarihsel materyalizmin ışığında bize sunulmuş bir yöntem, felsefi düzeyde yöntem kavramını siyasal kavramlara dönüştürdüğümüzde, bir devrim anlayışıdır bu, elbetteki bu anlayışlar farklı farklı olabilir. Bu noktada bir farklılık diyelim ki bizim aramızda şekillenebilir. Tanju'yla aramızda veya bir başkasıyla. Ama burda devreye metod kavramını sokuyorsa, bilmeliyiz ki yöntem kavramıdır. Dolayısıyla bu çok temelli bir kavramdır, esasa değin bir kavramdır. Bunun mutlaklığı olmadığını, bir ana mantığı olmadığını söylemeye vardırıyorsak, mutlak kavramından bunu anlıyorsak, burda tehlikeli birşeyler var gene. Ama, yok şunu söylüyorsak, gene, proleterya devriminin biçimleri önceden öngörülemez, proleterya devriminin hangi biçimlerde şekilleneceği, hangi anda ve nasıl bir kıvılcımın ortaya çıkacağı, bunun ülkeden ülkeye sınıf ilişkilerinde nasıl biçimler yaratacağı tabii bu açıdan öngörülemez ama, bunun araçları, aygıtları esasına ilişkin şeyler vardır ve bu öngörülmüştür zaten. Yani Marks, Komün'e ilişkin bütün saptamalarında bunu anlatır. Lenin geri döner, Komün'ü temel alarak bunu anlatır ve kendilerine komünist demelerinin nedeni budur. Komün'e yükledikleri bir işlev vardır, tarihsel bir işlevdir bu. Şimdi, burda dünya devrimi sorununa, geliriz. Bu noktada Ertuğrul'un söylediklerine katılıyorum. Bunun bugün için, başlangıçtaki anlamı yok ama, bu gün gene şöyle bir anlamı olacaktır varolan sosyalizm' lerin toplamında, birtakım sorunların çözümlenmesini tartışıyoruz. Bunların nasıl hallolacağına dair bir tartışmada, üretici güçlerin uluslararası düzeyi, bunların sosyalist sistemdeki üretici güçlerle olan karşılıklı ilişkileri sorununa ilişkin dünya tarihsel bağlamda fikirlere sahip olmayan bir insansak, somut öneriler getirme şansımız olmayacaktır. Yine jeopolitik durumumuz ele alındığında devrim hiçbir zaman ulusal bir tasarı olamayacaktır. Tek ülkede sosyalizm tartışması devrimin terkedilmesi anlamına gelir, diyor Tanju. Devrimi niye terkedeceğiz? Bunu savunan Lenin devrimi terketmedi. Tam tersine, en enerjik bir biçimde devrimi kazandı. O dönemde, gene ayrı şekilde bu fikri savunan Troçki, Lenin'in yanında yer alan hemen hemen tek insandı. Bütün partiye karşı Lenin ve Troçki savunuyorlardı "tüm iktidar Sovyetlere" fikrini. Bu perspektifte hep şunu söylüyorlardı. "Biz bir dünya devrimin başlattık, bunun onurunu paylaşacağız. Bizi, Fransız kardeşlerimiz, Alman kardeşlerimiz, Amerikalı kardeşlerimiz izleyecekler."

T.A : Ama yanıldılar...

A.U : Elbette. Ama neydi yanılgıları, böyle bir şeyin olabilirliği miydi? Stalin bile, Leninizmin İlkelerinin, ilk versiyonunda, açıkça dünya devrimi fikrini dile getirir çünkü hepsi Marksizm'e bağlanmışlardır. Marksizmin, açıkça dile getirdiği, Kapitalizm'e dair fikirler

vardır. Dolayısıyla bu dünya devrimi meselesi tek ülkede siyasal iktidarın ele alınamayacağı fikri değildir. Böyle bir şey içermez bu tartışma. İşte, Troçki'nin de çok açık, enerjik fikirleri vardı bu konuda, beş yıllık planlar öneriyordu. vs. Dolayısıyla, Troçki de dahil olmak üzere, dünya devrimini savunanlar, "biz dünya devrimini bekleyelim, onun için iktidarı ele almayalım" diye bir şey söylemediler. Zaten böyle birşey söylenmesini gerektirmiyordu bu fikir, bu kendi ülkemizde devrime başlayalım demektir. Ya da yani sosyalizm bir statüko değildir oturup üstünde beklenilen. Sosyalizm, kapitalizmden sınıfsız topluma geçiş döneminin adıdır. Bir geçiş sürecidir. Şimdi, burda son olarak şuna geleyim; ben, demin şöyle bir şey söylemedim, azami program yoktu, yenildik. Böyle bir şey söylemedim. Nihai hedefi, sürecin bütün momentlerinde kollayan ve buna göre kendisini örgütleyen ve buna göre hareket eden bir mantığımız olmadığımız için yenilgimiz çok daha acı oldu demek istedim. Yoksa, elbette yenilgi olacak. Lenin'in Partisi yenilmedi mi? Yenildi. Yenilgi olmaz diye bir şey yok. Bir şeyi çok açık görmek lazım, şu iki fikri bile hala yeni tartışıyor durumdayız. İşçilerin özyönetim organları olmadan, Sovyet iktidarı olmaz, sosyalist bir işçi örgütü olmadan, iktidar mücadelesi olmaz. Bunlar Leninist-Marksist fikirlerdir, bunların dışında, konuşmaya başladınız mı, halkın örgütlülüğü, halk partileri kurmak vs. gibi fikirler üzerinde şekillenmeye başladınız mı, iktidar organlarını, bir halk iktidarı organları olarak görmeye başladınız mı, halk bulamacı içinde işçi sınıfını eritmeye, yoketmeye başlarsınız. Niyetlerden bağımsız olarak bu kaçınılmaz olarak böyle olur. Bunlar, bizzat azami programı dolayısıyle kuracağımız toplumu kavrayış tarzının ürünüdür. Şimdi, bu nokta öyle bir temelli nokta ki, dediğim gibi, aralarındaki bütün ayrılıklara rağmen, Rosa'yı, Troçky'i, Lenin'i, benzeri bütün proleter devrimcilerini, Plehanov, Kautsky ve diğerlerinden ayıran temelli bir nokta. Bu noktada, zaten bir ayrışmaya ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Türkiye'de yeniden ayrışma, bu noktada şekillenecek...

O.D : Şimdi ben kısaca özetleyeyim. Sonraki tartışmalara değinip, ondan hareketle deminki soruya bağlanabileceğini düşünüyorum sorunun. Ertuğrul ve Ahmet'in birbirini takip eden müdahaleleri, söylemek istediğim bir çok şeyi söylememi gereksiz hale getirdi. Kısaca özetleyeyim.

Program tartışması dönüyor aslında. Tam olarak bilmiyorum, çok dalanıp budaklandı. Tanju'nun da bu tartışmada kastedilen manada bir azami program şekillendirip şekillendirmediğini bilmiyorum. Ama şöyle saptama yapabiliriz. Yani, program meselisinden ziyade, bence bir strateji tartışması formüle edelim. Azami program tartışması da

E.K : Aslında aynı şeyin başka laflarla söylenmesi...

O.D : Belki de. Amâ strateji benim için şu anlamı taşıyor, kabul edebileceğimiz en yakın hedefimizdir, diye formüle etmek istiyorum. Bu anlamda stratejinin tanımlanması asgari yada azami program-dan farklı bir olay. Sen demin formüle ettin. İşte, geçiş programı azami-asgari programın yerine geçti dedin. O zaman, dedin sen, dünya dev-

riminin güncelliği vardı. Geçiş programı o yüzden gündeme geldi. Doğru. Bunun peşinden şöyle bi Bu anlamda stratejinin tanımlanması asgari ya da azami programdan farklı bir olay. Sen demin formüle ettin. İşte, geçiş programı, azami-asgari programın yerine geçti dedin. O zaman, dedin sen, dünya devriminin güncelliği vardı. Geçiş programı o yüzden gündeme geldi. Doğru. Bunun peşinden şöyle bir ilave geliyor: bence bu önemli bir noktadır. Bütün dünya nesnel olarak bir proleter devrimi için olgunlaşmıştır. Hatta koşullar çürümeye başlamıştır. Dünyanın herhangi bir yerinde, harhangi bir noktasında artık proleteryanın iktidarı alabilmesi için gerekli nesnel koşullar vardır. Yalnızca öznel faktör eksik, ya da ters yönde çalışmaktadır. Bu anlamda da, insanlığın sorunu, işçi sınıfının uluslararası ya da tek tek ülkelerdeki önderliği sorununa indirgenmiştir. Şimdi bu formülasyon, dünya devrimi artık yükselse de yükselmesede, artık çağımızı kapsayan bir formülasyon olarak bence bir önerme getiriyor. Eğer bunu kabul edersek, yani bu nesnel olgunluk faktörünü benimsersek, dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir devrimciye düşen bu öznel sorunu aşmaktır. Bizim için bu gün herhangi bir ülke de bir proleter devrimi mümkündür. Bunun için çalışmamız lazım. Bu anlamda, ben dünya devrimi perspektifini savunmakla beraber, tek tek bir çok ülkede bunun mümkün olduğunu, bunun için çalışılması gerektiğini savunuyorum. Bu anlamda, Ahmet'in de geçmişe ilişkin verdiği örnekler, bence olumluydu, yerindeydi. Şimdi bu sorun, program tartışmasını bir kenara atıp yeni bir tartışma açıyor. İyi de, bu kastettiğimiz şey, yani bütün dünya da artık nesnel olarak mümkün olan şey, proleter devrimi, nasıl birşeydir? Yani bu nasıl cereyan edecektir, hangi güçler tarafından, hangi yöntemlerle gelişecek ve hangi kurumlar üzerine oturacaktır? Burda, bizi, sosyalist demokrasiyi, hedef seçtiğimiz stratejiyi, güçler ilişkisini, perspektifini birbirine bağlayan esas sorun, buralardan geliyor. Şimdi bir kez, olabilirliği benimsediğimiz noktadan itibaren, stratejimiz çok net bir şekilde belirlenmek durumundadır. Proleterya içinde çalışmayı esas alan bir perspektiftir. Proleteryanın yöntemleri, ki bu yöntemler uzun bir tarihte şekillendi. Nedir bunlar grevlerdir, ayaklanmalardır, işgallerdir, fabrika komiteleridir, sovyetlerdir. Bunlara ek olarak bu gün bilinmeyen, tek tek ulusal mücadelelerin geliştireceği, ama o sınıfsal mücadele hareketinin içinden çıkabilecek yöntem, araç ve örgütlenmeler olacaktır. Programdan benim kastım, işte biz iktidara gelince şunu yapacağız, bunu yapacağız, sosyalizmi şöyle kuracağız, hayat böyle olacak, aile böyle olacak filan... bunlar değil. Bunları belki teorik planda tartışırız da, bugünkü somut pratiğimiz açısından, eylem süreci açısından bunların çok fazla anlamı yok. Ama ötekinin çok büyük anlamı var. Bu gün Vietnam, Küba ve benzeri süreçleri örnek alırsak o zaman yapacağın işlerin hepsi, buna göre olur. Örneğin, buna yönelik, bu stratejiye yönelik örgütlenmeler geliştirirsin, örgütlenmeni ya da çalışma alanını buna göre seçersin, mücadele araçlarını buna göre seçersin, dolayısıyla bu bir program, yani azami değilse bile, iktidar hedefiyle senin arandaki bütün süreci kapsayan bir program... Bunun da bir günlük, üç günlük, birkaç yıllık bir süreç olmadığı

aşikardır. Böylesi uzunca bir dönem, senin yönünü belirleyecek br perspektif demektir. O anlamda, iktidarın fethine hangi sınıfsal güçlerle hangi araçlarla, hangi yöntemlerle gidileceğinin, bu anlamda bir eylem programının tespiti önemi taşıyor.

Şimdi, bu eylem programını neye göre tespit edeceğiz? Ben burada sosyalist demokrasiyle bağlantı kuruyorum. Eğer bir proleter devriminden söz ediyorsak, Ahmet'in dediği gibi, söz konusu olan öz örgütlenmelerdir, bu sınıfın iktidar organlarıdır. Bu Rusya'da sovyetler biçiminde çıkmıştır, başka bir yerde başka bir biçimde mi çıkabilir, ben bir mutlaklık koyamıyorum. Bolivya da 1953 olayı sendikalar üzerinde cereyan etti, 1931'de İspanya'da bir işçi devrimi oldu ve başarısız bir işçi devrimiydi. Ama oldu, bu sendikalar üzerinde cereyan etti. Önemli olan bu organların sınıfsal karakteri ve neyin temsilcisi olduğu ve nasıl şekillendiği. Ama ben bunun yerine örneğin bir ordunun, öz örgütlenme organlarının yerine bir ordunun geçebileceğini düşünmüyorum. Bu başka bir perspektiftir. Bu ordu bunu ikame edemez, bunun yerine geçemez. Bu, ordunun iktidarı kendi kurumlarıyla bunların yaygınlaşması ve devlet kurumlarının şekillendirmesiyle oluyor. Bu da çıkış noktası ile iktidarın biçimlenmesi arasındaki ilişkiye işaret ediyor. Bir de bu işler böyle oluyor. Yani başka türlü olmuyorsa ne yapacağız? sorusu vardı. Ben hiç bir şeyin, kendiliğinden olduğunu düşünmüyorum. Örnek verirsem, Çin Devrimi, Çin Devriminin gerçekleşme tarzında olduysa, bunun içerisinde, kesinlikle, yüzde yüz inanıyorum, bir sübjektif olumsuz faktör rol oynuyor. ÇKP, Rusya'dan sonra kurulmuş en ciddi işçi örgütüydü. Çen Du Siyu döneminde kurulmuş, esasında bir işçi örgütüydü. Şanghay'da, Kanton'da, çok çok ciddi işçi temelleri vardı. Ve o dönem Avrupa dışındaki Komintern Partileri içerisindeki en önemli işçi hareketiydi. Vietnam'da, devrimci hareketin ilk örgütlenmesi dönemi de bir işçi hareketi olarak değerlendirilmelidir. Bundan sonra da, Ho Şi Minh'in tasfiye hareketinden sonra, mesele farklı bir anlam kazanmıştır. Şimdi biz acaba şunu diyebilirmiyiz, eğer bu başarıya ulaştıysa, ötekisi yanlış, bu doğru olduğu için başarılı olmuştur diyebilirmiyiz? Çoğunlukla böyle deniyor. Zaten Çin'de devrim böyle olurdu. O yüzden de devrimi böyle tanımlayan kişiler başarı kazandı, diğerleri ise başaramadılar. Öyle olsaydı, o halde bu stratejiyle yola çıkan bir çok hareketin başka yerlerde de başarıya ulaşması mümkün olmalıydı. Ve ayrıca şimdi sıkıntılardan söz etmeye gerek kalmazdı.

E.K : O öteki için de söylenebilir.

O.D : Her ikisi içinde geçerli. Bu anlamda dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir şekilde bir proleter devrimi perspektifi ile çalışmak ve örgütlenmek, şu yada bu sebeple bir yenilgi koşulu kabul edilmemelidir. Bu geçmişte de geçerliydi, böyleydi, bugün çok daha geçerlidir. Şimdi örneklerimizi alırsak, Tanju bugün azgelişmiş ülkeleri kaydediyor, esas olarak orayı öne çıkarıyor. Bu gün bir Brezilya'yı nereye koyacağız, 60 milyon işçisi var. Bunun yarısı sendikalı. Bir bağımlı kapitalist ülke olarak kabul edeceğimiz Brezilya'da bir devrimin bir proleter devrimden farklı cereyan

edeceğini düşünmek mümkün değil. Oysa, Brezilya'da, daha yakın bir geçmişe kadar genel olarak devrimci hareketin egemen çizgisi, bir gerilla perspektifi idi. Yani fabrikalarda örgütlenmeyi dahi, kırda gerilla hareketine kan sağlayacak bir yöneliş olarak kabul eden bir çizgi Arjantinde keza böyleydi. Şunu söylemek istiyorum, bu gün de, dün de herhangi bir ülkede proleter devrimi perspektifinde ve o yöntemle çalışmak bir hayal değildi, bir ütopya değildi, hala da değildir. Bir örnekten yola çıkarsak, 1953'te Bolivya'da gerçekten bir proleter devrimi başlamış ve yenilmiştir. Yedi ay sendikalar iktidardaydı. Başka hiç bir silahlı örgüt yoktu. Sendikaların 23 bin kişilik silahlı milisleri vardı. Ordu yıkılmıştı ve sonuçta burada bir işçi devrimi yenildi. Ama 1953'teki bu olaydan sonra Che'nin gerilla girişimi oldu ve o da yenilgiye uğradı. Şimdi, o da yenilebiliyor, bu da yenilebiliyor, batı Avrupa'da da yenilgiler oldu deyip yeni yollar aramak mı gerek! Bunun ampirizm ve marksizmle ilişkisi yok. Staratejimizi çizerken, amacımız ne? Bizim amacımız kapitalizmin yıkılması değil. Bizim amacımız esas olarak, sınıfların ve sömürünün olmadığı bir dünya kurmak. Kapitalist sömürü ilişkilerinin yıkılması, bunun için zorunlu ve vazgeçilmez bir şey. Sömürücü sınıf diktatörlüğünün parçalanması da bunun için gerekli ve sosyalist demokrasi de bunun için zorunlu, vazgeçilmez bir biçim. Ben hiç tartışmaya bile gerek görmeden söyleyebileceğimi düşünüyorum; böyle bir sosyalist demokrasi olmadan, sınıfsız topluma yaklaşmak bile mümkün olmamıştır, olmayacaktır.

Yani, sınıfların ortadan kalkması, artık herkesin kendi kendini yönetir hale gelmesi, devletin devlet olmaktan çıkması; bu yönde bir evrim görülmüyor, Hiç bir yerde bu yönde bir örnek yok. Kapitalist sömürü ilişkileri yıkılıyor. Güzel de, bunu başaran her hareket, bizim kendimizi özdeşleştirmemiz gereken bir hareket katiyyen değil. Biz bunu başka bir şey için amaçlıyoruz. Dolayısıyla o amaca yönelik ve buna bir perspektif gerekir. Herhangi bir başarılı formül değil. Bu ise bizi vazgeçilmez olarak bir proleter devrimi bir sosyalist demokrasi fikrine götürür. Bu gün sosyalist demokrasi tartışmalarında beni, başkalarından ayıran şöyle bir nokda var. Çoğulculuk, çok partililik gerekir, demokrasi gerekir. Dolayısıyla bizim sosyalizmimizde de, demokrasi olacaktır gibi bir mantık zinciri var. Bunu reddediyorum. Bizim çıkış noktamız, sosyalizmin, sınıfsız toplumun kurulması için nasıl bir iktidar gerekir sorusu. Bir işçi devleti, sınıfsız topluma ilerlemek için böyle bir şeye ihtiyaç duyulduğundan, kaçınılmaz olarak bağrında farklı akımları barındırmak, sınıfın bu eğilimlerin yansıtmak zorunda olduğundan, bu yüzden sosyalist demokraside, kuvvetle muhtemeldir ki, bir çok parti olacaktır. Yine ben diyorum, kuvvetle muhtemeldir ki, geçmiş toplumdan arta kalan bizim burjuva ya da küçük burjuva diye değerlendireceğimiz akımlar da, işçi sınıfı içerisinde siyasal ve ideolojik etkinliklerini sürdüreceklerdir. Bunlar, sovyet tipi organlar içinde olabilecektir, kendilerini gösterebilecektir. Ben bir çok parti fikrine bir ahlaki gerekten değil, sınıfsız topluma gidişin biricik yolu bu olduğu ve bu yoldan vazgeçmememiz lazım olduğu için, diğer sonuçlarını da kabullenerek katılıyorum. Tabi ben de benim gibi

düşünen ve davranan insanlardan oluşan bir toplum olursa, tercih ederim. Bunun tersini bir erdem kabul etmiyorum. T. Yılmaz'ın tartışmasında dediği gibi, bilimsel düşüncenin gelişmesi için tartışma olması gerektiğini sosyalist demokrasinin esas gerekçesi saymıyorum. Benim anladığım proleter devrimi, onun organları, kurumları, gerçekten öyle olabilmeleri için, sosyalist demokrasiye ihtiyaç duymaktadırlar. Şimdi bu bizim için bir program meselesi midir? Bu bizim için bir program meselesidir, bir program, bir stratejik hedeftir: İktidarı öz-örgütlenme organları tarafından alındığında ileriye doğru gidebileceğimizi düşünüyorum. Bu benim için önemli bir ayrım noktası. Başka yollardan kapitalizmin yıkıldığı vaki olmuştur ama, o ülkelerde sosyalizme doğru gidişin önünün açık olduğuna dair belirtiler görülmemektedir. Kapitalizmin buralarda yıkılmış olması ekonomik ve sosyal planda atılan adımlar önemlidir ama, bunun sosyalizme giden yol olduğunu hiç kimseye söylemeyeceğiz. Böyle gitmeyecek diyeceğiz. Proleter devrimci bir mücadele tarzıyla, fabrikalarda denetim ve öz-örgütlenme organlarının yaratılmasına çalışacağız, sendikalarda tabanın esas itibariyle örgütlerine sahip çıkması perspektiflerini sunacağız. Yine aynı şekilde bütün bunların, ancak işçi sınıfının bu mücadelesinde yer alan akımların birleşik bir cephesiyle mümkün olacağını savunacağız. Bu, günümüzün bir buluşu değildir. Rusya'da da böyle olmuştur. Yani Rusya'da da bir birleşik cephe liderliği yatar. Sonradan bu cephenin unsurları birbirlerine düşman kesildiyseler bile, Rusya'daki devrim, düpedüz bir birleşik cephe halinde oldu ve ancak bu yüzden olabildi. Başka türlü olmayacaktı, sırf bolşeviklerle olmayacaktı. Sol SR'ler, Enternasyonalci menşevikler katılmasalardı devrime, devrim olmayacaktı, öyle gözüküyor. Biz perspektifimizi buralardan seçersek, bu hedef doğrultusunda çalışan, sınıf içerisinde çalışan bütün akımlara açık bir birleşik işçi cephesi ve bunun en yüksek ifadesi olan sovyetlerin iktidar organları olarak tesisi, bizim sosyalist demokrasi hedefimiz, yada stratejik hedefimiz olmak zorundadır. Bu, bugün kapitalizmin yıkıldığı ve yıkılmadığı ülkeler için geçerlidir.

Burdan, enternasyonalizme nasıl varırız? İktidarı aldık. Sonra ne yapacağız? Sosyalizmi inşaya başlıyacağız. Ama burda iki görüş var. Sorun sosyalizmi kurmayı isteyip istememe ayrımı değil. Beklemeksizin, başka yerde ne oluyor acaba diye bakılmaksızın kapitalist işletmelerin derhal işçi denetiminde millileştirilmesi, merkezi planlama, sanayinin örgütlenmesi, vs. şeyleri gündeme getirerek inşaya başlanacak. Bunun için beklemek söz konusu değil. Neden? İktidarın sosyal temeli de bu olacak zaten. Bu temel olmadan zaten ileri gidemeyeceğiz. Nasıl merkezi bir planlamayı gündeme getirmeyiz. Yani açlığa mı mahkum edeceğiz insanları? Yok, tabii ki hemen başlamak zorundasın. Aksi taktirde sırf devrilip gidersin. Ama başlamak orada tamamlamak demek değil.

Ayrım noktası nerde? Biz bunu yaparken gündeme neler geliyor? Bu gün Nikaragua'yı alalım, Arias Planı çıkıyor ve Nikaragua kendi çıkarları için, Salvador'a ihanet ediyor. Benim bakışım bu. Salvador

devrimine ihanet etti. Sonuçta orda da Brest'ten örnekler tartışılıyor en çok. İşte, Brest'te de böyle yapılmıştı zaten. Hiç alakası yok. Brest-Litovsk'ta, çok açık seçik, Alman devrimcileriyle, Rus devrimcileri işbirliği halindedir. Rosa, evet diyordu, "öyle yaptılar, başka türlü de yapamazlardı. Çünkü zaten bizim bir şey yapabilme imkanımız yoktu. "Bundan dolayı Rus devrimcilerine herhangi bir şeyi yok. Ama ben bu gün Salvador'daki mücadeleyi yürütenlerin, Nikaragua'nın bu girisiminden dolayı müteşekkir olduklarını düşünmüyorum. Şimdi, bu koşullarda karar mekanizmaları ne olur? Bizim herhangi birimiz, herhangi biri Yunanistan'da olsaydı ve bize şöyle bir fetva", silahlarınızı teslim edeceksiniz, şey yapacaksınız" denseydi, ben biliyorum ki burda bulunanların tamamı reddedecekti. Türkiye'deki...

E.K : Ondan o kadar emin olma. Ötekilerde bizden daha kötü adamlar değiller. Bu demin senin söylediğin, yani işte, önderliğe bağlılık falan gibi...

O.D Hayır ben bu günden projeksiyon yaparak diyorum. Belki bende orda olsam farklı davranırdım. Onu bilmiyorum ama, ben bu günkü kafamla, ben öyle yapardım diyorum. O zaman peki, başkalarını katmayayım. Sonuçta...

E.K : Şimdi hakaret gibi oluyor...

O.D : Şimdi burda önemli olan ayrım noktası bence, deminki soruya bağlanarak gidiyorum, şimdi nasıl olacak bu ilişkiler, yani bunun kararını kim verecek? Şimdi, orda sakat olan neydi? Belki de Yunanistan'daki devrimcilerin silahlarını bırakması, teslim etmesi, Togliatti'nin iktidarı almaktan vazgeçmesi, ya da Thores'in direnişe hemen geçmemesi gerçekten mecburiydi diyelim, böyle bir varsayım kabul edelim. Ama bu zorunluluğa kim karar veriyor? Bu eğer, SB'ndeki partinin yönetim organları bütün dünya hakkında böyle kararlar alıp, bunları bir Konintern aracılığıyla başkalarına dayatıyorsa ve bunu belirleyenler, onun çıkarlarıysa, burada sorun var. Eğer Nikaragua, fütursuzca, Salvador'a bakmadan Arias Planına imza atma rahatlığını hissediyorsa burda bir sorun var. Biz uluslararası bir örgütlenmeyi, bunun için zorunlu görüyoruz. Yani dünya devrimi bir bütünlük olmalı. Bu bütünlük demokratik merkeziyetçi bir işleyişe oturmalıdır ki, onun kararlarına uyabilsin.

A.U : Burda bir şey söylemek istiyorum. Belki Nikaragua'daki devrimcilerde, iktidardakiler de şunu düyünüyorlar. Biz rest çektiğimiz anda kim yanımızda olacak. Bizim kime güvenerek rest çektiğimizi düşünüyorlar. Yani niyet sorunundan aşmaya çalışıyorsun. Niyet sorunu değilsemesele...

O.D Tabi, böyle bir tartışma ortamı, böyle bir demokratik merkeziyetçi ilişki ortamının yokluğu, bu gün her ülkeyi, her koyunu kendi bacağından asılmaya yöneltti. Ama ulusal düzeyde de benzeri şeyler olmuyor mu? Yani ulusal düzeyde de bir demokratik merkeziyetçi parti, kısmen kendi çıkarlarının tersine, bazı genel çıkarları öne çıkartabilir. Çıkmıyor mu? Çıkacaktır. Uluslararası

düzeyde de böyle olacaktır ama, bunun mekanizması önemlidir. Bunun nasıl bir mekanizma ile kuruyorsunuz? Gerçekten uluslararası planda işçileri temsil eden ve çeşitli ulusların seksiyonları arasında demokratik merkeziyetçi işleyişi olan bir yapı kurulursa, o eşitlik eşitsizlik sorunu içerisinde olan meseleler, ancak, böyle bir mekanizmayla çözülür. Böyle bir mikanizma olmadığı sürece, böyle bir mekanizmanın olmadığı koşulları zaten bunlar böyle olurdu diye düşünmek doğru değil. Çünkü ulusal sosyalizm anlayışlarının, milliyetçiliğin sosyalizme bulaşmasının en olumsuz sonuçları, uluslararası dayanışma ilişkilerinde berheva etmiştir.

1918 yılında Karadeniz'de Fransız donanması, Andre Martin önderliğinde isyan etti. Beyazlara destek için, Rusya'da iç savaşa katılmak için giden Fransız askerleri isyan ettiler ve Bolşeviklere katıldılar. Avrupa'da bir sürü yerde grevler oldu. Rus devrimine destek için. Yıllardır böyle şeylerin hiç olduğu yok. Dayanışma mesajları bol bol öraya buraya gidip gelir. Bu gün Darphane grevi var, Darphanedeki grev nedeniyle paraların Meksika'da basılmasına karar veriliyor, Meksika'da dayanışma sağlanıyor.

Iuğun ve durağanlığın, bu yerelliğin boyunduruğu altında gerçekleştiğini düşünüyü Evet, bütün bu süreçler, devrimleri mümkün kılmıştı ama, bütün bu ülkelerin, Komünizme doğru evrilmeleri bakımından sadece yerel çerçevede kaldıkları zaman, sonuçta, maddi üretici güçlerin geliştirilmesi bakımından yetersiz bulunan sermayelerin sağlanması için, nihayet uluslararası sermaye piyasalarına açılma gibi, kaçınılmaz sıkıntılarla karşı karşıya geldiklerini gördüğümüzde, o zaman dünya tarihsel ölçekte çözülecek bir problemi ta işin başında öngörmeyle, öngörmeme arasında bizim için bir fark doğacağını doğrusu ben düşünüyorum. Ancak, öyle zannediyorum ki, bizim burda şöyle bir ayrım yapmamız gerekiyor. Bütün bunları politik dile, gündelik sınıf mücadelesi diline tercüme etmenin bir yolunu bulmamız, yani bu problemi işçi sınıfına taşırken, yada problemlerin çözümlerini yada bu çözümlerin mümkün biçimlerini işçi sınıfına, mücadele örgütlerine taşırken seçeceğimiz sloganlar, seçeceğimiz örgütlenme biçimleri vs. bu kavrayışlara bağlıdır. Bu tartışma bence bu anlamda önemlidir. Yoksa bizim acil problemleri-örneğin bu gün Türkiye'de 12 Eylül rejimine karşı ne yapacağımız konusunda bu konudaki farklı düşünüşlerin bizi, yapacaklarımızın birde-ikiden fazla seçeneği olduğu, konusunda çok fazla tartıştırmayacaktır. Zaten böylesine tartışmalar için ben aslında, vaktin de hayli gecikmiş olduğunu düşünüyorum. İşte hareketlerin az çok cılızlaştığı, sadece önder kadrolar halinde kaldığı ve herkesin işte, üstünü başını süpürüp yeniden doğrulmaya çalıştığı dönemlerde böyle şeyler daha büyük bir güçle tartışılırken, herkesin kımıldanmaya başladığı zamanda pratik sorunlar, mücadelenin güncel sorunları daha yakıcı hale geliyor. Yani bizim konuştuklarımız, belki bundan sonra çok yaygın halde belki konuşulmayacak. Ben bunların bu kapsamda ve bu güçte daha sonra gelişeceğini ve güçleneceğini de sanmıyorum. Ama en azından bu tartışmaların benim için şöyle bir yararı var: Hiç değilse başkalarından

öğrendiklerim, bu tartışma sürecinde geçmiş deneylerden öğrendiklerim de örneğin, bundan sonraki adımlarımda merkez komitelerin değil, tabanların çıkarlarını gözetmenin büyük önem taşıdığını, yığın örgütlerinde yürütme kurullarını ele geçirmenin değil, yığını ele geçirmenin önem taşıdığını, bütün güç ve umutlarımızın buna yüklenmesi gerektiğini, belki daha önceden bilmekle beraber şimdi kuvvetle öğrendiğimi düşünüyorum. Benim için önemli olan buydu. Şimdi bunları, bilenlerle bilmeyenler arasındaki farkın ne olacağını, belki önümüzdeki dönemin pratiğinde görebileceğiz. Umalım herkes bu şeyleri bizim kadar güç ve kuvvetle istemiş ve kendi içinde tartışmış olsun diyeceğim. Ben, belki şimdi tanjunun söylediklerini anlayabilmek için bu tarafa doğru çekiştirdim ama, bunları doğrudan eleştiri olarak değil, "böyle anlaşılırsa bu anlama gelir" diyerek cevaplandırdığımı düşünmek lazım. Bir başka nokta şu: Ben doğrusu, tek ülkede sosyalizm olur mu, olmaz mı, çok ülkede sosyalizm olur mu, olmaz mı tartışmasının aslında, büyük ölçüde aşılmış olduğunu düşünüyorum. Tek ülkede sosyalizm tartışması bence, Sovyetler Birliği'nde interregnum döneminde ortaya çıkmış bulunan tarihen tamamen özgün ve SB'nin iç münasebetlerine bağlı bir tartışma olarak ortaya çıktığını düşünüyorum. Bu iç münasebetlere bağlı bir tartışma, Komintern aygıtı vasıtasıyla, bütün uluslararası hareketin bir tartışması haline geldi ve yaygınlaştı. Ve sonunda, Stalinizm-Troçkizm ayrımı dolayısıyla da, tek ülkede sosyalizmi savunanlar ve çok ülkede sosyalizmi savunanlar gibi bir ayrım doğrultusunda gelişti ve nihayet bu tartışma, tek ülkede sosyalizmi savunmayanların, Troçkist, hain, dolayısıyla başı kesilmesi gereken; ötekilerinin ise bir numaralı komünist olarak ifade edildikleri -tabii ki birazda gülünçleştirerek bunları anlatıyorum-bölümlenmeye geldi oturdu. Ancak, bence Doğu Avrupa'da gerçekleşen, Çin'de gerçekleşen ve öteki ülkelerde gerçekleşen devrimlerle birlikte sosyalizm, bir sosya-ekonomik formasyon olarak belki değil, ama dünya ölçeğinde iktidar mevzilerini ele geçirmiş bir hareket, bir tarihsel hareket olarak bir tek ülkenin sınırlarını aşan, aşağı yukarı dünya coğrafyasının beşte birini aşan bir bölümü, nüfusun da aşağı, yukarı o kadarını kucaklayan bir hadise geldi. Bu nokta da, artık Sovyetler Birliğinin kuşatılmışlığından kalkan problematik yok oldu diye düşünüyorum. Bu yüzden de tek ülkede sosyalizm tartışmasının 1927'de olduğu gibi bir önemi bizim için yok. Ancak, bu tartışma dolayısıyla ortaya çıkmış bulunan sosyalizm tasavvurlarının gölgesinin üzerimize düştüğü nispette, bu tasavvurlardan arınmak bakımından bence bir anlamı var. Bu nedenle, tartışmanın bunun etrafında dönmesi halinde, problemin çözülmesinden uzaklaşacağımızı, giderek daha fazla, Sovyet Partisi içindeki münasebetlere, her bir fraksiyonun birbiriyle ilişkisine, bunların hangi tarihte ne gibi kararları nasıl aldığına doğru gidebileceğiz ve bu bence hepimiz için bilinmez olarak kalacak. Çünkü buna ilişkin verilerin ancak bir bölümü bu gün biraz daha çok erişilebilir bir hale geldi.

T.A : Şimdi, önce söylediklerimi ekstreminde almamak gerekir. Genellikle bazı kafaları görünce pandül gibi yüzseksen derece tersinden saldırıyormuşum, bu seferde sanki karşı bir fikri savunuyormuşum gibi oluyor. Gerçekte öyle değil tabi. Mesela, enternasyonalizm: Pratikte göremeyince, veya kötü bir şekilde kullanıldığını görünce fikrin özü yanlıştır anlamına gelmez. Şimdi kısaca özetlersem not edebildiğim kadar: İlk olarak şu görüşümü ben tekrar savunacağım. Yani tarihte mutlak politik zorunluluk yoktur görüşünü tekrar savunacağım. Ekonomi politiğin bazı yasaları var. Bu yasalar belli şekilde işliyor ama, bu yasaların işleyişi her zaman belli sonuçları doğurmuyor, artı belli politik sonuçları içeriyorlar. Politik sonuçları doğuran, sonuçta politik iradelerin çalıştığı anda çıkan güç dengesi oluyor. Yani kitlelerin politik iradesi, öncü gücün politik iradesi, dış koşullar ve o dönemin konjonktürü, bunlardan bir sonuç ortaya çıkıyor. Yoksa bir takım sosyal yasaların işleyişinden otomatik olarak belli sonuçlar çıkmıyor hayatta. Benim bakışım böyle. Ancak şunu da söylemek mümkün, yani tarihin genel eğilimi kitlelerin kendi kaderlerine sahip çıkması yolunda ve dünya çapında iniş çıkışlardan, biraz pozitif baktığımız zaman kendimize, yani şu son yüzyıl içerisinde kitlelerin kendi kaderlerini ele alma konusunda korkunç atılımlar içerisinde olduğunu görüyoruz. Marksizmin ileriye ışık tutan bir yöntem olduğunu kabul ediyorum ama, Marksizm her adımı göstermez. Genel istikameti size gösterir, fakat orada önünüze bir sürü engel çıkar, şu çıkar, bu çıkar, ama bunları nasıl ayıracağını göstermez. Bunu siz düşünüp aşacaksınız. Yani Marksizmin size verdiği hiç bir reçete yoktur somut sorunları nasıl halledeceğimize dair. Onun için şimdi genel olarak şey diyebiliriz, tamam, işçi komiteleri, üretimdeki rolleri gereği, dolayısıylada sosyalizmin kurulmasında çok önemli bir faktördür diyebiliriz. Ama sırf işçi komiteleriyle de sosyalist devlet kurulmuyor. Yani onun da çok sayıda, çeşitli zengin biçimleri ortaya çıkabilir. Keza metod konusunda da. Yani her ülkede hemen hemen tepeden inme bir ordu gelip, o ülkede iktidarı bazı adamlara teslim etmiyorsa, evrim farklı yöntemler, farklı metotlar izleyebilir. Kimisinde çok süratli bir ayaklanma tarzında olabilir, kimisinde bir iç savaşa dönüştürülmesi şeklinde olabilir, kimisinde uzun bir hareketli savaş uygulanabilir. Çeşitli yöntemler, metotlar. Kimisinde genel grev olabilir, çok çeşitli metotlar uygulanabilir. Bu bakımdan mücadele metotları konusunda da şunu kabul etmek gerekir diyorum, bu da herhangi bir mutlaklık değil, her tarihsel dönemde, o döneme denk düşen mücadele metotlarını kabul etmek gerekir. Yani metod mutlaklaştırılmasına karşı çıktığımı vurgulamak istiyorum. Dünya devrimi bir süreç. Fakat bu süreç içerisinde değişik güçler bunu ilerletiyor. Bazen de o güçlerin nefesi kesiliyor, öbür güçler alıp götürüyor. Bazen dünyanın bir bölgesinde ilerliyor devrim, bazen öbür bölgesinde ilerliyor, ama uzun süredir metropollerin dışındaki bölgelerde ilerliyor. Çünkü metropollerdeki işçi sınıfı, kaderini, emperyalist sömürünün devamına bağlamış durumda. Çok net bir şekilde görülüyor bu. Yani emperyalist sömürü, metropol işçilere, sosyalist bir iktidarın altında sağlanabileceğinden daha fazla imkan sağlıyor. Aksi taktirde, orda

sosyalist bir devrim olsa, o işçilerden tüketim düzeylerini düşürmeleri ve enternasyonal dayanışma belki beklenecektir. Yani böyle bir fedakarlığa katlanmaya kesinlikle niyeti yok. Bunun için dünya devrimci süreci, diğer alanlarda yürüyüp gidecek. Burada, tek tek ülkelerde, sosyalizm bir geçiş süreci olduğuna göre, sosyalizmin inşasına başlanabilir. Ama komünizme geçilmez. İki sebepten: Yani bir milli komünizme geçilmez. Birincisi, komünizm milli olmaz. İkincisi, emperyalist kapitalist sistem tasfiye edilmedikçe zaten komünizme geçilmez. Tek bir ülkede komünizm olmaz, ama bunun inşasına başlanır. Mesela sosyalizm. Sosyalizm bir geçiş sürecidir zaten. Bu arada bir olayı daha söylemek istiyorum. Şimdi bütün dünyanın herhangi bir yerinde devrim olabilir. Çünkü bütün dünyada devrimin objektif koşulları var deniyor. Subjektif koşulları hazırlarsanız, o zaman devrim yapabilirsiniz. Ben buna katılmıyorum. Çünkü dünyanın herhangi bir yerinde objektif koşulların olması, orda devrim yapılabileceği anlamına gelmez. Subjektif koşullar ile, objektif koşullar arasında bir konjonktür sorunu vardır. Birde milli kriz meselesi vardır. Uluslararası konjonktüre uygun olması. Yani genel objektif koşullar, yani üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki dengesizliğin olması, pek bir şey ifade etmiyor. Bir diğer değinmek istediğim husus; şimdi, azgelişmiş ülkelerde devrimci sürecin gelişmiş olması, gelişecek olması, oradaki mücadelenin bir köylü hareketi tarzında gelişeceği anlamına gelmez. Orada da işçi sınıfının geliştiği bazı ülkelerde, Güney Kora'de, Brezilya'da Uruguay'da, belki-yüzde yetmişi tek nehir değil mi Uruguay'ın-o ülkelerde işçi sınıfı ağırlığı hareketler olabilir. Belki ileride Türkiye'de de olabilir. Yeni kapitalistleşme süreci sürerse, yani Çin Devrimi gibi, Vietnam Devrimi gibi olacak anlamına gelmez. Ama emperyalist sömürü dolayısıyla bu ülkelerde olur, olacaktır.

Dikkatimi çeken husus şu oldu: Dünyanın değişik ülkelerindeki deneylerden çok bahsediliyor da, Türkiye'deki deneylerden pek bahsedilmiyor. Aslında Türkiye'de çok büyük deneyler oldu. Özellikle 1980-80 arasında. Şunu söyleyebilirim, yüzlerce işyeri partisi kuruldu. Fabrikalarda kuruldu. Medenlerde kuruldu, sonra kırsal alanda çalışmalar yapıldı. Bunlar bize ışık tutacaktır esasen. Yani, burada işçilerin katılımı nasıl oldu, tavrı neydi, mücadelelenin çeşitli aşamalarında katılmalarmı oldu, geri çekilmelermi oldu, bunları da çok titizlikle incelemek gerekiyor. Bunlar genellikle atlanıyor. Ve dünya örneklerinden: İtalya'daki konseylere, işte Küba'daki halk komitelerine bakılıyor, şuna bakılıyor, buna bakılıyor. Ama, Türkiye'de de artık son derece zengin bir deney birikimi oluşmaya başladı. Enternasyonalist meseleye gelince: Hemen, kısa vadede dünyada, uluslararası çapta mücadele koordine edilebileceğine, bir enternasyonal örgütlenmenin kurulabileceğine inanmıyorum. Belki orta vadede, uzun vadede olur, kısa vadede bu olmayacaktır. Ama daha çok bölgesel işbirliklerine, dünya çapında dayanışmaya yönelerek, mücadeleyi ileri götürmek mümkün olabilir. Ama herhangi bir enternasyonal örgütlenmenin kısa vadede kurulabileceğine inanmıyorum. Çünkü iktidarın ele alındığı,

sosyalizmin inşasına geçildiği ileri sürülen bir çok yerlerde, ulusal amaçlar ön plana çıkıyor. Bunu çok net bir şekilde görüyoruz. Yani kesinlikle o ülkenin, eğer proleteryasıysa, oradaki sözde proleterya iktidarı, kendi ulusal çıkarlarını azamileştirmeye çalışıyor, Bu bakımdan, Dünya çapında bir enternasyonal örgütlenmenin kısa vadede kurulabileceğine asla inanmıyorum. Orta vadede belki olabilir, ama bu yine de iyi bir ilke olarak benimsenmemesini gerektirmez. Yani bu doğru bir ilkedir. Bunun olmasına çalışılır. Ama olmuyor diye de artık oturup ağlayacak halimiz yok. Son olarak şunu söyliyeyim: Bu son yetmiş yılda, bir sürü aksilikler, hatalar var. Ve şu anda, dünya çapında muhafazakar dalga yükseldikçe, dünyada sosyalist politikaların üretilmesinde biz biraz tıkandığımız için, tüm dünyada sosyalistler tıkandığı için bu hataları biraz daha fazla deşiyoruz. Ama çok daha uzun bir perspektiften bakarak, yine de bu yetmiş yılı sosyalizm açısından çok başarılı bir yetmiş yıl, verimli bir yetmiş yıl olarak görebiliriz. O da, yeterli deneylerin çıkartılıp, önümüzdeki onyıllarda mücadelenin yükselmesine bağlı olacaktır diyorum.

Soru: Bir noktayı, biraz daha açmanın yararı var. Konseylerden söz ettiniz. Geçmişteki fabrika konseylerinden, işyeri partilerinden, İtalya'daki Küba'daki komitelerden söz ettiniz. Ancak Türkiye'de bu tür deneyler nasıl yaşandı, onu çok kısa geçtiniz.

T.A : Onu daha sonra daha geniş bir zamanda tartışalım. Yalnız şunu söyliyeyim: Türkiye'deki deneyler iyi önderlik yapıldığı zaman, işçilerin olsun, köylülerin olsun sosyalist hareketle çok sıcak bağlar kurabileceğini gösteriyor.

A.U Şimdi ben bir eklenti yapmak istiyorum. Demin sözümü bitirdiğimde bir şey farkettim, ama artık iş geçmişti, bürokratik karşı devrim konusunda yanıt vermedim bir tebligatta bulunmak istiyorum. Yani bu fikre katılmadığımı ve bu fikrin sürece ilişkin çok öznel bir açıklama olduğunu, daha çok Ertuğrul'un söylediklerivle benzerliğimi vurgulamayı yeterli buluyorum. Zaten zaman kalmadı. Başka araçlarla da tartışıyoruz. Her şeyi burda tartışmak zorunda değiliz bu bir. İkincisi, bir dönem Sovyetik ayaklanma mı, halk ayaklanması mı gibi bir tartışma vardı. Burda yanlış şudur. Proleterya devrimi, proleterya devriminin aygıtları, araçları, perspektifi ile olur. Ama bu süreç içinde, her ülkenin özgülünde, köylülük için de, kırsal alanlarda, kentlerde çok farklı ayaklanma biçimleri, mücadele biçimleri, savaşım biçimleri ve proleterya devriminin ana araçlarına ve işçi eylemine bağlı olarak, buna eklemlenebilecek örgütlenme biçimleri vardır. Bunlar halkın meclisleride, köylülerin meclisleri de, başka şeylerde olabilir. Bir dönem, diyelim işte Türkiye'de ortaya çıktığı gibi, Direniş Komiteleri gibi bir fikir etrafında olabilir. Ama bunları hep bu perspektifte ele almak kaydıyla.

Soru: Başta da bir vurgusu vardı Ahmet'in. Türkiye'de gerek 70'li yıllarda yaşanan, gerekse 80'li yıllardaki ortaya çıkan sosyalist yada sosyalizm eğilimli insanların bu tür tartışmalara çok fazla ilgi duyduğu. Çünkü, onların angaje olmamışlarının ister istemez arayışa

yönelmelerine yol açtığını, bu nedenle de bu tür tartışmalara daha fazla ilgi duyduklarını söylemişti. Bu anlamda, en azından bu anlamda diyelim, böyle bir tartışmanın oldukça yararlı olacağını...

E.K : Tabii bana çok faydalı oldu doğrusu.

A.U : Şimdi ben arkadaşlara kolaylık olması açısından şöyle bir şey söyliyeyim. Bu konularda, yani gençliğin sorunları; entellektüel, entelejansiya adaylarının, aydın adaylarının sorunları tartışıldığında ister istemez, sosyalist iseler, ya da sosyalist eğilimli iseler bu konuda bir kafa açıklığına ulaşmak zorundalar. Proleterya devrimi sorunu, entellektüel üretim alanında nasıl bir ilişki içeriğine? Entellektüel üretim alanındaki görevlerini hangi kapsam, yani kültür, diyelim ki devrimin kültürel programı içinde, kültürel başlıkları altında nasıl ele alacak vs. gibi bir tartışmaya başlatabileceksek, ancak böyle bir esasa ilişkin tartışmayı çözebildiğimiz oranda, bu konuda perspektiflerle anlaşabildiğimiz oranla sosyalist gençliğinde, akademilerdeki, bilim kurumlarındaki mücadelelerinin genel perspektifleri, sosyalist görevleri, onların demokratik anlamdaki görevlerini ayrıştırmak daha kolay olabiliyor. En azından ben de, kendi yapıma bu konularda bir şeyler, daha net ve daha doyurucu kendime göre bir şeyler söyleyebilme noktasına ancak böyle varabildim kendi sürecimde.

Soru: Bir şey var. Üniversitelerde hiç bir geliştirici ortam yok. Yani sizin o dönemdeki gibi geliştirici. 1961 Anayasal sistemindeki demokratik kitle örgütlerinin aşağıdan yukarıya geliştiği bir ortam yok. Kitle insiyatifi yok. Son derece az insan kitle kanı taşıyor. Bu noktada birilerinin kitleyi yakalaması gerekiyor, tartışmaları ulaştırması gerekiyor, aktarması gerekiyor, İşte hiç bir ürünün olmadığı bir dönemde...

E.K : Fakat işte benim esas korkum o. Yani Marksist politikanın bu kadar içinden tartışılan bir yerde onların yakalayacağı, ya da yakalanacağı noktaların az olduğunu ben doğrusu düşünüyorum. Bunun için belki daha başka zeminler, daha başka bağlantılar kurmak gerekiyor. Yoksa ben, sosyalizme meraklı, işte ondan epeyce bir yol katetmiş bir insanın bunu öğrenmede, burdan epeyce bir fikir edineceğini, en azından hepimiz hakkında bir fikir edineceğini doğrusu düşünüyorum . Ama buralara gelmek için epeyce yol katetmiş olmak gerekiyor. Bunlar çok ince bir tabakayı oluşturuyorlar zannediyorum. Yani sosyalist öğrenciler, sosyalist gençler arasında dahi... Her neyse, yani burdan yararsız olduğu anlamı çıkmıyor, dediğim gibi. Daha baştan söylemiştim.

A.U : Şu an'a kadar tartıştık. Bu tartışmanın şu anda bile çok yararlı olduğunu düşünüyorum. Ama tartışmanın nasıl yürüyeceğine ve ne tür işlevler üstlenebileceğine dair bu tartışmadan bile fikirler edinmek mümkün. Türkiye sosyalist hareketinin hem öz eğitimi itibariyle, hem birlik sorununun halledilmesi itibariyle, en azından birbiriyle olan ilişkilerinin daha demokratikçe yürütmesi açısından bile bu tür tartışmaların çok işlevli olduğu açık. Şimdi uzun bir süredir, değişik vesilelerle, şu anda burda bulunan veya bulunmayan insanların ifade

ettiği bir ihtiyaç var. Deniyorki, farklı sosyalist eğilimlerin ortakça çıkartacağı bir sosyalist tartışma dergisi, birliğe giden yolda bir ilk adım olabilir. Yararlı olabilir... Bunun yararı bir çok açıdan açık. En basitinden ele alsak bile, bu gün her derginin kendi okuyucusu, kendi dergisini alıyor. Belki bunun dışında, bir iki dergi alabiliyor. Ama tümünü okuyup tartışmalara katılamıyor. En pratik nokta budur. Oysa, bu gün olduğu gibi, ortak bir kürsüden daha sistemli bir tartışmayı yürütmek çok daha yararlı olabilir. Şimdi bu fikrin karşısına çıkan eğilimlerde var. Bu eğilimlerin bir kısmı gerçekten iyi niyetiyle böyle bir tartışmanın yararlı olabileceğine yeterince inanmayan, ya da böyle bir tartışma potansiyelinin, böyle bir arayışın, böyle bir üst birlik arayışının olmadığını düşünenler. Bir kısmı ise kendi grupsal konumları içinde, kendi durumunun ne olacağını heseplayarak, böyle bir tartımaya gelmek istemeyen, grupsal varlığını korumayı böyle bir sosyalistler arası ilişkiye tercih eden eğilimler. Bunların hepsinde, ortak fikir böyle bir potansiyelin olmadığı fikri. Şimdi bu fikrin kırılması açısından böyle bir sürecin teşvik edilmesi açısından, burada bu fikrin olumlanması ve gerekliliğinin, faydasının bütün taraflarca görüldüğünün ifade edilmesini önemli buluyorum. Bütün arkadaşlarca, ortakça, bu anlamıyla, sadece teşvik edilmesi anlamıyla bunu deklare etmenin yararlı olacağını düşünüyorum. Herkes, bu konuda görüşlerini belirtirse sevinirim.

E.K : Böyle bir tasavvuru paylaştığımı, geçmişte, bazı vesilelerle başka insanların önünde de söylemiştim. Ben, doğrusu bunun tartıştığımız konuyla ilgisi olduğunu düşünüyorum. Ana hatları itibariyle, Marksizmin sınırları çerçevesinde kalan eğilimlerin zaten kendi aralarında bir ilişki kurması gerektiğini, devrimci Marksizm çevresinde birleşen unsurların, kendi aralarında bir ilişki kurmalarının gerekli olduğunu düşünüyorum. Bu ilişkinin zemini ne olabilir sorusunun cevabı, bunun mutlaka bir dergi olmasının gerekmediğidir. Ama böyle bir şeye hizmet edebildiği nispette, böyle bir ilişkiye hizmet edebildiği nispette, bu iyi ve ayrıca burda buluşacak insanların mutlaka temel bütün konularda aynı tasavvurlarında paylaşmaları gerekmiyor. Tersine paylaşmamaları gerekiyor büyük ihtimalle. Yani bu benim açımdan o anlamda olumlu. Son olanak şu denebilir: Çelişkide hayat vardır. Ve bu çelişkiler dile getirilecektir ve çözülebilecektir. Ya da, çözülmesi için birtakım başlangıç noktaları bulunacaktır. Şu anda böyle bir tasavuru olanlarız ama bu nasıl gerçekleşir, nasıl hayat bulur, bunu şimdiden söylemek kolay değil.

O.D : Ben de bir iki kelime söyleyeyim. Tabii ilk ağızda böyle bir tartışma platformunu, yani herkesin izleyebileceği, ulaşabileceği platformun hem kolaylığını hemde işlevlerini reddetmek mümkün değil. Özellikle gündemdeki sorunların değişmesi ve herkesin burda kendine kendisine yönelik perspektiflerini netleştirmesi bakımından anlamlı olduğunu düşünüyorum. Giderek birbirinden uzaklaşan -Ben Ahmet kadar iyimser değilim- her derginin okuyucusunun ayrıca bir kaç dergi alabildiğini düşünmüyorum. Hatta birçok derginin okuyucuları o dergiyi almaksızın okuyabiliyorlar.

Dolayısıyla, bu anlamda bir iç iletişim ya da tartışmanın zemini hemen hemen yok gibi. Ama bir yandan da geçmişe oranla çok daha geniş olasılıklar var. Bu anlamda bunu kolaylaştırmak için belki böyle bir ortak platform tartışmasını somutlaştırmakta fayda var. Gündeme böyle somutluklarla girip ihtiyaçları karşılayan, herkesin katılabileceği şeyler belirlenirse anlamlı mesafeler katedilebilir gibi geliyor bana. Yine de desteklemekle beraber çok iyimser değilim.

Marx'tan IV. Enternasyonal'e devrimci örgüt anlayışı - 2

(1905 Dönüm noktası)

ORHAN DİLBER

6- 1905'in tarihsel anlamı

Lenin'in eserine bakıldığında örgüt anlayışının, bir kerede oluşmuş ve tamamlanmış bir tez olmadığı ortaya çıkıyor. *Ne Yapmalı*'dan önce olduğu gibi, sonra da görüşlerinde farklılıklar görülebiliyor. Bir polemikte bir yana "büktüğü çubuğu" bir diğerinde ters yöne büktüğüne rastlanıyor. Bu olgu Lenin'in görüşlerinin de -başka devrimcilerinkiler gibi- bir evrim geçirdiğini gösterir, o kadar. Biteviye bir ve aynı şeyi söylemiş bir Lenin putu yaratmaya ihtiyacı olmayan devrimci sosyalistler, Lenin'i işçi hareketinin sorunlarını kavrayıp bunlara cevap bulmaya çalışan, kendilerininki de dahil, düşüncelerden çok somut gerçeklere önem veren bir devrimci olarak kabul etmeliler. Kuşkusuz, 1905 devrimi de yüzyılın en önemli ve yeni ufuklar açan gerçeklerinden biri ve bu olayın Lenin'in düşüncesinde derin etkiler yapmasına şaşmamak gerek. Lenin 1905-1907 devrim yıllarını 15 yıl sonra değerlendirirken şöyle diyor:

> Devrim yılları (1905-1907). Bütün sınıflar kendi kimlikleriyle ortaya çıkıyorlar. Bütün program ve taktik kavramları yığınların eylemiyle deneyden geçiriliyor. Grev mücadelesi, dünyada görülmedik bir genişliğe ve keskinliğe ulaşıyor. İktisadi grevin siyasi greve dönüşmesi ve siyasi grevin çarlığa karşı ayaklanma halini alması. Yönetici proletarya ile yönetilen, duraksamalı istikrarsız köylülük arasındaki ilişkilerin pratikte deneyden geçirilmesi. Mücadelenin kendiliğinden gelişmesi sırasında sovyet örgüt biçiminin doğuşu. Sovyetlerin rolü üzerinde o dönemdeki tartışmalar. 1917-1920 yıllarının büyük mücadelesinin habercisi oluyor. Parlamenter mücadele biçimi ile parlamento dışı mücadele biçiminin parlamentoyu boykot taktiği ile parlamentoya

katılma taktiğinin, legal-illegal mücadele biçimlerinin birbirini izlemesi ve aynı zamanda bu biçimler arasında bulunan bağların ve ilişkilerin birbirini izlemesi, bütün bunlar şaşırtıcı bir muhteva zenginliğiyle ortaya çıkıyor. Bu dönemin her bir ayı, -kitleler ve önderler için, sınıflar ve partiler için- siyaset biliminin ilkelerinin öğretimi bakımından 'barışçı', 'meşruti' gelişme şartları altında geçen bir yıla bedel. Eğer 1905 'genel provası' olmasaydı 1917 Ekim devriminin zaferi mümkün olmazdı.[73]

1905 devriminin önemini o sıra Petrograd Sovyeti başkanı olan Troçki ise şöyle açıklıyor:

1905 devrimi yalnız 1917'nin provası olarak kalmayıp aynı zamanda içinden Rus siyasal düşüncesinin bütün belli başlı gruplarının çıktığı ve Rus marksizmi içindeki bütün eğilim ve ayrışmaların biçimlendiği ya da belirdiği bir laboratuar oldu.[74]

Ama 1905 yalnızca Rusya'da sınıf mücadelesinin seyrindeki bir sıçrama noktası olarak kavranmamalı. Aksine evrensel bir anlamı var bu deneyimin. 1917 Şubat devriminin arifesinde şöyle yorumluyor 1905'i Lenin:

Rus devrimi aynı zamanda dünya tarihinde siyasal kitle grevinin olağanüstü rol oynadığı ilk büyük devrimdi (sonuncu olmadığı açık) ... 1905'e değin insanlık proletaryanın gerçekten büyük ve gerçekten devrimci amaçlar için döğüşmesi gerektiğinde, gücünü nasıl korkunç büyüklüğe yükseltebildiğini ve yükseltebileceğini bilmiyordu.[75]

Lenin'in bu sözleri söylerken kendini de insanlığın içinde görüp 1905'ten yeni şeyler öğrendiğini ve bunlarla devrimci örgüt anlayışını zenginleştirdiğini anlamak güç değil. 1905 deneyiminin evrensel bir anlam taşıdığını, yalnızca Lenin üzerinde değil çağdaşı başka marksistler üzerinde de paralel bir etki yapmış olmasından çıkarsamak mümkün. Örneğin R. Luxembourg:

Moskova olayları aynı zamanda küçük bir örnek biçiminde devrimci eylemin mantıksal gelişimini ve geleceğini tümüyle ortaya koymaktadır: devrimci eylemin açık ve genel bir ayaklanmayla son bulmasının önüne geçilemeyeceğini ve bu ayaklanmanın ancak bir dizi hazırlayıcı nitelikteki kısmi direnişlerden geçerek olgunlaştıktan sonra gerçekleştirilebileceğini görmekteyiz.[76]

dediği yazısında, Avrupalı Sosyal Demokratların dikkatlerini bu deneyime çekmeye ve buradan hareketle Avrupa'daki devrimin gelecekteki seyrini kaba hatlarıyla çizmeye çalışıyor. Bunu yaparken, Avrupa'daki geleneksel örgütlenmelerin önderliklerinin bu gelişmeler karşısında tutucu/önleyici bir işlev görebileceğine dikkat çekiyor.

Öte yandan L.Troçki bu deneyden Rus devriminin geleceğine ilişkin perspektifler çıkarmaya çalışıyor, az gelişmiş bir ülkede proleter devriminin Avrupa'dan önce patlak verebileceğini öngörüyor ve kanıtlıyor. Bu süreçte şekillenen *"Sürekli Devrim"* teorisi de yalnız Rusya'ya ilişkin değil, evrensel geçerlilikte bir teori.

---

* Bunun için "Sol Komünizmin bir Çocukluk Hastalığı"ndaki değerlendirmesine bakmak yararlı.

Bunu Troçki'nin ağzından dinleyelim:

> Sonradan 'sürekli devrim' teorisi olarak adlandırılan düşünceler yazarın kafasında tam olarak 1905'in 9 Ocağı ile Ekim grevleri arasındaki dönemde şekillendi. Bu oldukça tumturaklı tabir aslında şu düşünceyi ifade ediyor: Her ne kadar Rus devrimi doğrudan doğruya burjuva hedeflerle ilgili olsa da bu hedeflerle sınırlı bir yarı yolda durmayacaktır: devrim proletaryayı iktidara geçirmeksizin dolaysız burjuva görevlerini yerine getiremeyecektir. Proletarya ise bir kez iktidarı ellerine aldı mı, devrimin burjuva çerçevesiyle sınırlı kalamayacaktır. Aksine, proletaryanın öncüsü, zaferini güvenceye alabilmek için, daha iktidarının ilk evrelerinde yalnız feodal olanlara değil, burjuva mülkiyet ilişkilerine de son derece derin müdahalelerde bulunmak zorunda kalacaktır. Bu da, devrimci mücadelenin ilk aşamalarında kendisini destekleyen burjuva gruplarıyla olduğu kadar, ittifak ederek iktidara gelmeyi başardığı köylülüğün geniş yığınlarıyla da hasmane bir çatışma içine düşmesine yol açacaktır.
>
> Geri bir ülkede köylülüğün ezici çoğunluğu ile işçi hükümeti arasındaki çelişkiler ancak uluslararası ölçekte, dünya proleter devriminin arenasında çözülebilir. Muzaffer proletarya, Rus devriminin dar burjuva demokratik sınırlarını tarihsel zorunluluğun gereği berhava ettikten sonra, ulus ve devlet sınırlarını da ortadan kaldırmak zorunda kalacaktır: bu demektir ki proletarya, Rus devriminin bir dünya devriminin açılışı (Prélude-OD) haline gelmesi için, bilinçli bir biçimde çaba sarfetmek zorunda kalacaktır.77

1905 devriminin hem *"Rusya'daki siyasal akımların şekillendiği bir laboratuar"* oluşu hem de uluslararası planda önemli etkiler yaratan, *"işçi hareketinin gelişmesinde yeni bir çağ açması"* (R.Luxembourg) aslında bu dönüm noktasının kapitalizmin evriminde yeni bir evrenin açıldığına işaret edişinden ileri geliyor.

Söz konusu olan *"kapitalizmin çöküş"* evresinin, *"emperyalizm ve proleter devrimleri çağının"* kendini Rusya'da belli etmesi. Bu yanıyla 1905, bir önceki dönemden farklı olarak sınıf mücadelesinin sıçramalar ve ani patlamalarla geliştiği, proleter devrimlerinin (Lukacs'ın deyimiyle) *"güncelleştiği"* bir dönemin açılışını müjdeliyor.

Kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişiminin etkisiyle birçok Avrupa ülkesinden çok daha fazla ve derin çelişki barındıran çarlık Rusyası bu dönemin belirtilerinin ilk ve en çarpıcı biçimiyle kendini gösterişine sahne oluyor. Sendikal mücadelenin aracı olan grev silahı, siyasal kitle grevi biçimiyle bambaşka bir anlam kazanarak proletaryanın sınıf mücadelesinin yeni biçimlerine ışık tutuyor. Aniden patlayan ve proletarya dışındaki ezilen/sömürülen yığınları da içine çeken kitlesel eylemler mevcut örgütsel yapıları aşıyor, bu eylemliliğin yarattığı devrimci ve yeni bir biçimde demokratik öz-örgütlenmeler, alternatif iktidar organları haline geliyor.

7- 1905'in Lenin'in Örgüt Anlayışına Etkisi

İşte özellikle bu yanlarıyla 1905 deneyimi Lenin'in örgüt anlayışında ve Bolşevizmin evriminde daha özgül ve bu yazının amaçları

bakımından üzerinde durulmasını gerektiren etkiler yapıyor:

- 1905'le birlikte grev silahının ekonomik mücadelenin bir aracı olmanın ötesine taşarak siyasal kitle grevi biçimiyle boy göstereceği çarpıcı bir biçimde kendini gösteriyor. Bu, kitlelerin kendiliğinden eyleminin sınırları konusunda *Ne Yapmalı*'daki saptamalara yeni açılımlar getirme, kendiliğindenlik/bilinçlilik kavramlarını yeniden tanımlama zorunluluğunu dayatıyor.
- 1905 deneyimi bir devrimciler örgütünün gerekliliğinin somut bir biçimde ortaya konmasına fırsat veriyor.
- 1905 devrimi Bolşeviklerin örgütlenmesinde daha önceden kendini gösteren, ancak 3. Kongrede çözülemeyen reorganizasyon ihtiyacının yeniden ele alınmasına ve bu soruna bir yandan bağlı olan bir yanıyla da bağımsız olan açık-gizli çalışma ilişkilerine bir netlik getirilmesine yardımcı oluyor.
- 1905, Bolşeviklerle Menşeviklerin RSDİP çatısı altında yeniden bir araya gelmesinde hatırı sayılır bir rol oynuyor. *Demokratik merkeziyetçilik* bu süreçte kavramlaşıyor.
- 1905 devrimi ile birlikte ortaya çıkan sovyet olgusunun değerlendirilmesi, bununla "devrimciler örgütü"nün ilişkisinin kurulması, devrimci örgüt anlayışının şekillenmesinde önemli bir yapı taşı olarak yerini alıyor.

Kitlelerin kendiliğinden eyleminin yeniden değerlendirilmesi

> Göze çarpan ilk özellik devrim sırasında siyasal grevlerle ekonomik grevlerin birbirine karışmasıydı. Harekete o büyük gücü veren şeyin özellikle bu iki grev biçimi arasındaki sıkı beraberlik olduğuna hiç şüphe yok.[78]

diyordu Lenin. 1905 yılı boyunca grevlere katılanların sayısı 3 mil-yona yakın; bu Rusya'daki işçi sayısının iki katı demek. Bu yoğunlukta gelişen kitle hareketi karşısında mevcut örgütlenmelerin hareketi kucaklamakta çok yetersiz kaldıkları da göze çarpan bir başka özellik. Lenin ünlü *Kanlı Pazar* hakkında yazarken bunu şöyle ifade ediyor:

> 9 Ocak 1905 proletaryanın dev devrimci enerji deposunu ve sosyal demokrat örgütün tüm yetersizliğini açığa çıkardı.[79]

1905 yılı boyunca yazdığı birçok makalede, Lenin dikkatleri proletaryanın kendiliğinden hareketine çekiyor. Partinin inisiyatifi dışında gelişen kitle hareketinin önemini ve bunun barındırdığı devrimci potansiyeli vurgulamaya gayret ediyor. Bu yolla aynı zamanda da Bolşevikler arasında varlığını belli eden bir eğilimi, yani kendiliğinden kitle eylemlerini küçümseme ya da önemsememe eğilimini törpülemeye çalışıyor. Şu örneklere bakalım:

> Tek tük grevlerle başlayan işçi hareketi, hızla bir yandan kitle grevlerine, diğer yandan sokak gösterilerine doğru gelişti. 1905 yılında siyasal grev gözlerimizin önünde ayaklanmaya dönüşerek işçi sınıfı hareketinin en geçerli biçimi oldu. Rusya'da bütün işçi sınıfı hareketinin bugünkü aşamasına...

ulaşması on yıl alırken ülkenin bazı kesimlerinde hareket basit bir grevden büyük bir devrimci patlamaya vardı. Üstelik, Moskova'daki mürettipler grevini düzenleyenler geri olan işçiler arasından çıktı. 80

Ve şimdi kahraman proletarya... saf bir sosyal demokrat özle tek bir vücut gibi, düzenli bir biçimde savaşma yeteneğine sahip olduğunu ispatladı; partimize üye işçilerin, ya da Merkez Komitesinin çağrısı üzerine yarın partimize katılacak olan işçilerinin (299'unun sosyal demokrat olacaklarından şüphe duymak çok saçma olacaktır. İşçi sınıfı içgüdüsel bir biçimde, kendiliğinden sosyal demokrattır.

Siyasal sürgünlüğün sağlıksız ortamında çok uzun bir süre 'teoriyle donandık' (çok keresinde bunun yararsız olduğunu niçin kabul etmeyelim) bunun için şimdi hafifçe 'yayı bükmemiz' biraz daha, biraz daha öbür yana bükmemiz ve pratiği birazcık daha ön plana almamız yanlış bir davranış olmayacaktır.81

Proleter kitle mücadelesi örgütleri aşarak bir grevden bir ayaklanmaya gelişmiştir.

Aralık ayında Moskova proletaryası bize askeri birlikleri ideolojik olarak saflarımıza kazanma konusunda muhteşem dersler verdi. 82

İşçi yığınlarının hareketi tarafından şimdiden yaratılan bugünkü mücadele biçimi dahi Çarlığa çok ağır darbeler indirmektedir. 83

Ekim devrimi (1905 kastediliyor-OD) bize ne öğretti? Grev komitesi, pratikte herkesin tanıdığı bir merkez, gerçek bir hükümet olmadı mı? 84

Bu parti dışı organları (sovyetler) bir ayaklanma ihtiyacını anlamaya yönelten ve ayaklanma organlarına dönüştüren şey, herhangi bir teori, birilerinin yaptığı bir çağrı, ya da kimsenin icat ettiği taktikler değil, parti doktrini değil, koşulların zorlamasıydı.85

Bu sözlerdeki vurguların *Ne Yapmalı*'dakilerden farklı olduğu açık. *"İşçilerin kendiliğinden hareketinin burjuva ideolojisine hapsolacağını"* söyleyen Lenin, bu kez *"kitlelerin kendiliğinden Sosyal Demokrat olduğunu"* söylüyor. Hatta bu kendiliğinden eylemlerin sosyal demokrat örgütleri aştığını saptıyor. Kitlelerin partinin müdahalesinden bağımsız devrimci kapasitelerine dikkati çekiyor. Daha önce herşeyden çok partinin önemini öne çıkaran Lenin bu kez parti-dışı kitlesel örgütlenmelerin önemini hatırlatıyor, bu noktada kendi yoldaşlarını uyarıyor. Nihayet *"devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz"* diyen Lenin'i bu kez *"her zaman olduğu gibi pratik teoriyi geçti"*[86] diye pratiğin önemini vurgularken görüyoruz. Kuşkusuz bu tesbitler aynı zamanda çalışma tarzına ilişkin bazı uyarıları da gerektiriyor. Şu örneklere bakalım:

Mücadele deneyimi, başka koşullarda yıllar süren propaganda faaliyetinin yapabileceğinden çok daha iyi ve derinlemesine aydınlatıcı olmaktadır. 87

eskiden yalnızca devrimcilerin yapabileceği düşünülen ve gerçekten de yalnızca devrimcilerin yaptığı birçok şey bir pratik konusu ve gündelik bir iş olmuş, kitlelerce uygulanmıştır.

Hareketin başlangıcında, bir sosyal demokratın çok büyük bir eğitim çalışması göstermesi ya da çabalarının tümünü ajitasyon üzerinde toplaması gerekiyordu. Ama şimdi bu fonksiyonlar birer birer, harekete katılan yeni güçlerin, daha geniş tabakaların eline geçiyor.

halkın devrimci enerjisinin yüz kat daha güçlenmiş bulunan akışına ayak uydurabilmemiz için, parti örgütlerine ve partiye sempatizan örgütlere üye olanların sayısını büyük ölçüde arttırmalıyız. Elbette bu, üyelerin metodik eğitimini, marksizmin doğrularının sistematik öğrenimini ihmal etmek

anlamına gelmiyor Elbette hayır; ama şimdi savaşın kendisinin öğrenim ve eğitim için çok daha fazla önem taşıdığını akılda tutmak gerek; mücadeleler yetişmemiş olanları tam da *bizim* anladığımız anlamda ve tümüyle bizim anladığımız anlamda *eğitiyor.* 88

1905 devriminin kendini göstermesiyle birlikte, kitlelerin kendiliğinden hareketliliğinin vardığı boyutları gören Lenin partinin müdahalesiyle kitle hareketi arasındaki ilişkileri yeniden formüle etme ihtiyacını duyuyor, ve "... *çalışmamızın temeli ve özü kitlenin politik anlayışını geliştirmekdir.*" [89] diyor.

Ne Yapmalı'nın başlarında olduğu gibi parti ile kitle arasında siyasal bilinçlilik açısından mutlak bir sınır çekmiyor, bilinç düzeyine ilişkin göreli bir farklılık koyuyor; bu parti-kitle, teori-pratik diyalektiğini yeniden kurma çabasını ifade ediyor.

Ne var ki Lenin'in bu çabası "*Rusya'daki sınıf mücadelesinde görülen derin tarihsel değişimler nedeniyle 'Ne Yapmalı'daki tezlerinin yanlışlığını anlayıp onları geri çekmek istemesi*" [90] diye mi yorumlanmalı? Bu sonuca varmak için, Lenin'in uyarısını gözardı edip, "*Ne Yapmalı'nın polemik yoluyla ekonomistlerin çarpıtmalarını düzeltmeyi*" amaçlayan bir broşür olduğunu "*bu görevden koparıldığında broşürün yanlış değerlendirileceğini*" unutmak gerekiyor. Gerek *Ne Yapmalı* gerekse de Lenin'in 1905'e kadar örgütlenme konusunda yazdığı başka eserlerin hem muhatapları hem de bağlamları 1905'tekilerden çok farklı *

• Bir kere Lenin'in 1905 öncesinde işçi sınıfının kendiliğinden yığınsal mücadelesini önemsemediği, bu hareketin devrimci potansiyelini varsaymadığı doğru değil. Aksine birçok örnekte görülebileceği gibi Lenin bir profesyonel devrimciler örgütünü bu hareketi ikame etmek üzere önermiyor. Aksine böyle bir örgüt fikri Lenin'e göre "*işçi sınıfı hareketinin yığınsal kendiliğinden yükselişini*"

---

* Burada bir metafizik ikileme hapsolmamalı. Lenin'in 1905 ve sonrasında söyledikleriyle öncesinde söylediklerini bir çeşit doğru/yanlış karşıtlığı içinde ele almamak gerek. Engels'in bir ögüdü bu noktada anlamlı: diyalektiği *"Dünyayı tamamlanmış nesnelerin bir karışımı olarak değil de . değişmez gibi görünen nesnelerin ve onların beynimizdeki yansımalarının, yani fikirlerin sonsuz bir oluş ve çöküş süreci olarak görünen ve bütün görünür tesadüflere ve bütün geriye dönüşlere rağmen, sonunda devamlı bir gelişmenin olduğunu kabul eden bu büyük temel düşünce"* diye tarif ettikten sonra,

"Demek ki araştırmada hep bu görüşten hareket edilirse kesin çözümlemeler ve değişmez hakikatler istemekten temelli vaz geçilir; edinilmiş her bilginin zaruri olarak sınırlı karakterinin ve edinilme şartlarına bağlılığının şuuruna varılır. Hep doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü, özdeşle farklıyı, kaderle tesadüfü kullanan eski metafiziğin kaçınamadığı çelişmelere kaptırmaz kendini.

Bilindiği gibi bu çelişkilerin izafi (göreli) bir değeri vardır: şimdi doğru olarak bilinenin daha sonra ortaya çıkacak bir yanlış yanı; şimdi yanlış diye kabul edilenin daha önce doğruymuş gibi kabul edilen doğru bir yanı vardır ve zaruri diye kabul edilen salt tesadüflerden meydana gelmiştir ve sözde tesadüf içinde zaruretin saklı olduğu biçimdir, vs.- diyor.

Bunu *Mandel*'in yaptığı şu hatırlatmayla tamamlamakta zarar yok:

"... düşüncenin gerçekten diyalektik olabilmesi ancak çelişkileri birbirine eklemleyen dolayımları -dolayımı sağlayan bağlar- keşfetmeyi öğrenmeyi keşfetmekle mümkündür..."çelişkili etkenler'in arızi bir mozayiği gibi görünebilecek olan şeylerin tutarlı bir yorumu yalnız dolayım sağlayan bu halkalarca mümkün olur. Bu dolayımlar bulunduğunda 'zıtların birliği' onların arasındaki çatışma ve birbirine doğru aşarak gelişmeleri sığ bir gözlem konusu olmaktan çıkıp incelenen bütünlüğün iç mantığına uygun düştükleri için anlaşılabilir hale gelir.

hesaba katan, buna güvenen ve ancak böyle bir yükselişle tarihsel işlevini bulabilecek olan bir zorunluluktan kaynaklanıyor. Kendiliğinden hareket geliştikçe önemini kaybetmeyecek, hatta daha da gerekli hale gelecek bir örgütlenme öneriyor Lenin. Bunu daha en başta *Nereden Başlamalı*'daki şu sözlerden çıkarmak mümkün:

> otokrasinin bütün yönlerden kendisini tehdit eden, kendiliğinden patlamalar veya önceden görülmeyen siyasal karışıklıklardan birisiyle çatışma sonucunda çökmesi mümkündür; ve bu olasılık tarihsel olarak çok daha fazladır. 93

Lenin, bu satırların peşinden önceden kestirilemeyecek bu tür bir olasılığı beklemek yerine, her an bu olabilecekmiş gibi hazırlıklı bir devrimciler örgütünün yaratılmasını öneriyor. Bu satırların yazarının 1905 karşısında şaşkınlığa uğrayıp önceki görüşlerini düzeltmek zorunda kalması neden gereksin? O halde 1905'te Lenin'in yazılarında görülen vurgu farklılığının nedenlerini başka yerde aramak gerek.

• İkincisi Lenin *Ne Yapmalı*'da ve 1905 öncesi yazılarında genel olarak kendiliğindencilikle değil ekonomizmle, yani "*işçi sınıfının günlük basit ve kendiliğinden mücadelesini temel alan ve bu mücadeleye bir siyasal nitelik kazandırmayı*" kendine başlıca görev edinen özgül bir akımla mücadele ediyor. Bu bağlamda ekonomistlerin temel aldıkları "*fabrika-içi ilişkiler alanı*"ndaki mücadeleden kendiliğinden bir sosyal demokrat bilinç çıkmayacağını, bu mücadelede doğan bilincin "trade-union'cu bir bilinç" olacağını söylüyor. Bu, doğrudan doğruya işçi sınıfının her kendinden mücadelesinin bu sonuca varacağını iddia etmek demek değil; yine aynı şekilde, bu önerme her yığınsal kendiliğinden harekete kuşkuyla bakmak gerektiği fikrini içermiyor.

Ne var ki, Lenin'in 1905 öncesi yazılarında işçi sınıfının kendisi "*fabrika-işçi ilişkiler alanının*" dışına çıkarsa ne olacağı belirsiz. Ekonomik grevler siyasal grevlerle birleşirse ve siyasal kitle grevi bir ayaklanmaya dönüşürse, bu ayaklanma kendiliğinden kendi örgütlenmelerini yaratırsa ne olacak? Bu eylemler kendiliğindendir diye burjuva ideolojisine hapsolmuş olarak mı kabul edilmeli? Bu hareketin yarattığı örgütlenmelere "*parti-dışı organlar*" diye karşı mı çıkılmalı? Belli ki bu konuda 1905 öncesi Bolşevik yazınında bir netlik yok.* Nitekim Bolşeviklerin arasından bu konuda iki farklı eğilimin belirdiği görülüyor. Lenin'in 1905'teki yazıları esas olarak bu farklılığın üstesinden gelmeyi ve yeni durumun anlaşılmasını sağlamayı amaçlıyor. Fakat bu, *Ne Yapmalı*'nın ekonomistlere karşı polemiğinde hatalı olduğu anlamına gelir mi? Devrimciler örgütünün

*Ancak bu sadece Bolşevikler açısından bir eksiklik değil. Çünkü 1905 deneyimi tüm sosyal demokratlar için yeni olgulara işaret ediyor. Yalnız Bolşevikler değil bütün uluslararası Sosyal Demokrat hareket ve işçi hareketi bu konuda teorik bakımdan hazırlıksız yakalanıyor. Yine de Lenin'in bu konuda bütün çağdaşlarından da hazırlıklı çıktığını ve Bolşeviklerin duruma en çabuk uyum sağlayabilen örgüt olmasından Lenin'in katkısını saptamak gerek.

gerekliliğini gözden geçirmeyi gerektirir mi? (Buna ileride tekrar geleceğim).

Mandel'in şu satırları buna açıklık getiriyor:

> Her ne kadar işçilerin dolaysız, basit kendiliğinden etkinlikleri kaçınılmaz olarak kısmi özelliklerin damgasını taşır (ki ekonomizm bunun yalnızca bir yönüdür) ve kısmi bir bilince (Lenin'in dediği gibi "trade-union'cu bilinç") varırsa da bu yalnız normal zamanlar için doğrudur. Bir devrimci dönem ise bu kez rejime karşı kollektif eylemin kitleler için dolaysız bir hedef haline gelmesiyle belirlenir.
> Bu koşullarda fırtınalı kollektif eylemin deneyimiyle beslenen kitlelerin bilinci çabucak çok yüksek düzeyde bir sınıf bilinci haline gelebilir. Bu "dolayım" kavramdığı zaman işçilerin kendiliğinden yalnız trade-union'cu bilince varabileceğini söyleyen *Ne Yapmalı*'daki Lenin'le, 1905 devrimi sırasında (işçiler ..... demokrat) (yani anti-kapitalist) diye hayretle haykıran Lenin arasında sahici bir çelişki olmadığını kavrarız. Bunlar yalnızca "dolayımı sağlayan halka" yakalandığında anlaşılabilen aynı bütünlüğün iki görünümüdür.[94]

Ne Yapmalı'dan 1905'e gelindiğinde Lenin'in örgüt anlayışına yeni bir boyut ekleniyor. Bu, geniş yığınların kitlesel devrimci hareketiyle devrimciler örgütünün karşılıklı ilişkisinin tanımlanması. Ancak Lenin'in 1905 döneminde yazdıklarının öncekilerle birbirini götüren çelişkiler içerip içermediğinin anlaşılabilmesi için bir noktayı daha açıklığa kavuşturmak gerek. Lenin'in 1905 öncesinde savunduğu örgütlenme planı devrim sınavından başarıyla çıktı mı çıkmadı mı?

Lenin'in örgütlenme planı 1905 sınavından başarıyla çıktı mı?

Lenin *Ne Yapmalı*'da hem işçilerin ekonomik mücadelesine "ajitasyon yoluyla" bir politik muhteva kazandırmak isteyen ekonomistlerin, hem de aynı şeyi "terörün kızıştırıcı etkisiyle" (bunu silahlı propaganda diye okuyabilirsiniz) yapmak isteyenlerin karşısına şu eleştiri ile çıkıyordu:

> ... terör çağrıları ve ekonomik mücadelenin kendisine bir siyasal nitelik kazandırma çağrıları şu anda Rus devrimcilerinin omuzuna yüklenen en ivedi görevden yani kapsamlı siyasal ajitasyonu örgütlendirme görevinden kaçmanın iki farklı biçiminden başka birşey değildir.[95]

Bu saptamayı ise şu öneri ve iddia izliyordu:

> 1. Sürekliliği sağlayan istikrarlı bir önderler örgütü olmadan hiç bir devrimci hareket varlığını sürdüremez;
> 2. Hareketin temelini oluşturan ve ona katılan halk yığınları mücadeleye kendiliklerinden ne kadar büyük sayıda sürüklenirlerse böyle bir örgüte olan gereksinme o kadar ivedileşir ve bu örgüt de o ölçüde sağlam olmalıdır...
> 3.Böyle bir örgüt esas olarak devrimci eylemi meslek edinmiş kimselerden oluşmalıdır;
> 4. Otokratik bir devlette böyle bir örgütün üyelerini devrimci eylemi meslek edinmiş kimselerle ve siyasal polisle mücadele sanatında profesyonel olarak eğitilmiş kimselerle ne kadar sınırlarsak örgütü açığa çıkarmak o ölçüde zorlaşacaktır...
> 5. Harekete katılabilen ve orada etkin olarak çalışabilen işçilerin ve öteki

toplumsal sınıflardan gelme ögelerin sayısı o ölçüde büyük olacaktır.96

1905 deneyimi "Lenin'in örgüt planı" denen ve bütün uluslararası sosyal demokrat hareket içinde fırtınalar koparan bu "yeni tip devrimci parti" önerisinin haklılığını göstermiştir. Gelin bunu Lenin'in, muarızlarından Parvus'la sıcağı sıcağına 1905'te yaptığı polemikte izleyelim. Parvus Bolşevizmin karşısında, dolayısıyla Menşevizmin yanında yer almıştı. 1905 *Kanlı Pazar* olayının üzerine kaleme aldığı bir makalesi, Menşevik *"yeni Iskra"*nın 83'üncü sayısında yayınlandı; Yayın Kurulu bir not düşmüştü:

> Yayın Kurulumuz yoldaş Parvus'un sergilediği bütün görüşleri paylaşmamaktadır.97

*"Allah aşkına! 18 ay boyunca sürdürdükleri oportünist gevezelikleri orasından burasından çekiştiren fikirleri nasıl paylaşsınlar."*98 diye haykırıyor Lenin.

Lenin'in *"plan olarak örgütlenme"* fikrine karşı *"süreç olarak örgütlenme"*nin taraftarlığını yapan Parvus, 1905 olayları karşısında şunları söylüyor:

> Örgütlenme eksikliğinin trajik sonuçları kendini gösteriyor.
> Bir kahramanımız vardı (Gapon kastediliyor) ama ne siyasal önderimiz, ne bir eylem programımız, ne de örgütlenmemiz vardı...
> Kitleler dağılmış durumda, herşey bir yana gidiyor, ne bir eşgüdüm merkezi ne de kılavuzluk edebilecek bir eylem programı var
> Hareket onu yönetecek, eşgüdüm sağlayacak bir örgütlenmenin eksikliğinden başarısızlığa uğradı. 99

O güne kadar Menşeviklerle Bolşevikler arasında ileriye dönük bir tartışma çerçevesinde irdelenen sorunlara Parvus somut koşullar dayattığında Bolşeviklerin tutumuyla yaklaşıyor. Hatta *Vperyod*'un 6. sayısındaki Bolşevik slogana varıyor: *"Devrimi örgütleyelim"*.

Kuşkusuz Parvus bir hayalci değil artık, eskisi gibi sınıfın bütününü kapsayan bir örgütlenme önermiyor;

> Bugünün siyasal koşullarında, diyor, yüzbinlerce insanı örgütleyemeyiz.... Ama birleştirici bir maya rolü oynayabilecek ve onları devrim anında toparlayabilecek bir örgüt yaratabiliriz....Çok açık hedefe sahip işçi çevreleri örgütlemek gerek; bu hedef kitleleri ayaklanmaya hazırlamak, ayaklanma sırasında onları toparlamak ve elirli bir şiar altında ayaklanmayı başlatmak olmalı.100

Parvus gecikmiş olarak da olsa, Bolşeviklerin önceden beri savunduklarını 1905 deneyiminin ışığında doğruluyor. Ama bu yalnızca Bolşeviklerin *önceki tartışmalarda haklı olduğu* anlamına gelir, Parvus'a 1905'in göbeğinde bir haklılık vermez. Çünkü sınıf mücadelesinde zaman-üstü doğrular, hele sorun devrim dönemine ilişkinse pek işe yaramaz. Nitekim Parvus'un söylediklerinden çıkan sonuç şu: "Keşke önceden hazırlanabilseydik; keşke ayaklanma anına

hazır bir devrimciler örgütü ile girebilseydik "vs.vs.

Oysa Parvus'un 1905'te deneysel olarak gördüklerini önceden kestiren Bolşevikler, bir adım ilerideler; onlar günün dayattığı yeni sorunları tartışıyorlar. Parvus. *"yüzbinleri örgütleyemeyiz hiç değilse mütevazi işçi çevreleri örgütleyelim"* derken, Bolşevikler *"çevreler üzerine düşeni yaptı ve günlük doldurdu, şimdi bunlara dayanarak geniş işçi yığınları nasıl örgütleyebileceğimizi ve onları nasıl bir ayaklanmaya yöneltebileceğimizi tartışalım"* diyorlar. Parvus yeniden 1902'nin tartışma noktalarına dönerken, Lenin bir an önce RSDİP'nin III. Kongresini toplamayı ve yeni yönelişleri karar altına alıp işe koyulmayı öneriyor.

Bolşevikler tartışıyor: III Kongre ve sonrası

Bununla birlikte, III. Kongre'de ortaya çıkan bir başka gerçek: Bolşeviklerin hepsi Lenin'le aynı düşünceyi paylaşmıyor. Kongre'de Lenin şöyle diyor:

> İşçileri komitelere sokma görevi yalnızca pedagojik değil politik bir görevdir de. İşçiler bir sınıf içgüdüsüne sahipler ve kısa bir politik teşvikin ardından, çabucak tutarlı sosyal demokratlar haline gelebilmektedirler. komitelerimizden herbirinde iki aydına karşı 8 işçinin yer alabilmesini hararetle arzuluyorum. 101

Lenin bu müdahalesini *"Madem ki mümkün olduğu kadar çok işçinin komitelere alınması için basınımızda ileri sürülen talepler yetersiz kalmıştır, bunu kongre adına yapmakta yarar olacaktır."* diye sürdürüyor.

Bilindiği gibi III. Kongre Lenin'in istediği yönde bir yönelişi onaylamıyor; bunun için IV. (Birlik) Kongreyi beklemek gerekiyor.

Parvus'la, tarih karşısında bu kadar kısa bir sürede doğrulanmış olmanın verdiği haklı kibirle, neredeyse alay edercesine tartışan Lenin, III. Kongre'de kendi arkadaşlarını ikna edemediğini gördüğünde, yolunu tıkayanın bu kez kendi örgütü olduğunu farkettiğinde, öfkeleniyor:

> Komitelere üye olma yeteneğinde işçi olmadığını işittiğimde yerimde oturamazdım. Tartışma uzayıp gidiyor. *partide bir hastalık olduğu çok açık.* İşçileri komitelere kabul etmek gerek. Hayret edilecek şey: kongre'de üç tane yazar-çizer var geri kalanlar komite üyeleri; oysa birinciler işçilerin komitelere girmesinden yanayken. nedendir bilinmez komitetçikler kızıyorlar. 102

"Stalin önderliğinde bir kurul"un hazırladığı *SBKP (B) Tarihi*'nde bu kongreye toplam bir sayfa bile düşmemesi, o satırlar arasında da bu önemli kilitlenmeden söz edilmemesi şaşırtıcı değil. Çünkü bu Bolşevizmin homojen ve dümdüz bir evrim gösterdiği safsatasını sarsan bir olgu. Öte yandan bu noktanın saptanması Lenin'in örgütlenme

anlayışının kavranmasında, onun tarihsel haklılığının anlaşılmasında önemli bir unsur.

Bir kez Lenin'in düşüncesiyle pratikte gerçekleşen Bolşevik örgütlenmenin birbirine birebir karşılık düşen şeyler olmadığının bu iki şeyin birbirini etkileyip biçimlendiren ayrı "gerçekler" olduğunun kavranması gerekiyor. Bu hem Lenin'in "artık çarpıtıyorsunuz diye yanıtlamaktan usandım" dediği kimi Bolşevizm eleştirilerinin -benimsenmese de- anlaşılmasını hem de Lenin'in 1905'te yazdıklarıyla önceden savunduklarının birbiriyle çelişip çelişmediğinin anlaşılmasını kolaylaştıran bir etken.

Gerçekte 1905'te olan şu: Lenin Menşevikler, ekonomistler SR'lerle değil, *Bolşeviklerle tartışıyor*. Polemiğin okları bu kez iyice içeriye dönük. Bu durumda çelişik bir görünümün doğması şaşırtıcı değil; çünkü bir bakıma Lenin "kendi kendisiyle" tartışıyor. Ancak hiç bir yanılsamaya yer vermemeli: bu tartışmada Lenin önceki tezlerine bunların haklılığına dayanıyor. Hatta bu tartışmanın doğmasının arkasında belki de Bolşevizmin haklılığının ve başarısının yattığı bile söylenebilir. Şöyle ki; 1905'e kadar herkese inat, ısrarlı bir çabayla bir devrimciler örgütünü yaratan, bunu korumayı başaran kitle hareketi geliştikçe bu örgütün gerekli ve etkili bir silah olduğnu birkez daha farkeden Bolşevikler arasında bu haklılığın ve başarının tılsımıyla gözlerini yeni görevlere açamayanların çıkması şaşırtıcı değil. Bunlar yeni gelişmelere karşı güvensiz, kuşkulu yaklaşan, sınanmış eski usul ve yapılara sarılmayı tercih eden tutucu bir eğilim oluşturuyor. Sovyet karşısındaki tereddütte, III. Kongre'de reorganizasyon önerilerine direnişte kendini açığa çıkaran ve Rusya'daki Bolşevikler arasında hiç değilse kongre delegelerinin çoğunluğunun yansıttığı bir ağırlık taşıyan bir eğilim bu.

İşte Lenin bu eğilime karşı mücadele ediyor. Bu mücadelede başarılı olabilmesi için yalnızca tezlerinin ikna ediciliği ve önceki saptamalara uygunluğunu vurgulayışı yetmiyor. Lenin bu Bolşevikler-içi tartışmadan devrimin hararetli ortamına pişen yeni işçi kuşağının baskıları ve uyarıcı etkisiyle başarılı çıkabiliyor. 1917'de Nisan bunalımını da böyle aşabilecek; 1921 sonrasında son mücadelesinde ise bu etkenin eksikliği yüzünden yenilecek... (Bunlara ileride geleceğim)

1907'de bu evre aşıldıktan sonra Lenin şöyle bir değerlendirme yapıyor:

> Ama proletaryanın bir sınıf olarak toparlanma konusundaki azami yeteneği, ancak canlı varlıklar sayesinde ve belirlenmiş örgütlenme biçimleri aracılığıyla gerçekleşebilir, başka türlü değil. Bizim tarihsel koşullarımızda, 1900-1905 yılları Rusya'sında İskra'dan başka hiç bir örgüt bugün Rusya'da varolan gibi bir sosyal demokrat partiyi yaratmayı başaramamıştır. Rus proleter sosyalizm tarihinde yapması gereken işi, profesyonel devrimci iyi kotarmıştır...

> Genel olarak otokratik bir ülkede, özel olarak ta Rus devrimci hareketinin tarihi tarafından yaratılan şartlarda sosyalist işçi partisi, çevrelerden hareket etmenin dışında hiçbir yoldan yaratılamazdı. Dar, kapalı, hemen hemen her zaman sınırlı unsurların kişisel dostluk ilişkilerine dayanan bu çevreler, Rusya'da işçi hareketinin ve sosyalizmin gelişmesinin basbayağı gerekli bir evresini oluşturuyordu. 103

dedikten sonra, Lenin çevrelerin doğurduğu geleneğin olumsuz yanlarına dikkat çekiyor, günün görevlerini yerine getirmedeki eksikliklerini vurguluyor ve devam ediyor:

> Sosyal demokrasinin bugünkü görevlerini iki misli bir gayretle yerine getirebilmek için Rusya'daki mevcut işçi hareketinin militanlarının çevreler içinde yer etmiş birçok gelenekle bağlarını koparmak; çevrelerin hayatından ve kavgalarından miras kalan birçok bayağılığı unutmak ve reddetmek zorunda oldukları inkar edilemez. Yalnız partinin yeni proleter unsurlarla, açık bir kitle etkinliğiyle bağlantılı olarak güçlendirilmesi çevrelerin zihniyetinin bütün izlerini silebilir. Zaten, Bolşeviklerin Kasım 1905'te *Novaya Zilın*'de, tam da açık bir faaliyetin koşulları oluşmaya başladığında ortaya attıkları, işçi partisinin örgütlenişinin demokratik tarzına geçiş önerisi çevrelerden devralınan mirasta eskimiş (kadük) ne varsa bunlardan kesin bir kopuşu sağlamanın temellerini daha o zamandan oluşturuyordu. 104

Bu yüzden, Lenin'in 1905 yılı boyunca yaptığı teorik/politik müdahaleyi 1905 öncesinden devrolan Bolşevik gelenekteki "eskimiş/kadük olan" şeylerden arınmak için mücadeleden kopuk algılamak doğru değil. Bu, şu anlama geliyor: Eğer 1905'te Bolşevik gelenekteki eskimiş ögelerden arınmak mümkün olmasaydı, Bolşevizmin tarihsel haklılığından da söz edilemeyecekti; ya da bir başka deyişle, Bolşeviklerin tarihsel haklılığı yalnız 1902-1905 sürekliliği içinde değil, bir kopuşu da içeren 1902-1905 bütünlüğü içinde kavranmalı.

1905 yılı boyunca Lenin III. kongre'de alt edemediği "komitetçik" eğilimiyle mücadelesini devrim deneyiminin pratik desteğiyle sürdürüyor ve bunun teorik temellerini örmeye çalışıyor. Tezlerinin haklılığını gösterebilmek için daha önce "büktüğü çubuğu" bu kez tersine bükerek önlem alıyor. Ne var ki, o dönem olup biteni kitle hareketinin değerlendirilmesinde basit bir vurgu değişimiyle çözülen bir bilmece olarak algılamak doğru değil. Çünkü sadece bir vurgu ve ifade değişiminin benimsenmesiyle sonuçlanamıyor süreç. Aksine somut örgütsel ifadeler buluyor.

- Bir kez bu süreç içinde III. Kongre'de gerçekleşemeyen "reorganizasyon" gerçekleşiyor.
- İkincisi eski alışkanlıklara bağlı kalan eğilim altediliyor ve 1909'da Otzovistler'in Bolşeviklerden ayrılmasıyla bu eğilimin

---

* Otzovistler, gericilik döneminde Duma'daki delegelerin geri çağırılması, boykat taktiğine geri dönüş ve illegalitenin fetişleştirilmesiyle tarif edilebilen ültimatomcu-buyrukçu bir eğilim oluşturuyor. Bu eğilimin başını çeken Bogdanov'un 1905'te Sovyet'e "partiye bağlanma" ültimatomu gönderen eğilimin de başı olması şaşırtıcı değil. Bu anlamda 1909'da gerçekleşen Otzovist-Bolşevik ayrılığının kökünün 1905 öncesinde olduğu bu ayrımın 1905 sırasında kesinleştiği ve fakat çözümün 1909'da gerçekleştiği söylenebilir. Bolşevikler arasında yer alan "eskisel" eğilimin yalnızca Otzovistlerle sınırlı olmadığı 1917'de bir başka düzeyde ortaya çıkacak.

kalıntılarının önemli bir bölümü Bolşeviklerin dışına çıkıyor.

• Üçüncüsü Bolşeviklerin bu süreç içinde haklılıklarını kanıtlamaları ile 2. Kongre'den itibaren yükselen sert eleştiriler ("ultra-merkezcilik", "Blankizm" -R. Luxembourg- ve "ikamecilik", "Jakobenizm" -L.Troçki- vb.) bir daha öne çıkmıyor; ya da ancak 1905 atlanarak ve *Ne Yapmalı* soyutlanarak öne sürülür hale geliyor.

• Yine buna benzer bir biçimde 4. Kongre'de Menşevikler 2. Kongre'deki ayrılığa sebep olan "Tüzüğün 1. maddesi"ni ve Bolşeviklerin örgütlenme konusundaki tüm esaslı önerilerini kabullenmek zorunda kalıyorlar.

Şimdi, 1905'in Bolşevik örgütlenme üzerinde nasıl somut ve tüzüksel ifade bulan bir değiştirici etki yaptığını izlemeli.

"Partinin Yeniden Örgütlenmesi"

Lenin Kasım 1905'te *Novaya Zihn*'de yayınlanan "*Partinin Yeniden Örgütlenmesi*" Makalesine şöyle başlıyordu:

> Partimizin içinde çalıştığı koşullar kökten değişikliğe uğruyor. Toplantı basın ve örgütlenme özgürlüğü elde edildi. Elbette bu haklar son derece güvenilmeyecek şeyler. Güvenimizi bugünkü özgürlüklere bağlamak cinayet olmasa bile budalalık olacaktır. Nihai savaş henüz verilmedi ve ön planda bu mücadelenin hazırlıkları yer almalı. Gizli parti aygıtı sürdürülmelidir. Ama aynı zamanda bugün yararlandığımız nispeten geniş özgürlükten mümkün olduğu kadar geniş ölçüde yararlanmamız da zorunludur. Gizli aygıta koşut olarak, partiye bağlı ya da ona sempati duyan legal ve yarı-legal yeni örgütler yaratmak mutlaka gereklidir. Bu olmaksızın faaliyetimizi yeni koşullara nasıl uyarlayabileceğimiz ve yeni sorunları nasıl çözebileceğimiz kavranamaz. 105

Lenin'in bu önemli yazısı çoğu kez "legalite koşullarına" uyum sağlama girişimi olarak algılanır. Oysa yazının ortaya çıkış koşulları ve onu izleyen gelişmeler ele alındığında bu yazıda ve onu tamamlayan başka müdahalelerde şekillenen anlayışın siyasal konjonktürdeki bir değişikliğe ayak uydurma ihtiyacı ile sınırlı olmadığı görülüyor.

Yine aynı şekilde, sık sık yapılandan farklı olarak yeraltı koşullarına uygun çalışma ve örgütlenme tarzının yüceltilip erdem haline getirilmesini açık ya da örtük bir biçimde Lenin'e atıf etme önyargısından kurtulunca görülüyor ki, Lenin daha derin ve önemli sorunlara işaret ediyor: Yeraltı çalışmasını bir zorunluluk, üstelik ciddi *olumsuz yan ürünleri olan bir zorunluluk* olarak ele alıyor ve bunlara karşı önlemler bulmaya çalışıyor. Bu yüzden, yeraltı çalışmasını fetişleştiren "Otzovistlerle" ileride yapacağı tartışma da bir konjonktür ya da taktik tartışması değil, bir ilke tartışması (bu tartışma bu eğilimin Bolşeviklerin içinden atılmasıyla sonuçlanıyor).

Lenin'in, 1905 dönemindeki düşünsel evrimi kavramak bakımından önemli bir yeri olan bu yazısı yukarıdaki saptamalar ışığında ele alındığında bir kaç nokta öne çıkıyor.

• Bunlardan ilki; Lenin, yalnızca yeni koşullara ayak uydurmayı, basit bir biçimde "olanakları kullanarak legale çıkmayı" amaçlamıyor. Bu, görüşünü savunurken ileri sürdüğü gerekçelerden anlaşılabilir. Lenin'in gerekçeleri yalnızca *"legal çalışma için elverişli koşulların ortaya çıkmış olması"* ile sınırlı değil:

> Partimiz gizlilik koşullarında çok fazla kaldı. III. Kongrede bir delegenin haklı olarak dediği gibi, son birkaç yılda (II. Kongre ile III. sü ve bu yazının yazıldığı, tarih arasında en fazla iki yıl olduğuna dikkat çekmek istiyorum -OD) yeraltı koşullarında parti neredeyse boğuluyordu. Yeraltı koşulları çökmektedir. İleri ve cesaretle! Yeni silahları kuşanın ve bunları yeni gelenlere de dağıtın; dayandığınız tabanı genişletin: bütün sosyal demokrat işçileri çağırın ve onların yüzlercesini, binlercesini parti örgütlerine katın. 106

Demek ki legal çalışma koşulları ortaya çıkmasaydı bile, bizatihi yeraltı koşullarından kaynaklanan ciddi sorunlar var; "parti boğuluyor". Demek ki her halükârda bu soruna bir çare aranacaktı. Açık çalışma koşullarından yararlanmanın gerekçesi sadece bu koşulların ortaya çıkması değil. Aksine bu koşulların ortaya çıkması, sadece zaten varolan ve aşılması gereken örgütsel sorunların çözülmesi için elverişli bir fırsat sunuyor. Nitekim sorunun III. Kongre'de de gündeme gelmiş olması ve Lenin'in burada *"önceden beri yazmakta olduğu"* yazılara atıf yapması da bunu doğruluyor.

• İkinci nokta, birinciyi kuvvetlendiriyor. Bir örgütsel reform ihtiyacı, yeni koşulların ortaya çıkışından bağımsız olarak varolduğu gibi, bu yeni yönelişin tehlikeli sonuçlara varmasını önlemek üzere Lenin'in gerekli gördüğü güvenceler de legal çalışma olanaklarından bağımsız olarak tanımlanıyor. Lenin yeni çıkan yasal olanaklara güvenmenin "budalalık" olacağını belirtip gizli aygıtı ne olursa olsun korumak gerektiğini vurguladıktan sonra, çok sayıda sosyal demokrat olmayan yeni unsurun katılmasıyla partinin öncü karakterinin zedelenebileceği yolundaki endişelere cevap veriyor. Birinci güvencesi bolşeviklerin o güne kadar sürdürdükleri örgütlenmenin sağlamlığı. İkincisi ise devrimci durum nedeniyle yüksek bir bilinçlilik düzeyine erişmiş bir işçi kitlesinin varlığı; *"içgüdüsel biçimde, kendiliğinden sosyal demokrat olan"* işçi sınıfının varlığı. Lenin bu sayede hem partiye büyük sayılarda katılacak yeni işçilerin durumunu hem de bolşevik örgütlenmenin deneyimli çekirdeğinin bunları kısa zamanda eğitebileceğini öngörerek, *"umacılar yaratmayın yoldaşlar"* diyor.

Ne var ki, dikkat edilirse cesaretle *"yüzlerce binlerce işçiyi saflara katma"* çağrısı yapıp parti örgütlerini *"genç Rusya'nın taze özüyle doldurmak"* üzere *"yeni yolda hemen ilerlemeye başlayalım"* diyen Lenin'in yaklaşımı legal olanaklardan çok parti örgütlenmesinin sağlam yapısına ve eylem içinde bilinçlenen işçi kitlelerinin dinamizmine güveniyor. Bu demektir ki bu koşullar var olduğu takdirde -legal olanaklar olsun olmasın- böyle bir yeni yola girilebilir; yine aynı şekilde -legal olanaklar ne olursa olsun- bu koşullar yoksa devrimci

örgütün böyle bir açık faaliyete yönelmesi tehlikeli olur.

• Üçüncü nokta, Lenin'in Parti örgütlenmesinde yeni bir yönelişe uygun bir fırsat olarak değerlendirdiği yeni koşulların niteliği ile ilgili. Lenin bu koşulları "özgürlüğün tırnak içine alındığı koşullar" ya da "yarı özgürlük koşulları" diye tarif ediyor. Üstelik özgürlük kavramını da bugün anladığımızdan farklı kullanıyor. O zaman kullanıldığı içerikle özgürlük otokrasinin yıkılmasıyla gerçekleşecek koşullar anlamına geliyor. Bu anlamda Lenin'in kullandığı içerikle "tam özgürlük" dahi henüz sömürücü sınıfların egemenliğine son verildiği koşullara işaret etmiyor. "*Rusya'da yarı özgürlüğü kazanan ve Rusya'ya tam özgürlüğü getirecek, bu özgürlükle de onu sosyalizme ulaştıracak olan sınıf...*" diyor.[107] Bu yüzden Lenin gizli aygıtın sürdürülmesinde ısrarlı ve partiye "özgürlük" koşullarında katılacak unsurların gizli çalışma deneyimine sahip olanlarca sıkı bir eğitimden geçirilmesini istiyor; delegelerin gerçek isimlerinin açığa çıkarılmamasını öneriyor.

Bu bakımdan Lenin'in önerdiği şöyle tarif edilebilir: gizli aygıtı korunan partinin yeni ve çok çeşitli örgütlenmelerle açık çalışma olanaklarının sonuna kadar istismarı. Amaçladığı şey devrim dalgasıyla politize olan işçi kitlelerini örgütlemekte yetersiz kalan yeraltı aygıtının sınırlarını aşmak. Şöyle diyor:

> İşçilerin kendi inisiyatifleri bizlerin, yani yeraltı hareketinin ve dünkü işçi çevrelerinin düşlemeye bile cesaret edemeyeceği çapta kendini gösterecektir. Sosyalist fikirlerin proleter yığınları üzerindeki etkisi artık gelişiyor ve bizlerin çok kere yetişemeyeceği bir rotada gelişmeye devam edecektir. [108]

Bu nedenle Lenin'in önerisini yalnızca "özgürlük" koşulları için geçerli bir taktik yöneliş değişikliği olarak değerlendirmek doğru değil. Örgütlenmesi mümkün ve gerekli olan geniş, bilinçli ve aktif işçi yığınları olduğu sürece geçerli bu öneri. Nitekim, devrim dalgası sona erip Stolipin gericiliği dönemi açıldığında Bolşeviklerin bir kısmı tekrar yeraltına çekilmeyi savunurken Lenin buna karşı çıkıyor; hatta bu gericilik dönemi Bolşeviklerin açık çalışma olanaklarını en fazla zorladıkları dönem oluyor.

• Dördüncü nokta, Lenin'in önerdiği yeni örgütsel yöneliş, yalnızca yasal yarı-yasal örgütler yaratma ve partiye yeni üyeler katmakla sınırlı olarak algılanmamalı. Bütün bu önerilerin altında yatan partinin gizlilik koşullarında oluşan toplumsal bileşimine müdahale etmek, partiyi "işçileştirmek" ve aydınlarla işçiler arasındaki ilişkiyi yeniden düzenlemek ihtiyacı; "*yeni temeller üzerinde gerçekten proleter olan bir sosyal demokrat parti yaratmak*"tan söz ediyor Lenin.[109]

"*Partinin Yeniden Örgütlenmesi*" makalesinde önerdiği değişimin bu mahiyetini şu satırlardan çıkarmak mümkün:

> Şimdiye kadar daha çok belirli bir toplumsal tabakadan çıkmış devrimcilerle yüzyüze olduğumuzu unutmayalım; bundan böyle kitlenin tipik temsilcileriyle yüzyüze olacağız; bu yalnızca ajitasyon ve propaganda

yöntemlerimizde değil. örgütlenmede de bir değişikliği gerektiriyor. 110

Lenin'e göre bu değişikliğin aydınlarla işçiler arasındaki ilişkiyi ilgilendiren yönü aslında 3. Kongre'deki tartışmanın çözemediği sorunu yeniden ele almayı gerektiriyor. Burada amaçladığı yeraltı koşullarında gelişen parti yapısının aydın ağırlıklı ve "komitetçik"lere hayat veren niteliğinin değiştirilmesi. Bu değişimi şöyle tarif ediyor:

> ...Sosyal Demokrat aydınları örgüt içinde daha uygun bir biçimde dağıtacağız. ... Öyle ki bu aydınlar hareketin artık kendi ayakları üzerinde durabildiği, öyle demek gerekiyorsa, kendi kendine yetebildiği noktada işe yaramaz hale gelmesinler: aydınların çalışmanın daha zor, koşulların daha güç, deney sahibi ve bilgili olan kimselere ihtiyacın daha fazla, bilgi kaynaklarının daha az olduğu ve siyasal hayatın nabzının daha zayıf attığı yerlere "inmeleri" gerekiyor. 111

Bu anlamda Lenin deneyim ve bilgiye -aynı zamanda da boş zamana- sahip olan aydın kadroların örgütün tabanına yayılmasını ve partiye katılan yeni ve işçi unsurlarla daha yakından temasını hedefliyor. Ancak burada tek yönlü bir öğretmen -öğrenci ilişkisi olduğu sanılmasın. Aksine aydın kadroların geçmişten gelen kimi olumsuz alışkanlıklarının da bu temasta törpülenmesi söz konusu. İşçilerin örgüt üzerindeki bu yenileyici etkisini şöyle dile getiriyor Lenin:

> ...onların (işçilerin) arasından çıkan delegelerle çeşitli merkezlerimiz canlansın; buralara genç devrimci Rusya'nın taze soluğunu getirsinler.
> ... gerçekten devrimci olan ve sonuna kadar devrimci olan tek sınıfın derinliklerinden doğan taze güçler bizi yenileyecektir. 112

Böylece Lenin yeni işçi unsurların örgütün karar mekanizmalarına katılımının sağlanmasını öneriyor. Bu amaçla, seçim ilkesinin (daha IV. Kongrece resmen kabul edilmeden önce) uygun formüllerle uygulanması gerektiğinde ısrar ediyor. Belki de bu nedenle "partinin yeniden örgütlenmesi" önerisinin merkezinde seçim ilkesinin kabul edilmesi ve hemen uygulanması yatıyor. Lenin'in bu tutumu aydınlarla işçiler arasındaki ilişkiye getirdiği tanımla daha iyi kavranıyor:

> ... aydınlar güzel "ilkesel" çözümler bulur, mükemmel şemalar çiziktirir ve harekete geçme gerekliliği konusunda iyi akıl yürütürler... işçilerse harekete geçer ve renksiz teoriyi yaşayan gerçeklik haline getirirler. 113

Bu noktalardan görülebileceği gibi, bir bakıma Lenin'in 1905 devrimi boyunca örgütlenme konusunda geliştirdiği düşüncesinin net bir özetini içeren söz konusu makalenin hiç te konjonktüre ilişkin saptamalarla sınırlı olmadığı açık. Nitekim Lenin'in düşünsel evriminin bu kesiti 4. Kongre'de demokratik merkeziyetçilik kavramının tüzüğe kaydedilmesi ve bundan böyle Leninist örgüt anlayışının özet ifadesi yerine kullanılır hale gelmesinden de anlaşılabilir.

Lenin "*Partinin Yeniden Örgütlenmesi*" makalesini "*O halde bu devrimi gerçekleştirmek için birleşelim!*" diye bitiriyordu. Bu dilek aslında tüm 1905 devrimi boyunca eylem içinde sosyal demokrasiyle tanışan,

buluşan işçilerin talebi. Bir bakıma menşevikleri ve bolşevikleri yeniden birleşmeye iten en önemli etken bu tabandan gelen baskı. Öte yandan Lenin'in birleşme dinamiğini hızlandırmak için güvendiği ve başvurduğu başlıca etken de işçilerin bu yöndeki eğilimi. *"İşçi yoldaşlar bu renksiz teoriyi yaşayan gerçeklik haline getirmemize yardımcı olun! ...Birleşme sorununu çözmemizde bize pratikte katılarak yardımcı olun!"* diyor.

Sonuçta tabandan gelen bu dinamiğin hatırı sayılır ölçüde katkısıyla IV. Kongre "Birlik" kongresi oluyor. Ne var ki bu kongre'nin Rusya'daki işçi hareketinin evrimindeki yeri ve anlamının yanısıra devrimci örgütlenme anlayışına getirdiği önemli bir katkı var: *Demokratik merkeziyetçilik* kavramı.

"Birlik Kongresi" ve Demokratik Merkeziyetçilik

IV. Kongre'deki Bolşevik delegeler adına Lenin'in kaleme aldığı bildiri şöyle başlıyor:

> Yoldaşlar!
> RSDİP Birleşme Kongresi çalışmalarını tamamladı. Artık bölünmüşlük yok. Yalnız eski 'menşevik' ve 'bolşevik' hizipleri örgütsel bakımdan bütünüyle birleşmekle kalmadı, RSDİP ile Polonya sosyal demokrasisi de birleşti. Leton sosyal demokrasisi ile birleşme anlaşması yapıldı ve Bund ile birleşmeye karar verildi. 114

Aynı bildiride II. Kongre'de ayrılığa neden olan örgütsel sorunların nasıl bir çözüme ulaştırıldığı da açıklanıyor. Bu konuda Merkezi Organın yayın kuruluna ilişkin bir ayrılık dışında sorun yok. Tüzüğün 1. maddesinden Martov'un formülasyonu çıkıyor yerine Lenin'inki geçiyor. Bildiri, üzerinde anlaşılan örgütlenmeye ilişkin konuları şöyle tarif ediyor:

> Demokratik merkeziyetçilik ilkesi; bütün azınlıkların ve partiye bağlı bütün muhalefetlerin haklarının güvenceye alınması; her parti örgütünün özerk olması; bütün parti kadrolarının geri çağrılabilir biçimde seçilmesi ve çalışmalarıyla ilgili rapor vermekle yükümlü olması; konularında hepimiz fikir birliğine vardık 115

Aslında bu konuda kabul edilen görüşlerin hepsi Bolşeviklerin kongre öncesinde sundukları öneriler; bir tek değişiklik Merkez Organ Yayın Kurulunun belirlenmesi ve işleyişi ile ilgili. Bu anlamda IV. Kongre bu konuda Bolşeviklerin bir başarısı olarak kabul edilmeli. Oysa bir çok önemli siyasi konuda (tarım sorunu, ayaklanma, silahlı mücadele vb.) durum böyle değil. Bununla birlikte birleşmeyi öneren ve ısrarla isteyen Bolşevikler önemli görüş ayrılıklarına rağmen bir örgüt çatısı altında bulunulabileceğini ve kendi görüşlerini savunmaya devam etmekle birlikte partinin disiplinine uyacaklarını açıklıyorlar. Bu süreç literatüre ilk kez giren demokratik merkeziyetçilik ilkesinin pratikte şekillenmesine olanak veriyor.

Lenin söz konusu bildiride Kongre'de kabul edilen ve bolşeviklerin hatalı bulduğu temel kararlara değindikten sonra:

> Hata olarak kabul ettiğimiz Kongrenin bu kararlarına karşı ideolojik bir mücadele yürütmeliyiz ve yürütüyoruz da. Bununla birlikte, bütün parti huzurunda her türden kopmaya karşı olduğumuzu ilan ediyoruz. Kongre kararlarına saygı gösterilmesinden yanayız. derinden inanıyoruz ki, sosyal demokrat işçi örgütleri birleşmelidir: ama bu birleşik örgütlenmelerde Partiyi ilgilendiren sorunlar üzerinde serbest bir tartışma geniş ölçüde yürütülmeli; serbest bir kardeşçe eleştiriye açık olunmalı ve Parti hayatını ilgilendiren olayların serbestçe değerlendirilmesi yapılmalı.116

Kongre'nin benimsediği demokratik merkeziyetçilik ilkesini nasıl anladıklarını açıkladıktan sonra (daha önce aktarılan pasaj) şunları ekliyor Lenin:

> Bölünmelere karşı güvenceyi bu ilkelerin sahiden gözetilmesinde ve ciddi ve tutarlı bir biçimde uygulanmasında görüyoruz; bu parti içinde ideolojik mücadelenin kesin bir örgütsel birlik ve kongrenin bütün kararlarına saygı ile birlikte yürüyebileceğinin ve yürümesi gereğinin güvencesidir.
> Bizim gibi düşünenlerin hepsini kongre kararlarına saygı duymaya ve bu ideolojik mücadeleye çağırıyoruz: partinin bütün üyelerini kongrenin kararlarını dikkatle incelemeye çağırıyoruz. 117

Lenin'in bu satırları, demokratik merkeziyetçi bir işleyiş içinde görüş ayrılıklarının nasıl ifade bulacağını sergiliyor; demokratik merkeziyetçiliğin günümüzün devrimci marksist kavranışında ise Lenin'in son çağrısı bir hizip oluşturma çağrısıdır. Nitekim Bolşevikler 4. Kongre'den sonra da RSDİP içinde bir hizip olarak yer almışlar ve 1912'de ayrılıncaya kadar öyle kalmışlardı.

Ne ilginç SBKP (B) Tarihi'nde 4. Kongre'nin bu yanına ilişkin tek bir satır bile yok. Demokratik Merkeziyetçilik kavramının ortaya çıkması ve açıklanması sanki unutulmuş. Sadece,

> Kongre'de sadece resmen bir birleşme oldu. Gerçekte Bolşevikler ve Menşevikler kendi görüşlerine bağlı kaldılar ve kendi bağımsız örgütleriyle hareket ettiler.118

deniliyor. Bu bir bakıma doğrudur; çünkü menşeviklerle bolşevikler arasında bir çok temel konuda ciddi farklılıklar var ve bunun bir noktada bir ayrılığa dönüşeceği herkes tarafından seziliyor. Ne var ki bu olguyu tesbit etmek başka, Lenin'in bu dönem boyunca savunduğu parti içi işleyiş ilkelerinin yalnızca bu tür bir "biçimsel birleşme için" geçerli olduğunu ileri sürmek başkadır. (Olmamış gibi kabul edilen bir birleşme içinde tartışma özgürlüğünün partinin eylem birliğiyle birlikte nasıl sağlanacağını düzenleyen demokratik merkeziyetçilik ilkesinin incelenmesine tabii ki gerek yok.) Bubakış açısına kalırsa, Lenin'in IV. kongre öncesinde ve sonrasında savunduğu görüşlerde samimiyetsiz olduğunu, "gerçekleşmemiş birliğin disiplinine" uymak için yoldaşlarına gereksiz yere çağrıda bulunduğunu vs. teslim etmek gerekir. *Stalin*'e göre Lenin'in parti anlayışı *"hiziplerin varlığıyla*

bağdaşmaz"; * bu durumda Bolşevikleri RSDİP içinde bir azınlık hizbi olarak tanımlayan; kongre kararlarına uyma koşuluyla ve eylem birliğini bozmadan bir "ideolojik mücadele" yürütmeyi öneren Lenin'in demokratik merkeziyetçilik anlayışı bir sahtekarlık değilse bile ancak böyle bir özel durumda geçerli olabilecek -yani bir sahte birlik içinde- özel bir formülasyon olarak algılanmalı. Öyle mi? Hiç te öyle gözükmüyor.

Biz yine Lenin'e dönelim. Kongre sonrasında Lenin'in kaleme aldığı *"Birleşme Kongresi Hakkında Rapor"*da[120], demokratik merkeziyetçi bir işleyişin nasıl olması gerektiği, Bolşevik delegelerin bildirisinde dile getirildiğinden daha açıkça vurgulanıyor; üstelik Lenin bunu uyduruk bir parti için özel formüller olarak sunmuyor. Gerçekte Birlik kongresini izleyen süreçte Lenin'in bir çok somut duruma ilişkin olarak formüle edip savunduğu demokratik merkeziyetçilik işleyişi bu ilkenin evrensel işleyişinin de biçimlenmesi oluyor. (Aksini savunmak Lenin'i pragmatik ve oportünist bir konuma yerleştirmek olurdu.)

Bunu Lenin'in kimi örnek sözlerinde görelim: *"Eğer* -diyor- *partimizde demokratik merkeziyetçiliği uygulamaya gerçekten ciddi biçimde karar verdiysek, eğer işçi kitlelerinin Parti sorunlarının çözü- müne bilinçli olarak katılmalarını sağlamaya karar verdiysek: o zaman basında, çevrelerde, toplantılarda, gruplarda her yerde bu tartışma yürütülmelidir."* Hangi tartışma? *"Kongre kararlarının en geniş ölçüde tartışılmasının sağlanması"* ve *"bütün işçi örgütlerinin şu ya da bu kararı benimseyip benimsemediklerini bilinçli bir biçimde dile getirmelerinin sağlanması.*

Lenin bir tartışma kulübü mü öneriyor? Hiç de değil. *"Ama bir birleşik partide bu tartışma örgütleri bölmemeli, proletaryanın eylem birliğine köstek olmamalı. Bu partimizin pratiğinde hala yeni bir ilkedir ve hayata doğru bir biçimde geçebilmesi için daha çok işimiz var."*[121] dedikten sonra -ki bugün hala bu ilkenin gerçekleşmesi için uğraştığımıza göre pek haklı- bir somut örnekle bunu açıklamaya çalışıyor:

> Seçimler sırasında bir eylem birliği zorunludur. kongre seçimler olduğunda hepimizin bu seçimlere katılmasını kararlaştırdı. "SBKP Tarihi"ne kalsa Menşevikler ayrı Bolşevikler ayrı tutum almalıydı. çünkü gerçek bir birleşme

*Stalin'in hizip olgusunu olumsuzlayarak dışlayan tutumu ve bunu el çabukluğuyla Lenin'e maletme gayretleri RSDİP ve Bolşevik Partisinin gerçek tarihi tarafından birçok kez yalanlanıyor. İşte bir örnek: Lenin'in 1920'de yazdığı "Sol" Komünizm Bir Çocuk Hastalığı kitabında "Bolşevizmin Tarihinin Belli Başlı Aşamaları" başlığı altında Bolşevizmin tarihinin aşkında bir hizipler mücadelesi tarihi olduğunu doğrulayan bir değerlendirme yer alıyor. Lenin burada Bolşeviklerin gizlilik koşullarında iç tartışmaları sürdürmeyi başardıklarını -demokratik merkeziyetçilik sayesinde- hatırlatıyor. Bunu küçümseyen Avrupalı sosyal demokratların ise en gerekli anda böyle bir işleyişe sahip olmadıkları için başarısız kaldıklarını belirtiyor. "Rus sosyalizmi izindeki "hizip" bolluğu ve bunların birbirleriyle yürüttükleri amansız mücadele karşısında ukalaca ve aşağılayarak burun kıvıran II. Enternasyonal'in ahmak bilgeleri ve kocakarıları, savaş bütün ülkelerde o kadar gurur duydukları 'legalite'yi ortadan kaldırınca, Rus devrimcilerinin İsviçre'de ve başka ülkelerde örgütlemeyi başardıklarına az olsa bile yaklaşan bir serbest (illegal) görüş alışverişi doğru görüşlere varmayı bilememişlerdir." [122]

olmamıştı -OD.) Seçimler sırasında bu katılımın hiçbir eleştirisine izin verilemez. Proletaryanın eylemi birleşik olmalı. Duma'da bir sosyal demokrat grup olduğunda hepimiz ve her zaman onu bizim grubumuz olarak tanıyacağız. 122

İlginçtir ki daha sonra tam da bu konuda "tartışmada özgürlük eylemde birlik" anlayışı üzerine Merkez komite ile Bolşevikler arasında bir tartışma çıkıyor. Merkez komite açık toplantılarda Kongre kararlarına aykırı konuşmalar yapılmaması gerektiğini savunan bir yönerge yayınlıyor. Lenin buna cevabında Merkez Komite'nin hem eleştiri özgürlüğünü hem de eylem birliğini yanlış kavradığını belirtip şöyle diyor:

Parti programının genel ilkelerinin sınırları içinde kalmak kaydıyla eleştiri yalnız parti toplantılarında değil, geniş toplantılarında genişletilmiş toplantılarda da tamamen serbest olmalı." Buna karşılık "partinin siyasal eylemi birlik içinde olmalı. Eylem birliğini bozan hiç bir 'çağrı' ne parti toplantılarında, ne genişletilmiş toplantılarda ne de parti basınında kabul edilemez. Demokratik merkeziyetçilik ve bölgesel örgütlerin özerkliği tam da şu anlama gelir: belirli bir eylemin birliğine engel olmadığı sürece tamamen ve heryerde eleştiri özgürlüğü ve Partinin kararlaştırdığı bir eylemin birliğini zedeleyen her türlü eleştirinin reddedilmesi.123

Lenine göre devrimci örgütün merkeziyetçiliğinin demokratik bir merkeziyetçilik olması şu nedenlerle gerekli:

- Birincisi *"Yanlış anlama ve anlaşmazlıkların parti yararına çözülebilmesi kesinlikle ve yalnızca bu ilke temelinde mümkün."*
- İkincisi *"Bu ilkenin ciddi ve tutarlı bir biçimde uygulanması bölünmelere karşı bir güvencedir."*
- Üçüncüsü bu ilke *"işçi kitlelerinin Partinin sorunlarını çözümüne bilinçli olarak katılabilmelerini sağlamanın"* yoludur.
- Dördüncüsü *"Partimizin saliden temsili bir fikrinin oluşması ... yalnız bu tartışmalarla mümkündür. Partinin görüşünü her zaman açıklamayı bilen ve oluşan bu görüşü yeni bir kongrede alınan kararlara dönüştürmek için doğru yolları bulabilen gerçek bir parti olabilmesi yalnızca bu koşulla mümkündür."*

IV. Kongre sonrasında her somut adımda yeniden somutlayarak geliştirdiği demokratik merkeziyetçilik kavramı Lenin'in örgütlenme anlayışının ayrılmaz bir parçası olarak yerini alıyor. Lenin'in 1905'e kadar en çok tartışmaya hedef olan merkeziyetçi bir örgüt yaratma fikrini, 1905 devrimi sırasında ve sonrasında, gerek devrimin etkisiyle gerek Bolşeviklerin iç tartışmalarından (özellikle III. Kongre'den çıkartılan derslerle), gerekse de birleşmenin yarattığı durumun ışığında) *demokratik* bir merkeziyetçilik olarak tanımlaması devrimci örgüt anlayışında önemli bir sıçrama noktasını oluşturuyor.

Lenin'in demokratik merkeziyetçilik kavramına yalnızca partinin iç işleyiş kuralları açısından bir işlev yüklemediği de bu dönemdeki yazılarında açıkça görülebiliyor. Demokratik merkeziyetçilik aynı zamanda işçi sınıfının öncüsü ile onun geniş kitlesi arasındaki karşılıklı

ilişkiyi düzenlemeyi olanaklı kılan bir mekanizmadır. Bürokratik merkeziyetçi ve ültimatomcu örgütlerde bu ilişki bir Merkez Komite'den sınıfa doğru tek yönlü bir ilişkiyken, üyeler de aktarıcı kayış rolüne indirgenmişken, demokratik merkeziyetçi bir işleyişe sahip devrimci örgütlerde sınıfın en bilinçli öncü unsurları demek olan *partinin bütünü* sınıfın kitlesiyle temas ve alış veriş içine girebilmektedir.

Bu noktanın özellikle 1905 Sovyeti ile Bolşeviklerin karşılıklı ilişkisinin değerlendirilmesinin ışığında açılmasında yarar var. Çünkü bu nokta aynı zamanda Marx'ın "tarihsel parti/geçici parti düğümünün çözüldüğü nokta. Ama önce bir parantez açmak gerekiyor.

8. Sovyet kavramının örgüt teorisine eklenişi

Kuşkusuz 1905 devriminin ortaya çıkarttığı en önemli olgu, sovyet. Bu devrim içinde sovyetin rolünün kavranışı ve devrimci partinin bununla ilişkisinin tanımlanması 1917'dekinin başarılmasında anahtar rolü oynuyor.

Sovyet nasıl birşey? Bunun ilk sovyetin başkanı Troçki'nin gözünde nasıl şekillendiğini görelim:

> Devrimin ilk eylemi proletarya ile monarşi arasında kent sokaklarında bir diyalog girişimiydi (Kanlı Pazar'a atıf yapıyor-OD): devrimin ilk önemli zaferi proletaryanın katıksız bir sınıf silahı olan siyasal grev sayesinde elde edildi; nihayet proletaryanın temsili heyeti devrimci iktidarın ilk ruşeym halindeki organı olma rolünü üstlendi. Sovyet kitlenin ayrık parçaları üzerinde kitlenin kendisinin örgütlü iktidarıdır. Bir profesyonel bürokrasi olmadan, ama seçmenlerin seçtiklerini her an geri çağırma hakkıyla, alt üst odalara ayrılmamış olan hakiki demokrasiyi oluşturur. Proletaryanın bütününün ve onun tekil gruplarının bütün toplumsal gösterilerine üyeleri aracılığıyla- işçiler tarafından doğrudan seçilmiş vekiller- doğrudan önderlik eder, eylemlerini örgütler, onlara bir slogan ve bir bayrak sunar.124

Troçki, aynı yerde sovyetin tanımını şöyle veriyor:

> Bir yanda işçilerin kendilerinin, diğer yanda da gerici basının 'işçilerin' hükümeti diye adlandırması sovyetin gerçekten ruşeym halinde bir işçilerin hükümeti oluşunun bir ifadesiydi.125

Bolşeviklerin bir kısmından farklı olarak sovyete hiç kuşku yok ki Troçki ile aynı sıcaklık ve ilgiyle yaklaşan Lenin ise şöyle tanımlıyor sovyeti:

> İşçi vekilleri sovyeti, geçici devrimci hükümetin bir embriyonu olarak görülmelidir.126

Bir başka yazıda ise Lenin, "*İşçi vekilleri Sovyeti ne bir işçi parlamentosu, ne de proletaryanın öz-yönetim organıdır belirli hedefleri olan bir mücadele örgütüdür.*"[127] diyor; kastettiği hedef demokratik devrim.

Lenin ve Troçki'nin tanımları arasındaki fark küçük gibi görünüyor; aslında iki ayrı devrim anlayışı arasındaki fark bu. Lenin

sovyeti de kastederek, parti-dışı örgütlenmelerin ortaya çıkışıyla devrimin demokratik karakteri arasında bir bağ kuruyor:

> Rusya'da bugünkü devrimin çok sayıda parti-dışı örgüte hayat vermesi ve hala vermekte oluşu anlaşılır bir şey. Bu devrim demokratiktir, yani toplumsal ve ekonomik içeriğiyle burjuvadır.[128]

Dahası var; Lenin'e göre sovyet içinde farklı görüşlerin temsilcilerinin bulunması, aslında devrim sürecinde farklı sınıfsal kesimlerin yer almasından kaynaklanıyor; bunun da devrimin demokratik karakteriyle ilgisi var. Lenin, *"proleter sosyalizmin partisi"* dediği RSDİP'in delelgeleri ile sosyalist devrimcilerin, yani *"küçük burjuva sosyalizmi ya da devrimci burjuva demokrasisinin uç solu"*nun; devrimci köylülüğünün temsilcilerinin ve *"partisiz bir çok işçinin"* birlikte sovyetin yönetim kademesinde yer alabileceklerini ve almaları gerektiğini savunuyor. Hatta *"Eğer* -diyor- *Kadetler bir işçi tabanına sahip olmayı başarırlarsa, sovyetin kapıları bunların temsilcilerine de açılmalı"*. Buna karşılık yine demokratik devrimin hedefleri bakımından aykırı düştükleri için anarşistlerin sovyet yönetiminde yer almaları yönündeki kararı onaylıyor.[129]*

Buradan açıkca görülebileceği gibi Lenin işçi sınıfının öz-yönetim organlarında ne kadar küçük bir kesimi temsil etseler de işçi sınıfının her kesiminin yer alabileceğini hattademokratik devrim döneminde temsil edilmesi uygun olmayan anarşistlerin bile yer alabileceğini vurgulamasından anlaşılıyor.

Çünkü Lenin'e göre, *"parti dışı örgütlerin ortaya çıkmasını doğallıkla belirleyen burjuva devriminin sınıf karakteri, kaçınılmaz olarak 'halkın tamamı'nın, burjuva toplumunun bütün sınıflarının otokrasi ve serfliğe karşı mücadelesinde açığa çıkıyor."* Hatta, bu nedenle,

> Proletaryanın taleplerinin çoğu da temelde tamamen kapitalizmin sınırları içinde gerçekleşebilen reformlara indirgeniyor. Bugün Rus proletaryasının dolaysız bir biçimde istedikleri, kapitalizmi yaralayan şeyler değil, onu arındıran, güçlendiren ve gelişmesini hızlandıran şeyler.
> Tam anlamıyla sosyalist talepler ilerinin işi: gündemde siyasal planda işçilerin demokratik talepleri, ekonomik planda da onların kapitalizm çerçevesi içindeki ekonomik talepleri yer alıyor.[130]
> Herşeyin hafif, çok hafif bir "sosyalist" nüans kazanması ise özellikle demokratik mücadele içinde sosyalist proletaryanın öncü rolü sayesindedir.[131]

Bu yaklaşımda Lenin'in 1917 öncesindeki devrim perspektifinin ana hatları yatıyor. Bu aynı zamanda Lenin'le Troçki'nin sovyeti

---

Buradan Lenin'in çoğulcu bir bakış açısını yalnız demokratik devrim için öngördüğü sonucuna varmak doğru değil. Çünkü, anarşistlerin Sovyet Yürütme Komitesi'nde yer almak için yaptıkları başvurunun geri çevrilmesini irdelediği yazıda:Eğer sovyet bir işçi parlamentosu, ya da proletaryanın öz-yönetim organı olsaydı, anarşistlerin katılmasını reddetmek hata olurdu. Ne kadar küçük te olsa ... proleter ortamları mızda anarşistlerin bir etkisi var ve belli sayıda işçinin onlarla birlikte hareket ettiği inkar edilemez.

tanımlama ve değerlendirmeleri arasındaki farklılığın da kaynağı.Bu farklılığı Troçki'nin şu sözleri açıkca vurguluyor:

> Sovyetin temel kusurunun sınıf tabiatı olduğu söylendi. 'Ulusal' devrimin organı haline gelebilmek için. Sovyet yapısını. nüfusun bütün tabakalarının temsilcilerin içinde yer alabilecek biçimde genişletmeliydi. Bu, sovyetinotoritesini dengeye kavuşturacak ve gücünü arttıracaktı. Gerçekten öyle mi? Sovyetin gücü proletaryanın kapitalist toplumdaki rolü tarafından belirleniyordu. Sovyetin görevi kendini bir parlamento maskaralığına dönüştürmek, değişik toplumsal grupların. çıkarlarının eşit temsilini sağlamak değil, proletaryanın devrimci mücadelesini birliğe kavuşturmaktı. Sovyetin elindeki başlıca silah siyasal grevdi- bu yalnıza ücretli emeğin sınıfı olan proletaryaya özgü olan bir yöntemdir.132

Troçki, özellikle Sovyetin ortaya çıkışı. dayandığı mücadele yöntemleri ve kitlesinin bileşimi nedeniyle niyetler ne olursa olsun,mevcut sınıflar içinde hangileriyle dost-müttefik hangileriyle düşman olmak durumunda olduğunu açıklıyor. Şu ya da bu saikle sovyeti destekleyen ona katılan aydınların sovyetin bileşiminin doğasını değiştirmeyeceğini vurguluyor. Troçki'nin çizdiği tablodan ayrıcalıklı ev hizmetkarları dışında bütün proletaryanın sovyete yaklaştığı; aydınlar- özellikle öğrenciler arasında- yaygın bir destek sağladığı; irili ufaklı fabrikatörlerin grev ve fabrika işgallerine olan nefretinin doğallıkla Sovyete karşı bir nefrete dönüştüğü; spekülasyon zenginlerinin ve grevlerin zarara soktuğu tüccarların sovyetin baş düşmanları arasında yer aldıkları; çarlığın uşakları, gizli polis vb. dışında kuşkucu demokratların da sovyet düşmanları arasında yer aldıkları; bir de henüz siyasetle ilişki kuramayan bu yüzden de ne dost ne düşman konumuna gelemeyen geri yığınların varlığı görülüyor; bu sonuncuların en önemli kesimi mujikler ordusu. Troçki,1905 devrimi ve Sovyet deneyiminden çok net sonuçlara varıyor:

> Devrimin zaferi iktidarı ancak silahlı kent nüfusunun yani proletarya milisinin desteğini kazanmış olan partinin eline verebilir. Sosyal demokrat parti bir kez iktidarı aldı mı. 'demokratik diktatörlüğe' yapılacak safdilce atıflarla aşılamayacak olan derin bir çelişkiyle karşılaşacaktır. Bir işçi hükümetinin 'kendi kendini sınırlaması' bir cumhuriyet kurma adına işsizlere ve grevcilere -dahası tüm proletaryaya- ihanet etmekten başka bir anlama gelmeyecektir.133

Bu saptama karşısında "*Menşevizmin devrimci olmayan görünümleri şimdiden tamamen açıkca görülmektedir*" diyen Troçki, Bolşevizmin devrimin seyrine ilişkin tutumunun ise "*ancak zafer elde edildiği taktirde ciddi bir tehdit oluşturacak gibi göründüğünü*" söylüyor. Kitabın 1922' deki baskısına yazdığı bir notta ise şunu ekliyor:

> Bu tehdit bilindiği gibi hiçbir zaman gerçekleşmedi. çünkü Yoldaş Lenin'in önderliğinde Bolşevikler (bir iç mücadeleyi de yaşayarak) 1917 ilkbaharında, yani iktidar ele geçirilmeden önce bu önemli konudaki siyasi çizgilerini değiştirdiler.134

Troçki'nin dediği gibi, Bolşevikler ciddi bir iç mücadeleden sonra, devrimin niteliği konusunda görüşlerini değiştirdiler ve bu aynı zamanda, Lenin'in Sovyete 1905'te getirdiği tanımı düzeltmesine de yol açtı. Lenin Kautsky ile 1918'de tartışırken, bu kez 1905'de Lenin'in tutumuna benzer biçimde sovyetin *"bütün ücretlileri bağrında toplayan bir mücadele örgütü"* olduğunu söyleyen, ama bir *"devlet örgütü"* olmaması gerektiğinde ısrar eden Kautsky. 1905'te sovyetin iktidarı hedeflemesi ve geçici devrimci hükümet haline gelmesi gerektiğini savunduğu halde, proletaryanın bir öz-yönetim organı ya da bir *"işçi meclisi"* olmadığını vurgulayan Lenin ise bu kez, sovyetin, mücadelenin gelişmesiyle zorunlu olarak iktidarı almak durumuyla karşı karşıya kalacağını hatırlatıyor. Burada kastettiği 1905'te olduğu gibi *"geçici devrimci hükümetin embriyonu"* değil; *"proletarya diktatörlüğünün Rus biçimi"*[135]

Bu anlamda, Lenin'le Troçki'nin sovyete ilişkin tanımlarının 1917-den itibaren özdeşleştiği görülüyor. Bu, aynı zamanda Troçki'nin bu konuda tarihsel olarak haklı çıktığının bir ifadesi. Ne var ki, 1905 yılındaki tartışma ve görüş ayrılıklarında dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta var: Troçki'nin haklılığının 1917 devriminde *kanıtlanabilmesi için bile,* Troçki de dahil tüm II. Enternasyonal geleneğini aşan, Marx'ın geliştirmemiş olduğu devrimci parti anlayışının Lenin tarafından oluşturulması ve Bolşevik Parti'nin cisminde somutlaşmış olması gerekiyor.

Troçki 1922'de:

> 1905'te işçi sınıfı iktidarı almak için yeteri kadar güçlü değildi; ama sonraki gelişmeler onu olgunlaşmaya ve güçlenmeye zorladı: bir burjuva demokratik koşullarda değil, 3 Haziran Çarlığının yeraltı koşullarında. 1917'de proletarya bir önceki kuşağının 1905'te edindiği deneyimin yardımıyla gelebildi.[136]

diyordu. Troçki'nin dediklerine eklemek gerek: bu deneyimin 12 yıllık zorlu bir mücadele dönemi boyunca yaşatılabilmesi ve bir ders olarak 1917'ye aktarılabilmesi ancak *Bolşeviklerin devrimci örgütün sürekliliğini koruyabilmeleri* sayesinde mümkün oldu. İşte Troçki'nin devrim perspektifinin tüm haklılığına rağmen bu öznel etkeni içermediği için *zayıf oluşu,* Lenin'in ise devrim formülasyonunun bulanıklığına rağmen *büyüklüğü* burada yatıyor.

XIX. yüzyıl Avrupa işçi hareketinin deneyimlerinden dolaysız bir biçimde çıkmayan,Troçki ve Luxembourg gibi bir çok devrimci marksistin de o zaman göremediği, yakalayamadığı önemli halkayı, Lenin Rus devrimci hareketinin mirasına dayanarak yakalıyor.*

---

*Çernişevski'nin ünlü kitabıyla aynı adı taşıması tesadüf olmayan *Ne Yapmalı*'da: *"Bizden öncekilerin yani 1870-1880 yılları devrimcileri in hak ettikleri onurlu ünvanı (uluslararası devrimci proletaryanın öncüsü) bizim de elde etmeyi ümidetmeye hakkımız var: yeter ki şimdi bin kez daha geniş ve derin* olan hareketimizi onlarınki ile aynı kararlılık ruhu ve aynı tükenmez enerji ile canlandırmayı başaralım.."[137] Lenin'in bu sözleri yalnız o dönemin Rus sosyal demokratları için bir öğütten öte evrensel bir çağrı anlamını taşıyor. Bir farkla: o günden bu yana artık XIX. yüzyıl Rus devrimcilerini değil Bolşevikleri ve onların geleneğinin sadık takipçilerini ölçü almak gerekiyor.

1905'in 1871'deki gibi tarihe mal olmuş, önemli ve değeri tartışılmaz bir deneyim olarak kalmayıp, 1917'nin "bir genel provası" olabilmesinin sırrı *bağlantıyı kuran halkada* yatıyor: yani bükülmez bir kararlılık ve bitmez bir enerjiyle bağımsız bir devrimciler örgütünü yaratıp yaşatan Bolşeviklerde aranmalı, orada bulunuyor.

1905 Sovyeti ile partinin ilişkisini değerlendirirken Troçki mi Lenin mi daha "marksist"?

> Sovyet çalışan kitleleri örgütledi, siyasal grevi ve gösterileri yönetti, işçileri silahlandırdı ve halkı pogromlara karşı korudu. Benzeri bir çalışma sovyet ortaya çıkmadan önce, onunla eşzamanlı olarak ve sovyet ortaya çıktıktan sonra, başka devrimci örgütler tarafından da yürütüldü. Ama bu örgütler Sovyetin elde ettiği nüfuza sahip olamadılar. Sovyetin kitleler üzerindeki nüfuzunun sırrı iktidar için mücadelesinde proletaryanın doğal bir organı olarak gelişmesinde..... yatar. 138

Burada Troçki'nin Marx'ın sadık bir öğrencisi olduğu görülüyor. Troçki sovyeti kavramaya ve açıklamaya çalışırken, Marx'ın *"işçi sınıfının siyasal iktidarı hedefleyen öz-örgütlenmesi"* anlamına kullandığı "tarihsel parti" kavramına yaklaşıyor. Marx'ın *"kelimenin geçici anlamında parti"* olarak tarif ettiği örgütlenmeler -yani sosyal demokrat örgütler- Troçki'nin gözünde de Sovyetin (*"tarihsel parti"?*)ortaya çıkışı ve bunları aşmasıyla birlikte önemlerini kaybediyorlar.Kuşkusuz Marx *"komünistlerin örgütlenmesi"*ni, Troçki de *"Sosyal demokrat Parti"* örgütlenmesini tümüyle reddetmiyor. Troçki devrim sırasında ve Sovyet içinde sosyal demokratların *"doğal bir biçimde"* özgül bir işlev kazandıklarını şöyle açıklıyor:

> Devrim sırasında proletaryanın demokratik temsili heyeti olan Sovyet bütün sınıf çıkarlarının kesişme noktasında bulunduğu için, tam da bu nedenle, sosyal demokrat partinin tamamen belirleyici nüfuzu altına hemen giriverdi. Şimdi parti, marksist eğitiminin sunduğu bütün muazzam avantajları kullanma şansına sahip; siyasi yolunu bütün bu kaos içinde berrak bir biçimde görebildiğinden, hemen hemen hiç gayret sarfetmeden -biçimsel olarak bir parti-dışı örgüt olan- sovyeti kendi nüfuzunun sbir organı haline getirmeyi başarabilmiştir.139

Marx da komünistlerin, işçi sınıfının *"proletarya hareketinin yürüyüş çizgisini, koşullarını ve en sonunda ulaşacağı genel sonuçları teorik olarak kavramada üstünlüğe sahip"* olan *"en kararlı ve en ileri bölümü"* olmalarıyla diğer kesimlerinden ayrıldıklarını söylüyordu.

Troçki'nin tahlilinin arkasında yattığı belli olan başlıca kavramlar, Marx'ın *"komünist bilincin kitleler ölçüsünde yaratılmasının ancak bir devrim içinde gerçekleşeceği"* ve *"militan halinde işçi sınıfının ekonomik ve politik eyleminin ayrılmaz bir biçimde birleştiği"* formülasyonlarıyla örtüşüyor. Troçki buradan hareketle,eylem halindeki proletaryayı yeri doldurulmaz bir biçimde örgütleyen, temsil eden ve işçi sınıfının gelişkin bilinç düzeyini yansıtan sovyet örgütlenmesini anlatıyor. İşçi sınıfının kendi kendini yönettiği bir organ olarak sovyet aracılığıyla ve siyasal kitle grevi silahı sayesinde mücadele içindeki tüm kesimlerin önderliğine nasıl ulaştığını göstermeye çalışıyor. Troçki bu işlevleri bakı-

mından sovyet örgütlenmesiyle diğer devrimci örgütleri karşılaştırıyor; bu kıyaslamada, sovyet tipi bir örgütlenmenin üstünlükleri bariz bir biçimde ortaya çıkıyor.

Yine Marx'ta olduğu gibi Troçki de işçi sınıfının değişik örgütlenme biçimlerini (bu arada hem sovyeti hem de partiyi) işçi hareketinin tarihsel evrimi içinde *"doğal olarak"* ortaya çıkan ve bir *"süreç içinde"* şekillenen örgütlenmeler olarak ele alıyor; bu süreçte sovyetin nasıl partiyi içererek, kapsayarak aştığını göstermeye çalışıyor. Troçki'ye göre, olağan koşullarda sınırlı ölçekler içinde işçi sınıfı içinde bir nüfuz elde etmek üzere çalışan sosyal demokrat örgütler, devrim koşullarında, sınıfın büyük çoğunluğunu temsil eden sovyetle kaynaşarak onun siyasal önderliğine *"marksist eğitimleri sayesinde"* ve *"doğal olarak"* yükseliyor.

Ne var ki, Troçki'nin parti ile sovyetin ilişkisini kurduğu ve bunları birbiriyle kıyasladığı koşullar, aslında sınıf mücadelesinin çok özgül bir evresine karşılık düşen koşullar. Söz konusu koşullar -Lenin'in terimleriyle ifade edersek- "işçi sınıfının kendiliğinden sosyal demokrat olduğu",hatta "mevcut sosyal demokrat örgütlenmeleri aştığı" koşullar; yani devrim dönemi.Troçki tahlilini, kitle seferberliğinin doruk noktalarına ulaştığı,kitlesel düzeyde yüksek bir sınıf bilincinin geliştiği ve mevcut devrimci örgütlenmelerin bir çok bakımdan bu hareketi kucaklamakta yetersiz kaldığı** bu koşulların tahlili üzerine oturtuyor.

Devrim koşullarında devrimcilerle işçi sınıfının geniş yığınlarının kaynaştığı, öncüyle kitlenin iç içe geçtiği, aralarındaki ayrım çizgilerinin belirsizleştiği doğru; bunu Lenin de açık bir biçimde sergiliyor.Ancak Troçki bu özgül koşullarda iç içe geçen parti ile sovyetin ilişkisini, sanki bu koşullar hep varmış gibi ele alarak tanımlıyor.

Ya bu kaynaşmaya zemin hazırlayan koşulların ve örgütsel ortamın (sovyet) temelleri sarsılmaya başlarsa? Ya devrimci dalga geri çekilmeye başlarsa? Kısmi çatışmalar içinde kitlenin şevki ve gücü kırılmaya başlar geri çekilme eğilimleri başgösterirse ne olacak? Şu ya da bu nedenle devrim hareketi yenilgiye uğrarsa ne olacak? Marx bu durumda hareketin yeniden ve daha güçlü bir biçimde yükselişine olan güvenini ifade ediyor. Troçki de bu kaos içinde yolunu çizmeyi bilen marksistlerin bir çıkış yolu bulacaklarına olan haklı inancını belir-

---

*Oysa 1871'de ve 1905'te olduğu gibi başka birçok deneyimde görülen o ki, en devrimci çizgi her zaman ve Troçki'nin tarif ettiği doğrulukla eylem halindeki proletaryanın siyasal önderliğine ulaşamıyor. Bunun için söz konusu devrimci çizginin planlı ve sistemli bir biçimde örgütlenip bu önderliği ele geçirmek üzere hazırlanması gerekiyor.

**Troçki sovyetin işçi kitlelerini örgütlemede üstünlüğünü gösterirken o dönemin Rusya'sına özgü bir başka noktaya da dikkat çekiyor: hem sosyalist devrimciler hem de RSDİP'in her iki kanadı yer altında örgütlenmenin getirdiği güçlükler ve elverişsizlikler nedeniyle kendi başlarına kitleleri örgütlemede yetersiz kalıyorlar. Sovyet gibi kitlesel mücadelenin içinden çıkan bir örgütlenmenin diğer örgütlemeleri aşmasında rol oynayan bir özgül neden de bu. [3] Aslında Lenin de daha devrimin ilk anlarından itibaren bu eksikliği farkederek bir reorganizasyon ihtiyacını dile getiriyor ve bu yönde çaba sarfediyor. [4]

tiyor.Aslında devrimci bir yükseliş döneminde bile siyasal önderliğin ele geçirilmesini doğal bir sürece bırakan Marx ve Troçki'nin yaklaşımındaki eksiklik devrimci bir durumun özgül koşullarının dışına çıkıldığında iyice çarpıcı bir biçimde beliriyor. Devrimci teorinin doğruluğuna ve işçi hareketinin devrimci özü gereği her seferinde daha güçlenerek yükseleceğine inanmak ve sırf buna güvenmek yetmiyor.

- Devrimci marksist teori temellerinde kurulmuş, kitleler tereddüt halindeyken ileri atılmayı, ya da gerektiğinde geri çekilmeyi önerebilmek, önermekle de kalmayıp bunu örgütlemek;
- Bir ayaklanmanın zorunluluğunu önceden saptamak; kadroları buna göre yetiştirmek; ayaklanmanın ve iktidarı ele geçirmenin yolunu gösterip, buna öncülük etmek;
- Gerek yükseliş gerekse de yenilgiyi izleyen geri çekilme koşullarında eylem halindeki kitleyi peşinden sürükleyebilmek için devrimci sınıfın en bilinçli, en deneyimli ve güven kazanmış öncü unsurlarını örgütlemek;
- Yenilgi halinde ya da sürüp gidebilecek yenilgi koşullarında,geri çekilen geniş yığınların ruh haline kendini kaptırmayıp, kazanılmış mevzilerin korunmasını;maddi ve politik kazanımlar korunamıyorsa bile, hiç değilse yenilginin derslerini de içeren ideolojik/teorik kazanımların korunup ileriki kuşaklara aktarılmasını güvence altına almak için bir aygıtın ve bir devrimci çizginin sürekliliğini sağlamak gerekiyor.
- Nihayet tüm bunları yapabilmek için, devrimci faaliyeti her koşulda -baskı aygıtlarının saldırılarına ve kitlelerin yalpalamalarına boyun.eğmeden- sürdürebilen profesyonel devrimcilerden oluşan bir devrimci partinin,önceden planlı ve sistemli bir biçimde işçi sınıfının içinde inşa edilmesi gerekiyor.

Marx'ta bu tür bir örgütlenmeye yaklaşan tanımlar bulunsa, hatta kendisi zaman zaman bu amaçla kurulmuş örgütlenmelere öncülük edip içlerinde yer almış olsa bile, proletaryanın sınıf mücadelesinin *zorunlu bir ögesi* olarak böyle bir parti fikri yer almıyor. Aksine Marx için bu tür örgütlenmeler "geçici anlamda parti" kavramıyla ifade buluyor. Troçki'nin 1905'te (1917'ye kadar) yaptığı, bu konuda Marx'ın tutumunu birebir izlemek, onun örgütlenme konusundaki düşüncelerini Rus devriminin koşullarına oldukça başarılı bir biçimde *uygulamak*. Ne var ki bu noktada yapılması gerekli ve doğru olan bu değil. Doğrusu Lenin'in tutumunda görülüyor. Çoğu kez sanıldığı ve iddia edildiği gibi Lenin "Marx'ın düşüncesini kendi çağının koşullarına uygulamak"la kalmıyor; aksine hele örgüt konusunda Marx'ın görüşlerinin bir uygulayıcısı olmanın çok ilerisinde, o. Lenin marksizme bir *katkı* yapıyor. Bu katkının esası rus devrimci hareketinin mirasıyla rus işçi hareketinin deneyimlerinin marksist teorinin genel çerçevesiyle bütünleştirilmesine ve genelleştirilmesine dayanıyor.Bu, Marx'ta olmayan bir ögeyi ifade ettiği için bir *katkı*; ve

marksizmin temel ve evrensel yaklaşımlarıyla bütünleşebildiği için *marksizme bir katkı* anlamına geliyor.

Lenin'in katkısı bu anlamda bir yanıyla bir profesyonel devrimciler örgütünün bağımsız olarak inşası fikrine dayanıyor; ama bir yandan da bu örgütün sonuna kadar devrimci tek sınıf olan işçi sınıfının bağrında, onun kendi kendini kurtarma faaliyetinin içinde yer alarak inşa edilmesi fikrine dayanıyor.

Lenin'in örgüt teorisi yalın ve düz bir çizgide oluşmuyor. Aksine gel-gitli, çelişkili bir süreç bu. 1902'ye kadar sosyalist devrimcilere karşı marksist teorinin ve işçi sınıfının devrimci rolünün vurgulanması öne çıkarken, 1902-1905 döneminde rus devrimcilerininki gibi bir profesyonel devrimciler örgütünün inşası öne çıkıyor. 1905-1907 döneminde ise bu profesyonel devrimciler örgütünün kitle hareketi ve kendiliğinden örgütlenmeler karşısındaki konumu ve bunlarla ilişkisi farklı vurguları gerektiriyor. Ne var ki her halükarda her dönemde ağırlığı değişik bir biçimde de ifade bulsa değişmeyen öge, Lenin'in kendinden önceki ve çağdaşı marksistlerin tümünden belirgin bir biçimde farklı olarak partinin önemini vurgulaması.

Ancak Lenin'in parti vurgusu, önemini hiç bir zaman kaybetmemekle birlikte, sovyet olgusunun hiç dikkate almadan, 1905 öncesindeki haliyle tekrarlanmıyor.

Lenin'in parti vurgusu Sovyet karşısında nasıl biçimleniyor?

Marx işçi sınıfının siyasal örgütlenmesini inişleri ve çıkışları olan ama tarihsel olarak belirlenmiş bir süreç olarak algılıyor ve tarif ediyor. Bu süreçte, neredeyse kesin olan bir determinizmle "proletaryanın tarihsel partisinin" her dönüm noktasında yeniden ve daha güçlenerek yükseleceğine inanarak gerileme dönemlerinde siyasal örgütlenmenin önemini *ihmal eden* bir tutuma varıyor. Bu ihmal aslında yükseliş anında bir öncü örgütlenmesinin zorunluluğunu ve önderliği oluşturmak için vazgeçilmez rolünün de ihmalini içeriyor.* Bu bakış açısıyla Marx'ın "geçici" olarak kabul ettiği devrimci örgütlenmelerin kapatılması ya da yok olmasın, veya kendisinin bu örgütlerle bağını koparmasını önemli bir eksiklik olarak

---

* Marx'ın parti konusundaki tutumunu R. Dangeville'in şu özet ifadesi iyi yansıtıyor: *"Her zaman en aşırı parti (devrim ve karşı devrim gibi) dönemlerde parti sorunları en çıplak biçimde ortaya çıkıyor. Kâstebek Marx, her seferinde daha berrak ve keskin bir görüşle yer altındaki kısa faaliyetinden gün ışığına çıkıyor: komü ist programın, tarihsel partinin güvencesinin yıkılmaz nitelikte oluşu: komünizmin teorik zaferinin şimdiden tamamlanmış olduğu: düşmanın yıkıcı darbeleriyle geçici olarak yıkılabilir olanın geçici, biçimsel, yerel veya tüzüksel parti olduğu: ama teorik istikrarın faaliyeti ile proletaryanın üretken güçlerinin faaliyetinin birbirine eklenmesiyle krizin geri gelmeyeceği ve beraberinde de her zamankinden daha güçlü olarak biçimsel partiyi taşıyacağı."*[1]

Dangeville bu özetiyle Marx'ın genel yaklaşımını sergiliyor. Ama aynı zamanda tüm Lenin öncesi/dışı marksist eğilimlerin temelinde yatan bir tür kaderci, kendini sürece teslim eden müdahaleci olmayan *tutumunu da özetlemiş oluyor. Bu yaklaşım Menşeviklerde, Kautsky'de olduğu gibi R. Luxembourg'da ve Troçki'de de yüzyılın başındaki polemiklerde egemen olan yaklaşım.*

görmüyor. Hatta tersini vurguladığı durumlar bile var. Alman devriminin geri çekilmesinin ardından Freiligrath'a yazdığı bir mektuptaki şu pasaja bakın:

> 1852'den beri herhangi bir örgütle ilişkim olmadığını ve teorik çalışmalarımın... çoktan zamanını doldurmuş(Komünistler Birliği kastediliyor -OD) örgütlere girmemden çok daha fazla işçi sınıfına yararlı olduğuna tamamen inandığımı yazmıştım. Bu yüzden birçok kereler açıkça değilse de anlaşılır bir biçimde 'aktif olmamam' nedeniyle eleştirilere maruz kaldım. 141

Bugün şu ya da bu biçimde Lenin'den ders almış herhangi bir devrimcinin bu rahatlıkla bu sözleri etmesi ne kadar güç! Lenin'in kendisinde buna benzer sözlere rastlamak ne mümkün; aksine o, 1905'in ortasında, yani kendiliğinden ortaya çıkan devrimci öz-örgütlenmelerin her yandan fışkırdığı koşullarda, bir yandan bu örgütlenmelerin önemini ve devrimci karakterini vurgularken, bir yandan da bunun hiçbir zaman devrimciler örgütünün ayrı ve bağımsız olarak örgütlenmesi gerekliliğine zarar vermemesine özen gösteriyor.Bir yandan kendiliğinden ortaya çıkan örgütlere karşı kimi Bolşeviklerin sekter ve dışlayıcı tutumlarını törpülemeye çalışırken, bir yandan da bu tür örgütlerin (bu arada Sovyetin de) cazibesiyle parti fikrinin geri plana düşmesine karşı tedbirli olmayı öneriyor. Başlığından da anlaşılabileceği gibi, "Sosyalist Parti ve Partisiz Devrimcilik" yazısı bu amaçla yazılmış.

> Rusya'daki devrimci hareket nüfusun giderek yeni tabakalarını sarmalayıp, çok sayıda parti-dışı örgütün doğmasına yol açıyor... Bazan tamamen şekilsiz her türden örgüt her an ortaya çıkıyor: bunlar Avrupa'daki örgütlere özgü net çerçevelerden yoksun son derece özgün bir karakter taşıyor. Sendikalar politik bir tutum izliyor siyasal mücadele ekonomik mücadele ile -özellikle grevler sırasında- birbirine karışıyor ve böylece az çok sürekliliği olan ya da olmayan örgütlenmelerin geçici bileşimlerine hayat veriyor.143

Lenin yazısına böyle girdikten sonra, "partisiz olmanın tarafsızlık demek olduğunu" ve tarafsız, siyasetsiz olmanın da -hele devrim dönemlerinde- egemen sınıfın tarafında olmak anlamına geldiğini vurguluyor; Parti-dışı örgütlerin tarafsız olmamaları gerektiğini tarafsız olmanın burjuva tarafında yer almak olduğunu savunuyor;bu noktatadan hareketle sosyalistlerin parti biçminde bağımsız örgütlenmesinin önemini hatırlatıyor. Diyor ki:

> Parti-dışı örgütlenmeler.... sınıf mücadelesinin görece başlangıçtaki (embriyoner- ruşeym halindeki) durumunun sonucuysa eğer, sıkı bir biçimde parti halinde örgütlenme, sınıf mücadelesinin ilkelerinde tutarlılığın, açıklık ve berraklığın, bilincin etkenlerinden biridir.144

Proletaryanın partisinin ideolojik ve politik bağımsızlığının gözetilmesi sosyalistler için sürekli, mutlak ve değişmez bir zorunluluktur. Bunu gözetmeyenler, 'sosyalist' inançları (lafta sosyalist) ne kadar ciddi olursa olsun *gerçekte* sosyalist olmaktan çıkarlar."

Lenin'in bu sert vurgusunun, tıpkı Ne Yapmalı'da olduğu gibi, Bolşevikler arasında parti fetişizmine varan bir yoruma ulaştığını biliyoruz; bunun hala oldukça yaygın ve zararlı bir yanılgı olduğunu da. ne var ki Lenin'in önermesi zorunlu olarak parti fetişizmine, parti-dışı örgütlerin hepsinin, büsbütün küçümsenmesine varmıyor. Aksine Lenin, sovyet olgusunun kendini ilk gösterişi üzerine kaleme alıp, *Novaya Zihn*'e gönderdiği,(ancak yayınlanamayan ve ne yazık ki 1940'a kadar gün ışığına çıkmayan) önemli yazısında, Rusya'daki bolşeviklerden Radin'le tartışıyor:

> Bana öyle geliyor ki, 'işçi vekilleri sovyeti mi parti mi?' sorusunu sorarken yoldaş Radin haksız.Sorunun böyle sorulamayacağını düşünüyorum.Ama mutlaka şu çözüme varılmalı: *Hem* işçi vekilleri sovyeti *hem* parti.Çok önemli olan sorun aslında Sovyetin görevleriyle RSDİP'ninkilerin-nasıl paylaşılacağı ve nasıl koordine edileceği sorunudur.145

O sıra kimi bolşevikler partinin bağımsızlının önemi, parti-dışı örgütlerin burjuva ideolojisinin esiri olacağı vb. saptamalardan hareketle, "sovyet partiye katılsın" önerisine varıyordu; bu saptamaları formüle eden Lenin ise tam tersi sonuca varıyor: Biz bütün gücümüzle Sovyete katılmalıyız. Lenin bu önermeyi yaparken daha önceki saptamalarını terk etmiyor; aksine bunlara dayanıyor. Lenin'e göre, kendiliğinden hareketin ve parti-dışı örgütlenmelerin zaafları nedeniyle, özellikle de bunun için sosyal demokratlar örgütsel bağımsızlıklarını koruyarak sovyete katılmalılar. "*Bana öyle geliyor ki, sovyetin kayıtsız şartsız herhangi bir partiye katılması yanlış olur.*" diyor ve hemen ardından ekliyor: "*Muhtemelen bu görüşo kuyucuyu şaşırtacaktır...*"Demek ki, Lenin, kendi okuyucusunun -yani bolşeviklerin- farklı bir yönelişe sahip olduğunun ve önerisinin onlara *yeni* görüneceğinin farkında. Meramını bunun bilincinde olarak anlatmaya çalışıyor:

> İşçi vekilleri Sovyeti genel grevden doğdu, grev vesilesiyle grevin hedefleri adına doğdu.Grevi kim yönetti ve sonuna vardırdı? *Bütün* proletarya....Grevin hedefleri nelerdi? Hem ekonomik hem siyasal. Ekonomik hedefler *bütün* proletaryayı ilgilendiriyordu....Siyasal talepler ...Rusya'nın bütün halklarını ilgilendiriyordu.
> Proletarya ekonomik mücadeleyi sürdürmeli mi? Elbette...Bu mücadele yalnız sosyal demokratlar tarafından ve yalnızca sosyal demokrat bayrak altında mı yürütülmeli? Bana öyle geliyor ki hayır.Bir mesleki örgüt olarak İşçi Vekilleri Sovyeti, *bütün* işçilerin, memurların hizmet görevlilerinin, tarım ücretlilerinin vs., çalışan halkın hayatını düzeltmek için birlikte mücadele etmek isteyen ve edebilen asgari siyasal dürüstlüğe sahip olan ve Yüz-Karalar dışındaki *herkesin* temsilcilerini kapsamaya yönelmelidir.146

Lenin bu bakışaçısıyla, sosyal demokratların "(olabildiğince) bütünüyle" bütün kitle örgütlerine girip burada "*tek tutarlı ve gerçekten proleter olan yegane anlayışı, marksizmin*" yorulmaz, inatçı propagandasını yapmalarını öne çıkarıyor. Lenin sovyeti de daha gelişkin olmakla birlikte sendikalar gibi bir kitle örgütü olarak kabul ediyor ve Ne Yapmalı'da sendikalar içine girip çalışmak konusunda önerdiklerinin sovyet için de geçerli olduğunu savunuyor. Bu noktada önemli

olan şu:

> Bu çalışma için, bu ajitasyon ve propaganda gayreti için, sınıf partimizi, tamamen bağımsız, ilkelerine sadakatle bağlı,bilinçli prolyetaryanın partisini yani RSDİP'ni mutlaka koruyacağız, güçlendirip geliştireceğiz. Bizim metodik ve örgütlü sosyal demokrat faaliyetimize kopmaz bir biçimde bağlı olan proleter mücadelesinin her ilerlemesi. Rusya işçi sınıfının *kitleleriyle* sosyal demokratları birbirlerine git gide daha fazla yaklaştıracaktır.147

Ne var ki kitle örgütleri içinde ve ekonomik mücadele çerçevesinde Lenin'in *Ne Yapmalı*'ya dönerek savunduğu bu tutum, yine kendi ifadesiyle, "*sorunun yarısı ve anlaşmazlık kaynağı olmayan kısmı*".Yine Lenin'e göre sorunun öbür yarısı ise anlaşmazlıklara temel oluyor: "*Aynı şey ilişkinin öteki yarısı için geçerli değil*" diyor ve ekliyor:

> Okuru daha da şaşırtma riskine rağmen hemen belirteyim; bence bu ilişki açısından da İşçi vekilleri Sovyetinin sosyal demokrat programı benimsemesini ve RSDİP'e bağlanmasını istemek yararsız görülüyor.Siyasal mücadeleyi *yönetmek* için Sovyetin de parti *kadar, her ikisinin de* güncel koşullarda mutlak gerekli olduğunu düşünüyorum.148

Lenin parantez içinde sovyetin bir *dönüşüme* uğraması gerektiğini, ve bu koşulla bunu önerdiğini ekliyor.Nasıl bir dönüşüm? Artık sadece bir mesleki kitle örgütü olarak ele almamak gerekiyor sovyeti.

> Sovyet geçici devrimci hükümetin bir embriyonu olarak görülmeli, diye düşünüyorum. Siyasal mücadeleyi yönetebilmek için sovyet kendini en kısa zamanda bütün Rusya'nın geçici devrimci hükümeti olarak ilan etmeli, ya da bir geçici devrimci hükümeti yaratmalıdır. diye düşünüyorum.149

Lenin Rusya'da devrimin ve karşı-devrimin güçlerinin bir dengede olduğunu saptıyor ve bu dengeyi devrim lehine bozmak için "*gerçekten devrimci olan bütün güçlerin birliğini*" sağlamak gerekiyor. Rusya'da o an eksikliği hissedilen şey, Lenin'e göre "*kitlenin mutlak güvenine sahip, genç, güçlü, canlı bir siyasal merkez*"in varlığı.Öyle bir merkez ki," *hem kitlelerin devrimci enerjisine sahip olmalı, hem devrimci partilerle ve örgütlü sosyalistlerle sıkı sıkıya ilişkili olmalı*".Böyle bir merkez ,Lenin'e göre, sosyalistler tarafından değil, "*siyasal grevi parlak bir biçimde yönetmiş ve şimdi bütün halkın silahlı ayaklanmasını örgütleyen devrimci proletarya*" tarafından yaratılabilir

> Neden sovyet böyle bir merkezin embriyonu olmasın? Sırf içinde bulunanlar yalnız sosyal demokratlar olmadığı için mi? Bu bir kusur değil bir avantajdır.Hep sosyal demokratlarla devrimci burjuva demokratları arasında bir mücadele birliğinin gerekliliğini belirttik. Biz bunun lafını ettik, işçiler gerçekleştirdi.150

Burada Lenin'in devrim anlayışını yeni ortaya çıkan sovyet olgusuyla nasıl bütünleştirdiği ortaya çıkıyor. Partinin bağımsızlığı ve öncü rolü de bu bütünlüğün içinde yerini buluyor.

Lenin devrimin somut siyasal hedefi için, yani otokrasinin yıkılması için mücadele eden ve nesnel olarak mücadele edebilecek bütün kesimleri birleştirmek gerektiğini savunuyor. Bu kesimlerin öznel

durumları, yani marksizme uzaklıklarının derecesi ya da gerçekten proleter bir çizgiye sahip olup olmadıkları önemlerini korumakla birlikte bunları mücadeleye katmak açısından belirleyici olmamalı.*

Hatta Lenin için, bu kesimlerin kusurlarıyla mücadelede teorik müdahalelerden çok pratik süreçlerin önemi var. Bu yüzden de söz konusu sosyal demokrat olmayan kesimlerin mücadeleye katılmaları onların kazanılmalarının da önemli bir koşulu. Diyor ki:

> .....Madem ki tarih te bizim anlayışlarımız yönünde deviniyor...Eğer yazılarımızdan sosyal demokratlığı öğrenmedilerse hala, devrimimiz onlara öğretir.152

Kimlere öğretir? Yalnız farklı düşüncedeki devrimcilere değil. Onlarla birlikte *"mistisizm meraklısı aydınlara"* ,*"tanrıya inanan işçilere"* vb. Lenin bütün bu kesimlerle aynı mücadele zemininde birlikte yer almanın önemli olduğunu vurguluyor. Sovyet 1905'te bunun en uygun zemini. Bu olguların varlığı ve Lenin tarafından saptanması,bir yandan en geniş kitleyle mücadele içinde aynı zeminde yer almayı gerektirirken, bir yandan da sosyal demokrat partinin siyasal bağımsızlığının ve tutarlı bir çizgiyle sürece mücadele etmesinin önemini öne çıkarıyor.

Lenin'in "hem en geniş kitleyle birlikte sovyet içinde yer almak, hem de partinin mutlak bağımsızlığını korumak" anlayışı aslında bir bakıma onun devrim perspektifiyle ilişkili bir yan taşıyor.Lenin Rus devriminin ilk aşamasında "proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğünü" öngörüyor ve bunu "proletaryanın sosyalist iktidarı"ndan ayırıyor.Ama bu ikisinin birbirini kesintisiz bir biçimde izlemesi gerektiğini ve izleyeceğini de savunuyor.** Bu iki aşamayı birbirine bağlayacak olan halka Lenin'e göre başından itibaren devrimin öncülüğünü üstlenmesi gereken zaten de öyle olan proletarya ve onun devrimci partisi. Bu devrimin sürekliliğini güvence altına alabilmek ve birinci aşamada çakılıp kalmamak için bu partinin bağımsızlığı önem taşıyor. Bir başka açıdan da Lenin'in demokratik diktatörlük formülasyonu bağrında bir çelişkiyi, belki Troçki'nin dikkat çekmeye çalıştığı tehlikeyi***barındırdığı için Lenin açısından iç güdüsel bir refleksle kendini koruyabilen bir partinin önemi öne çıkıyor; söz

---

* İdeolojik alanda bu tutarlılık kusuruyla en enerjik biçimde mücadeleyi sürdürmek zorundayız; ama öyle ki,acil, sıkıştıran, ve canlı...devrim eseri bundan zarar görmesin. 151

** 1917'e gelindiğinde bu ikisinin içiçe geçtiklerini ve "sosyalist devrimin geçerken demokratik devrimin sorunlarını çözdüğünü" saptayacak Lenin

*** iTroçki 1905'te diyordu ki: eğer sosyal demokratlarla iktidarı paylaşması düşünülen köylülüğün temsilcileri kapitalistlerin terkettikleri ya da kapattıkları işletmelerin devletin denetiminde yeniden işletmeye sokulmasına karşı çıkar ve bunların kapitalistlere devredilmesinde ısrar ederse, o zaman işsizler ve grevcilerden başlayarak proletaryanın tümü hükümetle çatışma haline girer; bu durumda da ya köylülüğün ve diğer proleter olmayan kesimlerin temsilcileriyle bağlarını koparamayan ve kendini bir "demokratik cumhuriyet"le sınırlamayı tercih eden sosyal demokratlar proletaryanın bu hükümet tarafından bastırılmasına suç ortaklığı ederler, ya da devrimin ilk evresinden itibaren, işçilerin mücadelesi proleter olmayan unsurların iktidardan uzaklaştırılmasına varır. 150

konusu olan, köylülükle ve demokratik devrime katılan diğer kesimlerle proletaryanın sınıfsal çıkarları arasındaki uyumsuzluk ve bunun doğurabileceği çelişkiler.

1905 deneyimiyle ortaya çıkan bir başka olgu da Lenin'in parti vurgusunun anlamını belirliyor: bu devrimi başlatan ve başını çeken işçi sınıfı, Gerek öz-örgütlenme kapasitesi gerekse de geniş yığınları içine katabilen kendine özgü mücadele ve örgütlenme yöntemleriyle yöntemleriyle (kitle grevi, kitle gösterileri vb.) proletarya tartışmasız bir üstünlük sağlıyor. Rus sosyal demokratlarının uzun yıllardan beri teorik olarak savundukları özelliklerini kanıtlıyor. İşte baştan itibaren, Rus devrimci geleneğine bağlı diğer akımların aksine, bu sınıf içinde örgütlenmeye çabalayan sosyal demokratların, fiilen devrimin önderliğini üstlenen işçi sınıfına bağlı, ama ideolojik ve politik olarak burjuvaziden ve özellikle de mücadele içindeki diğer kesimlerden bağımsız bir parti olarak örgütlenmeleri ve öyle kalabilmeleri hem devrimin önderliğini hem de onun sürekliliğini güvence altına alabilmenin zorunlu bir koşulu. Ancak bu koşulu oluşturabilmenin önemli bir ögesi sadece bağımsız ve devrimci bir örgüt yaratma gereğinin vurgusu değil, bu örgütü sonuna kadar devrimci olan işçi sınıfı içinde yaratma gereği.

9.Marx'taki düğümün çözülmesi

Böylelikle Lenin (devrim formülasyonunun ucu açıkken bile) bir proleter devriminin temel dinamiklerini ve bunlarla birlikte devrimci partinin rolünü çiziyor. Devrim koşullarında Lenin'in tutumuyla Troçki'nin ve Marx'ınkiler arasında temelli bir aykırılık yok. Ayrılık devrimin öncesine (hazırlık süreci) ve sonrasına (yenilgi olasılığı ya da devriminin ilerlemesinn ve sürekliliğinin güvence altına alınması zorunluluğu karşısında) ilişkin olarak belirginleşiyor.

Lenin Marx'ta düğümlenen sorunu çözmeden önce ters yüz ediyor. Marx'ın geçici kabul ettiği örgütlenmeler ona göre sürekliliğin kendisi ve güvencesi; Marx'ın esas aldığı ve "*tarihsel parti*" olarak tarif ettiği "*işçi sınıfının kendi kendini örgütlemesi*" ya da " *bir sınıf olarak örgütlenmesi* " ise Lenin'e göre kendiliğinden gelişebilen ama böyle olduğu için kendi başına kaldığında geçici, hiç değilse inişli-çıkışlı bir sürecin parçası olarak kalan bir örgütlenme. Marx tarihsel bir determinizme yaslanarak bu örgütlenmenin "*doğallıkla*" her seferinde yeniden yükseleceğini ve beraberinde "*geçici parti*"yi de daha güçlenmiş ve daha gelişkin olarak taşıyacağını savunuyor*.

Lenin ise yükseliş koşullarında "doğal olarak" ortaya çıkan sınıfın

* Troçki de buna benzer bir güvenceyle partinin sürekliliğini küçümseyen bir tutum benimsiyor. Ona göre, bir yanda proletaryanın devrimci özü, bir yanda da bundan bağımsız olarak marksist teorinin belirlediği politik perspektifler var; bu iki etken eylem halindeki proletaryanın bağrında buluşurlar,mutlaka ve doğal olarak buluşurlar.ss

öz-örgütlenmelerinin "doğası gereği" *geçici* olduğunu vurguluyor.Bu örgütlenmelerin tarihsel olarak tekrarlanabilir bir karakter taşıması onların sürekliliği anlamına gelmiyor. Bu nedenle Lenin belirli koşullarda fışkıran proletaryanın muazzam "tarihsel partisi"ne süreklilik kazandırabilmek için bundan ve sınıfın kitlesinden ayrı olarak örgütlenmiş militan bir örgütün *geçici değil sürekli olarak* kurulmasını ve korunmasını zorunlu görüyor.Proletaryanın öz-örgütlenmesi demek olan "tarihsel partisine" süreklilik kazandırmak devrimin başarısının ve sürekliliğinin en önemli koşulu; bu sürekliliğin sağlanabilmesi için ise devrimci partinin sürekliliğinin güvence altına alınması zorunlu koşul. Böylelikle Lenin sınıfın kendiliğinden eylemiyle, onun öncüsünün bilinçli eylemi arasındaki dolayımı sağlayan, bağlantıyı kuran halkayı tarif ediyor.

Marx'ın felsefi yazılarında diyalektik bir bütün oluşturduğunu belirttiği ama somut örgütsel formülasyonlar bakımından ayrık bir biçimde duran (teorik faaliyetle işçi sınıfının tarihsel partisinin kendiliğinden oluşması) iki öge , Lenin'de marksist teoriyle donatılmış devrimci örgütün sürekli militan faaliyeti dolayımıyla birbirine bağlanıyor.

Marx, devrimci dalganın geri çekildiği koşullarda örgütlenme gereği konusunda ve nasıl bir örgütlenme gerektiği konusunda somut ve ısrarlı bir önerinin savunuculuğunu yapmazken, Lenin için devrim koşullarının yokluğunda (yani işçi kitlesinin tümüyle ve etkin bir biçimde sahneye çıkmış olmadığı koşullarda) devrimci partinin sürekliliğinin ve bunu sağlayan bağımsız eylem ve örgütlenmesinin vurgulanması daha da önem taşıyor. Ne var ki, bu vurgu Bolşeviklerin tarihinde görüldüğü gibi,"*ikameci*" yorumlara zemin sağlayan bir karakter içeriyorsa da, devrim koşullarında -kitle hareketinin kabarması ve yaratıcılığını göstermesi halinde- yerini bulmuş oluyor. Bu yüzden Lenin'in örgüt anlayışı ancak bu boyutuyla (yani kendiliğinden kitle hareketiyle ilişkisi içinde) birlikte ele alındığında yerli yerine oturuyor. 1905 devrimi deneyimi bu bakımdan Lenin'in örgüt anlayışının şekillenmesinde önemli bir dönüm noktası oluşturuyor. Yine aynı nedenle 1905 dönemi yazılarından (ve sonrasından) kopartarak Lenin'i ve katkısını kavramak mümkün değil. Daha doğrusu bu biçimde , yani *devrimden kopartılmış* bir biçimde algılanan Lenin'in örgüt anlayışı kuvvetle ikameci anlayışlara hayat veriyor.; hem geçmişte, Lenin'in sağlığında bunun örnekleri gör lüyor, hem de leninizmi, onu bir doktrin haline getirip donduran Stalin'den öğrenenlerce hala böyle algılanıyor.

1905'te Lenin'in örgüt anlayışı tamamlanmış oluyor mu?

1905 devrimi, devrimci örgüt teorisinin oluşumunda önemli ve çok zenginleştirici bir dönüm noktası olarak beliriyorsa da özellikle Lenin'in anlayışında bütün taşların yerli yerine oturuşunun bu

dönemde sağlandığını söylemek tam doğru değil. 1902'den itibaren Lenin'in önüne koyduğu temel sorun işçi sınıfı içinde devrimci ve marksist teoriye dayanan bir partinin inşası. Bu süreçte polemikleri daha çok örgütlenmenin kendisine ilişkin sorunlara yöneliyor*.

Lenin'in muarızları daha çok partinin inşasının önüne çıkanlar.Lenin bu noktada önüne çıkan kim olursa olsun acımasızca saldırıyor ve bu soruna ilişkin ayrılıkları tereddütsüz bir biçimde kopuş noktalarına doğru sivriltiyor. Siyasi sorunlara ilişkin ayrılıklar konusunda ise Lenin aynı kararlılıkla ayrım çizgilerini belirginleştiren bir tutum izlemekle birlikte, bu ayrılıkları bir kopuşa doğru sürükleyen bir tutum benimsemiyor; marksizm çerçevesinde birarada varolabilme seçeneklerini zorlamayı tercih ediyor.

Örneğin Menşeviklerle ve ekonomistlerle siyasi ayrılıklarını net bir biçimde çizdiği halde kopuş noktası bu ayrılıklar değil, "örgütsel oportünizm" (Tüzüğün 1. maddesi).Yine aynı şekilde 1903'te kopuş noktasına geldiği Menşeviklerle, siyasal ayrılıkları 1905 devriminin somutluğunda iyice belirginleştiği halde, tüzüksel ve örgütsel sorunlarda anlaşma sağlandıktan sonra yeniden birleşmeyi benimsiyor, bunun savunuculuğunu yapıyor. Seçim ve siyasal taktikler konusunda aykırı tutumlar savunan otzovistlerin bolşeviklerin arasından atılmasını savunurken onlarla RSDİP çatısı altında birlikte kalmayı reddetmiyor. Keza siyasi ayrılıklar konusunda ciddi bir yeni durum söz konusu olmadığı halde, "tasfiyecilik" sorunu gündeme geldiğinde Menşeviklerle nihai olarak bağlarını kopartmakta tereddüt etmiyor.

Lenin'in örgütlenme anlayışına örgütsel sorunlarla siyasal sorunların birbirlerine bağlanışı bakımından yeni boyutların eklenişi özellikle *II. Enternasyonal'in iflası* ve *Ekim devrimi* sırasında gerçekleşiyor. Bu yeni dönüm noktalarında, işçi örgütlerinin yozlaşması ve bunun siyasi sonuçları; enternasyonalizm ve örgütsel ve siyasal sorunların uluslararası boyutunun önemi; nihayet devrimci örgütün programının devrim perspektifinin değişimine paralel olarak şekillenmesi görülüyor.

(sürecek)

*Nitekim gerek R. Luxembourg gerekse de Troçki eleştirilerinde Lenin'i örgütsel sorunları siyasal sorunlardan kopartarak ele almakla suçluyorlar. R. Luxembourg bunu oportünizmin tüzüksel tedbirlerle altedilemeyeceğini hatırlatarak yapıyor; Troçki ise örgütsel sorunların değil siyasal taktiklerin ve görevlerin önemli olduğunu vurgulamayı tercih ediyor. Lenin'i eleştirdiği kitabının ismini 'Siyasal görevlerimiz' koymasının da anlamının bu olduğunu söylüyor. Ancak çok genel ve soyut bir düzeyde haklı olan bu eleştiriler Rus sosyal demokrasisinin özgül tarihinde ve Marksist teoride örgüt sorununda bir boşluğun (o gün için) bulunduğu saptandığı takdirde haklılıklarından çok şey kaybediyorlar; dahası pratik sonuçları bakımından yanlış tutumlar oluşturuyorlar. ıs

NOTLAR

73.Lenin, "Sol" Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı,Sol Yay. 1970,s.16 ve TE c.31 s.21

74.L.Troçki,Üç Rus Devrimi Anlayışı. Sürekli Devrim Dergisi, Sayı 3 Ekim 1978, s.14

75.Lenin 1905 Devrimi Üzerine Konuşma,1905 Devrimi derlemesi içinde, Yöntem yay.1976 s. 10

76.R.Luxembourg, Kitle Grevleri, Sendikalar, Parti, Maya Yay. s.46-47

Vurgular benim-OD

77.L.Troçki, 1905, 1922 Rusça baskısını Önsöz, Penguin, 1971, s.5-8

78.Lenin, 1905.... age,s.10

79.Lenin, Devrimi Örgütlemeli miyiz?. TE, c.8,s.163-164

80.Lenin Moskova'da Siyasal Grev ve Sokak Savaşı, 1905 derlemesi içinde age. s.191 ve TE c.9,s.30

81.Lenin, Partinin Yeniden Örgütlenmesi, 1905 Derlemesi içinde, age. s.212-213 ve

82.Lenin, Moskova Ayaklanmasının Dersleri.Kitle İçinde Parti Çalışması derlemesi Ser Yay. s.45 ve 40

83.Lenin, Moskova'da Siyasal..., age. s.195-196 ve TE c.9,s.363

84.Lenin, Görevlerimiz ve İşçi Vekilleri Sovyeti,TE, c.10, s.13

85.Lenin, Duma'nın Dağtılması ve Proletaryanın Görevleri, TE,c.11,s.125

86.Lenin, Moskova Ayaklanması.....age.s.44

87.Lenin, Moskova'da Siyasal.....age.s.196 ve TE. c.9,s.364

88.Lenin, Yeni Görevler ve Yeni Güçler, 1905 Derlemesi içinde, age, s.56,57,59 ve TE, c.8,s.213,214,215

89.Lenin, Moskova Ayaklanması... age.. s.51

90.Antonio Carlo, Lenin Sul Partido. ben Telos dergisindeki İngilizce çevirisinden okudum, s.27

91.Engels, Ludvig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin sonu, Sosyal Yay.,İstanbul 1962, s. 35-36

92.E.Mandel, Liebman and Leninism, Socialist Register 1975 içinde, S.98

93.Lenin, Nereden Başlamalı?, TE, c.5, s.25

94.E. Mandel, age, s.101

95.Lenin, Ne Yapmalı?, Sol Yay. 1977, s.98

96.Lenin, aynı yerde, s.153-154

97.Aktaran Lenin, Devrimi Örgütlemeli miyiz?, TE, c.8, s.164

98.Aynı yerde

99.Parvus'tan aktaran Lenin, aynı yerde

100.Aynı yerde

101.Lenin, TE, c.8, s.411

102.Aynı yerde, s.414,

103.Lenin, 12 Yıl Derlemesine Önsöz, TE, c.13. s. 106-109

104.Aynı yerde

105.Lenin, Partinin Yeniden Örgütlenmesi. 1905 Derlemesi, age içinde,s.206 ve TE, c.10, s.21

106.Aynı yerde, s.213 ve s.24

107.Aynı yerde, s.214 ve s.25

108.Aynı yerde, s.218 ve s.29

109.Aynı yerde, s.216-217 ve s.27, vurguyu ben yaptım-OD.

110.Aynı yerde, s.215 ve s.26

111.Aynı yerde. s.218 ve s.28-29

112.Aynı yerde, s.213,214 ve s.24,25

113.Aynı yerde, s.221 ve s.30

114.Lenin, TE, c.10, s.322

115.Aynı yerde, s.327

116.Aynı yerde, s.326

117.Aynı yerde, s.327

118.Bkz. SBKP-B Tarihi. Bilim ve Sosyalizm Yay. s.119

119.Bkz. "Sol" Komünizm..agé.

120.Lenin, Birleşme Kongresi Hakkında Rapor, TE, c.10

121.Aynı yerde

122.Aynı yerde

123.Aynı yerde

124.L. Troçki, 1905, Penguin, Londra. s. 268

125.Aynı yerde, s.266

126.Lenin, Görevlerimiz ve İşçi Vekilleri Sovyeti, TE.. c.10, s.13

127. Lenin Sosyalizm ve Anarizm. TE c.10 s.68

128.Lenin, Sosyalist Parti ve Partisiz Devrimcilik, TE. c.10, s.72

129.Lenin, Sosyalizm ve Anarşizm. TE. c.10. s.67-70

130.Aynı yerde, s.68

131.Lenin, Sosyalist Parti ...,Aynı yerde, s.72-74

132.L.Troçki, 1905, age, s.274

133.L.Troçki, Ayrılıklarımız. 1905 içinde age, s.332

134.Aynı yerde

135.Lenin, Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky, TE, c.266

136.L.Troçki, 1905 Kitabının 1922 Rusça baskısına önsöz, age, s.8-9

137.Lenin, Ne Yapmalı?, age, s.39 ve TE, c.5

138.L.Troçki, 1905. age. s.268 ve s.266

139.Aynı yerde, s.266-67

140.L.Troçki, age, s.122-123

141.K.Marx, Freiligrath'a 20 Şubat 1860 tarihli mektup, aktaran R.D'Angeville,age, c.2,s.74-75

142.R.D'Angeville, age, s.74, 117 nolu dipnot

143.Lenin, Sosyalist Parti ve ..., age, s.71

144.Aynı yerde, s.77

145.Lenin, Görevlerimiz ve İşçi Vekilleri Sovyeti, TE, c.10, s.12

146.Aynı yerde

147.Aynı yerde

148.Aynı yerde, s.13

149.Aynı yerde

150.Aynı yerde, s.14

151.Aynı yerde, s.15

152.Aynı yerde

153.Bkz.L.Troçki 1905 ve Ayrılıklarımız. age.

154.Bkz. L.Troçki. Siyasal Görevlerimiz ve R.Luxembourg, Rus Sosyal Demokratlarının Örgütsel Sorunlar

İnkılap Dal ve Hamdullah Erbil'i düşünürken

ATİLLA AKSEL

12 Eylül 1980 günü ve sonrasında gözaltına alınan ya da tutuklanan- ların en sık duyduğu sözlerden biri *vatan haini*'ydi. O günlerde işken- ceden geçirilenler, işkencecilerden sık sık *elinizi çabuk tutmasaydık, sizin yerinizde biz olacaktık* sözlerini duydu. Gözetim yerine götürülen pek çok kişi bir duvarın dibinde kurşuna dizilme endişesi duydu. Daha sonra bu endişeyi haklı çıkaracak olaylar yaşandı. Aradan bunca yıl geçmesine karşın hala gözaltındayken kaybolanların sayısı ve bunların başına nelerin geldiği bilinmiyor. Gözetimevi, tutukevi ve cezaevlerinde yapılan işkencelerde, operasyonlarda, gaz bombası atılarak ve ateş açılarak yapılan saldırılarda, tüm insanlık dışı baskılara karşı direnme amacıyla yapılan açlık grevlerinde pek çok kişi sakatlandı ve yaşamını yitirdi. Dönemin devlet başkanı bir mitingde, dince de bir sakıncası olmadığını belirterek, idam hükümlülerinin ömür boyu beslenmesinin uygun olmadığını söyleyip bu cezaların yerine getirilmesini halka onaylattırmaya çalıştı. Bundan cesaret alan bazı tutukevi yöneticileri, 10 yıl sonra gene bir askeri harekat yapılırsa solcuları tutuklayıp beslemeyeceklerini, bazıları da 50 milyonun huzuru için 2 milyon solcuyu temizlemek gerektiğini söyledi. Bütün bunlar ve daha niceleri çok sayıda insanın belleğinde tazeliğini korumaktadır.

Tutsak ettiği çoğu genç olan solcuları dünyanın gözü önünde yok edemeyen 12 Eylül rejimi, tüm ülkeye yaygınlaştırdığı tutukevi ve cezaevlerinde kendine özgü bir infaz siyaseti uyguladı. Bu siyasetin özü, yapılan yoğun işkenceler ve sıkıyönetim mahkemeleri tarafından verilen ağır cezalarla dize getiremediği insanları cezaevlerinde uzun bir süre tutarak ruhsal ve fiziksel açıdan çökertmekti. Diyarbakır, Mamak ve Metris özel askeri cezaevlerinin bu siyasetin en acımasız insanlık dışı yöntemlerle uygulanmasında ayrı bir yeri vardır.

12 Eylül yönetimi tutukevleri ile cezaevleri arasındaki bazı farkları ortadan kaldırdı. Bunlardan en önemlisi cezaevlerindeki disiplin uygulamalarının yasal olarak tutukevleri için de geçerli kılınmasıdır. Böylece tutukevindeyken yönetmeliğe aykırı davrandığı ileri sürülen bir tutuklunun tahliye edilmesi halinde salıverilmemesi, eğer cezalandırılırsa, asıl ceza süresine tutukevindeyken verilen bu cezanın da eklenmesi sağlandı.

Bilindiği gibi Türkiye'deki ceza ve tutukevleri, dünya standardına göre geri bir düzeydedir. Gerek fiziksel koşullar gerekse yönetim anlayışı bakımından bu kurumlara egemen olan gerilik, 12 Eylül baskıcı rejiminin işine yaradı. Rutubetli ve soğuk olan koğuş ve hücrelerde yetersiz beslenme, temizlik ve sağlık sorunlarıyla uzun süre başbaşa bırakılan çoğu genç olan bu insanların ıslah(!) olacakları umuldu. Gördükleri haksızlıklara karşı doğru bildikleri yöntemlerle mücadele ettikleri için buralara atılan insanların çoğu beslenme yetersizliğinin yaygın olduğu yoksul kesimlerden geliyor. Bu güç koşullarda dayanışma içinde olmaktan başka çareleri olmayan tutsaklara ne yeterli yemek verildi, ne de olanaklarıyla yiyecek getirtme ya da yemek yapma hakkı tanındı. Aynı bakanlığa bağlı bazı cezaevlerinde iyi düzeyde hizmet veren kantinler çalışırken, bazılarında bisküvi, süt ve peynirden başka bir şey satılmadı. Uzun süre havalandırmaya çıkarılmayarak temiz hava ve güneş ışınlarından yoksun bırakılan tutukluların vitamin eksikliğini giderme amacıyla taze sebze ve meyve istemleri duymazlıktan gelindi. Yaygın bir baskı yöntemi olan susuz bırakma, bazı tutukevi yöneticileri tarafından abartılarak uygulandı. İçme ve kullanma suyu olarak günde yalnızca bir bardak su verilen yerler pislikten yaşanamaz hale geldi. Yaratılan bu olağan dışı kötü koşullar hastalıklara yol açtı. Her tutukevinde bir revir bulunurken bazılarında doktorlar hasta muayenelerini mazgallardan koğuşların içine bakarak gözle yaptı. Böyle muayeneler sonucunda yazılan reçetelerdeki ilaçlar bile zamanında hastaya ulaştırılmadı. Ağır hastalıklarda hastaneye sevk işlemi günlerce geciktirildi. İnanılması oldukça güç olan baskı ve işkencelerle karşı karşıya kalan bu insanlar zaman zaman inançlarını ve kişiliklerini koruyabilmek için ölüm orucu ve açlık grevi yapmak zorunda kaldı. Bir yandan insanları çökertmek, öte yandan da iç ve dış kamuoyunda bu direnişlerin yankılanmayacak kadar kısa sürmesi için grevcilere şeker ve tuz verilmedi. Bazen uzun sayılacak bir süre herhangi bir olayın meydana gelmediği bir cezaevinde birden baskıların yoğunlaşması, tanınan eski hakların kaldırılması sonucunda insanlara açlık grevi yapmaktan başka bir seçenek bırakmamak, 12 Eylül rejiminin infaz siyasetinin, bir biçimde hala merkezi olarak yürütüldüğünü akla getiriyor.

Bir bölümü 17-22 yaşında hapse atılan ve yıllardır kötü koşullarda tutulan bu insanların yarısından çoğu işkence ve beslenme yetersizliği nedeniyle hasta ve sakat durumdadır. Onları yıldırmak, sindirmek, inanç ve kişiliklerini yok etmek için yıllardır amansızca uygulanan yöntemlerin bir işe yaramadığı ancak hastalıklara yol açtığının herkes tarafından anlaşılmış olması gerekir. Türkiye'de demokrasiden yana

olduğunu söyleyen herkes, öncelikle cezaevlerinde yaşanan ve yaşanmakta olanlarla yakından ilgilenmek zorundadır. Çünkü bu ilgiye bir gün herkesin ihtiyacı olabileceği artık tartışmasız biçimde açıklığa kavuşmuştur.

Aradan sekiz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına karşın bu konunun kamuoyunda ciddi bir sorun oluşturmamasının üzerinde durmak gerekir. Bunun nedenlerinden biri olarak özellikle cezaevinden çıkanların, aydınların, hukukçuların, hekimlerin, tutukevlerinde uzunca bir süre kalmış bazı milletvekillerinin konuya gereken önemi vermemeleri; bir başkası olarak da insan yaşamına verilmesi gereken değerin ülkede yeterli ve gerçek bir bilgi düzeyinde henüz kavranmamış olması gösterilebilir. Böyle olmasaydı, AT'ye katılma yolunda sağlanan bazı küçük esneklikler dışında idam cezasının kaldırılması konusundaki girişimler, gözaltındayken kaybolan çocuklarını arayan anne ve babaların yıllardır süren çabaları, pasaport verilmediğinden yurtdışına tedavi için gidemeyip yaşamını yitirenler kamuoyunda yankılanırdı. 12 Mart döneminde çeşitli başvurulara karşın cezaevinden çıkarılmayıp tedavisini yaptıramadığından genç yaşta yaşamını yitiren Harun Karadeniz'in anısı belleklerdeyken bugün aynı durumda olanlar insanların sorunu olurdu. Ülkedeki tüm insan hakları sorunlarını yalnızca Batı kamuoyunun sorunu olmaktan çıkarıp sahiplenmek açısından da her dürüst yurttaşa görev düşmektedir.

Son aylarda bazı yayın organları sık sık Hamdullah Erbil ile İnkılap Dal'dan söz etti. Bu genç insanlar, yukarıda kısaca değinilmeye çalışılan koşullarda yıllarını geçirirken lösemiye yakalanmış hükümlü birer devrimcidir. Hastalıkları kesinlikle teşhis edildikten sonra acilen bir ihtisas hastanesinde tedavi altına alınması gerekirken hastaneye sevkleri, tahliye edilmeleri, pasaport istemlerinin yerine getirilmesi uzun süre geciktirildi. Gerekli ameliyatı geçirmek için fazla zamanı kalmayan Hamdullah Erbil pasaportsuz olarak yurt dışına gitmek zorunda kaldı. Durumu izleyenler onun en kısa zamanda sağlığına kavuşmasını diliyor. Pasaport verilmesini hastanede bekleyen İnkılap Dal ise, pasaport işlemlerinin uzaması nedeniyle, gittiği Fransa'da yakalandığı hastalığa yenik düştü. Bu olay izleyenlerin yüreğine unutulmaz acılar verdi.

Ekonomik olanakları elverişli olan ya da devlet olanaklarından yararlanabilen tüm yurttaşlara tanınan yurtdışında tedavi görme hakkı cezaevinde hastalananlara da tanınmalıdır. Ancak cezaevi dışında ya da yurt dışında tedavi görerek sağlığına kavuşabilecek olan hükümlülerin cezaları, geçmişte örnekleri görüldüğü biçimde kaldırılmalıdır. Yasalar buna uygundur! Onların tedavisi için gerekenlerin yapılması konusuyla ilgilenmek, en yetkili olandan sıradan birine kadar yaşama hakkına saygılı tüm yurttaşların sorunudur. Çünkü bugün birer hükümlü olan kişiler de her yurttaş kadar değerli bir insandır!

27 Mayıs 1989

FİYATI 7500 TL (KDV dahil)